Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

Шин җилләтн йөрәҗәнәвидн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил эклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин,
Хальмг АССР-ин Деед Советин
болн Министрмүдин Советин орган

№ 1. (11014). Үнь 3 деншг.

Советск улст КПСС-ин ЦК-н Генеральн сегләтр, СССР-ин Деед Советин Ахлач М. С. Горбачевин

ШИН ҖИЛИН ЙӨРӘЛ

Күндтә үүрмүд!

1989 җилин сүүлин минутмуд давҗана, әнүнлә хамдан бүкл арвн җил тууҗд орҗана. Бидн 90-ч җилмүдт — XX зун җилин сүл арвн җилд орҗанавидн.

Иим кемлә бидн маднла болсн цуг тоотыг дәкнәс тодлҗ саннавидн, иргчдән ицнәвидн. Гражданинв гисн седклтә болн ухата күн болһн эврәннь хөв-җирһлән Төрскнәннь хөв-җирһләс йилһхш. Маднур болн мана өөрхн улсур цаг ямаран халхарн — байрта халхарн аль һашута халхарн — әргдг болв чигн, орн-нутгт болҗах цуг тоотын хүвинь күн болһн эврәннь әәм деерән дааҗ авна.

Орн-нутгин бәәдл-җирһлд онц чинртә болсн — би нам келх биләв — 1985 җилин мөрн сард эклсн ондаруллһна хамгин күнд җил һарв. Күнд җил болв, яһад гихлә бидн ик гидг хурц чинртә кесг төрмүдлә харһвидн. Экономическ реформ гиигнәр болҗахш, ик гидг нәрнәр болҗана, потребительск рынкд бәәдл нәрдҗ одв. Бидн түрүн болҗана буцлтсла болн әнүнәс көлтә улсин әдл-ахуд болсн йир му ашта йовдлмудла харһвидн. Дигдаран болн дисциплин му болад бәәв. Келн-әмтнә хоорндк [illegible] хурцдҗ од-

дааҗ чадхмн. Эн әрк биш цуг урһцарв өндәҗ босад, бийдән ик ицл авх зөвтә.

Давҗах җил нарт делкән бәәдл-җирһлд аһу ик йовцсин җил болв. Политическ шин ухалһн эврә ашан экләд өгчәнә. 1988 җилд цугевропейск Герин идейиг кесгнь күцгдшго хоосн санан гиҗ тоолҗасмн. Эн җилин чилгчәр болхла үнн илт иргч гиҗ әнүнә тускар келҗәцхәнә. Дәәнә хөөтк тивин әңгрҗ хувалһн давсн цагур хольҗҗана.

Давсн җил «киитн дән» төгсснә җил болв. Цивилизацин тууҗд 90-ч җилмүд хамгин сән ашта болн гиҗәнә. Болв эн эв-арһиг олзлхин кергт, мана орн-нутг мет, нарт делкәд — нөкцҗ үүлдлһн, таарта седкл кергтә.

Революционн шинрүллһнә дольган Восточн Европһар цальгрҗ давв. Социализмиг демократьла негдүлх кергтә болҗахиг Берлинд болн Софийд, Прагад болн Бухарестд болсн зеткртә йовдлмуд дәкнәс аһу ик күчн-чидлтәһәр батлҗ үзүлв. Бидн эврәннь иньгүдтән эн хаалһднь күцәмҗс дүрдҗанавидн. Эдн даңгин мана нөкцлтд ицҗ чаджана.

Орҗах җилд цуг улст цуг мана нерн деерәс сән тоотыг мөрәдх арһ өгтн, сул-

В. Шабурдаевин зурсн плакат.

снас көлтә җилин туршарт бидн төвкнсн угавидн.

Шин, урдкас өвәрц болн ик кемҗәтә төрмүд бидн йосндан эклҗ хаһлсн учрар чигн һарчах җил күнд болв. Эннь маднас цуһараһаснь моральн, духовн болн физическ күчн-чидлән ик гидгәр һарһхиг некв.

Тер бийнь, 1989 җил маднд ямаран күнд болсн бийнь, бидн энүг зуг һундлта седклтәһәр биш, ик болн маднд цуһарадмидн йир кергтә көдлмш кегдсн җил гиҗ чигн бидн энүг һарһҗанавидн. Орн-нутг ондарн бәәҗ көдлв, бәәз, шин хаалһд һарв.

Һарчах җилин туршарт бидн кесг тоотыг дасҗ аввидн. Кесгинь шинәс ухалх, кесгинь эндр ниднкәс талданар үзх кергтә болв. Ода бидн ямаран күцлүр зүткҗәхән урдкасн сәәнәр медҗәнәвидн. Эн күцл — гуманн, демократическ социализм, сулдан бәәдг болн социальн үннчик бәәдлин обществ.

Һарчах җилд негинь йилһгч чинртә йовдлмуд болв, эн йовдлмудын ашнь ода деерән күццдән медгдәд уга. 1989 җил советск туужин кесг арвад җилмүдин туршарт түрүн, йоста сул суңһврин җил болв; улсин депутатнрин негдгч болн хойрдгч Съездмүдин җил болв; парламентск дамшлт авлһна, улсин демократическ культур зөвәр өөдллһнә җил болв. Ик чинртә законодательн актмуд батлҗ авгдад, иргчин төлә үүлдҗәнә. Мана обществин һоллгч улынь ондаруллһнла залһлдата законопроектс ухалҗ һарһгдад, цуг улсин күүндврт тәвгдв.

1989 җил — энти орн-нутгт тогтсн социальн-экономическ нәрн бәәдлиг ясруллһна төлә туста керг-үүлдврмүд ик гидгәр хәәгдсн җил болв. Улсин депутатнрин хойрдгч Съезд потребительск рынкд тогтсн бәәдлиг, орн-нутгин улсин эдлахуг ясруллһна, улм олзта-туста, эвтәһәр залҗ болдг, күүнә тускар килмҗллһнә төлә залгдсн экономикд орлһна правительственн программиг батлв.

Бас нег төрин тускар келхәр седләв. 1989 җил нәрн, политическ үүмәтә йовдлмударн йилһрв, тиигв чигн күүндвр кех, нег-негән медх, олн зүсн хәләциг күндлх кергтә гисн, кен-негндән тааста шиидврмүд олҗ авх кергтә гисн ухан-серл обществд өсҗәнә. Мел ода төгссн СССР-ин улсин депутатнрин хойрдгч Съездиг орн-нутгт болҗах конструктивн күүндвриг медүлҗәх йовдлмудын негнь гиҗ би хәләҗәнәв.

Келхд, давҗах җилд тәргдсн экнәс урһмл һархнь маһд уга мөн. Мана һазрт эдн гиигнәр урһҗахш, эдниг тасрхан уга хәләһәд килмҗләд бәәх кергтә. Болв үндсләд урһсн цагт — иигхин төлә бидн килмҗлх зөвтәвидн — цуг орн-нутгт болн күн болһнд байн урһц эдн өгхмн.

Бидн маңһдурк өдрүрн итклтәһәр хәләҗ чадҗанавидн. Мана хаалһд харһҗах боомтг ямаран ик болсн бийнь, арднь орсн хамцулсн күчллт ямр кевәр эдн әс кергдв чигн — эн ацаг мана орн-нутг

[illegible] хамдан мана улс йовхдан белн гиҗ келхиг зөвшәртн.

1990-ч җил — аһу ик ицлин болн социализмиг революционн кевәр ондаруллһна илт керг-үүлдврмүдин җил өргн дор күрч ирв. Шин җилд мана революционн көдлмшт нег мөслсн бат шиидвр, ондаруллһна төлә үүлдҗәх цуг күчн-чидлмүдиг хамцуллһн кергтә болҗана. Күн болһнд бәәдг, энүнд би иткҗәнәв, күмнә һоллгч тоот ухан-серл болн сән-сәәхн седкл, тесвр болн күлцлһн маднд эркн кергтә болҗана.

Бидн үнндән аһу ик ховр эв-арһта бәәнәвидн: байн чигн интеллектуальн болн күч-көлснә потенциал, йиртмҗин аһу ик көрң маднд бәәнә. Эдниг олзлад, 1990 җилд бәәдлиг сән халхурнь эргүлҗ диилҗ һарх зөвтәвидн. Болв энүнә төлә цуг маднд үнн седкләсн көдлх кергтә.

Таднд үг келхләрн, үнтә үүрмүд, ода телевизормудын өөр Советск Союзд бәәх цуг келн улсин саяд әмтн цуглрсиг — күүкд улсиг, залу улсиг болн бичкдүдиг, эврәннь соньмслтта болн дурн-седклтә, иргчин туст эврәннь зурата болн ицгтә олн зүсн эрдмин элчириг Кремлин курантмудын җиңнллһиг күләҗ суухиг би санҗ медҗәнәв.

Цуг мана обществд, цуг маднд икәр керглгдҗәх нег-негән медлһнә болн хамцҗ негдлһнә күцлтәһәр эн давтха гиҗ шин җилд би мөрәдхәр седҗәнәв.

Мана орн-нутгин үнтә әмтн, шин җиллә тадниг йөрәҗәнәв! Эвин таалд хөвтә, кишгтә бәәтн!

Цаһан Аав сурвр тәвҗәнә:

Шин җиләс ю күләҗәнәт?

Б. Ч. МИХАЙЛОВ, Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач:

— Баатр Чимидович, шин урһҗах 1990 җилд әмтнә бәәдл-җирһлиг ясруллһна халхар мана автономн республикд ямаран хүврлтс күләхмб?

— Хамгин түрүнд мини темдглхәр седҗәхм — 1990 җилд Хальмг АССР-ин экономическ болн социальн делгрлтин Государственн зура урдк җилмүдәс үлүһәр әмтнә сә хәәлһнүр зөрүлгдхмн. Советск күүнә бәәдл-җирһлин кемҗәг өөдлүллһн һоллгч төр болҗ СССР-ин улсин депутатнр II Съездд Н. И. Рыжковин кесн докладт темдглгдсмн. Терүнәс иштә мана Хальмг АССР-т 1990 җилд улсин эдлврин эд-тавр кеҗ һарһлһн 169,1 сай арслңд күрхмн, эннь 1989 җилинәс 23,3 процент өөдән болхмн.

Хот-хол болн әмтнд кергтә промышленн эд-тавр кеҗ һарһлһн темдгтәһәр немгдхмн. Баһ орута гражданмудын, нег үлү пенсионермүдин болн мөч тату улсин социальн харслта урдкасн үлү оньг өггдхмн. Республикд социальн-культурн халхиг, хамгин түрүнд әмтн бәәдг гермүд тосхлһна кергиг делгрүллһн һоллгч орм эзлхмн. Келхд, 1990 җилд бүклдән мана республикәр әмтн бәәдг 200 миңһн дөрвлҗн метр гермүд, 1300 ормта дошкольн учрежденьс, 2495 ормта школмуд эдлврт орулгдхмн. Ахрар келхлә, әмтнә бәәдл-җирһлиг ясруллһнур мана экономик темдгтә эргц кех.

Мана күндтә умшачнр!

Орҗах 1990 җил — Цаһан мөрн җил тана җирһлд бат хөв-кишг заятха!

Ондаруллһна хаалһар ицгтәһәр уралан йовхмн!

МАНА УМШАЧНРТ НЕРӘДСН ҮГ

Эндр маднд йир үүмәтә өдр болҗана. Шин җилин түрүн тойгиг мана газетд бичгдсн кесг миңһн урднь бәәсн болн шинкән бичгдсн умшачнр һартан авч умшх. Иигәд келхнь учрта. Тер юнгад гихлә, эн җил түрүн болҗ мана газетиг 9 миңһн 705 умшач бичүлҗ авсмн. Энүнә тускар редколлег шидр һарсн «Умшачнртан өргҗәх ханлт» гисн статьядан тодрхаһар бичлә, умшачнртан ханлтан өрглә. Шин җилин эн тойгиг Хальмг таңһчин умшачнрла хамдан Астраханск областьд бәәх Лиманск, Енотаевск, Харабалинск райодын хальмгуд авхмн. Эн байрта йовдлд бидн 3-ч халхан бүклднь нерәдҗәнәвидн.

Шин җилин түрүн тойг тана һарт, күндтә мана умшач. Ямаран материал тана оньг авлҗ, байрар таниг үүмүлх? Ямаран материал зүркнд күрч, Тана зовлн болҗ, «Хальмг үнн» газетин күндтә көдләчнр, мендвт...», гиһәд газетд бичг бичх уха зүүлһх?

Өдр болһн гилтә редакцин бичгүдин әңгүр бичгүд ирнә. Эн бичгүдт әмтн эврә зовлнган, сурвран, ухан-тоолвран медүлнә, сән зәңгәрн хувалцна, җирһлд харһдг түрү-зүдү йовдлмудыг бурушаҗ дөңнөкд сурна, дуту-дундс илдкнә. 1990 җилин түрүн бичг, юуна тускар эн болх? Давсн җил редакцд түрүн бичг Каспийск балһснд бәәх дәәнә болн күч-көлснә ветеран С. Манджиевас ирлә. Күндтә ветеран газетд мана хальмг һазрин селәдин болн балһсдын кезәнк нердинь хәрү тогталһна тускар профессор У. Э. Эрдниевин бичсн материалыг дөңнҗ бичсмн. Әмтн төрскн һазриннь туужиг медхәр, сүл цаг күртл бәәсн «цаһан толвсиг» секхәр зүткҗәхиг ним үлгүр сән медүлҗәнә. Урднь умшачнр газетд бичхдән дала адһдго билә. Ода болхла, зүг бичг илгәлго, бийснь редакцур төрүгән авч ирәд, эврә санан-седклән медүлнә. Эннь газетин көдләчнрт байр үүдәнә. Энтн газет болн умшач хоорндк бат залһлдаг ил үзүлҗәнә. Болв умшачнрас җилиңн төрәр кесг бичг ирнә. Тиим бичгүд умшхд күнд. Тедниг бидн негинь чигн оньг уга үлдәхшвидн.

Газет ю кеҗ чадх тер цаг, ю кех зөвтәв? Эн төрмүдиг газетин халхст һарһҗ, төрүгәр күүндвр кеҗ, даавrta әмтнд тер дуту-дундс зааҗ, хәрү өгхиг некнәвидн. Эннь газетин тоомср, газетд әмтнә ицл өөдлүлнә. Болв зәрм умшачнр газетин күцлиг күцц чикәр медҗәхш. Газетиг эдн зуг негл һардгч органа зөв-йостад тоолна. Иим бичгүдт әмтн һоллгчдан зуг эврә онц төрмүд хаһлна. Тер дотр энти бәәрн һазрин органмуд хаһлҗ чадх төр болҗана. Газет болхла тогтсн бәәдлиг шалһҗ, эн туст эврә хәләцән умшачнрт медүлҗ, яһҗ эн төриг бәәрн органмуд хаһлҗахиг оньдин бүртхх зөвтә, бүрткнә. Бәәрн һазрмудт олна чинртә экологическ, социалистическ законностиг күцәлһнә болн нань чигн эркн төрмүд яһҗ хаһлдгинь тускар бичтн, эн төрмүдиг бидн хамдан хаһлх зөвтәвидн.

Газетд иргчдән чигн самһа, эзн биш бәәдлиг, бюрократическ удан татлһиг даавrta үүлдч эврә сә хәәлһнүр зөрүлдг йовдлыг илдкҗ олнд медүлхмн.

Газет бәәх цуг төрмүдәр олна ухан-тоолвр тогтах күсл зүүҗәнә.

1990 җилд газетин һол оньгт республикин социальн-экономическ делгрлтин, культурин, туужин, әмтнә олн-зүсн бәәдлин халх, төрскн келнә төрмүд бәәхмн.

Эн тускар газетд шин җилд болвчн урдк җилмүдлә әдл «Улсин бүлгин зөөрәс», «Бичкдүдин шуһу», «Хальмг келән дастн», «Төрскн келән дасҗах әмтнд» күүкд улст нерәдсн «Саглр» шишлң халх, «Цалм» гидг шалһгч халх, «Буурл тегин дуд» шишлң шуһу барлгдхмн.

«Төрскн һазриннь туужан мед», «Бичкн фермсин төрмүд», «Ондаруллһна туск тоолврмуд», «Эндрк өдрин төр», «Төрскн келн-улсин зөөр», «Ондаруллһна эгл цергчнр» гисн болн нань чигн шишлң рубрикүдәр олн зүсн материалмуд тер мет газетин халхст эврә орман зөвтәһәр олх.

Ямаран болвчн газетин күчн болн чидл умшачнрт бәәлмн. Умшачнртаһан җил болһн күч-көлсн коллективсәр харһҗ селвлцлһн олн җилин туршарт редакционн коллективд бат авъяст хүврҗәнә.

Орҗах җил мана орн-нутгин болн мана республикин төлә болвчн онцта, йир ик темдгтә җил болхмн. КПСС-ин XXVIII съездин җил, Алдр Диилврин 45 җилин өөн темдглгдхмн.

Мана республикин күч-көлсчнрин төлә болхла хальмг улсин нернь туурсн туужлгч «Җаңһр» дуулврин 550 җилин өөн, мана республикин автономь тогтсна 70 җилин өөн болхмн.

Цуг эн төрмүдт газетин редколлег болн цуг журналистнр оньган тусхаҗ шунҗ көдлх.

Шин цаһан мөрн җиллә цуг таниг әрүн цаһан седкләсн йөрәҗәнәвидн! Сән-сәәхн, әрүл-менд, дән-дажг, түрү-зүдү уга, хөвтә-кишгтә шин җилд бәәтн!

«Элстин зәңгсин» көдләчнрт

Хальмгин хотл балһсна күч-көлсчнрин кесг өрк-бүл цаһан төмр Мөрн җилин туула сарин нег шинин байрла хамдан «Элстин зәңгс» бас дахлдҗ орҗ ирхмн. Балһсна олн умшачнр эн өдрт «Элстин зәңгс» газетиннь түрүн тойгла таньлдх, балһсна әмтнә бәәдл-җирһлин, күцәҗәх кергүдин болн нань чигн соньн тоотын тускар умшҗ медх.

КПСС-ин Элст балһсна комитет, улсин депутатнрин балһсна Советин күцәгч комитет ода эврә газеттә болв. Мана бәәдл-җирһлд эн онцта, байрта йовдл.

Җирһлин өргн далад оңдаруллһна, шинрүллһнә үзг-хаалһ бәрҗ усчад, үнрҗәх дуту-дундсыг үзҗ нерәрнь завһалтүләгч кевәр үүлдҗ йовтн гиҗ «Хальмг үннә» журналистнр «Элстин зәңгсин» көдләчнриг йөрәҗәнәвидн!

«ХАЛЬМГ ҮННӘ» РЕДКОЛЛЕГ.

Үүлдвртн күцәмҗтә болтха!

Эндр партин Элст балһсна комитетин болн улсин депутатнрин балһсна Советин күцәгч комитетнә «Элстин зәңгс» газетин түрүн тойг барас һарв. Энти кесг җилдән көөлдәд бәәсн ашнь мөн. Тегәд «Хальмг үннә» редакцин коллектив эврә умшачнрин нерн деерәс газет бүрдәд түрүн тойг һарсиланьь балһсна әмтиг үнн седкләсн йөрәҗәнә, олн умшачнрта болхиг дурдҗанавидн.

«Элстин зәңгс» газетин редактор Валентина Убушаевна ГАЛЗАНОВА мана корреспондентин сурврт хәрү өгчәнә.

Корр: Шин бүрдсн газетин коллектив ямаран тәрмүд хәәлхмб?

Хәрү: Газет гисңги коллективән бүрдәһәч гиҗ В. И. Ленин келсмн. Тегәд мана газет зәңгләч авц бәрҗ бәәрн әмтнд балһсна цуг халхин бәәдл-җирһлин тускар келҗ өгдг болхмн. Хамгин түрүнд мадн социальн болн культурн төрмүдт оньган өгхвидн. Болв политическ, экономическ, научн, олна үүлдвриг чигн мадн мартх зөв угавидн.

Корр: Ямаран чигн эклц күнд болна. Редакционн хань тоһтахд, түрүн тойг һарһхд түрү-зүдү харһв, угай?

Хәрү: Кергиг эклхд кезә чигн күнд болдгнь чин. Болв мадн цуһар дөн болсн учрар дала күнд юмн учрсн уга. Цаг зуурин бәәрн бәәнә, цаас өгв, редакцин ханьь күцц тоггагдв. Түрүн тойган һарһвидн, ямаран болсинь умшачнр үнлх. Мана газет долан хонгт нег дәкҗ һардг болхмн, тойг болһнь арвн хойр халхта. Газетд хальмг келәр болн орс келәр бичгдсн материалмуд барлгдхмн. Мана бичкн коллектив әнүгәрн хальмг кел дасльнд эврә төвцән орулхар седҗәнә.

Корр: Түрүн тойгти өлзәтә болг, үүдәгч үүлдвртн күцәмҗтә болтха! Үрһсн мөрн җилин зусн мет газет цаһан хаалһар йовхиг дурдҗанав.

Хәрү: Ик гидгәр ханҗанав. Эврә коллективин нерн деерәс шин җилд «Хальмг үннә» цуг көдләчнриг йөрәҗәнәв. Өөдән күцәмҗ бәрҗ нерән дуудулти.

СССР-ин улсин депутатнр келҗәнә

П. Л. Самаев: Күцләсн хаҗимн биш

СССР-ин улсин депутатнрин 2-ч Съезд, мини тоолвар, урдкасн күцәмҗтә көдлмшәрн йилһрв. Тиигхд цугнь шин, эс иҗлдсн юмн болсндан кесг тоотнь күцәгдсн уга билә. Ода болхла, бидн Съездд болсн өдрмүдин эргцд дала гидг көдлмш кеввидн. Букднь авад хәләхлә, шиидврмүд батлҗ авлһна туст Съезд уралан девшв. Депутатнрин ухан-тоолврмуд әдл биш болсн бийнь көдлмш сән ашта болв. Депутатнр үүлдврин дамшлт даҗ авчана, ухансерлнь өөдлҗәнә гиҗ нанд медгдв.

СССР-ин правительствин программ Съезд деер хәләгдсн һол тернь болв. Миниһәр, эни түрүнд экономикиг өөдлүлхлә, наадк төрмүдиг чигн хаһлҗ чадхвидн. Эн программиг бәәдл-җирһлд тохрахин төлә мадна цугтаднь хамгин ик күчллһән зөрүлҗ көдлх кергтә. Эн төриг хойр, һурвн чигн съездин эргцд хаһлҗ болшгоньнь бас медгдҗәнә. Болв темдглсн күцләс хаҗиһәд бәәхлә, нам терүндән төрүц күрлго чигн бәәхвидн. Хамгин түрүнд социальн, аграрн, экологическ төрмүд хаһлх кергтә.

СССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач Н. И. Рыжковин кесн докладар болсн күүндврт манахс орлцхар седв. Болв дала әмтн үг келхд саак үг келҗ чадсн угавидн. Тегәд хөөч В. М. Очиров болн В. А. Захаров белдсн үгин текстән өгв. Би эврән болхла, шишлң белдҗ үүл татлһна нооллһна туск төрәр күүндврт орлцхар седәд, үг келхәр бичгдләв. Зуг нанд үг өггдсн уга. СССР-ин Деед Советин члендт — кесг дәкҗ үг келсн әмтнд шинәс үг өггдәд бәәсн нанд таасгдсн уга. Тегәд зәрмснь ол дәкҗ үг келнә, нанла әдл өгл улст болхла, нам нег дәкҗ чигн үг өггдхш.

Цөн үг мини бийнм күцәсн үүлдврин тускар. Сунһврин өмнк кампаньд би Элстин негдсн авиаотрядын начальник А. И. Келинлә дөрлдсинь сунһачнр меднә. Намаг депутатд сунһсна хөөн терүнә темдглсн программинь нанд күртв. Аэропортын хуучрсн самолетмудыг шин зүсн самолетмудар сольхин тускар терүнднь келгдлә. С. В. Ильюшинә нертә Московск машн тосхлһна заводын генеральн конструктор Г. В. Новожиловла күүндәд, эксперимент кехин төлә шин кесг самолет Элстүр илгәхин тускар үгцвидн. Экологин, эрүл-мендин база усна бәәдл күчр му болҗах мадад бөөрин, элкнә гем шинҗлдг лаборатори бүрдәхин тускар РСФСР-ин эрүл-менд харлһна министр А. И. Потапов үгән өглә, болв терүгән күцәҗәхш. Терүнлә харһҗ күүндхд цаг күртсн уга, тегәд шишлң бичг илгәх кергтә болв.

Бичҗ авсн
САККАН А.

В. М. Бимбаев: Завсрт чигн көдлвидн

СССР-ин улсин депутатнрин хойрдгч Съезд ямаран болсинь тадн үзҗ медсн болхговт. Терүнә көдлмшин завсрт болн асхнд чигн мадн бас көдлләвидн. Үлгүрлхд, межрегиональн багин суурт мадн орлцвидн. Болв эн суурт орлцсн депутатнрин зәрмснь демократ гидг үгиг мартҗ одсн бәәдлән үзүлв. Негнегән му келәд, оңдаруллһна хортн гиҗ болн нань чигн үгмүдәр гемшәв.

140 күн оппозицд орв гиҗ депутат Афанасьев әмтиг төөрүлв. Илднь келхлә, 94 күн һаран тәвсн бәәҗ. Терүн деер зәрм әмтнә ормд талдан күн һаран тәвснь илдкгдв.

Автономн бүрдәцсәс дөрвн күн конституционн бүртклһнә Комитетд орв. Урднь болхла нег чигн күн орулгдсн уга билә. Автономн бүрдәцсин баг бүрдәгдснә хөөн вишлң көдлмш кеснә ашнь эн болҗана. Эн җилин туула сард мадн шинәс Москвад хурхвидн. Автономн бүрдәцсин статусиг өргҗүләд зәв-йосар союзн республикүдлә әдлцүлхин туск документ белдҗ авад Деед Советд өгхвидн.

Мана орн-нутгин бәәдлиг ясруллһна тускар. Иргч дөрвн-тавн сард келн-әмтин хоорндк хәрлцән эс ясрхла, мана экономик көлдән орхмн уга. Карабах, Молдавь, Прибалтик болн нань чигн бәәрнд учрсн үүмәнә тускар келҗәнәв.

Орн-нутгар, тер тоод мана республикд чигн партийн көдләчнр депутатын кандидатд шунмһаһар зааҗ темдглсн йовдл бас чигн му нилчән күргх. Улсин фронтмудын дааврнь болхла эн дольганд көдлгдх. Өдгә цагт партийн көдләчнр Советин йосиг һартан авхар адһҗана гиҗ ода хоорндан әмтн келҗәнәлм. Мана республикд болхла, энти тиигҗ икәр үзгдҗәхш. Зуг шин җилд юн болхинь хәләхвидн.

ЖЭБЭН А.
мана корр.

●Умшачнрин бичгүдәс

ТӨРСКН КЕЛ ДАСХХ КЕРГТӘ

Мана эн бичгиг барлҗ, олнд медүлхиг бидн сурҗанавидн. Тавҗах төрт Хальмг АССР-әс сунһгдсн СССР-ин улсин депутатнр, Хальмг АССР-ин Деед Советин депутатнр, балһсдын болн райодын Советмүдин депутатнр оньган өгтхә гиҗ некҗәнәвидн.

Хальмг келиг цааранднь хадһлҗ, шинәс делгрүллһәр үндсни керг-үүлдврмүд республикд күцәгдҗәхш. Эн төриг Хальмг АССР-ин Деед Советин сессьт хәләҗ, эн туст республикин Министрмүдин Советин болн Деед Советин үүлдвриг шалһх кергтә. Кергтә тоот сурһулин дегтрмүд, тольмуд күүндврәс уга, келн әмтин туужиг сурһульчнр дасхш. Тиим бәәдл тогтснд буруга әмтиг дааврла харһулх кергтә.

Сурһулин дегтрмүд, хальмг улсин амн урн үгин үүдәврмүд икәр барлхин төләд партийн болн советск даавртан көдләчнр республикин бюджетәс мөнг йилһҗ өгхиг некҗ, цуг арһ-чидлән депутатнр холвҗ үүлдх зөвтә гиҗ бидн тоолҗанавидн.

Дегтрмүд өңгтә сәәхн зургудта болх зөвтә, терүг бичкдүд чигн, бөдүн әмтн чигн умшҗ чадлг болдгар амр келәр бичх кергтә.

Хальмгаһар келлһнә дамшлтыг делгрүллһнд һол оньган тусхаҗ, хөөнь литературин келн әмтн дасҗ авдг болдгар һардвр кехмн. Шин учебникүд белдлһнд номтнрла зергләҗ дамшлтта багшнр, методистнр, зурачнр, келхд, үүдәгч цуг интеллигенц шунҗ орлцхла густа болх гиҗ сангдна.

Бичкдүдин үүдәсн сән гисн шүлгүдиг, художественн школын сурһульчнрин зурсн зургуд олзлҗ чигн болхмн. Эклц классмудын сурһульчнрин учебникүдт көгҗмин айсмуд чигн орулҗ болхмн. Кичәлин кемд ахр завср кесн саамд сурһульчнр амртха гиҗ терүг олзлсн деерән, эврәннь улсин көгҗмин зөөрлә бичкдүдиг таньлдуллһнд тернь туслхнь лавта.

Учебникүдт олн зүсн наадд орулх кергтә, амн урн үгин үүдәврмүд олзлҗ, сурһульчнрин оньгинь авлдгар сурһулин йовциг бүрдәх кергтә.

Санитари-гигиеническ некврмүдлә ирлцсн деерән учебникүд ке-сәәхн өңг-зүсәрн көвүд-күүкдин оньг авлдг болх зөвтә.

Хальмг кел меддгнә туст өдгә цагт учрсн күнд бәәдлиг чиклхин төлә көвүд-күүкдиг бичкнәснь авн дасхх кергтә, юнгад гихлә, эклҗ сурһсна хөөн зуг 2—3 җил болад тедн йостаһар келдг болхмн.

Элстин 3-ч тойгта дундын школын сурһульчнрин эк-эцкнр: П. Б. САНГАДЖИЕВ, А. Н. ЗОДБИНОВ, Н. К. УЛЮМДЖИЕВА, К. А. НАДНЕЕВА, И. А. ЦЕДЕНОВА болн нань чигн. Уттоодан 63 күн эн бичгт һар тәвв.

Туужин тускар цәәлһхмн

Орн-нутгин экономик күнд бәәдлд туссн йовдл кенәс чигн нуутдҗахш. Кергтә тоот эд-тавр хатяр болснас эн бас медгдҗәнә. Күч-көлсч коллективст, өрк-бүлмүдт терүнә тускар күүндвр һарлго бәәхш. Элст балһснд чигн тиим үгмүд сонсҗ болхмн. Зуг би талдан төрәр эн бичг бичҗәнәв. Юнгад гихлә, йоста экономистнр бәәх төрмүдиг хаһлх хаалһ заахмн.

Келхәр бәәхм — дорас өсҗәх баһчудыг сурһмҗллһна төр. Терүнә тускар «Хальмг үнн» газетд статьяс, корреспонденцс тасрхан уга барлгдна. Теднд дунд Хальмгин туужин туск материалмуд ик орм эзлҗәнә. Цөөкн җил хоорад хальмгуд Әрәсән ханьд орсна 375 җилин өөн темдглгдлә. Ода болхла алдр эпос «Җаңһрин» 550 җилин өөн өөрдҗ йовна. Чинртә эн төрмүдәр газетд тасрхан уга олн статья барлгдна.

Эдн дунд сурһмҗллһна чинртә олн статья бәәхнь намаг байрлулна. Одахн «Маниг үүмүлҗәх төрәр» гидг энгд «Тууҗ медсн — мергн...» гидг статья барлгдв. Энүг оньган өгч умшад, үнн седкләсн дөңнҗәнәв. Нег үлү ним чинртә статьясиг дорас өсҗәх баһчуд умшх зөвтә. Тер цагт Хальмгин тууҗд учрсн соньн йовдлмудын, нерньь туурсн әмтнә тускар тедн медсн деерән төрскн келәр һардг газет умшхмн.

Умшачнр оньган өгх өөдән чинртә ним статьяс шин җилд олар барлгдх гиҗ күләҗәнәв.

А. САВГУРОВ.

Элст балһсн.

Баһчудт оньган өгч

Шин җилин өмн өргнд мана корреспондент Төрскән харсгч Алдр дәәнә ветеран, дәәнә болн күч-көлснә ветеранмудын республиканск советин член; балһсна советск президиумин член Тимофей Яковлевич Кутыгинлә харһҗ өгсн сурврмудт терүнә хәрүс барлгдҗана.

— Шин җилд мана әмтн Төрскән харсгч Алдр диилврин 45-ч өөниг темдглҗәнә. Тегәд республиканск болн балһсна Советмүд эн өөниг яһҗ темдглхәр бәәнә?

Өдгә цагт мана орн-нутгт болҗах оңдаруллһна хүврлтс, тер дотр түргдүллһнә, социальн төрмүд хаһллһнд ветеранмуд бас орлцх зөвтә. Җирһлин, производственн болн политическ байн дамшлт хоршасн улс орн-нутгин бәәдл-җирһлд болҗах эн хүврлтсәс хаҗуд бәәх зөв уга.

Ветеранмуд баһчудла сурһмҗин көдлмш кех зөвтә. Тедн дунд цергә-патриотическ, интернациональн болн күч-көлснә көдлмш баһчуд дунд кех кергтә. Баһчудын кесгнь эндр әрк ууһад, көдлмш келго бәәнә, өлнә көдлмшт орлцхан хәәхш. Эн дуту-дундсла ветеранмуд ноолдҗ, тедниг чик хаалһд орулх арһ хәәх зөвтә. Терүнә төләд дәәнә болн күч-көлснә ветеранмуд эврәннь байн дамшлтарн хувалцх зөвтә. Баһчуд теднәс үлгүр авч, дасҗ көдлхлә мана эндрк кергиг иргчдән чадмгар күцәхнь лавта. Тегәд шин җилд мана ветеранмуд баһчудла дарударунь харһҗ, теднлә эврәннь дамшлтарн хувалцхмн. Тиим көдлмш эндр чигн кегдҗәнә. Мана ветеранмуд предприятьмүдүр, сурһулин заведеньсүр одҗ баһчудт дәәч хаалһиннь тускар келҗ өгхмн.

Цаһан Аав сурвр тәвҗәнә

В. Э. ВАСЬКАЕВ, Сарпинск района Э. Деликовин нертә совхозин механизатор.

— Орн-нутгт болҗах оңдаруллһн Хальмгин теегүр чигн ирв.

●Партин райкомин сегләтрт үг өггдҗәнә:

НИЛЧӘН БАҺРУЛХ ЗӨВ УГА

СССР-ин улсин депутатнрин негдгч Съезд, СССР-ин Деед Советин сессий болн эндр көдлмшән төгсәсн СССР-ин улсин депутатнрин хойрдгч Съезд хамгин

шунмһаһар орлцҗахш. Энти юуна учр? Эки түрүнд эклц партийн организацс, парткомс болн партбюрос бүрдәмҗин көдлмшиг эс делгрүлҗәсндн бәәнә.

Сунһврин өмнк кампаньд

альн төрмүдт оньг тусхалһн икдв. Әмтн бәәдг гермүд, больницс, школмуд, бичкдүдин болн культурн учреждеңьс урдкас икәр тосхгдҗана. Хол бәәх селәдүр болн селәд дотр хату девскр

БҮҮРӘН ЙӨРӘЦХӘВ

Мана теегин республикин хотл — Элст балһсн өсәд-өргҗәд йовна. Энүнә ил темдгнь тосхгдсн шин гермүд. Җил болһн әмтн бәәдг гермүд тосхлһиг икдулх күцл тәвгднә. Элстин күч-көлсчнриг патрьмудар тетклһн өдгә цагт хамгин чинртә гисн төр болҗана. Юңгад гихлә, патьрин чеегин рүдт бәәх әмтнә то ода чигн олн. Зәрмснь болхла, арв һар җилд чеерүдт зогсҗахнь нуувч биш. Тегәд чигн өрк-бүл болһниг онц патьрар тетклһнә төлә республикд шишлң программ батлҗ авгдсмн. Зуг терүг дигтә-даратаһар арднь орҗ күцәх кергтә.

Келхд, Элст балһсид әмтн бәәдг олн гер җил болһн тосхгдҗ эдлврт орулгдна. Зурһадгч, доладгч, нәәмдгч микрорайод гидг үгмүд өдгә цагт даслт болв. Энд тавн болн йисн давхр ке-сәәхн гермүд дүңгәҗ зогссн бәәнә. Цөөкн җил хооран Элстүр ирҗәсн әмтн республикин хотл балһсиг таньшго бәәдлтә. Юңгад гихлә, давсн җилмүдин эргцд балһсн өсәд йовна. Эн җил чигн олн гер тосхгдсиг онц темдглх кергтә. Зууһад әмтн бүүрән йөрәв. Тедн дунд фельдшер Любовь Андреевна Манжикова бәәнә. Эднә өрк-бүл олн җилд чеерүдт зогсад шин патьр авсмн. Зурһадгч микрорайонд тосхгдад эдлврт орсн эн герт Светлана Юрьевна Рубежная бас бүүрән йөрәв. Бичкдүдин 25-ч тойгта садикд көдлдг күүкд күүнә өрк-бүл дөрвн хората гер авла. Элст балһсна күцәгч комитетд эдн арвн нәәмн җилин эргцд чеерүдт зогссмн. Тегәд чигн олн күүкдтә эн өрк-бүл шин патьрт орсндан ик байрта бәәцхәнә. Йисн давхр эн герт нань чигн өрк-бүлмүд бас бүүрән йөрәв.

Сүл җилмүдт тосхлтын көдлмш гүргдвчн Элст балһсна гермүд тосхлһна комбинатын күчн баһ болҗана. Предприятьин икдулгдсн бийнь проектн күчндән олзлгдҗахш. Республикин Министрмүдин Совет, нань чигн организацс эн төриг хаһлхин төлә цугинь кеҗәнә. Гермүд тосхлһна комбинат болхла җилә зураһан күцәҗәхш. Җиләс җилд давтгддг эн йовдлыг уурулх цаг ирв. Эс гиҗ 2000 җил күртл өрк-бүл болһниг онц патьрар теткх аһу ик программ күцәгдшго, гисн әәмшг бәәнә. Болв тиим болв чигн Элст балһсна тосхлтын организацс күчән негдүлҗ темдглсн зурасан күцәх зөвтә. Социальн төрмүдт ик оньг өггдҗәх цагт әмтнә неквр эрк биш күцәх күцл тәвҗ үлдх кергтә, гиҗ сангдва,

Республикин күч-көлсчнр 1989 җилиг күцәмҗтәһәр төгсәһәд арвн хойрдгч тавн җилә зуран сүл җилд чигн өөдән һарцтаһар көдлх саната бәәнә. Тосхлтын организацс эднәс үлгүр авч темдглсн тоотан эрк биш күцәх, гисн ицлтә бәәнәвидн. Юңгад гихлә, үвлин кем гүргүдән орчксн бийнь тосхлтын көдлмшин йовуд му биш. Тосхлтын материалмудар тетклһн цагин некврин кемҗәнд күцәгдхлә, көдлмшт бат диг-даран тогтхла темдглсндән күрч болхиг цуһар медҗәнә. Тегәд чигн нег-негән гемшәдг му авъясан хаяд әмтиг патьрар тетклһнә төриг йоста кевәр хаһлх цаг ирв. Элст балһсна гермүд тосхлһна комбинат болн тосхлтын нань чигн организацс энүнәс иштә үүлдврән бүрдәҗ көдлх күцл тәвх зөвтә. Илднь келҗ медүллһнә болн демократизацин цагт эн туст учрсн алдгудын тускар тасрхан уга келгднә. Терүнь цагин неквр. Болв ода болхла шалһлтас ил кергүр бат ишкдл кех кергтә.

ШОРВИН И.

ЗУРГУДТ: Л. Манжикова шин гертән; бүүрән йөрәсн нег өрк-бүлин бичкдүд амрчах кем; шидр тосхгдҗ эдлврт орулгдсн гер.

Н. Лиджиевин цоксн зургуд.

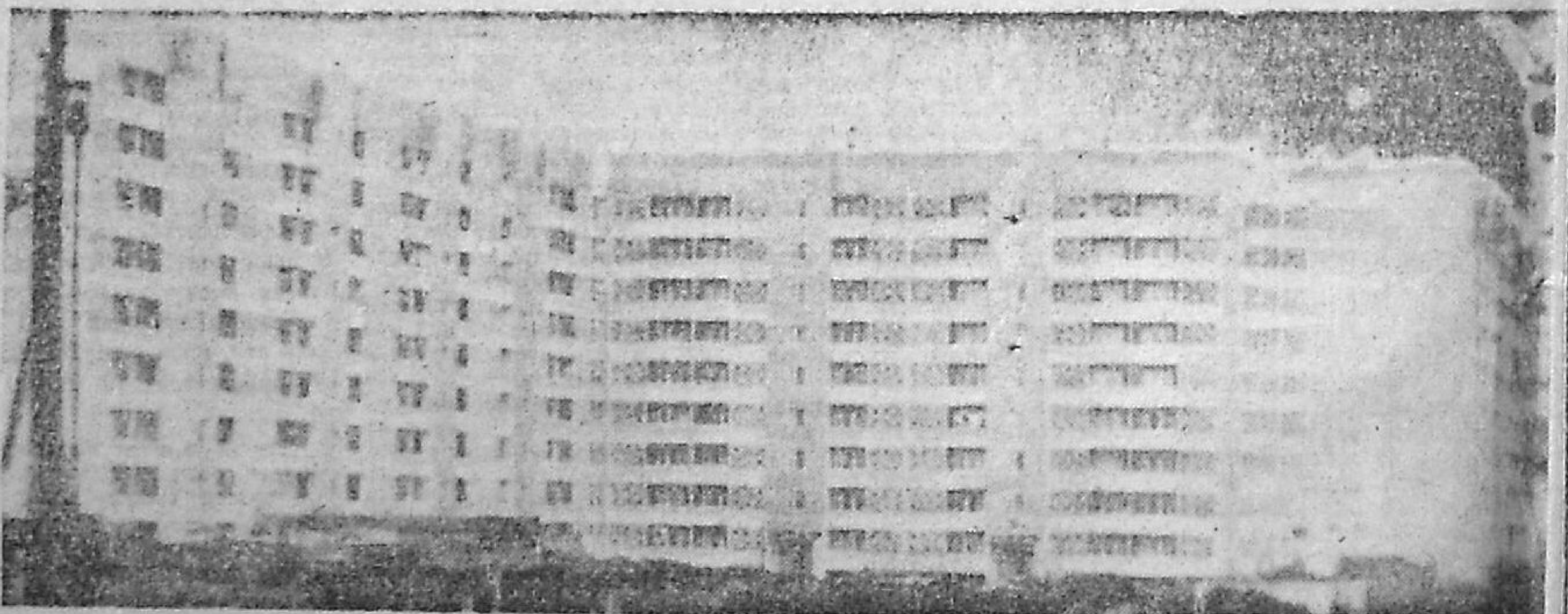

сурвр тәвҗәнә

В. Э. ВАСЬКАЕВ,
Сарпинск района Э. Деликовин нертә совхозин механизатор.

— Орн-нутгт болҗах ондаруллһн Хальмгин теегүр чигн ирв. Мана совхозин хөөчнр болн үкрчнр күч-көлс бүрдәлһнә болн үиллһвә шин зарһд — нәәмәдллһнә подрядт хамгин түрүнд орҗ көдлв. Эн йовдлыг малчнр, механизатормуд дөңнҗәнәвидн. Олна шунмһа күч-көлснә ашт эдл-ахун экономик темдгтәһәр батрҗана. Давсн 1989 җилд мана тәрәчнр буудян зүүтә культурмудын сән урһц хураҗ авв. Эн учр мадна күч-көлснә шин омг үүдәв. Иргч җилдән чигн өөдән урһц авхин төлә намрин тәрәһән цаглань болн агротехническ сән таалд давулвидн. Олна малыг шүрүн, шимтә болн буудян зүүтә хотар күцц теткәвидн. Ахрар келхд, шин 1990 җилд улм өөдән күцәмҗс бәрҗ көдлхвидн.

Давсн җил тусла минн туст темдгтә җил болв. Яһад гихлә, би арвн хойрдгч тавн җилә зураһан һурвн дундур җилин эргцд күцәләв, баһ биш мөңгнә түлән-тос болн сольгддг эңгс эрәлүв.

•А. В. МАШТЫКОВ,

Целинн района «Ленинский» совхозин ах хөөч

Мана совхозин хөөчнрт давсн җил темдгтә болв. Эдл-аху государствд 72 тонн ноосна цевр нөөрүл хулдад, җилә зураһан давулҗ күцәв. Төл авлһна зура чигн давулҗ күцәгдв. Үлгүрнь, ах хөөчнр Канур Очировин, Гаджимагомед Сулейманович болн Баатр Очировин һарджах бригадмуд нәәдир зун хөн болһнас дундлад зу һар хурһ авч асрв. Эдн ноос кирһҗ авлһна зураһан чигн давулҗ күцәв. Нәәмәдллһнә подрядар көдлҗәх мана өрк-бүлин бригад төл авлһна болн ноос кирһлһнә зураһан бас күцәв.

Өдгә цагт мана бригад, совхозин цуг хөөчнр мет, үвлиг бүрдәмҗтәһәр давулхин төлә цугинь кеҗәнә. Киитнә кемд сән белдвр келәвидн. Мана хош деер зу һар тонн өвсн бәәнә. Энүг бидн чадмгар олзлҗанавидн. Үвлин эн өдрмүдт теегин идгиг чигн олзлҗанавидн. Хөөдин чинань сән. Отаран нег чигн һару угаһар хәләҗәнәвидн.

Шин җил мана бригадын туст ончта болхмн. Бидн эн җилин лу сарин чилгчәр эрт хаврин төл авхвидн.

алп заахмн.

Келхәр бәәхм— дорас өсҗәх баһчудыг сурһмҗллһна төр. Терүнә тускар «Хальмг үнн» газетд статьяс, корреспонденс тасрхан уга барлгдна. Тедн дунд Хальмгин тууҗин туск материалмуд ик орм эзлҗәнә. Цөөкн җил хооран хальмгуд Әрәсән ханьд орсна 375 җилин өөн темдглгдлә, Ода болхла алдр эпос «Җан-

нег улу ним чинртә статьясиг дорас өсҗәх баһчуд умшх зөвтә. Тер цагт Хальмгин тууҗд учрсн соньн йовдлмудын, нерњ туурсн әмтнә тускар тедн медсн деерән төрскн келәр һардг газет умшхмн.

Умшачнр оньган өгх өөдән чинртә ним статьяс шин җилд олар барлгдх, гиҗ күләҗәнәв.

А. САВГУРОВ.

Элст балһсн.

чуд теднәс үлгүр авч, дасҗ келхлә мана эндрк кергиг ирһчдән чадмгар күцәхнь лавта. Тегәд шин җилд мана ветеранмуд баһчудла дарунь харһҗ, теднлә эврән дамшлтарн хувалһхмн. Тиим көдлмш эндр чигн кегдҗәнә. Мана ветеранмуд предприятьмудыр, сурһулин заведеньсүр одҗ баһчудт дәәч хаалһинь тускар келҗ өгхмн.

•Партин райкомин сегләтрт үг өггдҗәнә:

НИЛЧӘН БАҺРУЛХ ЗӨВ УГА

СССР-ин улсин депутатнрин негдгч Съезд, СССР-ин Деед Советин сессий болн шидр көдлмшән төгсәсн СССР-ин улсин депутатнрин хойрдгч Съезд хамгин ик чинртә гисн йовцин — государственн күцц йосиг Советмүдт өгх кергтә эклцнь болв. РСФСР-ин, Хальмг АССР-ин Деед Советмүдт болн бәри Советмүдт улсин депутатнриг суңһлһн эн йовциг улм түргдүлхмн гисн бат ицл бәәнә.

Суңһврин ашт көдлмшиг шинәр, седвртәһәр күцәҗ чадх Советмүд бүрдәлһн йир ик чинртә төр. Мел тиим күцл өмнән тәвҗ суңһврт белдвр келһнә болн давуллһна йовудт района партийн организац үүлдх зөвтә. Тиим күцлтәһәр бүрдәмҗин болн политическ көдлмшән эклц партийн организацс кех зөвтә.

Суңһврт белдвр келһн КПСС-ин XXVIII съездд белдвр келһнлә ирлцҗәнә, тегәд энтн партийн организацст немр даавр зүүлһҗәнә. Тер учрар эдн ямаран болв чигн таалд суңһачнрла кеҗәх көдлмшән улм шунмһаһар, седвртәһәр күләлһн онц чинртә. Тиигчкәд эврә үүлдврән района, бәәрн һазрин тодрха таалд ирлцдгәр бүрдәх кергтә, энүнлә шахм залһлдулҗ келнәмтни, социальн-экономическ, тууҗлгч болн нань чигн фактормудыг эрк биш учрт авхмн.

Ода болх суңһвр — энтн политическ керг-үүлдвр, энүнәс иштә энүнд партийн килмҗ тасрхан уга өглһн некгдҗәнә. Энүнә тускар партин района комитетин бюрон сүүрт батлгдсн болн энүнә дару әмтнә күүндврт тусхахин төлә района „Путь к коммунизму» газетд барлгдсн района партийн организацин суңһврин өмнк платформд келгдҗәнә.

Йосна эн органмудт хамгин тоомрта, бәәдл-җирһлин шунмһа хәләцтә әмтиг суңһхин төлә депутатнрин кандидатнр зааҗ темдглһнд эклхин өмн партин района комитетин болн улсин депутатнрин района Советин күцәгч комитетин седвәрәр олн зүсн халхин көдләчнрлә семинармуд, селвлцәс бүрдәгдлә.

Белдврин, цәәлһврин көдлмш кегдсн бийнь цуг предприятьмүдин болн эдл-ахусин коммунистнр эн кергт шунмһаһар орлцҗахш. Энтн юуна учр? Экн түрүнд эклц партийн организацс, парткомс болн партбюрос бүрдәмҗин көдлмшиг эс делгрүлсид бәәнә.

Суңһврин өмнк кампаньд орлцшговидн гисн дуудвр эндр төрүц керг уга юмн болҗана. Советмүдт кергән меддго, шунмһа биш, эврә хәләцән харсҗ чаддго әмтиг эс орулхин төлә эклц партийн организац, коммунист болһн эврә күчн-чидлән агсх зөвтә. Мана обществин бәәдл-җирһлд бәәх му тоотыг, чиңвртә бәәдлиг олалҗ олн демагогмуд, пастн зуур төрүг чиклхвидн гиҗ үгән өгдг әмтн эрк биш һарч ирх. Теднд иткәд суңһачнр эврә дуран тусхах болҗана.

Тиим йовдл учрах зөв мадна уга. Тиим әмтнд принципиальн үнлт өгч, эврә кандидатмудан өргх кергтә. Үнн үтәр, районд, эс гиҗ республикд тогтсн бәәдлд зөв-чик үнлт өгч, конструктивн программсар эдн суңһачнриг бийд талагшан татҗ авх зөвтә.

Учр тиим болснас иштә суңһврт белдвр келһнә йовудт үлмәһән күргхин төлә эклц партийн организац болһнд партийн көдләчнрин, активистнрин тооһас зүүцүллһнә советмүд бүрдәгдв. Эдн суңһврин өмнк кампаниг бүрдәмҗтәһәр давуллһна йоста штабмуд болх зөвтә бәәсмн. Болв теднә үүлдвриг шинҗллһн дала ик байр үүдәсн уга. «Приютненский» кооперативин сегләтрнь В. В. Калмыков, райагростройин сегләтрнь Н. И. Клочко, «Володарский» совхозин сегләтрнь С. Е. Болдырев эклц партийн организацсин зүүцүллһнә советмүд болн теднә толһачнр суңһврин өмнк кампаниг йоста кевәр бүрдәлһнә штабмуд болсн уга.

Партийн организац олна органмудла бат залһлда бәрҗ, теднә дөңгәр болн нилчәр суңһврин өмнк йовудт үлмәһән күргх зөвтә. Нег улу шидрәс эклх депутатнрин кандидатнрла суңһачнрин харһлт келһнд онц оньг тусхахмн.

Өдгә цагт обществ ондаруллһна йовудыг таасҗахш, зәрм зөрүлтсәр нам чиңвртә бәәдл икдҗәсәр үүмҗәнә. Тиим йовдлмуд бәәнә. Болв сән тоотынь эс үзхлә бас чик биш. Района социальн төрмүдт оньг тусхалһн икдв. Әмтн бәәдг гермүд, больницс, школмуд, бичкдүдин болн культурн учреждеңьс урдкас икәр тосхгдҗана. Хол бәәх селәдүр болн селәд дотр хату девскртә хаалһс тосхгдҗана.

Болв кесг тату-тартг учрдгнь бас нуувч биш. Үлгүрнь, Приютн селәнд медикүдин уульнц тосхар шиидвидн. Болв тер гермүдин проект нег чигн күүнә таасл олшго. Болв тосхачнриг тернь үүмүлсн уга, тедн гермүдиг тер проектәр тосххар сәдв. Зуг мана орлцлһн тедниг зогсав. Ода шин проект кегдсн бәәнә, тиим герт орҗ ирхлә күүнә седкл байрлна.

Түрүн хәләцәс экономическ төрмүд чигн му бишәр хаһлгдҗана. Болв би зуг малын хотын тускар келхәр седләв. Шүрүн болн шимтә хотын керә җил ирвәс улм батрад бәәнә. Тернь йир сән, тиигхлә малын чивхин өслт яһад эс өсҗәхмб? Красноларск соломар тежәл кеҗәхләнь чивхин өслт 200 грамм билә, ода сән чинртә өвс өгсн бийнь чивхнь дор ормдан үлдв.

Кемр мадн, коммунистнр, кергән арднь орҗ күцәһәд бәәхлә мадна наадк көдләчнр чигн үлгүр авад көдлхмн, тер тоод Советмүдт чигн. Тиигхлә партин тоомср улм өөдләд бәәх. «Володарский» совхозд хөрн дөрвн кандидатас 70 процентнь коммунистнр, наадк эдл-ахусар болн предприятьмүдәр депутатын кандидатд баһ биш коммунистнр заагдв. Энтн ик чидл, зуг терүгән суңһвр күртл геехмн биш. Болв ода күртл зәрм партийн организацс эврә үүлдврән шунмһадулад уга. Юңгад гихлә, районын цутхлцгд, селәдәр нам суңһвр кеза болхин туск зар уга. Агитпунктс йир хашгар белдгдҗәнә, агитатормудын хань күцц кевәр тогтагдад уга.

Бар сарин чилгчәр партин района комитетин даранн пленум деер эн төрәр некврта күүндвр болв. Терүнәс чик ашлвр кеҗ эклц партийн организацсин сегләтрмүд деер заагдсн дуту-дундсиг чиклҗ чадх гисн ицл бәәнә.

И. ХУТОРНОЙ,
КПСС-ин Приютненск райкомин негдгч сегләтр.

ӘӘДРХНӘ ХАЛЬМГУД МАНА УМШАЧНР БОЛВ

Күндтә умшачнр!

Эн халхиг редакцин көдләчнр Астраханск областьд бәәх хальмгудт шишлң нерәдҗәнә. Терүнд эврә учр бәәнә. Энд бәәдг әмтнәс 300 һар өрк-бүл эн жиләс авн хальмг келәр һардг «Хальмг үнн» газетиг бичүлж авчана. Мана шин умшачнриг ирсн мөрн жилләнь халун зүркнәсн йөрәж, ут нас, хөвтә жирһл дурдҗанавидн.

Уважаемые читатели!

Эту страницу работники редакции посвящают калмыкам, проживающим в Астраханской области. Сегодня более 300 семей здесь стали подписчиками газеты «Хальмг үнн», издающейся на калмыцком языке. Мы от всей души поздравляем наших читателей с Новым годом, годом Белой лошади, желаем долголетия и счастья.

Восток селәнд бәәнә

Очр Баинович Бадаевла Астраханск областин Енотаевск районa «Енотаевский» совхозд одхларн таньлдвидн. Совхозин директор Михаил Михайлович Марковла күүндҗ суухла кабинетүр сергл чирәтә, шулун-шудрмг нәәтә күн орж йовад, әмтн бәәхиг үзәд хәрү һарв. Терүг үзн, Михаил Михайлович: Наар, Очр Баинович, ор нааран! — гиж дуудв. — Таньлд. Элстәс әмтн ирсн бәәнә. Эдниг дахулад, хальмгуд альд бәәхинь үзүлх болвзгоч?» — гиһәд сурв. Мадла һар атхлдад мендлсәвнь хөөн, таньлдад, эврәннь кергән күцәчкәд, маниг дахулад һарв. Күүндврин эклцәс авн нег-негән сәәнәр медәд, оли жил таньл бәәсн мет һоста седклин күр болв.

Насчь баһ болад, Очир Баинович дәәнд орлцсн уга. 1927 жил эн төрж һарсмн. Ахнь Кирилл нерәт мордсна хөөн эднә эк-эцкнь хойр кевүтәһән үлдәд, Улан Әәрмд кевүнь йовх бүл болад зун арслнга тежәл авчасмн. Зовлңгта 1943 жил Сиврүр хальмгуд туугдсна хөөн Очр дәәнә заводт кедлв.

ҮҮРМҮД

Тенд заводт көдлҗәһәд, Джахаев Иванла таньлдж, эн үүрлв. Сүл зүсм өдмгән хувалцад, хамг күнд, түрү цагт, ах-дү мет, көдлж бәәсмн эдн.

1948 жил комендатурин зөвшәл авад, Очр Баинович өрк-бүлән хәәһәд, тедниәрн кегдв. Экнь, дү күүкнь Черепанск районд нег совхозд бәәснь хәәһәд, олад, тенд одад бәәв.

Тер жил үүрмүд тиигәд салсн бәәж. Дөчн жил болад эдн дахнас харһв. Хойрулн наста үлс болсн. Күүкд-кевүдән өсчксн, ачиран, зеенрән тәәлжәх әмтн. 1988 жил «Енотаевский» совхозур үүрнь Джахаев Иван хәәһәд, ирхлань Очр Баиновиг түрүн авгтан терүг таньсн уга.

Иван Бораевич Джахаев хойр кевүһән дахулад ирсмн. Күнд цагт сән-мууһари хувалцж, кен-негидән дөң-түшг болж бәәсн үүрмүдин харһлт седкл уйдм байрта болв. Күр-күүндврнь теглго бәәв. Харһх угав гиж йовсн үүрмүд харһад одв. Ямаран сәәхн юмн. Астраханск областин Енотаевск районд дәәнә өмн бәәснә тускар Очр келәд бәәсиг Иван Бораевич мартсн уга бәәж...

Ода болхла Очр Баиновичин үүрн Элстүр нег ирх санатан бәәнә. Күүндлә, нег өдр баһдад бәәх гиж эн инәнә.

СИВРИН ҺАЗРТ

Мана күүндвр соңы болв. Ямаран [illegible] келәсн бәәнь Сиврүр, тиигәд йовсна тускар, тенд яһж бәәснә тускар ут һәрүлг бәәхш. Хөөт таңһл тогтаҗах [illegible] һарчна хөөн эмтн [illegible] үрмә [illegible] терүүн, төрскнүрн хәрх өмг авад өсла одсмн.

— Райисполкомд әмтиг хару [illegible] уполномоченн бәәсмн, — гиж Очр Баинович тоолж келнә. — Зуг Хальмгин һазрур әмтн яһж болж һарчана. Астраханск областин медлд үлдсн һазрт бәәсн бидн хальмг — болжадавидн. Яһад болвчн төрскн һазртан одад бәәхәр Очр Бадаев нег мөслв. Цаас орулж, өгхләри альд бәәсән илдкь бичәд, хәрү һазртан одх седклән һоодань бичв. Кесгнь мек һарһад, Юстинск районд одх болж бичгдчкәд, зөвән авчкад, өөрдәд одхлари һарсн һазрури одаг бәәж. Һазрури нүүжәх әмтид һурвн жилин туршарт материальн дөң өггджәсмн. Хальмгуд нүүһәд, күгшәд һархла, Сиврин совхозмуд хоосрад, көдлмшч һәр уга үлдв. Һаха өсхдг совхозин директор Иван Лазаревич Одарич Бадаевиг көдлҗәһәд йовтн гиһәд сурад зәрәд бәәв.

Тиигәд Сиврин тер совхозд хойр-һурвн өрк-бүл үлдв. Талдан һазрас әмт авч иртл хальмгуд бәәсн хотн Копай-город гиж нерәдгдәг билә. Хоосрад үлдсн гермүдиг Таскай-город гиж нерәдв. Нам бәәхд зүго болад, Очр Баинович талдан уульнцд одад бәәв. Совхоз талдан һазрас көдлмшчр авч ирсн хөөн Очр Баинович һарсн һазрури делсәд һарсмн.

Сиврин һазрт Очр Баинович өрк-бүлән өндәлһсмн. Эврәннь терги Зинаида Бадмаевната хоюрн эдн долан үрән өсж босхсмн. Көвүд-күүкднь цугтан «Енотаевский» совхозд көдлжәнә. Валя күүкн багш, Алла — сурһмжлач, Оля бас бичкдүдиг сурһна, Зоя бичкдүдин садикд зәмч болж көдлнә. Һурвн кевүнә негнь сельхозтехникумд сурчана, хойрнь совхозд көдлжәнә, эврән бийснь гер-бүлтә. Бернь орс, күргнь бас орс. Йоста интернациональн өрк-бүл болж. Тиигәд Очр Баинович интернациональн өрк-бүлд нерәдсн районн ик байрт орлцж.

* * *

Күч-келснә ветеран Очр Баинович Бадаев партин ветеран. Селәнә олна жирһлд шунж орлцна, баһчудт сурһмж өгләһд чидлән әрвлхш. Уульнцар энүнлә хамдан йовхла, ик-баһ уга үүттан энүг кундлж, мендинь сурна. «Би эдниг дасж йовлав, көдлмштн батрад дөң боллавъ», — гиж Очр Баинович бахтж келнә.

ХӨӨЧИН ГАЛИНА.

ЗУРГТ: Очр Баинович Бадаев.

А. Джавиновин цоксн зург.

МАШ БАЙРТА ЖИРЬТН

Шин жилин сәәхн,
Насни ут болтха,
Суусарн өнр болж,
Бәәсәрн байн болтн,
Домбрин жиңнсн кегтә,
Дуувр сәәхн бинтә,
Ниицһу ни-негтә,
Ниилсн айста дуута,
Әәм-зәмән түшлдәд,
Эгл дууһан дуулдад,
Мөңкин дөрвн цагт
Маш хамт жирһтн!

Иим йөрәләр тадниг йөрәдгм йорта. Оли жилд әәдн Сталинә гүрмәс келтә эврәннь туужидан үзгдәд уга түрү зовлн Сиврт үзсн бийнь, хальмг улс эврәннь төрскн келән, культуран зүркндән хадһлж йовсн төләдән, үкләс гетлж һарсн болдг. Тегәд чигн йөрәләр эклсмн, эн болжана. Дәкәд нег учр бәәнә. Зунин чилгчәр таньчин «Хальмг үнн» газетин редакцин үрвәр хальмгуд бәәдг Лиманск район орх тәр нанд харһв. Газетин бичкн багд редакцин даавртa көдләчнр болн искусствин үүлдәчнр орсмн. Өмнь эн баг Енотаевск, Харабалинск районд одад ирсмн. Йовдг учрнь тенд бәәсн хальмгуд дунд эврә келнә газет тархалһн бәәсмн. Тегәд районa Оля, Зензели, Михайловск, Промысловск, Яндыки, Лиман селәдин хальмгудла харһлт кесн цагт йөрәлмүдин тускар үг-күр бас һарв. Нег үлү тәв күрсн эмтн йөрәл күүндтән дасхх дурта бәәхән медүлв. Эн келнә билгин эрдм болхнь баһчуд бас меджәнә. Тегәд чигн газетд йөрәл магтал барлхиг суржана.

Шин жиләс авн Астраханск областьд бәәх хальмгуд «Хальмг үнн» газетан авч, байрлж умшхнь лавта. Тегәд чигн йөрәләр эклсмн эн болжана. Намаг бәәрн күүһим лиманск хальмгуд меднә. Тегәд чигн чеежднь бәәсн ухан-тоолврарн нуулго хувалцув. Тер дотр олдарулһна тускар, хальмг келнә, культурин болн туужин тускар илт күүндвр болв.

Энүнд Хальмгин номтнр, багшнр, нег үлү Хальмг университет, газетин болн театрин көдләчнр дөң-нөкд болх зөвтә, гиж сангдна. Бәәрн һазрин хальмгудыг өмнәснь газетар дамжулж зәңглхәр бәәнәв. Шин жилин эклцәр Лиманск районд «Бамб цецг» ансамбль ирж тадниг байрлулхар бәәнә. Мана газет авсн әмтн эн зәңгиг соңсж, күләвр кехнь лавта болжана. Мана Басңга Баатрин нертә хальмг театр шин жиләс авн цуг наадан, тер дотр бичкдүдин туульс-наадд, хальмг келәрн белдж наадх бас санатa бәәнә. Юңгад гихлә, театр хамгин түрүнд төрскн келән дасхд әмд булгнь болх зөвтә.

Цаг бачм болсн учрар мана баг Заречн селәнд одж чадсн уга. «Хальмг үнн» газет бичүлж авх хальмгуд дала гиж би соңслав. Маниг эс ирснд бичә һундл тертн, газет бичүлж авх седкл бәәхлә бәәрн залһлдана эңгд ирәд бичүлж чаджанат. Зуг сар өмнәснь бичүлх кергтә.

Районa селәдәр йовад күрч күүндвр һарсн цагт баһчудын ухан-серл өөдлж, эврә келән дасх күсл бәәхнь намаг йир икәр байрлулв. Төрскн газет эврәннь келән дасхд ямаран ик нилчән күргдгнь би эврәннь бәәдл-жирһләс меднәв. Өрк-бүл болһн эврә келнә газетта болхла, хальмг улс келән дасси деерән, дорас өсж йовх үйнртән, үрдүдтән үлгүр үзмж болхмн болжана. Келән эс медсн күн төрлсадн уга юмншң болжана. Энүг бидн, хальмгуд, медх зөвтәвидн. Аш сүүлднь бәәрн һардачнрт, орс, маңһд, хаст болвчн газет тархалһнд шунж орлцад, дөң-нөкд болсиднь редакцин нерн деерәс халтан өргх зөв өгтн. Шин жилд «Хальмг үнн» газет тана сурсн тоотыг күцәх гиж сантн. Не, шин жилд сансн санантн күцж, сәәсн түлтн бүтж, амр-тавр, мана тиньгр, менд-амулң бәәхитн дурдҗанав!

Б. ОЧИРОВ.

Хальмг АССР-ин ачта артист.

Зургудын репортаж

Эн шин жиләс авн мана «Хальмг үнн» газетиг Харабалинск районa Заволжск селәнә кесг өрк-бүл авхмн. Газетиг өрк-бүл болһнд тархалһнд селәнә әмтн дунд күндтә Петр Очирович Нармаев шунмһаһар орлцн.

Биинь эн эрдмәри түтрһч. Энүнә һарджах бригад жил болһн производственн күцәмж бәрнә. Петр Очирович нүүрлгч производственнин болсн деерән эдл-ахунь олна көдлмшт шунмһаһар орлцна. Колхозин парткомин член болад баһчуд дунд сурһмжин көдлмш күцәнә. Бригадт энүнә кевүнь Борис бас көдлнә.

Көдлмшәсн сул цагт би хальмг деттр, газет умшнав. Ода хальмг келәр һардг «Хальмг үнн» газет авхнавидн. Терүг умшад, республикин бәәдл-жирһлин тускар

«Жаңһр» дәкнәс күңкнжәнә

Ода бәәх хальмгуд ойратмудас үүдж һарсн улс, ойратмуд болхла Хар тенгсин көвәд Центральн Азин ик хол захаснь ирсмн. Тер цагас авн, дөрвн зу шаху жилин туршарт, Әрәсә хальмгудын Төрскнь болв, эн Төрскндән итклтәһән эдн туужин йовудт кесг дәкж үзүлсмн. Үлгүрнь, 1814 жил Наполеон хайчкад зулад һарад йовж одсн Парижд орс әәрмин наадк полксла хамдан хальмг мөрн церг бас орсмн...

Советин йосна хөөн хальмг келн әмтн автономн республикән тогтав, хальмг культур болн искусств экләд делгрв, келн-улсин интеллигенц һарв. Болв мана орн-нутгин кесг келн-улсла әдл хальмгуд 1943 жил Сталинә закврар цаажла харһсмн. Хальмг автономн республик уурулгдсмн, бүкл келн улсиг күчнәс һазр-усначнь нүүлһәд, Сиврт авч орсмн. Зуг 13 жил болад хальмгуд төрсн һазр-усндан хәрү ирв.

Ода 150 шаху миңһн хальмгуд бәәнә. Оли жилд төрскн һазрасн талдан һазрт бәәснь мууһан хальдалго бәәсн уга, хальмгудын кесг үйнь эввин, бәәрн йосна органмудын дөңгәр төрскн келән болн культуран шинәс тохраж тогтаһна шунмһа кампань эклжәнә. Энүнд интеллигенция — багшнрин, журналистнрин, бичәчнрин, номтнрин ик нилч бәәнә. Ода күн болһн хальмг келән медж, хоорндан хальмгаһар күүндлгиг күцх кергтә болжана, энүг цуг төрмүдәс түрүлж күцәх ик чиртә керг гиж республикд тоолжана.

— Бичкн күүкд төрскн келән өрк-бүл дотран, экэцкиннь келсн, күүндснәс медәд дасад авад бәәдмн, — гиж филолог Н. Убушаев келнә. — Зуг манад өрк-бүлмүд гертән ик зууһан орсаһар келнә. Тегәд бидн бичкдүдт һурвтаһаснь авн хальмг кел дасхар седжәнәвидн. Ода бичкдүдин цуг садикүдт хальмг бичкн күүкд бәәх багмудт хальмг кел дасххмн.

1990 жилд хальмг улсин алдр эпосин — «Жаңһрин» 550 жилин өөн болхмн. Эн ик гидг байрта, ик гидг онцта өөниг тосхар белджах кемд хальмг улсин келн-әмтнә санан-седклиь йир икәр өсж одв. Школмудт, клубмудт, нам оли зүсн үч-

Цаһан Аав сурвр тәвҗәнә: Әәдрхнә хальмгуд яһҗ бәәнә?

эрдм сурһулин залат нег-

Мини түрүн санан

Шин, урһжах жиләс авн Астраханск областин хальмгуд түрүн болж эв-

СИВРИН ҺАЗРТ

әдн дәкнәс харһв. Хойрулн наста үлс болсн. Күүкд-көвүдән өскчксн, ачнран, зеенрән таалжах әмтн. 1988 жил «Енотаевский» совхозур үүрвь Джахаев Иван хәәһәд,

Мана күүндвр соньн болв. [illegible] сн бийнь Сиврүр, тиигләд йовсна тускар. тенд яһж бәәснә тускар үг һарлго бәәхш. Харү таньч тогтагджах зәәт һарсна хөөн әмтн цугтан үрмд авад, герүрн, төрскнүрн хәрх өмг авад өсәд олсмн.

сиг Иван Бораевич мәртсн уга бәәж...

Ода болхла Очр Баинович үүрүрн Элстүр нег ирх санатә бәәнә. Күүндхлә, нег өдр байлад бәәх гиж эн иинә.

— Райисполкомд әмтиг ха[illegible] смн, — гиж Очр Баинович толдлж келцә. — Зуг Хальмгин һазрур әмтн нүүх болж һарчана. Астраханск областин медлд үлдсн һазрт бәәсн бидн яахмб? — болжанавидн.

Яһад болвчн төрскн һазртан

гәд Очр Баинович интернациональн өрк-бүлд нерәдсн районин ик байрт орлцж.

* * *

Күч-көлснә ветеран Очр Баинович Балаев партин ветеран. Селәнә олна жирһлд шунж орлцна, баһчудт сурһмж өгһнд чидлән әрвлхш. Уульнцар эңүнлә хамдан йовхла, ик-баһ уга цуһтан эңүг күндлж, мендинь сурна. «Би эдниг дасхж йовлав, көдлмштнь батрхд дөң боллав», — гиж Очр Баинович бахтж келнә.

ХӨӨЧИН ГАЛИНА.

ЗУРГТ: Очр Баинович Балаев.

А. Джавиновин цоксн зург.

Эн шин жиләс авн мана «Хальмг үнн» газетиг Харабалинск района Заволжск селәнә кесг өрк-бүл авхмн. Газетиг өрк-бүл болһнд тархалһнд селәнә әмтн дунд күндтә Петр Очирович Нармаев күнмһаһар орлцв.

Бийнь эн эрдмәрн тутрһч. Эңүнә һарджах бригад жил болһн производственн күцәмж бәрнә. Петр Очирович нүүрлгч производственник болсн деерән эдл-ахуннь олна көдлмшт шунмһаһар орлцна. Колхозин парткомин член болад баһчуд дунд сурһмжин көдлмш күцәнә. Бригадт эңүнә көвүнь Борис бас көдлнә.

Көдлмшәсн сул цагт би хальмг дегтр, газет умшнав. Ода хальмг келәр һардг «Хальмг үнн» газет авхвидн. Терүг умшад, республикин бәәдл-жирһлин тускар медхвидн, газетд хальмгудин туужин, соньн әмтнә тускар материалмуд барлхла сән болх билә, гиж Петр Очирович ухан-тоолвран келв.

ЗУРГТ: П. О. Нармаев Бося гергтәһән.

* * *

Шарһата селәнд бәәх хальмг хурлын гер зургт үзжәнәт. Орсн шин жилд эңүг ясж босхлһна көдлмш эклх гиж бәәрн әмтн икәр нәәлж күләжәнә..

А. Баерхаевин цоксн зургуд.

орс зәрмин наадк полксла хамдан хальмг мөрн церг бас орсмн...

Советин йосна хөөн хальмг келн әмтн автономн республикән тогтав, хальмг культур болн искусств экләд делгрв, келн-улсин интеллигенц һарв. Болв мана орн-нутгин кесг келн-улсла әдл хальмгуд 1943 жил Сталина закврар цаажла харһсмн. Хальмг автономн республик уурулгдсмн, бүкл келн улсиг күчнәс һазр-уснасиь нүүлһәд, Сивр авч орсмн. Зуг 13 жил болад хальмгуд төрсн һазр-усндан хәрү ирв.

Ода 150 шаху миңһн хальмгуд бәәнә. Олн жилд төрскн һазраси талдан һазрт бәәснь мууһан хальдалго бәәсн уга, хальмгудын кесг үйнь эврәннь келән, авъясан, бурхн-шажан мартв. Эндр өдр Элстин ульнцсар йовхла мел орсаһар келснь сонсгдна. Хальмг келәр сурдг сүл школ республикд 1961 жил хаагдсмн. Йир олн хальмгуд орс нертә. Республикд нег чигн буддийск хурл үлдсн уга.

Сүл цагт правительст-

түрүлж күцәх ик чиңртә керг гиж республикд тоолжана.

— Бичкн күүкд төрскн келән өрк-бүл дотран, экэцкиннь келсн, күүндсиәс медәд дасад авад бәәдмн, — гиж филолог Н. Убушаев келнә. — Зуг манад өрк-бүлмүд гертән ик зуудан орсаһар келнә. Тегәд бидн бичкдүдт һурвтаһасн авн хальмг кел дасххар седжәнәвидн. Ода бичкдүдин цуг садикүдт хальмг бичкн күүкд бәәх багмудт хальмг кел дасхмн.

1990 жилд хальмг улсин алдр эпосин — «Жаңһрин» 550 жилин өөн болхмн. Эн ик гидг байрта, ик гидг ончта өөниг тосхар белджәх кемд хальмг улсин келн-әмтнә санан-седклнь йир икәр өсж одв. Школмудт, клубмудт, нам олн зүсн учрежденьст бөдүн улс эврәннь келән дасдг кружокмуд көдлжәнә. Зәрмснь нам «Жаңһр» келдгиг дасжана. Эврәннь келн-әмтнә культуриг шинәс тохралһна процесст республиканск «Хальмг үнн» газетин редакц ик гидгәр шунж орлцжана.

(АПН).

Элст—Волгоград.

Цаһан Аав сурвр тәвҗәнә:

Әәдрхнә хальмгуд яһж бәәнә?

Эн сурврт «Енотаевский» совхозин школын географин багш В. А. Настаевала күүндвидн.

— Баһчуд, бичкдүд энд хальмг келән мууһар меднә. Тегәд эдниг сурһх кергтә, — гиж Валентина Александровна седклән медүлв. — Зуг эн келн кергиг күцәмжтә болхин төлә мадна сурһулин дегтрмүд, тольмуд, күүндврчнр кергләгджәнә. Методическ дөң бас кергтә болжана. Ташр факультативсиг шишлн медрлтә багшнр һардснь деер болх билә.

Валентина Александровна келсилә зөвшәрлго бәәж болшго. Кел дасхлһна кергиг уралан йовулхин төлә дөңгән күргх кергтә. Эн туст Хальмг АССР-ин эрдм-сурһулин министерств болн Астраханск областин эрдм-сурһулин заллт негнегән медлцж эс чадхий?

Бас тер мет мана республикин хулд-гүүлгәнә халхин һардачнр хоша бәәдг областин әмтиг кергтә тоот дегтрмүдәр теткхин арһ хәәхлә сән болх билә. Енотаевск района цутхлгин дегтр хулдлһна магазинд Хальмгин бичәчнрин үүдәврмүдиг бидн үзвидн. Терүгинь медәтнр умшж чадхнь медгджәнә, болв баһчудт, бичкдүдт түрүләд кел дасхх кергтә. Эңүг эрк биш учрт авхмн.

Дәкәд нег төр. «Хальмг үнн» газетин тускар. Зәрмснь иим йовдл заав: «Бидн урднь бичүлж авхар седләвидн, болв «бичүлж болшго» гиһәд поштын көдләчнр мана урмдыг хәрүлчклә. Яһад тиим йовдл учрҗахмб? «Хальмг үнн» газет шишлң индекстәһәр каталогд орулгдад, цуг орн-нутгар бичүлгдх зөвтә болсна туск цәәлһвр бәәрн һазра поштын көдләчнрт өггдсн уга болхий? Эс гиж тедн бийдән амриньхәәжәхмб?

Күндтә умшачнр, мана газетиг Тадн ода чиги бичүлж авч чаджанат. Зуг ода бичүлхләрн терүг моһа сарин 1 шинәс авн эклж авхт.

Мини түрүн санан

Шин, урһжах җиләс авн Астраханск областин хальмгуд түрүн болж эврә төрскн келәр һардг газет экләд авчана. Иим йовдл нанд ямаран сана орулжана? Экн түрүн эннь мадна цугтаднь ик байрта. Нег үлү мана экэцкнрт, жирһлдән ик түрү үзсн эднд байрта болжана. Сиврүр нүүлһгдәд эврә келәрн һардг дегтр, газет умшх арһ уга бәәсн медәтнр шинәс эврә келн әмтнлә тиигж негджәхмн болжана.

Г. ЛИДЖИЕВА,
Наримановск района Астраханск дундын школын багш.

Нилчнь ик

Эн жил мана Яндг селәнд хальмг келәр һардг республиканск «Хальмг үнн» газетиг дөч һар өрк-бүл бичүлж авчана. Өдгә цагт төрскн келән дасхд, эн газет ик дөң болх гиж сангдна. Газетин халхст хальмг тууль, үлгүрмүд, дуд цагцагарнь барлтха гиж газетин һардачнриг суржанавидн.

Хальмг келән дасхд, газетд барлгддг кичәлмүд икәр мадна таасгдна. Дәкәд газетин халхст хальмг улсин авъясин тускар, йөрәлмүд барлхиг күләжәнәвидн. Цуг эн тоотыг барлхла газетиг авч умшх әмтнә тоонь чигн икдхнь лавта.

М. МАНДЖИЕВА,
Лиманск района Яндг селән газетин умшач.

Дөчн хойр җилдән хамдан

Кен кенлә жирһхинь урдаснь тааж медж болшго гиж келдг биший. Талдан келн күүнд одх санан Манжин Галяд бәәсн болхий? Ташр төрскн һазраси күчәр нүүлһгдснә хаалһдан чигн, Сиврин һазрт чигн кесг түрү-зүдү үзсн хөөн. Болв баһ насн цугинь диилдг. Сиврүр ирәд, заһс аңнлһна эдл-ахуд эн көдлв. Шамдһа, шулуншудрмг күүкн ямаран болв чигн көдлмш кеһәд йовдг билә.

Теглг нурһта, шар үстә, дала үгкүр уга финн көвүн Иван Пухилас ингәрән блокадн Ленинградас ирсмн. Насаь баһ болв чигн ик зовлң үзсь лавта: немшнр бүсләд авчксн Ленинградт миңһәд күн харһнад үксиг кен эс меднә.

Астраханск областин Енотаевск района «Волжский» совхозд эн хойрла мадниг эдл-ахун парткомин сегләтр Мария Александровна Нармаева таньлдулла.

Авц-бәрцәрн залу гергн хойр терүц әдл биш. Галина Манджиевна үгтә-күүртә, серглң бәәдлтә, олмһа келтә. Иван Фомич болхла хальмг үлгүрт келгддгәр, зуны өдрт зурһан үг келдг кевтә. Эднлә күүндәд, өрк-бүлинь туужар соньмсвидн.

— Бидн хоюрн заһс аңнлһнд көдлжәләвидн, — гиж Галина Манджиевна келнә. — Таньлдад, седклән медлцәд, дөчн доладгч жилд өрк өндәлһвидн. Тегәд ода күртл бәәнәвидн. Мадна ода юн кергтә: күүкдән өсквидн, күү кеввидн. Цуһар гертә-малта.

1957 җилд Пухиласихн Астраханск областин Разночинк селәнд ирлә. Һурвн жил болад «Волжскур» эдн нүүж ирв. Кесгтән көдләд, эдн пенсьт һарв. Тавн үрнь тавулн эврә өрк-бүлтә. Эн совхозд ода хойр көвүнь бәәнә. Нег күүкнь дү көвүтәһән Ростовск областьд, дәкәд нег күүкнь Элстд бәәнә.

— Маднти ода ачнр-зеенрәр байн үлсвидн, — гиж Галина Манджиевна инәмсглнә. — Нам нег жич чигн мадна бәәнә.

Пухиласихнә нег бернь хальмг, наадк берәд-күргднь орсмуд. Тегәд эн өрк-бүл ямаран келнәһинь йилһхд күчр, илднь келхлә, йилһәд чигн кергуга. Эк-эцкән, нег-негән күндләд, седкл-ухаһан медлцсн хөөн терүнәс даву хөв бәәхий.

АНЖУКАН О.

ВНОВЬ ЗВУЧИТ «ДЖАНГАР»

Племена ойратов — предков современных калмыков — пришли в степи Прикаспия из глубин Центральной Азии. С тех пор, на протяжении вот уже почти четырех столетий, их родиной стала Россия, которой они не раз доказывали свою преданность.

В 1943 году калмыки, подобно многим другим народам нашей страны, по приказу Сталина были репрессированы. Была упразднена Калмыцкая автономная республика, и целый народ насильно депортирован в Сибирь. Только спустя 13 лет калмыкам удалось вернуться в родные места.

Сегодня калмыков около 150 тысяч. Жизнь в условиях диаспоры не прошла для них бесследно: несколько поколений утратили родный язык, традиции, религию. Сегодня на улицах Элисты в основном слышна русская речь. В 1961 году была закрыта последняя школа с преподаванием на калмыцком языке.

При поддержке правительства, органов местной власти начата энергичная кампания по возрождению родного языка и национальной культуры.

— Ребенок обычно познает родной язык дома, — говорит филолог Н. Убушаев. — Но во многих семьях у нас теперь общаются только по-русски. Поэтому мы решили начать обучение калмыцкому языку детей с трехлетнего возраста. Поэтому сейчас во всех детских садах республики, где в группах есть дети коренной национальности, введено обучение калмыцкому языку.

В 1990 году исполняется 550-летие «Джангара» — героического эпоса калмыков. Предстоящий юбилей всколыхнул национальные чувства калмыцкого народа. В школах, клубах, при различных учреждениях, часто стихийно, возникли кружки по изучению калмыцкого языка для взрослых. Некоторые энтузиасты начали осваивать искусство джангарчи — народных исполнителей «Джангара» методом горлового пения.

(АПН).

1990 ҖИЛ

ХАЛЬМГ ЛИТ

Мөрн җил

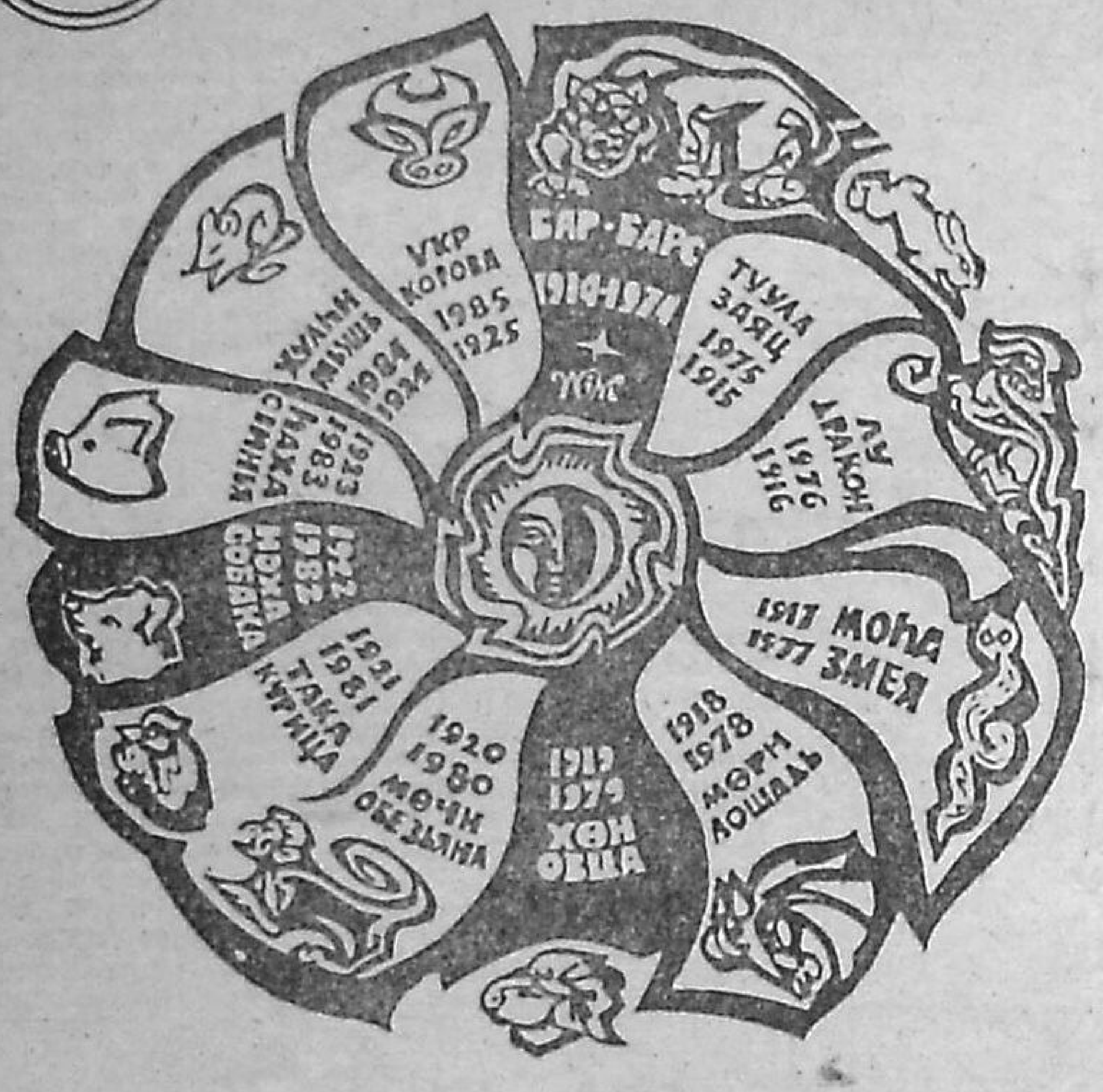

	сарң	мигмр	үлмҗ	пүрвә	басң	бембә	нарн
ТУУЛА САР	1	2	3	4	5	6	7
	8	9	10	11	12	13	14
	15	16	17	18	19	20	21
	22	23	24	25	26	27	28
	29	30	31				

Төмр мөрн җил

Маңа Элстд бәәх хурлын гелңгүдлә урһсн мөрн җилин тускар цәәлһвр авх санатаһар нааран ирүв.

Түрүн күүндсн гелңгәс эн мөрн җилин зүсн утхин, [illegible] тускар сурхла ах гелңгән зааһад, терүгән дуудад авад ирв. Терүнәнь келсн үгнь: «Ода эвчн төмр мөрн җил, цаһан зүстә, йириндән җил болһн эр, әм җил гиҗ йилһрдмн. Нань цәәлһвр угаъ. — гиҗәнә. Газетмудт кесг цәәлһвр бичдгин тускар келҗәнә.

лдын тәңг» гидгәр баһ бичкнәсн авн мөрид седклән өгләв. Кесг дәәҗ би эн дурвнань учринь медхәр сана гүүлгләв, цус дахҗ өвкнрәсм ирсн гиҗ тооллринь оллав. Нег цагт мөрн угаһар эдҗ бәәдм болхв гих саначн седклим үүмүлҗ йовла. Тегәдчн мөрн, мөрн гиһәд бәәдг бичкдүдин санан ниҗд медгдҗ дота болна. Энүнә түст кесг күүнәс соңссн домг бәәнә: Хальмгиг Сивр тал авад йовҗ одсн ард, цаһан мөртә ик чиги

Китдин, моңһлын, хальмгин номд хамг әмтнә тоотын эзн Делкән Цаһан Авһа (Аав чиги) болдмн. Аңһучлҗ йовсн күн гөрәс хасн цагтан өмн йовсн ооньг хадм биш гиҗ көгшд келнә, юнгад гихлә, терүг Делкән Цаһан Авһа келглҗ йовдг юмн. Ода чиги аңһучлҗ һархларн дотран делкән Цаһан Авһасн «Арат, туулаһасн не-

Тана сурврар

Ирх җилд барлгдх

Элстин телефонн кесг тойгуд ширүлгдв. Тегәд справочникд кергтә тойгиг олҗ авхд йир күнд. «09» телефоһар чиги тойгиг түргәр медҗ болшго, яһад гихлә, наарн тасрхан угаһар әмтн җиңнүлнә. Терәнь медгдҗәнә: цуг телефодын тойгудын 70 процентнь ширүлгдсн бәәнә. Тегәд шин справочник кезә барлгдхмб, гиҗ маниг Элстин умшачнр суржана.

Эн сурвриг бидн залһлдава Хальмг заллтын ах инженер Александр Александрович Павловд өгүвидн. — Тиим справочник белдгдҗәнә. 1990 җилин туула-лу сармудт эн барас һархмн. Ола энүнә сүл редакциг маңа шишлң көдлачнр кеҗәнә.

— Тана справочн перглтиг иклүлҗ болшгой? — гиҗ бидн бас нег сурвр өгүвидн.

— Уга. Яһад гихлә, маңа справочн перглт техническ халхар меҗәлгдсн бәәнә. Үлгүрнь, энүнә төлә һарһсн линийин тоог иклүлҗ болшго. Тегәд бидн көдлачнрин тоог иклүлсн чиги болхла, терүнәс ик тус болшго билә, — гиҗ мадна хәрү өгв.

Т. ГУНАЕВ.

Цаһан Аав сурвр тәвҗәнә

А. Б. АМАЕВ,

Элст балһсна спортивн комитетин ахлач.

— Шин җил спартакиадин җил болҗана, РСФСР-ин болн СССР-ин сурһульчнрин спартакиад Москвад болхмн. Манад билттә баһ наста спортсменмуд баһ биш. Тедн дунд эврәннь мергҗлтәрн маңа боксермуд йилһрҗәнә. Спартакиадт эдн му биш күцәмҗ үзүлх гиҗ иңҗәнәв.

БААТРМУДТ НЕРӘДСН ОПЕР-БАЛЕТ

Хальмг улсин баатрлг дуулврар оперин болн балетин Бурятск театрт опер-балет тәвгдхмн. Терүнә көгҗмиинь композитор П. Чонкушов, либреттог Б. Очиров бичсмн. Шин үүдәвриг режиссер Анджей Ямрус тәвҗәнә. Зурач-постановщик — Валерий Яшкулов. Искусствин төрмүдәр бичлг хальмгин журналистнрлә үүдәгч эн баг шидр харһҗ, кеҗәх көдлмшиннь тускар келҗ өгв.

Чонкушов П. О.: — «Җаңһр» опер бичх седкл би кесг җил урд зүүләв. Болв тиим үүдәвр ямаран ик даавртә хәләц болн ямаран ик көдлмш кергләхиг тиигхд чиги би медләв. Юнгад гихлә, «Җаңһр» дуулвриг хальмг улс цуһар гилтә сәәнәр меднә. Дәкәд Басңга Баатрин бичсн «Бумбин орн» гидг наадыг кесг хәләһәчнр үзҗ тодлсн болх. Тер учрар оперин искусствар дамҗулҗ хальмг баатрмудын заңбәрциг, теднә төрскнч хәләцинг, цухрлтан уга шунлтыг үзүлһн амр биш болсмн. Тер бийнь эн көдлмшән төгсәҗ олн хәләһәчнрт үзүлхәр седҗәнәв.

Оперин либреттог бичтхә гиҗ артист Борис Очировиг би сурлав. Тернь бас учрта. Негдвәр, Борис бийнь шүлгүд бичнә, тегәд терүг көгҗмд оруулҗ бичхд амр болх гиҗ би тоолув.

Хойрдвар, артист болсн учрар сценическ үүлдвриг тер сәәнәр меднә. Оперин альк нег әңгиг хәләһәчнрт ямаран эвәрһәр үзүлхлә сән болхинь тер медхнь лавта.

Опериг Бурятск театрт поляк келн күн, режиссер Анджей Ямрус тәвҗәхд тадн өврҗәдг болхт. Минһәр болхла, энь сән йовдл. Юнгад гихлә, өдгә цагт олн келн улс хоорндан хәрлцә бәрҗ нег-негнәнь культуриг дасхар шунна. Тиим хәрлцән цуг халхст туста болдгнь лавта. Хальмг опериг тер режиссер эврә өвәрц хәләцәрн байҗах гиҗ санҗанав.

Очиров Б. Г.: — Оперин либретто бичхин туск күүндвр һархд би түрүн авгтан алмацлав. Болв, композитор Чонкушов эврәннь ухан-тоолврән, учр-зөвән келәд цугинь нанд цәәлһв. Тегәд би зөвшәлән өгүв. Болв эн көдлмш йир күнд болҗ һарв. Юнгад гихлә, эврән шүлг бичдг болв чиги либретто гидг юм бичҗ үзәд угав. Дәкәд нег төр: дуулврин болн Басңга Баатрин бичсн пьесин учр-утхиг давтшго күцл өмнән тәвләв. Ахрар келхд, цуг эн көдлмш һурвн җилдән кегдв. Композиторла бидн дару-даруһинь харһҗ үгмүдинь айсланъ ирлцүлхин төлә кесг арһ хәәдг биләвидн. Аштнь либретто бичгдв, опер-балет эклҗ тәвгдҗәнә.

Анджей Ямрус: — Бурятск театрт хальмг опер тәвх даалһвр нанд өггдхлә би байрлув. ГИТИС-т сурчахдан би хальмг көвүд-күүкдлә таньл биләв. «Җаңһр» дуулврин тускар чиги соңслав. Болв эн сәәмд алдр дуулвриг опер-балетд тохрахин төләд оньган өгч умшх, гүн учр-утхинь медх кергтә болв. Эн туст нанла ода хамдан көдлҗәх үүрмүд икәр деңгән күргв. Опер-балетин түрүн наадн 1990 җилин хөн сард Улан-Удэд болхмн, терүнә хөөн ноха сард Элстд тер үзүлгдхмн.

Яшкулов В. Б.: — Би опер-балетин художник-постановщик болҗ зөвәр ик көдлмш кех зөвтәв, тәшр ахр болзгт. Артистнрин костюмс зурх, сцен деер тәвгдх декорац белдх кергтә. Эн туст Фаворскин зурсн иллюстрац туужин йоста бәәдлә эс ирлцҗәхинь темдглх кергтә. Эн опер-балет моңһл яста улст үзүлгдхмн. Тедн кезәнә хальмг улс ямаран хувц-хунр өмсҗ йовсиг, ямаран өлгә-эд эдлҗ йовсиг сәәнәр меднә. Тегәд терүг опертчикәр үзүлхин төлә хәәврин ик көдлмш кегдҗәнә.

Хальмгин түрүн опер-балет эклҗ тәвгдҗәнә. Даавртә эн көдлмшиг үүдәгч баг билгтәһәр күцәҗ, кесг олн хәләчнртәв ик байр үүдәхднь иңҗәнәвидн.

Бичҗ авснь МУХЛАН Ю.

Шог зургуд

Чт нас аһҗ насахмб?

Шин җилин байриг әмтн шог-инәд һарһҗ тосна. Маңа редакцин зурач И. Индҗиевин зурсн зургуд тадниг серглҗ үүдәх гиҗ иңҗәнәвидн.

Усн күртхш гиснтн зүго үг

(Шог келвр)

Элст усар муурһар теткгдә гиснд би тәрүц иткҗахшв. Сәәхн хавр болну, һан халун болну, бальчгар дүүрң намрар чиги, киитн үвләр чигн кемр хотл балһсна уульн

Бар сарин 29-д эдн шин җилин ширәһән кеерүлхәр наарн ирҗ үүднә өөр шахлдҗ зогсҗала. Шахлдад зогсхла даарх биш көлрдг чиги саам учрна гиҗ нанд хәрүд үг ке-

Маңа газетин дарани тойг туула сарин 4-д һархмн.

Редактор А. Б. АЛЬДАЕВ.

Телеүзгдл

ТУУЛА САРИН 2, МИГМР ӨДР.

Негдгч программ: 6.30 —

[illegible] перглат. 20.00 — Бичкдүд, тәвшун нөөртән ортн! 20.15 Улсин айсмуд. 20.30 — Ритмическ гимнастик. 21.00 — РСФСР-ин балһсдын телестудьсин программс. 21.30 — А. П. Чеховин зокъялмудар тәвсн фильм. «Попрыгунья».

Төмр мөрн җил

Мана Элстд бәәх хурлын гелңгүдлә урһсн мөрн җилин тускар цәәлһвр авх санатаһар нааран ирүв.

Түрүн күүндси гелңгәс эн мөрн җилин зүснә утхин, йор-йорһин тускар сурхла ах гелңгән заавад, терүгән дуудад авад ирв. Терүнәнь келсн үгнь: «Ода эчн төмр мөрн җил, цаһан зүстә, йириндән җил болһн эр, эм җил гиж йилһрдмн. Ичань цәәлһвр уга», — гиҗәнә. Газетмүдт кесг цәәлһвр бичдгин тускар келжәнәь. «Йир медҗәхшв», — гичкәд ҫавҗ йовсн нег гелңгиг зогсаһад түүнәсн сурҗана. Түүвә чигн келсн үгнь эн җилин тускар мини меднсд немр болсн уга. Тегәд эврәнь таавран келсв.

Хальмг күүнд мөрнәс давү итклтә иньг уга юмн. «Хол һазриг өөр кегч — мөрн эрднь, хойр ку иньг кегч күүкн эрднь», — гиж келгднә. «Мү болвчн — сәәни улдл, мока болвчн — болдын тангъ» гидгәр бәһ бичкнәсн ави мөрнд седклән өгләв. Кесг дәкж би эн дурнаннь учринь медхәр сана гүүлҗәв, цус дахж өвкнрәсм ирсн гиж тәәлвринь оллав. Нег цагт мөрн угаһар йиж болдм болхн гих санаһин седкилим үүмүлж йовла. Тегәдн мөрн, мөрн гиһәд бәәдг бичкдүдин санан цаад медгдж дота болна. Энүнә түст кесг күүнәс сонссн домг бәәнә: Хальмгиг Сивр тал авад йовхд одсн ард, цаһан мөртә ик чигн гидг күн ардасмдн теңгрәр халиҗ һарч йовсиг кесг күн үзсн келнә, терңь мана хальмг улсин заяч гиж цәәлһнә. Сетрә мал, гиһәд заячдан нерәдәд цаһан зүстә мал һарһдг бәәж. Цаһан мал, цаһан идән...

Цаһан идәһәр тежәл келг улан залатын урд болхгов мадн. Эн түст цуг орчлңгин әмтнә хәләц бас әдл. Цаһан зүсн — төвкнлт, седклин гегәрлт, цаһан сана медүлгч зүсн.

Китдин, моңһлын, хальмгин номд хамг әмтнә тоотын эзн Делкән Цаһан Авһа (Аав чигн) болдмн. Аңһучлж йовсн күн гөрәс хасн цагтан әмн йовсн ооныг хадм биш гиж юңгад келнә, юңгад гихлә, терүг Делкән Цаһан Авһа келгләж йовдг юмн. Ода чигн аңһучлж һархлари дотран делкән Цаһан Авһаси „Арат, туулаһасн нежәдинь хәәрлтн!» гиж сурнав.

Нә, үүрмүд «Буур җил һарсн, ботхн җил орсн, хамг тана керг-тертн йовудта, цаһан хаалһта болж, әңг-оттари, өрк-бүләри әмд-менд, көкргч көк теңгр дора өглһин эзн керстә һаартан эзни килмжән күргж, шуугж үрһсн занди модн мет, батта санаһан күцәж, телжж — жирһж йовтн.

АРЫН Манж.

А. Б. АМАЕВ,

Элст балһсна спортивн комитетин ахлач.

— Шин җил спартакиадин җил болжана, РСФСР-ин болн СССР-ин сурһульчнрин спартакиад Москвад болхмн. Манад билгтә бәһ насна спортсменмүд бәһ биш. Тедн дунд эврәннь мергжлтәри мана боксермүд йилһрҗәнә. Спартакиадт эдн му биш күцәмж үзүлх гиж иҗҗәнә. Хальмг АССР-ин сурһульчнрин спартакиадт чигн Элст балһсна әлчнр сән үзмж үзүлх гиж тоолҗанав. 1990 җил «Хальмг Үнн» газетин футбольн кубок диилж авхар биди бас темдглҗәнәвидн.

Эн җилин үвлин амрлһн сурһульчнрин төлә улм сергмжтә болх гиж санҗанав. Яһад гихлә, маднд 6 инструкториг немр өгв. Эдн бәәрн ормсар, школмудар марһас бүрдәлһнд ик нилчән күргх зөвтә.

Дәкәд нег тоотыг шин җилд күцәхәр бәәнәвидн. Балһсна культурин Бәәшңгиг авад, терүнәс спортын балһсна Бәәшң кехәр зуралҗанавидн. Оборудованъ шинәс тәвлһнә, тосхлһна көдлмшиг бидн эврәннь чидләри күцәх биләвидн. Хойр җилин эргцд энүнд һарһгдсн мөнгн данцагдх биллә. Терүнд саун кехәр зуралҗанавидн. Балһснд спорт делгрүллһнд эн ик дөң болх биллә. Цугәрәсн болн наань чигн ик кемжәтә марһасиг энд бүрдәж чадх биләвидн.

— Зурастн шин җилд күцгдтхә! — гиж Цаһан Аав йөрәв.

Усн күртхш гиснтн зүго үг

(Шог келвр)

Элст. усар муүһар теткгднә гиснд би төрүц итхжәхшв. Сәәхн хавр болну, һац халун болну, бальчгар дуурң намрар чигн, киитн үвләр чигн кемр хотл балһсна уульнцсар канализационн системәс һоождг усыг эс үздг күн тиигж келдг болх.

Дакәд болхла зәрм микрорайодын әмтн халун усар муүһар теткнә, зәрмдән нам төрүц уга болж одна гиж ирлцнгү гермүдин заллтсур, коммунальн эдл-ахун министерствүр болн йосна наань чигн органмудур һундлан медүлж бичгүд илгәнә, ирж келнә.

Зүго үмн, харжахар үг таткин төлә тиим үгмүд һарч ирнә гиж келх кергтә. Ямаран иткл уга күмби? гиж умшач санх. Болв тиигж бурушах зөв нанд бәәнә.

Сүл өдрмүдт киитн өдрмүд болв гиж келж болшго. Өрүнәс ави асхн күртл киитн уган темдг — ниит буди балһсиг бүркәд бәәв. Болв дулан хувцн угаһар чигн һаза бәәж болхш — юуһинь авич, үвлин түрүн сар төгсж йовнам. Америкин Негдсн-Штатмүдт болхла әмтн нам даарад же гиҗәдч.

Болв нәәмдгч микрорайонд бәәх «Универсам» магазинә өөр үүдн секгдх кем күләжәсн әмтн нам халурад бәәв. Бар сарин 29-д эдн шин җилин ширһән неерүлхәр наарн ирж үүднә өөр шахлдж зогсжала. Шахлдаж зогсхла даарх биш келрдг чигн саам учрна гиж нанд хәрүд үг келж болжана.

Уга, тиим ик шахлдан болсн уга. Будила эдл өңгтә халун уур наарн күрәд бәәсн учрар энд хаврин бәәдл тогтв. Эн дулан уур альдас һарч иржәдг болхмб? Магазин секгдхиг күләжәх әмтн бичә даартха гиһәд лавкчнр лавк дотрас халун уур тәвжәх болвзго, ямаран әр-эвч көдләчнрв? гиж би дотран санув.

Мини тоолвр хажһр бәәсиг 49-ч тойгта герин өөр деер өмсдг хувцн -уга наадҗах бичкдүдиг үзхләрн би медүв. Дигтә эн герин өөр һазр дор бәәх турваһас халун усн буслҗах булг мет деврәд һарад бәәж. Эн герин өмнк, хажудкинь халун усар дүүргсн деерән энүнәс дор бәәх гермүдт болн бичкдүдин садикд дулан бас күртв.

Энүг үзн бийм нанд Чоп болн Туула хойрин туск мультфильм уханд орв. Жигтә юмби, кемр зурачнр болн режиссер 8-ч микрорайонд тогтсн бәәдлиг үзсн болхла, дала юм зурад, Африкин бәәдл һарһад бәәшго биллә.

Тадн болхла Элстд усн хатяр-гиж келнәт.

ӘВӘН К.

Шин җилин байриг эмтн шогинд һарһж тосна. Мана редакцин зурач И. Индживин зурсн зургуд тадниг сергмж үүдәх гиж иткжәнәвидн.

Мана газетин даранн тойг туула сарин 4-д һархмн.

Редактор А. Б. АЛЬДАЕВ.

ТУУЛА САРИН 2, МИГМР ӨДР

Негдгч програм: 6.30 — 120 — минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон җирһлә». Олн серийтә худ. фильм. 1-ч фильм, 1-ч серий. 9.50 — С. Рудиев нааджана. (Гитар). 10.10 — «Аһрусна делкәд». 11.10 — Мультфильм. 11.25 — Зар. 11.30 — Күн. Һазр. Иргтиж. 12.30 — Шин зәңгс. 13.00 — «Мини иньг — иврнә». Научн-популярн фильм. (Франц). 1—2-ч серийс. 15.30 — «Капитан Грантыг хәәлһнә». Долан серийтә худ. фильм: 1-ч серий. 15.35 — Компьютерәр көдлмш. 17.20 — Бичкдүдин нег час. 18.25 — Зар. 18.30 — Шин зәңгс. 19.00 — Камерн театр. Үүдснәнь 75 җилин өөнд. 19.40 — Шүлгләв. 19.45 — «Дон Кихотын болн Санчон җирһл». 1-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30 — Актуальн интервью. 21.40 СССР-ин улсин артистк И. К. Архипован концерт. 22.40 — «Өрк-бүлин портрет». Бичәч Н. Задорновин болн энүнә көвүн бичәч-сатирик М. Задорновин үүдәгч үүдәврин туск сонсхвр. 23.45 — Шин зәңгсин телевизионн цергәлт.

Хойрдгч програм: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.45 — Мультфильм. 9.00, 11.00 — Французск келн. 9.30 — В. Шекспир. «Үвлин тууль». Теленаадн. 11.30 — «Молодость» ансамбль биилжәнә. 11.50 — Бичкдүдт — фильм «Кортик». 1-ч серий. 13.00 — Ритмическ гимнастик. 13.30 — «Квартет». Телефильм. 17.00 — Док. фильм. 17.10 — Украинск ССР-ин Гостелерадио. «Мана цагин күн». 18.30 — Шин зәңгсин [illegible] тат. 20.00 — Бичкдүд [illegible] 20.15 Улсин айсмуд. 20.30 — Ритмическ гимнастик. 21.00 — РСФСР-ин балһсдын телестудьсин программс. 21.30 — А. П. Чеховин эдлэлмүдәр тәвсн фильмс. «Попрыгунья». 23.00 — «Юрмала-90».

Бәәрн програм: 18.30 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 18.40 — Фильм-зар. 18.50 — Республикин өдр. (Орс келәр). 19.00 — «Республикин үүлдврин цаг». Зәңгч-публицистическ программ. (Хальмг келәр).

КИНО

«РОДИНА». (Ик зал). **Однажды в Америке.** 3 серий. Эклцнь: 11.00, 15.00, 19.00. (Бичкн зал). **Танцор диско.** 2 серий. Эклцнь: 10.00, 12.30, 15.00, 17.30, 20.00. Бичкдүдт кинофильм. **Метичара — зверь морской.** Эклцнь: 9.00.

«ДЖАНГАР». **Хоп Гиль Дон.** Эклцнь: 12.00, 14.00, 16.30, 18.30, 20.30. Бичкдүдт кинофильм. **Раз, два — горе не беда!** Эклцнь: 10.00.

«ДРУЖБА». **Если бы...** 2 серий. Эклцнь: 16.00, 19.00. Бичкдүдт кинофильм. **Новые похождения кота в сапогах.** Эклцнь: 10.00, 12.00, 14.00.

«ОКТЯБРЬ». **Человек из Рио.** Эклцнь: 14.00, 16.30, 19.00, 21.30. (Бичкн зал). **Данди по прозвищу Крокодил.** Эклцнь: 18.30, 20.30. Бичкдүдт кинофильм. **На златом крыльце сидели.** Эклцнь: 10.00, 14.00.

•Умшачин бичг

Үннг үнн кевәр бичхмн

Тана газетд Хальмгт бәәх украинцнр эврә келән дасх зөвтә гисн умшачнрин бичсн бичг барлгдсиг медәд икәр байрлувидн. Териг ним кевәр тәвсн йир чик гиж санжанавидн. Эврә цагт кесг украинцнриг улсин хортнд тоолад, Ар Кавказур, Кубаньюр, Теңгүр нүүлһсмн. Кесг түрүәдү үзх йовдл учрла. Ода тер украинцнр төрскн һазрасн хол бәәсн учрар эврә келәри күүндлгән уурчана.

Хальмг таңһчд бәәх украинцнрин чик ухаг медәд, газетдән бичсидти икәр ханжанавидн. Үннг ямаран һашута болв чигн үнн кевәр бичх кергтә. Әмтн эврә уңг-тохман, ке сәәхн айлһта украинск келән медх зөвтә.

И. ЕВЖЕНКО, Т. БОГОСЛАВСКАЯ, С. КУХАРЕНКО, Н. СОЛОГУБ болн наань чигн.

Елкин оддуд

Елк эргәд зогсия,
Енсг дууһан дуулия.
Давжах Җилән, күүкд,
Дүүвр хаалһднь орулия.

Иржәх Шин җилиг
Ик нәәрәр тосия.
Бүкл җилин эргцд
Байр манд белглтхә.

Мана елкин оддуд
Мөңкинд герлтә болтха!
Делкән олн бичкдүд
Делгү җирһл олтха!

Мана хайг

Элст балһсн,

Ленинә уульнц, 243.

«Хальмг үнн»

редакц

Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил әклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн җил
1990
Туула
сарин
4
Пүрвә өдр
№ 2. (11015).
Үнь 3 деңгн.

•Эндрк өдрин төр

Саглулгч докъя билә, болв санамр бәәлһн бәәһә

Келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүдт нерәдгдсн КПСС-ин ЦК-н һаха сарин (1989 ж.) Пленум деер мана орн-нутгт тиим төрмүд уга гиҗ арвад җилмүдт келгдҗәсн домг чик биш билә. Үнндән авад хәләхлә келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүд бәәҗ, зугл тедн улс дотр дораһур келгдҗ бәәһәд деегшән һарч ирҗәсн уга. Деврәд һархднь ондаруллһна йовцс, демократиг болн цуһарад сонсхҗ медүллһиг делгрүллһн дөң болв. Ленинск келн-әмтнә политикиг ода чиндән күцәх кергтә, гиҗ Пленум деер темдглгдлә.

Нагорн Карабахд, Молдавьд болн Прибалтийск республикүдт мет хурцар келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүд мана республикд төвгдәд уга. Болв терүгәр санамрдх зөв уга. Эн төр хаһрлт мет һарч ирхиг чигн күләх зөв маднд уга, гиҗ партин таңһчин комитетин нидн җилин намрар эн төрт нерәдгдсн пленум деер бас келгдлә.

Экономическ, социальн төрмүдлә зерглҗ хамгин хурц төрмүд болҗ келн-әмтнә төр һарч ирв. Нидн җил Садовое болн Приютн селәнд баһчуд хоорнд болсн ноолдан эркн үүл гиҗ үнлгдлә. Тернь чик, болв тиим йовдлмудыг олзлҗ, терүнд келн-әмтнә төрин өңг өгхәр бәәдг әмтн чигн олдад бәәх. Тиим таалд зәрц, эс гиҗ тоолвр угаһар алдгдсн негл үг хагсу өвснд һал өгсн мет ик түүмр шатад чигн ирхнь маһд уга.

Тиим йовдлмудас сагхин төлә партийн, советск органмуд, олна организацс цәәлһврин өргн көдлмш кеҗ, эк түрүнд бачм хаһлгдх социальн төрмүдт оньг тусхах кергтә. Эднә түрүн зергләнд эклц партийн организацс, коммунистнр бәәх зөвтә.

Эн керг Приютненск районд яһҗ хаһлгдҗахинь медхәр партин района комитетин идеологическ әңгин заведующ М. М. Морозовала күүндүв. Юнгад гихлә, нидн җилин ноха сард болсн йовдлын хөөн партин района комитетин идеологическ әңг эн төрт һол оньган өгх зөвтә гиҗ санжалав.

Би икәр эндүрсн угав. Района эдл-ахусар, предприятьмүдәр көдлҗәх кесг келн-әмтнә әлчнр йоста кевәр иньглҗ бәәхин төлә әңгин көдләчнр болн идеологическ комиссь күцәх баһ биш керг-үүлдврмүд темдглсн бәәнә. Зәрмнь нам бәәдл-җирһлд тохрагдҗана. Үлгүрнь, Мария Матвеевнан келсәр, нидн җил бар сарин 9-д района цутхлһд Приютн селәнә болн Үлдчин, Нарта селәдин әлчнрлә иньгллтин байр бүрдәгдлә. Ут тоодан эн керг-үүлдврт зу һар күн орлцв. Эн керг комсомолын халхар бүрдәгдсн учрар терүнд орлцачнрин ик зунь баһчуд болв. Түрүн эклц болад терүнд дала дуту-дундс чигн учрсн болх, болв хамгин һоллгчнь — эклц бәәнә, энүнә ул деер наадк эдл-ахус хоорнд чигн иньгллтин байр кегддг болхмн.

Күүкд улсин советин үүлдврин халхар туула сарин 7-д интернациональн өрк-бүлмүдин харһлт Приютн селәнд болхмн. Тер харһлһд орлцх дөч шаху өрк-бүл бәәнә, те- [illegible] эдл-ахусар тиим харһлтс бүрдәлһн [illegible].

Деер келгдсн тоот келн-әмтн хоорндк иньгллтиг батрулхд ик нилчән күргхнь лавта. Тиигчкәд бәәрн радиоһар сард нег даҗ келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүдәр зәңгллһс кегднә, энүнә туск материалмуд района газетин халхст барлгдна. Болв, һундл болхларн, эн өөдән чиртә төр зәрм партийн организацсин оньгт, килмҗд тусад уга.

Келхд, ноха сарин йовдлын хөөн, нег үлү КПСС-ин ЦК-н Пленумин хөөн ан өсклһнә «Ульдючины» совхозин

Төрскн келнд—оньган

«ХАЛЬМГ ҮННД» ХАМГИН ИКӘР БИЧГДВ

Өдгә цагт хальмгуд төрскн келәрн келдгән уурчахнь болн келән мартҗахнь седклин зовлң учраҗахд маһд уга. Ода нам баһчуд бәәтхә, медәтә болн дундын наста улс чигн мел орсар келхдән һавшун. Зәрмнь дорас өсҗ йовх баһчудт болн ачнртан бидн ямаран үлгүр үзүлҗәх болҗанавидн? Минһәр болхла арһ бәәсн хөөн мел хальмгар күүндҗәх кергтә. Тиигсәр бидн орс келиг мартшговидн.

Республикд хальмг кел болн литератур, культур болн искусств, улсин билг-эрдм болн сән авъясмуд тархалһар, сурһлһар болн сурһмҗллһар телеүзгдлин болн радиозәңглллһнә комитетин, «Теегин герл» журналын, бичкдүдин «Байр» журналын болн «Хальмг үнн» газетин журналистнр, бичәчнр болн номтнр темдгтә көдлмш күцәҗәнә. Болв эднә тонь дала ик биш болад күчнь болн үлмәнь ода деерән баһдҗана. Кемр хальмг күн болһн халун седкләсн дөңнхлә тер күчн болн үлмән кесг холванд өсх бәәсмн. Болв, һундл болхларн, эн халхин җисән республикд өргн делгрҗ авад уга.

Тер туст нег үлгүр авад хәләхмн. Келхд, зуг хальмг келәр һарчах һанцхн «Хальмг үнн» газетд бичгдлһиг авад шинҗлхмн. Бидн, газетин журналистнр, җил болһн зуни-намрин сармудт республикин районд, колхозмуд болн совхозмуд, Элст балһсна предприятьмүд болн организацс тал одад, хальмгуд дунд цәәлһврин көдлмш кеһәд, газетд бичгдлһиг бүрдәнәвидн. Эн көдлмш күнд бәәдлд давулгдна гиҗ онц келх кергтә. Яһад гихлә хальмгудын кесгнь хальмг келән мартчкув, эс гиҗ умшҗ чаддн угав гиһәд орсар яншад бәәнә. Зәрмнь болхла буру халәһәд, нам ирсн күүнд дурго болад ичр хату йовдл һарһчна. Акад юмн, сурһульта болн номта интеллигентнр болн цергләчнр дунд чигн «Хальмг үнн» газетд бичгдлго әмтнә то цөөн биш. Эднә кесгнь дөңгән күргх бәәтхә нам харшлтан күргнә. Тиим йовдлмуд иникдән Элст балһснд учрна.

Эн иржәх мөрн җилд мана газетин тонь зәвәр өсв. Газетд бичгдлһн эдл-ахусин, предприятьмүдин болн организацсин һардачнрин седвәрәс болн шунмһа үүлдврәс, политическ өөдән серлһснь болн патриотизмәснь ирлцнә. Хальмг келән медәг болн тархадг, төрскн газетдән бичгдлһиг тусч эврә кергт тоолдг һардачнрин то республикд цөөн биш. Теднә тоод «Элистинский» махна комбинатын директор, өөдән серлтә коммунист Юрий Давыдович Бадмаев йовна. Тегәд чигн энүнә һардҗах коллектив балһсна күч-көлсч коллективс дунд «Хальмг үнн» газетд хамгин икәр (117 экземпляр) бичгдсмн. Үлгүрнь, зуг колбаси цехин көдләчнр 38 газет бичүлҗ авв. Эдн колбаси кегдлмүд һарһлһна 11 сарин зураһан 111,6 процентд күцәһәд шин җилиг байртаһар тосҗана. Коллективин көдлмшиг цехин начальник Галина Борисовна Очирова чадмгар бүрдәснд маһд уга.

«Элистинский» махна комбинатын коллектив дунд «Хальмг үнн» газетиг тархалһар хорһна цехин мастер Александра Михайловна Задворных темдгтә көдлмш кесиг онц заах кергтә. Яһад гихлә хойрдгч ормд һарсн «Элистаагропромтранс» негдлтин негдгч тойгта АТП-н коллектив 76 газет бичүлҗ авв.

ЧОЙНГА С.
мана шишлң корр.

ЗУРГУДТ: (зүн бийәснь) комбинатын юрист Д. М. Манджиев, партийн организацин сегләтр, малын ах эмч А. С. Мукабенов, директор Ю. Д. Бадмаев, ах тооч М. А. Сердеева Хальмг АССР-ин Деед Советин сессин материалмудар күүндвр кеҗәх кем, колбаси цехин көдләчнр.

В. Морозовин цоксн зургуд.

•Приютненск районас ирсн зәңгс

МАШИД ЗОГСЛ УГА КӨДЛНӘ

[illegible] районд «Приютненский» кооперативин автобелгна цехин коллектив темдгтә тоонд орув. Эн коллективиг дамшлтта машин залач, ондаруллһна йоста прораб Василий Филиппович Щербин чадмгар һарджана. Предприятия машин залачнр 500 һар миңһн тонн улсин эдл-ахуйн ача района колхозмудур болн совхозмудур, промышленн болн тосхлтын организацсур күргв. Зураһар болхла 445 миңһн тонн зөөгдх бәәсмн.

Коллективин машин залачнр хоорнд өргәр делгрсн со-

Иргчин тускар ухалҗ

[illegible] фермин көдләчнр 1989 җилиг күцәмҗстәһәр давулв. Үлгүрнь, эдл-ахун хөөчнр камволь фабрикүр 22 тонн ноосна церр ноорул йовулад, җилә зураһан давулҗ күцәв. Эс гиҗ җилә зура 3 тоннд давулҗ күцәгдв. Колхозин

телетайп зәңглҗәнә

ТАСС: сүл зәңгс

США-н президентин интервью

НЬЮ-ЙОРК. США-н президент Дж. Буш

Американск дипломатмуд Никарагуаһас һарһгдҗана

МАНАГУА. Орн-нутгас 20 американск дипломатыг һарһхин болн Манагуад бәәх

М. М. Морозовала күүндүв. Юнгад гихлә, нидн жилин ноха сард болсн йовдлын хөөн партин района комитетин идеологическ әңг эн төрт һол оньган өгх зөвтә гиҗ санҗалав.

Би икәр эндүрсн угав. Района эдл-ахусар, предприятьмүдәр көдлҗәх кесг келн-әмтнә әәчир йоста кевәр иньглҗ бәәхин төлә әңгин көдләчнр болн идеологическ комиссь күцәх баһ биш керг-үүлдврмүд темдглсн бәәнә. Зәрмнь нам бәәдл-жирһлд тохраглҗана. Үлгүрнь, Мария Матвеевнан келсәр, нидн жил бар сарин 9-д района цутхлнд Приютн селәнә болн Үлдчнә. Нарта селәдин әәчирлә иньгллтин байр бүрдәгдлә. Ут тоодан эн керг-үүлдврт зу һар күн орлцв. Эн керг комсомолын халхар бүрдәгдсн учрар терүнд орлцачнрин ик зунь баһчуд болв. Түрүн эклц болад терүнд дала дуту-дундс чигн учрсн болх, болв хамгин һоллгчнь — эклц бәәнә, энүнә ул деер надк эдл-ахус хоорнд чигн иньгллтин байр кегдг болхмн.

Күүкд улсин советин үүлдврин халхар туула сарин 7-д интернациональн өрк-бүлмүдин харһлт Приютн селәнд болхмн. Тер харһлта орлцх дөч шаху өрк-бүл бәәнә, тедела ирлцнгү күүндвр чигн кегдв. Туула-лу сармудт цуг эдл-ахусар тиим харһлтс бүрдәлһн зуралгдв.

Деер келгдсн тоот келн-әмтн хоорндк иньгллтиг батрулхд ик нилчән күргхнь лавта. Тингчкәд бәәрн радиоһар сард нег дәкж келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүдәр зәңгллһс кегднә, энүнә туск материалмуд района газетин халхст барлгдна. Болв, һундл болхларн, эн өөдән чинртә төр зәрм партийн организацсин оньгт, килмҗд тусад уга.

Келхд, ноха сарин йовдлын хөөн, нег үлү КПСС-ин ЦК-н Пленумин хөөн аң өсклһнә «Үльдючины» совхозин партийн организац эн төрәр үүмҗәхән медүлҗ, терүг хаһлх арһ хәәхин төлә коммунистнрән хураҗ күүндвр кех зөвтә билә, гиҗ сангдна. Болв партбюрон член Н. Э. Чапаевин келсәр, эн төрәр партийн хург болад уга. Керүл-цуутән болсна хөөн бәәрн әмтнә цуглран хурагдла, терүн деер кесг төрмүд хәләгдлә, болв партийн хург болад уга, гиҗ эн келв.

Келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүдәр «40 лет ВЛКСМ» совхозин коммунистнр күүндвр кеһәд уган тускар мини сурврт эн эдл-ахун партбюрон секләтр Н. А. Халгаева хәрү өгв. Эдн зугл планерк деер специалистнрлә тер йовдлын тускар ахрар күүндсн бәәҗ. Эдл-ахуд ик зуудан орсмуд бәәнә, тегәд келн-әмтнә хоорндк төр манад уга, гиҗ Нина Андреевна келнә.

Би партийн организацсин талдан секләтрмүдт тиим сурвр өгсн угав. Болв тедн чигн эн туст юм эс кежәх хәрү өгх билә, гиҗ санҗанав. Идеологическ әңгин заведующ М. М. Морозова болхла КПСС-ин ЦК-н Пленумин хөөн тедн ямаран керг-үүлдврмүд батлҗ авч күцәснә тускар келхләрн, тер тоод келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүдт эклц партийн организацсар коммунистнрин хургуд кегдв гиҗ темдгллә. Тернь альд бәәхмб? Эврә һардачнртан, эс гиҗ деегшән цугнь кегдҗәнә гиҗ хоосн тоолца өгхин төлә энтн кегдҗәдг болвзго. Хажһр тиим дамшлтыг уга кех кергтә, ил кергүдәрн, күцәсн көдлмшәрн олна тоомср эзлх кергтә.

ӘВӘН К.

лымгар күүндҗах кергтә. Тиигәр бидн орс келиг мартшговидн.

Республикд хальмг кел болн литератур, культур болн искусств, улсин билг-эрдм болн сән авъясмуд тархалһар, сурһлһар болн сурһмҗллһар телеүзгдллин болн ра-

күчн болн үлмә кесг хол ванд өсх бәәсмн. Болв, һунд болхларн, эн хәлхә жисән республикд өргн делгрлт авад уга.

Тер туст нег үлгүр әвәд хәләхмн. Келхд, зуг хальмг келәр һарчах һанцхн «Хальмг үнн» газетд бичгдлһиг авад шинҗлхмн. Бидн, га-

мартчкув, эс гиҗ умшҗ чаддн угав гиһәд орсар лицшәд бәәнә. Зәрмнь болхла бүру хәләһәд, нам ирсн күүнд дурго болад ирр хату йовдл һарһна. Акад юмн, сурһульта болн номта интеллигентнр болн цертләчнр дунд чигн «Хальмг үнн» газетд би-

рәс болн шүүмҗһа үүлдврәс политическ өөдән серләснь болн патриотизмәснь ирлцнә. Хальмг келән медәг болн тархадг. төрскн газетдән бичдлһиг тусл зәрә кергт тоолдг һардачнрин то республикд цөн биш. Тедн тоод «Элистинский» махна комбинатын директор, өөдән серлтә коммунист Юрий Давы-

процентд күцһәд шин жилиг байртаһар тосҗана. Коллективын көдлмшнр цехин начальник Галина Борисовна Очирова чадмгар бүрдәсд маһд уга.

«Элистинский» махна комбинатын коллектив дунд «Хальмг үнн» газетиг тархалһар хорһна цехин мастер Александра Михайловна Зад-

зәргүдт: (үүл болһсн) комбинатын юрист Д. М. Манджиев, партийн организацин секләтр, малын ах эмч А. С. Мукабенов, директор Ю. Д. Бадмаев, ах тооч М. А. Сердеева Хальмг АССР-ин Деед Советин сесин материалмудар күүндвр кеҗәх кем, колбасн цехин көдләчнр.

В. Морозовин цоксн зургуд.

●Приютненск районас ирсн зәңгс

МАШИД ЗОГСЛ УГА КӨДЛНӘ

Района производственн программин бәәдл-жирһлд тохралһнд «Приютненский» кооперативин автоһолгна цехин коллектив темдгтә тәвцән орулв. Эн коллективиг дамшлтта маши залач, олдарулһна йоста прораб Василий Филиппович Щербин чадмгар һарджана. Предприятин маши залачнр 500 һар миңһн тонн улсин эдл-ахун эдл района колхозмудур болн совхозмудур, промышленн болн тосхлтын организацсур күргв. Зураһар болхла 445 миңһн тонн зөөгдх бәәсмн.

Коллективин маши залачнр хоорнд өргәр делгрсн социалистическ дөрлдәнә нүүрт Иван Никифорович Коротёнко, Николай Мутулович Утаев, Хальмг АССР-ин Деед Советин депутат Андрей Наджинович Дорганов, Дмитрий Михайлович Мазко эдн һарв. Нүүрләчнрин машид зогслт угаһар көдлнә гихлә үлү болшго.

СЕЛӘН ҺАЗРИН ТОСХЛТС

—Давсн жилд мана коллектив гүжрҗ көдләд, производственн өөдән үзмҗс бәрв. Көдлмшин һоллгч программан күцәчквидн. Зуг һол кериглг күцц олзлҗ чадх угаһан нам би, һардач, медҗ бәәхшүв. Цугнь кергтә тоот тосхлтын материалмудар теткләнәс ирлцхмн, — гиҗ производствин тосхлтын-монтажн «Калмстрой» негдлтин 176-ч ПМК-н начальник Василий Иванович Сокольцов келв.

Коллективд өргәр делгрсн социалистическ дөрлдәнә нүүрт Михаил Катышевин, Александр Байдовин һарджах бригадмуд һарв. Эднә көдлмшин чинрнь чигн өөдән болв. Тосхачнриг кергтә тоот материалмудар теткләһәр колонна мастер коммунист Алексей Дмитриевич Кузьменко шунҗ үүлднә.

Селән һазрин күч-көлсчнрин төлә гермүд болн нань чигн объектс тосхдг коллектив авсн зураһан болн даалһврмудан цааранднь чигн давулҗ күцәх санатаһар көдлҗәнә.

Б. ИВАНОВ.

Иргчин тускар ухалҗ

Яшалтинск района Карл Марксин нертә колхозин малын фермсин көдләчнр 1989 жилиг күцәмжстәһәр давулв. Үлгүрнь, эдл-ахун хөөчнр камвольн фабрикүр 22 тонн ноосна цевр нөөрүл йовулад, жилә зураһан давулҗ күцәв. Эс гиҗ жилә зура 3 тоннд давулҗ күцәгдв. Колхозин үснә цехин көдләчнр 790 тонн үс хулдад, жилә зураһан бас давулҗ күцәв. Государствд мах хулдлһна зура чигн давулҗ күцәгдв. Колхозин хөөчнр нег үлү сәәнәр көдлв. Эдн махна комбинатур йовулсн хөн болһн дундлад 42 килограмм татв. Эдл-ахун һахачнр чигн темдгтә күцәмжс бәрв, яһад гихлә махнд орулҗ өгсн һаха болһн дундлад 125 килограмм татв.

— Мана малчнр үвлиг бүрдәмжтәһәр давулад, малас авдг эдл-ууш һарһлһна болн государствд хулдлһна зураһан күцәхин төлә эн өдрмүдәс авн гүжрҗ көдлҗәнә, — гиҗ колхозин ахлач И. И. Игнатенко келв.

Эдл-ахуд эн жил ут-тоодан 1900 бод мал, 12 миңһн хөн болн 4 миңһн һаха үвлзҗәнә. Малын фермсин көдләчнр күч-көлс бүрдәлһнә болн үнллһнә шин эв-арһд — нәәмәдллһнә подрядт орҗ көдлҗәх улс болад, үвлин белдвриг һоллгчдан бийснь күцәв. Иван Шалхаковин, Анатолий Имотенкон, Данил Роттан, Иван Екелянә, Виктор Манжиковин, Александр Кандыбинә болн нань чигн ах хөөчнрин, үкрчнрин бригадмуд нег үлү сәәнәр көдлҗәнә. Эдн хәләҗәх маласн һару һарһжахш, малын чинәнь болхла сән.

Колхозин үснә цехин көдләчнр хоорнд өргәр делгрсн социалистическ дөрлдәнә нүүрт хойрдгч тойгта үснә-товарн фермин коллектив һарв. Эдн давсн жилин зураһан болзгаснь урд давулҗ күцәв. Үвлин эн өдрмүдт чигн малас авдг эдл-уушин һарциг байрулжахш. Эдл-ахуд шүрүн, шимтә болн буудян зүүтә хот әлвгәр белдгдснә ашт үснә-товарн фермин көдләчнр темдгтә күцәмжс бәрсмн. Шүрүн хот үүлдг, семрү хот болн шалдрң буда белддг цех өөдән һарцтаһар олзлгджана. Теегин му биш идгиг хөөчнр чадмгар олзлжана. Хөд теегәс цатхлң ирнә.

Колхозин малчнр шин жилд өөдән даалһврмуд авсн бәәнә. Үлгүрнь, нәәднр хөд халәҗәх хөөчнр нәәднр 100 хөн болһнас дундлад ! хурһ авх болцхав. Эс гиҗ ут-тоодан 4500 хурһн авгдх зөвтә. Малчнрт өөдән һарцта күч-көлснә болн бәәцин сән таал үүдәлһнд сүл жилмүдин эргцд колхоз ик оньг өгдг болв. Үлгүрнь, хойрдгч тойгта үснә-товарн ферм деер һарин күнд көдлмш механизацлгдв.

Х. УРАНОВ.

телетайп зәңглҗәнә

ТАСС: сүл зәңгс

США-н президентин интервью

НЬЮ-ЙОРК. США-н президент Дж. Буш «Ридерс Дайджест» журналын редактормудт эврәнь администрацин һазадын политикин төрмүдин тускар интервью өгв. Нарт делкәд болсн ямаран йовдлмуд хамгин икәр ицл өгчәнә гисн сурврт хәрү өгхләрн, «Дорд үзгин Европд болн Советск Союз дотр болҗах өврмҗтә болн хурдн йовдлмуд» гиҗ эн келв. «Ондарулһн күцәмжтә болтха гиҗ би санҗанав, тегәд Советск Союзла нөкцлтхәр седҗәнәв», — гиҗ американск президент келв.

Цааранднь интервьюдан советск һардач М. С. Горбачевин күцәҗәх политикин болн нарт делкән аренд энүнә тоомсрин тускар келхләрн, советск лидер — «күүнлә эвлтә болн олнд таасгддг политическ үүлдәч» гиҗ келәд, «энүнә күцәҗәх реформсиг болн ил үүлдвриг США таасҗана» гиҗ темдглв.

Словацк толһачин герчллһн

БРАТИСЛАВА. **Йосна цуг органмудт сүл демократическ сунһвр келһн шин жилд Словакин правительствин түрүлҗ күцәх керг болҗана гиҗ словацк правительствин толһач Милан Чич герчлв.**

Законностин принципсиг батлхин төлә правительств Словакин конституц һарһлһнд болн ЧССР-ин шин конституц, тер мет нань чигн закад белдлһнд һоллгч күчиндлән һарһх гиҗ ЧТК агентствд өгсн интервьюдан эн келв. Правительств экономическ реформин шин концепц күцәлһән болн республикин өмн бәәх бачм чинртә төрмүд хаһллһан эклҗәнә, гиҗ М. Чич зәңглв.

Өргн нөкцлт делгрлт авчана

ОТТАВА. **Советск Союзин болн Канадын хоорнд нег-негндән туста ик нөкцлт кех арһ учрҗахиг бидн медҗәнәвидн, тегәд бидн ода экләд хамдан көдлҗ чадҗанавидн, гиҗ канадск Саскачеван провинцин премьер-министр Гранд Дивайн келв.** Эн провинц орн-нутгт селәнә эдл-ахун продукц һарһдг ик гисн нег провинц. Советск Союзд ода күцәгдҗәх политикиг Канадд сәәнәр үнлҗәнә, эн политик цуг зүсн экономическ залһлдаг өргҗүлх арһ өгчәнә гиҗ тоолҗана, гиҗ Дивайн темдглв. Эн экономическ залһлдана иргчинь Москвад советск министерствсин һардачнрла, керг-төр күцәдг әмтнлә би темдглҗ авх зөвтәв. Саскачеванд советск-канадск хамцу фирмс бәәнә, тер тоод селәнә эдл-ахун машид һарһдг фирмс көдлҗәнә, гиҗ эн келв.

Американск дипломатмуд Никарагуаһас һарһгдҗана

МАНАГУА. **Орн-нутгас 29 американск дипломатыг һарһхин болн Манагуад бәәх США-н посольствд көдлдг техническ персоналын тооһинь хасхин туск Никарагуан правительствин шиидвр бар сарин 29-д Панамд бәәх никарагуанск элчин резиденцд американск салдсмуд дәврҗ орсн йовдлла дүңцүлхлә зөвәр «җөөлн» шиидвр гиҗ Никарагуан президент Даниэль Ортега энд герчлҗ келв.**

Американцнрин тер йовдл США-н болн Никарагуан хоорндк нәрн залһлдана 10 жилин туршарт хамгин чинәртә бәәдлүр авч ирв, гиҗ журналистнрин сурврмудт хәрү өгхләрн эн темдглв. Энүнәс иштә Никарагуан правительств Американск государствсин организацин (ОАГ) даагин үүлдг советин сүүр кехиг болн ООН-а Әәмшг уга бәәлһнә Совет хурахиг некхәр бәәнә. Негдсн Штатмуд нарт делкән нормс эвдсна тускар герчлҗәх документсиг ОАГ-н даагин үүлдг советд болн ООН-а Әәмшг уга бәәлһнә Советд оруҗ өгхин төлә Панамд бәәсн Никарагуан элчән дуудҗ аввидн, гиҗ эн келв.

Мергҗлтән өөдлүллһн— һоллгч төр

БОНН. **Нидн жил ФРГ-д 19-с авн 64 күрсн наста һурвдгч күн болһн мергҗлтән өөдлүллһнә сурһуль сурв.** Энь энүнә өмнк арвн жил дорхнь 50 процентд ик то. Энүнә тускар мергҗлтән өөдлүллһнә төрмүдәр бәәх көдлмшчнрин сообщества зәңглв.

Деед үзгин Германя фирмс эврәнь көдлмшчнрин болн үүлд цергләчнрин мергҗлтинь өөдлүлхин төлә жил болһн 27 жува марк мөңг һарһна. Энь ах школмудын болн университетск клиниксин кергллтд государствин һарһҗ өгдг мөңгнәс ик, гиҗ ФРГ-н эрдм-сурһулин болн наукин министр Юрген Меллеман келв. Көдлмшчнрин мергҗлтинь өөдлүллһн эн арвн жилд һоллгч төр болхмн гиҗ министр тоолҗана. Эн керг производствд һарһҗ өгдг капитальн тәвцәс баһ биш чинр зүүҗәнә, яһад гихлә, өдгә цагт, наук болн техник икәр делгрҗәх цагт, мергҗлтән, медрлән дангин өөдлүләд, ясрулад йовх кергтә болҗана гиҗ министр келв.

Негдвәр, сән мергҗлттә кадрмуд наукин болн техникин шин тоотыг производствд түргәр оруҗ олзлҗ чадхмн болҗана. Хойрдвар, күүкд улсин мергҗлтинь өөдлүлхлә эдн производствд залу улсла эдл зөвтәһәр көдлҗ, эдл жаля авхмн болҗана. Аш сүүлднь, мергҗлт өөдлүллһн — әмтн көдлмш уга бәәлһнлә ноолда келһнә ик чинртә эв-арһ болҗана.

(ТАСС).

ХАЛЬМГ АССР-ин МИНИСТРМҮДИН СОВЕТД

МАЛ БОРДЛҺНД — НҮҮРЛГЧ ЭВ-АРҺ

Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Президиумин сүүрт республикд эдл-ахун хоорндк кооперац, мал бордлһна шин эв-арһ делгрүллһәр районмудын агропромышленн негдлтсәр ямаран көдлмш кегдҗәхин туск төрмүд хәләгдв.

Эн төриг күцц хаһллһар республикд оньг өггдҗәхнь темдглгдв. Бод мал бордлһар эдл-ахун хоорндк 10 негдлт бүрдәгдсн бәәнә. Терүнд ут-тоодан мал бордлһна 20 миңһн орм бәәнә. Хот белддг цехмүд олзлгдна. Давсн арвн сарин эргцд мал бордлһна эдл-ахусас ут-тоодан 40 миңһн бод мал махнд өггдв, мал болһна дундын чиңнүр 420 килограммд күргәгдҗәв. Эн туст Городовиковск района «Новый мир», Яшалтинск района «Яшалтинский», Яшкульск района КПСС-ин XXIV съездин нертә совхозмудт сән дамшлт хоршулгдсн бәәнә.

Мал бордлһна төрмүд цуг эдл-ахусар тегш сәәнәр эс делгрҗәхнь икәр шалһгдв. Целинн района «Западный», Приютненск района «Центральный», Ики-Бурульск района «Манцин Кец», Малодербетовск района «Малодербетовский» совхозмудар мал бордлһна площадкс күцц сәәнәр олзлгджахш. Эн эдл-ахусар малын чивхин кемҗән йир баһ. Олн эдл-ахусас махнд өггдсн малын чиңнүр йир баһ. Үлгүрнь, «Манцин Кец» совхозас махнд өггдсн мал болһна чиңнүрнь 259 килограмм татна. Эдл-ахусиг шишлңгдүллһнә төрт, Ики-Бурульск, Целинн, Малодербетовск, Приютненск районмудар оньг икәр тусхагдҗахш. Малчнрин көдлҗәх һазрмудар һарар кедг көдлмшин кемҗән зөвәр ик. Улсин күч-көлсчнрин района Советмүдин, АПО-н һардачнр сулар көдлҗәхәс иштә ик дуту-дундс һарчана. Целинн района «Западный» совхозин площадкд кеелтә 1257 үкр бәәнә, теднә чиңнүрнь 700 тонн күрчәнә, махнд өггдсн болҗ тоолгдсн болв чигн, эн жил тедн махнд өггдшго. Иигҗ зокал эвдҗәх йовдл нань чигн эдл-ахусар һарчана. Им һундлта йовдл «Яшкульский», «Привольный», «Малодербетовский» совхозмудар һарчана.

Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин тогтаврт республикин эдл-ахусар һарчах дуту-дундсиг ахр болзгт уурулҗ, эн төр күцәлһнд чаңһ бүрткл теткхиг некҗәнә.

КҮЧ-КӨЛСЧНРИГ ТЕМСӘР ТЕТКЛҺИГ ЯСРУЛХ КЕРГТӘ

Эн төр хаһллһар республикин эдл-ахусар ямаран дуту-дунд һарчахин болн цааранднь яһҗ ясрулхин тускар Министрмүдин Советин Президиумин сүүр деер өргн күүндвр болв. Республикд темс болн зер-земш хадһллһна гер тосхлһна йовуд зөвәр хаширгджана. Зураһар 1400 тонн темс хадһлҗ болх гер тосххин ормд, зуг 300 тонн темс хадһлҗ болх гер тосхгдв. Тер учрар темс болн зер-земш белдҗ хадһллһна зура күцәгдҗәхш.

Хальмг АССР-ин Министрмүдин Совет эврәнь тогтавртан улсин депутатнрин района Советмүдин күцәгч комитетс, республикин агропромсоюз, хулд-гүүлгәнә министерств, Калмпотребсоюз сулар көдлҗәхинь темдгләд, теднә үүлдврт бәәх дуту-дундсиг әрк биш уурулад, әмтиг темсәр теткләһиг цааранднь улм ясрулхд оньган икәр өгхиг чаңһар некҗәнә.

ТЕЛЕФОНН ЗАЛЬЛДАНА ДЕЛГРЛТИН ИРГЧ

Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Президиумин сүүрт телефонн залһлдана иргчин тускар некврт ә күүндвр болҗав. Һурвн жил арвн нег сарин эргцд цуг зүсн үзмҗсәр зура күцәгдв.

1986 жиләс авн республикин залһлдана заллтын предприятьмүд 13745 телефо, тер тоод әмтнә патьрт 12160 телефо орулв. Республикин районмудар балһсд хоорндк телефонн залһлдана 10 станц тосхгдҗ эдлврт өггдв.

Болв чигн республикин залһлдана подразделеньсиң көдлмшт ик дуту-дундс бәәхнь шалһгдв. Зураһар балһсд хоорндк күүндх 53 телефонн таксофон тәвгдхин ормд 35-нь тәвгдв, абонентск 90 телетайп тәвгдхин ормд 21 тәвгдв. Пошт зөөлһнд ик дуту-дундс һарчана. Эн жилин йисн сарин эргцд пошт әмтнд цагтнь эс күргҗ өгсн 173 йовдл һарв.

Залһлдана заллтын предприятьмүдәр һарчах дуту-дундсиг уурулхиг некәд, Министрмүдин Совет эврәнь тогтавртан республикин залһлдаг цааранднь делгрүлхин керг-төрмүд батлҗ авв.

Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советиң Президиумин сүүр деер 1990 жилин Хальмг АССР-ин социальн-экономическ делгрлтин зура, эргндк йиртмҗиг харлһна болн нань чигн төрмүд хәләгдҗ, иоцңгү тогтаврмуд батлҗ авгдв.

Сүүриг Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач Б. Ч. Михайлов һардв.

ЭНДРК ТОЙГТ УМШТН

△ УЛС БҮРТКҖӘНӘ

Улсин бүрткәчнрин туск шиплн һарц — 2 халх.

△ ӘГЛ ДӘӘЧИН ҖИРЬЛИН ХААЛЬС

Алдр Дәәлврин 45-ч жилин өөнд — 3 халх.

△ ШИН ЦАГИН ДУУЧ

Хальмг улсин шүлгч Кальян Санҗин төрснә 85 жилин өөнд — 4 халх.

ҮЛС БҮРТКЖƏНƏ

Хальмг АССР-ин улсин бүртклhнə комитетд

Эзни килмж уга болхла...

Улсин бүртклhнə республиканск комитетд əмтиг көлгн-күчəр тетклhнə предприятин көдлмш бүрткснə ашмуд хəлəгдв. Эн предприятьд эзни биш йовдл hарчахнь илдкгдв. Предприятин hардврин халхас чадh некврəс тəвгдснəс иштə социалистическ зөөриг тарасна, тенд көдлдг залачир машиг эврəннь төлə олзлсн кесг йовдл бəəхнь ил медгдв. Үлгүрнь, маши залачир Дукаев болн Хамзаев эдн предприятин көдлəчнрт бодңг авл архəр хойр КАМАЗ-р Воронежск областюр одад, арвн хонгин эргцд хəрү ирхин ормд, күсдүндүр сарин эргцд шаңhа маши олзлад тенд бəəснь илдкгдв. Юн учрар, удаңд яhад йовснаннь тускар цəəлhсн цаасн ода күртл уга.

Предприятьд ямаран көдлмш кегдснə, кедү машин ямаран көдлмшт олзлгджахин то авгдгонь темдглгдв. Тегəд чиги аца зөөдг машиг цуцад, кергтə əңгсинь авад, эзрмсинь хулхад өгсн йовдл бəəнə. Машид олзллhнд эзни биш йовдл үзгджəхəс иштə əмтнд сул теткəр кегджəнə. Эн организацин hардачнр — директор Ю. С. Тареев болн ах инженер Н. В. Дубяга бийснь машид цуцад əңгсинь авхин зөв өгсн бəəж. Балhсд хөөрнд аца зөөдг машидин залачнрт хаалhин цаас бичж өглhнд ик дуту-дундс hарчахнь шалhгдв. Үлгүрнь, машин хаалhд йовсна 162 цаасид ямаран аца зөөснə, альдаран одсна темдг тəвгдж уга.

Бүртклhнə йовудт финансин зокал эвдснь бас медгдв. Предприятин көдлмшт hарчах дуту-дундст «Калмавтотранс» негдлтин халхас ирлцңгү бүртклhн эс кегдснə хашң йовдл бəəнə гиж келх кергтə.

Əмтиг көлгн-күчəр тетклhнə туст ик дуту-дундс hарчахас иштə, даажах үүлəн болс-бүтсəрнь күцəж, эзни биш йовдл hарhсн төлəднь предприятин директор Ю. С. Тареевд чаңh шоодəр өгəд, хойр сара жалвин ялд эңүг улсин бүртклhнə комитет уңhав. Предприятин ах инженер Н. В. Дубягаг улсин бүртклhнə комитет сара жалвин ялд уңhаhад, шоодврла харhулв.

Студентнрин бəəцд—оньган

Улсин бүртклhнə республиканск комитетин сүүрт Хальмг государственн университетин студентнрин общежитьст ямаран таал бүрдəгдснə төрмүд хəлəгдв. Ода деерəн университетин дөрвн общежитьд 1200 студент бəəнə, 500 студент орм күртлго, эзни төрмүдт бəəнə.

Бүртклhнə йовудт студентнрин общежитьсəр санитарн бəəдл йир бузр болжахнь заагдв. Студенческ общежитьс мебеляр, орндгар күцц эс теткгджəхнь илдкгдв. Общежитьсəр йир бузрар бəəдгнь икəр шалhгдв. Нег үлү селəнə эдл-ахун факультетин студентнр бəəх хорасг йир бузр болжахнь заагдв, студентнр бийəн уhахин төлə душ уга, кир-нуhудан уhахин таал бас бүрдəгдəд уга. Студентнрин дөрвн общежитьд радио, телевизор уга.

Улсин бүртклhнə республиканск комитет студентнрин общежитьд hарчах дуту-дундсиг ахр болзгт уурулхиг университетин административн эдл-ахун көдлмшəр бəəх проректор С. М. Юсуповас чаңhар некв.

Бүртклhнə комитетин сүүр деер нань чиги төрмүд хəлəгдж, ирлцңгү, тогтаврмуд батлж авгдв.

ЭҢ-ЗАХ УГА ТОСХЛТ КЕЗƏ ЧИЛХМБ?

Ик-баh уга тосхлтсар дигдараhинь олхиг цаг маднас некжəнə. Эңүнлə мана республикин əмтнд гермүд тосхлhна программ болн промышленн өслт хойр батар залhата. Кесг, зəрмдəн арвад жилмүдт тосхгдж бəəх объектсəр күч-көлснə болн материальн керигүдəн үрəж хайдган уурх кергтə.

Хальмг АССР-ин улсин бүртклhнə комитетин сүүрт «Калмводстрой» негдлтд кегдсн бүртклhнə аш. «Ижл-Чоhра» цувгин тосхлтсиг болн Баh-Дөрвд селəнд бəəх тосхлтын индустрийин производственн предприятьсин нинцəнə базин комплекс хойраг зогсалhна төрəр болн тосхлhна болзгин нормас иштə капитальн тəвциг зураллhна төрмүдин туск күүндвр бас тиим сана орулад бəəв.

Сүл тавн жилд «Калмводстрой» негдлтин дирекцəр болхла төгсəд уга тосхлтын то жиләс жилүр өсəд йовна, теднə өрəлинь гилтə ода зогсагдсн объектс эзлжəнə. Кесг тосхлтс дегд утдад, тосхлтан чилəх нормин болзгнь давж одв.

1973 жиләс авн тосхгдж бəəх Элстин промышленн цутхлңгин котельн үлгүрлж авад хəлəй. Дегд удан тосхгдж бəəхəс авн, тосхлтын чинрнь чиги му болжана. Эн котельня зураг кесн институт хаагдснас иштə «эзнə» бүртклhн чиги кегдж бəəхш, дотрк оборудования зəрм əңгнь болхла хуучрад, үрəд, нам hарhгддган уурч.

Балhсна объектст төмрбетонн болн модна кегдлмүд келhнд оньдин дутад бəəдг халун усна уурнг эдлхнь — гер тосхлhна комбинат, 9-гч тойгта автобаз, мод эд-бод келhнə 12-гч тойгта цех hурвн болх зəвтə бийнь, тосхлтан чилəлhəр котельниг эдлврт орулhар көдлмшəн шамдаж, арднь орж кеж бəəхш.

Энкл кегдх тосхлтын түрүн даранъ кегдшго болж йовна. Тосхулж бəəх дирекц цуг кергтə тоот бəəнə, гиж келсн бийнь газовикүдт болн бөглhнə арматурт түрвас дутжана. тосхлhна-монтажн болн шишлң көдлмш удадж бəəнə. Бүртклhнə өдр көдлмштəн зурhахн монтажник бəəж, гер дотр көдлмш келhнə таалнь му.

Элстд 140 ормта бичкдүдин садыг нəəмн сара болзгинь хойр жилд күргн тосхжана. Тиигчкəд эн жилин зуралсн капитальн тəвцин өрəлинь чиги олзлад уга. Бичкдүдин садыг темдглсн ноха сард эдлврт орулж чадсн уга, талдан болзг заагдсн чиги уга. Тутрh өсклhнə «50 лет Октября» нертə совхозд клуб тосхлhна йовуд хашгджана.

Цуг эн алдг-дутусин учрнь комитетин сүүрт медгдəд бəəв. Эннь — көдлмшиг бүрдəж эс чадлhн, тосхлтын технолог эвдлhн, көдлмшчнр дутлhн, объектмүдəр тосхлтын материалмуд цаглань эс авч ирлhн.

Эдү мет авъяс болсн тосхлhна болзг хооран саалhн тосхлтын үнинь үнтəрүлнə, көдлмшəн «дəврлhəр» кедг дасхна, күч-көлснə hарцнь дор орна, кегдж бəəх тосхлтын-монтажн болн нег үлү дотрк көдлмшин чинрнь му болна.

Эн удан тосхлтсин захнь үзгджəхш. Тиим болв чиги нег нəəлвр үүдсн бəəнə: комитетин сүүрт «Калмводстрой» негдлтин толhач үр Г. К. Ким, «Калмсовхозводстрой» дирекцин толhач үр В. В. Шамраев, «Калмстрой» ПСМО-н ахлачин дарук үр В. В. Зотов, тосхлтын «Промстрой» заллтын ахлач үр В. Д.-Г. Джанджиев иткүлж келсн үгдəн оңдарулhна бəəдлд тосхачнр чиги көдлмш келhəн оңдарулж йовхиг келəд. тедн чиги тосхлтын болзган давулшгон төлə, мөңгнə, материальн болн күч-көлснə кериг, объектмүдиг теткхин төлə цуг арhан олзлх болв.

Деер заагдсн hардачнриг комитет дисциплинарн засгла харhулв. Шинəс эн төриг иргч жилин бар сард хəлəх болв.

ƏРКДЛЬНЛƏ НООЛДХ КЕРГТƏ

Баh-Дөрвдə болн Сарпинск районудын улсин бүртклhнə комитетмүдин көдлмшинь шинжлхлə күч-көлснə дигдарана бəəдл производствин бүрдəмж, энд-тенд «догшн харла» кегджəх ноолдана үлмəд бəəхнь медгдв.

Нам зəрмдəн көдлмшинннь халхар эрк уудго бəəдл сурhмжлх зəвтə əмтн бийснь согту харhдг йовдл учрна.

Сарпинск ясврин-тосхлhна заллт авад хəлəй. Көдлмштəн согтуhар бəргдсндинь эн жилин туула сард Г. И. Тареев гидг мастерт тер өдрнь көдлснд тоолсн уга. Мөчн сарин 21-д үдин цагт эн заллтын ахлач В. С. Широков согтуhар маши залж йовад аварь кев. Үкр сарин 16-д үдин хөөн Широковин кабинетд көдлмшч Бабуцкий зөвəр халмhа орж ирəд, көдлмшəси hарад, олсн мөңгəн некснд күн нам өврсн уга болх.

Баh-Дөрвдə предприять-организацсар бəəх əркдлhнлə ноолдх зəвтə комисс, эрүл бəəлhнə төлə ноолдж бəəх совет болн эклц бүрдəцс көдлмшəн кеси болдад, ю чиги күцəжəхш.

Давсн жиллə дуңцулхла серглhна герт орсн əмтнə то өсəд бəəж. Əрк ууhад олна чирəд согту үзгдсн 553 күн административн дааврла харhулгдв.

Əмтн согту бəəдлд ижлдж одж. Колхоз-совхозмудар көдлмштəн согтуhар hарсиг, серглhна герт туссиг hардачнр, олна бүрдəцс тəрəн авчахш, терүнə тускар олнд илəр келхш.

Машиhəн согтуhар залдг залачнрин то бас баhржахш. Эн жилин эклцəс авн машиhəн согтуhар залж йовсн 163 күн бəргдв, теднə ик зунь — колхоз-совхозмудын залачнр.

Эн тогтсн бəəдлин учрнь юундв? Көдлмшин цагтан согту бəəлhн, күч-көлснə диг-дара эвдлhн — энтн некврəн сулдхлhна учрнь гиж эки түрүнд заах кергтə, гиж комитет темдглв. Дəкəд болхла, спортын, культурин учрежденьсин эн халхар кежəх көдлмш темдг уга. Теднə бүрдəжəх керг-үүлдврмүдт олн əмтн орлцхш, теднь тиигчкəд хая нег кегднə.

Района эрүл-менд харлhна əңг əркдлhнə өмнəс көдлмшч коллективст хəрги көдлмшəн сулдхсна тускар, эркич улсиг эмнлhнə халхар алдг-дутус hардгнь сүүр деер заагдв.

Əркдлhнə өмнəс чадмг эв-арh эс олзлснд улсин бүртклhнə комитетмүд предприятьмудин hардачнриг дааврла харhулв. Күч-көлсч коллективстəн бүртклhнə ашинь шинжлж хəлəhəд, тогтсн бəəдлиг чиклхин төлə ирлцңгү керг-үүлдврмүд болн сурhмжллhна эв-арh шиидж авхиг эднд даалhв.

МАЛ БƏРҖƏХ УЛСТ— ДӨҢГƏН

Республикин əмтиг хот-хоолар тетклhнə кергт онц эздүдин тəвц ик орм эзлнə. Сүл жилмүдт олн предприять, организацс эврə дөңцл эдл-аху бүрдəжəнə.

Мал, шову, зер-земш, багцин культур, бодңг эдниг элвжүллhнə халхар эврə эв-арhан яhж олзлж бəəхин туск төр Приютненск района улсин бүртклhнə комитетин сүүрт тəвгдв.

Зəрм олз-туснь үзгджəнə. Селəнə 2900 өрк-бүл 5803 толhа бод мал, 38501 хө бəрнə. 1989 жилд эдн 1200 тонн мах, 4670 тонн үс, 90 тонн ноос, 300 тонн hарудын темс өгв. Эздүдт малын тəл, шовудын тежəмл hуужмл хулдгдна. Кесг көдлмшчнр эдл-ахун толhачнрла бооца кеhəд, олна малд шүрүн хот белдсн деерəн эврə малдан чиги терүг белдж авв.

Тиим болв чиги цуг арh олзлгдад уга. Такан өндгнəс биш, наадк хот-хоолар күн болhниг тетклhн номар уллгдсн нормас дора бəəнə, хот-хол элвжүлх керң болхла дəкəд чиги бəəнə.

Нигт хот авад хəлəй, əмтн кергтə тооhин hурвна кесн нег хүвəр теткгддг болвчн, терүгинь чиги цугтнь авчахш. 1989 жилд нигт хотын жилə керң 1020 тонн билə, əмтн болхла 700 тонныг хулдж авч. Иим бəəдлəр цуг арhан олзлж болшго. Зəрм предприятьсин болн организацсин hардачнр эврə көдлмшчнрəн хот-хоолар тетклhнд оньган өгхш.

Демин арhар hахан, шовуна гер тосхдг арh бəəhə бəəтл, талдан чиги олн эв-арh чиги олзллго, хоосн үгəрн əмт зəтрүлнə. Үлгүрлж келхд, «Агропромстройин» МПМК болн «Калмстрой» негдлтин 176-ч ПМК нидн жиләс авн темс тəрлhнə теплиц тосхх үгəн эврə коллективдəн, района улсин депутатнрин Советд өглə, тернь тиигəд хуурв.

Келснлə зерглүлж медулхд, эн организацсин хот уудг гермүдт кергтə тоот хот-хол күцц уга, көдлмшин диг-даран эвд[illegible] хотын чинр му болчкад тернь эвр үнтə болдгнь комитет бүртклh кехлəрн илдкв.

Кесг толhачнр дисциплинарн халхар шоодгдв. Предприятин болн эздүдин эдл-ахусар хот-хоолын эдл-үүш элвжүлхəдин гиж эгсн үгнь үчрт авгдв.

Черноземельск района Комсомольск модна-мелиоративн станции улсин бүртклhнə багин членд шин жилиг му биш ашмудаhар тосв. Производственн даалhврмуд яhж күцəгджəхин төрмүдиг дангин оньгтан бəрсн деерəн эдн эрвллтин халхиг чиги мартжасн уга.

Эн туст улсин бүртклhнə багин ахлач В. Н. Тануновин үүлдвриг онц темдглх кергтə. Владимир Николаевич экономист болсн учрар альд ю эрвлж болхиг меднə, терүг күцəхин төлə цуhараhас некнə. Иим үүлдврин ашт нидн жилин эргцд күч-көлснə жалвин санг 10 миңhн арслңгд эрвлгдв. Күч-көлсəрн эс олсн мөңг авлhнла ноолдла чаңhасид тиим [illegible] бəрж болв.

[illegible] коллективд тиим [illegible] зəрмнь санх. Тиигхлə талдан үлгүр авч хəлəй. Бичкн эн коллективин механизатормуд болн маши залачнр жила дураhар хəлəгдсн көдлмшəн үзмжтəhəр кеhəд 4 тонн дизельн түлə болн 1 тонн бензн эрвлж чадв. Кемр эдн эднлə цуhар көдлдг болсн болхла тосн-түлəн хо- [illegible]

Мекч əмтнд зөв өгч болшго

Эн жилин эклцəр СССР-ин 60 жилин нертə государственн тохма завод эдл-ахудан ору орулх санатаhар холас ирсн əмтнлə бооца кеhəд, 100 гектар hазр теднд нəəмəдлж эдллhнд өгв.

Тер бооцаhар эдн совхозин кассд 135,8 миңhн арслн мөңг орулсн деерəн, совхозд күргсн деңгиг мөңгəр хəрүлх зөвтə билə.

Совхозас авсн иткл цаасар нəəмəдлəчнр 21 миңhн арслңга hарудын темснə эк хулдж авад, багцин культурмудын эк, бодңг, удобрень бас хулдж авла.

Тедн техник hарhж оггдж, тер техникəр совхозас жалван авад шишлң механизатор көдллə, кергтə нань чиги кесг тоотар бас теткгдлə. Цуг эн тоотд совхоз 47,8 миңhн арслң мөңг hарhв.

хулhн сарин чилгчəр нəəмəдлəчнр совхозд өгх 184 миңhн арслңгас долахи миңh хəрүлж өгв. Болв орн-нутгин талдан краймудар, областьсəр, республикүдəр эн бригад hанцхн накладной цаасар тоолсн бийнь 291,7 тонн эрт болсн тарвс хулдж.

Нигж нəəмəдлгдснə үлгүр талдан чиги hазрар hара юмн. Тиим дала hазр, мөңг өгч үрəснд эврə тоолвр уга hардачнртан күч-көлсч коллективс чаңh некврə тəвх зөвтə. Эн туск цуг материалмуд болхла Черноземельск района прокуратурт өггдсн бəəнə.

Мана корр.

Хоорндан эс ирлцдг то

«Приютненский» кооперативин улсин бүрткəчнр тасрхан уга машидин техническ бəəдл болн йовсн хаалhин тоолдг спидометрмүд шинжллhнə бүртклh кенə.

Келхд. И. П. Деникина спидометр болн хаалh темдглгч цаасид бəəх то хоорндан hурвн дуунаhар йилhрəд бəəв. Өдр болhн тиигхлə яахмб тегəд? Залhгддг тергнднь стопсигнал болн тормоз уга бəəж.

Залач И. Ф. Фисенков цаасид болхла дөрвн дууна тооhар хоорндан ирлцжəхш. Тормозной системəснь кинь hарч бəəхнь илдкгдв.

Залач В. М. Мордасовд болхла тавн дуунаhар йилhржəнə. Эңүнə маши зогсалhна докъя өгч шамнь болн зүн фонарнь шатж одсн бəəж.

Бүртклhнə йовудт талдан чиги эвдрлт илдкгдв. Үлгүрнь, КПП-н механикүд гаражас hарлhн деер машинə болн залhдг тергнəнь техническ бəəдл хəлəхш.

Эн заагдсн тоотыг чиклх селвг бүрткəчнр совхозин hардачнрт өгв.

Улсин бүрткəчнрин көдлмшин аш улсин бүрткəчнрин стендд бичгдж үзүлгдв. Болв кооперативин hардачнр чиги заагдсн тоотар ямаран шиидвр hарhсан бас бивич экономист болсн ... альд ю эрвлҗ болхиг медэ, терүг күцәхин төлә цуһара һас некнә. Ним үүлдврин ашт нидн жилин эргцд күч. кәлснә җалвин санг 10 миңһн арслңгд эрвлгдв. Күчһн арслңгд эрвлгдв. Күчкәлсәри эс олсн мөңг авлһнла ноолда чаңһасн тиим күцәмҗ бәрҗ болв.

Бичкн коллективд тиим [illegible] ... тал хулгур авч хәләй. Бичкн эн коллективин механизатормуд бәәли маши залачир җилә лураһар хәләгдсн көдлмшән үзмҗтәһәр кеһәд 4 тонн дизельн түлә боли 1 тонн бенз эрвлҗ чадв. Кемр эднлә әәләр цуһар көдлдг болсн болхла тосн-түлән ховр боллһна йовдлмуд зөвәр баһрхнь лавта.

ЗУРГТ: улсин бүртклһнә багин ахлач В. Н. Танунов.

В. Морозовин цокся зург.

эн касед 135,8 миңһн арслн мөңг орулсн дееран, совхоз зүргсн дөңгиг мөңгәр хәрулх зөвтә билә.

Совхозас авсн иткл паасар нәәмдләчир 21 миңһн арслңга һарудын темснә эк хулдҗ авад, багцин культурмудын эк, бодиг, удобрень бас худлҗ авла.

Тедн техник һарһҗ өггдҗ, тер техникәр совхозас җалван авад шишлң механизатор көдллә, кергтә нань чиги кесг тоотар бас теткгдлә. Цут эн тоотд совхоз 47,8 миңһн арслң мөңг һарһв.

Нәәмдләчир юн улсв, иткҗ болхмб, угав, теднд тиим дала һазр түгәһәд өгч болдв? Эдү мет сурвр совхозин һардачирин толһад төрҗ уга.

Аштнь тегәд эн җилин

... вта. Эн туск цуг материалмуд болхла Черноземельск района прокуратурт өгдсн бәәнә.

Мана корр.

Хоорндан эс ирлцдг то

«Приютненский» кооперативин улсин бүрткәчир тасрхан уга машидин техническ бәәдл боли йовсн хаалһ тоолдг спидометрмүд шинҗллһнә бүртклһ кенә.

Одахн дарани бүртклһн болв. Эн бүртклһнә йовудт маши залачирин ик зунь эзн кевәр эдлҗ бәәх көлгән хәләдгнь медгдв. Болв сал залачир чиги бәәнә.

... болхла тави дууһаһар йилһрҗәнә. Энүнә маши зогсалһна доконь өгч шамнь боли зун фонарнь шатҗ одсн бәәҗ.

Бүртклһнә йовудт талдан чиги эвдрлт илдкгдв. Үлгүрнь, КПП-и механикүд гаражас һарлһн деер машинә боли залһдг тергнәнь техническ бәәдл хәләхш.

Эн заагдсн тоотыг чиңләсн селвг бүрткәчир совхозин һардачирт өгв.

Улсин бүрткәчирин көдлмшин аш улсин бүрткәчирин стенд бичгдҗ үзүлгдв. Болв кооперативин һардачир чиги заагдсн тоотар ямаран шиидвр һарһсан бас бичсн болхла улу болшго билә гиҗ санһдна. Стенд зә бәәнә.

В. КОЛЕСНИЧЕНКО,
«Путь к коммунизму» газетин көдләч.

... ПМК нидн җилә ... теме тарлһнә теплиц тосхх угаһ эвәә ... кодлә тиедән, района улсин депутатирин Советә ... терһь тингәд хуурв.

Келсиһ зергләдҗ медулхд, эн организацсин хот уудг гермүдт кергтә тоот хот-хол күцц уга, көдлмшин диг-дарани эвдгднә. [illegible] хотын ... му бәәсмәд тернь эвә ... та болдгнь комитет бүртклһ кехләри илдкв.

Кесг толһачир дисциплинари халхар шоодгдв. Предприятин бәән эздүдин эдл-ахусар хот-хоолын эдл-ууш эдвкулхвидн гиҗ әәгсн үгнь үчрт авгдв.

М. БОГДАНОВ,
Хальмг АССР-ин улсин бүртклһнә комитетин ахлачин дарук.

«ХАЛЬМГ ҮНН» БАРЛГДСНА ХӨӨН

Хәрү ирсн бийнь...

«Үвлләһнд бели болад уга» гидг нерәдлһтә материал хулһн сарин 27-д барас һарсн газетд барлгдв. Терүнд Черноземельск района «Ставропольский» совхозд үвлләһнд муүһар белдсн йовдл үзүлгдлә. Учрсн дуту-дундс ахр болзгт уга кегдтхә гисн күцлтәһәр рейдин материал республикин Госагропромиинцәнд боли Черноземельск АПО-д илгәгдлә. Сар шаху кем давсна хөөн республикин агропромиинцәнә ахлачин дарук Н. У. Шургучиевас ахрхн хәрү ирв. Терүнә һол учр-утхнь ним: газетд барлгдсн материалд тәвгдсн төрмүд бәәрн һазрар хаһлгдх зөвтә, юнгад гихлә эдл-ахуст яврин көдлмш күцәх материальн-техническ көрң «Райагропромстрой» негдлтс һарһҗ өггдсмн.

Тернь тер болг. Зуг республикин агропромиинцәнә көдләчириг кен чиги даавас сулдхад уга. Эдл-ахус бийснь малын хаша хаацан ясҗ авх зөвтә гичкәд, төвкнүн бәәдг цаг биш. Үр Н. У. Шургучиевин хәрүг шинҗлхлә, цугинь района һардврт даалһчкад эн санамр бәәҗәнә. Теднь болхла бас юм эс медсн бәәдл һарчана. Рейдин материал барлгдснас авн хойр сар давсн бийнь Черноземельск АПО-н ахлач А. А. Баулкинас ода күртл хәрү ирәд уга. Санад бәәхлә даавртан эн көдләч муүһан медүлшгоһар тагчг бәәҗәх кевтә. Эс гиҗ һардгч органиг, республикин агропромиинцәг, дахад учрсн алдгудын даавриг эдл-ахун һардвр даах гиҗ эн тоолҗадг болхий? Тегәд нег-негән дураһад бәәснд илдкгдсн дуту-дундс уга кегдҗәхш, күнд бәәдл чикрҗәхш.

Тегәд чиги Черноземельск АПО-н ахлач эрк биш хәрү өгтхә гиҗ некҗәнәвидн.

МАНА ОРН-НУТГАР

Партийн төрмүд: КПСС-әс әмтн юн учрар һарчахмб?

1989 җилин арвн сарин дотр КПСС-әс эврә дурарн тавн миңһ шаху москвичир һарв, энтн нидн җиллә дүңцүлхлә кесг холванд ик болҗана. 1989 җилин дотр Москва балһсна партийн организац, үлгүрлхд, 10000 күүнд баһрв. Эднә кесгнь эврә дурарн һарв, зәрмснь хаҗвр йовдл һарһсн төләднь партяс көөһәд һарһчкв, зәрмснь хорҗ одв. Тиигәд КПСС-т ордг әмтнә то баһрҗ одв.

Эн то-дигиг КПСС-ин Москва балһсна комитетин нег янзта партийн билетин боли партийн статистикин сектор толһалҗах Юрий Павлов зәәлгв. Эн то-дигиг цәәлһхларн эн иигҗ келә: «Мини хәләцд болхла, Москва балһсна партийн организац ода чигн зөвәр ик: энүнд эндр нег сай 140 миңһн күн бәәнә. 20-ч җилмүдин эклцәр мана цуг орн-нутгт коммунистнрин то эн тооһас зөвәр баһ бәәсмн, тер бийнь һардгч партьд деегәд олн күн бәәнә гиҗ тиигхд тоолгддг бәәсмн».

Ода болҗах йовдлар авад хәләхлә, өөрхн җилмүдт партин чледин тонь улм баһрад йовх бәәдлтә. Эн йовдлын тускар мана барт өргәр бичгдлә. Эн йовдлыг зәрмснь партьд болҗах кризис гиҗ цәәлһхәр седнә. Зәрмснь болхла, оңдаруллһна таалд партиг шинрүлхин төлә йиринднь болх зөвтә йовдл гиҗ тоолцхана. Болв эн йовдлыг кризисн йовдл гиҗ келҗ болшго, гиҗ Ю. Павлов тоолҗана. Эн йовдлыг цуг халхаснь боли чикәр үнлхин төлә хамгин түрүнд терүнә учр-утхинь цәәлһх кергтә. Тер учр-утхинь КПСС-ин московск балһсна комитет сәәнәр шинҗлҗ хәләҗәнә.

Эн туст, һундл болхларн, дала күнд-күчр төрмүд харһна. Коммунистин зерглэнд бәәшгоһар седҗәх күн болһн сәәнәр цәәлһҗ келҗ өгхш. Зәрмснь болхла, ода орн-нутгт оңдаруллһн болҗах цагт, коммунистнрин өмн бәәдл-җирһлин тәвҗәх аһу ик некврмүдиг күцәдг дала ик арһчидл уга, нег үлү әрүл-менднь зөвәрт муурч одв гиҗ цәәлһцхәнә. Кесг җилмүдин туршарт ямаран чиги седвәр угаһар, зуг «деерәс» өгдг заавр бәәһәд дасн коммунистнр ода тер дасл болад хуурсн авъясан хайҗ чадҗахш, гиҗ цәәлһх керг тә. Ода тиим бәәдллә эвцәд керг уга. Советск обществин политическ авангард, оңдаруллһна седвәрчнь боли бүрдәһәчнь болҗах партьд терүнә идейин төлә шунмһаһар ноолддг, бәәдл-җирһлд тогтҗах нәрн төрмүдиг хаһлҗ чаддг седвәртә әмтн ода кергтә болҗана.

Партьд, онц-онц партийн организацст тогтсн хаҗһр йовдлмудыг советск әмтн ода икәр шалһҗана биший. Административн-зааҗ-закрлһна системиг, бюрократизмиг әмтн бурушаһад, уга кеҗәнә биший. Зәрмснь эн тогтсн бәәдләс әәҗәнә, тегәд партин зергләнәс һархар седцхәнә. Кесгнь ода болҗах оңдаруллһна йовуд деегәд хашцгдҗана, сән аш ода дееран үзгдҗәхш, тегәд партин зергләнәс һархар седҗәнәвидн гиҗ цәәлһцхәнә.

Эндр мана орн-нутгт өргн демократизац болҗана, күн болһн эврәнь ухан-седклән илднь келдг болв, обществд аһу ик хуврлт болҗана. Мана обществиг шинрүллһәр болҗах цуг эн йовдлмуд минь КПСС-ин седвәрәр эклҗ болҗана. Зуг КПСС обществиг шинрүллһнә процессиг толһалҗана. Тер бийнь партин үүлдврәс олн зусн эндүнинь олҗ авад, арвад җилд хоршсн дуту-дундсинь заһад, партин һардгч органа үүлдвриг шалһдг әмтн бас һарч ирҗәнә. Кесг җилмүдин туршарт хоршсн цуг дуту-дундыг боли хаҗһр йовдлмудыг сүл хойр-һурвн җилин дотр цугинь чикләд оркна гидгтн амр төр биш бәәнәлм.

КПСС-ин һардгч органа үүлдвриг зәрм халхарнь чикәр шалһдг болвчн, коммунист болһн эврәнь үүлдврән бас шинҗлҗ хәләх зөвтә. «Деерәс заавр күләһәд цутхлңгүр хәләдгән уурхмн, күцәгдх зөвтә ямаран болвчн төр хаһлхларн икәр седвәрән боли эврәнь чик үүлдврән үзүлтн... Уралан девшҗ йовх күн хаалһиг диилдмн», — гиҗ одахн М. С. Горбачев коммунистнриг дуудла.

Сүл һурвн җилин дотр КПСС-әс 380 миңһ шаху күн һарһгдв. Энтн урдк җилин ирлцигү кем дорхнь 17 процентд ик болҗана. Партьд эврән бийән цеврлҗәнә, гиҗ Ю. Павлов келв.

КПСС-иг шинрүллһнә туск күүндврт орлцсн зәрм әмтн партиг цеврлхин тускар келцхәнә. Хамгин түрүн цеврллһн 1921 җилд болсмн. Тиигхд орн-нутгт коммунистнрин то дөрвнә кеснә нег хүвднь баһрсн бәәсмн. Партин тонь баһрдг болвчн чинрнь ясрсмн. Һардгч партьд «карьеристнр боли ор-бәәр уга әмтн эрк биш наалдхар зүткдмн», гиҗ В. И. Ленин тиигхд бичсмн. (күцц хураһу 41 боть 30 халх). Энүнә хөөтк арвад җилмүдт партьд дәкнәс болх-болшго әмтн орла, теднәс парть бас бийән цеврллә. Эндр партиг цеврлхин төлә ик чаңһ кергүлдвр күцәх кергтә болхий? Коммунистнрин ик зунь керг уга гилднә.

Ода партьд көдлмшчирлә, колхозникүдлә боли үүлд цергләчирлә хамдан бийснь онц сәәнәр бүрткҗ хәләҗ партьд орулҗ авгдх зөвтә әмтн бас орна. «Партин зерглэнд бәәҗ, нернь өөдәнд бәрҗ, эврәнь үлгүрәрн наадк әмтнд үлгүр болҗ чадх, цаһан седклтә әмтн партьд орулҗ авгдх зөвтә, — гиҗ Ю. Павлов келв. — Тиигхләрн оңдаруллһнд шунмһаһар орлцдг, седвәртә, керг-төр күцәҗ чаддг күн мана обществин политическ авангардын — КПСС-ин член болх зөвтә».

Л. ЗАХАРОВА.
(АПН).

СПИД-лә ноолдлһнд нөкд болхмн

СПИД гем түргәр тарлһна өмнәс ноолдлһнд электронмудын ускорительмүд бас олалҗ болхмн гиҗ СССР-ин АН-а Сибирск әңгин ядерн физикин Институтын номтнр келҗәнә. Тенд заряженн частицсин промышленн генератормүд һарһна. Эн установкар җилдән 250 сай нег дәкҗ олалдг шприц цеврлҗ болхмн. Газар көдлдг ним оборудовань һазадын ордудас худлдҗ авхла сай шаху доллар күрнә.

— Институтын специалистнр эн установкиг йир ахр болзгт кеһәд өгчкәд, нам бийснь тәвҗ өгәд, көдлгҗ хәләҗ чадхмн, — гиҗ техническ науксин доктор В. Ауслендер келв. — Дәкәд ним установкс «Владимир Ильичин нертә завод» гидг московск негдлтд һарһгдна. Медицинск техник цеврллһнә нарт делкән дамшлт электронар цеврллһн хамгин сән болҗахинь үзүлҗәнә: Тиигчкәд эн эв-арһ кимд, экологическ цевр.

Номтнрин тоолврар болхла, шприцмүд һарһдг предприятьмүдт эн ускорительмүд шулун гидгәр эклҗ олалх кергтә. Энүнә төлә кергтә зәрм средствсиг институт өгхәр бәәнә. Мана орн-нутгт медицинск техник цеврллһнд ускорительмүд олалад уга болв чиги, новосибирск физикүд эн халхд дамшлт хоршав. Нег дәкҗ олалдг шприцмүд һарһдг түрүн производств бүрдәхд энд медикүдин даалһврар ним эксперимент кегдлә.

В. ЕЛЬМАКОВ.
ТАСС-ин корр.
Новосибирск

АХР ЗӘҢГС

КИЕВ. Украинә АН-а химин институтын научн-техническ комплексин специалистнр күүнә цус цеврлхин төлә өөдән чинртә әм кеҗ һарһдг болв. Эн шин әмиг әмчнр күн дегәд күндәр гемтсн цагт олална. Шин вещество зөвәр сән чинртә, цуснла сәәнәр ниилнә. Эн әмиг әлвгәр кеҗ һарһхин төлә Ивано-Франковск областин институтд өргәр кеҗ һарһх шиидвр авгдв.

ВЛАДИВОСТОК. «Тенгсин компьютерн систем» гидг советск-английск хамцу фирмин һарһҗах онц әмтн олалдг компьютермүд Приморьен крайин хотл балһснд хулдгдв. Эн компьютериг тенгсчнр боли заһсчнр икәр дурлҗ хулдҗ авчана.

БАКУ. Азербайджанд бәәх цергчнр-интернационалистнрт немр льгот өггджәнә Профсоюзмудын республиканск Советин шиидвәр предприятьмүдт боли сурһулин заведеньст эднд өңгәр хот-хол өггдг болхмн.

Кемр цергч-интернационалист гемтхлә, энүнд җеду җилд көдлснь йилһл угаһар авчсн мөңгнь бүклдән өггдг болв. Тавр республикд бәәх долан миңһ шаху цергчнр-интернационалистнр өңгәр амрлһнд одг болхмн.

МЦХЕТА. (Грузинск ССР). Кезәнк Мцхета балһснд бүрдәгдсн наадһасин боли сүүдрин театр улсин «Нацаркекия» гидг туулвр түрүн наадан тәвв. Одахн школан төгссн баһчуд эн эврә сән дурарн үүлддг коллектив бүрдәв. Энд бәәх автобусин актермүд бичкдүдин төлә «төгәтә залд» хүврәхәр седҗәнә. Тиигҗ эдн эврәнь наадан уужмд бәәх селәдт үзүлдг болхмн.

(ТАСС).

ЛЕНИНГРАД. Балһсна маши тосхдг боли хареслтын промышленностин предприятьмүдин программд тәрә тәрлһиг комплексн механизацллһн орулгдв. Өөдән һарцта селәнә эдл-ахун машидин түрүн кев-янзнь һарһгдчкв. Эн машидәр механизатормуд Тельмана нертә совхозд редис, луувн, цуунг тәрҗәнә. Тәрәнә һазриг сәәнәр, «нәрхнәр» хаһлдг роторн культиватормуд, грядк һарһдг машид, гемснә эк һазрт асхҗ тәрдг сеялкс бас һарһгдҗана. Урһмлын расад һазрт орулҗ тәрдг, оператормуд залдг комплексмүд бас түрүн болҗ кегдв. Тәрәнә эк белдллһнә технологий бас күцәгднә.

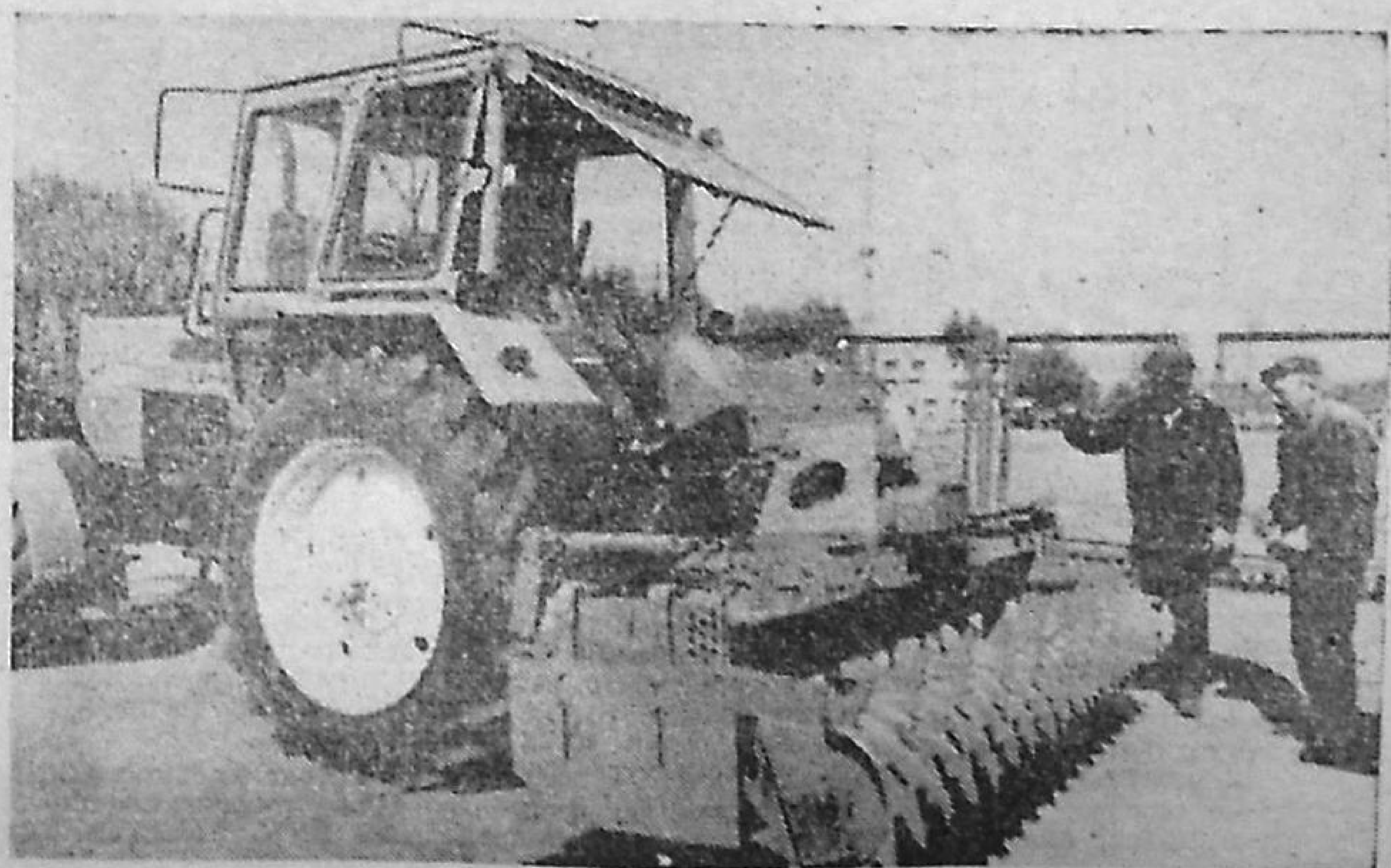

ЗУРГТ: роторн культиваториг тәрән һазрт авч һархар белдҗәнә.

ТАСС-ин зург.

ЭДН ТӨРСКӘН ХАРСЛА

ЭГЛ ДӘӘЧИН ҖИРҺЛИН ХААЛҺ

ӘМД КҮҮНД ЦУГНЬ бәәнә гиж келдг биший. Әрүн цаһан седклтә, ер-өвч эн медәтә күүнд. юн бәәнә?..

1942 җилин моһа сарас авн энүнә дәәч хаалһнь эклсмн. Төрскән харсгч Алдр дәәнә ветеран Степан Гаврилович Корчагин эгл телефонн залһлдач болж цергләсмн. Дәәлдәнә түрүлгч әгг болн штаб хоорнд бат залһлда бәрлһиг эн теткдг бәәсмн. Энүнә дәәч хаалһд кедү күчр-күнд, әәмштә йовдлмуд учрснь то уга. Болв, зергтә эгл салдс залу-зөрмгәр дәәлдж, хортиг күүчж, хотл балһснднь күрсмн...

Эн өдр Семен Оргадыкович Оджиевтә эднә харһлт йоста гидг керг-үүлинәр давв. Семен Оргадыкович Ленинград эргнлк бүслврт дәәлдж йовсмн. Степан Гаврилович болхла хойрдгч Белорусск болн һурвдгч Украинск фронтсин командующнр хоорнд бат телефонн залһлда бәрлһ теткдг бәәсмн...

— Степан Гаврилович! Мини әрүл-мендм шидрәс нааран дор орад бәәнә. Школд одад, дорас өсж йовх үйнрт эврәннь дәәч хаалһин тускар келж өг. Мини сурвриг әрк биш күцәәич. Чини тускар болхла би энд цугинь бичүв. Петровичд энүг үзүлчкич...

Тиигж мини журналистск блокнотд дәәнә җилмүдт телефонн залһлдана батальона эгл салдс болж үүлдсн, ода Приютн селәнә ветеран Степан Гавриловичин дәәч хаалһин тускар бичгдв.

Эн медәтә күүнә тускар үнндиь бичич. Йир гидгәр сурҗанав, — гиж Семен Оргадыкович Оджиев нанд келв.

Би терүнә сурвриг күцәҗәнәв. Терүнә дәәч үүрин, эгл орс келн күн — Степан Гаврилович Корчагинә тускар бичҗәнәв.

— Орс үүриннь тускар бичх сүв-селвгән хальмг үүрнь орулж өгв. — гиж темдглж бичтн. Алдр дәәнә ветеран Степан Гавриловичин давж һарсн дәәнә җилмүдин хаалһнь йир күнд-күчр бәәсмн.

— Ода мана орн-нутгт [illegible] эрти дәәрлх авхах кемд олн кели улсин хоорнди иньглltд эзг һарчана. Урднь хамдан нег һазрт бәәрлж, чини мини гих хувалцан уга бәәсн олн кели улс хоорнд цуугән һарлг йовдлмуд учрад бәәнә. Иим буру йовдлмуд дорас өсжәх үйнтн ик харшлтан нуртхд майд уга гиж сангдна. Степан Гаврилович мини орс үүрм. Әрүн цаһан седклтә, кенд болвчн дөң-тусан күргхәр зүткдг күн эн. Энүг би эгл хальмг эврәннь ахла әдләр күндлнәв. — гиж Семен Оргадыкович Оджиев келнә.

Ода энүнә үүрин тускар келхәр бәәнәв.

...1942 җилин моһа сарин 13-с авн Приютн селәнәс дәәнд мордсн эгл көвүнә дәәч хаалһнь эклцән авсмн. Дүүвр баһ насндан салдсин бор өрмг өмсж хортнас Төрскән харслһна догшн дәәнд эн орлцсмн. Түрүн автан хортна шүрүтә дәврлһнд тесж чадад, һундлта цухрлһ кех саам эднд учрсмн. Болв хөөннь диилвр бәрж хортыг бәәрнүрнь көөж һарх байр салдсмудт учрад, урмдулсмн. Тиигж Степан Корчагин дәәч хаалһдан орсмн.

1942 җилин туула сарин дундар энүг Әәдрхнә 2-ч пехотн училищд сурһульд йовулсмн. Тиигхд Хальмг онц 110-ч кавалерийск полк белдлһнд бәәсмн. Медицинск комиссин бүртклһнә хөөн С. Корчагин гем-шалтгин халхар кавалерийск полкин ханьд орж чадсн уга. Бола тер җилин ноха сард энүг залһлдана батальонд орулж авв. Түрүн бәрлдлһән эн Сталинградын нурсн гермүдин әрсәс экләд, хортна хотл балһсн — Берлин күртл күрч залу-зөрмгәр дәәлдв.

Ветеранла бийләнь харһад күүнджәнәв.

— Би эврәннь командирән, баһ лейтенант Боженког мартл уга ода күртл тодлнав. Энүнлә хамдан «Полина Осипенко» нертә пароходт сууж, Ижл һолар усчж Сталинград балһснур ирләвидн. Энд болжасн догшн дәәнә тускар ухалж тодлхар седхлә, цугинь үзсн нанд нам альдаснь эклж тодлж келхд түрү болна. Наарап шинкән ирсн мадниг дөрвн взводт хуваж, күн болһнд хувц-хунр өгв. Взвод болһнд дөрвәд көлгн һарһгдв. Залһлдана тосхлтын ротыг лейтенант Боженко толһалв. Тер сөөһин бийднь мадниг Борисоглебск балһснур авч һарв. Өрүнднь мадниг теегт бәәх Карачаново селәнд ирж буулһв. Энд бидн телефонн залһлда бәрлһнә үүлдврин ахр сурһуль дасад, залһлдана эвдрлт ясдг болвидн. Эн курс төгсәсә хөөн нанд [illegible] залһлдана бүрткәч — гисн специалист нери зүүльгдв, — гиж Степан Гаврилович келнә.

— Сурһуль сурчах цагтан цол учрхла бәәрн колхозд ирж мал хот белдлһнд көдлж, колхозникудт дөң болдг биләвидн. Өвс. фураж белдлһнд көдлләвидн. — гиж С. Корчагин тодлж келнә. Эдл-ахун олн мал махнд һарһгддг бәәсмн. Тер махар цергчнр теткгддг билә.

Залһлдана курсан төгсәһәд бидн фронтур йовулгдвидн. Удлго мана балһсд хортнас эклэд сулдхгдв. Воронеж, Курск, Нежин, Пинск, Брест — хөөннь Варшава, Берлин сулдхлһна догшн дәәнд орлцув...

— Пинскин төлә болсн бәрлдәнд орлцад, мини дәәч үр цергләжәсн онц ротын залһлдачнр хур мет асхрҗасн сумнас, минмүдин тасрхасас әәж хооран цухрл уга сунһугин тасрлт хәәж олад, тедниг ниилүләд негдгч Белорусск болн һурвдгч Украинск фронтмудыг завср угаһар негдүлжәсн теләднь зергтә дәәч Степан Гаврилович Корчагин цергләжәсн ротыг Улан одн орденәр ачлсмн. Степан Гавриловичиг бийинь «За боевые заслуги» медаляр ачлв. — гиж Семен Оргадыкович келнә.

Төрскән харсгч Алдр дәәнә җилмүдән тодлж келхләрн С. Г. Корчагин Курск балһсн эргнд болсн догшн дәәлдәнә тускар онц тодлж келнә.

— Панары станциг би кезәд чигн мартшгов. Энд йир күнд ноолдан болла. Һал, утан, шавр-әлсн ниилж оһтрһуд күрч харнһурулв. Телефонн сунһуг татж залһлда бәрлһнд зәвәр күнд болсмн. Юнгад гихлә, бомбин, товин сумна хаһрлһнд бүтн һазр уга билә. Тегәд мадн арһан бархларн күнд шав авад өңгрсн салдсмудын цогцс деегүр сунһуг татж фронтмуд хоорнд залһлда кежәләвидн. Эн дәәлдәнд би түрүн шав авлав. Госпитальд туслав. Тегәд хавр күртл госпитальд орж шаван әмнүлүв. Шавм эдгәд, көлдән орхла госпиталин медфельдшер Волков намаг мана часть — күртл күргв. Частьдан ирәд, дәәч үүрмүдтәһән хамдан кесг балһс хортнас сулдхлһнд орлцув. — гиж Степан Гаврилович цааранднь келв.

Курск балһс хортнас сулдхлһна ноолданд әмән әрвлл уга, залу-зөрмгәр орлцсндиь эгл залһлдач-дәәч Корчагинд Ах командующас йөрәлин бичг ирв. Нежны, Брест. Висморк (Латвь), Варшава балһсд сулдхлһнд болн Висла һолыг һатлж һарлһнд баатр йовдл үзүлсндиь энүнд бас йөрәлин бичүд ирсмн.

Деер заагдсн балһсд хортнас сулдхлһнд С. Корчагина олн үүрмүдиь әмнәсн хаһцсмн. Тедна тускар тодлж келхләрн зәвәр седклнь зовна. Үлгүрнь, Сошь болн Березина һолмуд давж һарсн эпизодмудан эн ода күртл тодлж келнә. Березина һол һатллһнд хамгин түрүнд эднә батальон залһлдана кабель татж нүүрт йовх частиг штабла залһлдулх бәәсмн. Кабель эклэд татх цагла хортн фугасн снарядар тасрлт угаһар хажав. Гентки нег снаряд ах лейтенант Новатный толһалжасн залһлдачнр усчж йовсн хооһнд тусв. Тенд бәәсн дәәч үүрмүднь цугтан әмнәсн хаһцв: офицер Новатный, ефрейтор Долтков, рядовой Поляков... Үүрмүдм оньдин уханасм һархш...

1945 җилин хөн сарин хойр шиниг ветеран оньдин тодлна.

— Өдр дулан, нарта сәәхн билә. Үдин хөөн һурвн часин алднд пулеметн, автоматн болн бу халһна әәһәс эргндән дүүрән болв. Алдр диилврт нерәдж бидн салют өгвидн. Эн диилврин төлә әмән әрвллго олн кели әмтн олн җилд хортнла яһж ноолдсн болхв, диилвр кедү күләсн болхв?

Алдр диилврин хөөн Степан Гаврилович Корчагин цергәс бууж, герүрн хәрж ирв. Төрскн Приютн селәндән көдлн бәәж Тоня күүкнлә таньлдв. Удлго эдн эврә өрк-бүлән буулһв. Терүнәс наарап кесг арвад җил давв. Эн җилин укр сарин 9-д Антонина Андреевна болн Степан Гаврилович Корчагинәхнә өрк-бүл болсна 40 җилин өөн темдглгдв.

Ода С. Корчагин ачта амрлһнд һарсн бәәнә. Болв эн хара сууж чаддго күн мөн. Района цутхлигин Приютн селәнә дәәнә болн күч-көлснә ветеранмудын советин ахлач болж эн үүлднә. ДОСААФ-ин района комитетин бу халһна тирин заведующ болж эн көдлнә.

Селәнә байчудла, школмудын сурһульчнрла харһлт кеснә кемд энүнә өрчинь дәәнә орденмүд болн медальмуд кеерүлнә. Үлгүрнь, Төрскән харсгч дәәнә орден, «Дәәч туурмжин» «Варшав сулдхлһна», «Берлин орулж авсна», «Германиг диилснә төлә» гидг медальмуд үзгднә.

Дәәнә болн күч-көлснә ветеран С. Г. Корчагинә тускар бичсән би Семен Оргадыкович Оджиевд үзүлүв.

— Дәәнә һашута җилмүдин гүүднь орад һарсн эгл салдс ода чигн олна зерглә нд зогсж, чидл күрмәрн көдлж орн-нутгин оңдаруллһнд туста тәвцән күргжәнә. Бидн олн кели әмтин элчир ах-дүүһинәр бәәж зовх-түрхинь чигн, байрлхинь чигн хамдан хуваллж жирһж йовнавидн. Энүнә тускар «Хальмг үнн» газетд бичхитн сурҗанав, — гиж С. Оджиев сурв.

Эйүнә сурвриг би күцәҗәнәв.

А. БЛУДОВ.

•Селькор бичҗәнә

нә диилврт үүрмүд В. И.

Үкрчин нөкд

Күлг болхнь — унһнасн, күн болхнь — баһаснь гисн хальмг кезәнк цецн үлгүр бәәдг биший. Эн туст келхд, Володя Балбадаев бичкнәсн авн цухрлт уга, зергтә зангарн онцрдг билә. Үлгүрлхд, кемр чидлтәнь чидл угаг дажрҗахинь үзхлә, аль күн ичр угаһар худл келҗәхинь соңсхла, Володя иим бәәдлиг тесҗ чадлго әрк биш үнә төлә ноолддг билә.

Терүнлә хамдан нег класст сурчасн әмтн (В. Балбадаев «Хомутниковский» совхозин дундын школ чиләлә) әрк биш Владимирин иткмжиг онц темдглнә. «Тиим күүнлә ямаран чигн әәмштә түршулд йовх биләв».— гиж Володята хамдан сурчасн нег көвүн келв.

Школан чиләснә хөөн эн невчкн зуур совхоздан көдлчкәд, талдан көвүдлә әдләр цергт мордла. Бүкл хойр җилин турш эн Афганистана Демократическ Республикд цергләд, әрүл седкләсн тенд интернациональн дөңгән өгәд ирсн күн болжана. Эн цагин эргнд баһ наста көвүн кедү түрү-зүдү үзсн, кедү зовлң эдлсн болхв. Хөрхн настадан өөрхн үүрмүдән геенә гидгнь! Болв тер бийнь тенд, хол Афганистанд мана Хальмгин элч бийән хамгин сән таласнь үзүләд, душманмудла зергтәһәр ноолдад, «За отвагу» гисн медаляр ачлгдла.

Цергәсн бууж ирн Владимир төрскн эдл-ахудан үкрч болж көдлдг болв. Өдгә цагт эн ах үкрч Бадмаевин нөкд болж көдлжәнә. Нидн җилин зураһан цуг халхарнь күцәчксн үкрчнр эн җилд бәрсн диилврән ондан бригадмудт өгхәр бәәхш.

ЗУРГТ: ах үкрчин нөкд В. Балбадаев.

У. Китляевин цоксн зург.

ҺАЗАДЫН ОРДУДАР

СССР-т болҗах оңдаруллһна тускар

(«Нью-Йорк таймс» гидг американск газетәс)

«Советск правительствин экономическ зурад оңдаруллһн хооран цохрҗану, аль йирдән позицән геешгоһар зүткҗану гисн сурврт хәрү өггдҗахш. Түрүн хәләцд зура дала ик ицл эс өгчәх болж медгднә. Централизованн бүртклһн эн зурад урдк кевәрн үлдҗәнә, оңдаруллһ кехин төлә хамгин ик чинртә кергиг — үн бүртклһиг уурулллһиг ода деерән правительств күцәхәр бәәхш.

Госсекретарь Бейкер [illegible] Брюссельд келв, болв чигн Горбачев әәжахш, саглжана гиж иткүлх баһ биш учр бәәнә. Кемр экономическ реформ кехин төлә сән таал эс белдхлә, реформ күцшгог эн сәәнәр меджәнә. Болв дегд удан күләхлә советск экономик цаарандан чигн делгрлго бәәх. тиигхлә энүнә һарджах йосид әәмшг үзгдхинь эн бас меджәнә.

питалистическ блокин цуг орн-нутгудын демократическ хәләцтә реформатормудын ицлнь күцх угань эн ик чинртә шүүврәс ирлцәтә болхмн.

Советск экономикиг оңдарулхин төләд Горбачев московск бюрократмудт биш, предприятьмүдин һардачнрт шиидвр авдг зөв өгх зөвтә. Ю кеж һарһхан, ямаран оборудовань худлдж авхан болн ямаран көдлмшчнр нәәмәдлж авхан предприятьмудин һардачнр бийснь медж күцәх зөвтә, болв кемр предприятьмүдин һардачнр үн чикәр эс олзлхла, эдн чик шиидвр авч чадшго.

Эс гиж Москва производствиг һардх зөвтә, эс гиж үн тогтадг зөв рынкд өгх кергтә. Бичкдүдин һоси-башмгин үниг кимд кевәрнь

Оңдаруллһ кехин төлә үнин реформ кех кергтә, болв Горбачев ода деерән үнин реформ кехәсн саглжана. Яһад гихлә советск гражданмуд кесг жува арслц мөңгнә хоршаврта, эн дала мөңгән олзлдг арһ эднд уга болжана, яһад гихлә лавкснь хоосн, хулдж авдг юмн уга. Үн бүрткдгиг уурхла, әмтн йирин чигн хатир эд-тавриг кевтнь хулдад авчкх болжана, тиигхлә үн өсж одхмн болжана, әмтнь түрү-зүдү өрк-бүлмүд улм түрх болжана.

Горбачев эн йир нәрн төриг талдавар хаһлхар бәәнә. Өөрхн цөөкн җилд советск заводмуд болн фабрикс әмтнә икәр эдлдг эд-тавр һарһтха гиж зурад темдглж авгдв. Ода эс күрткәх эд-тавр эливхлә, үн бүртклһиг девсн-девсңгәр уурулж болх, тиигхлә зуг центрт шиидврмүд батлж авдгинь бас уур-

ск университетд көдлдг специалист. Советск Союз оңдаруллһ келһнәсн хооран цухржана гиж тоолжахш. Зөөрин туск зөв шинәс йилһж авхин болн финансов рынкс тогталһна тускар одахн өггдсн законодательн сүв-селвгүд терүгинь үзүлжәнә гиж эн келжәнә. Кемр Горбачев эн реформан цааранднь чигн күцәхлә, оңдаруллһн цаарандан болх. Үн бүртклһиг уурулллһна төриг ода деерән хаһлго чигн [illegible] болжана, эн тер күцәмҗтә болх таал тогтсн цагт тегәд герүг күцәх кергтә.

Экономическ саалтгуд — оңдаруллһна йовудт харшлҗах һашцхн саалтгуд биш. Әмтнә ик зууһаснь деер бәәдлд бәәх сәәд бюрократмуд һартан бәрҗәх йосан өгшго һар седәд, сәрлцәд бас зәвәр ик саалтг һарһҗана. Ода деерән адһж болшго гиж келхләрн Горбачев әәһәд тииүиндь бичиг. Нар гидг суржанав, — гиж Семен Оргадыкович Оджиев нанд келв.

Би терүнә сурвриг күцәжәнәв. Терүнә дәәч үүрин, эгл орс келн күн — Степан Гаврилович Корчагинә тускар бичжәнәв.

— Орс үүрнинь тускар бичх сүв-селвгән хальмг үүрнь оруулж өгв, — гиж темдглж бичти. Алдр дәәнә ветеран Степан Гавриловичин давж һарсн дәәнә жилмүдин хаалһинь йир күнд-күчр бәәсмн.

— Ода мана орн-нутгт ондаруллһн өргн делгрлт авчах кемд олн келн улсин хоорндк иньгллтд зәг һарчана. Урдк хамдан нег һазрт бәәрлж, чини мини гих хувалцан уга бәәсн олн келн улс хоорнд цуугән һардг йовдлмуд учрад бәәнә. Иим буру йовдлмуд дорас өсжәх үйнәт ик харшлтан күргхд маһд уга гиж

нанд нам альдась эклж тоолж келхд түрү болна. Нааран шишкән ирсн мадниг дөрвн взводт хуваж, күн болһнд хувц-хунр өгв. Взвод болһнд дөрвәд көлгн һарһгдв. Залһлдана-тосхлтын ротыг лейтенант Боженко толһалв. Тер сөөһин бийдәнь мадниг Борисоглебск балһснур авч һарв. Өрүндәнь мадниг теегт бәәх Карачаново селәнд ирәд буулһв. Энд бидн телефонин залһлда бәрлһнә үүлдврин ахр сурһуль дасад, залһлдана эвдрлт ясдг болвидн. Эн курс төгсәд сәәхн нанд линейн залһлдана бүрткәч — гисн специалист нери зүүлһгдв, — гиж Степан Гаврилович келнә.

— Сурһуль сурчах цагтан цол үчрхла бәәри колхозд ирж малд хот белдлһнд көдлж, колхозникүдт дөң болдг биләвидн. Өвс, фурайж белдлһнд көдлләвидн. — мана часть күртл күрв. Частьдан ирәд, дәәч үүрмүдтәһән хамдан кесг балһс хортнас сулдхлһнд орлцув. — гиж Степан Гаврилович цааранднь келв.

Курск балһс хортнас сулдхлһна ноолданд әмән әрвлл уга, залу-зөрмгәр орлцсндинь эгл залһлдач-дәәч Корчагинд Ах командующас йөрәлин бичг ирв. Нежны, Брест, Висморк (Латвь), Варшава балһсд сулдхлһнд болн Висла һолыг һатлхд һарлһнд баатр йовдл үзүлсндинь энүнд бас йөрәлин бичгүд ирсмн.

Деер заагдсн балһсд хортнас сулдхлһнд С. Корчагинә олн үүрмүдинь әмнәсн хаһцсмн. Тедн тускар тодлж келхләрн зөвәр седклнь зовна. Үлгүрнь, Сошь болн Березина һолмуд давж һарсн эпизодмудан эн ода күртл тодлж келнә. Березина һол һатллһнд хамгин түрү

муд кеерүлнә, Үлгүрнь, Терскан харсгч дәәнә орден, «Дәәч туурмжин» «Варшав сулдхлһна», «Берлин оруулж авсна», «Германиг диилснә тола» гидг медальмуд үзгднә.

Дәәнә болн күч-көлснә ветеран С. Г. Корчагинә тускар бичсән би Семен Оргадыкович Оджиевд үзүлүв.

— Дәәнә һашута жилмүдин гүдүдинь орад һарсн эгл салдс ода чигн олна зерглән зогсж, чидл күрмәрн көдлж орн-нутгин ондаруллһнд тусан күргжәнә. Бидн олн келн әмтни элчнр ах-дүүһинәр бәәж зовхтүрхинь чигн, байрлхинь чигн хамдан хувалцж жирһж йовнавидн. Энүнә тускар «Хальмг үнн» газетд бичхити суржанав, — гиж С. Оджиев сурв.

Эйүнә сурвриг би күцәжәнәв.

А. БЛУДОВ.

тускар

(«Нью-Йорк таймс» гидг американск газетәс)

«Советск правительствин экономическ зурад ондаруллһн хооран цохржану, аль йирдән позицән геешгоһар зүткжәну гисн сурврт хәрү өгтджәхш. Түрүн хәләцд зура дала ик ицл эс өгчәх болж медгднә. Централизованн бүрткһин эн зурад урдк кевәрн үлджәнә, ондаруллһ кехин төлә хамгин ик чинртә кергиг — үн бүрткһиг уурулһиг ода деерән правительств күцәхәр бәәхш.

Госсеглэтр Бейкер ниигж Брюссельд келв, болв чигн Горбачев әәжәхш, саглжана гиж иткүлх баһ биш учр бәәнә. Кемр экономическ реформ кехин төлә сән таал эс белдхлә, реформ күцшгог эн сәәнәр медҗәнә. Болв дегд удан күләхлә советск экономик цаарандан чигн делгрлго бәәх, тиигхлә энүнә һарджах йоснд әмшг үзгдхинь эн бас медҗәнә. Сүл батлж авсн зурад экономическ реформин түрүн йовуд биш, невчк удан йовуд шүүж авч батлгдв. Капиталистическ блокин цуг орн-нутгудын демократическ халәцтә реформатормудын ицлнь күцх угань эн ик чинртә шүүврәс ирлцатә болхмн.

Советск экономикиг ондарулхин төләд Горбачев московск бюрократмудт биш, предприятьмүдин һардачнрт шиидвр авдг зөв өгх зөвтә, Ю кеж һарһхан, ямаран оборудованьь худлдж авхан болн ямаран көдләшчнр нәәмдлж авхан предприятьмүдин һардачнр бийснь медж күцәх зөвтә, болв кемр предприятьмүдин һардачнр үн чиҗәр эс олзлхла, эдн чик шиидвр авч чадшго.

Эс гиж Москва производствиг һардх зөвтә, эс гиж үн тогтадг зөв рынкд өгх кергтә. Бичкдүдин һосн-башмгин үниг кимд кевәрнь бәрәд бәәхлә, предприятин нег чигн директор бичкдүдин һосн-башмг кеж һарһшго.

Ондаруллһ кехин төлә үнин реформ кех кергтә, болв Горбачев ода деерән үнин реформ кехәсн саглжана. Яһад гихлә советск гражданмуд кесг жува арслң мөнгиа хоршаврта, эн дала мөнгән олзлдг арһ эдид уга болжана, яһад гихлә лавкснь хооси, худлдж авдг юмн уга. Үн бүртдгиг уурхла, әмтн йирин чигн хатыр эд-таврин кевтинь худлдад авчих болжана, тиигхлә үн өсж одхмн болжана, аштнь түрү-зүдү өрк-бүлмүд улм түрх болжана.

Горбачев эн йир нәри тернг талданар хаһлхар бәәнә. Әәрхн цөөкн жилд советск заводмуд болн фабрикс әмтнә икәр эдлдг эд-тавр һарһтха гиж зурад темдглж авгдв. Ода эс күртжәх эд-тавр элвжхлә, үн бүртклһиг девсн-девснгәр уурулж болх, тиигхлә зуг центрт шиидврмүд батлж авдгинь бас уурулж болх.

Профессор Падма Десай, советск тәрмүдәр, Колумбийск университетд көдлдг специалист. Советск Союз ондарулһн келйнәсн хооран цухрҗана гиж тоолжахш. Зөөрин тускн зөв шинәс йилһж авхин болн финансов рынк тогталһна тускар одахн өгсн законодательн сүв-селвгүд терүнинь үзүлжәнә гиж эн келжәнә. Кемр Горбачев эн реформан цааранднь чигн күцәхлә, ондаруллһна цаарандан болх. Үн бүртклһиг уурулһиг ода деерән хаһллго чигн бәәж болжана, эн тер күцәмжтә болх таал тогтсн цагт тегәд терүг күцәх кергтә.

Экономическ саалтгуд — ондаруллһна йовудт харшлжах һанцхн саалтгуд биш. Әмтнә ик зууһаснь деер бәәлдд бәәх саяд бюрократмуд һартан бәрҗәх йосан өгшгоһар седәд, сәрлцәд бас зөвәр ик саалтг һарһжана. Ода деерән адһж болшго гиж келхләрн Горбачев әәһәд тииглҗәхш, әнтн болһажана.

(ТАСС-ин пресс-бюро).

●Селькор бичҗәнә

Күцәсн көдлмшәрн нүүрт йовна

ЖИЛИН ДӨРВН цагас мал өсклһнд, тедәс һардг эдл-ууш элвжүллһнд хаврин болн үвлин сармуд ик даавртад тоолгдна. Хаврин хурта, бальчгта, хурасн, белдсн малын хот баһрсн цагт үкр, хөн угаһас төл авгдна. Төл авлһна кемд көдлмш хойр, һурвн холваһд элвжсн деерән күнд болна. Үвлин кемд цаста, шуурһта, догшн киитн өдрмүд элвг болчна. Малын идг цаснд даргдхла үкрмүд, хөд хош деер өвсәр, жөөлн шимтә хотар асргдна, малын кеелнь өснә. Үвл-күнд болвчн хәләҗәсн малан һару угаһар, чинәһинь сәәнәр бәрж, элвг төл авхар малчнр зүткцхәнә.

Тиигәдчн КПСС-ин ЦК, СССР-ин Министрмүдин Совет, ВЦСПС болн ВЛКСМ-ин ЦК үвлин кемд олна малас авгддг эдл-ууш һарһлһиг болн хуллһиг икдүллһнә төлә цугсоюзин социалистическ дөрлдә зарлна. Эн дөрлдәнд республик болһнд селәнә эдл-ахун көдләчнр икәр шунж орлцдгнь лавта. Давсн намр Малодербетовск района «Малодербетовский» совхозин һардачнриг болн күч-көлсчнриг, малчнриг болн механизатормудыг байрта зәнг иржж сергәв. Үвлин кемд олна малас авгддг эдл-ууш һарһлһиг болн хулдлһиг икдүлхин төлә делгрсн цугсоюзн социалистическ дөрлдәнд диилвр бәрсн төләднь «Малодербетовский» совхоз КПСС-ин ЦК-и, СССР-ин Министрмүдин Советин, ВЦСПС-ин болн ВЛКСМ-ин ЦК-и Күндллһнә һашгар ачлгдв. Өөдән һарцта күч-көлсн өөдәнәр үнлгдв.

«Малодербетовский» совхоз һаадк эдл-ахусас өскжәх малын тооһарн болн эзлжәх һазрин аһуһарн, һардгч болн көдлжәх улсин насарн болвчн хамгин баһнь болж тоолгдна. Болв күцәсн көдлмшинь аһуһар нүүрлгч орм эзлнә. Давсн жил социалистическ даалһврар 400 тонн мах һарһхин орчд 424 тонн һарһгдв. Государствд хулдсн бод малын толһа болһнь дундлад 420 килограмм татад 80 процентнь тарһнар, хөн болһна толһа болһнь 40 килограмм татад, 50 процентнь тарһнар үнлгдв. 12 тонн үс һарһхин орчд 27 тонн һарһад социалистическ даалһвран 226 процентд күцәв. Цевр нөөрүләр 31 тонн ноос хулдхин орчд 45 тонн хулдгдв.

Олна малас авгддг эдл-ууш элвжәдгнь эгл малчнр болн механизатормуд. Тегәд чигн эднә күч-көлсн чикәр үнлгднә. Мал элвг хотар, дулан хүүрә бәәрәр теткгдхлә олз-орунь элвг болна. Давсн жил совхоз элвг буудя урһаж авад олна малыг нигт хотар күцц теткв. Эдл-ахуд уснрин һазр чикәр олзлгдна. Энд Владимир Иванович Денисов нәәмәдллһнә бригад толһалад ик дамшлт хоршав. Энүг эдл-ахуд биш, района эдл-ахусад медцхәнә, дамшлтлань таньлдж олзлцхана. Энүнә бригад эдл-ахуг сән чинртә көк өвсәр тетксн деерән энүгән малын үвләнгд күргж малчнрт һартнь бәрүлж өгнә.

Мал бордлһна площадкиг баһ наста коммунист Александр Пюрвеевич Басангов кесг жилдән һарджана, бийнь эн Волгоградск селәнә эдл-ахун институтд көдлн бәәж сурчана. Энүнә площадк деер 2000 шаху толһа бод мал бордлһнд бәәнә, эдниг түргәр махшаж тарһлулхин кергт цуг эв-арһ олзлгдна. Хот белддг хойр котел көдлнә. Негиднь теермдгдсн буудяар буда кеж белднә, наадкнь шуруң хот кергтгдж үүрмгдәд силос болн нань чигн шимтә хот хутхулгдад белдгднә. Нигж ясрулгдсн шимтә хотыг мал дурлж идәд, түргәр махшад тарһлна.

Совхозин бәрсн күч-көлснә диилврт үүрмүд В. И. Денисовин болн А. П. Басанговин һарджах бригадмудын ик тәвц бәәнә. Эдн нәәмәдллһнә эв-арһар көдләд, селәнә эдл-ахун эдл-ууш һарһлһиг баһ һарутаһар күцәхәр зүткцхәнә. Социалистическ дөрлдәнд совхоз нүүрлгч орм эзллһнд, мах, ноос һарһлһиг икдүллһнд ах үкрчнр В. Т. Эренценовин, М. О. Эренценовин, ах хөөчнр А. А. Мисировин, Ц. Улановин, В. В. Джалыковин тәвц темдгтә. Өргн теегин аһу дотр өлссндинь тежәл болдг, догшн салькнд хааһул болдг, дулан девл догшн киитнәс хардг төләднь эдн торһн нооста хөд өсквә. Совхозин һардачнр баһ наста улс. Эдн, «күн ахта, девл захта» — гидг үлгүрәс уха авад, эдл-ахуд улдсн медәтирин селвг соңсна.

Эдл-ахун көдләчнр дунд совхозин ах тооч болж көдлж йовсн В. М. Павлов, белдәч А. П. Фомиченко, залач Н. А. Подскребалый, А, И. Мисиров, И. О. Оргиев, Е. К. Мясин, нань чигн улс дамшлтарн баһчудла хувалцж көдлцхәнә. Урһсн урһциг үрәл уга эд-бод келһнд күүкд улс икәр шунж орлцна. Күч-көлснә ветеранмуд М. М. Бурцева, А. Б. Нохашкиева, А. Ц. Мангутова, Л. Ш. Джалыкова өрк-бүлин көдлмш кесн деерән, баһчудт үлгүр үзүлж көдлцхәнә. Өрк-бүл өсж өргжхд сән таал тогтагдхла, көдлмшт өөдән күцәмжс бәрж болхмн. Эн туст темдгтә көдлмш кегдсн бәәнә. Эн жил 10 өрк бүүрән йөрәв. 50 ормта бичкдүдин садик тосхгдхмн. Кесг жилдән совхозин цутхлнгур ордг хаалһ уга билә. Бальчгд булхлдад, тракторар машиг татгдад әмтн зовжала. Ода хату девскртә хаалһ кегдәд машин залачнр зовлңгас гетлгдв.

Белдгдсн элвг хот, бүрн-бүтн хаша-хааң үвлзүллһиг бүрдәмжтәһәр давулх арһ өгчәнә. Үкр болһнас туһл, хөн болһнас хурһ авлһн кезәнә хальмг үлсин кеж күцәж йовсн көдлмш. Төл уга мал һаруга, һаруга мал керг уга. Совхозин һардачнр ах сурһульта, мергжлттә специалистнр. Өөдән күцәмжсинь йөраж шин диилврмүд бәрхинь дурдҗанавидн.

БАДМИН Николай.

Коммунистнр үлгүр үзүлҗәнә

Урдк мана предприять сар болһн гилтә производственн зурасан күцәлго мел ард хоцрж йовх тоод билә. Энүнәс келтә көдлмшчнрин жалв баһ, күч-көлснә дисциплин дор бәәсмн. Келхд, ямаран чигн урмд хәрәд, әмтн нег ормдан удан торлго талдан көдлмш хәәһәд зулдг билә.

Мана участкин коммунистнрлә, күч-көлснә ветеранмудла кесг дәкж селвлцәд тогтсн бәәдлиг яһж чиклхин тускар күүндвидн. Дисциплиг батрулхин, күч-көлснә һарциг өөдлүлхин төлә экн түрүнд социальн тәрмүдиг, күч-көлснә таалд оньг өглһиг икдүлх кергтә гисн шиидврүр ирвидн.

Тер төләд эврә көдлмшчнрт патьр, намрар ордг хурас, үвләр ивтрдг киитн салькнас харсдг гараж тосхлһиг, хот-хоолын эдл-уушар теткллһ ясруллһиг зуралвидн. Кеер көдлжәх хаалһ тосхачнрт бәәцин сән таал теткхәр бас зүткидн.

Темдглсән әрк биш күцәхәр цуг арһ-чидлән агсвидн. 1989 жилд хойр патьрта гер тосхвадн. Терүнд мана көдлмшчнр бульдозерист Сергей Константинович Цебеков болн Цурюм Бембеевич Зараев шин бүүрән йөрәв.

Хаалһ тосхжасн әмтн урднь эв-дов уга киитн вагончикүдт бәәдг билә, ода болхла цуг таалта дулан вагончикүдт эдн бәәнә. Замч эднд сеңр хот кеж өгнә. Гараж ясгдж тулалгдв, тер учрар техник белдлһнә көдлмшин чинрнь ясрулгдв.

Күч-көлснә дисциплин өөдлүллһнд коммунист экскаваторщик Борис Очирович Цохуровин, хаалһ тосхачнрин бригадир Сергей Саталевич Корниковин болн нань чигн кесг көдлмшчнрин ик нилчиг онц темдглхәр седләв.

Цуг эн тоотас ишт мана хаалһ яс тосхдг участок бәр сарин 25 күртл 598.4 миңһн арслңга көдлмш кеһәд, жилә зураһан 106.9 процентд күцәв.

Э. КАШИНОВ.

Цаһан Амна ДСРУ-н начальник.

ВЕЛИКОБРИТАНЬ. «Джуно» гиж нерәдгдсн советск-британск хамцу космическ экспедицд орлцхар седжәх дөрвн британск кандидатас негхнь орлцхмн. Эн дөрвн кандидатын нерднь одахн Лондонд болсн пресс-конференц деер зааж келгдлә — энинь королевск ВМС-ин эмч Гордон Брукс, ВВС-ин майор Тимоти Мейс, «Марс» гидг кондитерск фирмин технолог Хелен Шармен болн Кингстонск технологическ институтын преподаватель Клайв Смит. Советск Союзд эдниг медицинск халхар ик гидг кинәнәр шинжлж хәләхмн. Медицинск шинжллһнә ашар зуг хойр британск кандидат 1991 жилд болх космическ нислһнд советск космонавтнрла хамдан белдхмн. Эн нислһн коммерческ нислһн болхмн, энүнә төлә кергтә мөнгиг зәрм британск болн нарт делкән компаньс өгхмн.

ЗУРГТ: «Джуно» гидг космическ экспедицд орлцх астронавтнрин кандидатнр — зүн халхас барун тал: Клайв Смит (27-та), Хелен Шармен (26-та), Гордон Брукс (33-та), Тимоти Мейс (33-та).

Рейтер агентствин болн ТАСС-ин зург.

Зәңгс, зәңгс...

Корольмудын эс чаддг юмн уга

Ода Дорд үзгин Европд ик үүмәтә йовдлмуд болжах цагт ик кезәнә карт деер уга болж одсн империсин, королевствсин толһачнрас үлдсн үрн-саднань зүркнь зөвәр бульглж одв. Нег үлү Румыньд, Венгрьт болн Болгарьт бәәдл дегд түргәр хүврҗәхәр урмд авад, эдн бас көндрәд, ширә деер суулж болх гисн ицлтә бәәнә.

Абсолютистск йос татжах улс дәкнәс толһаһан өндәлһжәхинь медчксн французск бәр монархистнр шинәс монархий тогтахмн гисн, үлгүрнь, Румыньд бәәсн урдк король Михайиг ширә деер суулһхмн. Болгарьт болхла хан Борисин көвүн Симеонар ха кехмн гисн «селвг» өггджәнә, гиж бичҗәнә. Венгерск монархическ улсин багмуд өдгә цагин бәәдлиг медәд, невчк төолвртаһар үүлджәнә, эдн Австро-Венгрин сүл императорин көвүн эрцгерцог Отто Габсбург Венгерск республикин президент болж чадх билә гиҗәнә. Эрцгерцог болхла венгерск президентә кандидатуран тәвхәр бәәхш гив, болв «хөөннь эн хәләцән солад чигн бәәхв» гиһәд бас келчкв.

Нарт делкән хойрдгч дәәнә хөөн йосан геесн урдк румынск монарх политическ «керг-үүлд» ик шунмһаһар орлцх, тер бийнь пацан мергүнж Румыньд хәрү ирх санаһан геедәд уга. Немшин Гогенцоллермудин унтохма күн экс-король Михай ода Швейцарьт бәәнә, эн нигж гервлә: «Кемр румынск улс нанд ним зөв өгхлә, би эндрин бийдән Бухарест орад, бас һартан авх билүв».

Болгарьт ширә деер суух саната 52-та Симеон II ниигж илә келжәхш, «ода дегд түрү бәәх Болгарьт дөң болхар седләв», гиҗ эн келв.

Энүнә тоолврар, абсолютистск йос дәкнәс тогтасн болхла Болгарьт энинь «зөвәр сән дөң» болх билә. Зурһатадан, 1943 жил, эцкнь хан Борис III өнгрснә хөөн эн хан болсмн, болв һурвн жил болад эн туугдсмн, түрүләд Египтд бәәсмн, энүнә хөөн Испаньд одсмн, тендән ода күртл бәәнә. Кесг жилмүдт урдк хан һазр-уснасн нүүһәд талдан һазрт бәәх болгармуд дунд культурн үүлдвр күцәжәсмн, гуманитарн дөң өгчәсмн, болв сүл цагт болгарск оппозицлә болн ода бәәх йосна улсла залһлда бәрдг болж одв. Төрскнүрн иржж урдк цагла эдл хан болдг арһ угаг меджәх урдк монархистнрин кесгнь Испаньс — парламентск монархияс үлгүр авх саната. Болгарск храна көвүн, керг-тәр күцәдг ик арһта, долан кел медг күн, кемр болгармуд тиигж кехәр седхлә: бийннь тәлә «испанск вариант» одлж болх гисн илән геежәхш.

Монархистнр, урдк халдуд, корольмуд, тедәс уадсн үрн-садн дәкнәс ширә деер суух йосн һартан авх саната болв чигн, эдгә цагт тиигж арһ угаг медҗәнә, тегәд санан бәәвв чигн йоста һар үтжж политическ үүлдвр күцәәжәхш. Зуг эдниг татхаж, урдк цагиг шинәс сәрхах саната улс «зәвтә ик кергинь тәвә» ноолдхн гиһәд дала ик шуугата кампаньс кеһәд бәәнә. Ингәд, үлгүрнь, венгерск кесг политическ партьс, онц заавад келхлә, ялмә уга бәәдг үрмг-үүрмг эдл-ахусин зәәдүл партьс, эрцгерцог Оттог президента тәвхмн, «эннә орн-нутг дотр цуг чидлмүдиг эвцүлх ухадмн» гиҗ келҗәнә.

А. КРИВЫХ,
ТАСС-ин корр.

Хальмг улсин шүлгч Калян Санжин төрснә 85 җилин өөнд

ШИН ЦАГИН ДУУЧ

Калян Санжин эврә янзта, уул сәәхн хальмг келәр бичгдсн шүлглән хальмг советск урн үгин йовциг, делгрлтин гүүжиг дүүргж, зөвәр ик тәвц болснь литературар, хальмгин бичәчнрин зокъялмудар соньмсдг күн болһнд ил медгднә. Хальмгин уүһн шүлгчин олн җилә урн үгин үүдәврмүднь хальмг әмтнә санан-седклин, әнүнә бәәдл-жирһлин бәәцин салшго хүвнь болв. Социалистическ шин жирһл шүлгчин шүлглән цаарандк олн җилин делгрлтин хаалһиг йилһсмн.

Калян Санжин шүлглән эврә онц янзта, дүр-бәәдлтә, шүлг болһнарнь әнүг бийинь таньж, медҗ болхмн. Шүлгчин шүлгләнә һол дүр — күч-келсн күн мөн.

Хальмг улсин шүлгч О. Н. Городовиковин нертә Хальмг АССР-ин Государственн мөрән лауреат Калян Санж терж һарснаснь авн 85 насна өөн күцжәхәс иштә зәрм бичәчнрлә харһад цөн амн үг келхинь сурувидн. Хальмгин уүһн шүлгчин тускар Хальмг улсин шүлгч Инжин Лиж, бичәчнр Тачин Анжа болн Балакан Алексей эврә санврарн, тоолврарн умшачнрла хувалцжана.

***

ИНЖИН Лиж,
хальмг улсин шүлгч.

— Мана орнд, хальмг теегин аһуд шин цаг, шинәр бәәлһн эклҗ делгрснәс авн Калян Санж эврәннь литературн билгләндән тер шинрлһиг орулж, әрүн урмдтаһар сул әмсхл күртлән дуулжала.

Җирн җилин туршарт шүлгчин үүдәсн дегтрмүднь хальмг советск литературт ик болн темдгтә орман эзлцхәв. Терүнә билглән цуттан теегин олн умшачнрт темдгтә, тегәд әмтнә санврт хадһлата бәәхнь лавта. Калян Санжин үүдәврмүд дотр хөр һар поэм бәәнә, тедн дундас онцтань — «Баатр улан һәрдир», «Өрүни маңһар», «Бригадир», «Тамара», «Хөөчнр».

Эврәнь түрүн шүлгән арвн йистә Калян Санж 1924 җил алдр багш Ленинд нерәдсн мөн. Эврәннь литературин хаалһдан Ленинә тускар олн соньн шүлгүд Калян Санж үүдәснь хальмг советск литературт темдгтә лениниана болҗ тохрв. Тер үүдәврмүднь хурагдад «Мел Ленинә келсәр» гиж нерәдгдсн онц дегтр болж һарла.

Тәрскн хальмг улсиннь әмн үгин үүдәврмүдиг, үлгүрмүдиг, туульмудыг, йөрәлмүдиг, магталмудыг, кезәнк кесг домгудыг болн түүжлгч дуудыг, авъясмудыг болн заңшалмудыг Калян Санж әвртә әлвгәр меддг болсн дееран, әмтнд теднән келхдән дурта билә.

«Җаңһрин» бөлгүдиг тер чеежәр меддг билә, ташр дуулн келдг билә. «Җаңһрин» аһу ик чинриг баһчудт медүлхәр зүткәд, сурһульчнрт терүг дуулж, соньмсулж йовла. Баһчуд дундас билгтә җаңһрчнр олж өсхәр тер зүткж йовсн мөн.

Сталинә әрк шиллһнә үргшар хар герин күмсн болад, Калян Санж цааҗла хәрһүлгдлә, арвн җилә бәрәнд йовла, бәрәнә күчр зовлң [illegible] әмд һарла. Бәрәнә [illegible] шүлгин седклинь [illegible] биш. Әрни чинртә болн олн үүдәврмүдән Калян Санж бәрәнәс сулдсна хөөн билглж делгрүллә.

Тәрскн хальмг келнәнь халхар чилгч уга уурхан сан болж Калян Санж келнә халх номтнр дунд күндлгдж йовла. Эн халхарн Калян Санж газетин болн дегтр һарһачин көдлачнрт, дорас өсжәх бичәчнрт болн хальмг келнә багшнрт тоомсрта болн иштә селвг болж бәәлә.

ТАЧИН Анжа, бичәч.

— Эн җилин туула сарин нег шинд Хальмг олн-әмтнә шүлгч Калян Санж терж һарад 85 күрсн насна өөн күцв.

Билгтә, хурц-хурдн келтә Калян Санжин түрүн шүлгүднь 1924 җиләс авн эклж барлгдж, түрүн умшачнран олж, теднәннь зүркинь-оньгинь авлсмн. Әмин түрүн шүлгнь «Ленин» гиж нерәдгдсмн. Алдр Октябрьск революцин вождь, делкәд түрүн болж бүрдәгдсн Советск государствин бүрдәһәч В. И. Ленин 1924 җил өңгрснә учрар үүдсн шүлг тер.

Би Калян Санжин шүлгүдлә 1928 җиләс школд эклад орснасн авн таньлдад, чеежлҗ йовлав. Тер цагт шүлг бичдг хальмг бичәчнр тоота билә, тиигчкәд дарадарандан барлгддго бәәсмн. Тер учрар, «Таңһчин зәңг» гидг газетд барлгдсн шүлгүд мана багшнр авч ирлһнләнь, бидн цуг классарн, дор ормдан чеежәр дасад авчкдг биләвидн. Хөөннь Калян Санжин шүлгүд «Мана келн» гидг журналд барлгддг болв. Тер журнал манд учебникин ормд олалгддг билә.

1932 җил бидн дөрвдгч классин «Ленинә герәсн» гидг журналар хальмг урн үг дасвидн. Тер журналд Калян Санжин шүлгүд болн поэмс тасрхан уга барлгддг билә. Түүнәс өмәрән 1930—1932 җилмүдт Хальмгт культштурм бүрдәһәд, хальмг улсиг бүдтә харһуһас гетлгәд, хошмуд, селәдәр сурһулин церг һарч ирәд, баһчудыг болн идр насна улсиг тәвтә күртл эклад сурһхла, мана Манжикин әәмгт хөр һар культармейцнр ирж хотн болһнар тарж сурһулин герт тәрхалә. Тедн иим үгмүдтә ду дуулж ирцхәлә

...Үсн.
тосн,
өдмг, заһсн
Булг
кевтә буслтха.
Үклин
зән
Сацв, харха
Цут тохм
тасртха...
Мел
шуурһн
шуурад

лян Санжин «Бригадир» гидг поэм «Ленинә герәснд» барлгдад, таңһчин олн умшачнрин седкл авлсмн. Терүнәс авн Калян Санжин нерн Хальмг урн үгин делгрлтд күүрлгч орман эзлсмн.

Нертә шүлгч Калян Санжин билглнә шүрүн үрсхл хар мөртә Сталинә әрк-шиллһнә чашкин ирлә харһж 1937 җил гүүлгнь тасрсмн... Олн җилд Берияин түүмрәр лагерьмүдәр зовлңган эдләд, йовсн бийинь Калян Санж шүлгч нерән мартлго, залу-зөрмгәр харһсн зовлңгиг даад, сулдад һарч ирснәнь хөөт алт малтж һарһж йовсн кайлоһан хайчкад, дәкнәс билглнә болд үзүрән һартан бәрәд, шүлглһән шинәс эклад дуулсмн.

Нег үлү 1957 җил КПСС-ин XX-ч партийн съездин түүҗлгч шиидврәс иштә хальмг улс хәрү автономан авад, әңкр теегтән ирснә хөөн Калян Санжин билглән шин залар падрсмн. Дөч һар шүлглнә болн поэмсин хураңһус һарв. Һурвн боть шүүсн шүлгүдән болн поэмсин хураңһу һарв. Нертә болн билгтә шүлгч Калян Санж ардан алдр чинртә үүдәврмүд үлдәсн дееран барлж болшго хальмг фольклорин туск материалмуд үлдәснь — хальмг улст ик гидг зөөр болжахнь ил.

БАЛАКАН Алексей,
бичәч.

— Калян Санжла би бийәснь әрт таньлдлав. 1956 җил бар сард «Дружба народов» гидг журналд хальмг шүлгчнрин шүлгүд барлгдла. Красноярск балһснд би тер журналыг хулдж авад, умшхла, цуг шүлгүдәс Калян Санжин үүдәсн, күүкидән нерәдсн шүлг, терүнә хурц болн уйдлһта үгмүд өрч ивтләд зүрк бульглулад, залдар нульмс асхрулв.

Түүнә хөөнь, Хальмг Оргкомитетин дуудврар һазрусиурн ирәд, мөрн сарин арвнд Элстд ирж буухла, хотл балһснд түрүн харһсн улс — Жимбин Бембә, Калян Санж, Сусен Аксен, Сән-Белгин Хаср, Инжин Лиж билә.

Бидн Санж Каляевичлә хамдан «Хальмг үнн» газетд көдлдг биләвидн. Нег дәкж маниг Улан герт бәәсн таңһчин партин обком тал дуудҗана. Тиигхд редакц хойр давхр Майин 1 гидг артелин герт бәәлә. Редакцас һархла Санж Каляевич келҗәнә:

— Әлксә, соңсч, би чамд шин шүлгүдән умшҗ өгнәв, — гиж.

— Соңснав, — гиһәд би байрлад одув.

Редакц бәәсн хойр давхр герин ормд, ода залһлдана залврин тавн давхр дүңгәсн ик гер бәәнә. Калян Санж тендәс авн шүлг эклад умшсн кевтән, тиигхд, хамхрха, оңһрха бәәсн Хальмг госуниверситетин өөгәр һарад, ода Правительствин зурһан давхр гер бәәх бәәрнд бәәсн баһчудын асхнд биилдг талвж күртл шин шүлгүдән тасрлтан уга умшад йовна.

Хаврин цаг билә. Модд көк бичрмүдәрн аярхн сальхна күчнд саржнж наадна, харадас сервж нисна. Олн шовуд соньн дууһар жиргнә. Мана уүһн шүлгч тер тоотыг бууляд, дуулж йовх мет, шүлгнь эврән асхрна. Баһчуд биилдг талвигас хол биш, эцсн көвүнә дүр үзүлсн, келиннь өөр кевтх меклән амнас усн хаһдад һоожсн фонтан билә. Калян Санжин шүлгт тер зута бәәдлтә дүрин тускар бас келгджәнә.

Би генткн, медәтә шүлгчин мекиг оньһад, пиш хаһрад инәжәнәв. Санж Каляевич ормдан зогсад, нанас шүрүтәһәр сурв:

— Инәсиг — сур, уульсиг — сурһ гидмн. Яһад инәвч?

— Инәлго яах биләв. Та нүдндән үзсн тоотан шүлгт тохраһад, нанд умшж өгч йовнат.

— Мөн, — болад Каляев бас мусг инәҗәнә. — Чамаг оньһх, угаһичи йилһхәр седләв. Мөн, хальмг келн өнр-өргн, байн, үзсн тоотан шүлгт тохраж болна. Зуг, йоста шүлг үүдәхин телә, зүркнәс, өрчин булгас торсн үгмүд олх кергтә. Мана келн тиим байниг мөнкинд тодлж ав!

Калян Санжин келсн тер үгмүд зүркнә герәснд тохрв. Болв уүһн шүлгчәс нанд нег ик һундл үлдв. Терүг санх зутман чееж хорсна: Санж Каляевич нег дәкж нанд келҗәнә:

— Әлксә, би Хальмг дегтр һарһачла зун печатн лист хальмг тууль һарһх боолһа кечквв. Тер көдлмшиг бидн хоюрн кехмн — би чамд келж өгнәв, чи мини келсиг цаасид буулһад бич. Тиигҗ көдлмшиг түргдүлхмн.

Каляевин келсн нанд живр урһав, юңгад гихлә, хальмгин туульмуд гисн — мана келн әмтнә әкәршго зөөр, зун, миңһн җилмүдин туршарт мана өвкнрин үүдәсн билг, амрарнь келхд уурхан сан. Дәкәд болхла, Санж Каляевич келмрч билә, келсинь соңсхд таалмжта билә, келсинь соңссн күүнлә меддг зөөрән баәг угаһар хувалцдг билә.

Зут Каляев тер келсән күцәсн уга. Кемр тер цуг туулян тиигхд нанар бичүләд, барт орулад һарһсн болхла, тернь хальмгт әкәршго зөөр болх билә, терүнлә көдлсн нанд бас аһу ик ашнь шиңгрх билә.

Миниһәр болхла, Калян Санж Ленинд нерәдсн шүлгүдиннь ард орад, тер күнкл күүнә нилчәр хальмг улснь Сиврәс төрскнүрн ирснд, бийинь кесг җил концлагерьт суулһад, тендәс әмд һарсндан ханлтан өргәд, алдр вождин тускар частр үүдәв.

ШАЛҺЛҺН—ТУСТА КЕРГ

Хальмг республикин бичәчнрин Ниицәнд шалһлһна туск тәрәр күүндвр болв. Урн үгин литературт өдгә цага шалһлтын бәәдлин тускар шалһач, филологическ науксин кандидат, КГУ-н преподаватель В. Д. Пюрвеев доклад кев.

Бичәчнр болн эн күүндврт дуудулгдсн улс — шалһачнр, литературн шинжләчнр эврәннь ик зөвүрән, кежәх хүвән медүлж, тоолвран, ухан-седклән иллкж, сув-селвгән өгч келцхәв. Шалһач, номт А. Ш. Кичиков хальмг келнә, терүнә йозурин, терүнә байн зөөр кезәнә цагт яһж олзлгджасна тускар тодрхаһар соңсхв. Эн туст шүлгч Боован Бадмин «Чикнә хужр» гидг поэмин тасрхас үлгүрлж келгдв. Байн келн хальмг улст бәәснә чигн, бәәхин чигн тускар, терүг бичәчнр эврәннь үүлдвртән әрк биш олзлх зөвтән тускар номт келв.

Кемр хальмг фразеологий бичәчнр олзлхла, тиим йовдлмуд йир баһар үүдәврмүдт харһдгиг номт заав. Кел байжалһн, терүг әмтн дунд медүлж олзллһн — әркн чинртә керг болжахиг шалһач дәкн-дәкн герчлж, бичәчнрин оньг тусхав.

Бичәч Л. Инджиев шалһлһна материалмуд барт баһар һардгин тускар темдглв. Шалһачнр эврәннь шунмһа халхан эн туст үзүлжәхш. Әрк шиллһнә цагт Сталинә цааҗла харһсн бичәчнрин, үлгүрнь, Манжин Батан, Манжин Каарун, Шалвра Һәрән зокъялмуд барт белдлһиг бичәчнрин Ниицән толһалх зөвтән тускар эн келв.

Бичәчнрин үүдәгч үүлдврин тускар «Теегин герл» журналын халхст литературн шинжллһн ямаран орм эзлжәхин тускар журналын толһалгч редакторин дарук Л. И. Щеглова болн редактор Э. А. Эльдышев темдглв. Кемр эн халхар баһ биш материалмуд барлгддг болхла, шин дегтрмүдин, шин зокъялмудын туст шалһлһн йир ховр гиж темдглцхәв.

Күүндврт орлцсн бичәч М. Б. Нармаев эн кергин сән халхин, бичәчнрин үүлдврт шалһлһн ямаран ик тусан күргдгин болн күргхин тускар темдглв. Бичәчнрин Ниицәнд олн секцс көдлх дигдаран тогтсна тускар соңсхв. Терүнд оньган өгч, цуһар шүнж орлцдг болдгиг сурв. Мартгдсн бичәчнрин, шүлгчнрин нердиг хәрү босхж, теднә үүдәврмүд барллһнд оньг тусхав.

Шин һарсн дегтрмүдин әс гиж барлгдсн үүдәврмүдин тускар «Теегин герл» журналын халхст соңсхврмуд, һол учр-утхинь цәәлһг материалмуд барлжах кергтән тускар бичәч Т. О. Бембеев седклән келв. Эн халхд КГУ-н хальмг келнә әңгин студентнр эврәннь седвәрән һарһж чадхмн. Тедн шин үүдәврмүд умшсн дееран, теднәр шалһвр кеҗ чадхмн, — гиж бичәч тоолврарн хувалцв.

Эврәнь кезәнк үүрмүдин тускар — мартгдсн бичәчнрин тускар медәтә бичәчнр медүлж бичлһнд номт, КГУ-н преподаватель А. В. Бадмаев оньган тусхав. Әс тиигхлә, өдгә цага улс ах үйин бичәчнриг медхш. Ухан-тоолвран, хәләцән ондаруллһиг номт онц темдглв.

Болсн өргн күүндврт шалһач, Хальмг дегтр һарһачин толһалгч редактор Д. Б. Дорджиева, шүлгч Г. Г. Кукарека, бичәч А. Э. Тачиев орлцв.

Хургиг бичәчнрин Ниицәнә правленя ахлач В. Д. Нуров товчлад, күүндврт орлцсн улст ханлтан өргв.

ШИНДӘН Б.

Кен чигн мартгдшго,

юн чигн мартгдшго

Зөргтә комбат

Мана теегин үрн генерал Б. Б. Городовиков Төрскән хортнас харслһна дәәнә җилмүдт дивизин командир бәәсмн. Әнүнә һарджасн дивизь хамгин түрүн болж СССР-ин Государственн межә хортнас сулдхсмн. Эн дивизин хальд Г. Н. Губкин командир бәәсн батальон бас ордг бәәсмн. Төрскән немш-фашистнрәс сулдхлһна дәәллдәнд эн батальона салдсмуд залу-зөрмгәр ноолдж йовсмн. Баатр йовдлмуд үзүлсмн.

Дивизин цергә нүүрлгч подразделеня негнь болж командир Г. Губкинә толһалжасн батальон цугтаһаснь түрүлж Германя государственн межә давж һарсмн. Шүрүтәһәр дәврж орад немшин түрүн балһс орулж авсн болдг. Баатр йовдл үзүлсн батальона командир Г. Губкинд Советск Союзин Герой нерн зүүлһгдсмн. Батальона салдсмуд орденмүдәр болн медальмудар ачлгдсмн.

...Улан Әрмин зөргтә офицерин болн әнүнә дәәч үүрмүдин туск «Үр комбат» гидг түүкиг бичәч А. А. Шарипов бичлә. Эн дегтр 1983 җил барас һарла.

1989 җилд эн дегтриг хальмг дегтр һарһач дакнәс барас һарһв. Дегтр

Хальмг АССР-ин МВД-н церглтс зәңглҗәнә

НООЛДЛЬНА ҺАШУТА АШ. Шин җил эклв. Болв мана республикд һашута йовдлмуд цаарандан учрад бәәнә. Үлгүрнь, бар сарин һал цаһан өдрәр 15 часла Элстин 1 микрорайона 23-ч тойгта герин өөр баг әмтн хоорнд ноолдан болв. Әнүнә йовудт А. күүг 4 дәкж утхар шаав. Авсн шавасн эн дор ормдан өңгрв. Бас нег А. күүг өрчәрнь шааж. Әнүг больницд орулв. Кү алснд Л. гидг күн харлгджана.

Шаагдсн бас нег күн бар сарин чилгчәр 10 часла Яшкульск района больницд орулгдв. Утта селәнәс Яшкульск МПМК-н көдлмшч У. тернь бәәж. Шавтагдсна кемд эн согту бәәж. Хойр өдр хөөннь 23 час 30 минутла республиканск больницд аэропортын көдләч В. П. Мангашов орулгдв. Әнүг гесәрнь шааж. Тер мет әнүнлә хамдан зәәмдән болн көлдән шав авсн О. С. Манджиевиг авч ирлә. Хоюрн эдн согту бәәж. Ямаран таалд эдн шав авсна бәәдл йилһгджәнә.

Тиим ноолдана үлгүрмүдиг цааранднь чигн нерәдж болхмн. Үлгүрнь, Целинн района Деед Яшкуль селәнд кооперативн училищин сурһульч Д. А. Картеев цуүгәнә йовудт Д. күүг өрчәрнь шааж. Д. күн больницд орулгдв. Үт-туршдан әмтнә бәәдл жирһлин өмнәс 7 йовдл һарһгдв. Тер тоод нег күүг алв, 3 күүг шавтав, 1 күүнд күч үзүлж, аалзәр 2 йовдл һарһж.

300 АРСЛҢ ХУЛХАЛВ. Нег сөөднь нерңь темдг уга күн доңцл герин оньсинь сухлж авад, Элстин Ленин-

темдг уга күн 10 шил шампанск чаһр, үкрә махта 3 яршг болн 4 мишг шикр хулхалж.

Герин эздүд эврәнь герән өргҗүлхин тускар мартжахш. Тегәд чигн бар сарин чилгчәр сөөнәр медгддго әмтн юм боодг суңһугта 40 тюкиг хулхалж. Тернь 500 арслң үнтә бәәж. Тегәд Черноземельск кооперативин тосхачнр эврәннь материалмудан йоста сәәнәр хадһлдгиг дасж авх гиж сангджана. Мал хулхалад байжхар бәәх әмтн бас цөн биш. Нег үлү җилин чилгчәр тиим хулха келһн таста болна. Тегәд чигн Комсомольск селәнә С. күүкд күүнә хашаһас 3 үкринь болн нег бухинь хулхалж. Элстин Х. күүкд күүнә кабинетәс түңгрцгәснь 780 арслң хулхалж. Бас нег өдр давсна хөөн Солнечн селәнә баньд аальта нег йовдл учрв. Энд А. күүкд күүнә хувцнас 300 арслң авч.

Болв хулхачнр бәрнә зәвг бас бәәнә. Үлгүрнь, 3-ч шиншлң комендатурин общежитәс Б. күүнә һазадын тамһта видеомагнитофон хулхалгдв. Хәәвр кесна хөөн А. гидг хулхачиг олж авв. Видеомагнитофон хәрү авгдв. Маши хулхаллһна йовдлмуд чигн цөн биш. Үлгүрнь, Элстин 3-ч микрорайонд бәәх гаражас оньсинь суһлж авад, В. күүнә М-412 маши хулхалж. Үт-туршдан хулха келһнә 21 йовдл учрв.

ЭЛСТ-ВОЛГОГРАД ХААЛЬИН 20-ч КИЛОМЕТРТ. Энд Целинн МПМК-н жолач А. Э. Утнасунов өмнәснь йовсн машинә хаалһд һарад ЗИЛ-157 машинла дуулн келдг биләә. «Җаңһрин» аһу ик чиниг баһчудт медүлхәр зүткәд, сурһульчнрт терүг дуулҗ, соньмсулҗ йовла. Баһчуд дундас билгтә җаңһрчнр олҗ өсхәр тер зүткҗ йовсн мен.

Сталинә әрк шиллһнә үрштар хар герин күмсн болад, Калян Санҗ цааҗла харһулгдла, арвн җилә бәрәнд йовла, бәрәнә күчр зовлң даaһад, әмд һарла. Бәрәнә ик зовлң шүлгчин седклинь [illegible] [illegible] болн олн үүдәврмүдән Калян Санҗ бәрәнәс сулдсна хөөн билглҗ делгрүллә.

Тәрскн хальмг келнәннь халхәр чилгч уга уурхан сан болҗ Калян Санҗ келнә халх номтнр дунд күндлгдҗ йовла. Эн халхарн Калян Санҗ газетин болн дегтр һарһачин көдләчнрт, дорас өсҗәх бичәчнрт болн хальмг келнә батшнрт тоомсрта болн иштә селвгч болҗ бәәлә.

Әмтндән өргн тоомсрта, ик ачта болсн төләднь Калян Санҗд Хальмг улсин шүлгч гисн нерн. Хальмг АССР-ин О. И. Городовиковин нертә Государственн мөрән лауреатин нерн хамгин түрүнд зүүлһгдсн болдг.

Калян Санҗин нерн хальмг улсин санврт мөңкинд хадһлата бәәхнь лавта.

дасвидн. Тер журналд Калян Санҗин шүлгүд болн поэмс тасрхан уга барлгдлг билә. Түүнәс өмәрән 1930—1932 җилмүдт Хальмгт культшгурм бүрдәһәд, хальмг улсиг бүдтә харңһуһас гетлгәд, хошмуд, селәдәр сурһулин церг һарч ирәд, баһчудыг болн идр наста улсиг тәвтә куртл экләд сурһхла, мана Манҗинкн ээмгт хәр һар культармейцнр ирҗ хотн болһар тарҗ сурһулин гегә тархала. Тедниг үлмүдтә ду дуулҗ ирцхәлә.

—Үсн.
тосн.
өдмг, заһсн
Булг
кевтә буслтха.
Үклин
әзн
Сапь, харха
Цут тохм
тасртха...
Мел
шуурһн
шуурад
чигн.
Мөстәд
чигн
бәәтхә
Мана һольһр
скирдс
Малдан шим
болтха!...

Эн шүлгин авторнь Калян Санҗ бәәсмн.

Дәкәд тер җилмүдт Ка-

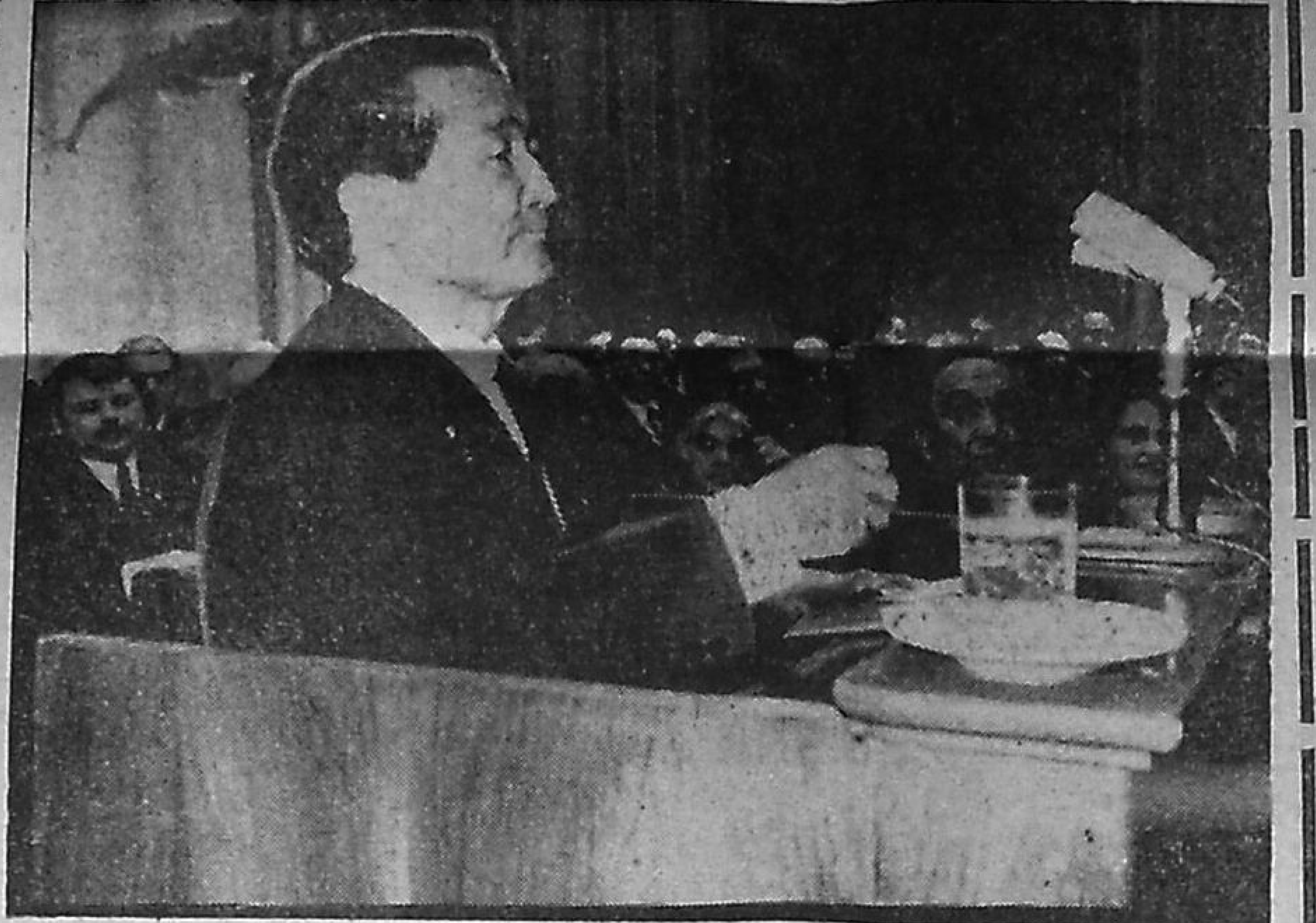

ЗУРГТ: А. Фадеевин нертә СССР-ин литератормудын цутхлң Гер. 1972 җилин моһа сарин 14-д Көглтин Даван 50 насна өөн темдглгдҗәсн кемд Хальмг улсин шүлгч Калян Санҗ йөрәлин үг келҗәх кем.

Өрк-бүлин архивин зургас.

ноолдҗ йовсмн. Баатр йовдлмуд үзүлсмн.

Дивизин цергә нүүрлгч подразделеня негнь болҗ командир Г. Губкинә толһалҗасн батальон цугтаһаснь түрүлҗ Германя государствени межә давҗ һарсмн. Шүрүтәһәр дәврҗ орад немшин түрүн балһс орулҗ авсн болдг. Баатр йовдл үзүлсн батальона командир Г. Губкинд Советск Союзин Герой нерн зүүлһгдсмн. Батальона салдсмуд орденмудәр болн медальмудар ачлгдсмн.

...Улан Әәрмин зәргтә офицерин болн энүнә дәәч үүрмүдин туск «Үр комбат» гидг түүкиг бичәч А. А. Шарипов бичлә. Эн дегтр 1983 җил барас һарла.

1989 җилд эн дегтриг хальмг дегтр һарһач дәкнәс барас һарһв. Дегтр йир соньн. Умшачнрт таасгдх. Юңгад гихлә, немүр шин материалмуд барлгдв. Эн дегтр дорас өсҗ йовх баһчудт церга-патриотическ сурһмҗ өглһнд ик туста болхднь маһд уга.

В. КОЛЕСНИЧЕНКО.

нь бәәҗ. Шавтагдсна кемд эн согту бәәҗ. Хойр өдр хөөнь 23 час 30 минутла республиканск больницд аэропортын көдләч В. П. Мангашов орулгдв. Энүг гесәрнь шааҗ. Тер мет энүнлә хамдан ээмдән болн келдән шав авсн О. С. Манджиевиг авч ирлә. Хоюрн эдн согту бәәҗ. Ямаран таалд эдн шав авсна бәәдл йилһгдҗәнә.

Тиим ноолдана үлгүрмүдиг цааранднь чигн нерәдҗ болхмн. Үлгүрнь, Целинн районә Деед Яшкуль селәнд кооперативн училищин сурһульч Д. А. Картеев цүүгәнә йовудт Д. күүг өрчәрнь шааҗ. Д. күн больницд орулгдв. Үт-турштан эмтнә бәәдл-җирһлин өмнәс 7 йовдл һарһгдв. Тер тоод нег күүг алв, 3 күүг шавтав, 1 күүнд күч үзүлҗ, азд-әср 2 йовдл һарһҗ.

300 АРСЛҢ ХУЛХАЛВ.

Нег сөөднь нернь темдг уга күн дөңцл герин оньсинь суһлҗ авад, Элстин Ленинградск уульнцд бәәх магазинд орад, тендәс 300 арслң хулхалҗ. Магазинә өөр харул бәәнә. Тер бийнь эн дәң болҗ чадсн уга. Шин җилин өмн зәрм хулхачнр хот-хол хулхалад, байрин өдрин ширәг ховр олн зүсн тоотар кееруулхар седҗәлә. Терүнә күцл күцгдв. Юңгад гихлә, Элстин «Лотос» кафен складын үүднә оньсинь хамхлад, нернь

сомольск селәнә С. күүнә хашаһас 3 үкринь болн нег бухинь хулхалҗ. Элстин Х. күүкд күүнә кабинетәс түгрцгәснь 780 арслң хулхалҗ. Бас нег өдр давсна хөөн Солнечн селәнә баһд аальта нег йовдл үүрв. Энд А. күүкд күүнә хувинәс 300 арсл авч.

Болв хулхачиг бәрсн шинг бас бәәнә. Үлгүрнь, 3-ч шишлң комендатурин общежитәс Б. күүнә һазадын тамһта видеомагнитофон хулхалгдв. Хәәрү кесн хөөн А. гидг хулхачиг бәрҗ авв. Видеомагнитофон хәрү авгдв. Машин хулхаллһна йовдлмуд чигн цөн биш. Үлгүрнь, Элстин 3-ч микрорайонд бәәх гаражас оньсинь суһлҗ авад, В. күүнә М-412 машин хулхалҗ. Үт-турштан хулха келһнә 21 йовдл үүрв.

ЭЛСТ-ВОЛГОГРАД ХААЛЬИН 20-ч КИЛОМЕТРТ.

Энд Целинн МПМК-н җолач А. Э. Утнасунов өмнәснь йовсн машинә хаалһд һарад ЗИЛ-157 машинлә цоклдв. Энүнә ашт У. пассажир шав авад, больницд орулгдв. Хаалһд үчрсн зеткртә йовдлмуд Элстд, Яшкульск болн Сарпинск районд темдглгдв.

Үүрмг әср йовдл һарһлһна төлә административн дааврла 69 күн харһулгдв. Тер мет әркдлһнә өмнәс зәрүлгдсн закаг эвдсн төләдән 142 күн дааврла харһв.

Редактор **А. Б. АЛЬДАЕВ.**

КАЛЯН САНҖ

Хальмг келн

Кен ахан күндлн келдг,
Кеткрә баһчудан тевчн келдг,
Әвтнь тәвәд, еңсгәр келдг
Әәлдг, һольшг хальмг келн.

Холын цууд нернь туурсн,
Хортна өмн хорхан уурсн,
Иньгин зүрк таалулҗ келдг
Иим сәәхн хальмг келн!

Өшәтнә өмнәс тосад зәрүлсн
Өлн җидин үзүр болгсн,
Өрч дотрк зүрк буульсн
Өрүд һмгта хальмг келн.

Тосн кевтә илн келдг,
Торһ-томчар кеерүлн келдг,
Үсн әдләр үһан келдг
Уул хальмг келн!..

Модар цоксн метәр келдг,
Моһа кевтә хатхн келдг,
«Куд чолуг хамхлн» келдг
Күчтә хальмг келн!

Магтад келхләрн—өргәд оркдг,
Маажад келхләрн — шавтадг.
Яснла харһсн сумн болсн
Янзта хальмг келн!..

Ирү седклән илдкн келдг,
Ичртә йовдлд игәрләд одлг,
Үкләс әәлго — үнән келдг
Үнч хальмг келн!..

Ходрад келхләрн хор буслһам
Ховдг хальмг келн!..
Шүвтрләд келхләрн шүүс дусам
Шүрүтә хальмг келн!..

Хар үснд өрм бәәлһм
Хальмг келм чимгтә.
Хуурмг худлчиг худгт суулһм
Хурц болчкад, омгта...

Арнзал хурдн Зеерд чини
Амһаһан кемләд агсрич,
Хальмг уул келн мини,
Хазаран бичә мөлтлүлич!
1973 ж.

* * *

Тәрскн келән һәәлхлә —
Тегәд кениг хәәрлхвчи?
Һарһсн ээҗән һолхла —
Һазр яһҗ даахмби?!

Экн уга — һол уга.
Ээҗнь дурго — үрн уга.
Хальмг келм — җирһлин булгм,
Хама йовб — җивр-далвагм.

Дуртав

У теегин көвүнлив,
Унтрад уга зальталив,
Урһад шавшсн һоһанд,
Урлдад гүүсн унһдт
Улм хөөнән дурталив.

Цецгә цугтаг үздг,
Чееҗ хураһад хадһлдг.
Өргн теегтән дүнгәсн
Өндр хар толһадан
Өрлә давшхдан дуртав.

«Сарин сарулд хулхач дурго,
Сән күүнд мунь дурго...»
Үсәрсн сарул сөөдән,
Үүлнь талрсн теңгртән
Үнн зүркәрн дуртав.

Турглад гүүгсн булгинни
Туңһлн дольганднь дуртав.
Дуң хар дуңлә —
Дөгәд бульглдг цагла
Дүүрәһинь чиңнхлән дуртав.

Цандгин көвәһәр тоглсн
Цаһаң-цаһан хурһдтан,
Цахин дууһар дүүргсн
«Цаһан» нертә Нууртан
Ца-цааһан дуртав!

Әрднин Харухса һазрар
Әәзгә болад шарлсн,
Әрәтрсн элсн понхсар
Әргәд кесг хатрлав —
Әднд чигн дуртав.

Унәртсн өрүн маңһарт,
Улын өндр орад,
Дольгалсн цаһан өвснд,
Долвксн Алтн һаснд —
Дун уга дуртав!..

Әмтә, әмн угад,
Әдстә, әрүн сәәхнд,
Иртмҗин заясн хәәрнд,
Иилһәтә урна бүрдәснд —
Иилһән уга дуртав!

Усар цөлдсн теегм
Урлнь зәркәтхән уурчана.
Чоһра теңгсин дольган
Чолун әргән өвдҗәнә —
Цуггад бийм дуртав!

Шиңкән толһалсн хуснд,
Шимлдсн шовудын күүнләнд,
Дегдрәд гүүдг заарһт,
Деләд нисдг хунмудт —
Дегд үлү дуртав!

Өвкнрин ясн оршгсн
Өргн теегтән дуртав,
Өләәтә цаган өргҗүлсн
Өнр баһчудтан дуртав.
Дуулх дутман — хоолм сарулдна,
Дурлх дутман — зүркм залурна.
1974 ж.

Элстин сувсрсн сө

Сарул Элстин теңгрәс
Суврсн дольган асхрна,
Эн манурсн сөөһәс
Элстм улмар сәәхрнә.

Аршан болсн аһартнь
Амрҗ чееҗм сарулдна,
Альвн — теркә зүркн мини
Алтн уудыһан кемлнә.

Зүркндән төрсн дуриһан
Зәрҗ чамдан бичләв.
Зөвшәлтә седкличнь күләҗ—
Зүүдндән кесг зовньлав.

Әркән чинән зүркнд мини
Әрклү дурн бульглна,
Әрвәкә болсн чамдан
Әнүгән күргхәр телчлнә.

Сарул Элстин теңгрәс
Суврсн дольган асхрна,
Эн манурсн сөөһәс
Элстм улмар сәәхрнә.

Мотоциклист

Мотоциклист күцәд аашна,
Мана хаҗуһар давна,
— Шис! — гиҗ келчкәд,
Шивгдәд йовад одна...

Цухрс гиҗ сууһад
Цут цогцарн нүрҗ,
Хойр һарӑн цаҗлад
Холд, өмнән харвҗ,
Маңнань салькнла мөрглдҗ,
Машиндән бийнь утлгдҗ.

Яһтлан дөжгҗ йовхмби?
Яһсн бачм кергви?
Үүрән үдшәһәд үүмҗәһәд,
Үгән мартад оркву?
Дурни сумнд шавтсн,
Дурта иньгүрн шамдсн.
Өгсн болзгтан күрхәр,
Өвдгинь дерләд «үкхәр».
Адг-ядхдан, көөрк,
Альхна бүләһинь аршалҗ
Агчмд әм залһад,
Ахрт өөрнь сууҗ,
Хүвлһәтә җирһлин булгас
Хөвән амсхар адһву?
1964 ж.

Аппассионат

Теегт бригадын клуб.
Терз, үүднь секәтә,
Әмәлтә мөрд сөөлһәтә,
Әргмдән шууган көөлһәтә.

Тагчг хаврин асхн:
Тачалтә айс чаңһдна,
Соньн күцл бүрдәҗ
Сөөһин аһарт уңһдна.

Көгжм өөдләд нисна,
Көкрәд һоһанд цальгрна.
Седкл амраҗ урсна,
Сергҗ хужр халһрна.

Ильичин дурта Аппассионат
Ики холд күңкнүләд,
Хальмг залу әрдмәрн
Халу дөргәд оркв.

ЗАР

КПСС-ин таңһчин комитетин политическ гегән-герлин Герт бәәх олна-политическ цутхлң 1990 җилин туула сарин 4-д Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач Б. Ч. Михайловла, терүнә дарукслa, министерствсин болн ведомствсин һардачнрла болх харһлтд иртн гиҗ үрвр кеҗәнә.

Эклцнь 18 часла.

ТУУЛА САРИН 4, ПҮРВӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.30 — «Дон Кихотын болн Санчон җирһл». 3-ч серий. 9.40 — Док. фильм. 10.00 — «Телесеанс. Телефильмсин туск зар». 10.30 — «Марина Цветаеван өөгрлһн». Док. фильм. 11.35 — Мультфильм. 11.45— Көгжм, мейд!» 12.30 — Шин зәңгсин телевизионн цергллт. 13.00 — «Мини иньг — мөрн». Научн-популярн фильм. 5—6-ч серий. 15.30 — «Капитан Грантыг хәәлһн». 3-ч серий. 16.35 — Көгжмин үнтә зөөр. 17.25 — Бичкдүдин нег час. 18.25 — Зар. 18.30 — Шин зәңгсин телевизионн цергллт. 19.00 — «Агчм, зогс!» 19.40 — Мультфильм. 19.50 — «Дон Кихотын болн Санчон җирһл». 3-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30 — Актуальн интервью. 21.40 — Оперт дурта улсин клуб. 22.55— «Мана зөөр». Хойр харһлт. 23.25 — Концерт. 23.45 — Шин зәңгсин телевизионн цергллт.

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.35 — Концерт. 9.00, 10.40 — Испанск келн. 11.15 — «Би таднд дуулҗ өгнәв...». Авторск дууна московск клубин 30 җилин өөнд нерәдгдсн сонсхвр. 12.10 — Бичкдүдт — фильм. «Кортик». 3-ч серий. 13.20 — Док. фильм. 13.50 — «Туульд орсн күүкн». Телефильм. 1-ч серий. 18.30 — Шин зәңгсин телевизионн цергллт. 19.00 — Хоккей. «Мойреаль Канадиенс» (Канада) — «Крылья Советов» (Москва). 20.10 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн!» 20.25 — Хоккейин цааранднь. 21.00 — «Башкирск һазрин орс дуд». 21.30 — «Алтн мин». Худ. фильм. 2-ч серий. 22.40 — «Каунасск хоңхс». Фильм—концерт.

Бәәрн программ: 17.00 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 17.15 — «Саглтн—грипп». Эк-эцкнрин төлә келҗәх күүндвр. 17.30 — Республикин өдр. (Орс келәр). 17.40 — Хальмг улсин шүлгч Санҗ Каляевин 85 җилин өөнд нерәдгдсн сонсхвр. (Хальмг келәр). 18.25 — «Улсин бүртклһн». Сонсхвр.

КИНО

«РОДИНА». (Ик зал). **Однажды в Америке.** 3 серий. Эклцнь: 11.00, 15.00, 19.00. Бичкдүдт кинофильм. (Ик зал). **Золушка.** Эклцнь: 9.00.

«ДЖАНГАР». **Хон Гиль Дон.** Эклцнь: 12.00, 14.00, 16.30, 18.30, 20.30. Бичкдүдт кинофильм. **Сказка о Мальчише-Кибальчише.** Эклцнь: 10.00.

«ДРУЖБА». **Взорванный ад.** Эклцнь: 16.00, 18.00, 20.00. Бичкдүдт кинофильм. **Метичара — зверь морской.** Эклцнь: 10.00, 12.00, 14.00.

«ОКТЯБРЬ». (Ик зал). **Человек из Рио.** Эклцнь: 14.00, 16.30, 19.00, 21.00. (Бичкн зал). **Два билета на дневной сеанс.** Эклцнь: 18.30, 20.30. Бичкдүдт кинофильм. **И еще одна ночь Шахерезады.** Эклцнь: 10.00, 14.00.

Габуншин Валерий Ивановичин эцкнь **Габуншин Иван Михайлович** өңгрсәнд Хальмг АССР-ин Деед Советин Президиумин аппаратын көдләчнр гүүнәр һундл төрҗәнә.

«КАЛМЫЦКАЯ ПРАВДА» — ОРГАН КАЛМЫЦКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ КАЛМЫЦКОЙ АССР. ОСНОВАНА В 1920 ГОДУ ВЫХОДИТ ПЯТЬ РАЗ В НЕДЕЛЮ НА КАЛМЫЦКОМ ЯЗЫКЕ. ОБЪЕМ 2 ПЕЧАТНЫХ ЛИСТА ПРИВЕДЕННЫХ К ФОРМАТУ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»

МАНА ХАЯГ: 358000 ХАЛЬМГ АССР, ЭЛСТ БАЛЬСН, ЛЕНИНӘ УУЛЬНЦ 243 ҺУРВДГЧ ДАВХР

ТЕЛЕФОД: редакторин — 5-25-33, приемна — 5-64-41 редакторин дарукснн — 5-56-37 5-62-45 даавртa сегләтрин — 5-64-80, эңгүдин: партийн төрмүдин болн пропагандын —5-54-93, селәнә әдл-ахуй —5-63-13, 5-57-35 промышлена — 5-56-15, советск тосхлтын — 5-62-34, литературин болн искусствин — 5-79-76, секретариатын — 5-54-07 бичгүдин — 5-54-09 орчуллһнә — 5-58-03 зәңгллһнә — 5-56-36, бухгалтерин — 5-79-60, машбюрон — 5-57-30, корректорск — 5-24-02, корпункты: Каспийскд — 9-21-16, Баһ-Дөрвдт — 9-11-04 Цаһан Амнд — 9-17-81.

КПСС-ин ХАЛЬМГ ТАНЬЧИН КОМИТЕТИН ИЗДАТЕЛЬСТВ

К — 00505, Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245. Заказ 13.

Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил әклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн җил
1990
Туула сарин
5
Басң өдр
№ 3. (11016).
Үнь 3 деншг.

Оңдарулһна туск бичг

Чомпотын уульнцст кезә герл орулхмб?

Селәнә социальн халх ясрулһна төрмүд мана Коммуна партин оньгин цутхлңд дангин бәәнә. Болв Юстинск района «Раздольный» совхозин һардачнр терүг үчртән авчадг бәәдл уга. Партийн болн профсоюзн организацс, күч-көлсч коллективин совет, селәнә Советин депутатнр эн төрт бас кергтә оньган өгчәхш.

Болв мана фермд хаңлгдад уга төрмүд дала. Терүнә тускар би эндр келхәр седҗәнәв.

Негдвәр. Чомпотын уульнцст герл уга. Асхн ора күрәд ирхлә, гертәс һарад, клуб аль таньлцәл әмтн тал одхд әәмшгтә болна. Юңгад гихлә, ферм деер таш харңһу болҗ одна. 60-ч җилмүдт би эн фермин залач болҗ көдлҗ йовлав. Тиигхд уульнцс шамта-герлтә билә. Элстәс хаалһар машһәр йовҗ йовсн улст мана ферм холас герлтҗ үзгддг билә. Ода болхла сөөд өөрдәд ирв чигн фермин гермүд үзгдхш. Эндр өдр ферм деер тәв шаху өрк-бүл бәәнә. Теднә дунд нанла цацу медәтнр болн баһчуд олн бәәнә. Җил ирвәс дорас өсҗ йовх бичкдүдин то өсәд бәәнә. Болв мана бәәдл-җирһлин таал ясрҗахш. Аль совхозин һардачнр мадниг, хойр зу шаху әмтиг, эн оңдарулһна цагт харңһу кевәр бәәлһхәр седҗәхмб?

[illegible] хот-хол болн хувц-хунр худлдҗ авч болхш. Юңгад гихлә, тәвңс деер кенд чигн керг уга эд-тавр болн заһсна консервс мел дангин үзгднә. Дәәнә ветеранмудт болн Афганистанд цергләд ирсн баһчуд васта дәәчнрт махн чигн, тосн чигн өгдхш.

Лавкд, фермин клубд оньдин киитн болна. Клубин көдләчнр хая-хая сән бәәрт концерт белдәд маа-

НЕРӘН ДУУДУЛАД ҮҮЛДНӘ

Хар һазрин Главкин болн Кизлярск малын идгин «Артезианский» совхозин механизатор коммунист Л.-Г. К. Адынов минь одахн давсн җилд йир сәәнәр көдлсмн. Социалистическ бәрлдәнә ашмудар терүнә нернь республиканск күч-көлснә туурмҗин дегтрт орулгдла, олна малын төлә хот белдлһәр өөдән күцәмҗс бәрсн төләдән Лиҗ-Һәрә Киргуевич Күндлһнә орденәр ачлгдла.

Энүнд келхд, Л-Г. К. Адынов төрскн эдл-ахудан механизатор болҗ кесгәс нааран үүлдҗәнә. Тегәд эн өвс шахлһна көдлмшәр болну, аль өвс хадлһна халхар болну үүлдхлә, җил болһн даалһсн зураһан эрк биш давулҗ күцәнә. Үлгүрлхд, Адынов давсн җилд өвс шахдг агрегатыг залҗаһад өдр болһн һурвн селгәнә зура күцәдг билә. Өвс хуралһна кемин хөөн шахад бел кечксн өвсиг дамшлтта механизатор хош болһнур зөөнә.

Эн халхар болв чигн Лиҗ-Һәрә Киргуевич оньдинд ончрад, зокал мет, өөдән производственн күцәмҗс бәрнә.

Ода үвл гүргүдән орчксн бәәнә. Болв эн цагла чигн селәнд һартан өөтә әмтн көдлмш угаһар үлддмн биш. Өдгә цагт Л-Г. К. Адынов эдл-ахун техник яслһар үүлдҗәнә.

ЗУРГТ: «Артезианский» совхозин механизатор Л-Г. К. Адынов.

Е. Ременникин цоксн зург.

●СУҢҺВР УГТҖ

Цааранднь улм халун болх

Хальмг АССР-ин Деед Советин депутатнрин кандидатд зааҗ темдглһнә сүл өдр. Элст балһска Советин күцәгч комитетин советск көдлмшин кабинетд әмтн таг дүүрң. Бүкл сард болсн кандидатнриг зааҗ темдглһнә кемин аш диглгдҗәнә. Өдгә цагин ул деерәс хәләхлә, күцц диглгдәд уга ашмудар, Элст балһсна суңһврин 37 округар Хальмг АССР-ин Деед Советд 160 депутатнрин кандидат зааҗ темдглгдв.

Эн кабинетд бәәсн әмтн дунд, 7-ч тойгта Энергетическ суңһврин округин комиссин сегләтр Л. Д. Куркина бас эврәннь кандидатнрин документсиг белдҗ бәәсмн.

— Тана округар кеду күн зааҗ темдглгдв — гиҗ сурхла, Людмила Даниловна тиим хәрү өгв:

— Мини өмн бәәсн документсиг хәләҗ үзий. Негдгч тойг дор Алексей Андреевич Заканов йовна. Хойрдгч тойгта ГАП-ин җолач. Партийн биш. Дарукнь, МВД-н ОПО-н көдләч Чон Каруевич Бадмаев, «Южгипрозем» институтын филиалын директор Анатолий Петрович Коробейников депутатын һурвдгч кандидат болҗ һарчана. Коммунальн болн бәәц тетклһнә предприятьмүдин, бәәрн промышленностин профсоюзин обкомин ахлач Дмитрий Николаевич Куцаев бас мана округар зааҗ темдглгдв. «Калмавтотранс» АТПО-н генеральн директорин дарук Валерий Захарович Соломонов — депутатын тавдгч кандидат. Зурлдгчнь болхла, «Калмгипрогорсельстрой» проектн институтын директор Рафаил Касьянович Козлов. Манһдур доладгч күүнә документсиг мадна авч ирх, — гиҗ суңһврин округин комиссин сегләтр Л. Д. Куркина келв.

— Депутатын кандидатыг зааҗ темдглһнд нерәдгдсн хургудын йовуд ямаран болсна тускар келҗ өгтн.

— Юуһинь дала келхв. Эн документсиг хәләһит. Хург болһнд эврәннь депутатын кандидатын төлә нег дууһар һаран өргсмн. Ахрар келхд тиим ик зүтклдән болсн уга.

— Мана суңһврин округар дөрвн күн зааҗ темдглгдв гиҗ ВЛКСМ-ин Элст балһсна комитетин негдгч сегләтр В. Н. Сангаджиев үгән эклв.

— Хальмг АССР-ин Деед Советин улсин депутатнрит суңһлһар суңһврин. 12-ч тойгта Коммунистическ округар депутатын кандидатд зааҗ темдглгдсн әмтн дунд партин таңһчин комитетин әңгин заведующ Юрий Кириллович Бадминов, киновидеонегдлтин генеральн директор Валерий Урусович Тунешев болн дәкәд нег күн, нернь мартгдҗ одв, дәрәдгчнь болхла би болҗанав. Тиим әмтнлә дәрлднә гисн амр биш йовдл, — гиҗ В. Н. Сангаджиев үгән төгсәв.

Элст балһсна Советин герт ора күртл шам унтрҗахш. Суңһврин округудын ахлачнр болн сегләтрмүд көдлмшән кеҗәнә. Советск көдләчнр эднд дөң болна. Юңгад гихлә, документ болһниг күн кевтәһәр белдҗ авад, цег күртл оньган тусхаҗ хәләх кергтә.

Суңһврин өмнк түрүнк кемнь төгсҗәнә. Нөөчк бәәҗәһәд терүнә ашмудыг мадн үзхвидн. Зуг энтн эклцнь болҗана. Цаарандиь улм халун болх бәәдлтә. Поста демократическ суңһлһн эклсмн.

ЖӘБӘН А.

Депутат ямаран болх зөвтә

— Суңһврин ашмудар көдлҗ чадлг советмүд бүрдәгдснә хөөн йосндан эврәннь зөв-йосан бәәдл-җирһлд тохралһнд, шинәр, седвәртәһәр кергән эдн күцәх зөвтә, — гиҗ партин Хальмг таңһчин комитетин платформд бичәтә.

Советмүдәр депутатнрин кандидатнриг зааҗ темдглһнә кем төгсв. Партийн организацсас, эдл-ахусас, организацсас болн олна организацсас цөн биш әмтн зааҗ темдглгдв. Эн җилин моһа сарин 4-д РСФСР-ин Деед Советд, Хальмг АССР-ин Деед Советд болн бәәрн Советмүдт депутатнр суңһгдх. Ода эн шин Советмүдт суңһгдсн улсин депутатнр ямаран болх зөвтә? Орн-нутгин төрмүдиг хаһлҗ чаддг, цаһан седклтә, өөдән медрлтә әмтнә төлә арһ-чидлән, бийән чигн әрвлдго әмтн өдгә цага Советмүдт онц кергтә гиҗ нанд сангдна. Хөөч эс гиҗ һардач, механизатор эс гиҗ инженер, әмч эс гиҗ партийн көдләч йилһл уга, цуг эдн иргчиннь төлә ухаладад көдлхлә, Советмүдт эднииг орулхнь маһд уга.

Эн әмтни некврмүдиг мел чик гиҗ би тоолҗанав. Юңгад гихлә, айстан келхиннь төлә келҗ бәәдг, эврәннь өгсн үгдән күрдго, әмтни төлә ю чигн кеҗ чаддго, эврәннь һазра экономикиг өргҗүлхин төлә ухаллго әмтн урднь цөн биш бәәсмн. Мана иргчд эдн керг уга. Йосндан шунмһа, өөдән седвәртә депутатнриг Советмүдт орулхин төлә районар болн селәдәр эднә то зәвәр баһрулгдсмн. Һанцхн нерни төлә цөн биш әмтн депутатнр болҗ йовснь нуувч биш. Зуг эднә то баһрснас иштә көдлмшин чинрнь өөдлгдх гиҗ нанд сангдна.

Республикин Деед Советд болн бәәрн Советмүдт иргчдән болх суңһвр коммунистнрт болн партийн биш зааҗ темдглгдсн әмтнд йоста шүүвр болх. Эн иргч суңһврт орлцҗах зааҗ темдглгдсн депутатын кандидатнр, эдн дунд цөн биш партийн, советск көдләчнр суңһврин ашмудар депутатд эс суңһгдхла, эврәннь көдлмшән үлдәх зөвтә гиҗ нанд сангдна. Тиим йовдл онц чинртә, зуг энтн өдгә цагин неквр. Парткомсыг болн организацсиг һарджах күн коммунистнрән болн цуг әмтн дунд тоомср әәлх зөвтә. Онц даавртә өдгә цагт, тоомср уга һардачнрт мадн дунд бәәрн олдх зөв уга.

1990 җил моһа сарин 4-д суңһвр болх. Тер өдр күртл бүрдәлһнә, кадров болн депутатд суңһлһна халхар һарһгдсн наньчигн дуту-дундсиг чиклх цаг бәәнә. Советмүдин улсин депутатд суңһлһна туск көдлмш цань уга өөдән даавртә. Терүнәс иштә эн көдлмш өөдән неквртәһәр кегдх зөвтә, гиҗ тоолҗанав.

П. ВЯТКИН.

Республикин күч-көлсч коллективсәр

Олна тоолвр медүлҗәнә

СССР-ин улсин депутатнрин хойрдгч Съезд деер болсн хурц зәрм төрмүдәр Хальмгин әмтн ю санҗахин тускар олна тоолвр дасләһар бәәх цутхлн социологическ сурлһ кев. Республикин районар болн Элст балһсна 1300 шаху күүнд сурвр өгдв. Терүнә ашнь иим:

1. «Съезд батлҗ авсн халәгдх төрмүд тадна таасгдв?» гисн сурврт иигҗ хәрү өгв:

Элст балһсид: районар: республикар:

Таасгдв — 53 процент 66 процент 65

Николай Бадмаевич Манджиев һольшг болн ичг күн. Минһәр болхла йир харг болҗ медгдна. Эн эгл күч-көлсч тракторист болн комбайнер болҗ көдлҗәнә. Өргн медрлтә механизатор эдл-ахудан ясврч, электрик болн улан меңгнә эрдмч болҗ көдлҗәв.

Болв эврә һоллыч эрдмән механизатор сольсн уга. Баһ Дәрвд селәнә арвн тавта

Эрдмдән дуран өгсн күн

җил Состинск района «Светлоозерский» совхоз тал нүүв. Энд чигн һоллыч эрдмәрн көдлв. Сәәнәр, өөдән һарцтаһар көдлв. Эн йирин талдаһар көдлҗ чаддг күн. Нүүрләчин нерн района «Боевой клич» газетд барлгдлг бокурв. 1956 җил нүүҗ ирн колхозин машин-тракторн мастерской тал гүүҗ одув. Мини нег һазрин үүрмүд Александр Светловла, Григорий Касьяновла, Владимир Жидковла, Михаил Сутыриндә, Виктор Ефимовла, Алексей Караваевла, Иван

телетайп

зәңглҗәнә

Үүл һарһсн әмтн илдкгдв

БЕРЛИН. Гера гидг балһснд советск цергчнрин үкәрт эср йовдл һарһсн әмтиг ГДР-ин уголовн полиц олв. Терoccь 9-ч болн 10-ч классмудын дурһан сурһульч чнрин үкәрт ааль һарһвидн гиҗ тедн ода бийснь гемән медҗ келв. Дотр-дундын кергудин района залатын уголовн полицин ахлач подполковник Ханс-Юрген Винтер

Теди дунд [illegible] медәтнр болн баһчуд олн бәәнә. Җил ирвәс дорас өсж йовх бичкдүдин то өсәд бәәнә. Болв мана бәәдл-җирһлин таал ясржахш. Аль совхозин һардачнр мадниг, хойр зу шахьр әмтиг, эн өндәрүллһнә цагт харнһу кевәр бәәлһхәр седвхмб?

Лавкд нам кергтә хот-хол болн хувц-хунр худлдж авч болхш. Юнгад гихлә, тәвцс деер кенх чигн керг уга эд-тавр болн заһсна консервс мелдангин үзгднә. Дәәнә ветеранмудт болн Афганистанд цергләд ирсн баһ наста дәәчнрт махн чигн, тосн чигн өггдхш.

Лавкд, фермин клубд оньдин киитн болна. Клубин көдләчнр хая-хая сән өдрт концерт белдәд малнд үзүлнә. Болв совхозин һардачнр ферм тал нам шаһаж ирхш. Үлгүрлхд, Конституцин болн Алдр Октябрин өдрмүдт нег чигн күн ферм тал ирж хүрг кеһәд, мадниг сән өдрлә йөрәсн уга. СССР-ин Деед Советин сессьмүдин болн Съездин, КПСС-ин ЦК-н Пленумин материалмудар мана совхозин партийн, профсоюзн һардачнр цәәлһврин көдлмш кезә кех гиж өдр болһн тедниг бидн күләнәвидн. Аль мана «сәәчүд» мадниг күн гиж сандго болхий?

Келхд, мана һардачнр хуучнаһарн үүлджәнә. Кемр тедн өдгә цагин нөкврмүдлә ирлцүлж, даалһсн дааврта көдлмшән күцәдг болсн болхла, тиим дала тәрмүд мадниг үүмүлшго билә.

Эн тәрмүд кезә хаһлгдх гиж күләхмб?

«Хальмг үнн» газетин редакцәр дамжулад бийиннь болн мана селәнә әмтнә нерн деерәс эн сурврмудт хәрү авхар эн бичгиг бичжәнәв.

Н. КАРСАЕВ.

Дәәнә болн күч-көлснә ветеран, КПСС-ин член.

Юстинск район.

Эндрк тойгт

умштн:

△ ҮННД ҮКЛ УГА

Давсн цагин туск тодлвр — 2-ч халх

△ 90-ч ЖИЛМҮДИН КОММУНИСТНР

Темдглсән күцәдг күн — 2-ч халх

△ РЕСПУБЛИКИН МАЛЫН ФЕРМСӘР

Эдл-ууш һарһлһн икдҗәнә — 3-ч халх

△ ЧОН — ӘӘМШГТӘ АҢ.

Шог келвр — 4-ч халх.

Лиж-Бәрә Киргуевич Күндл- лһнә орденәр ачлгдла.

Энүнд келхд, **Л-Г. К.**

кемнн хеен шахад бел кеч- ксп өвсиг дамшлтта механизатор хош болһнур зөвнә.

совхозин механизатор Л-Г. К. Адьнов.

Е. Ременникин цокси зург.

ран болх зөвтә? Орн-нутгин тәрмүдиг хаһлж чаддг, цаһан седклтә, өөдән медрлтә әмтнә төлә арһ-чидлән, бий-

урдиь цен биш бәәсмн. Мана иргчд әдн керг уга. Иосндан шунмһа, өөдән седвартә депутатнриг Советмүдт

тийн, советск көдлчир сукһврин ашмүдәр депутатд әс суңһгдхла, эврәннь көдлмшән үлдәх зөвтә гиж нанд сангдна. Тиңм йовдл онц

өөдән даавртә. Терүнәс интәһәр негдх зөвтә, гиж тоолжанав.

П. ВЯТКИН.

Республикин күч-көлсч коллективсәр

Олна тоолвр медүлҗәнә

СССР-ин улсин депутатнрин хойрдгч Съезд деер болсн хурц зәрм тәрмүдәр Хальмгин әмтн ю санжахин тускар олна тоолвр даслһар бәәх цутхлң социологическ сурлһ кев. Республикин райодар болн Элст балһсна 1300 шаху күүнд сурвр өггдв. Терүнә ашнь ним:

1. «Съезд батлж авсн хәләгдх тәрмүд таднд таасгдв?» гисн сурврт ниғж хәрү өгв:

	Элст балһснд:	райодар:	республикәр:
Таасгдв —	53 процент	66 процент	65 процент
Уга —	35 процент	19 процент	11 процент
Хәрү өгхдән белн бишв —	12 процент	13 процент	14 процент

2. «Обществд Коммунистическ партьь һардгч чинр зүүжәхин туск Конституцин 6-ч статьяг уга кехин туск тоолврла зөвшәрҗәнт?» гисн сурврт ниғж хәрү өгв:

	Элст балһснд:	райодар:	республикәр:
Зөвшәрҗәнәв —	38 процент	28 процент	29 процент
Уга —	58 процент	54 процент	53 процент
Хәрү өгхдән белн бишв —	4 процент	9 процент	10 процент

3. «Орн-нутгин экономикиг батрулхин төлә правительствин керг-үүлдврмүдиг дөңнҗәнт?» гисн сурврт ниғж хәрү өгв:

	Элст балһснд:	райодар:	республикәр:
Дөңнҗәнәв —	50 процент	47 процент	47 процент
Күцц бишәр —	12 процент	29 процент	30 процент
Төрүц зөвшәрҗәхшв —	20 процент	5 процент	5 процент

4. Экономикд тогтсн бәәдлиг чиклхин төлә иим керг-үүлдврмүд күцәгдхлә сән болх гиж санжанав:

	Элст балһснд:	райодар:	республикәр:
— республикин экономическ күцц тустан бәәлһн —	51 процент	41 процент	41 процент
— экономикиг рыночн хәрлцәнд бачм кевәр орулх кергтә —	23 процент	17 процент	16 процент
— сулдан бәәх онц әмтнә предпринимательств кергтә —	17 процент	6 процент	7 процент
— карточн систем кергтә —	5 процент	6 процент	7 процент
— үн тогталһна реформ кергтә —	4 процент	30 процент	29 процент
— җалвин өслтиг ормднь үлдәх кергтә	3 процент	1 процент	1 процент

Нәәмдллһнә подрядын нилчәр

Давсн жил төгсхәс хойр сар үрд «Заветы Ильича» колхозин коллектив малас авгдг эдл-уушин болн урһмлын цуг зүсн продукциг государствд орулж өглһнә зураһан күцәснә тускар зәңглә. Нәәмдллһнә подрядар ул кеж күч-көлс бүрдәлһнә болн җалв өглһнә девшлттә эв-арһд, эдл-аху заллһна экономическ эв-арһд орлһн тиим күцәмж бәрлһнд ик нилчән күргв.

Колхозин производствд көдлҗәх цуг халхин күч-көлсчнр олна кергт темдгтә тәвцән орулжана. Саалин үкрмүд өскҗәх күч-көлсчнр нег үлү сәәнәр көдлв. Үс хулдлһна зураһан колхозин коллектив һурвн сар урдаснь 125 процентд күцәлә. Кесг жилин туршт коммунист А. В. Дыренков толһалжах 1-ч тойгта үснә-товарн фермин коллектив эн кергт хамгин ик тәвцән орулв. Җил болһн эн фермин коллектив шунмһаһар көдлж зураһан давулж күцәнә. Келхд, давсн жил эдн 7.5 миңһн центнер үс кеж һарһв, зуран даалһвран 22 процентд давулж күцәв.

Тиим күцәмжс бәрлһнд малчнрин дамшлтыг өөдлүллһн, малын хотыг ясруллһн, сән тохмта саалин үкрмүдиг шүүж авлһн сән нилчән күргҗәнә. Хаврар болн зунар малын шимтә хот белдлһнд фермин коллектив ик оньган өгчәнә. Үвлдиь олна малд элвг күрх силос болн нәәрүл хот урдаснь белдгдлә.

Мал бәрдг бәәрн болн малд хот өгдг онһнс 1-ч тойгта фермд эн җилин үвлд тохнятаһар белдгдлә. Тегәд чигн малчнрт көдлхд эвтә сән таал фермд тогтагдсн бәәнә, олна малыг үвлзүллһн бүрдәмжтәһәр давжана. Малчнрт көдлхднь болн амрхднь кергтә цуг тоотнь бәәнә. 1-ч МТФ-д малчнрин гер көдлҗәнә. Терүндиь хот уудг гер, бийән уһадг һазр, киноустановк бәәнә. Тиим килмжд хәрүһән өгч шунж көдлҗәх саальчнр Т. Н. Коваль, Л. С. Булыгина, Э. И. Игнатенко, В. А. Зайцева болн нань чигн үүрмүд социалистическ дөрлдәнә нүүрт йовна.

С. ЛОГВИНЕНКО.

Яшалтинск район.

Эрдмән дуран өгсн күн

Николай Бадмаевич Манджиев һольшг болн ичг күн. Миниһәр болхла йир хәрг болж медгднә. Эн эгл күчкөлсч тракторист болн комбайнер болж көдлҗәлә. Өргн медрлтә механизатор эдл-ахудан ясврч, электрик болн улан мөңгнә эрдмч болж көдлҗәв.

Болв эврә һолгч эрдмән механизатор сольсн уга. Баһ Дөрвд селәнә арвн тавта Коля көвүн трактористин курсиг 1943 җил төгсәсмн. Тер зуни цагт комбайнерин штурвальн болж көдлв. Терүнә хөөн Волгоград балһсн деер ФЗУ төгсәчкәд 266 тойгта заводт көдләд танкс ясж йовсмн.

1943 җилин чилгчәр хальмгудыг Сиврүр нүүлһхд Николай Манджиев Волгоград деер бәәж көдлҗәв. Эн тегәд 1944 җилин така сард нүүв, Свердловск областин Верхний Тавда балһснур тусв. Энд бәәсн модна комбинатд токарин сурһульчар көдлв. Кесг цаас бичә бәәж наһцхнь көвүг Алтайск крайин Благовещенск района Яготино селән тал нүүлһж авв. Энд түрүн авгтан олн зүсн көдлмш кежәв, мал чигн хәрүлҗәв. Дәкнәс трактористын курс төгсәв. Тегәд шинәс байрлж трактористәр болн комбайнерар көдлв.

Николай Бадмаевич 1946 җил Состинск района «Светлоозерский» совхоз тал нүүв. Энд чигн һолгч эрдмәрн көдлв. Сәәнәр, өөдән һарцтаһар көдлв. Эн йирин талданар көдлж чаддго күн. Нүүрләчин нерн района «Боевой клич» газетд барлгдг болв. 1947 җил Николай Бадмаевичин баһчудын агрегат Ждановин нертә колхозд «Сталинец» комбайнар 530 гектар һазрин аһуһас буудя хадсндан ВЛКСМ-ин Алтайск крайкомин Күндллһнә һашгар ачлгдсинь үзүв. Үлгүрнь, 1953 җилин хаврин тәрәнд орлцачнр хоорнд өргәр делгрсн социалистическ дөрлдәнд хамгин өөдән күцәмжс бәрсидән КПСС-ин ЦК-н Күндллһнә һашгар ачлгдсмн.

Николай Бадмаевич 1953-ч җил гер авад хойр җил болчкад эн крайиннь Зональн район тал нүүв. «Зональный» пункт деер цуунг тәрж урһажав.

— Төрскн һазурн нүүж болх арһ учрхла адһж хаалһд белдүв. Төрскн теегән шулуһар үзх, үүрмүдтәһән харһх, мадн бичкн көвүд өөмж йовсн Борманцак, Пришиб нуурмуд тал күрх дурм күрв. 1956 җил нүүж ирн колхозин машинн-тракторн мастерской тал гүүж одув. Мини нег һазрин үүрмүд Александр Светловла, Григорий Касьяновла, Владимир Жидковла, Михаил Сутыринлә, Виктор Ефимовла, Алексей Караваевла, Иван Дегтяренко эднлә харһув. Кесгтән күүндвидн. Эдн намаг моральн дөңнв, көдлмшт орхдм килмжлв. Нанд даңгин сән әмтн харһна. Үлгүрнь, Алтайд бәәхд мини ицгтә үүрмүдм болн сурһмжлачнрм дархн Григорий Кукса, комбайнер Василий Кривошеин, трактористнрин курсин һардач Иван Дмитриевич Десуленко болн нань чигн әмтн билә, — гиж Н. Б. Манджиев келв.

Николай Бадмаевич болн Булһн Пюрвеевна Манджиевихн дөрвн үр өскж босхв. Герин эзн болхла удан болзгин эргцд «Путь к коммунизму» колхозд көдлв, дөрвн медаляр ачлгдв, бәәрн селәнә Советин депутатд суңһгджав.

Т. КАРАВАЕВА.

КПСС-ин Малодербетовск района комитетин сегләтр.

Таалнь әдл, үзмҗснь—олн зүсн

Приозерн района эдл-ахусин кесгнь үвлиг бүрдәмжтәһәр эклв. Энүнә һол учрнь совхозмудын тәрәчнр гүүрж көдләд, олна малд үвлин турштарт күрм шүрүн, шимтә болн буудян зүүтә хот белдснд, күч-көлс бүрдәлһнә болн үнллһнә шин эв-арһд — нәәмдллһнә подрядар көдлҗәх малчнр эзни килмжтәһәр үүлддг болснд бәәнә гиж онц темдглх кергтә.

Болв, һундл болхларн, зәрм эдл-ахусар мал бәрлһиг болн асрлһиг әс ясрулснас көлтә хонга немр чивх өсҗәхш. Үлгүрнь, бордлһна зәрм площадксар болхла хонга немр чивх авх биш нам бәәсән геежәнә. Келхд, Чкаловин нертә совхозин бордлһна площадксар давсн җилин үкр сарин турштарт нег чигн килограмм хонга немр чивх авсн уга. Иим бәәдлиг эзни биш йовдл гих кергтә. Эн үвл теңгрин бәәдл сән, малын хот бәәнәлм. Зуг цугинь эзни килмжтәһәр, олзата-тустаһар олзлх кергтә. Эн туст совхозин зооветспециалистнр шунж үүлдәд некврииг өөдлүлх зөвтә. Тегәд чигн эн эдл-ахуһас махна комбинатур йовулсн бод малын дундын чиннүрнь йир гиигн болв. Үлгүрнь, үкр сард чкаловцнр 20 бод мал махнд орулж өгснд дундын чиңнүрнь 280 килограммас давсн уга.

«Ергенинский» совхозин үзмҗсиг чигн дала өөдәнд тоолж болшго. Эдн бас үкр сард 109 бод мал махнд орулж өгснд дундын чиннүрнь 313 килограммд күрв. Эн совхозд бар сарин түрүн өрәлд 800 һар грамм хонга немр чивх авгдв. Махнд орулж өгх бод мал бордлһар «Садовый» болн Хальмг АССР-ин 50 җилин нертә совхозмуд тогтуртаһар көдлсн бәәнә. Эн эдл-ахусас махна комбинатур бас үкр сард баг бүрүс йовулснд дундын чиннүрнь 419 килограммд күрв. «Обильный» совхоз 80 бод мал махнд орулж өгснд дундын чиннүрнь 404 килограммд күрв. Сухотинцнр чигн тедү мет күцәмжс бәрж көдлҗәнә.

Малас авдг эдл-уушин һарцинь үвлин сармудт чигн өөдлүллһн малчнрин болн специалистнрин әрүн керг мөн.

С. КОТОРОВ.

Иргч сарин тоод

1990-ч җилин лу сарин тоод мини һарджах машн залачнрин бригад эн өдрмүдт көдлҗәнә. Бригадт 32 машн залачнр көдлнә. Олн зүсн аца бидн зөөдвидн. Машинә түлә, төмр хаалһин станцас контейнермүд болн нань чигн аца зөөжәнәвидн. Давсн җилә зураһан бидн болзгаснь урд күцәввидн. Даалһврасн үлү һурвн миңһн тонн аца мана бригад зөөв. Тедү мет 107 миңһн арслнга ору даалһврасн үлүһәр государствд орулж өгвидн.

Мана бәрсн күч-көлснә өөдән күцәмж бийнь ирсн уга. Машн залач болһн күч-көлснә өөдән һарцтаһар. көдлмшч цаган әрвлж көдлв. Хойрдвар болхла, көдлҗәх техникдән машн залачнр эзни хәләмж өгнә. Цуг эн тоот өөдән диилвр бәрхд дөн болсмн. Бригадт өөдән дамшлтта, эврәннь кергән сәәнәр меддг көдләчнр олн. Эдн дунд Петр Васильевич Латушко, Бова Кииликович Митраев, Александр Григорьевич Репкин болн нань чигн үүрмүд йовна. Эдн цугтан сар болһн даалһвран давулж күцәнә.

В. КУХТЕНКО.

1-ч тойгта ЭПОГА-н машн залачнрин бригадир.

телетайп заңглжәнә

Үүл һарһсн әмтн илдкгдв

БЕРЛИН. Гера гидг балһснд советск цергчнрин үкәрт әср йовдл һарһсн әмтиг ГДР-ин уголовн полиц олв. Тернь 9-ч болн 10-ч классмудын зурһан сурһульч болн производствд көдлҗәсн арвн нәәмтә нег көвүн бәәж. Шин җил оржах сө СССР-ин гражданмудын бәәсн микрорайонд олад антисоветск дуудврмуд келәд, хәәкрәд, дәкәд советск цергчнрин үкәрт ааль һарһвидн гиж тедн ода бийснь гемән медж келв. Дотр-дундын кергүдин района заллтын уголовн полицин ахлач подполковник Ханс-Юрген Винтер барин әлчнрт герчлж келсәр, эн көвүд цуһарн сән әрк-бүлд өсж-босж, өмннь зарһла харһад уга улс, барун халлхин радикалмудла залһлдан уга.

Күүндвр эклв

СОФИЯ. НРБ-н Улсин хургт Болгарск коммунистическ партин (БКП) болн Болгарск земледельческ улсин нииицәнә (БЗНС) парламентск багмудын, партийн биш депутатнрин болн Болгарин демократическ чидлмүдин нииицәнә һардврин хоорнд күүндвр эклв. Эн күүндврт орлцҗах әмтн болгарск обществиг демократизацлһна болн ширүллһнә һолгч тәрмүдәр цуг келн-улсин зөвшәрлт күцхин төлә «тегрт ширә» келһнлә залһлдата тәрмүд хәләж күүндхмн.

Хәрлцән батрҗана

ТОКИО. Эн 1990 җил Өмн үзгин Корей Советск Союзла болн Китдлә хәрлцәһән улм батрулхар бәәнә. Энүнә тускар Сеулд орн-нутгин һазадын кергүдин министр Цой Хо Дюн келв. Пресс-конференцд бәәрн журналистнрин сурврмудт хәрү өгхләрн «керг-төрин залһлдан икәр өсҗәх, тер мет Дорд үзгин болн Деед үзгин хоорнд хәрлцән йирин ясрҗах бәәдлд эн хойр государствла бәрҗәх залһлдаңд йир ик, сән хүврлт кеж болх», гиж келв.

Сулдхвр авв

БРАТИСЛАВА. ЧССР-ин президент В. Гавел амнисть өггдҗәхин тускар зарлснас иштә Словакд бәрәнд бәәсн әмтн экләд сулдхгдҗана. Урдаснь кесн тоолгәр, түүрмсәс тавн миңһ шаху күн һарһгдхмн.

Эн амнисть чемжәһәрн гуманизмин болн үнн-чик бәәдлин чинрәрн сүл дөчн җилд түрүн иим ик амнисть болҗана гиж Словакин юстицин министр Л. Коштя радиоһар болн телеүзгдләр келв.

Барин туск шин закан

БУДАПЕШТ. 1986 җил батлж авгдсн барин туск закан ода Венгрт бодҗах олна политическ процессмүдлә ирлцҗәхш. Тегәд 1990 җилин эклцәр парламентин депутатнр сулдан санан-седклән келдг болн үлмә уга бәәдг зөв барт өгчәх шин закана проект ухалж авч һарһх зөвтә. Специалистнрин тоолврар болхла, шин закан цуг политическ чидлмүдт, җисәдт болн онц әмтнд типографьс секх, газетмүд болн журналмуд һарһх зөв өгхмн. Зуг эн барин органмудын һарһдг материалмудт ода бәәх государствени тогтациг хольвлхин туск, конституциг мууһҗах, күүнә зөв басҗах болн моральн нормс эвдҗәх, дуудврмуд кегдх зөв уга.

Өргҗүлхәр бәәнә

НЬЮ-ЙОРК. Американск керг-төрин халхин әмтн США-н хулд-гүүлгәнә политикиг ясрулхин төлә өргн кампань кеҗәнә. Эн үүлдврән эдн Дорд үзгин болн Деед үзгин хоорнд хулд-гүүлгәнә тәрмүдәр туула сарин чилгчәр конгрессин элчнрин палатын комитетд болх күүндврин өмн шунмһадулҗана.

(ТАСС).

•Үннд үкл уга

Давсн цагин туск тодлвр

1942-ч җилин зун. Хавр эклснәс авн нег чигн умш хур орл уга һазриг хагсав. Хавртнь тәрсн тәрәнә буудян экн хүүрә һазрт кевтәд хатв. Һазрас бултаж хамтхасан үзүлсн уга. Дөрд үзгәс үләсн догшн салькна күчнд теегин деерк көрснәс ниссн элсн, шуурһн мет хурлзад, урһсн хамхулыг уңгарнь сөңглэд теегәр көөв. Хаврин эклцәр әрә бултаж һарсн өвсн намр ирхиг күләл уга хурц нарнд шатад шарлв. Теегт малын идг му болв. Үвләс һарсн малын чинәнь ясрж мах бәрҗәхш. Халун догшн болад, шатта худгудын усн баһрв. Халунд усар унд кеҗәх малд усн күртдгән уурв.

Теегт бүүрлсн һурвн хотна өрк-бүлмүдиг, әәмгин цутхлң Дааһна-Худгт нүүлһәд авч ирснә хөөн, селәнә хойр захд бәәх худгудын царгудт ишкә гермүдин тонь зөвәр өсв. Хотна малын тонь чигн хойр-һурв холвж өсв, худгудын тонь нег кевәрн, малд усн күртл уга мәәртсн малын мөөрлһн, хөөдин мәәллһн, өрүн эртәс авн асхн ора күртл ниргәд бәәв. Хотнд немр худгуд малтулхар седхлә, худгуд малтж шатлдг залу күн уга.

Онц әәдүдин тежәл кеҗәсң малыг халун зунар мәәртүлж һарутулшгон төлә колхозин ахлач Босхмҗин Манж, селәнә Советин ахлач Санжин Полә малыг чееругдәр өдрт нег услдг кеһәд, суврха малмудасн сүрг бүрдәһәд уста һазрур хәләж хәрүллһнд һарһв. Селәнә улсин бәәлһн чигн дора кемжәнд унв. Давсн җилин тооцаһар колхозас авсн буудя зәрм өрк-бүлд әрт чилв, зәрмснь баһрв, болв угалнь бәәснәсн хувалцв.

Залусн болн үрн-саднь дәәнд одсн улсин өрк-бүлд теткүл гиһәд долан-нәәмн килограмм һуйр селәнә Советин кесн цаасар өгдг билә. Эн һуйриг зун километр уухнд бәәх нутга цутхлң Цаһан-Амнас зөөж авна гидг күнд төр. Һуйриг хойр сар давулчкад чигн өгдг болв. Иим түрү цагла хотна медәтә улс хурад цуглрхларн, кесг җилдән колхозин бригадир көдлж йовсн Хөөчин Очрин тускар үзүлсн ач-тусинь үнәлж, сергәж, кииж келдг билә.

1942-ч җилин үвл дегд әлвг цаста, догшн киитн билә. Цасн икәр орад һазриг зузанар бүркв, зәрм һазрарнь мөрд йовж чадлго бәәсмн. Хавр невчк өмнкәсн оратж ирв, тер бийнь нарна халунд цасн дегц түргәр хәәлв. Теегт бәәсн царигуд, хотхр һазрмуд хәәлсн цасна усар дүүрәд, нуурмуд мет мелмләд бәәв.

хн көвүд-күүкд дегц көдлмштән одж, тәрәһән тәрж ахр цагин эргцд дуусв. Хаврин тәрәнә көдлмш төгссна хөөн зунин эклцәр теегт хур элвгәр орад, тәрәнә урһцд сән таал учрав. Олн колхозникүдт әмсхдг цол уга болв. Царгудын өвсн нигтәр, хадж болмар урһв.

Колхозин һардгч улснь цөөн бәәсмн, ахлачнь Босхмҗин Манж, ах тоочнь Сәнбелгин Долда, бригадирнь Хөөчин Очр. Мал өскдгнь Баатра Цевг, то-диг кедгнь хойр баахн көвүн билә: Адучин Леежн болн Леежнә Әрҗә. Элвг өвс белдж авлһнд элвг чидл кергтә, колхозд тиим чидл уга. Көдлмш кех улснь берәд, насна дигт күрәд уга күүкд-көвүд. Хотн болһнд бәәх кегшдүдт нөкд гиж әәдүдин мал хәләх дөрвн-тавн көвүн-күүк үлдәһәд, наадксинь бригадур һарһв. Бригадт көдлх улс бәәх ишкә герин өөр, бичкдүдин ясль бәәх гермүд зерглүлж бәргдв.

Буудя эклэд болвсрлһнла бригадир Очр хотн болһнас күүкд улсиг бичкдүдтәһинь темән, цармуд, мөрд тууж йовулдг баһчудтаһинь бригадур цуглулв. Залу улсас бригадирин ицгтә улснь келн уга, дүлә Тиньгрә Бәәнк болн Шар хойр. Бригадир кесг җилдән эднлә көдләд, һарарн заңһлцад нег-негән сәәнәр медлцдг бәәсмн. Эдн тәвәд күрсн наста, чаңһ-чиирг цогцта, бригадын көдлмшин күндинь күцәдг улс, зуг нег әрмдгнь — дүлә деерән келн уга.

Тәрә эклэд хадад уңһаснас авн цеврлсн токур зөөгдж хурагдв. Хаһсн буудята соломиг цеврлсн ток деер төгргәр делгәд тәвхлә, баһчуд катокст зүүсн мөрдән унад, буудяг соломаснь салһдг билә. Өрүн нарн һарснас авн асхн нарн суутл буудяг соломаснь салһлһна көдлмш кегддг, зуг үдән халунд көдлҗәх улст, мөрдт баахн амрлһна цаг өгдг билә. Белн болсн буудяг бөдүчүд салькнд киискәд элсн шораһаснь, өвснә үүрмгәс цеврлснә хөөн, цевр буудя хадһлдг токур зөөгддг. Зунин һаң халунд цеврлгдсн буудя түргәр хагсж шарлад бәәнә. Энүг түргәр государствд оруљж өгх — бәәчм керг. Цуһар шуня көдләд, зураһан күцәхәр адһцхав. Колхозин ахлач хотн болһнас медәтә улс цуглулад, буудя зөөлһиг эврән һарҗ көдлгв.

Государствд өгх буудяг Иҗл һолын әрг деер бәәх Шавк (ода Никольское) селәнд зөөж күргх бәәсмн. Селән дал һар дууна һазр. Эдн буудяһан асхц

бс хаяд хаврар белдсн скирдстә өвс шатаһад, хорлтан эклэд күргв. Теегт эднлә хәрүцдг церг угаһинь медчкәд, санамр дораһар нисәд, көдлҗәсн улсиг пулеметәр хаһад әәлһҗәв. Нег дәкж бригадын ус зөөдг Бәәскин Бадмиг цар тергәр бочкта ус зөөж йовтл немшин самолет хаж. Бадм әәхләрн цар тергән зогсачкад, тергн дор орад бултж. Немшин хасн сумн бочкднь тусад, асхрсн усн Бадмиг норһж. «Бочкар ус зөөж йовх би түүнд юн гем һарһлав: Германьдан күрл уга, геснчн буур», — гиж харасн ирв.

Өдр болһн самолетмуд нисльһн әлвҗәд бәәв. Сөөднь хасн товин сумн харңһу сөөг герлткж, деер теңгрт үүлн һатцас үзгддг болв, цолвң татад прожектормуд теңгриг герлткнә. Мана цергчнр зерзевтәһән машиһәр, йовһар ирж, Иҗл тал давад йовад бәәв. Буудя зөөдг улс Иҗлин көвәһәр бәәх селәд деер бомбс хайсн зәңгс авч ирв. Тенд, фронтд юн болж йовхнь медгдхш, газет ирдгән уурв. Цергә улсин келсәр, фронт Тең һол деер, зәрм һазрарнь Аһш балһснур өөрдәд ирж йовхар келцхәнә.

Һаха сарин эклцәр колхозин ахлач Босхмҗин Манж, ах тооч Сән-Белгин Долдата адһсн ирцхәв. Бригадын улсиг хураһад келҗәнә: «Ода фронт өөрдәд күрч ирж. Хальмг теегин деед захур орж ирсн немшнрлә мана церг дәәлдә кеж йовна. Хортнд нег чигн толһа мал, нег чигн үүмн буудя бичә үлдәтн» — гисн заквр ирв.

Бидн сөөни бийднь колхозин хөн, үкр, темәдиг дорд үзг хәләлһж туулһнавидн. Чи, Очр, бәәсн көлгәрн ток деерк буудяһан колхозникүдт түгәһәд гертнь күргүлж үз, үлдсинь күүнд олдшгоһар бултулчк, — гив. Сөөни бийднь көдлҗәсн улс тергдән зүүһәд, хүв буудяһан гертнь эклэд зөөлдв. Тер бийнь зөвәр элвг буудя ток деер үлдҗәнә. Үлдсн буудяһан хамаран кехмб? Яһж, альд бултулхмб? Немшт үлдәж болшго, селвг өгдг күн уга. Бригадир яахан медж ядад зовад бәәв. Залу улсас бәәхнь келн чигн уга, келкә, дүлә Бәәнк Шар хойр. Зөвәр уданд ухалҗаһад бригадир эн хойрасн селвг сурв. Немшт буудяг үлдәж болшго, бултулдг һазр уга, овалһата буудя деер хүүрә солом әлвгәр тәвчкәд, һал өгәд шатахмн гихлә, тедн хоюрн толһаһан зааляд, зөвшәрсн уга. Гүн нүк малтад, түүнд солом дүүргәд чикчкәд һал өгәд шатаһад хагсачкад, буудя кеһәд дүүргчкәд деернь скирдс тәвәд дарчкхмн — гиж Бәәнк һарарн зааһад келҗәнә. Толһаһан гекәд Шарнь таасҗана. Тингхлә, нүкдиг өдрәр малтад, солом шатаһад хагсахмн, сөөднь шатахла немшнр медәд, бомбс хаяд тарах, — гиж бригадир һарарн деегшән зааһад медүлҗәнә.

Бригадир маңһдуртнь көдлҗәсн улсар

•90-ч җилмүдин коммунистр

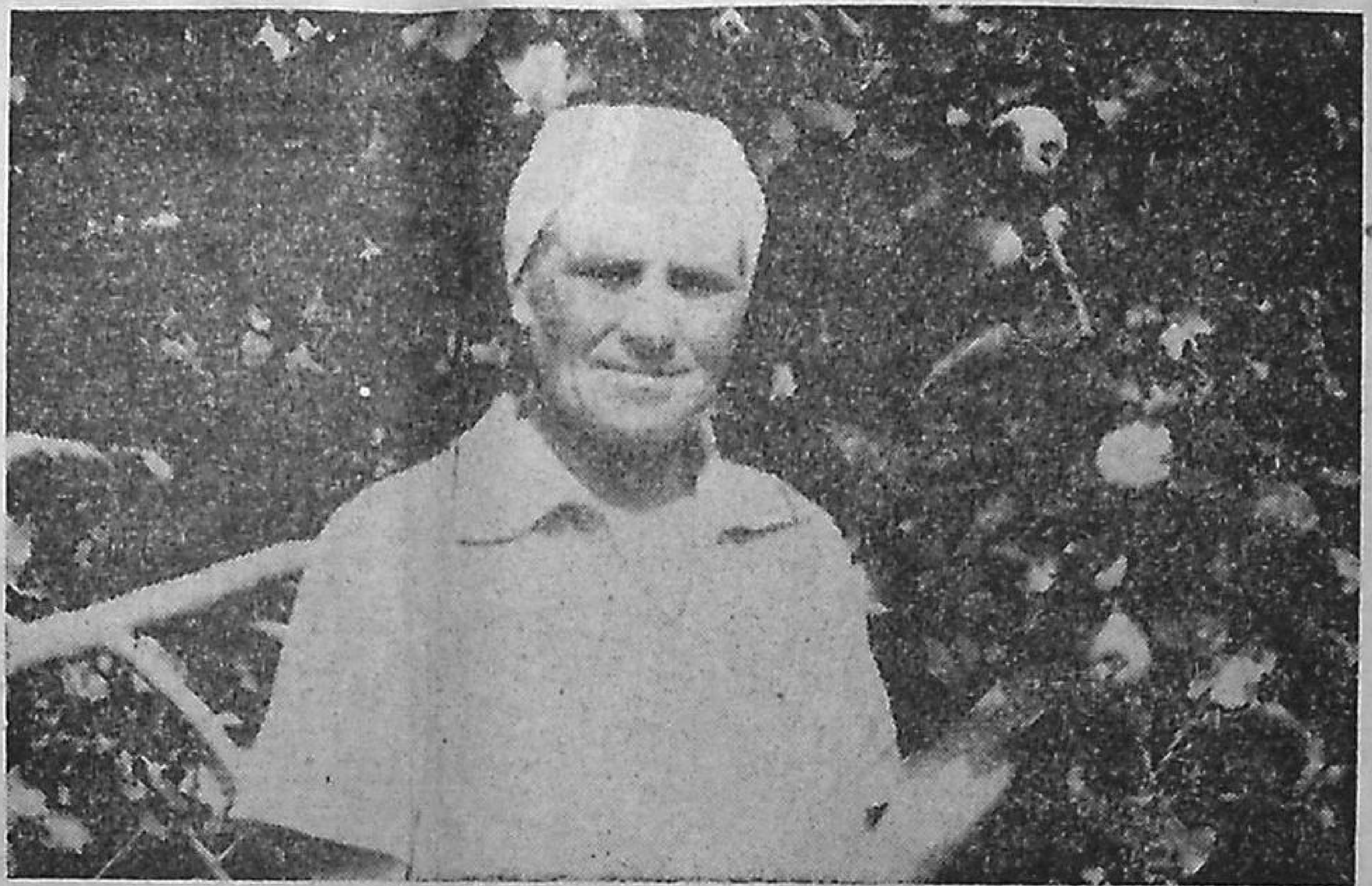

ТЕМДГЛСӘН КҮЦӘДГ КҮН

«Эндрк цаг — үүлдврин цаг. Тегәд оңдаруллһна кергт коммунист болһна орулжах тәвцнь тодрха көдлмшәрнь болн күч-көлснә тодрха ашарнь йилһрж медгдна», — гиж Цугсоюзн XIX партийн конференц деер келгдсн билә. Терүнә хөөн болсн КПСС-ин ЦК-н Пленум деер эн төр цаараһднь чигн хәләгдж тодрхалулгдла.

Үр М. С. Горбачевин келсн эн үгмүдиг «Волжский» совхозин садын көдлмшчнрин бригадир коммунист В. С. Боева тусльң эврә үүлдврин программд тоолад, шунлтан болн даавран өөдлүләд өөдән һарцтаһар көдлҗәнә.

Валентина Степановна эн әдл-ахуд 1955 җиләс авн зерземш урһаҗана. Энүнлә хамдан олн җилдән күч-көлснә ветеранмуд А. В. Литвинова болн В. Б. Шипеева үнн седклтәһәр көдлҗәнә. Анна Васильевна — пенсионерк, болв дасси кергән ода чигн күцәһә. Вера Бадмаевна шидрәс бас пенсьт һарчана. Сүл цагт Лидия Бадма-Халтаевна Кокшева болн Очир Кензеевич Лиджиев эднә бичкн коллективд ирәд, бас үзмжтәһәр даалһвран күцәҗәнә.

Боеван чадмг һардврар эн ни-негн бригад әәни килмжтәһәр сад харад, кесг зүсн зер-земшин модд урһав. Җил болһн зунд болн намрт эднә урһасн альмн, кедмн, чи, өрг болн шар өрг лавкд хулдгдна. Эн җил садын моддын урһц бас сән болв.

— 127 тонн зер-земш цуглулад, 62 тонн государствд хулдвидн. Эн җил мана бичкн коллектив нәәмдллһнә эв-арһ олзлж көдләд, җилә зураһан давулж күцәв. Сар болһн бидн 130 арслңга жалв авдг биләвидн. Шидр малчнр болн конторин көдләчнр җилин ашмудар дала немр мөңг авв. Мадн болхла нег чигн деншг өгсн уга. Кесг дәкж би энүнә тускар күүндвр парһлав, болв зуран әңгин тоочнр болн совхозин һардачнр амндан ус балһсн мет тагчг бәәнә. Тегәд чигн мана бригадын ветеранмуд йир һундлтаһар шин җилән тосв, — гиж Валентина Степановна санаһан медүлв.

Боеван бригад җилә зураһан давулж күцәв, тегәд чигн совхозин һардвр эн ветеранмудын коллективин өөдән һарцта көдлмшиг, күн болһна күч-көлснә тәвцин ашинь чикәр үнлх гиж сангдна.

Партин член сәәнәр көдлсн деерән орн-нутгин политическ җирһлд, государственн болн олна кергүд залһнд шунж орлцх зөвтә гиж КПСС-ин Уставд келгдсн бәәнә. Өдгә цагин некврмүдлә ирлцүлж Валентина Степановна эврәнь партийн даалһвран күцәхәр шунна. Партин таңһчин болн района комитетин членд, района Советин депутатд суңһгдад даалһсн кергән седкл-ухаһан өгч сәәнәр күцәдг билә. Ода Валентина Степановна совхозин партийн бюрон член болж үүлднә. Седвәртә коммунист КПСС-ин ЦК-н Пленумин болн СССР-ин Деед Советин сессьмүдин болн улсин депутатнрин хойрдгч Съездин материалмудар эврәнь коллективдән өргн күүндвр кеһәд, цәәлһврин көдлмшиг бригадыннь өдр бүрин керглә, өдгә цагин бәәдл-җирһллә залһлдулад шин, улм өөдән чинртә төрмүд тәвнә. Партийн бюрон сүүр болн хург болһнд коммунист Боева оньдин үг авад, күйилһл уга чирәднь үнинь келж шалһгч кевәр келнә. Келсн үгән бәәдл-җирһлд тохрахин төлә күчн-чидлән болн цаган әрвллго гүҗрҗ эн көдлнә.

Келсн үгдән әзн болад, темдглсән әрк биш сәәнәр күцәдг төләднь Валентина Степановна Хальмг АССР-ин Деед Советин Президиумин, партин таңһчин болн района комитетмүдин Күндллһнә һашгудар, «Туурмҗта күч-көлснә төлә», «Күч-көлснә ветеран», В. И. Ленинә 100 җилин өөнд нерәдгдсн медальмудар ачлгдла.

Удлго Валентина Степановна пенсьт һарх. Болв энүнә тускар ода чигн шунмһа хәләцтә коммунист гиж келнә. Кемр мана района цуг коммунистнр Боева мет шунлтан болн даавран өөдлүләд, даалһсн кергән болн олна көдлмшән арднь орж кедг болхла, оңдаруллһна төрмүд күцәмжтәһәр болн торвр угаһар күцәгдх.

И. ХЕЧИЕВА,
мана эврә корр.

Юстинск район.

ЗУРГТ: **коммунист В. С. Боева.**

Б. Босхаевин цоксн зург.

Селәнд дөң болна

Приютненск района аң өскдг «Ульдючины» совхозин күч-көлсчнрин җир шаху процентинь Үлдчн селәнә әмтн тогтана. Урднь эн селәнә делгрлтд совхозин һардвр дала ик оньган тусхадго билә. Сүл цагт болхла эн туст эднә хәләц зөвәр оңдарв, гиж келх кергтә.

Эн селәнүр орлго чигн, Приютн ордг асфальтн хаалһар йовхла, бәәрн әмтн колонкас ус зөөж авчахинь, шин тосхгдсн уульнцд хату девскртә хаалһ эклэд тосхгджахиг үзҗ болхмн.

— Уульнцсиг хату девскртә хаалһар бүркхин төлә проектн-сметн документац 1985 җилд белдләвидн. Болв мөңгн уга болад терүг тосхх арһ уга билә. Нидн җил хаалһ болн әмтн йовдг дорожкс тосххин төлә мана совхоз 990 миңһн арслң йилһж өгв. Җил төгстл 250 миңһн арслңга көдлмш кегдв, — гиж совхозин директор Н. Э. Чанаев келнә. — Усна сүрвлжн чигн мана мөңгәр кегдлә. 7.2 километр усна сурвлж татхин төлә 380 миңһн арслң олзлгдв.

Болв энүгәрн мадн төвкнжәхшвидн. Арвн һурвдгч тавн җилә зуран җилмүдт Үлдчн селәнд өдгә цагин кецтә, үнәрн 500 миңһн арслң күрдг селәнә культурин Гер тосххвидн, терүнә проект белкегдсн бәәнә. Тиигчкәд 264 ормта дундын школ тосхлһиг эклвидн, терүнә үннь нег сай арслңд өөрдж ирсн бәәнә, — гиж эн келв.

Социальн төрмүдт совхозин һардвр улм ик оньг тусхахар седнә, болв тер төләд мөңгн кергтә. Производстван эс өргҗүлхлә тиим дала мөңг альдас авхмб? Үлгүрнь, эдн усн хулһна немр хойр бригад бүрдәхәр бәәнә. Негнь — 530 миңһн арслң күрнә. Давсн җилин ашмудар болхла совхоз 1.5 сай арслңга цевр ору авхмн.

ӘВӘН К.

Күцәмҗән давтхар

Ики-Бурульск района «Буратинский» совхозин хөөчнр дунд нидн җил миңһн хурһ авснь тоота, чикәр келхлә һаңцхн ах хөөч Магомед Гаджиев. Юнгад гихлә, эдн хаврар авсн шин төлән намр күртл чаңһ-чииргәр, геедрлт угаһар хадһлв.

— Энүнә һарджах өрк-бүлин бригад кооперативн хәрлцәнд орсн түрүн коллективсин негнь. Нидн җил күцсн ашмудан партин XXVIII съезд болх җилд бас әрк биш давтхар шин урһсн мөрн җилин түрүн

СОВЕТСК СОЮЗАР

•Мана федеративн гер

Советск немшнр Нева деерк балһснд

Бичәч мөңгәр эврән бийән дааж чадхви? Бийән мөңгәр даашго яһла... Московск бичәч, СССР-ин бичәчнрин Ниицәнә член 48-тә Вардван Варжапетян эн өдрмүдт метров «Чеховская» гидг станцин үүднд суучкад, эврәнь бичсн дегтрмүдән хулдҗахиг үзж болхмн. «Юридическая литература» гидг дегтр һарһачла бооца кеһәд, урдк алдр шүлгчнрин тускар түүкмүдин хураңһу бичәд, эврәнь мөңгәрн терүгән барлв. 5430 экземпляр дегтр барлгдв. Дегтрмүдиг хулдад авгдсн мөңгнә 60 процентнь дегтр һарһачд одхмн, наадк мөңгнь бичәчд үлдхмн. Дегтр хулддг магазид дегәд икәр процент авдгаснь зулад, бичәч эврән бийнь хулддг болж.

ЗУРГТ: **В. Варжапетян эврәнь дегтрмүдән хулдҗах кем.**

ТАСС-ин зург.

үүхнд бәәх нутга һан-Амнас зөөж авна гидг күнд төр. Һуйриг хойр сар давулчкад чигн өгдг болв. Им түрү цагла хотна медәтә улс хурад цуглрхларн, кесг жилән колхозин бригадир көдлж йовсн Хөөчин Очрин тускар үзүлсн ач-тусинь унлж, сергәж иигж келдг билә.

1942-ч жилин үвл дегд элвг цаста, догшн киитн билә. Цасн икәр орад һазриг зузанар бүркв, зәрм һазрарнь мөрд йовж чадлго бәәсмн. Хавр невчк өмнкәсн оратж ирв, тер бийнь нарна халунд цасн дегц түргәр хәәлв. Теегт бәәсн царигуд, хотхр һазрмуд хәәлсн цасна усар дүүрәд, нуурмуд мет мелмлзәд бәәв. Һазр һоллан күрәд девтәд, хаврин бальчг аксн дару, һазрин көрсн көк ноһаһар бүркгдв, олн зүсн өвсн цецгәрсн теегиг кеерүлв. Бригадир Хөөчин Очр ирх жилин сән таалыг урдаснь шинжлж медәд, хаврин тәрәнә көдлмшт тохнята белдвр кесмн.

Һазр хаһллһнд көдлх баахн наста эмиг цармудыг эртәснь хошадлулж зүүлг дасхв, көдлх улст даалһж өгв. Тәрәнә һазрин көрсн хагссн дару колхозникүд — күүнд улс, пармуд, темәд туулг баа-

лһна цаг өгдг билә. Белн болсн буудяг бөдүчүд салькнд киискәд элсн шораһаснь, өвснә үүрмгәс цеврлснә хөөн, цевр буудя хадһлдг токур зөөгддг. Зунин һал халунд цеврлгдсн буудя түргәр хагсж шарлад бәәнә. Энүг түргәр государствд орулж өгх бачм керг. Цуһар шуун көдләд, зураһан күцәхәр алһцхав. Колхозин ахлач хотн болһнас медәтә улс цуглулад, буудя зөөлһиг әврән һардж көдлгв.

Государствд өгх буудяг Ижл һолын эрг деер бәәх Шавк (ода Никольское) селәнд зөөж күргх бәәсмн. Селән дал һар дууна һазр. Эдн буудяһан асхн серүн орхла ачад, сөөни дуусн йовад, өрлә Шавкд күрәд, буудя авдг пунктд өгчкәд дарук сөөднь герүрн ирцхәдг бәәсмн. Эдн нег саамд дөрвн тонн буудяһас даву күргж чаддго билә. Тер хоорнд беллгдсн буудя элвжәд, ток дүүрәд бәәдмн.

* * *

Мөчн, така сармудт дән өөрдж йовхнь медгдәд ирв. Түрүн авгтан немшин самолетмуд сөөд нислдәд гиинсн дууһарн әмт үүмүләд бәәв. Дарунь өдрәр нислдәд, бом-

овалһата буудя деер хүүр солом әлвгәр тәвчкәд, һал өгәд шатахмн гихлә, теднь хоюрн толһаһан зааляд, зөвшәрсн уга. Гүн нүк малтад, түүнд солом дүүргәд чикчкәд һал өгәд шатаһад хагсачкад, буудя кеһәд дүүргчкәд деернь скирдс тәвәд дарчкхмн — гиж Бәәнк һарарн зааһад келжәнә. Толһаһан гекәд Шарнь таасжана. Тиигхлә, нүкиг өдрәр малтад, солом шатаһад хагсахмн, сөөднь шатахла немшир медәд, бомбс хаяд тарах, — гиж бригадир һарарн деегшән зааһад медүлжәнә.

Бригадир маңһдуртнь көдлжәсн улсар овалсн соломсин хажуд гүн кесг нүкд малтулв, һарсн шораһинь холагшан зөөж асхулв. Дарук өдртнь нүкдиг солом дүүргж хаяд шаталһв. Гүүндән һурвн-дөрвн метр, өргн, утдан һурвн метр шаху нүкд худгуд болж медгдв. Белн болсн нүкдүдт сөөһәр ток деерк буудяг зөөлһәд дүүргв. Бәәнк Шар хойр овалһата соломас деернь скирдс тәвв. Энүнә хөөн көдлжәсн улс герүрн хәрцхәв.

БАДМИН Николай,
мана штатн биш корр.
(Цаарандиь барлгдхмн)

«Буратинский» совхозин хөөчнр дунд нидн жил миңһн хүрһ авснь тоота, чикәр келхлә һаңцхн ах хөөч Магомед Гаджиев. Юнгад гихлә, эдн хаврар авсн шин төлән намр күртл чаңһ-чинргәр, геедрлт угаһар хадһлв.

— Энүнә һардҗах өр-бүлин бригад кооперативн хәрлцәнд орсн түрүн коллективсин негнь. Нидн жил күцсн ашмудан партин XXVIII съезд болх жилд бас әрк биш давтхар шин урһсн мөрн жилин түрүн өдрмүдәс авн көдлҗәнә,— гиҗ эднә тускар хөд өсклһнә цехин бригадир Б. Д. Колаев келнә.

Тиим арһ бәәнү гиж ах хөөчәс сурхла: «Бәәнә, зут нег дуту бәәнә, үвлин цагт, нег үлү хөд хурһлсн цагт, сән чинртә өвсн баһар белдгдв. Хаша-хаацан, бәәх герән үвлин таалд урдаснь белдвидн. Хөөдин чинәһинь дор орулшгон төлә теднд өгх чигт хот чигн бәәнә», —гиж Магомед Гаджиев хәрү өгв.

Мана корр.

Әмтн энүг мартшго

«Эврәннь үлмә уга бәәлһнә болн орн-нутг территориальн бүрн-бүтн бәәлһнә төлә Афганистана улсин кежәх ноолдаг олнд зәңгллһнә советск средствст үнәр үзүлсн төләднь, тер мет СССР-ин болн Афганистана улсин хоорнд иньгллтиг батруллһнд нилчән күргсн төләднь А. Ф. Секретаревиг «Туурмжин» орденәр ачлхмн».

Афганистана президент Наджибулла һаран тәвсн зәрлгин эн үгмүд Афганистанд көдләд журналистск болн интернациональн кергән күцәжәһәд әмнәсн хаһцсн «Известия» газетин зург цокдг корреспондентин өөдән шагшавдын, профессиональн заңг-бәршнь үзүлжәнә. Иигж СССР-т бәәх Афганистан республикин элч С. М. Гулябзой журналистын гергндь — О. Л. Секретаревад болн хойр көвүндь орден бәрүлж өгчәһәд келв. Александр Секретаревин кесн-күцәсн тоотынь әмтн мартшго, гиж афганск элч темдглв.

Эн өдр Афганистана посольствд А. Ф. Секретаревин коллегмүд, үүрмүднь ирв. Тедн дунд — бас Афганистанд көдлсн болн күндәр шавтсн «Известия» газетин корреспондент Сергей Севрук. Эдн үүриннь саңлынь күндлж эн өдр нааран ирв.

(ТАСС-ин корр.).

●Оңдаруллһн болн культур

Искусствин үүлдәч— правительствин ханьд

Темдгтә актер болн режиссер, 48-тә Николай Николаевич Губенког СССР-ин Деед Совет орн-нутгин культурин министрт батлв.

Иим йовдлын тускар юн гиж санжанат? Энтн юн болжахмб — парламентск бәәдләс һарчах йовдл болжахмб аль төрскнә культурин бәәдл-жирһлд темдгтә гисн йовдл гиж санхмб? Оңдаруллһна цагт үүдсн государственн-политическ шин ухан-тоолврин аш болжану? Тавн сар хооран СССР-ин Деед Совет энд урднь көдлжәсн культурин министриг батлсн уга билә. СССР-ин культурин министрин үүл мана орн-нутгт төрүц керго болвза, республикүдт культурин министр бәәхлә болад бәәхмн болвза? — гиж тиигхд тоолла.

Ода болхла, орн-нутгин культурин министр кергтә гиж шиидв. Зуг культурин союзн министерств ямаран болх зөвтәв, чикднь келхлә, советск цуг улсин культурт үнндән церглхин төлә, тер мет нарт делкән культурт, искусствд, зурачнрт, эврәннь насн-жирһлән бүклдь культурт нерәдсн әмтнд яһж церглх зөвтәв?

Депутатнр Губенког таасв. Энүнә медлинь, медрлинь болн арһинь депутатнр чикднь үнлв. Энтн олн зүсн фильмсәрн, спектакльмударн болн телевизионн көдлмшәрн олнд темдгтә. 1964 жил С. Герасимовин болн Т. Макарован һардврт ВГИК төгсәлә, ик билгтә артист. Ода энтн Москвад Таганкд бәәх театр һарджала. Темдгтә режиссер, артист Ю. Любимовиг һазадын орнас мана орн-нутгур хәрү һарһж авхин төлә зөвәр ик көдлмш келә. ВГИК төгсәсн цагасн авн, 1964 жилин эклцәс авн, энтн Любимовин театрт ирж көдлсн бәәсмн... Амрарнь келхлә, энтн гүн ухата, тоолврта, ямаран чигн көдлмш адһм угаһар, сән, мууһинь кинәнәр йилһж күцәдг, бәәдл-жирһлин олн халхиг үзчксн, өөдән дамшлтта, седвәртә, өмнән тәвсн төриг әрк биш күцәхәр зүткдг заңгта күн.

Тегәд правительств эврәннь ханьд союзн министрин үүл даатха гиһәд, бас нег баһ наста кү авв. Бас нег профессиональыг дуудж авв. Эврәннь ханьд искусствд церглжәсн кү авв. Энтн үннидән оңдаруллһна нилчәр үүдсн шин йовдл болжана.

СССР-ин культурин министрин көдлмш даахар седжәх күүнә программинь би хойр дәкж сонслав. Түрүләд культуриг, келиг, келн-әмтни болн интернациональн авъясмудыг делгрүллһнә, туужлгч зөөриг харлһна төрмүдәр бәәх Келн-әмтни Советин комиссин болн наукар, улсин эрдм-сурһуляр, культурар болн сурһмжллһар бәәх СССР-ин Деед Советин Комитетин хамцу сүүр деер сонслав, тер сүүр деер депутатнриг Н. Рыжков Н. Губенкота таньлдулла. Терүнә хөөн Деед Советин палатмудын хамцу сүүр деер сонслав.

Шин министр орн-нутгин культуриг оңдаруллһна халхд бәәх ода чигн олзлгдад уга олн зүсн эв-арһин тускар, күүнә бәәдл-жирһлд культур ямаран ик чинр зүүжәхин тускар келсиг СССР-ин Деед Советин депутатнр оньган өвч сонслдад, энүнә әрүн седкләрн келжәх үгд итклә. Культурин министрин төлә дууһан өгх өдр депутатнрт — Деед Советин комиссьмүдин болн комитетмүдин чледт правительствин толһачин келсн үг намд тодлгдв. Тиигхд Н. Рыжков иигж келлә: «Правительств, государственн органмудын заллтс орн-нутгин культурла бат залһлда бәрх зөвтә гиж Николай Николаевич Губенкон келсн тоот намд таасгджана. Энтн чик хаалһдан бәәнә, эврәннь өмн тәвгджәх төрмүдиг чикәр меджәнә гиж би тоолжанав. Союзн культурин Министерств әрк биш кергтә гиж шиидхләрн бидн эндүрж угавидн». Тер мет культурин материальн көрңгнь му болжахин (социальн саңгас зуг 2.2 процентнь культурт һарһгдна, селәнд көдлжәх культпросветкөдләчин сардан дундлад авдг жалвнь — 97 арслн) тускар Совмина ахлач бас келлә.

Орн-нутгин культуриг цааранднь делгрүллһнә, культурин болн искусствин халхд шин үүдәлтин бәәдл тогталһна, искусствин үүлдәчнрин урмдын өөдлүллһнә төрмүдиг СССР-ин культурин министерств күцәж чадхмн. Тер төләд чигн правительствин ханьд искусствин үүлдәч орсн болх.

А. ЗОЛОТОВ,
РСФСР-ин искусствин ачтә үүлдәч, АПН-ә политическ шинжләч.

СОЮЗАР

●Мана федеративн гер

Советск немшнр Нева деерк балһснд

Ленинградт, Васильевск арл деер, С. М. Кировин СССР-ин улсин иньгллтин нертә культурин Бәәшңд Цутхлң үүдсн бәәнә. Энтн хөрәд шаху культурн обществс — еврейск, маңһд, украинск, грузинск болн нань чигн келн-әмтнә обществс негдүлжәнә... Минь одахн энүнд немшнрин обществ бас немгдв.

Балһсна йосна өгсн тодингәр болхла, эндр Ленинградт дөрвн миңһ шаху немш келн-әмтн бәәхмн болжана. Немшнрин обществ бүрдәлһнд нерәдгдсн конференцд хамгин олн зүсн эрдмтә кесг зун күн цуглрв. Ленинградт бәәх ФРГ-н болн ГДР-ин генеральн консульствсин элчнр бас ирв.

Үг келсн әмтнә кесгнь эврәннь төрскн келән меддго бәәж, ик зунь орсаһар келв. Тегәд чигн шин обществ немш кел дасж авхар седжәх әмтнд, бөдүн күн чигн болтха, бичкдүд чигн болтха цуһараднь немш кел дасхх төр тәвжәнә. Немш келиг онц предмет гиж сурһдг школ һарһхин тускар төр хәләгдв. Петр I хан әмд бәәх цагтан бүрдәсн Петершуле гидг сурһулин заведень нег цагт Петербургд бәәсн бәәж. Ода тер герт бас школ бәәнә, болв энд школьникүдт английск кел дасхна. Сурһулин шин жиләс авн энд немш келәр сурһдг эклц классмуд эклж көдлхмн. Эк-эцкнрин дурарнь бичкдүдт немш кел дасххин төлә багмуд бүрдәж болм бичкдүдин дошкольн учрежденьс ода хәәгджәнә.

Бүрдәмжин конференц деер босж үг келсн әмтн кесг олн сүв-селвгүд өгцхәв. Үлгүрнь, немш келәр художественн литературин библиотек һарһхин тускар келцхәв. Эндр Кировин нертә культурин Бәәшңд 160 миңһ шаху ботьта библиотек бәәхмн болжана, терүнәснь 700-800 ботьнь немш автормудын бичсн, болв орс келнд орчулгдсн үүдәврмүд болжана. Әрәсән империн хотл балһснд көдлжәсн немш келн архитектормудын, скульптормудын, номтнрин бәәдл-жирһлләнь болн үүлдврләнь залһлдата Ленинградын темдгтә һазрмудар кесг экскурсь бүрдәхмн, гиж шиидцхәв. Ю. Фельтена, А. Штакеншнейдерин, К. Тона проектмүдәр тосхгдсн ке-сәәхн бәәшңгүд болн гермүд мана цаг күртл хадһлгдсн бәәнә. Петербургд урднь бәәсн немш колония туск материалмуд хәәсн деерән, өдгә цагин үйнрин бәәдл-жирһлин туск материалмуд бас хәәх кергтә. Немш келн-әмтнә кесг олн элчнр сталинск цаажллһна жилмүдт бас зөвәр ик зовлңгла харһсмн, эднә бичсн бичгүд, зургуд, тодлврмуд болн нань чигн документс ода цуглулж авгдх зөвтә...

Ке-сәәхн архитектурн бумбсин негнь болжах Невск проспектиг кеерүлжәх лютеранск Св. Петрин чонжиг цааранднь яһж хадһлхин тускар күүндвр болв. 18-ч зун жилин түрүн өрәлднь А. Брюлловин проектәр тосхгдсн эн чонж ода зөвәрт хуучрж одж. Немш культурн обществин чледн эн чонжиг ясулж, бурхн-шаж иткдг әмтнд хәрү өгхин тускар ухалх зөвтә.

Немш обществин правленя ахлачд Андрей Келлер сунһгдв. Герценә нертә Ленинградск педагогическ институт төгсәсн баһ наста туужч А. Келлер Әрәсәд бәәх эврәннь келн-әмтнә туужин тускар олн зүсн материалмуд кесг жилмүдин туршарт цуглулж авчана.

— Мана күцл болхла, төрскн келән, эврәннь келн-әмтнә авъясиг сәәнәр медж авхар седжәх нег ухан-седклтә әмтиг негдүлж, төрскнәннь әмтнлә культурн залһлда бәрхднь дөң болллһн, — гиж А. Келлер келв.

Е. ДОРОШИНСКАЯ,
АПН-ә корр.
Ленинград.

Бичәч мөңгәр эврән бийән дааж чадхви? Бийән мөңгәр даашго яһла... Московск бичәч, СССР-ин бичәчнрин Ниицәнә член 48-тә Вардван Варжапетян эн өдрмүдт метрон «Чеховская» гидг станцин үүдид суучкад, эврәннь бичсн дегтрмүдән хулджахиг үзж болхмн. «Юридическая литература» гидг дегтр һарһачла бооца кеһәд, урдк алдр шүлгчнрин тускар туукмүдин хураңһу бичәд, эврәннь мөңгәрн терүгән барлв. 5430 экземпляр дегтр барлгдв. Дегтрмүдиг хулдад авгдсн мөңгнә 60 процентнь дегтр һарһачд одхмн, наадк мөңгнь бичәчд үлдхмн. Дегтр хулддг магазинд дегәд икәр процент авдгаснь зулад, бичәч эврән бийнь хулддг болж.

ЗУРГТ: В. Варжапетян эврәннь дегтрмүдән хулджах кем.

ТАСС-ин зург.

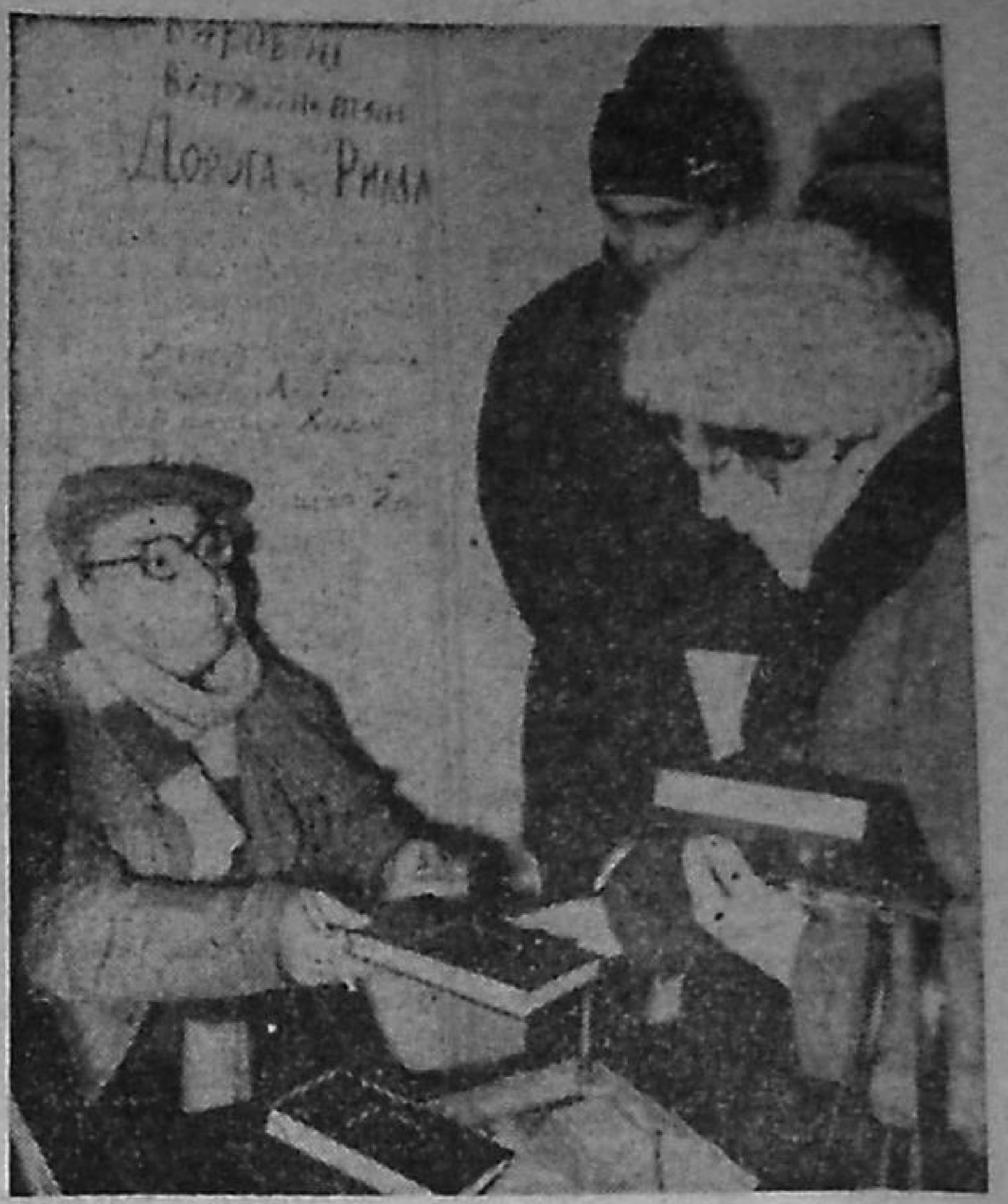

Шинрүләчнрт—стипендь

Мана орн-нутгин иргч специалистнрин, номтнрин, научн болн шинжллһнә көдлмшинь ВОИР-ин Азербайджанск республиканск совет урмдулх болж шиидв. Научн-техническ үүдәлтәр соньмсдг болн эн үүлдвртән сән күцәмж бәрсн студентнрт шишлң стипендь эн совет өгхәр бәәнә.

Республикин сурһулин заведеньсәс эврәннь килмждән авсн тавн студент болһнас научн-техническ үүдәлтәрн онцрсн нег студентд сардан 80 арслн, техникумин сурһульчд болхла — сардан 60 арслң ВОИР өгхәр бәәнә.

Урдк цагт обществд иим арһ уга билә. Эдл-ахун тооцаһар көдлдг болснас авн иим арһ энүнд бәәнә. Нидн жилин ноха сарас авн предприятьмүдин даалһврар шин техник болн технологий үүдәхин төлә үүдәгч багмуд бүрдәгдв. ВОИР-ин республиканск совет 1 сай 700 миңһн арслңгд иим көдлмш күцәчкв. Энүнәс 148 миңһн арслңга орү авв. Эн мөңгнәс билгтә студентнрт стипендь өгчәнә.

(ТАСС-ин корр.)

Баку.

АХР ЗӘҢГС

ХАБАРОВСК. «Экспа» кооперативн государственн концернд бүрдәсн «Экспабанкин» счетд түүла сарин 3-д Приамурьен предприятьмүдәс болн организацсас мөңгн экләд орж ирв. Эн сан бүрдәлһнд тәвц мөңгән орулсн ямаран чигн государственн организац эс гиж кооператив партнер болж чадхмн. Эннь эдид сән орү авхднь дөң болсн деерән, эдн банкиг заллһнд орлцж чадхмн.

ШЕМУРША (Чувашск АССР). Эвәр бәәлһнә төлә ноолда кежәх бичкдүд Саманта Смитд нерәдгдсн харһлт кев. Чувашск Шемурша селәнд интернациональн иньгллтин клубмудын цугсоюзн слет секгдв. Эн слет Саманта Смитин нертәһәр болжана. Энүнд Украинәс, Камчаткас, Уралас, Белоруссяс, Киргизяс, Ленинградас болн Москваһас бичкдүд ирв.

ЧИМКЕНТ. ЭВМ-әр залгдж көдлдг «Кварц» нертә түрүн автоматическ телефонн станц Чимкентд эдлврт орв. Ода частан балһсд хоорнд 160 миңһн күн 1500 каналар күүндж чадхмн.

ТБИЛИСИ. Грузин театрин, кегжмин болн киноин государственн музей ода зәрә гертә болв. Тбилисин цутхлнд XIX зун жилин архитектурин бумб болжах кезәңк нег герт коллектив орв.

(ТАСС).

●Республикин малын фермсәр

Әдл-ууш һарһлһн икдҗәнә

Городовиковск района Чапаевин нертә колхозд саальчнр Валентина Заморева, Татьяна Лохова, Ира Верля, Нина Замореева, Ольга Матвеева эдн батлсн баг үкрмүд болһнас дундлад 2800 — 3000 килограмм үс саах авцхав. Үснә цехин көдләчнр хоорнд өргәр делгрсн социалистическ дөрлдәнд Виктор Карпенкон һардҗах һурвдгч тойгта үснә-товарн фермин коллектив нүүрт һарв. Энд бәәх үкр болһнас дундлад 2600 һар килограмм үсн. саах авгдв. Цуг колхозар болхла тер үзмж 2400 һар килограмм болв. Колхоз 2070 тонн үс государствд хулдад жилә зураһан хойр зу шаху тоннд давулҗ күцәв.

— Колхозникүдин онц эздүдин дөңцл әдл-ахуһас селәнә әдл-ахун үлү әдл-уушиг хулдҗ авдг болсна ашт сүл жилмүдин эргцд государствд үс болн мах хулдлһна зура давулҗ күцәгдҗәнә. Терүнә төлә бидн колхозникүдт һунҗд болн дөнҗд хулднавидн. Үлгүрнь, нидн жил онц эздүдт хойр миңһ һар һунҗ хулдсн болхла эн жил баһ гихдән хойр миңһн тавн зун хулдгдхмн. Сүл жилмүдт эздүдин көгшн үкрмүдинь махна комбинатур йовулчкад ормднь дөч шаху һунҗ өгвидн. Колхозникүдин дөңцл әдл-ахут малын хотар тетклһнд бас килмҗән өгнәвидн. Тегәд онц эздүдт болн колхозд чигн олзта-туста болҗ һарчана, — гиҗ колхозин ах зоотехникч А. Ф. Изюмцев омгтаһар келв.

Әдл-ахун фермсин көдләчнр 661 тонн үкрә болн һахан мах государствд хулдад жилә зураһан 100 тоннд давулҗ күцәв. Колхозин бордлһна площадкас махна комбинатур йовулсн бод мал болһн дундлад 400 һар килограмм татв. Сәәнәр көдлҗәх коллективсин тоод һахан ферм йовна. Ах һахачнр Анна Киян, Наталья Притула, Таисия Гафарова эдн эврә нөкдирләрн хамдан гүҗрҗ көдләд жил болһн миңһәд һар һахан кичг авч өскнә. Һахан кичгүд өсклһнд болн асрлһнд Вера Масляйин болн Иван Пичупарва һардҗах звенос сәәнәр көдлҗәнә.

— Мана фермсин көдләчнр өдгә цагт үвлиг бүрдәмжтәһәр давуллһнд һол оньган өгч үүлдҗәнә, — гиҗ колхозин ах зоотехникч А. Ф. Изюмцев товчлгч үгдән келв.

Эн жил колхозд цуг бийнь 3200 бод мал болн 4700 һар һаха үвлҗәнә. Олна мал тегәд хөрн кошарт болн хаша-хаацст үвлзҗәнә. Фермин көдләчнр нәәмәдллһнә подрядар көдлҗәх улс болад хошмудан киитнә кемд һоллгчдан эврә күчн-чидләрн белдв. Әдл-ахун малын төлә үвлин туршарт күрм өвсн, сенаж, силос, солом болн буудян зүүтә хот белдгдв. Шүрүн хот үүлдг, семрүлдг болн шалдрң бүда белдг хойр цех чадмгар олзлгдҗана. Үвлиг бүрдәмжтәһәр давулх болн шин жилин зураг чигн йовудтаһар күцәх әв-арһ колхозд бәәнә.

Х. УРАНОВ.

ЗУРГТ: нүүрлгч саальч **Т. И. Лохова.**

Н. Лиджиевин цокси зург.

Һару угаһар көдлҗәнә

Республикд мал үвлзүллһнә кем гүргүдән орчксн бәәнә. Чилгр өдрмүдиг чадмг кевәр олзлад, хөөдән тееҗг хәрүлҗ, махшажах малчнр баһ биш. Тедн дунд Малодербетовск района «Малодербетовский» махна совхозин дамшлтта малчнр йовна. Эднә гүҗрмг күч-көлснә ашт давсн сармудын эргцд нег чигн һару һарһгдад уга болҗана. А. А. Мисировин, А. Амирчупановин, В. В. Джалыковин, Х. Кагермановин болн нань чигн ах хөөчнрин һардҗах коллективс чидлән әрвллго көдләд хамгин өөдән күцәмҗс бәрҗәнә.

Әдл-ахуд үвлзҗәх хөөчнрин бригадмудын ик зунь нәәднр хөд хәләҗәнә. Тегәд чигн үвлин эн өдрмүдт хөөчнрин кех көдлмш баһ биш. Хәләсн малан һару угаһар бүрн-бүтн хадһлсн деерән хурһлх хөөдиг цадхлң бәрх кергтә. Эс гиҗ сән төл авч болшгонь ил. Ним йовдл учрхиг меджәх хөөчнр үвлзүллһнә түрүн өдрмүдәс авн малд шимтә хот өгдг болв. Чиңәһән геeһәд, эцҗәх мал тер дарунь йилһгдәд салу бәргдҗ бордгдна.

Дәкәд болхла, эн әдл-ахуд хөөчнрин коллективс дунд социалистическ дөрлдән өргәр делгрҗәнә. Нег үлү үвлин кемд дөрлдән ик чинр зүүҗәнә. «Малодербетовский» совхозд сар болһн дөрлдәнә ашмуд диглгдсн цагт хәләврт бәәх малас һару эс һарһлһн һоллгч үзмҗ болна. Тегәд чиги малчнрин бригадмуд дөрлдәнә йовудыг ил үзҗ улм өөдән производственн күцәмҗс бәрхин төлә чидлән әрвлхш. Келхд, үвлзүллһнд бүрдәмҗтә кевәр белдсн йовдл сән ашмуд өгх, гиҗ ицҗ болхмн. Зуни болн намрин сармудт әдл-ахуд цуг хаша-хааң ясгдла, малын хошмудт үвлин кемд күрх шүрүн болн шимтә хот зөөҗ күргдлә.

ШОРВИН И.

ҺАЗАДЫН ОРДУДАР

Геббельсин өдрлг-лит олдв

Урднь геедрәд, төрүц олдшгод тоолгдҗасн Геббельсин өдрлг-литиг деедгерманск тууҗч Бернд Зесеманн болн ончәч Эрвин Фишер олҗ авч.

«Һурвдгч рейхин» толһачнрин негнь болҗ бәәсн Геббельсин өдрлг-литиг шинҗлҗ хәләлһнә проектин тускар Деед Берлинә сулдан бәәх университетин президент, профессор Дитер Хекельман энд болсн пресс-конференц деер келҗ өгв. Коммуникацин болн прикладной искусствин тууҗин институтын директор профессор Бернд Зесеманн толһачта баг номтнр бичәч Эрвин Фишертә хамдан тер проектиг хәләҗ шинҗлх зөвтә болҗана. Проектин күцлнь — Гитлерин өөрхн нөкдин өдрлг-литиг бүклднь сәәнәр шинҗлҗ хәләһәд, шалһгч хәләцтә үнлһ келһн болҗана.

Деедгерманск тууҗчнрин ухан-тоолврар болхла, Геббельсин өдрлг-лит тер цагиг медхин төлә әркн чинр зүүҗәнә, юңгад гихлә энтн национал-социалистическ аппаратын һардачнрин тер цагин үүлдвриг үннднәс герчлҗ үзүлҗәх һанцхн документ болҗана.

1987 җилд Геббельсин өдрлг-литиг тууҗин мюнхенск институтын номтнр редактировать кеһәд, 4 ботьтаһар барлла.

Бичәч Фишер болн профессор Бернд Зесеманн кесг жилин туршарт хәәлдәд йовҗ олн зүсн архивст болн библиотекст урднь геедрҗ одсн тоолгдҗасн кесг миңһн халхс олҗ авв. Тер шинәс олдсн халхснь болхла, нарт делкән хойрдгч дәән эклхин өмн өргнд нарт делкәд ямаран бәәдл тогтсна, Чехословакд дәврҗ орсна туск, советск-германск хулд-гүүлгәнә-экономическ хәрлцәнд өггдҗәх үнллһнә, дә кешгон туск пактын, англо-французск политикин туск болн тууҗлгч чинр зүүҗәх нань чигн материалмуд йовна.

Геббельсин өдрлг-лит бәәхин тускар бичәч Эрвин Фишер медчкәд, 1968-ч жилд терүг эклҗ хәәсмн. Эврәннь олҗ авсн материалмудан 1974 жилд «Хоффман болн Кампе» гидг дегтр һарһачд эн өгсн бәәҗ, терүгинь тедн үчр-зөв угаһар Мюнхенд бәәх тууҗин институтд өгчкҗ, гиҗ пресс-конференц деер Фишер келв. Терүнә хөөн «Хоффман болн Кампе» гидг дегтр һарһач болн тууҗин мюнхенск институт швейцарец Ф. Генодла нөкцлтхәр бәәхинь медчкәд, Фишер тер материалмудан хәрү некҗ, юңгад гихлә Ф. Генод кесгәс наран бийән «шалһгч национал-социалиств» гиҗ келҗәнә, тер төләдән негл Геббельсин «зөөриг» барлх зөвтә күүнд бийән тоолҗана. Эн йовдл Фишерт таасгдҗахш. Бичәч Фишериг Деед Берлинә сулдан бәәх университет бас дөңнв.

— Энтн өдгә цагин деед германск обществд ик кергтә документ болҗана. Фашизм, национал-социалистическ ухан-тодлвр ода чигн энд йосндан уга кегдәд угаг сүл цагт ФРГ-д болҗах йовдлмуд үзүлҗәнә, — гиҗ профессор Зесеманн келв. — Үлгүрнь, республиканск партин нилч яһҗ өсҗәхиг авад хәләлт.

Нацистнр эврәннь пропагандистск аппаратан олзлад олн зүсн худл келәд, хов цацад, орн-нутгтан салд әмтнә толһаг эргүләд, олна ухан-тоолвриг соляд, ик аюл яһҗ татсна тускар әрк биш әмтнд келҗ өгч медүлх кергтә.

Геббельсин бичсн өдрлг литиг 1945 җилин хөөн зәрц хүврәсмн, тер тоод 1974 жилд барлгдсн материалмуд бас хүврәгдҗ. Ямаран күцлтәһәр тиигсинь шинҗлҗ хәләхин төлә 4 — 5 жил кергтә болҗана.

«Нарт делкән хойрдгч дәәнә өмн өргнд болсн йовдлмудар СССР-т өргн күүндврмүд боллгиг бидн меднәвидн. Ода маднд бәәх материалмуд тер тууҗлгч цагин туск хәләциг сольҗ чадшго. Болв фашистск һардачнрин тер цагин ухан-тоолвриг сәәнәр медҗ авхд эн документ дөң болхнь лавта. Арһ-эвәрнь общественностиг, тер тоод советск общественностиг эн документлә таньлдулхин арһинь хәәхвидн», гиҗ профессор Зесеманн келв.

Ю. МАЗИКИН,
АПН-ә эврә корр.
Деед үзгин Берлин.

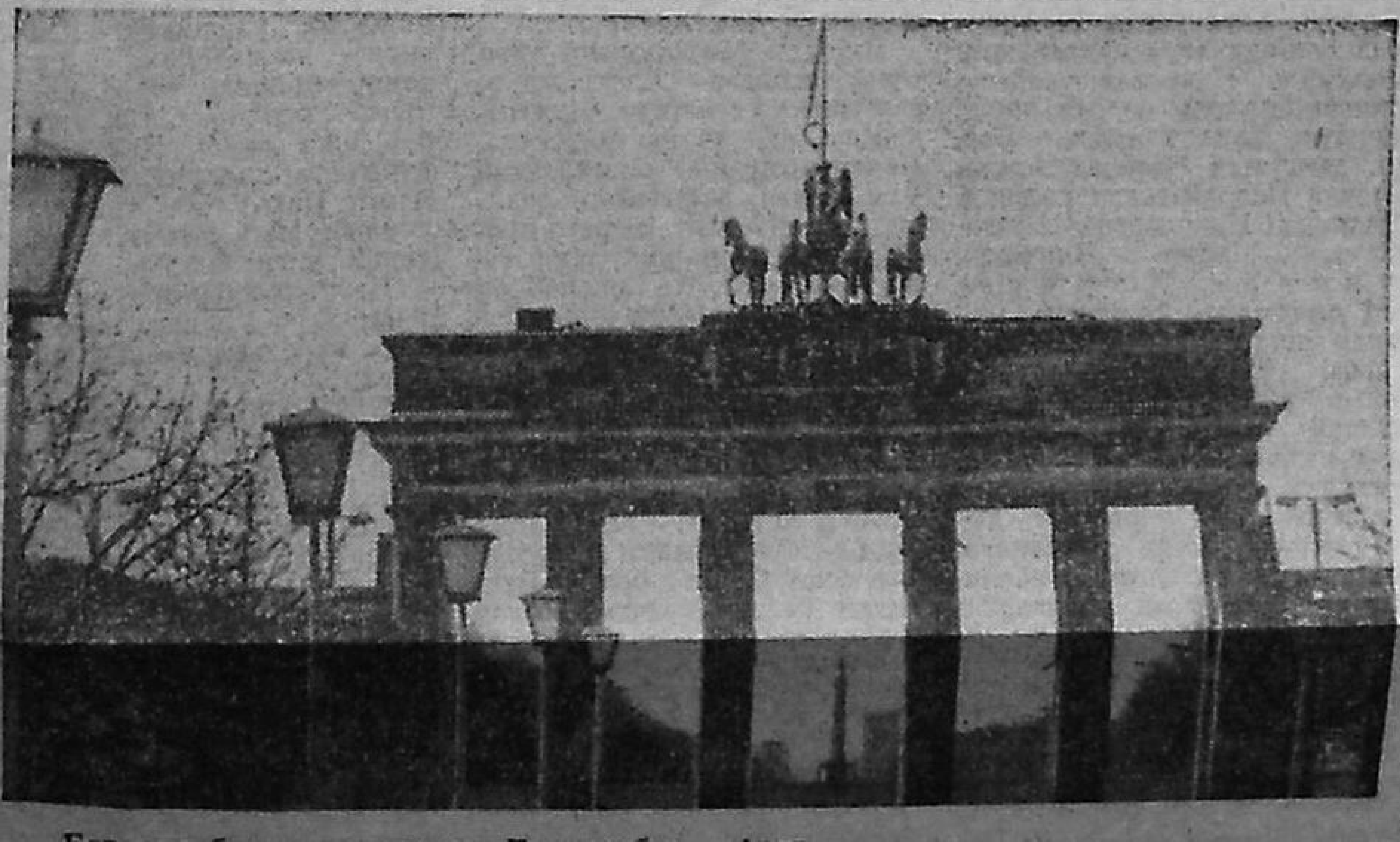

Американцнрин селвг

США-д ода кесг олн штатмудт гертән чигн, олн хурдг һазрмудт чигн, көдлмштән чигн тәмк татдгиг уурулчкв, зуг тәмк татхин төлә шишлң һарһҗ өгсн бәәрнд татхмн болҗана. Ресторанд, кафед, театрт ирв чигн, кемр тәмк татх дурн күрхлә зуг шишлң бәәрнд, эс гиҗ һаза һарад татхмн болҗана.

Нам һардачнрин бийснь эврәннь кабинетдән тәмк татдг арһ уга, көдләчнрнь тиим зөв өгхш, нег гер дотрк бүтү кондиционированн аһарт тана татсн тәмкин утан оржана гицхәнә. Тиигҗ бәәрн нег фирмин вице-президент эврәннь көдләчнртән өөлсн бәәдлтәһәр нанд келв. Жил өмн кассир танд самолетин билет хулдҗаһад альд суунта — тәмк татдг улсла, аль татдго улсла, гиҗ сурх билә. Ода болхла, үкр сарин I шинәс авн. США-н конгресс Негдсн Штатмуд дотраһар нисдг, тер мет Аляскур болн Гавайск арлмудур нисдг цуг авиарейсмүдт тәмк татдгинь уурулчкв.

Тәмк татҗ болшго һазрт тәмк татсн күүг кен чигн ичәһәд алхмн болҗана, терүн деерән энүнәс зөвәр ял авна: эн ялнь 500, зәрмдән нам 1000 доллар күрнә. США-н деерәһәр нисҗ йовх авиалайнерин нам туалет дотр тәмк татсн бийнь тер күн 2000 долларин ялла харһна.

Сүл жилмүдт орн-нутгт специалистнр зөвәр ик нәрн шинҗлтс кеһәд, зүркнә, оошгин, гүлгн гемтә улсин ик зунь тәмкәс келтә бийдән гем авсинь иткүлв. Тегәд терүнә хөөн орн-нутгт тәмк татлһна йоста гидг чаңһ ноолда кеҗәнә.

Мана орн-нутгас США-д ирхлә, энд тәмк татдг улс йир хатярнь тер дарунь медгднә, нег үлү баһчуд дунд тәмк татдг әмтн йир цөөкн. Уульнцст тәмк татҗах әмтн хая-хая үзгднә. Урднь олн зүсн тәмк зарҗасн ке-сәәхн зурһудта зармуд цөөкрҗ.

Американск правительств наркотиклә ноолда келһнә программ күцәхләрн хамдинь тәмк татлһна бас ноолда кеһәд, эн жилин бийднь тәмк татдг әмтнә тоог цуг әмтнә тооһин 25 процентд күргҗ баһрүлхәр седҗәнә. Тәмк татдг улсин тоонь США-д жил болһн 2 — 3 процентд баһрад йовна. 1963 жиләс авн эн

●Мана штатн биш корреспондент

С. Логвиненко Яшалтинск районас зәңглҗәнә

Цуг үзмжсәр зураһан күцәв

«Ильичәв» колхозин 2-ч бригадын ни-негн коллектив эн жилә производствени дааһврмудан цуг үзмжсәрн күцәчксн бәәнә. Эн бригадын олн жилин эргц дамшлтта бүрдәһәч болн сүрҗжлач В. Д. Шилко чадмг кевәр һардҗана.

Урпц хуралһна кемә бол-

та. В. А. Зайцева болн нань чигн саальчнр йовна. Эдн үкр болһнас 2700 литр үс сааһад коллектив өөдән күцәмжс бәрснд эврә тәвцән орулв.

Бүрдәмжтәһәр үвлзҗәнә

К. Марксин нертә колхозин малчнр үвлзүллһнә кемиг бүрдәмжтәһәр давулжа-

Күцәсәрн төвкнҗәхш

Октябрьск района кесг предприятьмүд болн әдл-ахус давсн жилин зурасан нертәһәр күцәчксн бәәнә. Теднә негнь В. Н. Богомолов һардҗах «Октябрьскмежрайгаз» конторин күчкөлсч коллектив. Келхд, ни-негн эн коллектив һоллгч үзмжсәр производственн зурасан болзгаснь урд күцәсмн. Күчкөлснь һарц чиги темдгтәһәр өссиг онц темдглх кергтә. Урднь «Октябрьскмежрайгазин» коллектив Ик Царң поселкин Матросовин нертә уульнцд бәәдг әмтнә гермүдт газ орулад ик байр үүдәв. Эн йовдл Алдр Октябрьск социали-

ен производствени күцәмжс бәрснд газ зөөдг шишлң автомашинә маши залач Николай Васильевич Поляков, слесарь Василий Иванович Толстошеев, тракторист Анатолий Федорович Крылов эднә ик тәвц бәәнә, гиҗ келҗ болхмн. Производствин нүүрләчнр эврә кергин йоста эрдмчнр болҗ зурасан болн социалистическ дааһврмудан күцәсн деерән олна көдлмшт шуумһа кевәр орлцҗана. Н. В. Поляков профсоюзн комитетин ахлачин үүл дааҗана. А. Ф. Крылов болхла профсоюзн комитетин член болҗ темдгтә ке-

Мана штати биш корреспондент

С. Логвиненко Яшалтинск районас зәңгләҗәнә

Цуг үзмҗсәр зураһан күцәв

«Заветы Ильича» колхозин 2-ч бригадын ни-негн коллектив эн жилә производственн даалһврмудан цуг үзмҗсәрн күцәчксн бәәнә. Эн бригадыг олн жилин эргцд дамшлтта бүрдәһәч болн сурһмжлач В. Д. Шилко чадмг кевәр һарджана.

Урһц хураһна кемд бригадын механизатормуд гектар болһнас дундлад 29 центнер буудя цокж авсмн. Эн үзмж зуралгдснас 5 центнер ик болла. Нарн цецг хураж авлһна зура бас күцәгдсн бәәнә. Бәәрн механизатормудын гүҗрмг күч-көлснә ашт 166 тонн нарн цецгин экн хулдгдв. Малчнр үнн седкләсн чидлән әрвллго көдләд өөдән һарцта күч-көлсәрн оньчрв. Келхд, бригадын малчнр үс болн мах һарһлһна, ноос кирһлһнә зураһан давулж күцәсн бәәнә. Бордлһнд бәәсн малын өдрә чивх өөдән болснд махнд орулж өггдсн үкр болһн дундлад 420 килограмм татв.

Оньдин социалистическ дөрлдәнә дииләчнрин зергләнд йовдг механизатормуд дунд О. Г. Бухмиллер бәәнә. Нүүрлгч тракторист К—700 тракторар 4303 гектар һазр хаһлв. В. И. Бухмиллер СК-5 «Нива» комбайнар 12 миңһ һар центнер буудя цокж авад бас дөрлдәнә дииләчнр дунд заагдв. Эднә үлгүрәр малчнрин кесг коллективс өөдән производственн күцәмжс бәрҗәнә. Үлгүрнь, Д. Ф. Дирляйна һарджах хөөчнрин бригад хөн болһнас цевр нөөрүләр һурваһад килограмм ноос кирһж авв. Терүн деер экәснь салһгдсн хурһд дундлад 28 килограмм татв.

Кесг саальч жилә зураһан болзгаснь урд күцәснә тускар зәңглв. Теди дунд Т. Н. Коваль А. Н. Шляхта. В. А. Зайцева болн нань чигн саальчнр йовна. Эдн үкр болһнас 2700 литр үс саађад коллектив өөдән күцәмжс бәрснд эврә тәвцән орулв.

Бүрдәмжтәһәр үвлзҗәнә

К. Марксин нертә колхозин малчнр үвлзүллһнә кемиг бүрдәмжтәһәр давулжана. Эдл-ахуд олна малын төлә хотын бат көрң тогтагдсна ашт иим күцәмжс бәргдҗәнә. Малын хошмудт 1581 тонн өвсн, 3077 тонн сенаж, 5587 тонн солом, 12305 тонн силос бәәнә. Үвлзүллһнә давсн сармудт цуг малчнр даавран медж, чидлән әрвллго көдлжәнә. Болв тер бийнь А. А. Штумпф һарджах 2-ч тойгта үснә-товарн фермин коллектив олнд үлгүр болжана. Давсн җиллә дүңцүлхлә эн фермд продукц һарһлһна кемжән зөвәр өөдән, нег чигн һару һарһгдад уга.

Ферм деер көдлжәх кормоцехд шүрүн болн шимтә хот негдүлгдж будан чангдад, малд өггднә, минеральн немрмүд өргәр олзлгдна. Малчнрт көдлмшин болн амрлһна сән таал тогтагдсн бәәнә. Производствин халхар кегддг цуг көдлмш механизировать кегдсмн. У, өргн малчин герт хот уудг хора, душ бәәнә, Улан шуһуд шин газетмүд, журналмүд умшж болхмн. А. В. Ильютченко, В. А. Манжиков, М. Д. Шалхаков, Д. М. Роот, Ф. Н. Лябахов эднә һарджах малчнрин бригадмуд нег чигн һару һарһад уга. А. П. Кандыбинә һарджах үкрчнрин бригад мал бордлһнд өөдән күцәмжс бәрж көдлжәнә. Эн коллектив борджах малын өдрә чивхнь 400 грамм тогтажана. Үвлзүллһиг бүрдәмжтәһәр давулжах хөөчнрин коллективс оданас авн төл авлһнд белдлһән эклв. Урһх жилд колхоз баһ гихдән 4500 хурһ авхар зуралжана. Эс гиж зун хөн болһнас 90 хурһн авгдх зөвтә.

Күцәсәрн төвкнҗәхш

Октябрьск района кесг предприятьмүд болн эдлахус давсн жилин зурасаң нертәһәр күцәчксн бәәнә. Теднә негнь В. Н. Богомолов һарджах «Октябрьскмежрайгаз» конторин күч-көлсч коллектив. Келхд, ни-негн эн коллектив һоллгч үзмжсәр производственн зурасан болзгаснь урд күцәсмн. Күч-көлснә һарц чигн темдгтәһәр өссиг онц темдглх кергтә. Урднь «Октябрьскмежрайгазин» коллектив Ик Царң поселкин Матросовин нертә уульнцд бәәдг әмтнә гермүдт газ орулад ик байр үүдәлә. Эн йовдл Алдр Октябрьск социалистическ революцин 72 жилин өмн өргнд учрла. Одахн болхла 35 патьрт газ бас орулгдв.

Күч-көлсч коллектив өөдән производственн күцәмжс бәрснд газ зөөдг шишлң автомашинә маши залач Николай Васильевич Поляков, слесарь Василий Иванович Толстошеев, тракторист Анатолий Федорович Крылов эднә ик тәвц бәәнә, гиж келж болхмн. Производствин нүүрләчнр эврә кергин йоста эрдмчнр болж зурасан болн социалистическ даалһврмудан күцәсн деерән олна көдлмшт шунмһа кевәр орлцжана. Н. В. Поляков профсоюзн комитетин ахлачин үүл дааҗана. А. Ф. Крылов болхла профсоюзн комитетин член болж темдгтә көдлмш күцәж йовна.

Нүүрлгч коллектив моһа сард болх суңһврт орлцхар белдҗәнә. Улсин депутатн-

Мана корр.

НЕМР ПРОДУКЦ

Давсн жилин зураһан кесг үзмжсәрн болзгаснь урд күцәсн предприятьмүд дунд Аршанск махна комбинатын коллектив йовна. Нидн жилин туршт эдн 6554 тонн мах болн дотр-дөрв государствд хулдад, 271 тонн полуфабрикат кеж һарһсмн. Бас тер мет 147 тонн өөк хәәлж авсмн. Ут-турштан коллектив 11 сай 616 миңһн арслнга товарн продукц кеж һарһсмн. Деер келгдсн үзмжсәрн махна комбинатын коллектив жилә зураһан давулж күцәһәд, государствд немр продукц орулж өгсмн.

Коллективин бәрсн күцәмжд дамшлтта мастер Елена Васильевна Гахаеван һарджах мал алдг цехин, Алексей Тимофеевич Сарсиновин һарджах полуфабрикат кедг цехин, Валентина Александровна Прилепа һарджах өөк хәәлдг цехин коллективс күч-көлснәннь тәвцән орулж көдлсмн. Көдлмшч цаган геелго, зогслт һарһлго эн цехмүдин коллективс шунж көдлжәнә. Урһжах 1990-ч жилд чигн урднь бәрсн күцәмжсәсн хооран цухршго төр өмнән тәвж мал эд-бод кедг промышленностин көдләчнр туула сарин түрүн өдрмүдәс авн зүткж көдлжәнә.

З. УЛЮМДЖИЕВА.

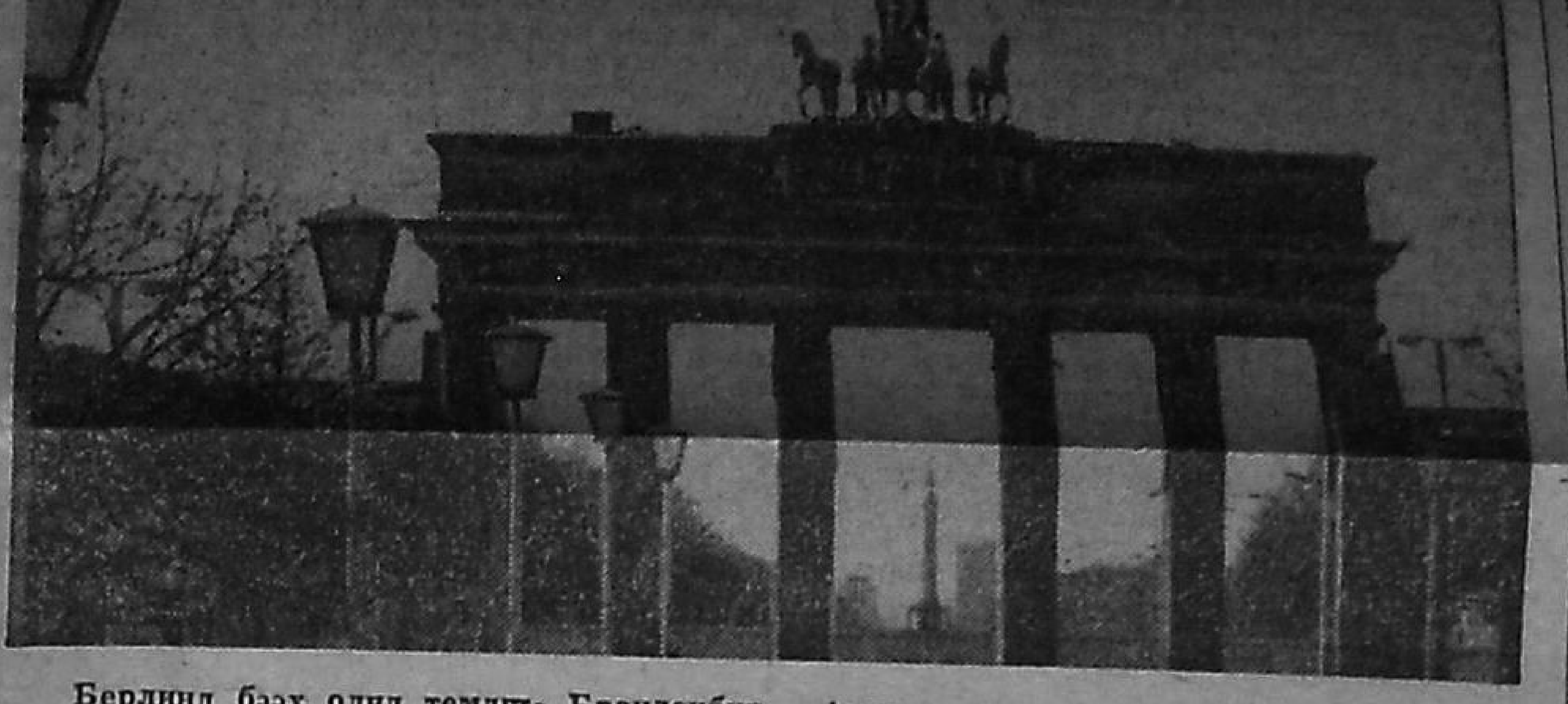

Берлинд бәәх олнд темдгтә Бранденбургск үүдн 18-ч зун жилин чилгчәр тосхгдсмн. Энтн «Эвин үүдн» гиж тосхгдсмн. Болв 1961 жилин ноха сард эн үүдн Европин символическ хойр эңгд хуваһна нег элементнь болв. Берлиниг хойр эңгд салһхла, эн үүдн хойр орн-нутгин межәнь болж һарв.

Ода болхла Бранденбургск үүдн әмтнә өмн секгдв, межә болдгасн һарв. Эндр ФРГ-н, Деед Берлинә болн ГДР-ин әмтн эн үүдәр дамжж хоорндан сулдан йовлддг болв.

ТАСС-ин зург.

гем авсинь иткүлә. Тегәд терүнә хөөн орн-нутгт тәмк татлһнла йоста гидг чаңһ ноолдан нежәнә.

Мана орн-нутгас США-д ирхлә, энд тәмк татдг улс йир хатяринь тер дарунь медгднә, нег үлү баһчуд дунд тәмк татдг әмтн йир цөөкн. Уульнцт тәмк татжах әмтн хая-хая үзгднә. Урднь олн зусн тәмк зарлжасн ке-сәәхн зургудта зармуд цөөкрж.

Американск правительств наркотикла ноолдх келһнә программ күцәхләрн хамдань тәмк татлһнла бас ноолда кеһәд, эн жилин бийднь тәмк татдг әмтнә тоог цуг әмтнә тооһин 25 процентд күргж баһрүлхар седжәнә. Тәмк татдг улсин тоонь США-д жил болһн 2 — 3 процентд баһрад йовна. 1963 жиләс авн эн жил тәмк татдг улсин то хамгин икәр баһрв.

Е. ПОЗДНЯКОВ,
АПН-э эврә корр.
Сан-Франциско.

ТУ МОСКВА ЭЛСТ

Туула сарин 8-с авн туула сарин 14 күртл телеүзгдлин программ

Туула сарин 8,

САРН ӨДР

Негдгч программ: 6.30—120 минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 2-ч фильм. 1, 2-ч серийс. 11.00 — Концерт. 11.30 — Научн-популярн киношинжллт. 12.30 — Цаг. 13.00 — «Мини иньг— мөрн». Научн-популярн фильм. (Франц). 9, 10-ч серийс. 15.30 — «Капитан Грантиг хәәлһн». Худ. фильм. 5-ч серий. 16.35 — «Россиянка» трио дуулжана. 16.55 — Док. фильм. 17.25 — Бичкдүдин нег час. 18.25 — Зар. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Шок». 19.40 — Шүлглән. 19.45 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 2-ч фильм, 2-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30— Актуальн интервью. 21.40 — «Мир Улановой». Док. фильм. 1.2-ч серийс. 23.45 — Шин зәнгс.

Хойрдгч программ: 8.00 — В. И. Ленинә нертә бичкдүдин Советск сангин телемарафон. 20.00 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Мартгдшго көгжмин асхд. 21.30 — «Зеленый фургон». Худ. фильм. 1-ч серий. 22.35 — Хоккей. «Чикаго блэк хоукс» (США) — ЦСКА.

Бәәрн программ: 20.00— Республикин өдр. (Хальмг келәр). 20.10 — Мультфильм. 20.20 — Республикин өдр. (Орс келәр). 20.30 — Келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә туск сонсхвр.

Туула сарин 9,

МИГМР ӨДР

Негдгч программ: 6.30—120 минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 3-ч серий. 9.45 — Мультфильмс. 10.05 —Бичкдүдин нег час. 11.05 — «Эн билә... билә...» 11.25— Кикон туск зар. 12.25 — Зар. 12.35 — Цаг. 13.00— «Мини иньг — мөрн». 11, 12. 13-ч серийс. 15.30 — «Капитан Грантиг хәәлһн». 6-ч серий. 16.35 — Док. фильмс. 17.15 — «Көгжм, менд!». 18.00 — «Объектив». Хамгин медәтә кинооператор Я. М. Толчанла харһлһн. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Нанд герм зүүдндм орна». Хабаровск областьд бәәх шишлң школмудын туск очерк. 19.35 — Улсин айсмуд. 19.50 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 3-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30 —«Ондарулллһн: төрмүд болн эднир хаһллһн». 22.35 —Фестивальмуд, конкурсмуд, концертмүд. 23.45 — Шин зәнгс.

Хойрдгч программ: 8.00 — Әрүни гимнастик. 8.20 — «Мадила хамдан ке, мадила әдл ке, маднас сәәнәр ке». 9.20. 10.20 — Французск келн. 9.50 — «Дуровихнә өрк-бүл. «Док. фильм. 10.50 — Бичкдүдт — фильм. «Бичкндк цагин сүл зун». 3 серийтә худ. фильм. 1-ч серий. 11.55 — Хоккей. «Чикаго блэк хоукс». (США) — ЦСКА. 13.55 — «Чини тускар». Телефильм. 18.30 — Цаг. 20.00 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 20.15 —Ритмическ гимнастик. 20.45— Хаалһар зеткр угаһар йовхин төлә. 20.50 — Концерт. 21.30 — «Зеленый фургон». Худ. фильм. 2-ч серий.

Бәәрн программ: 17.00— «Алина». Телефильм. 17.30 — «Иван Никулин». Телефильм. 17.50 — «Тадна төлә бүрдәсн харһлт». Хол Дорд үзгин цергә округин полковник П. Ф. Агиновла кесн интервью. 18.10 —Республикин өдр. (Хальмг келәр). 18.20 — «Сибирск харһлтс». Киноочерк. 17.45 — Республикин өдр. (Орс келәр). 18.55 — «Дольган». Баһчудын программ.

Туула сарин 10,

ҮЛМҖ ӨДР

Негдгч программ: 6.30—120 минут. 8.30 — «Көгжм, менд!». 9.15 — «Һазр эргж йовлһн». Альманах. 10.15 — «Солң». 10.30 — Хоккей. «Филадельфия Флайерз» (США) —ЦСКА. 12.30 — Цаг. 13.00— «Мини иньг — мөрн». 14. 15-ч серийс. 15.30 — «Капитан Грантиг хәәлһн». 16.45 — Мультфильм. 16.55 —«Кен чигн йовхар седҗәсн уга билә». Орн-нутгас советск немшнр һарч йовлһна туск төрмүд. 17.25 — Бичкдүдин нег час. 18.25 — Зар. 18.30 — Цаг. 19.00 —Хоккей. «Филадельфия Флайерз» (США) — ЦСКА. 21.00 — Цаг. 21.30 — Актуальн интервью. 21.40 — «Ромео и Джульетта». Фильм-балет. Г. Уланова болн Ю. Жданов биилжәнә. (1954 ж.) 23.10 — «Би тананд дуулж өгнәв». 23.45 — Шин зәнгс.

Хойрдгч программ: 8.00 — Әрүни гимнастик. 8.15— Зурач П. Корина музей-патьр. 9.00. 11.15 —Немш келн. 9.30 — Останкинә концертн студьд РСФСР-ин ачта артист А. С. Пономаревла харһлһн. 11.45 — Бичкдүдт — фильм. «Бичкндк цагин сүл зун». 2.3-ч серийс. 13.55 — «Бичкдүдт ангудын кичгүдин тускар. 14.25 — Прошлогодняя кадриль». Худ. фильм. 18.30 — Цаг. 20.00 —Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 20.15 — «Төриг дуурарн шүүж авчанав». 21.00 — Концерт. 21.30 — Туужин фильм «Иван Грозный». 1-ч серий.

Бәәрн программ: 17.00 — Сәәхн күүкдин марһан. 18.20 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 19.00 — «Булг» — «Родничок». Хальмг кел дасжах бичкдүдин төлә сурһулин программ. (Хальмг келәр) 19.25 — Республикин өдр. (Орс келәр). 19.35 —Актуальн интервью. КПСС-ин балһсна комитетин негдгч сегләтр И. Б. Шараповла кесн интервью.

Туула сарин 11,

ПҮРВӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30—120 минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 4-ч фильм. 9.40 — Мультфильм. 9.55 — «Ромео и Джульетта». Фильм-балет. 11.25 — Бичкдүдин нег час. 12.25 — Зар. 12.30 — Цаг. 15.30 — И. Брамс. Соната. 15.55 — Док. фильмс. 16.35 — Көгжмин үнтә зөөр. С. Рахманиновин романсмуд. 17.30 — «Обществин гуманизац болн санан-седклән дурари келлһн». «Коммунист» журналын редакцд болсн «төгрг ширә». 18.30 — Цаг. 19.00 — «...арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд». 19.45 — Мультфильм. 19.55 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». Худ. фильм 4-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30 — Государственн төрмүд хаһллһнд күүнә күргдг нилчин туск сонсхвр. 22.30 — Итальянск көгжмин асхн. 23.20 — Бөдүн улсин төлә мультфильм. 23.45 — Шин зәнгс.

Хойрдгч программ: 8.05 — Әрүни гимнастик. 8.15 — Научн-популярн фильм. 8.35. 9.34 — Природоведенье. 4-ч класс. 9.05. 10.05 — Испанск келн. 10.35 11.35 — Физик. 8-ч класс. 11.05 — Мана сад. 12.05 — Туужин фильм. «Иван Грозный». 1-ч серий. 13.50 — Ритмическ гимнастик. 14.20 — «Марк Твен таасҗахш». Худ. фильм. 17.40 — Ритмическ гимнастик. 18.30 — Цаг. 19.00 — Бөк ноолдлһна нарт челкән фестиваль. 20.15 — «Тенгс ордг хаалһ». 20.50 — Мордовск АССР-ин дууна болн биинһин государственн «Умарина» ансамблин концерт. 21.30 — Туужин фильм «Иван Грозный». 2-ч серий. 22.55 — Людмила Рюмина дуулжана.

Бәәрн программ: 17.00— Телефильм. 17.25 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 17.35 — Мультфильм. 17.55 — Республикин өдр. (Орс келәр). 18.05 — «Улсин цецн бүлгин зөвәс». Келмрч О. Э. Болдыревин орлцжах сонсхвр (Хальмг келәр).

Электрокүчнә нилчнь йир ик

Одахн болсн аюлын тускар Приютненск района цутхлагин әмтн мартжахш, ода бийнь үг һарһна. Тер өдр йир догшн салькн үләв. Тиим аюл болхла хамгин түрүнд электрокүчн уга болж одна. Электричеств уга болхла ямаран болдгиг әмтн сәәнәр медна. Производствин болн бәәцин төлә электрокүчнә нилч йир ик.

Кемр районн электрическ участкин көдләчнр аюлын өмнәс зөрмгәр болн нег мөслгч һоолда эс кесн болхла района цутхлн Приютн селән деер ямаран йовдл учрх бәәснь медгджахш. Аюлла болсн ноолданд Виктор Михайлович Морозов толһачтаһар электрик-монтажникүд Алексей Алексеевич Корчагин, Василий Семенович Бусыгин болн нань чигн әмтн күчн-чидлән болн цаган әрвллго зөрмг кевәр шунж үүлдв.

Селән деер электрокүчн кесг дәкж уга болжав. Болв кедү күнд болсн бийнь эс күцәгдсн нег чигн сурвр үлдсн уга. Ахрар келхд, участкин электрикүд теңгрин бәәдл муурхла тиигж шунмһаһар үүлдлһн сән авъяст хүврж одв. Деер заагдсн үүрмүдиг участкин начальник Николай Григорьевич Сиденко социалистическ дөрлдәнә нүүрләчнр гиж келв. Теднә тоод маши залачнр-электрикүд Анатолий Степанович Граков, Александр Петрович Колесников, бүрткәчнр Валентина Ивановна Панасенко, Евдокия Алексеевна Маврикова эдн йовна.

Электричествин приютненск участкин бичкн болн ни-негн коллектив эн жилиг му биш күцәмжстәһәр төгсәҗәнә. Үлгүрнь, электрокүч хулдлһна болн әрвллһнә зурас күцәгдв. Электрокүчнә геедрлт дүңгәд баһржана. Трансформаторн подстанц болһн деер тооһинь авлһиг болн сиц эздүдин секторт электрокүч хулхаллһнла ноолда келһиг чаңһасна ашт заасн күцәмжс бәргдсмн.

В. КОЛЕСНИЧЕНКО.

Җимбин Андрей

Йирдгч җилән эклий!

Моһа жил һарв, — гинә.
Мөрн жил орв, — гинә.
Негнь һарсн болхла,
Наадкнь орсн болхла,
Эв, байр, таал
Эрк биш батрх,
Үкл, аюл, цүүгән
Үндсәрн суһрх гисн
Эгл Ицл маниг
Эзлх зөвтә эсий?!

«Иим күслтә Ицл
Иргчдән күцхий?» гиж
Саглх учр бәәһә.
Санамр тоолвр — һә,
Түрү, яду бәәцд
Тесж эс чадад,
Көлсән күцц эдлх
Керг өмнән тәвәд,
Буцлда кесн улсиг
Бурушахар би бәәхшив.

«Даву жирһлд» күргсн
«Дамшлтта» һардвр
дотрас
Негдгч нүүрин улсин
Нердинь зааж келәд,
Чаңһар теднәс некхиг
«Чик!» гихәсн әәхшив.
Жирһлин зөвтә неквриг
«Җигтә» гихинь хәәхшив.

Давсн жил бүклдән
Делкән аюлд күүрсиг,
Нурсн ормснь үкләр,
Нульмсар, цусар дүүрсиг,
Дарук, селгәни, жил
Даах зөвтә болсиг
Санж, Шин жилд
Сана зовлго яахв?!

Келн улсин хоорндк
Керүл-цүүгә уурулж,
Нарт делкәд эднә
«Ниицәнә» неринь
туурулж,—
Ильичин герәсәр бәәлһ—
Иржәх жилд күләнәв.

Күләгдсн «ирх?»,
«иршго?»...
Кен лавта медх?
Жирһл дегәд нәрн,
Җилмүд әкүнд ол...

Моһа жил һарв, — гинә.
Мөрн жил орв, — гинә.
Нег жилнь һархла,
Наадк жилнь орхла,
Эв, байр, таал
Эрк биш үүдх.
Аюл, үкл, цүүгән

Цаһан Аав, мөрн жил ямаран болх? Р. Астахован цоксн зург.

ӘМТӘХН ХОТАР ӘМТ БАЙРЛУЛНА

«Көвүнәнь һарсн өдрлә ирлцүлж, торт кех даалһвр би кондитермүдт өгләв. Эдниг электрогерләр теткләһнд тасрлт һарад бәәсн бийнь мини даалһвриг тедн күцәв. Кондитермүдт теднә сән седклтә болн әмтнд кергтә көдлмшин төлә ханлтан өргтн, гиж район олна хотын һардвриг сурҗанав».

Приютн селәнә кондитерск цехин ни-негн коллективин нернд тиим олн ханлт келгднә. Эн цехиг дамшлтта эрдмч Ольга Васильевна Игнатенко һарджана. Әмтәхн хот кедг күүкд улс хойр селәһәр көдлнә.

— Олн жилдән көдлжәх Любовь Васильевна Бабыкинән селгәнд эврә көдлмшәрн Людмила Николаевна Маврикова йилһрнә, — гиж предприятин һардач келнә.— Басик дамшлтта Наталья Алексеевна Водолазскаян селгәнд Татьяна Николаевна Булилина, Мария Никифоровна Харченко ончрҗана. Наадксинь наран шидрәс авн иржкөдлҗәнә. Мергҗлттань эднд оньг, килмҗән өгәд, дамшлтан дасхҗана. Баһчуд күч-келснә хаалһан цаһан седклтә күүкд улсин һарт эклҗәнә. Ах үүрмүдән дахад күүкд цаган тооллцлго көдлнә, нам сееннь өрәллә чигн эдн әәрмдан көдлмшән тегсәнә.

Цехин хорань уутьхн болв чигн күүкд улс эндән цевр-цеп бәәдл тогтахар зүткнә. Эннь дегд амр биш болв чигн гер дотрк дангин ахулгдна, тегәд санапидстанц әдн көдлмшин тускар шал-

чигн тоот уга. Үнәрнь келхлә, Приютненск райпод эн цехин аһуг өргҗүлхин, нам шин гер тосххин тускар кесгтән келгдҗәнә. Болв тер кезә хаһлгдхнь темдг уга. Района цутхлңгин әмтнә то икдәд йовна, кондитерск кегдлмүдиг әмтн таасҗ хулдҗ авна, тегәд энд немр тосхлт әркн кергтә болҗана.

Коллективин дәкәд нег хурц тернь — оборудовань. Тернь һоллгчдан хуучрсн, кезәнк цага. Һуйр хутхдг шин аппарат авч ирсн бәәнә, болв тернь көдлҗәхш. Терүнә сольгддг әңгнь хамхрв, терүт ясдг мергҗлттә күн уга болҗана. Кегдлмүдиг шардг шкафмуд бас хуучн.

Цут тер оборудовань арвн тавн жилдән олзлгдҗана, гиж темдглх кергтә. Цех секгдснәс авн тернь көдлҗәнә. Кондитермүдин коллектив улм өөдән һарцтаһар көдлхин, селәнә әмтнд кергтә продукц һарһлһиг икдүлхин төлә район Ю. А. Сергиенкон һарджах инженерн-техническ церглһн теднә тускар ухалх зөвтә, гиж сангдна. Сәәнәр көдлдг әмтнд кергтә дөвгән күргхмн. Күч-келснә таалнь му болжахиг иткүлҗәх нег үлгүр. Олн зүсн кегдлмүд кегдхлә, эн бичкн хорад бүтү халун болад, нам бәәж болшго болва. Вентиляц болхла, хораг сәәнәр серүцүлхш.

Тиим «үүрмг» тер кондитерск производствд олн болҗана. Көдлмштнь түрү бәәсн бийнь коллектив гүҗрҗ көдләд, сар болһн зурасан давулҗ күцәнә. Өдр болһн хойр — һурвн

кулебяка болн нань чигн кегдлмүд әмтнд йир икәр таасгдна. Производственн күчн болн кергтә таал бәәсн болхла, эднә ассортиментнь улм немгдх билә.

Олна хотын болн потребительск обществин предприятьмүдт көдлдг әмтн ода нәәмәдллһнә арһин тускар ухалҗана. Эн цехин көдләчнр тиим арһин тускар бас күүндвр келә. Предприять орутаһар көдлх гиж эдн итклтә бәәнә. Чидл, чадмг болн мергҗлт көдләчнрин икнкднь бәәнә, болв нәәмәдллһнә туск бооца кехәр эдн адһҗахш. Шин керг эклхәс урд цуг халхсинь күүкд улс шинҗлҗ ухалҗана. Юнгад гихлә, нәәмәдллһнд орхла, деншг болһниг тоолх кергтә болх. Урдаснь хаһлх тәрмүд баһ биш бәәнә. Келхд, электрическ халхциг яһҗ олзлхмб? Цехәс нань терүт хотхоольн магазин чигн, кафетерий чигн олзлна.

Нәәмәдллһнә арһ олзлхла, цехд эврә хулдач, эврә шофер, эврә көлгн чигн кергтә болх.

Көлг оллһн гисн эднә хурц тер болҗана. Хулд-гүүлгәнә халхд зуг шиңкән болһсн, зуг өөдән чинртә продукц йовулх кергтә. Тегәд шин арһд орхин төләд цуг керигүд болн арһ шинҗлгдҗәнә. Сар болһн цехин коллектив 13 миңһн арслңга кегдлмүд кеж һарһж әмтнд хулдна. Эдн Үлдчн селәнд бәәх «Кермн» кафен коллективлә дөрлдҗәнә. Дөрлдәнд диилвр бәрхин төлә күүкд улс арһ-чидлән, медрлән зал-

ЧОН — ӘӘМШГТӘ АҢ

(Шог келвр)

Шин җилин байрин өдр темдглхин төлә институтын баһ научн көдләч Доржин Санж йир тохнятаһар белдлә. Эннь болхла иим учрта билә. Шин җилин байр болхас урд институтын зәңглһнә самбрт иим зар өлггдв: «Үүрмүд! Удл уга шин җил ирхмн. Тегәд институтын профкомин комитет шин җиллә хамгин сән гисн костюмин марһа зарлҗана. Марһана дииләчд 50 арслңга мөңгнә мөрә өггдхмн. Бал-маскарад улан шуһуд 19.00 часла эклхмн».

Үнәртнь келхд, Доржин Санж мөңгнд ховдг күн биш. Болв 50 арслң һазр деер кевтдмн биш. Тиигчкәд Доржин Санж ассистент, терүнә жалвнь зуг 120 арслң тогтана, гертнь нилх күүктә гергнь сууна, ууһн көвүнь болхла һурвдгч класст сурчана. Өдр болһн тернь әцкән әәрәд амр-зая өгхш: «Өрәл җил хооран джинс хулдҗ авнав гисчн альдв?».

Нә, кемр көвүһән хөрәд дууһйинь тасрулчкх болхла, гергтәһән тиигж күүнджболшго. Өдр болһн гишн гергнь залуһан көдлмшүрнь үдшәҗәһәд саак одакан келдгән мартшго:

— Не чи, Санж, кезә һардачасн патьр сурхар бәәнч? Эс гихлә эн күүкән авад гертән суужа, би эврән йовад сурсв. Дәкәд тер 120 арслңга жалвчнь өдгә цагт юн болҗахмб? Кезә нанд бүшмүд хулдҗ авхмч? Көвүнчн болхла тер — ода бийнь хуучн ахрдж одсн күлтән өмсәд школурн йовна.

Ахрар келхд, тәрмүдәс дала юмн уга. Тегәд Доржин Санж тер шин җилә марһанд диилвр бәрхәр нег үлү тохнятаһар терүнд бийән белдлә. Гергтәһән күүндснә хөөн Санж хөөнә костюм кехәр шиидв. Тернь бәс учрта билә, юңгад гихлә, гертнь хөөнә маск бәәж, терүг чирәдән өмсәд аавин хуучн девлиг әргүләд өмсчкхлә күн йоста гишң хөөнд хүврж одна.

...Доржин Санж хөөнә костюман өмсәд улан шуһуһур орлһнла бал-маскарад гүргүдән орчксн бәәж. Шин җилә олн-зүсн костюмс өмссн әмтн елкиг әргәд ду дуулддад йовлдад бәәнә. Доржин Санж тедн заагт орад теднлә хамдан елкиг әргәд йовв.

Тиигәд байрин ду дуулад елкиг әргтл Доржин Санж санаһан авв. Дарунь зүн талагшан хәләхлә аратын костюмта күн зүн һаринь атхчкж, барун талагшан толһаһан әргүләд хәләхлә, чонын костюм өмссн күн йовна.

Тиигәд йовад бәәтл чон сөөлнкә дууһарн Санжас сурҗана:

— Институтын һардач альд бәәхмб?

— Һардач альд бәәхинь кен медлә. Тертн маднла, эгл әмтнлә эдл елкиг әргәд йовшго. — Гертән коньякан ууһад суужахгов, — гиж келчкәд, Доржин Санж тер күүнәс сурв: — а та кембт? Таниг би таньҗахшв?

— Бинтн тана институтд шин күмб, — гиж тер сөөлңкү дууһарн хәрү өгв. — Тана институтын номин әңгд зуг нег цөөкхн өдр көдлчкләв. Келхд, тана институтын һардач ямаран күмб?

— Ой, эндр тер күүнә тускар күүндхмн биш, терүнә ормд эн елкан әргәд нәәрлхмн.—гиж Доржин Санж келчкәд шин җилин дууг эклхәр седхлә сөөлнкә дуута күн сурв:

— Яһад?

— Тертн йир киитн зүрктә икрхг саната күн, — гиһәд Доржин Санж халад ирв. — Нидн җилд мини бичсн кандидатск диссертацим номтын советин хәләврт орулх зөв өгчәхш. Диссертацд хәләгджәх тер күцц хаһлгдад уга, — гиж тер хара зеңгдән келнә. Хәләһит тер кишго домбрин келсн үгиг «Тер күцц хаһлгдад уга». Эврән урднь ямаран кевәр диссертацан харссинь соңслт?

Чонын костюмта күн толһаһан зәәлв.

— Нә тиигхлә медҗ автн. Терүнә әцкнь нег өөдән үүл даажахд мана һардач диссертацан бичлә. Тегәд диссертацан харсхд терүнд әцкнь дөңгән күрглә. Меднәвидн бидн тедниг.

Уурас көлтә Доржин Санжин кинь давхпад одв. — Мана һардач дөрвн өрәтә патьран яһж авсинь соңслт?

— Уга, уга, нам медхәр седжәхшүв, гиж чонын костюмта күн һаран сажв. — Энүнә тускар күүндхәр шин җилин тоотын тускар күүндхлә сән болхнь лавта.

— Тегәд юуна тускар күүндий? — гиж Доржин Санж соньмсв.

— Эндр шин җилин байрин өдр, та эн өдрлә хөөнә костюм кеһәд ирүвт, би болхла — чонын. Тегәд би таниг идчкх зөвтәв, яһад гихлә, чон цуснд ховдг әәмшгтә англм, — гиһәд «чон» тачкнж инәв.

— Нә идхәр седхлә — идтн, — гиж тер күүнә шогиг дөңнж Доржин Санж бас инәв... — Йир шогч күн бәәжлт.

— А биитн йириндән тиим күн, — гиж келн, тер маскан чирәһәсн тәәлв.

Түрүн авгтан Доржин Санж эврәннь нүдндән иткән уга: терүнә өмн марзаһад инәжәсн һардачнь зогсжана. Бийдән эс иткжәсн Доржин Санж нүдән аньчкад бийән чимкәд авв: эннь му зүүдн биший? Дарунь нүдән секәд хәләхлә — һардачнь урдк кевәрн марзаһад инәһәд зогсжана.

— Мини гемим, буйн болтха, тәвж өгтн. Би... би... — гиһәд Доржин Санж кергтә үгмүдән олж чадлго түрәд бәәв.

— Нә, гем уга, би хәрнәв, — гиһәд һардачнь залас һархар седв.

Болв терүнә хаңцинь атхчксн Доржин Санж терүг тәвшгоһар зуһудсн дууһарн келв:

— Та энүнд үлдх болвзат. Ю кеһәд гертән эн өдрлә суухмт?

— Ю болх билә, коньякан уухгов. А чи, Санж, байрин өдрин хөөн мини кабинетүр күрәд ир. Нег соньн күүндвр бәәнә. Сән бә.

Доржин Санж аман аңһаһад арднь үлдв.

БЕМБИН В.

Афганистана туск һәәхүл болхмн

«Афганск дән». Иим нертә һәәхүл 1990 җилин мөрн-хөн сармудт ВЛКСМ-ин МГК-д бәәх московск баһчудын цутхлң болн «Хәләц» гидг программ бүрдәхәр бәәнә.

Экспозицд документс, командованя закврмуд, зургуд, нернь темдгтә зурачнрин зурсн үүдәврмүд, цергчнр - интернационалистнрин эдлж йовсн өлг-эд тәвж үзүлгдхмн. Мана орн-нутгт кедг тайгуд, күүнә арс җулһлдг болн әлгәд уга шавиг улм илҗлдг протезмүд, исполкомсин болн райкомсин бюрократмудын бичәд бәәсн дала цаасн бас эн һәәхүлд тәвж үзүлгдхмн. Цуг эн тоотыг әмтн медх зөвтә. Московск баһчудын цутхлңгд иим һәәхүлмүд болн күүндврмүд кедг дамшлт бәәнә, әмннь эн организац

ЖУРНАЛЫН ШИН ТОЙГ

Республикин бичәчнрин Ниицәнә «Теегин герл» журналын давсн җилин сүл тойгнь барас һарв. Эн журналд бичәч Тачин Анҗан бичсн «Бар җил» гидг романа цаарандкнь барлгдсн бәәнә. Умшачнрин оньгт Антон Амр-Сапана «Теегт» гидг түүкин чилгчнь өгтджәнә.

Орс келәр түүклнә әңгд бичәч Михаил Анчаровин шин романа бөлгүд умшж болҗана. Автор мана орн-нутгин умшачнрт болн телехәләһәчнрт олн үүдәврмүдәрн темдгтә. Соньн зокъялмуд терүнә һарар бичгдсн деерн «День за днем» болн нань чигн телеспектакльмудын сценариймуд үүдсмн.

Эн җил — орс советск шүлгч А. А. Ахматова һарсна зуудгч өөнин җил. Эн йовдлд нерәдгдж, шүлгчин бәг шүлгүд хальмг келнд барлгдв. Хальмг бичәч Буджала Егор эн җилин бар сард җирн нас зүүв. Өөнд нерәдгдсн материал орс келәр болн шүлгчин бичсн «Үүдэн тәәлтн, хальмгуд» гидг поэмин эклцнг хальмг келәр умшж болхмн.

Орс келәр умшдг улст шүлглнә әңгд Санжара Байдыевин. Юрий Курбатовин шүлгүдлә бас таньлдх эв-арһ өгтджәнә.

Ах-дү удмурт олн-әмтнә литератур үүдснәс наарань зун җил болв. Автономн республикудин бичәчнр болн шүлгчир, теднлә хамдан олн умшачнрнь эн өөниг байртаһар темдглв. Журнал удмурт шүлгчнрин нлгәсн шүлгүд хальмг келнд орчулгдж барлгдв.

«Җаңһрин» 550-ч өөнд нерәдгдсн материалмуд «Теегин герлин»халхст тасрлт утаһар барлгджана. Шин дегтрт С. Липкина орчулсн бәлгиг орс келәр цааранднь умшж болхмн. Җаңһрч Шавалин Дава һарсна 105-ч өөнд чомт Н. Биткеевин бичсн статья баһ биш соньмслһ үүдәхмн.

Хальмг келн-әмтнә олзлж йовсн гүн үндстә үүдәврмүд өдгә цагт ик урмдта кевәр олнд медүлгджәнә. Теднә тоод лит оңц оньг бийдән тусхана. Җилмүдин, сармудын, сән өдрмүдин туск ном йир ик учр-утхта. Терүг, журналд орс келәр барлгдсн статьяг умшхла, цань уга тодрхаһар медж болхмн.

Хальмг кел даслһнд дөң болһна материалмуд тойгт цааранднь барлгджана.

Эмч М. Стеклов некмһә хәәвр кеһәд, хальмг әмтнә жирһлд олзлгдж йовсн эмнлһнә эв-арһин туск соньн материалмуд олж авсн бәәнә. Журнал эн сәәмд дарани селвг барлв. Эм утаһар эмнлһнә тускар энүнә умшж болхмн.

БӘНТРИН Н.

Спорт Спорт Спорт

Иржәх жилд күләнәв.

Күләгдсн «ирх?»,
«иршго?»...
Кен лавта медх?
Жирһл дегәд нәрн,
Җилмүд энүнд ол...

…

Моһа жил һарв, — гинә.
Мөрн жил орв, — гинә.
Нег жилнь һархла,
Наадк жилнь орхла,
Эв, байр, таал
Эрк биш үүдх,
Аюл, укл, цүүгән
Ард цухрад үлдх —
Йорта шин Ицләр
Йирдгч җилән эклий!

ко ончрҗана. Наадксн нааран шидрәс авн ирҗ кедлҗәнә. Мергҗәлттнь әдид оньг. килмҗән егәд. дамшлтан дасхҗана. Баһчуд күч-көлснә хаалһар цаһан седклтә күүкд улсин һарт эклҗәнә. Ах үүрмүдән дахад күүкд цаган тооллцлго кедлнә. нам сөөнь өрәллә чигн эдн зәрмдән көдлмшән тегснә.

Цехин хорань уутьхн болв чигн күүкд улс эндән пер-цер бәәдл тогтахар зүткнә. Энүнь детд амр биш болв чигн гер дотрк дангин ахулгдна. тегәд санэпидстанц эднә көдлмшин тускар шалһҗ бичхш.

Кондитермүдин күч-көлснә таалнь сән биш. Энд герәнь уутьхн болсн деерән амрлһна хора болн кергтә нань цергллһн теднә тускар ухалх зөвтә, гиҗ сангдна. Сәәнәр кедлдг әмтид кергтә децгән күргхми. Күч-көлснә таалнь му болжахиг иткүлҗәх нег үлгүр. Олн зүсн кегдлмүд кегдхлә, эн бичкн хорад бүтү халун болад. нам бәәж болшго болна. Вентиляц болхла, хораг сәәнәр серүцүлхш.

Тиим «үүрмг» тер кондитерск производствд олн болжана. Көдлмшгнь түрү бәәсн 'бийнь коллектив гүҗрж көдләд. сар болһн зурасан давулж күцәнә. Өдр болһн хойр — һурвн зүсн торт, һуйрар кесн хот. дорд үзгин келн әмтнә әмтәхн хот энд кеж һарһгдна. Хотын зүсн сар ирвәс икдәд йовна. Пирожки, беляш, растегай,

фер. эврә көлгн чигн кергтә болх.

Көлг оллһн гисн эднә хурц тер болжана. Хулд-гүүлгәнә халхд зуг шинкән болһсн. зуг өөдән чинртә продукц йовулх кергтә. Тегәд шин арһд орхин төләд цут көригүд болн арһ шинҗлгдҗәнә. Сар болһн цехин коллектив 13 миңһн арслнга кегдлмүд кеж һарһҗ әмтид хулдна. Эдн Үлдчн селәнд бәәх «Кермн» кафен коллективлә дөрлдҗәнә. Дөрлдәнд диилвр бәрхин төлә күүкд улс арһ-чидлән, медрлән зална. олн зүсн сырье дангин әс күртдг болв чигн бәәсн сырьеһар эдн сенр. әмтәхн кегдлмүд кеж. эврә көдлмшәрн әмт байрлулна.

К. ВОЛИН.

чир - интернационалистирин эдлҗ йовсн өлг-әд тәвҗ үзүлгдхмн. Мана орн-нутгт кедг тайгуд. күүнә арс жулһлдг болн әдгәд уга шавиг улм илҗлдг протезмүд. исполкомсин болн райкомсин бюрократмудын бичәд бәәсн дала цааси бас эн һәәхүлд тәвҗ үзүлгдхмн. Цут эн тоотыг әмти медх зөвтә. Московск баһчудын цутхлигд иим һәәхүлмүд болн күүндврмүд кедг дамшлт бәәнә, өминь эн организац «Н. Хрущев. Тер арвн жил» гидг һәәхүл бас бүрдәлә.

Д. КОПЫЛОВ,
ТАСС-ин корр.

Москва.

холәһәчирт олн үүдәврмудары темдгтә. Соньн зокьялмуд терүнә һарар бичгдсн деернь «День за днем» болн 'нань чигн телеспектакльмудын сценарийммуд үүдсмн.

Эн жил — орс советск шүлгч А. А. Ахматова һарсна зуудгч өөнин жил. Эн йовдлд нерәдгдҗ. шүлгчин баг шүлгүд хальмг келнд барлгдв. Хальмг бичәч Буджала Егор эн жилин бар са-

публикудин бичәчнр болн шүлгчнр. теднә хамдан олн умшачнрнь эн өөниг байртаһар темдглв. Журналд удмурт шүлгчнрин илтсн шүлгүд хальмг келнд орчулгдҗ барлгдв.

«Җаңһрин» 550-ч өөнд нерәдгдсн материалмуд «Теегин герлин» халхст тасрлт угаһар барлгдҗана. Шин дегтрт С. Липкинә орчулсн бөлгиг орс келәр цаарандкь умшҗ болхмн. Җаңһрч Ша-

[illegible] медҗ болхмн.

Хальмг кел дасхлһнд нег болһна материалмуд тойгт цаарандан барлгдҗана.

Эмч М. Стеклов негмһә хәәвр кеһәд. хальмг әмтнә жирһлд оллгдҗ йовсн эмлһнә эв-арһин туск соньн материалмуд олҗ авсн бәәнә. Журнал эн саамд дарани селвг барлв. Эм утаһар эмнлһнә тускар энүнд умшҗ болхмн.

БӘНТРИН Н.

ТҮ МОСКВА ЭЛСТ

Туула сарин 8-с авн туула сарин 14 күртл телеүзгдлин программ

Туула сарин 12,

БАСҢ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 5-ч серий. 9.45 — «...Арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд». 10.30 — Государственн төрмүд хаһллһнд күүнә күргдг нилчин туск соңсхвр. 11.30 — Фестивальмуд, конкурсмуд, концертмуд. 12.30 — Цаг. 15.30 — Док. фильм. 15.55 — «Ретро». Медәтә улсин төлә соңсхвр. 16.55 — «Чайковскин туск ухалвр». 18.25 — Зар. 18.30 — Цаг. 19.00 — Йосиг — Советмүдт. Ашхабад —Москва — Минск. Суңһврин болн суңһврин өмнк кампаня туск телетагт. 19.50—«Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 5-ч серий. 21.00—Цаг. 21.30 — «Нег изобретеня хөв». Телеочерк. 21.45 — «Эн билә... билә...». 22.00 — Баһчудын төлә программ. 23.45 — Шин зәңгс.

Хойрдгч программ: 8.00—Өрүни гимнастик. 8.15 — Научн-популярн фильм. 8.35, 9.35 — Природоведень. 2-ч класс. 8.55, 9.55 — «Цугинь медхәр седнәв». Киножурнал. 9.05. 10.05 — Английск келн. 10.35, 11.35 — География. 6-ч класс. 11.05 — Герин академь. 12.05 — Туужин фильм. «Иван Грозный». 2-ч серий. 13.25 — Концерт. 13.55 — «Көк арслн». Худ. фильм. 18.30 — Цаг. 20.00 — Бичкдуд. төвшүн нөөртән ортн! 20.15 — Спорт цуһараннь төлә. 20.30 — Концерт. 21.30 — «Старый новый год». Худ. фильм. 1, 2-ч серийс.

Бәәрн программ: 17.00—«Сенсация». Фильм-опер. 17.35 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 17.45 — Телефильм. 17.55 — Республикин өдр. (Орс келәр). 18.05 — Фильм-концерт. 19.00 — «Шинәс тохралһна хаалһ». Культурин болн искусствин делгрлтин төлә келн-әмтнә кадрмуд белдлһнә төрәр болжах соңсхвр.

Туула сарин 13,

БЕМБӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.30 — Герин академь. 9.00 — Мультфильм. 9.10 — Улсин зөвсгүд. 9.40 — Күүнә туск төрәр бәәх институт. 10.40 — «Олн әмтнә үүдәлт». Телешинжллт. 11.10 — «Аһруслна делкәд». 12.10 — Диилврин 45 жилин өөнд. «Цуг үлдсн жирһлд...». Дөрвн серийтә худ. фильм. 1, 2-ч серийс. 14.30 — «Цирк мини ачнрт». СССР-ин улсин артист Ю. В. Никулинә туск фильм-монографий. 15.40 — «Спектр». Нарт делкән программ. 16.10 — Леонид Быковин наадсн фильмс болн рольмуд. «Укротительница тигров». 18.00 — Нарт делкән панорам. 18.45 — Анимационн кинон цугсоюзн негдгч фестивалин фильмс. 19.15 — «Солн». 19.45, 21.30 — Кинопанорам. 21.00 — Цаг. 22.45 — «Шин жилин детектив». Шогта балет. 23.10 — Көгжмин программ.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15— В. Крайнев нааджана. 8.50 — «Приключения на маленьких островах». Худ. фильм. 10.00 — «Хойр тууль». Мультфильм. 10.15 — Союзн республикудин студьсин фильмс. «Дверь, открытая для тебя». 1, 2-ч серийс. 12.30 — Лыжн спорт. 14.00 — Док. фильм. 14.25 — Шүлглән. 14.30 — Видеоканал. «Эфирт — Советск Әрәсә». 17.00 — Министрин театральн дебют. ПНР-ин культурин министр И. Цивиньскаян тәвсн «Тартюф» гидг наадна туск соңсхвр. 18.00 — Орс келн. 18.30— Цаг. 20.00 — Бичкдуд. төвшүн нөөртән ортн! 20.15 — Док. фильм. 20.25 — Көгжмин абонемент. 21.30 — «Мана бәәх делкә». Режиссер В. Виноградовин фильмс. «Я помню чудное мгновенье». 22.30 — Сөөни сеанс. «Не ходите, девки, замуж», «Венский экспресс». Худ. фильмс. Киноконцерт.

Бәәрн программ: 17.00—«Телеоко». Зәңгллһнә-публицистическ видеоканал. 18.00 — «Булг» — «Родничок». Хальмг кел дасжах бичкдудин төлә сурһулин программ. (Хальмг келәр). 19.00 — «ТВ-н төгрг ширә». РСФСР-ин болн Хальмг АССР-ин Деед Советмүдин болн бәәрн Советмүдин улсин депутатнрин кандидатнр заалһна ашин туск соңсхвр.

Туула сарин 14,

НАРН ӨДР

Негдгч программ: 8.00 — Спорт цуһараннь төлә. 8.20 — «Спортлото». 8.30 — Ритмическ гимнастик. 9.00 — «Өрүн әртәс авн». 10.00 — «Төрскндән цергллһн». 11.00 — Өрүни сергмҗтә программ. 11.30 — «Зуучнрин клуб». 12.30 — Диилврин 45 жилин өөнд. «Цуг үлдсн жирһлд...». Худ. фильм. 3, 4-ч серийс. 14.35 — «Көгжмин киоск». 15.05 — «Эрүлменд». 15.50 — «Селәнә час». 17.05 — Бичкдудин зәңгллһнә - публицистическ программ. 19.00 — Мультфильм. 19.30 — «Софья Петровна». Худ. фильм. 21.00 — «7 хонг». 22.00— Мөңк юмна туск тоолвр. 22.15 — А. А. Яблочкинан нертә актерин Центральн герт болдг театральн харһлтсин туск тоолвр.

Хойрдгч программ: 8.00— Зарядкд зогс! 8.15 — Мультфильмс. 8.50 — «Старые долги». Худ. фильм. 10.15 — «Гэсэрин зүркн». Бурятск эпосар тәвсн наадн. 11.30 — «Зуучнрин клуб». 12.30 — «Өрк-бүл». Телепрограмм. 13.50 — Док. фильм. 14.10 — Аттракцион. 14.30 — Видеоканал. «Эфирт — Советск Әрәсә». 17.00 — «Планета». Нарт делкән программ. 18.00 — Лыжн спорт. 19.30 — «Спорт цуһараннь төлә». 20.00 — Бичкдуд, төвшүн нөөртән ортн! 20.15 — «Пи» гидг темдгтәһәр» гидг соңсхврин халхс. 21.00 — «7 хонг». 22.00 — Итальянск киноискусствин туужас. «Сә». Худ. фильм. Н. Михалков болн М. Мастроянн нүр үг келжәнә.

Спорт — Спорт — Спорт

Гимнастнрин марһан

Давсн жилин календарн зураһар Элстин олн дундын сурһулин школмуд хорнд спортивн гимнастикәр марһан болв. Көвүдин болн күүкдин дөрлдәнә программд акробатик, түшҗ һәрәдлһн, төөлгүдәр, брус деер, бахн деер олн зүсн упражненьс келһн орулгдв.

Марһанд Элстин школмудас 66 гимнаст ирв. Һучн һурвн көвүн болн тиим тоота күүкд арвн негн школын командсин ханьд орв. Команд болһна нериг һурвн көвүн, һурвн күүкн харсв. Зүн 18-ч болн 15-ч школмудын командс марһанд яһад әс ирснь медгдҗәхш.

Хойр өдр болсн марһана ашт школмудын сән гисн командс шин үзмҗс күцв. Негдгч ормиг 14-ч тойгта школын гимнастнр эзлв. Хойрдгч ашиг сән дамшлтта 3-ч школын команд үзүлв. Һурвдгч девсңгин күцәмҗиг 10-ч дундын школын спортсменмүд бәрв.

Балһсна олн-әмтнә эрдм-сурһулин әңгин 1-ч спортивн школын көдләчнрин һарджкесн марһана диилачнр эн школын Кубокар ачлгдв. Гимнастнрт мөрәс бәрүлҗ өггдв. Хойрдгч, һурвдгч ормс эзлсн командс нрлцигү девсңгүдин ачллһс авв.

ТАВКИН Д.

Спартакиад болв

Шин жилин өмн өргнд. Хальмг агропромсоюзин көдләчнр сәәнәр амрв. Эднә көдлмшч спартакиад КГУ-я спортивн комплекст болв. Настольн теннисәр, минифутболар., волейболар эдн марһа кев. Күүкд улс дунд настольн теннисин марһанд түрүн ормиг И. Н. Лиджиева эзлв. Залу улс дунд хамгин өөдән мергҗлтиг Хальмг агропромсоюзин көдләч А. В. Кугультинов үзүлв.

Волейболар күүкд улс дунд түрүн ормд агропромтосхлтын АТП-н команд һарв. Залу улсин зүткмҗтә дөрлдәнд түрүн ормд 5-ч АТП-н команд һарв.

Мана корр.

Редактор А. Б. АЛЬДАЕВ.

Телеүзгдл

ТУУЛА САРИН 5,
БАСҢ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». 3-ч серий. 9.40 — «Агчм, зогс!». 10.25 — «Мана зөөр». Хойр харһлт. 11.00 —«Солн». 11.30 — Бичкдудин нег час. 12.30 —Шин зәңгсин телевизионн цергллтс. 13.00 — «Мини иньг — мөрн». 7—8-ч серийс. 15.30 — «Капитан Грантыг хәәлһн». Худ. фильм. 4-ч серий. 16.35 — «Арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд» гидг соңсхврин көгжмин приложень. 18.25— Зар. 18.30 — Шин зәңгсин телевизионн цергллт. 19.00 — «Арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд» гидг соңсхврин цаарандкнь. 19.50 — «Дон Кихотын болн Санчон жирһл». Худ. фильм. 4-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30 — «Эн билә... билә...». 21.50 — «Хәләц». 23.35 — Мультфильм. 23.45 — Шин зәңгсин телевизионн цергллт:

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — «Мини седклиг үүмүлсн айсмуд...». 8.45, 11.15 — Английск келн. 9.15 — «Кер». Фильм-наадн. 11.45 — Бичкдудт— фильм. «Күрл мөңгн шовун». 1-ч. серий. 12.50 — Док. фильм. 13.20 — Ритмическ гимнастик. 13.50 — Туульд орсн күүкн». 2-ч серий. 17.00 — Мультфильмс. 17.30 — Белорусск ССР-ин Гостелерадион соңсхвр. 18.30 — Шин зәңгсин телевизионн цергллт. 20.00 — Бичкдуд. төвшүн нөөртән ортн! 20.15 — «Парнасур давшлһн». 20.30 — Док. фильм. 20.50 — А. Шнитке. 4-ч концерт. 21.30 — «Утомленное солнце...». Худ. фильм.

Бәәрн программ: 18.00 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 18.10 — Фильм-зар. 18.20 — Республикин өдр. (Орс келәр). 19.00 — «Ашхабад». Телефильм. 19.25 «Бичәч болн цаг». Хальмг улсин шүлгч Санж Каляевин 85 жилин өөнд нерәдгдсн соңсхвр. 19.50 — Фильм-зар.

КИНО

«РОДИНА». (Ик зал). **Однажды в Америке.** 3 серий. Эклцнь: 11.00. 15.00, 19.00. (Бичкн зал). **Мужество.** Эклцнь: 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00. Бичкдудт кинофильм. **Раз, два — горе не беда.** Эклцнь: 9.00.

«ДЖАНГАР». Хон Гиль Дон. Эклцнь: 12.00, 14.00, 16.30, 18.30, 20.30. Бичкдудт кинофильм. **Белая роза бессмертия.** Эклцнь: 10.00.

«ДРУЖБА». Взорванный ад. Эклцнь: 16.00, 18.00, 20.00. Бичкдудт кинофильм. **Двенадцать месяцев.** Эклцнь: 10.00, 12.00, 14.00.

«ОКТЯБРЬ» (Ик зал). **Человек из Рио.** Эклцнь: 14.00. 16.30. 19.00. 21.00. (Бичкн зал). **Если бы...** 2 серий. Эклцнь: 17.00, 20.00. Бичкдудт кинофильм. **Новые похождения Кота в сапогах.** Эклцнь: 10.00, 14.00.

ЧИКЛВР

Эн жилин туула сарин 4-д һарсн газетд «Шин цагин дууч» гисн материалд бичәч Тачин Анжан тоолврин чилгч зәңгинь иигҗ умшхмн: «Нертә болн билгтә шүлгч Калян Санж ардан әлдр чинртә үүдәврмүд үлдәсн деерән барҗ болшго хальмг фольклорин туск материалмуд үлдәснь — хальмг улст ик гидг зөөр болжахнь илә».

«КАЛМЫЦКАЯ ПРАВДА» — ОРГАН КАЛМЫЦКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ КАЛМЫЦКОЙ АССР ОСНОВАНА
В 1920 ГОДУ ВЫХОДИТ ПЯТЬ РАЗ В НЕДЕЛЮ НА КАЛМЫЦКОМ ЯЗЫКЕ. ОБЪЕМ 2 ПЕЧАТНЫХ ЛИСТА ПРИВЕДЕННЫХ К ФОРМАТУ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»
МАНА ХАЯГ: 358000 ХАЛЬМГ АССР, ЭЛСТ БАЛЬСН ЛЕНИНӘ УУЛЬНЦ 243 ҺУРВДГЧ ДАВХР
ТЕЛЕФОД редакторин — 5-25-33, приемна — 5-64-41, редакторин дарукин — 5-56-37, 5-62-45, даавртасеглэтрин — 5-64-80, ичүлин: партийн төрмүдин болн пропагандын — 5-54-93, селәнә әл-ахун — 5-63-13, 5-57-35, промышлень — 5-56-15, советск тосхлтын — 5-62-34,
литературин болн искусствин — 5-79-76, секретарнатын — 5-54-07, бичгүдин — 5-54-09, орчуллһна — 5-58-03, зәңгллһнә — 5-56-36, бухгалтерин — 5-79-60, машбюрон — 5-57-30,
корректорск — 5-24-02, коррпунктс: Каспийскд — 9-21-16, Баһ-Дөрвдт — 9-11-04, Цаһан Амнд — 9-17-81

КПСС-ин ХАЛЬМГ ТАНЬЧИН КОМИТЕТИН ИЗДАТЕЛЬСТВ

К — 00509. Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245. Заказ 23.

Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил
әклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн җил
1990
Туула
сарин
6
Бембә өдр
№ 4. (11017).
Үнь 3 деншг.

Партин XXVIII

съезд уггтж

Болм тәвцән орулҗана

Юстинск района «Никольский» совхозин Белозерное селәнд бәәрлдг 3-ч тойгта ферм деер олн җилин эргцд коммунист Исан Җуманкулович Дивсенов ах хөөч болж көдлҗәнә. Җил болһн гилтә энүнә һарджах өрк-бүлин бригад малас авдг эдл-ууш һарһлһна зурасан болн батлҗ авсн даалһврмудан үзмжтәһәр күцәнә.

Арвн хойрдгч тавн җилә зуран дөрвдгч җилд эдн зун хөн болһна тоод 110 хурһ авла, хөн болһнас зураһар 4,6 килограмм ноос кирһж авхин ормд 5,1 килограмм сән чинртә ноос кирһж авв. Шин төлән экәсь салһх кем күртл чаңһ-чиргәр, геедрлт угаһар хадһлв.

Нәәмәдллһнә эв-арһ олзлҗ көдлдг учрар эдл-ахун тоочнр' иидн җилин ашмудыг күцц дигләд уга. Болв ах хөөчин сансар 1988 җилин ашмудас терүнь дор болшго. Тиигхд болхла энүнә бригад җилин туршарт сар болһн авчасн аванс деер 18 миңһн арслңга немр мөңг авла.

Өөдән ашмуд бәрдг төлдән Н. Ж. Дивсенов Күч-көлснә Улан Тугин, «Күндллһнә Темдг» орденмүдәр, кесг медальмудар болн Хальмг АССР-ин Деед Советин Президиумин Күндллһнә һашгар ачлгдла. Эн эврә түсли кергән үзмжтәһәр күцәдг деерән партин района комитетин член, района Советин депутат болсар партийн болн депутатск олн даалһвр күцәж, ондаруллһна кергт эврә болм тәвцән орулхар зүткнә.

Ода мал ӱвләүллһн гүргүдән орчисн кем. Болв энүнә бригад [illegible] көдлмшт белдвр [illegible] маргжахш. Ик зуудан болхла төл авлһнд эдн нилн җилин һамрар бели болда. Хаша-хаацнь дулан, мал тежәл шех шүрүн хот бәәнә. Келхд, эдн арвн хойрдгч тавн җилә зуран товчлгч җилиг чигн өөдән үзмжәр төгсәхәр цуг арһ-чидлән агсж келлжәнә.

Болв ах хөөчд ода йир ик чинртә нег төр амр өгчахш. Энь партин XXVIII съездиг күч-көлснә белгүдәр тосхиха төр болжана. Хурһд авлһна зураһан эдн дун угаһар [illegible]

•Республикин малын фермсәр

Олнд сән үлгүр болв

МАЛОДЕРБЕТОВСК района Чапаевин нертә совхозин коллектив урдаснь кирцәд кесн то-дигәр давсн җилиг хойр сар шаху арслңга ору авлһтаһар төгсәв. Энүнд эдл-ахун малчнр темдгтә тәвцән орулв. Яһад гихлә, эдн малас авдг эдл-ууш һарһлһна болн государствд хулдлһна зураһан темдгтәһәр күцәв. Үлгүрнь, 774 тонн үкрә болн хөөнә махн хулдгдв, әс гиж җилә зура 90 һар тоннд давулж күцәгдв.

Эдл-ахун хөөчнр сәәнәр көдлв. Эдн махна комбинатур йовулсн хөөднь дундлад 41-д килограмм татв. Бод мал бордлһнд ах үкрч Адуч Очирович Каруевин һарджах нәәмәдллһнә бригад көдлҗәнә. Эндәс махна комбинатур 770 бүрү йовулснд толһа болһнь дундлад 400 килограмм татв.

Өдгә цагт бордлһна площадк деер өсклһнд болн бордлһнд 1200 бүрү тәвгдсн бәәнә. Теднәс хойр зунь товчлгч бордлһнд тәвгдв. Шин җилин негдгч кварталын зура күцәхин төлә бүрүс махнд орулж өггдхмн. Совхозин хөөчнр камвольн фабрикүр 80 шаху тонн ноосна цевр нөөрүл йовулад җилә зураһан давулж күцәв. Эдл-ахуд ут-тоодан 10800 хурһн авгдв. Совхозин хөөчнр хоорнд өргәр делгрсн социалистическ дөрлдәнд шунж орлцад, темдгтә күцәмжс бәрснь ах хөөчнр Санджи Кузеевич Бадмаевин, Григорий Улюмджиевич Хулхачиевин һарджах бригадмуд. Эдн нәәдир 100 хөн болһнас дундлад 110—130 хурһ авв.

Болв элвг төл авлһар делгрсн социалистическ дөрлдәнд диилвр бәрснь болхла партин таңһчин комитетин член, эдл-ахун ах хөөч Бамба Манджиевич Басановин һарджах бригад. Эдн производствд болн бийстән бәәх кергиг чадмгар олҗ көдлсндән нәәдир 100 хөн болһнас дундлад 134 хурһ авчхав. Нүүрлгч бригад төл болн ноос кирһж авлһна зураһан җил болһн давулж күцәжәхиг онц темдглх кергтә.

Ни-негн бригад тиигж көдлжәхнь үчртә, яһад гихлә Басанов даалһсн кергиг седклдән [illegible] өөдән даавртаһар [illegible]. Дамшлтта хөөч әврә нөкдиртәһән хамдан җилин дөрвн цагт гүҗрҗ көдләд, хөөдиг цагланнь услһнд, сәәнәр асрлһнд болн бәрлһнд килмҗән өгнә. Эдн төл авлһна кемд өдр-сө уга гишң көдлнә. Шин һарсн нилх хурһдт нег үлү ик оньг өггднә. Эдн экән көклһнд, бичә даартха, бичә гемнтхә гиһәд хөөчнр муурхан медлго гүҗрҗ көдлнә.

Б. М. Басановин бригад эн җил эрт хаврин хурһд авхар бәәнә. Эн өөдән даавртан кемд хөөчнр эзнь килмҗтә белдвр кежәнә. Кошар болн тепляк дулалгджана, зер-зевмүд ясгджана, хурһлсн хөд орулх хаша тәвгджәнә, дотрнь яслмуд болн идшмүд углгджана. Өөдән мергҗлттә ах хөөчин бригад гүҗрҗ көдләд, эдл-ахун наадк хөөчнрт сән үлгүр үзүлнә.

Эрт хаврин төл авлһнд Николай Семенович Манджиевин, Санджи Кузеевич Бадмаевин, Манджи Манджиевич Баумкаевин болн нань чигн ах хөөчнрин бригадмуд бас му биш белдвр кежәнә. Ахрар келхд, совхозд бәәх нәәдир хөөдин 15 отарас доланднь эрт хаврин хурһд авгдхмн. Элвг төл авхин төлә хөөчнр отармудан ӱвләс бүрн-бүтнәр авч һархин төлә цугинь кежәнә. Белдсн хотыг олзта-тустаһар һарһжана. Хөөдиг өдрин туршарт кеер хәрүлнә. Теегин йдг му биш, ташр тиигчкәд хөд кеер идшлхдән дурта. Хөд теегәс цадж ирхлә, дәкәд болхла өрүн-асхиднь өвсәр, әс гиж буудян зүүтә хотар асрмж авна. Цевр аһарт болн сән чинәтәһәр ӱвләсн хөд элвг болн бат-чиирг хурһд сән ноос өгнә.

Совхозд цуг бийнь һучн миңһн хөн болн дөрвн миңһн бод мал ӱвлҗәнә. Эн мал 47 кошарт болн хаша-хаацт бәәршлҗәнә. Фермсин көдләчир күч-көлс бүрдәлһнә болн үнллһнә шин эв-арһд орж көдлжәх [illegible] болад, ӱвлин цуг хәәкин белдвриг һоллгчдан эврәнь күчн-чидләр кев.

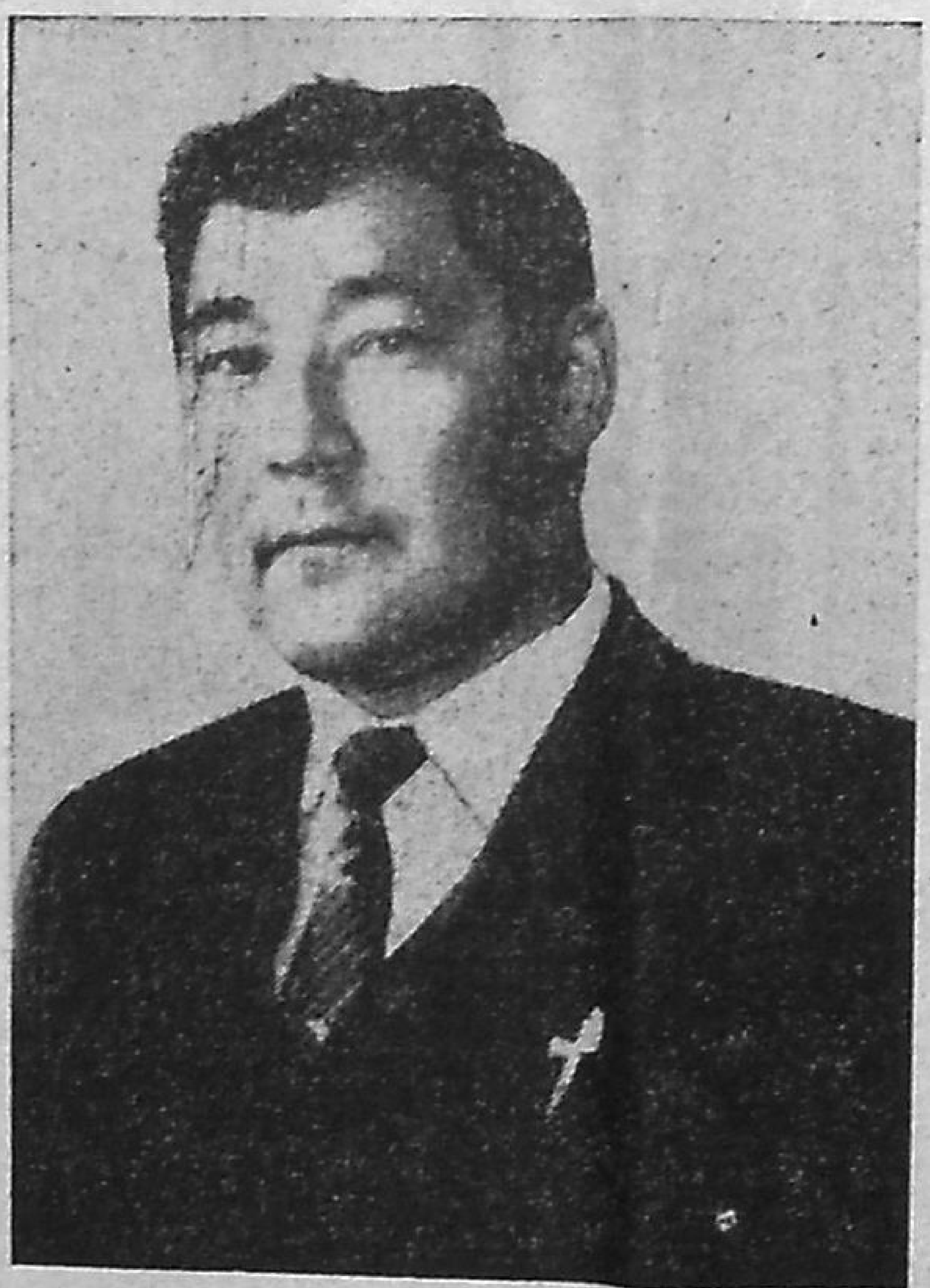

— Эдл-ахуд бәәх малчирин бригадас һуч һарнь олна малыг нег чигн һару угаһар ӱвләүлжәнә, — гиж совхозин ах зоотехникч Басан Босхомджиевич Адучиев келв.

Совхозд нег чигн һару һарһлгон ӱвләүлжәх коллективсин тоод Григорий Улюмджиевич Хулхачиевин, Сергей Сергеевич Катинә, Андрей Андреевич Кагальдиновин болн нань чигн ах хөөчнрин болн үкрчирин һарджах бригадмуд йовна. Туслмҗ күргллһнә төр ясрсна ашт малчирин көдлмш йовудта болв. Үлгүрнь, хөөчнр ус зөөдг машин залач коммунист Геннадий Манджиевич Бембеевин шунмһа көдлмшиг йир таасна. Өөдән һарцта күч-көлснә болн амрлһна сән таал малчирт үүдәгдсн бәәнә. Эдн болнцгар, темәр, һуйрар болн түләһәр теткгдв.

Х. УРАНОВ.

ЗУРГТ: ус зөөдг машин залач Г. М. Бембеев.

Н. Лид[illegible] зург.

Ч ЕРНОЗЕМЕЛЬСК района Ворошиловин нертә совхозд хөөчнрин нег бригад 1989 җилд кооперативн подрядар көдлв. Эн эварһар көдллһнә оичнь— отарт бәәх хөд государствин болн онц эзлүдин гиж йилһгдхш. Тегәд отарин цуг хөд кооперативн болж одна. Зуг хөөдин тавна кеснә нег хүвнь эзнә, наадк дөрвн хүвнь болхла государствин. Үлгүрнь, миңһн хөөнә 200-нь түсли эзнә. 800-нь болхла шаңһа. Энүнәс иштәһәр товчлгч орунь хувагдхмн болжана.

Көдлмшиг тиигж бүрдәснә ашт хөөчнр энь мини, терьнь күүнә гиж йилһжәхмн уга. Кемр хөөн көдлмшәсн сулдад тооца кехәр седхләрн, шүүж йилһлго тавдгч хөн болһниг авх зөвтә. Урд цагт хөөчнр яһдг билә? Эн мини гиһәд сән гисинь шүүж авдмн.

ОЛЗТА-ТУСТАНЬ ИЛ МЕДГДВ

Кооперацин эв-арһар көдлдг болсна ашт совхоз болн малч хоорндк хәрлцән зөвәр гиигрв, ямаран чигн төр хаһлхд амр болв. Эдн хоорнд ода дөрвхн документ кегднә: бооцан; малын хотын, материалмудын, туслмжин зуран-тооцана үн; чекин книжк; лицевой счет. Энүнәс талдандан ус зөөдг малчирт үлү рейсмүд бичлһн хасгдв, материальн көрң эрвнәр һарһгдг болв. Цугин ашт һарһжах эдл-уушин эврә үн кимдрхд маһд уга. Товчлгчднь өөвр ору авгдхмн болжана.

Давсн җилин чилгчәр Ворошиловин нертә совхозин цуг фермс кооперативн подрядар көдлдг болв. Эдл-ахуд бәәх дөрвн фермәс һурвн кооператив бүрдәгдв. Цуг специалистнр суңһврин эварһар көдлмшт тәвгдв. Кооперативн подрядар көдлжәх коллективс совхозин администрацла 1990 җилд бооцан кев. Эднд тегәд чекин книжкс болн лицевой счет бәрүлж өггдв.

Кооперативн подрядар көдллһн олзта-тустаһинь медхин төлә эн эв-арһар 1989 җилин туршарт көдлсн ах хөөч С. Абаевин бригадын күч-көлсна аш авад хәләхмн. Эднә хош деер 1451 хөн бәәв. Хөөдәс 37,5 центнер ноосна цевр нөөрүл авгдв. Ахрар келхд, бригад гүртмдән 86184 арслңга эдл-ууш һарһв. Цугинь тоод авсна хөөн 14396 арслңга жалв бригадт өггдв. Нүүрлгч бригад терүнәс талдандан 51803 арслңга ору совхозд орулв.

С. КОТОРОВ.

Харһлт болв

Одахн Элстд, партин таңһчин комитетин политическ сурһулин Герт үүлддг олна-политическ цутхлд Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач Б. Ч. Михайловла, республикин министерствсин болн ведомствсин һардачирла харһлт болв.

Харһлтыг партин таңһчин комитетин сегләтр В. М. Басанов секв. Дарунь үр Михайлов мана республикд тогтсн бәәдлин, улсин эдл-ахун делгрлтин иргч зурасин, правительствин темдглж авсн керг-үүлдврмүдин тускар ахрар келж өгв. Республикд бәәх кесг күчр-күнд төрмүдиг эн заав. Үлгүрнь, 600 миңһн гектар һазр элсид даргджана. Һазриг кәәр-бәәр угаһар олзллһн ик һару үзүлжәнә. Малас авдг эдл-уушин чинр болн кемжән дор оржана. Ода Хальмгин селәнә эдл-аху шанд 500 сай арслң эртә. Җил болһн республик 50 сай арсли дотац авна. Баһчуд, баһ наста специалистнр республикас һарч йовлһн икәр йовна.

Бийән меңгәр теткллһнә таалд көдлхләрн мана республик белн болад уга гисн ашлвр кегдв. Ним нарн тааллд правительств яһж үүлдлхәр бәәнә? Республикин социальн-экономическ делгрлтин эркн төрмүд хаһллһар ямаран керг-үүлдврмүд темдглж авчана? Энүнә тускар харһлтд өргн күүндвр болв.

Өдгә цагт мана республикд бийән меңгәр теткллһнә таалд көдлхд белдврин көдлмш кегдҗәнә. Эн көдлмшт номтнр, экономистнр, эдл-ахун дамшлтта көдләчир ор-

телетайп зәңглҗәнә

Дж. Буш орн-нутгин бәәдлин тускар үг келхмн

ВАШИНГТОН. Туула сарин 31-д США-н президент Дж. Буш конгрессин хойр палатын хамцу сүүр деер «орн-нутгт тогтсн бәәдлин тускар» үг келхмн. Конгрессин дарани сесс эклхин өмн авъяс болсар президент үг келж, администрацин күцәжәх дотр-дундын болн һаздын политикин һол үзгин, бюджетин һоллгч төрмүдин тускар келдмн. 1991 финансов җилин бюджетин проектиг президент конгресст сүүр эклхәс хойр өдр өмн өгхмн. Түрүләд Цаһан гер бюджетин проектиг конгрессин хойрдгч сесс эклхин өмн өдр — туула сарин 22-т сонсхж келхәр седжәәмн. Болв административн-бюджетин залтын директор Ричард Дармэн бюджетин проект ода чигн йоснлан диглгдәд уга гиһәд, долан хонгт хооран саатнә гиж сурв.

Неонацистнр үүлдврән шунмһадулжана

БЕРЛИН. Шин җилин түрүн өдрмүдт Лейпцигт неонацистск элементс йосн биш йовдл һарһв, терүндән теднь деедгерманск баруи радикальн республиканск партин зарлжах материалмуд тархав, тер партиг болхла урдк цагт эсэсовец йовсн Ганс Шенхубер толһалжана. Бәәлһсна олн зүсн районд тер партин толһачин зургта открытксс, шариков ручкс, автомашин деер наадг бичг-бичкүс, эн партин программс, плакатмуд, листовкс, газетмүд болн зарин нань чигн һарис тархав. Тиигчкәд эн зарин материалмуд тархллһнд баан баһчудыг орлцулхар седәд бәәхәв.

Лейпцигин олн эмтн эн йовдлын тускар улсин полицд дуулһв гиж «Нойес Дойчланд» газет зәңглҗәнә. Полицейскмуд тер неонацистск элементсәс 5000 листовк 30 [illegible]

Хулд-гүүлгәнә делгрлт

Орн-нутгт бәәжәх ондаруллһн селәнә эдл-ахун делгрлтд темдгтә үлмәһән күргжәнә. Агропромышленн комплексин көдләчир һазр эдллһнәс болн мал өсклһнәс авдг эдл-уушин эврә үнинь кимдрүлхин төлә йоһлда келһн делгрлт авчана.

Практическ районна потребительск обществ чигн [illegible] конторин колбасн цех сән чинртә хот-хол һарһад, зураһан 130,8 процентд күцәв. Эдн өдр болһн тавн зүсн колбас хот-хоолын магазиудур йовулна.

Промышленн эд-тавр хулддг предприятьмүдин лавкчир Зоя Соляная болн Нина Черухина районн универмагас, Елена Поленичкина «Книга» магазинәс болн Мария Грицина микрорайонд бәәх «Степь» магазинә заведующмир бас сәәнәр көдлжәнә. Тедү метр Нарткеси. Октябрьсн. Булуктинск болн [illegible] болж Бева Васильевна Бамбышева көдлнә. Эн күүкд күн хулд-гүүлгәнә халхд һучн жилдән көдлжәнә. Түрүләд әгл хулдач, хөөнь магазина заведующ болсмн. Энүнә көдлдг эдл-ахун эд-тавр хулддг магазиндн кезә чигн цевр-цер, диглә-тагта бәәдл тогтагдна. Ирсн күн болһниг хулдачир оньгтан өгч соңсад, сән цаһан седклтәһәр тетгнә. Дурта, седклән өгч кедг көдлмш сән ашта болна. Жил болһн хулдачир эврә зураһан өөдән үзмжтәһәр күцәнә. [illegible]

Һару баһ болдгар

Мал ӱвләлһд зөгсхлә, терүгән сәәнәр, һару угаһар хәләдг малчир «Малодербетовский» совхозд баһ биш бәәнә. Үлгүрнь, А. А. Мисиров, А. Амир[illegible]анов, В. В. Джалыков, Х. Кагерманов һардждах малчирин бригадмуд эврә көдлмшән оньгтаһар даавртаһар күцәнә. Орун эр[illegible] кесг медальмудар болн Хальмг АССР-ин Деед Советин Президиумин Күндлһна һашгар ачлгдла. Эн авра туслң кергән үзмжтәһәр күцәдг деерән партин района комитетин член, района Советин депутат болсар партийн болн депутатск олн даалһвр күцәж, ондарулһна кергт эврә болм тәвцән оруулхар зүткнә.

Ода мал үвлзүлһн гүргүдән орчксн кем. Болв энүнә бригд тәл [illegible] бөлдәр келһиг мартжахш. Ик зуудан болхла тәл авлһнд эдн нидн жилин намрар белн болла. Хаша-хааць дулан, мал тежәл кех шүрүн хот бәәнә. Келхд, эдн арвн хойрдгч тавн жилә зуран товчлгч жилиг чигн өөдән үзмжсәр төгсәхәр цуг арһ-чидлән агсж көдлжәнә.

Болв ах хөөчд ода йир ик чинртә нег төр амр өгчәхш. Энь партин XXVIII съездиг күч-көлснә белгүдәр тослһна төр болжана. Хурһд авлһна зураһан эдн дун угаһар зәвәрт давулж күцәхнь лавта. Намр күртл ноос кирлһнә зураһан эрк биш күцәх кергтә. Тер төләд хөөдән үвләс сән чинәтәһәр болн нег чигн һару һарһлго һарһх кергтәг эдн сәәнәр меджәнә.

И. ХЕЧИЕВА,
мана эврә корр.

Болзгаснь урд күцәв

Яшалтинск района «Заветы Ильича» колхозин махна цехин коллектив шин 1990 жилиг күч-көлснә дараһн өөдән диилврәр тосв. Государствд мах хулдлһна 1990 жилин түрүн кварталын зураһан болзгаснь урд хуучн жилд чилгчәр күцәв. Белдврин пунктур 96 толһа бодын мал махнд орулгдв. Малын толһа болһн дундлад 416 килограмм татв. Тегәд эн эдл-ахун махна цехин коллектив государствд 40 шаху тонн мах хулдв. Эс гиж эдл-аху шин жилд мах хулдлһна негдгч кварталын зураһан болзгаснь урд күцәв.

Коллективин бәрсн өөдән күләмжәст мал бордлһна площадкин бригадир А. Е. Терновскин һарджах коллективин ик тәвц бәәнә. Үлгүрнь, малчнр А. А. Вейцель болн В. Я. Кронгардт өөдән һарцтаһар көдлв. Хәд бордлһнд Л. А. Фандрих һарджах өрк-бүлин бригад сәәнәр көдлжәнә.

Эдл-ахун үснә-товарн фермин коллектив шин жилин күч-көлснә өөдән үзмжсәр тосв. Эн фермин малчнр болн саальчнр государствд үс хулдлһна 1989 жилин зураһан болзгаснь урд күцәсмн. Саальчнр Эльза Ивановна Игнатенко, Татьяна Николаевна Коваль, Валентина Афанасьевна Зайцева, Лидия Викторовна Герман, Амалия Ивановна Шляхта болн нань чигн саальчнр давсн жилин зураһан болзгаснь урд һаха сард күцәсмн. Терүнәс нааран эдл-ахун нүүрлгч саальчнр шин жилин тоод көдлсмн.

БАДМУШИН Б.

ба Манджиевич Басановин һарджах бригад. Эдн производствд болн бийстән бәәх кергиг чадмгар оллж көдлендән нәәдир 100 хөн болһнәс дундлад 134 хурһ авцхав. Нүүрлгч бригад тәл болн ноос кирһж авлһна зураһан жил болһн давулж күцәхиг онц темдглх кергтә. Ни-негн бригад тиигж көдлжәхинь үчртә, яһад гихлә Басанов даалһсн кергиг седклиг [illegible] даавртаһар күцәдг күн. Дамшлтта хөөч [illegible] өвсәр, эс гиж буудян зүүтә хотар асрмж авна. Цевр аһарт болн сән чинәтәһәр үвлзсн хөд элвг болн бат-чиирг хурһд, сән ноос өгнә.

Совхозд цуг бийнь һучн миңһн хөн болн дөрвн миңһн бод мал үвлзжәнә. Эн мал 47 кошарт болн хашаһаацст бәәрлжәнә. Фермсин көдләчир күч-көлс бүрдәлһнә болн үиллһнә шин әв-арһд орж көдлжәх әмтн болад, үвлин цуг халхин [illegible] рин бригадас һуч һарнь олна малыг нег чигн һару угаһар үвлзүлжәнә, — гиж совхозин ах зоотехникч Басан Босхомджиевич Адучиев келв.

Совхозд нег чигн һару һарһлго үвлзүлжәх коллективсин тоод Григорий Улюмджиевич Хулхачиевин, Сергей Сергеевич Катнин, Андрей Андреевич Кагальдиновин болн [illegible] ах хөөчнрин болн үкрчирин һард[illegible] вудта болн. Үлгүрнь, хөөчнр ус зөөдг машин залач коммунист Геннадий Манджиевич Бембеевин шунмһа көдлмшиг йир таасна. Өөдән һарцта күч-көлснь болн амрлһна сән таал малчирт үүдәгдсн бәәнә. Эдн бодицгар, темәр, һуйрар болн түләһәр теткгдв.

Х. УРАНОВ.

ЗУРГТ: ус зөөдг машин залач Г. М. Бембеев.

Н. Лиджиевин цоксн зург.

Хулд-гүүлгәнә делгрлт

Орн-нутгт бәлжах ондарулһн селәнә эдл-ахун делгрлтд темдгтә үлмәһән күргжәнә. Агропромышленн комплексин көдләчнр һазр эдллһнәс болн мал өсклһнәс авдг эдл-уушин эврә үнинь кимдрүлхин төлә ноолда келһн делгрлт авчана.

Приютненск района потребительск обществ чигн тәдү метәр үүлджәнә. Эн тегәд арвн хойрдгч тавн жилә зуран дөрвдгч жилин 11 сарин эргцд шин эв-арһ оллж көдләд темдгтә күцәмжс бәрв. Приютненцнр хулд-гүүлгәнә эргцин зуран даалһврмудыг зәвәр давулж күцәв. Потребительск обществин эврә эдбод кедг предприятьмуд сәәнәр көдлснә ачар магалидәр эдл-ууш әлвжв. Р. Ш. Ратиани һарджах белдлһнә конторин колбасн цех сән чинртә хот-хол һарһад, зураһан 130,8 процентд күцәв. Эдн өдр болһн тавн зүсн колбас хот-хоолын магазидүр йовулна.

Промышленн эд-тавр хулддг предприятьмудин лавкчнр Зоя Соляная болн Һнина Чернухина района универмагас, Елена Поленичкина «Книга» магазинәс болн Мария Гришина микрорайонд бәәх «Степь» магазинә заведующнр бас сәәнәр көдлжәнә. Тедү метәр Нартинск, Октябрьск, Булуктинск болн Воробьевск хулд-гүүлгәнә предприятьмүдин сән көдлмшиг бас заах кергтә.

А. БЛУДОВ.

Әмтиг тевчдг хулдач

Сарпинск района «Степной» совхозин цутхлң усадьбд бәәх магазинә заведующ болж Бевә Васильевна Бамбышева көдлнә. Эн күүкд күн хулд-гүүлгәнә халхд һучн жилдән көдлжәнә. Түрүләд эгл хулдач, хөөннь магазинә заведующ болсмн. Энүнә көдлдг эдл-ахун эд-тавр хулддг магазиндь кезә чигн цевр-цер, дигтә-тагта бәәдл тогтагдна. Ирсн күн болһниг хулдачнр оньган өгч соңсад, сән цаһан седклтәһәр теткнә. Дурта, седклән өгч кедг көдлмш сән ашта болна. Жил болһн хулдачнр эврә зураһан өөдән үзмжтәһәр күцәнә. Давсн жилиг чигн эдн болзгаснь зәвәр урд күцәлә.

Әмтиг тевчдг хулдачнр өдгә цагт дегд дала биш, гиж келж болхмн. Бевә Васильевна мел тиим күн, тегәд чигн селәнә әмтн энүг бийинь икәр тевчнә. Хальмг АССР-ин хулд-гүүлгәнә ачта көдләч хулд кеһәчнрин, эврә көдлмшин туст хәләцәрн хамдан көдлдг үүрмүдтән, баһчудт үлгүр болжана.

П. НИКОЛАЕВ.

Һару баһ болдгар

Мал үвлзәд зогсхла, терүгән сәәнәр, һару угаһар хәләдг малчнр «Малодербетовский» совхозд баһ биш бәәнә. Үлгүрнь, А. А. Мисиров, А. Амирзупанов, В. В. Джалыков, Х. Кагерманов һарджах малчнрин бригадмуд эврә көдлмшән оньдин өөдән даавртаһар күцәнә. Өрүн әрләс авн, асхн ора күртл эднә күслнь негн — малд цагланнь хотынь өгч, услж, девскүринь ясж белдх. Үвлин эклцәс авн малын хотын рационд концентрированн хот орулгдв. Чинәнь му малд эдн немр хот өгч, килмжлж хәләнә. Эдл-ахуд сар болһн социалистическ дөрлдәнә ашмуд диглгдна. Көдлмшиг мел ицгәд бүрдәлһн малчнрт бийдән чаһ некврт тәвж көдлхд эврә нилчән күргнә.

Мана корр.

рар келж өгв. Республикд бәәх кесг күчр-күнд төрмүдиг эн заав. Үлгүрнь, 600 миңһн гектар һазр элсид даргджана. Һазриг хәәр-бәәр угаһар оллһн ик һару үзүлжәнә. Малас авдг эдл-уушин чиир болн кемжән дор оржана. Ода Хальмгин селәнә эдл-аху шахд 500 сай арслң өртә. Жил болһн республик 50 сай арсли дотаң авна. Баһчуд, баһ насна специалистнр республикәс һарч йовлһн икдәд йовна.

Бийән мөңгәр теткләнә таалд көдлхлән мана республик белн болад уга гисн ашлвр кегдв. Иим һарн таалд правительств яһж үүлдхәр бәәнә? Республикин социальн-экономическ делгрлтин эрки төрмүд хаһллһар ямаран керг-үүлдврмүд темдглж авчана? Энүнә тускар харһлтд өрги күүндвр болв.

Өдгә цагт мана республикд бийән мөңгәр теткләнә таалд көдлхд белдврин көдлмш кегджәнә. Эн көдлмшт номтнр, экономистнр, эдл-ахун дамшлтта көдләчир орлцхмн. Цуг некврмүдлә ирлцсн модель белдснә хөөн терүг цуг улсин күүндврт тәвхәр бәәнә. Республикин иргч делгрлтин, һазадын рынкд һарлһна зурасин тускар келгдв. Цуглрсн әмтнә олн тоота сурврмудт үр Михайлов тодрха хәрү өгв.

Харһлтд Элст балһсна, өөр бәәх районмудын идеологическ актив, бәәрн әмтн орлцв.

Мана корр.

Теслцҗ болшго йовдл

ГАЗЕТД ХӘРҮ ЮҢГАД ЭС ӨГЧӘХМБ?

Хуучн жил туужд орад, шин жил жолаһан һартан авв. Кен чигн шин жилән байртаһар тосж «мууһан мартж, сәәһән өргж» бәәхәр зүткнә. Әмтнә эн ицлиг медж болжана. Болв, кесг мунь мартгдх биш, шин жилд чигн маднд харш болж му нилчән үзүлх йовдл йир һундлта. Тиигж келхд учрта.

Бүкл жилин эргцд газетин көдләчир эн дуту-дундсиг илдкәд, шалһад, ахр болзгт тедниг уга кетхә гиж дааврта әмтнд заасмн. Умшачнр чигн эврә зовлңгарн хувалцхларн, газет эднд дөң күргх гисн ицл зүүснь лавта. Болв кесг төрмүд тер кевәрн хаһлгдлго үлдв. Юңгад гихлә, онц йовдл болһнар ямаран шиидвр авгдсна, ямаран керг-үүлдвр кегдснә тускар газетд хәрү өггдсн уга. Эндр бидн тер әмтнә нер-усинь келж, олнд медүлхәр бәәнәвидн.

Әмтнә заквр күцәхдән адһлгог, газетин зааси дуту-дундсиг төртән авдгог ним үлгүр ил үзүлжәнә. Келхд, «Хальмг үнн» газетд така сарин 21-д яһж Каспийск балһснд үвлд самһа кевәр белдгджәхин тускар мана эврә корреспондент В. Байрхаев, Каспийск махна-консервн комбинатын күч-көлс харлһар бәәх инженер В. Шерстюковта болн улсин бүртклһнә района комитетин ахлач М. Корчагинлә рейд кеһәд, шалһж бичсмн. Тер материалыг улсин депутатнрин Каспийск района Советин күцәгч комитетин ахлач **А. Е. Башковд** илгәсмн. Һурвн сар дундур болад хәрүһинь авч чадлго, дәкәд нег дәкж бичсн бийнь ода чигн хәрү уга. Тер дотр үвл экләд гүргүдән орв. Каспийск района «Буратино» бичкдүдин садын заведующ А. Никитина садыг хот-хоолар, темсәр теткләһн му, электрокүчн өггддго йовдл тасрхан уга учрна, балһснд канализац угаһас көлтә кесг күчр-күнд учрна гиж эврә зовлңгин тускар бичсмн. Тер бичг «Оньг тусхахш» гидг нерәдлһтәһәр ноха сарин 7-д газетд барлгдла. Кедү цаг давв, үр **Башковас** ә-чимән уга.

Черноземельск района школмуд яслһнд боомтг болж жил болһн давтгддг дуту-дундсин тускар тер районһар бәәх мана эврә корреспондент В. Байрхаев бичлә. Советин күцәгч комитетин ахлач **В. Н. Акименкон** оньгт тусхаж хәрү өгхинь күләжәхән медүлләвидн.

Мана хотл балһснд чигн хаһлх төр дала. Мана корреспондент Б. Қамкаев «Байрас һундлнь ик» гидг материалдан хотл балһсна өнг-зүснә, бәәдлич тускар һундл төрж бичсмн. Шин гермүд тосхлһн — байрта йовдл, зуг тосхачнр эврә кергән кесн деерән хажудан әмтнд кесг харш болгч йовдл учрадгин тускар терүнд келгдлә. Үлгүрнь, гер тосхсн цагтан кесг нүк малтад, хөөннь терүгән ахуллго, тернь тегәд әмтнд әәмшг учрадг деерән усн-чиг хураһад, бальчг болад бәәдмн. Улсин депутатнрин балһсна Советин күцәгч комитетин килмж болх зөвтә гиж санад материалыг тиигәрн илгәләвидн. Болв терүнә хөөн ахлач **Н. К. Секенов** редакциг хәрү уга үлдәв. Келхд, эн тиим кевәр негхн биш, кесг дәкж кежәнә. Бас нег үлгүр «Жаңһрин 550 жилин өөнд» гидг шишлң рубрикт газет алдр эпосин өөниг байрин бәәдлд давуллһна төрмүд босхна. Тегәд ноха сард мана корреспондент В. Айтаевин «Цаг адһлжана, күцәх кергнь олн» гидг нерәдлһтә материалыг дааврта кесг әмтнд, тедн дунд Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Ахлачин дарук **В. З. Эрдни-Горяевд**, деер заагдсн үр **Секеновд** илгәлә. Зуг дааврта эн әмтн хәләгджәх төриг ик чинртәд тоолжадго кевтә.

Сарпинск района «Гигант» колхозин саальчнрт бәәцин таал үүләлһнд оньг тату болжахиг шалһж мана шишлң корреспондент С. Чоянов «Зура күцәгджәх болв чигн...» гидг материалд бичлә. Улсин депутатнрин Сарпинск района Советин күцәгч комитетин ахлач **А. О. Кекешкеев** яһж эн төр хаһлгдсна тускар дөрвн сарин эргцд хәрү өгч чаджахн уга. Мана корреспондент А. Намрова көдлмшч бүрткәч Н. Бачуринлә балһсна хот уудг гермүдәр рейд кесмн. Ашнь иим — хот уудг зәрм гермүдт көдлмшчнрт хуучрсн махар кесн әмтн уга хот өггдг болж һарв. Юңгад тиим йовдл учржахмб гисн сурвр хот уулһна гермүдин болн ресторанмудын трестин директор Р. Б. Черныховскаяд өггдлә. Хәрү уга. Кедү күртл әмтнә тесвриг тиим кевәр олзлхар бәәхмб?

Деер заагдсн мана жирһллә ирлцшго кесг йовдл һарһад, гем һарһсн әмтн шоодврла харһулгдсн угань ода күртл медгджахш. Кемржән дааврта әмтн бийдән көргтә неквр эс тәвхлә, эгл көдлмшч әмтнәс юуһинь күләхв?

ГАЗЕТИН БИЧГҮДИН ӘҢГ.

[illegible] дотр-дундан болн президент ут- политикин һол үгин, бюджетин болн һаз- тускар келдмн. 1991 финансов жилин бюджетин [illegible] тиг президент конгресст суур экләс хойр өдр өмн [illegible] хми. Түрүлд Цаһан гер бюджетин проектиг конгрессин хойрдгч сесс эклхин өмн өдр — туула сарин 22-т [illegible] схж келхәр седжәсмн. Болв административн-бюджети залһлтын директор Ричард Дармэн бюджетин проект ода [illegible] ги йосидан диглгдад уга гиһәд, долан хонгт хоорад са[illegible]ти гиж сурв.

Неонацистнр үүлдврән шунмһадулҗана

БЕРЛИН. Шин жилин түрүн өдрмүдт Лейпцигт неонацистск элементс йосн биш йовдл һарһв, терүндән тедн деедгерманск барун радикальн республиканск партин зарлжах материалмуд тархав, тер партиг болхла урднь цагт эсэсовец йовсн Ганс Шенхубер толһалжана. Балһсна олн зүсн районд тер партин толһачин зургта открытксь, шарикові ручкс, автомашин деер наадг бичкн-бичкн зургуд, эн партин программс, плакатмуд, листовкс, газетмүд болн зарин нань чигн һарцс тархав. Тиигчкәд эн зарин материалмуд тархалһнд бәәрн баһчудыг орлцулхар седәд бәәцхав.

Лейпцигин олн әмтн эн йовдлын тускар улсин полицд зәңглв гиж «Нойес Дойчланд» газет зәңглжәнә. Болицейскүд тер неонацистск элементсәс 5000 листовк, 30 шаху плакат болн «республиканцнрин» 500 экземпляр газет булаж авв.

Меҗән тускар зүткән һарчана

БОНН. Одахн ФРГ-н бундестагин ахлач Рита Зюсмут хойр германск государств Одерин болн Нейсин үтүршарт татгдсн межәг эн кевәрнь батлхин тускар хамцу герчлһ кехмн гисн селвг өгв, болв энь орн-нутгин барун халхин чидлмүдт, нег үлү нүүж ирсн әмтнә «көөгдсн әмтнә ниицән» гидг организацин лидермүдт таасгдсн уга. ХДС-ин нерңь темдгтә үүлдәчин өгсн селвгиг мел тер дарунь тааслго, 1937 жилд бәәсн межәһәрн германск рейх «юридическ халхар ода чигн бәәһә бәәнә», яһад гихлә «энүг уга кежәх нарт делкән зөв-йосна ямаран чигн документс уга» гиж тедн келцхәв.

Барун халхин чидлмүд польск деед захин межә «ода чигн күццдән батлгдад уга» гиж өрги күүндвр кежәхнь ФРГ-лә хоша бәәх орн-нутгиг чигн, энүнә союзникүдиг чигн ик гидгәр үүмүлжәвә, барун халхин чидлмүдин тер неквриг деедгерманск оппозицонн партьс ик гидгәр бурушажана.

Келн-әмтнә төрмүд хәләгджәнә

СОФИЯ. «Төгрг ширәд» белдж күүндвр кесн политическ болн олна организацсин әлчнр 1984 жил НРБ-д бәәх тюркск келн улсин конституционн зөвинь болн сулдан бәәлһнинь эвдснә ашиг уга келһәр НРБ-н Государственн советин болн Министрмүдин Советин авсн хамцу шиидвриг дөңнв.

Эн йовдл политическ ик чинртә йовдл болжана, Т. Живковин тоталитарн режимәс үлдсн цуг му тоотыг уга кеж, демократическ болн гуманн обществ, өдгә цагин зөв-йосна государств тогтахад бәәх болгарск улсин санан-седклнә ирлцжәнә гиж тер күүндврт орлцачнрин кесн герчллһнд келгджәнә.

СССР-ин болн ЧССР-ин нөкцлтин тускар

ПРАГА. СССР-ин болн ЧССР-ин хоорнд экономическ нөкцлт цаарандиь чигн өргжүллһнә туск төрмүд чехословацк правительствин толһач Мариан Чалфач болн СССР-ин һазадын экономическ залһлдана министр Константин Катушевин харһлт деер хәләгдв. Энүнә төлә советск министр Прагад ирв. ЧССР-т нефть болн нефтин продуктс хулдлһнд онц оньг өггдв. Тер мет СЭВ-ин экономическ интеграцин болн үүлдврин төрмүд, хойр халхин хоорнд хулд-гүүлгәнә үн тогталһна төрмүд хәләгдв.

1990 җилин туула сарин 14-д Хальмг АССР-ин 553-ч тойгта Приозерн келн-әмтни-территориальн суңһврин округар СССР-ин улсин депутат суңһгдхмн

Бугдаев Илья Эрдниевич—СССР-ин улсин депутатын кандидат

Бугдаев Илья Эрдниевич 1938 жил Хальмг АССР-ин Малодербетовск района Баһ Дөрвд селәнд хөөч күүнә өрк-бүлд төрж һарсмн. Хальмг келн күн. КПСС-ин член. Ах сурһульта, эрдмәрн номт-зоотехник. Селәнә эдл-ахун науксин кандидат.

Үр Бугдаев И. Э. 1958 жил Ачинск селәнә эдл-ахун техникум төгсәснәнь хөөн Балтийск флотд офицер болж цергләсмн. Волгоградск селәнә эдл-ахун институт йилһән сәәнәр чиләһәд, Малодербетовск района «Путь к коммунизму» колхозд ах зоотехник болж көдлсмн, 1968 жилд болхла Целинн района М. И. Калинина нертә племсовхозин директорт энүг тәвсмн. Энд директор болж көдлхдән эдл-аху хальмг тохма махна малын тохминь ясруллһна көдлмшин цутхлң болсмн, ВДНХ-и кесг ик алтн болн цаһан мөңгн медальмудар, нань чигн ачлврар ачлгдсмн.

1975 жил баһ наста һардачиг мал өсклһнә әңгин начальникин — совхозмудын республиканск негдлтин начальникин дарукин үүлд суңһсмн, энүнә хөөн Приозерн райисполкомин селәнә эдл-ахун заллтын начальник болж көдлсмн. 1979 жилд үр Бугдаев И. Э. КПСС-ин Приозерн РК-н негдгч сегләтрт суңһгдв. 1982 жиләс авн — Хальмг АССР-ин селәнә эдл-ахун министр, 1986 жиләс авн — Хальмг АССР-ин Государственн агропромышленн комитетин Ахлачин негдгч дарук — Хальмг АССР-ин министр, 1989 жилин хулһн сард Хальмг АССР-ин агропромышленн формированьсин Нинцәнә (Калмагропромсоюзич) Ахлачд суңһгдв.

Үр Бугдаев И. Э. республикин селәнә эдл-ахун делгрлтд, услгддг һазр делгрүллһнд, мал өсклһнә төлә малын хотын сән көрң бүрдәлһнд ик күчн-чидлән болн шунлтан һарһжана. Республикин эдл-ахун актив болн күч-көлсчнр дунд зөвтәһәр тоомср олв.

Үр Бугдаев И. Э. республикин общественн бәәдл-жирһлд шунмһаһар орлцна, Хальмг АССР-ин Деед Советин депутат. Улсин иньгллтин орденәр, «Күндллһнә Темдг» орденәр, «Туурмжта күчкөлснә төлә. В. И. Ленин төрж һарсна 100 жилин өөниг үгтж» гидг медаляр ачлгдла, «РСФСР-ин ачта зоотехник» гидг күндтә нер зүүв.

«Сухотинский», «Обильный», «Садовый» совхозмудын күч-көлсч коллективсин болн Приозерн района нань чигн коллективсин хургуд болн конференцс деер үр Бугдаев И. Э. 553-ч тойгта Приозерн келн-әмтнә-территориальн суңһврин округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд заагдв.

Округин суңһврин комисс үр И. Э. Бугдаевиг 553-ч тойгта Приозерн келн-әмтнә-территориальн округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд темдглж бичж авв.

Муев Борис Доляевич—СССР-ин улсин депутатын кандидат

Муев Борис Доляевич 1942 жил Хальмг АССР-ин Кетченеровск района «Сарпа» совхозд олн үртә крестьянск өрк-бүлд төрж һарсмн, хальмг келн күн, ах сурһульта, экономическ науксин кандидат, КПСС-ин член.

Үр Муев Б. Д. Саратовск селәнә эдл-ахун институт төгсәснәнь хөөн 1965 жил Юстинск района «Сарпа» совхозин ах экономист-плановик болж көдлж күчкөлснә үүлдврән эклсмн, энүнә хөөн Советск Әәрмин зергләнд авгдв. 1967 жиләс авн 1971 жил күртл — Юстинск райисполкомин селәнә эдл-ахун производственн заллтын зуран-экономическ әңгин начальник, 1972 жиләс авн 1975 жил күртл — Юстинск района «Барун» совхозин директор болж көдлсмн.

Үр Муев Б. Д. 12 һар жил партийн көдлмшт бәәнә. Терүнәснь 4,5 жил — КПСС-ин таңһчин комитетин селәнә эдл-ахун әңгин заведующин дарук болн административн әңгин заведующ, 6 жил — партин Целинн болн Юстинск райодын комитетмүдин негдгч сегләтр болж көдлв. 1988 жилин хулһн сарас авн КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин хойрдгч сегләтр болж көдлҗәнә.

Үр Муев Б. Д. эдл-ахун болн партийн көдлмшт 24 жилд көдлҗәнә, эн цагин туршарт политическ һардагин заң-бәрң болжах йовдлмудыг чикәр шинжлж медж чаддг, күч-көлсчнрин өмн даавран болн күцәх кергән меддг, принципиальн хәләцән харсж чаддг заң-бәрцнь батрв.

Цаһан седкләрн, үнн-чик бәәдләрн эн әмтнә тоомср олв. Энтн ухата, халуч седклтә, бат заң-бәрцтә күн. Бичкнәсн авн тәвсн күцлдән күрхәр зүткдг бәәсмн, тегәд чигн эн КПСС-ин ЦК-д бәәх общественн науксин Академин аспирантур төгсәһәд, экономическ науксин кандидатын номин цол зүүхин төлә диссертац харсв.

Экономик сәәнәр меддг, экономическ механизмин эв-арһиг медж олзлж чаддг төләдән үр Муев Б. Д. коллективсән күчн-чидлиг эдл-аху заллһна шин эв-арһ олзллһна төлә, кергиг, оңдаруллһиг күцәлһнә түст шин хәләц зүүлһлһнә халхар көдлж чадҗана.

Әмтнлә демократчн, әмтн дунд үүдсн шин тоотыг үзж медж, дөңнж, цааранднь делгрүлж чадна. Гер-бүлтә, һурвн үртә.

«Барун», «Никольский», «Полынный» совхозмудын күч-көлсч коллективс болн Юстинск района нань чигн коллективс үр Б. Д. Муевиг 553-ч тойгта Приозерн келн-әмтнә-территориальн суңһврин округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд заав.

Округин суңһврин комисс үр Б. Д. Муевиг 553-ч тойгта Приозерн келн-әмтнә-территориальн округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд темдглж бичж авв.

СССР-ин МИД-ин пресс-центрт болсн брифинг

Ода нарт делкәд олн зүсн әәмшгтә йовдлмуд болад бәәнә. Нег үлү ямаран болвчн уршг олж авад, нег-негндән күч үзүлдг йовдлмуд болжана. Эн хажһр йовдлмудла нарт делкән сообществин чледин ик зунь эвцхәр седжәхш. СССР-ин МИД-ин пресс-центрт туула сарин 3-д болсн брифингд ООН-а Генеральн Асамблейин 44-ч сессин хәләсн тәрәр өргн күүндвр болв. Эн сессь дер США Панамин өмнәс зертә-зевтә дәврлһ кеснә түск тәр хәләгдсмн. Ним ик әәмшгтә йовдл болснд икәр һундл төржәх, американск цергиг Панамас цаг түдл уга авч һархиг некжах резолюц ООН эврәннь сессь деер батлж авла. Эн резолюциг дөңнж нарт делкән сообществин 75 член дууһан өгв.

Советск Союз бас эн резолюциг дөңнжәнә, зертә-зевтә дәвллһән цаг түдл уга зогсатха гиж некжәнә, юнгад гихлә, зертә-зевтә деермчллһн гидгтн тер дәврсн орн-нутгт чигн, энүнә күцәжәх политикд чигн сән нер авч иршго юмн. Ним хажһр йовдл нарт делкән хәрлцәнд тәрүц бәәх зөв уга, гиж СССР-ин МИД-ин зәкллһнә заллтын начальник Г. И. Герасимов темдглв.

Панамас хойр артиллерийск батарейән (141 күн) авч һарх шиидвр авснаннь түскар Негдсн Штатмуд эн жилин туула сарин 1 шинд зарлсна түскар келхләрн, шин жилдә ирлцүлж эн орн-нутгас авч һарч герүрнь харүлжах США-н зертә-зевтә чирмуд тооһарн йир баһ болжана, тегәд чигн цааранднь сән юмн үзгдх гиж иткхд советск халхд йир күчр болжана, гиж Г. И. Герасимов темдглв. Ташр американцнр эн орн-нутгт деермчллһнә операцан цааранднь кехин төлә немр 13 миңһн цергчнр Панамд авч ирв, тегәд ода США эврәннь 26 миңһн ку энд бәржәхмн болҗана гиж эн годлулв.

Эн дәәнд Панамин дала әмтн хорв, ташр США-н деермчллһнәс келтә панамцнрт хойр жува долларин экономическ һару һарчала, гиж советск дипломат немж келв. Эн орн-нутгт төвкнүн бәәдл хәрү тогтахин төлә американск цері Панамас цаг түдл уга буклдән һарх зөвтә, гиж СССР толжана, гиж МИД-ин элч герчлв.

Контрреволюцин зертә-зевтә отрядмуд эн орн-нутгур дәкнәс дәврж орж ирәд, әмтид икәр күч үзүләд, зовжана тисн зәәг Никарагуас ирв. Энтн мадниг бас икәр санаһрхулжана гиж темдглгдв. Контрасиг Никарагуаһур дәврж орулад, эн орн-нутгт дала деермчлгч үүл һарлһн, Центральн Америкд эв болн төвкнүн бат бәәдл тогталһна кергт икәр харш болжана. Никарагуад болх суңһврт белдлһнә көдлмшин йовудт гүрү-зүдү бәәдл тогтаҗана, гиж темдглгдв. Ним бәәдл никарагуанск зертә-зевтә контрреволюцин отрядмудиг уга кехин түскар региона орн-нутгудын президентнрин авсн дааврин эрк биш буклднь күцәхиг некжана, гиж СССР-ин МИД-ин элч келв.

(ТАССин корр.).

Газетд ирсн хәрү

Хулһн сарин 21-д газетд «Хальмг хот-хол» кооперативин зовлң» гисн материал барлгдла. Давсн җилин моһа сард «Хальмг хот-хол» нерәдлһтә кооператив секгдсмч. Эн йовдлыг әмтн ик

Советск Союзар

Шин уставиг цуг партъ белдҗәнә

Партин дотр-дундын бәәдл-жирһлин һоллгч закаид — ода үүлджәх уставд хуучрсн нормс болн положеньс бәәхмн болжана. Ода бәәх устав шинрүлгдсәс наaран дала удан цаг давад

политикин әңгич консультантнрин багин һардач, түүжин наукин доктор Н. А. Золотарев келв.

Н. А. Золотаревин тоолврар болхла, уставд бәәх чесг дуту-дундынь тәвн жилин

тингхд икңкдән сольгдго үлдлә. Хөөнь әрвгохн чиклвр кегдхәс болн немр орулхас биш, нань юмн кегдсмн биш.

Шин уставин үлд партин түск ленинск сурһаль тәвгд-

Кемр урднь уставиг ик зуудынь кабинетмүдт, коммунистнрин орулж өгсн сув-селвгүдиг икңкднь тоод авлго белддг бәәсн болхла, ода шин устав белдлһнд цуг партъ орлцх зөвтә, гиж

1968 жилд болхла Целинн района М. И. Калининә нертә племсовхозин директорт энүг тәрсмн. Энд директор болж көдлхднь эдл-аху хальмг тохма махна малын тохминь ясруллһна көдлмшин цутхлц болсмн, ВДНХ-н кесг ик алтн болн цаһан

рин округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд заагдв.

Округин суңһврин комисс үр И. Э. Бугдаевиг 553-ч тойгта Приозерн келн-эмтнә-территориальн округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд темдглж бичж авв.

водственн заллтын зуран-экономическ энгин начальник, 1972 жиләс авн 1975 жил күртл — Юстинск района «Баруп» совхозин директор болж көдлсмн.

Үр Муев Б. Д. 12 һар жил партийн көдлмшт бәәнә. Терүнәсь 4,5 жил — КПСС-ин таңһчин комитетин селәнә эдл-

озерн келн-эмтнә-территориальн округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд заав.

Округин суңһврин комисс үр Б. Д. Муевиг 553-ч тойгта Приозерн келн-эмтнә-территориальн округар СССР-ин улсин депутатын кандидатд темдглж бичж авв.

(14) кун) авч һарх шиидвр авснань тускар Негдсн Штатмуд эн жилин туула сарин 1 шинд зарлсна тускар келхләрн, шин жилла ирлцулж эн орн-нутгас авч һарч герүдь харулжах США-н зер-зевта чидмуд тооһари йир баh болжа-

гиж темдглгдв. Иим бәәдл никараһуанск зер-зевта контрреволюцин отрядмудиг та нехин тускар региона орн-нутгудын президентирин авсн даалһвриг эрк биш бүклдь күцәхиг некжәнә, — гиж СССР-ин МИД-ин элч келв.

(ТАССин корр.).

Сарпинск района Садовое селәнә күчкөлсчнр района культурин Герин «Огонек» гидг агитбригадтан йир дурта. Эврә дурар үүлддг артистнр җилин дөрвн цагт ямаран чигн теңгрин бәәдлд района олн зүсн эдл-ахус эргәд, тенд көдлҗәх әмтиг билг-эрдмәрн байрлулна.

ЗУРГТ: Садовое селәнә культурин Герин «Огонек» агитбригадын члед — залач Г. Е. Малородов, артистнр С. И. Рендигевич, Т. М. Козбанова, А. П. Савенкова, С. И. Якименко, В. А. Перегудов болн художественн һардач Н. А. Молодова даранн гастролин өмн.

В. Морозовин цокси зург.

•Профсоюзн төрмүд

Производственн диг-дара батлхар

СЕЛӘНӘ ЭДЛ-АХУСИГ производственн-техническ болн материальн теткләһәр көдлдг «Приютненский» кооперативин профсоюзн комитет тасрхан уга күч-көлснә таал ясруллһар, диг-дараһинь чаңһалһар, нань чигн кесг төрәр предприятин болн туслн әңгсиннь программ күцәлһнд орлцад, эврә көдлмшән кенә.

Әркдлһнлә болн әркд авлгдлһнла ноолдаг чаңһахин туск КПСС-ин ЦК-н, СССР-ин Министрмүдин Советин болн СССР-ин Деед Советин Президиумин хамцу тогтавр һарсна хөөн олна комиссьмүдин көдлмш шамдсн болад бәәв. Түүнә аш болж, урдnь һарад бәәдг әркдлһнә йовдлмуд баһрад бәәв.

Болв бүкләнь авад хәләхлә — күч-көлснә диг-дарана таалыг дәкәд чигн ясрулх кергтә. Зәрм көдләчнр көдлмштән ора ирәд, әрт һарад, учр угаһар көдлмшән дутаһад, һардачнрин заавр күцәлго, йовх хаалһасн хаҗиж эврә кергән күцәһәд, машиһән тер деерән хонулад, нань чигн аль-бисәр көдлмшин диг-дара эвднә.

Эн җилин эклцәс авн деер келгдсн болн нань чигн кесг диг-дара эвдлһнәс иштә административн эв-арһар дөч һәр күн засгдла.

Сул цагин әргцд зөв-йос эвдлһнә кесг йовдл һарнад 108 көдлмшч засгдла. 50 шаху күн согту йовсндан, кесг олна диг-дара эвдсндән, әркәс сергәдг һазрт орсндан, ахр болзгар бәәнд бәргдлә. Иим зөв-йос эвдсн әмтнлә шишлң көдлмш кегджәнә. Эдү дүңгә төрмүд профкомин сүүрт, үүрмүдин зарһд, күч-көлсч коллективсар, буру йовдл һарһлһна өмнәс хәргч советд оньдйн хәләгдж хаһлгдна. Әркнч кесг күн көдлмшәсн парһгдла, мөрәлгдх зөвтә мөңгн өггдсн уга, зәрмсиннь шин гер авх дарань хоораһ саагдла, кесгинь үдин хот уух талонаснь, машин залх зөв өггч иткл цааснаснь хаһцулла, зәрм залачнр һурвн сарар слесарин көдлмшт орулгдла.

Зөв-йос эвдлһәр «ончрсн» әмтнә нерд заасв. Энь В. Горбачев, А. Токарев хойр — мехотрядас, С. Осташенко — автопаркас, А. Коробейников болн И. Фоменко — яврин мастерскойас болн нань чигн.

Юуһинь нуухв. Зөв-йос эвдсн кесг йовдлмуд әмтнд медүлгдхш, зәрм му көдләчнриг болхла әңгин һардачнр болн мастермүд харсҗ авна. Көдлмшин һазртан һарсн әркдлһнә йовдл нуусндан әңгин толһачнр И. Н. Маливанов болн А. И. Кузьменко бас засгдла.

Предприятьмүдәр һардг күч-көлснә диг-дара эвдлһн зура күцәлһнд харшлтан күргсн деерән һарһҗ бәәх продукцин чинриһь муурулна. Эн келсн тоот батлҗ нег үлгүр заасв. 1988 җилин өрәлд яврин мастерскойин хайгар 15 рекламац орж ирв. Хөөтк сармудтнь чигн ирәд бәәв.

Тегәд чигн района кемҗәнд болдг селвлцәнд, хургудт, трактор, комбайн, автодвигательмүд дора чинртәһәр ясснд, малын фермст, саалин, киитрүллһнә установкст цаглань техническ теткврәс кеснд кооперативин һардачнриг шалһдгнь орта. Эдл-ахун тооцана таалд, әндарүллһна цагт тиигж көдлж болшго.

Күч-көлс бүрдәлһнә болн диг-дарана му таалд бәәлһн, бооцапан күцәлһнд харшлтан күргнә. Эннь болхла әдгә цагин производственн бәәдлд һоллгч шинжлвр мөн.

Болв сән тоотынь бас темдглх кергтә. Предприятин әмтн хоорндан ни-негн бәәнә. Тегәдчн өмнән бәәх төр эдн хаһлж чадхмн. Тиигчкәд эдн бийснь зөв-йос эвдҗәх әмтән чаңһ шоодврла харһулна.

Одахн суңһгдсн профкомин шин хань, профбаг, күч-көлсч коллективин совет, цехин әңгсин һардачнр, олна организац (му йовдлас хәргч совет, күүкд улсин совет, үүрмүдин зарһ, әркдлһнлә ноолдлһна комисс) чик хаалһдан бәәнә.

В. БОРОДАЕВ,
«Приютненский» кооперативин профкомин ахлач.

Газетд ирсн хәрү

Хулһн сарин 21-д газетд «Хальмг хот-хол» кооперативин зовлң» гисн материал барлгдла. Давсн җилин моһа сард «Хальмг хот-хол» нерәдлһтә кооператив секгдсмн. Эн йовдлыг әмтн ик бәйртаһар тосв. Седклән өгч, хальмг улс урдаь таасҗ эдлдг, ода кесг учрар эдлврәс һарчах хотыг сергәҗәх йовдл олнд ик доң авчана, гиж статьяд келгдлә. Кооперативин үүлдврт эндр өдр кесг төр һарчах йовдлыг статья темдглсмн. Эн төрәр эндр газетд улсин депутатнрин Элст балһсна Советин күцәгч комитетин ахлачин дарук В. ПШАТОВ, хәрү өгчәнә.

«Үн тогталһнд тогтсн дуту дундс уга келһәр керг-үүлдврмүдин тускар» СССР-ин Министрмүдин Советин тогтаврин 20-ч пунктла ирлцңгү «Хальмг хот-хол» кооперативд (ахлачнь О. Д. Шовгуров) хамгин өөдән үнин норм тогтагдла, гиж улсин депутатнрин Элст балһсна Советин күцәгч комитет зәңглҗәнә. Эн тогтаврла ирлцңгү улсин депутатнрин бәәрн Советмүдин күцәгч комитетмүд олна хот-хоолын кооперативст тетклһнә кемҗәнәс иштә хамгин өөдән гисн наценкс тогтасмн. Эн наценкс ирлцңгү категорийтә государственн предприятьмүдт олзлгдна.

Олна хот-хоолын халхар үүлдҗәх цуг кооперативст хамгин өөдән гисн наценкс тогтахларн, улсин депутатнрин балһсна Совет кооперативн эс гиж государственн секторин нег чигн предприять учр угаһар үнән икдүлж көрң бүрдәшго учриг оньгт авсмн. «Хальмг хот-хол» кооператив теткләһнә кемҗәһәрн, интерьерарн 2-ч наценочн категорьта предприятьла ирлцҗәнә. Кемрҗән кооперативин һардвр теткләһнә кемҗәг ясруллһар ,сервисәр диг-тә керг-үүлдвр күцәхлә, улсин депутатнрин балһсна Советин күцәгч комитет эн кооперативд наценочн категорий өөдлүлх төриг шинәс хәләхдән белн.

Иим эн хәрү. Зуг статьяд һаңцхн наценочн категорь өглһәр төр босхгдсн уга. Келхд, статьяд кооператив цутхлгас деегд хол һазрт бәәнә, тегәд энүнә филиалыг балһсна цутхлцд секлһәр әмтнә селвг медүлгдлә. Эн туст улсин депутатнрин Элст балһсна Советин күцәгч комитет өгсн хәрүдән үг чин һарһҗ уга.

Советск Союзар

Шин уставиг цуг партЬ белдҗәнә

Партин дотр-дундын бәәдл-жирһлин һоллгч заканд — ода үүлдҗәх уставд хуучрсн нормс болн положеньс бәәхмн болҗана. Ода бәәх устав шинрүлгдсәс нааран дала удан цаг давад уга. Тер шинрүлгдсн устав КПСС-ин XXVII съезд деер батлҗ авгдсн бәәсмн, тер бийнь терүнд бәәх зәрм положеньснь мана орн-нутгт болҗах оңдаруллһна шуумһа процессәс иштә йир түргәр хуучлдж одна. Эн йовдл коммунистнрин седвәртнь боомтг үүдәсн деерән шинрүлгдҗәх обществд эврәнь политическ авангардын чинрән күцәднь күцәхднь харш болҗана. Цуг эн тоотыг үчртан авад, партин Центральн Комитет даранн XXVIII съезд деер шин уставин туск төр тәвҗ хәләх зөвтә болсмн. КПСС-ин ЦК-д партийн төрмүдәр болн кадров политикәр бәәх комисс одахн тер документ белдлһнә зуран тускар күүндвр кев.

— Урдк кесг съездмүд деер кегдсн эдләр партин уставд әрвгохн сольвр орулхин, немхин болн зәрм положеньсинь чиклхин тускар келгдҗәхш. КПСС-ин делгрлһнә өдгә цагин девсхлә болн оңдаруллһнд терүнә күцәҗәх төрмүдлә ирлцүлж партин дотр-дундын бәәдл-жирһлин принципиальн шин зака батлҗ авхин тускар келгдҗәнә. Нааһар келхлә, партин оңдаруллһна устав батлҗ авх күцл тәвгдҗәнә, — гиж партин шин документ белдлһнд шишлң орлцҗах, КПСС-ин ЦК-н партийн төрмүдин болн кадров политикин әңгин консультантнрин багин һардач, түүҗин наукин доктор Н. А. Золотарев келв.

Н. А. Золотаревин тоолврар болхла, уставд бәәх чеег дуту-дунднь тәвн җилин туршарт чиклгдлго бәәсмн. Урдаь, В. И. Ленинә цагт, эн документ ахрар, әмтнд тингхд ниицдән сольгдлго үлдлә. Хөөнь әрвгохн чиклвр кегдхәс болн немр орулхас биш, нань юмн кегдсмн биш.

Шин уставин үлд партин туск ленинск сурһаль тәвгдхмн, нег үлү Октябрьск революцин өмн болн Советин йосна түрүн җилмүдт партийн төрмүдин туст хоршагдсн аһу ик дамшлт олзлгдхмн, гиж шин устав ямаран болх гисн сурврт хәрү өгхләрн Н. А. Золотарев темдглв.

•Шинрүллһнә үзг-хаалһар

сәәнәр медгдмәр бичгдсн бәәсмн, нег үлү коммунист болһн онц-онц болн партин цуг тогтацст политическ шүүлтән һарһҗ чадх арһ өгчәх принциптә бәәсмн. Болв хөөнь, нег үлү 30-ч җилмүдин эклцд, Сталинә әрк шиллһн эклҗәсн цагт эн документ зөвәр икәр сольгдсн бәәсмн. Эн документд иникднь зааж-закрлһна системд ик оньг өггдсмн. Коммунистд яһҗ үүлдхинь, көдлмштән ямаран янзс болн эв-арһ олзлхинь эн устав заадг бәәсмн. Һоллгчдан күч-көлсчнр дунд үүлдҗәх эклц партийн организац чинрән зөвәрт геесн бәәсмн. Бән-бәәҗ эклц партийн организац эврәнь политическ чинрән геедһәд, зүг деер бәәх партийн аппаратын заквр-заавриг күцәдг болсмн.

Һуч шаху җил хоорад, 1961 җилин намрар, Н. С. Хрущевин цагт уставд невчкн сольвр орулхар седсн бәәсмн. Болв деерәс зааж-закрлһна системиг невчк сольхин тускар төрүц үг һарсмн биш. Амр үгнь, устав

«Ленинск принципст болн хоршагдсн дамшлтд бәәх үүдәгч чидлмүдиг бәәдл-жирһлд өргәр олзлх кергтә. Шин устав партийн дотр-дундын хәрлцәг бүклднь ясрулхд доң болх гиж нәәлҗәнәвидн», — гиж Н. А. Золотарев келв.

Энүнә тоолврар болхла, хамгин түрүнд уставин демократическ халхинь чаңһах кергтә. Оңдаруллһар үүдсн цуг шин тоотыг, партийн бәәдл-жирһлин демократическ кемҗәг тер уставд өргәр орулх кергтә. Уставд тәвгдҗәх һоллгч неквринь — бәәдл-жирһлин олн зүсн халхинь тоод авч, коммунист болһнд эврәнь соньмслтан болн арһ-чидлән күцәхднь сән таал һарһҗ өгч, тедна политическ дамшлтыг икәр итклһн болҗана.

Эн документиг белдлһнә эв-арһинь өмнклә әдл биш. Кемр урдаь уставиг ик зуудынь кабинетмүдт, коммунистнрин орулж өгсн сүв-селвгудиг иникднь тоод авлго белддг бәәсн болхла, ода шин устав белдлһнд цуг партЬ орлцх зөвтә, — гиж КПСС-ин Центральн Комитет челҗәнә. Эн үгинь коммунист медҗәнә. «Уставин цуг әнгүдәр болн параграфмудар олн зүсн сүв-селвгуд партин Центральн Комитетд болн бәрин органмудт орж ирҗәнә», — гиж Н. А. Золотарев келв. Нам терүнь баһдсн кевтә, зәрм коммунистнр болн партийн организац шин уставин проектиг бүклднь белдәд ЦК-д илгәҗ. Үлгүрнь, КПСС-ин ЦК-д бәәх олна науксин Академин, Московск ах партийн школын, Московск государственн университетин, Свердловскас «Уралмашзаводын» партийн организац болн нань чигн партийн организац тиим проектмүд илгәв. Ода мини ширә деер шин уставин арв һар проект кевтнә. Союзн республикудын компартьсин 14 Центральн Комитет болн ик-ик краймудын болн областьмудын парторганизацсас миниһәд сүв-селвгүд орж ирв. Ташр Цугсоюзн XIX партийн конференцд коммунистнрин болн партийн биш әмтнә илгәсн дала сүв-селвгүд болн немрмүд бәәнә.

Шин уставин проект белдлһнә көдлмш эклв. Ирх җилдән эн документ цуг олн әмтнә күүндврт тәвгдхин төлә барт барлгдхмн.

Д. ГАЙМАКОВ,
АПН-ә шинҗләч.

МОЛДАВСК ССР. Бендеры балһсид секгдсн дамшлтын-экспериментальн «Тигина» гидг фабрик деедгерманск «Рихард брилл» гидг фирмин технологияр түрүн продукцан — кеер-һаза йовж амрхларн өмсдг гиигн башмгуд уйж һарһв. Эн башмгуд уйдгиг дасҗ авхднь советск көдләчнрт деедгерманск фирмсин специалистнр нөкд болв, эдн нааран автоматизированн линийс, компьютерн залврта роботмуд авч ирв.

Фабрик җилдән хойр сай һар пар башмгуд уйхмн. Продукцин тавдгч хүвнь ФРГ-н партнермудт илгәгдхмн.

ЗУРГТ: башмгуд цутхх һарһдг участкд.

ТАСС-ин зург.

Ахр зәңгс

СИМФЕРОПОЛЬ. Крымин областной цутхлгт өрк-бүлин кецтә бичкдүдин һурвн гер һарв. Николай болн Елена Горелкихн эврәнь өрк-бүлд дөрвн бичкн күүкд. Виктор болн Ирина Кожухаровихн болхла — тавн өнчкн күүкд авв. Эднд горисполком тавн хората патьр өгв. Терүндиь тәвх мебель хулд-гүүлгәнә организац авч өгв. кооперацин көдләчнрин профсоюзин обком болхла тер бичкдүдин нерәд хоршуллһна банкд мөңгнә счет секв.

МОСКВА. Улсин иньгллтин государственн театр хотл балһсна әмтиг орн-нутгин үүдәгч коллективсин болн шин һарсн билгтә артистнрин билг-эрдмлә таньлдулхин төлә «Бенефис» гидг программ белдҗ үзүлҗәнә. Москван сцен деер классическ биинин Казахск ССР-ин государственн ансамбль одахн эврәнь программан үзүлв.

(ТАСС).

Мана йиртмҗ

Шишлң әңг

Хуучн жилин чилгчәр йиртмҗ харлһна республиканск обществин Советин президиум әврәнь сүүртән Яшалтад бәәх арсна фабрикин коллектив йиртмҗ харлһар кеҗәх көдлмш хәләв. Эн фабрикин һардвр болн йиртмҗ харлһна эклц организацин члед эн тер чикәр хаһлжахиг темдглв. Йиртмҗин делкәг цевр-цер хадһлхин төләд арс эд-бод кедг цехәс бузр ус һарһшгон төләд бузр ус, үлдлмүд цуглулдг резервуариг капитальн ясҗ. Тегәд тер цехәс һарсн бузр усн цагпатларн тендәс зөөгдҗ асхгдна. Тегәд ода бузр усн Хагинка гидг һолур орхш.

Эн арсар көдлмүд үйдг фабрикин һардачир болн специалистнр, йиртмҗ харлһна районн обществин члед күч-көлсчнрт эн тер лекц умшна, харһҗ күүндна. Болв эн кергүүлдврмүд цуг тәриг күцәҗәхш. Үвл-хаврин цагт цасн хәәлад эс гиж хур икәр орхла тер резервуарас бузр усн һарч Хагинка гидг һолур орад чигн бәәхмн. Юңгад гихлә эн резервуар һолас хол биш бәәнә.

Фабрикин һардачир болн көдлмшчнр Ульяновка селәнд бәәх цехиг шинрүлхин туск соньн селвгүд орулҗ өглә. Зуг шинрүлһнә төлә кергтә мөңгнә бәәри промышленностин негдлт һарһҗ өгчәхш. Эн негдлт терүг шинрүлх арһ хәәжәхш. Тегәд йиртмҗ харлһна республиканск обществин советин президиум эн цехиг хаах шиидвр авв.

* * *

Йиртмҗ харлһна республиканск обществин Советин президиум әврәнь сүүртән Каспийск районд йиртмҗ харлһна халхәр олн дунд бүрдәмжүл-цәәлһврин хара биш көдлмш кеҗәнә, гиж темдглв. Эн тер йиртмҗ харлһна обществин районн Советин пленумд халгдла. Маш тосхдг Каспийск заводын, «Красный моряк», «Каспиец» колхозмудын, Джалыковин нертә совхозин, заһс харлһна инспекцин коллективст лекторск багмуд үүлдвә.

1989 жилин түрүн әрәд 58 лекц, районн газета 18 статья

Эзни хәләц кергтә

МАНА ТЕЕГТ альднь чигн усар мәәртнә. Нег үлү Юстинск районд усн хатяр. Района әдл-ахуст усн күртлго урдк жилмүдт икәр түрҗәлә. Тегәд района селәдин әмтиг усар теткхин төләд усна сурвлжи тосхгдла. Тер ут-турштан 800 километр күрнә. Терүгәр ус өглһиг Юстинск яврин-эксплуатационн участк теткнә. Җил болһн энүгәр 3 сай шаху кубическ метр усн өгдгнә. Үлгүрнь, эн жилд терүгәр 2 сай 906 миңһн кубическ метр усн өгтдв.

Юстинск района аһуд мал услдг 62 пункт бәәнә. Эн трасст баһ биш усн геедрнә. Энд-тенд турвас тесрҗ усн һарна. Кемр тиигҗ турвас тасрхла, яврин участкин бригад терүг ясна. Теднә медлд кергтә техник болн материалмуд бәәнә. Ус авчах әдл-ахус кеду ус авчахиг кемҗәлдг прибормудта болх зәвтә. Болв әдл-ахусар тиим пробормуд уга. Һанцхн Цаһан Амн поселкд болн «Никольский» совхозин хойрдгч фермд бәәнә. онц әәдүд әврәнь гермүдүр ус орулхин төләд нүк малтҗ терүг эвднә.

Тиигҗ әмтн Иҗлин усиг диг-даран угаһар олзлна. Те-

Цаһан Амн поселкд дару-дарунь турвас тесрҗ усн уульнцсар гүүнә. Тедн юнгад тесрдв гихлә, тер усна сурвлжн некврмүдлә ирлцжәхш гих кергтә. Цаһан Амнд бәәх әмтиг усар теткхин төләд тер сетьмүдиг шинрүлх кергтә. Поселкд бәәх усна башнь көдлхш. Материальн көрң тату болад, районн коммунальн әдл-аху терүг цаглань ясҗ чаджахш. Тиигҗкәд энд шишлң специалистнр уга. Дәкәд болхла рунәс көлтә усн асхрна, тәгәлигдән һазр үрнә. Мал услдг һазрмудар чигн дала усн асхрна. Тенд малчир ус хаадг вентильмүдиг хамхлчкад цаглань ясхш. Мал услдг площадкс ода күртл кенә медлд бәәхнь медгдхш. Тедниг мал услжах әмтнә медлд батлх кергтә. Кемр әзн уга болхла, тер дутудундс цааранднь чигн тиигҗ үлдхнь лавта.

В. САНГАДЖИЕВ.

Цаһан Амн

ТЕЕГИН НУР.

И. Бурсаковин цокен зург.

МАНА ИНТЕРВЬЮ

ХОРТА УСАР ХОТ КЕҖ БОЛШГО

Җирһлин булг — усн. Усн уга болхла һазр деер юмн урһшго, бәәшго. Тегәд ямаран чигн келн-әмтн ик кезән-кезәнәһәс нааран усиг хәәрлҗ йовсмн. Үлгүрнь, хальмг улс уснд нульмхла килнц гиж тоолдг бәәсмн. Усн кенд чигн; альд чигн ик кергтә. Нег үлү усн мана теегт икәр керглгднә. Усн уга болхла, мал бәрҗ болшго, тәрә-темс чигн урһаҗ болшго. Мана республикд усна тогталмудас әмтнд кергтә хот — заһс икәр бәрҗ, теднә неквр ханһана. Тегәд эндр мана корреспондент Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин медлд бәәх заһс харлһна инспекцин ах инспектор В. С. ФЕОКТИСТОВЛА харһв.

— Вячеслав Степанович, мана республикд бәәх усна тогталмудын, нуурмудын, боодгудын көрң яһҗ олзлгдҗана?

— Мана теегин республикд усна тогталмудын, боодгудын, нуурмудын то баһ биш. Республикин деед-өмн үзгт Маныч-Гудило, Чоһра гидг усна тогталмуд, Состын нуурмуд, ар үзгт болхла Сарпа, Аршан Зелмн нуурмуд болн талдан чигн кесг нуурмуд, боодгуд бәәнә. Җирдгч жилмүдт эн усна тогталмудас миңһәһәд тонн заһс бәрҗ авч әмт теткдг бәәсн болхла, эндр эндәс жилдән әрә гиж 500 шаху тонн заһс бәрҗ авна.

Мана республикд Сарпинск, Черноземельск, Хальмг-Астраханск усна системс тосхгдад эдлврт орла. 1989 жилин туула сарин нег шинд 166,9 миңһн гектар услврин һазр бәәлә. Усна тогталмудар бәәх заһсна көрнд сорврин станцс ик харшлтан күргҗәнә. Теди ус сорҗ авхлари терүнлә хамднь уснд өсҗәх дала жирмәхәс авад йовҗ одна. Тер жирмәхәсиг үлдәхин төләд шишлң харлһна щитмүд тосхгдх зәвтә.

Дәкәд болхла сорврин станцс магистральн болн услврин һазрт олзлгдсн усн хәрү гүүдг цувгуд деер тосхгдна. Тегәд тер сорврин станцсас түләнә-тосна, дегдин үлдлмүд гүүҗ ус бузрдулна. Мелиоратормуд көдлмшән гөңгрүлхин төләд минеральн удобрениг сорврин станц ус сордг һазрт хайчкад, тәрсн өвсән услна. Уснд урсҗ одсн селитрин әрмнь тер цувгар гүүҗәх уснд орҗ, тенд бәәх әмтә тоотд харш болна.

Сарпинск дора һазрт сүл жилмүдин дотр түтрһ тәрлһнд баһ биш оньг өгтдҗәнә. Тегәд энд олзлгдсн усна үлдл Бармацг, Пришиб, Ханата, Сарпа гидг нуурмудур болн «Октябрьский» совхозин шидр бәәсн хотхр һаәрур орулгдна. Энд малын хот тәрҗ урһадг әдл-ахус услврин участкудан усна тогталмудын көвәһәр бәрнә. Тедниг тендәс уужулх кергтә. Эс гиж эдн цааранднь чигн тер тогталмудыг урәһәд бәәхнь лавта.

— Тана келсәр болхла, республикин әдл-ахусин һардачирин, специалистирин урштар усна көрң баһрҗана, үрҗәнә.

— Э-э, тиим. Маныч-Гудило гидг нуурин өмн-деед үзгт Пролетарск усна тогтал тосхгдла. Эн тогталур Егорлык гидг һолар усн орҗ ирдг билә. Терүн деер тосхгдсн устройств хажһрар тосхгдснас көлтә ода эн нуурур цевр усн орхш. Тегәд Маныч-Гудило гидг нуурин усн давстад урҗ, тенд бәәх заһсн уга болҗ одв. Терүнәс көлтә тер нуурин көвәд бәәх заһсна заводыг хаах зөв учрв. Тенд бәәсн әмтн нүүһәд тарад йовҗ одв. Маныч-Гудило нур ода Право-Егорлыкск цувгин услврин системин бузр ус хурадг ормд хүврв.

Чоһра гидг усна тогтал одахн күртл цевр-цер уста, әмтәхн, шимтә заһста билә. Җил болһн 450 тонн сазн, ботаха, цуув эндәс бәрҗ әмт теткдг билә. Сүл жилмүдин дотр энд бәәх заһсн уга болҗ одв гих кергтә. 1986 жилд гентки 400 тонн заһсн үклә. Тегәд эн тогталын усиг шинҗләд хәләх кергтә болв. Тер жилд болн хөөтк жилмүдт кесн шинҗллтс уснд олн зүсн хорта веществос бәәхиг медүлв. Олн зүсн хорта веществос Ставропольск краяс Кума-Маныческ цувгар орҗахнь медгдв. Эн усна тогталын экологическ бәәдл күчр әәмштә гих кергтә.

Эн усна тогталас эндр талдан кесг нуурмуд, тедн дотр Состын нуурмуд «әм» авчана гих кергтә. Үнәртнь келхд, эн талдан нуурмудт әм өгх биш, бийнь әрә торчана, гих кергтә. Мана республикд эн тогталас ус уужах әмтнә то баһ биш. Хорҗ одсн заһс эдлсн болн хорта ус уужах әмтнә цогц әрүл-меңд болхий? Энүнә тускар бидн йиртмҗ харлһна Хальмг АССР-ин Комитетд, Хальмг агропромсоюзд бичг орулҗ өгләвидн. Тедн Чоһра гидг усна тогталур бузр, хорта ус орулжах әдл-ахусин һардачирин өмн чаңһ неквр тәвх зәвтә.

— Талдан усна тогталмудар ямаран бәәдл тогтсн бәәнә?

— Мана хагсу, усар мәәртҗәх теегин аһусар бәәх нуурмуд, усна тогталмуд, һолмуд йир күчр гидг бәәдлд бәәнә. Үлгүрнь, Черноземельск района ССР-ин Союзин 60 жилин өөнин нертә тохма мал өскдг завод Состын нуурин көвәд бәәнә. Эн йир ховр, сәәхн нур гих кергтә. Болв эн әдл-ахун специалистнр тер нуурмудыг әзн бишәр олзлжана гих кергтә. Эн нуурин көвәһәр уснас хол биш эн заводын малын хошмуд зогсҗана. Энд бәәх тавн миңһн гектар царң эн нуурмудас услгддг билә. Ода болхла Чоһраһас ирсн усн Минводхозин тосхсн цувгар шуд тустан иигән орна. Состын нуурмудт тер усн күртҗәхш. Тегәд тер нуурмуд ширгҗәнә. Нуурмудын усн ширгхлә, тенд бәәсн заһсд үкж, аңгуд уга болҗ одла. Болв заһсна промышленностин нег мөслгч үүлдвр энд бәәх заһс, аңгуд үлдәх арһ өгв.

Кесг әдл-ахусин специалистнр нуурмудын, тогталмудын усиг олзлхан меднә, зуг терүг әрвиәр әзни кевәр олзлҗ чадхш. Үлгүрнь, Приозерн района «Привольный» совхозин услврин участкин бригадир Г. У. Куракаев усна көвәд 8 тонн селитр ил тенгр дор хадһлҗаһад мадид бәргдлә. Тегәд терүнәс мөңгнә ял авх зөв учрла. Нань чигн үлгүрмүд бәәнә.

— Мана республикин ар үзгин райодар бәәх нуурмудын уснд Волгоград балһсна химическ заводмудын хорта үлдлмүд ик харш болжана, гиж әмтн келнә. Энүнә тускар Та юн гиж санжанат?

— Волгоградт химическ заводмудын комплекс болн олн зүсн хорта продукц һарһдг заводмуд бәәнә. Нидн жилин ноха сард Ханата болн Барманцг нуурмудар заһсн болн уснд бәәдг шовуд гентки олар үкв. Барманцг гидг нуурт әәдүдин һалуд болн нуһсд бас үклә. Тер нуурмудын усиг лабораторьт шинҗлхлә хорта болҗ һарв. Һалудын, нуһсдын гесн-гүзән дотрнь мөңгн усн (ртуть) бәәж. Тер жилин ноха сарин чилгчәр Цаһан Нуурт, Сарпад бас шовуд хорҗ үклә.

Тер шовуд яһад үкжәхинь медхин төләд шишлң комиссь бүрдәгдлә. «Каустик» гидг производственн негдлтин үлдлмүд хурадг боодгуд Хальмгин межә деер тосхгдсиг тер комиссь илдклә. Тер боодгудур бузр усн турвасар орна. Тер турвас тасрад, Иҗләс мана теегүр усн ордг цувгур бузр үлдлмүд орснас көлтә тер шовуд үкснь медгдв.

Энүнәс көлтә аннлһна әдл-ахуд 60 миңһн арслнга һару учрла. Волгоград балһсна Кировск районн прокуратур эн тер хәләж кен гемтәһинь йилһҗ заслхмн. Сүл жилмүдин дотр усиг диг-даран угаһар олзлдгас көлтә хотхр һазрмудар усн икәр хурҗ дала идгин һазр урәнә. Тиим йовдл Октябрьск, Яшкульск райодар учрла. «Октябрьский» совхозин өөр бүрдсн шин нуурин усн икәр давстҗ одснас көлтә 86,6 тонн заһсн үклә.

— Вячеслав Степанович, улсин әдл-ахуд бәәри һолмудын ус олзлҗ болхий, угай?

— Улсин әдл-аху делгрүллһнд бәәрн бичкн һолмудын ус олзллһнд ик оньг өгтдҗәнә. Болв әдгә цагт эн һолмуд йир му бәәдлд бәәнә. Теднә гидрохимическ болн санитарн-гигиеническ бәәдл бас йир тату. Үлгүрнь, Элистиник гидг һол авад хәләй. Иигәрән промышленн, коммунальн-бәәцин предприятьмуд, балһсна әмтн шег-бог, бузр үлдлмүд хайна. Яшкуль һолыг болхла малчирин хошмуд бузрдулна. Энд тосхгдсн боодгуд болн усна тогталмуд санитарн-зонмуд уга.

Бичкн һолмудыг сәәнәр олзлхин төләд цевр-цеерәр бәрх кергтә. Болв мана республикд эн тер хаһлгдҗахш. Терүг һанцхн мана балһснд бәәх һол медулжәнә. Эн төриг балһсна Советин күцәгч комитет уданд татҗ хаһлжана. Цуг һолмудын өөр шидр санитарн зон бүрдәх кергтә.

Усн — җирһлин булг. Кемр тиим болхла, терүг цевр-цер хадһлҗ олзлжах кергтә.

Бичҗ авснь

ЛЕТУҺА Борис.

ЦЕВРӘР ХАДЬЛҖ ОЛЗЛХМН

Сүл жилмүдин дотр усиг әрвиәр олзлҗ, һолмудын, нуурмудын, тогталмудын усиг бузрдуллго хадһлхмн гих тер тәвгдҗәнә. Урдкь усна нерн чиңгго болҗ тоолгд-

вец» совхозд Шуһта гидг салад цевр әмтәхн уста һурвн худг бәәнә. «Буратинский» совхозд 5 боодг болн 4 худг бәәнә. Теднәс әмтн уух ус

усн гүүдг сетьд орхлари тер ГОСТ-ла ирлцхш. Болв Чоһран усн бас чинрән геежәнә. 1970 жилд энд «Чограйский» гидг государственн за-

Тегәд һазр давстҗ урҗәнә. «Ут Сала», «Маныч», «Бага-Бурульский» совхозмуд давстад урҗ одсн баһ биш һазр хайчкв.

Цуг әдл-ахусар бәәх усна тогталмудыг, сорврин станцсас гүүжәх үлдлмүд буардана. Рейдов бригадын члед

Бачм хаһлх тер

КАСПИИСК БАЛЬҺСНД бәәх әмтн уух усар кезәд чигн мәәртнә, юнгад гихлә энд цевр, әмтәхн, усн ховр. Терүнә учрнь усн гүүдг сетьмүдт гих кергтә. Эн дегәд күчр бәәдлд бәәнә,

хадһллһна болн олзллһна диг-дара эвдҗәхиг мана рейд медүлв. Района колхозмуд болн совхозмуд өвс хадһлдг базмудан тенгсүр өөрдүләд йовна. Өвс хадлг участкудас байн урһц хураҗ авхин

рлх зоныг цувгас холагшан һарһх тер хаһлгдҗахш. Кесг жилмүдин эргцд Каспийск цувгт хамхрҗ одсн, хуучн кермс зеврәд кевтнә. Тер кермсиг хайсн предприятин һардачир тедниг уснас

* * *

Йиртмж харлһна республиканск обществин Советин президиум эврәнь сүүртән Каспийск районд йиртмж харлһна халхар олн дуид бүрдәмжин-цәәлһврин хара биш көдлмш кегджәнә гиж темдглв. Эн төр йиртмж харлһна обществин районн Советин пленумд хәләгдлә. Маши тосхдг Каспийск заводын, «Красный моряк», «Каспиец» колхозмудын, Джалыковин нертә совхозин, заһс харлһна инспекцин коллективст лекторск багмуд үүлднә.

1989 жилин түрүн өрәлд 56 лекц, районн газетд 18 статья, квартал болһн «Күн болн йиртмж» гидг шишлң халх бәрлж һарһна. Районд түрүн болж шишлң өдрт «Эколог мана цугин төр» гидг тәрәр лекцс умшгдв. Районә әмтн экологическ долан хонг келһнд әмтн бәәдг поселкуд, усна тогталмуд цеврллһнд, модд тәрлһнд шунмһа кевәр орлцв. Олна инспектормуд рейд келһнд орлцна. Йиртмж харлһнд сурһульчнр бас шунмһа кевәр орлцна.

Хаврар заһсд түрслжәх кемд тедниг харлһна хойр сар зарлгдла. «Көк патруль» олна инспектормудла хамдан рейд кеһәд, заһс аңлһна дигләәг эвдсн 23 күүг бәрж авв. Тиигж 1900 заһс харсж авв. Давсн жилин түрүн өрәлд тематическ 20 һәәхүл бүрдәгдлә. Эн районә обществин члед йиртмж харлһна халхар баһ биш көдлмш кегджәнә гиж темдглгдв.

ТЕЕГИН НУР.

Н. Бурсаковин цокси зүрг.

орж, тенд бәәх әмтә тоотд харш болна.

Сарпинск дора һазрт сүл җилмүдин дотр түтрһ тәрлһнд баһ биш оньг өгтджәнә. Тегәд энд ололгдсн усна үлдл Барманцг, Пришиб, Ханата, Сарпа гидг нуурмудур болн «Октябрьский» совхозин шидр бәәсн хотхр һазрур орулгдла. Энд ма-

гих кергтә.

Эн усна тогталас эндр талдан кесг нуурмуд, тедн дотр Состын нуурмуд «әм» авчана гих кергтә. Үнәртнь келхд, эн талдан нуурмудт әм өгх биш; бийнь әрә торчана, гих кергтә. Мана республикд эн тогталас ус уужах әмтнә то баһ биш. Хорджа одсн заһс эдлсн болн хорта ус уужах әмтнә

тускар Та юн гиж санжанат?

— Волгоградт химическ заводмудын комплекс болн олн зүсн хорта продукц һарһдг заводмуд бәәнә. Нидн жилин ноха сард Ханата болн Барманцг нуурмудар заһсн болн усид бәәдг шовуд гентки олар үкв. Барманцг гидг нуурт эздүдин һалуд болн нуһсд бас үклә. Тер нуурмудыч усиг лабо-

кергтә. Болв мана республикд эн төр хаһлгджахш. Терүг һанцхн мана балһснд бәәх һол медулжана. Эн төриг балһсна Советин күцәгч комитет удаад татж, өөр шидр санитари зон бүрдәх кергтә.

Усн — жирһлин булг. Кемр тиим болхла, терүг цевр-цер хадһлж олзлжах кергтә.

Бичж авсн

ЛЕТУҺА Борис.

ЦЕВРӘР ХАДҺЛЖ ОЛЗЛХМН

Сүл жилмүдин дотр усиг әрвнәр олзлж, һолмудын, нуурмудын, тогталмудын усиг бузрдуллго хадһлхмн гих төр тәвгджәнә. Урднь усна кергиг чилшго болж тоолгджала. Эндр болхла кен чигн тиигж тоолхш. Маднд усн кергтә, кергтә болхларн цевр усн кергтә.

Җил ирвәс производств, әмтнә то өсәд, әмтнә культурн болн бәәцин кемжән ясрҗахас иштә ус кергллһн бас өсәд йовна. Эндр кедү усн һарһгджахиг кен чигн меджәхш, тегәд әмтн усиг то-диг, кемжән уга һарһна. Усн кенд чигн кергтә. Үлгүрнь, малд усн һанцхн уухин төлә биш, санитарн-гигиеническ таалын төлә керглгднә.

Услврин һазрт цугтаһаснь икәр усн һарһгдна. Мана районд услврин һазрмудыг Чоһран тогталас болн Черноземельск услврин цувгас ус авч услна. Эдл-ахуст боодгуд, шахтн худгуд болн артезианск гүн худгуд ик чинр зүүжәнә. Үлгүрнь, «Хомутниковский» совхозд уудг цевр уста хойр худг бәәнә, артезианск һурвн худг цеврлгдлә. «Красный путиловец» совхозд Шупта гидг салад цевр әмтәхн уста һурвн худг бәәнә. «Буратинский» совхозд 5 боодг болн 4 худг бәәнә. Теднәс әмтн уух ус авна, олна мал услна. «Маныч» совхозд 12 худг, артезианск дөрвн скважин бәәнә, болв теднә зәрмнь цеврлгдәд уга. Энд «Сероводородн булг» йиртмжин бумбсин тоод авгдв. Эн эдл-ахун йиртмж харлһна эклц организац эн бумбиг цеврлж хашалхар бәәнә.

Мана районд үт-турштан цевр уста 30 худг, 40 боодг бәәнә. Зуг тедн цуһар сән бәәдлд бәәнә гиж болшго. Зәрмнь хайгдж одж, тедниг ясж цеврлх кергтә. Ик Буурл поселкд бәәх салад хойр худг бәәнә. Урднь эндәс әмтн ус авч уудг билә. Ода чигн тедн бәәнә, зуг тедниг цеврлж ахулж авх кергтә. Бәәрн селәнә Совет эн худгиг олна нилчәр цеврлх болж үг өглә. Цаг давв, зуг эдн келсндән күрсн уга.

Йиртмж харлһна обществин районн Советин члед санитарн эпидемстанцин көдләчнрлә хамдан уудг ус авдг һазрмудыг бүртклж хәләлә. Чоһран усн уухд сән. Болв усн гүүдг сетьд орхларн тер ГОСТ-ла ирлцхш. Болв Чоһран усн бас чинрән геежәнә. 1970 җилд энд «Чограйский» гидг государственн заказник бүрдәгдлә. Энд 1986—1988 җилмүдт заһсд (сазн) икәр үклә. Тернь үчрта, юңгад гихлә, энд санитарн таал некврмүдлә ирлцжәхш.

Чоһран хажуһар усна тогталас хол биш малчнрин хошмуд, услврин участкуд бәәнә. Үлгүрнь, усна тогталын санитарн зонд «Маныч» совхозин ах хөөч Муса-Гаджи Омаровин хош бәәршлжәнә. ЧООС-ин дөңцл эдл-ахун нег хош бас йир өөрхнд зогсжана. Эн хошмудыг тендәс һарһх төр кесг дәкж тәвгдлә. Тер бийнь эн төр хаһлгджахш. Эндәс бузр шег-бог тиигән орж тенд бәәх заһсиг болн шовудыг хордана.

Өдгә цагт услврин һазрт өвс тәрлһн өргәр делгрҗәнә. Тиигж олна малын төлә баһ биш хот белднә. Болв тер бийнь эн һазрмудар усиг тустаһар олзлж чаджахш. Кемжәһәр җилдән нег гектар һазрт 800 кубическ метр ус орулхин ормд, мелиоратормуд терүнәс үлү ус орулад, тер һазриг үрәжәнә. Тегәд һазр давстж үрҗәнә. «Ут Сала», «Маныч», «Бага-Бурульский» совхозмуд давстад үрж одсн баһ биш һазр хайчкв.

Цуг эдл-ахусар бәәх усна тогталмудыг сорврин станцсас гүүжәх үлдлмүд бузрдана. Рейдов бригадын члед услврин участкудар көдлжәх әмтнлә олн күүндвр-кенә, лекцс умшна. Усна булгудыг әрвнәр олзлхин тускар келж өгнәвидн. Мана районд бәәх боодгудын бәәдл кенд чигн санамр бәәх зөв өгчәхш. Тер тогталмудыг һанцхн мал услхин төлә биш, үүх ус авч болхиг әмтн мартх зөв уга. «Бага-Бурульский», «Буратинский» совхозмудын боодгудын бәәдл сән.

Усна тогталмудыг эврә машитә әмтн дегәд күчр кевәр бузрдана. Җил ирвәс эврә машитә әмтнә то өсәд йовна. Усна тогталмудын өөр эздүд болн государственн машидин шофермуд машидән уһаж ус бузрдулна. Эн әмтнлә ноолданд ГАИ-н көдләчнр цань уга дөн болна. Эс гиж усн бузрдж чинрән геенә. Усиг әрвнәр, эзни кевәр олзлхиг мана бәәдл-җирһл некжәнә. Эн халхар ода чигн баһ биш дуту-дундс бәәнә.

Л. ЭЛЕЕВА,
йиртмж харлһна обществин Ики-Бурульск районн советин ахлачин дарук.

●Бачм хаһлх төр

Цувг юңгад бузрджахмб?

КАСПИЙСК БАЛҺСНД бәәх әмтн уух усар кезәд чигн мәәртнә, юңгад гихлә энд цевр, әмтәхн усн ховр. Терүнә учрнь усн гүүдг сетьмүдт гих кергтә. Эн дегәд күчр бәәдлд бәәнә. Балһснд бәәх 30 километр усна линийин өрәлнь ясвр некжәнә. Балһсна әмтиг цевр усар теткдг цеврллһнә сооруженьс бас ясвр некжәнә. Өсжәх балһсна әмтиг болн промышленн предприятьмүдиг тедн цевр усар күцц теткж чаджахш.

Нег үлү өдгә цагт цуг усна тогталмудар усн бузрджах кемд ус цеврлх сооруженьс сәәнәр көдлх зөвтә. Мана балһснд усн дурндан күрх зөвтә гиж әмтн санна. Тедн тиигж санхнь зөвтә, юңгад гихлә мана балһсн Көк теңгсин ар үзгин көвәд зогсжана. Энд Оля-Каспийск услврин систем болн усна тогталмуд бәәнә. Болв усна чинр тату болж әмт геңүлжәнә. Мана районд өдгә цагт экологическ бәәдл тату болжана. 1975 җилд СССР-ин Министрмүдин Советин тогтаврар Көк теңгсин ар үзг заповедн гиж тоолгдла.

Эн тогтаврин нег пунктднь селәнә эдл-ахуст хорта химикатмуд болн минеральн удобрень олзлх зөв уга гиж келгджәнә. Болв эдл-ахус минеральн удобрень хадһллһна болн олзллһна диг-дара эвдҗәхиг мана рейд медүлв. Районә колхозмуд болн совхозмуд өвс хадһлдг базмудан теңгсүр өөрдүләд йовна. Өвс хаддг участкудас байн урһц хураж авхин төлә удобрень икәр олзлна. Терүгән эдл-ахусин мелиоратормуд теңгсин уснас хол биш, диг-даран уга хадһлна. Тедн тер удобрениг диг-даран угаһар хадһлсн деерән, терүгән тедү мет диг-даран угаһар тараж хайна. Зәрм һазрмудар терүгән овалад хайчкна, зәрм һазрмудар болхла төрүц тернь үзгдхш. Удобрень хадһлгджах һазрт юн чигн урһхш. Хаврар теңгсин усн орхла, энд заһсд түрслнә. Тедн цуһар гилтә үкнә.

Нидн җилд Каспийск махна комбинатын һардачнрин гемәр эндәс һарсн бузр усн кермс йовдг Каспийск цувгт орж терүг бузрдулв. Тер бийнь тер бузр ус цеврлх зоныг цувгас холагшан һарһх төр хаһлгджахш. Кесг җилмүдин эргцд Каспийск цувгт хамхрж одсн, хуучн кермс зеврәд кевтнә. Тер кермсиг хайсн предприятин һардачнр тедниг уснас һарһж авч ус цеврлхәр бәәхш. Тиим бәәдл энд удаад тогтсн бәәнә.

Махна комбинатын болн заһсна заводын канализац кесг җилмүдин дотр кермс йовдг цувгиг бузрдулжана. Тер цувгин көвәд махна комбинат иигән алхар авч ирсн мал бәрнә. Тендәс һарсн шег-бог эн цувгур гүүж орна. Колхозмудын, совхозмудын болн предприятьмүдин шофермуд энд машидән уһаж тер ус бас бузрдулна. Тиим үлгүрмүд цааранднь чигн зааж болхмн. Кезә күртл бидн эврәннь һарарн тиигж төрскн һазр-усаннь йиртмжән үрәхмб?

Г. РАЕВСКАЯ.

Каспийск.

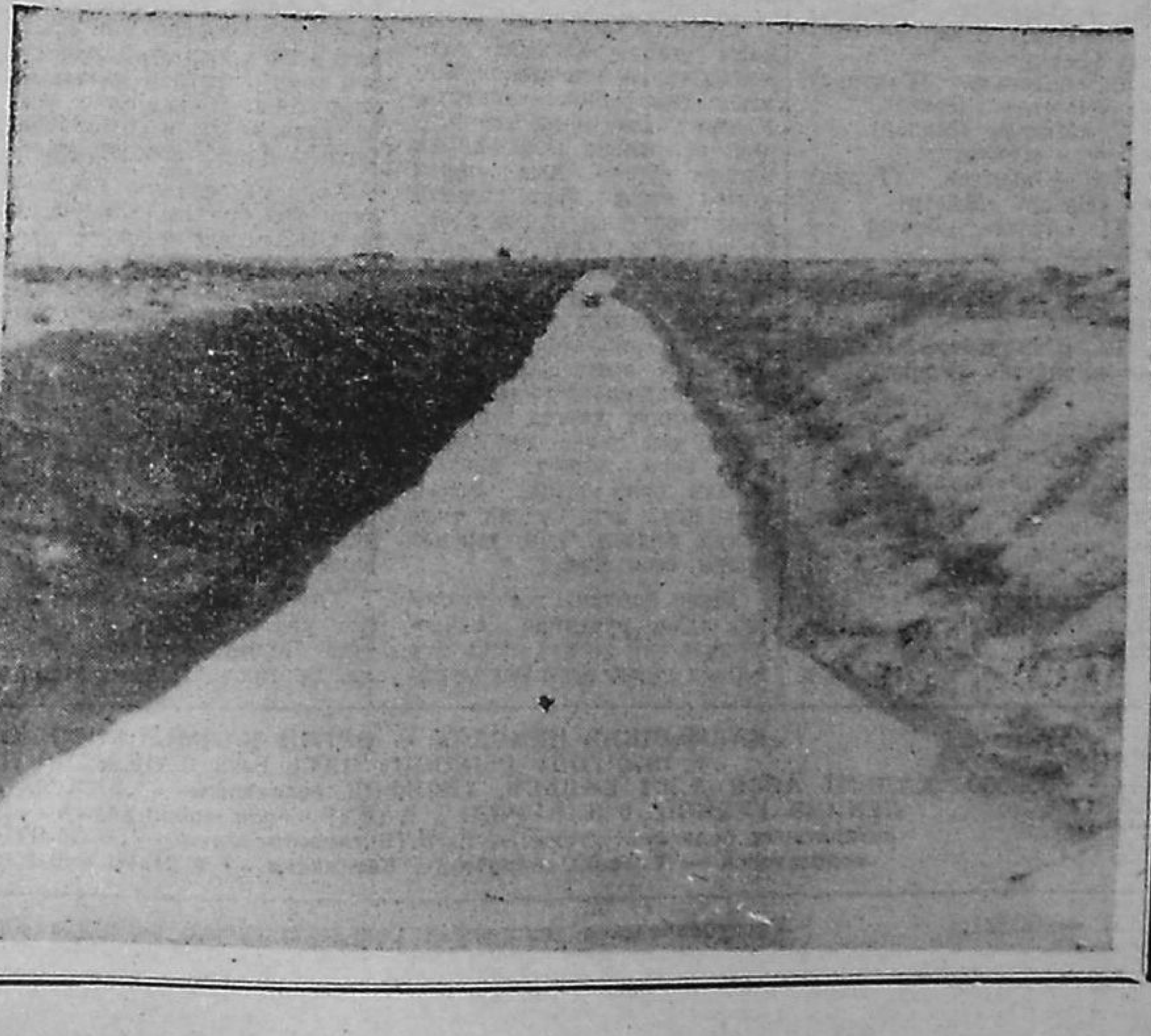

Булгуд, нуурмуд— теегин зөөр

Мана районд бичкн-бичкн һолмуд, нуурмуд болн усна тогталмуд ховр биш. Зуг тедн зуни халун ирхлә ширгж хагсна. Дәкәд теднә усиг әмтн бузрдулж үрәнә. Нег үлү сүл жилмүдин дотр мана районә эдл-ахус услврин һазрин аһуг икдүләд йовна. Кемр 1981 жилд районд услврин 1461 гектар бәәсн болхла, ода 6837 гектар бәәнә. Сарпа нуурас 4118 гектар һазр услгдна. Цувгар ирсн усар — 2129 гектар болн Нуһра усна тогталас — 120 гектар һазр услгдна.

Эн жилин зунар улсин депутатнрин районн Советин күцәгч комитет эврәннь сүүртән усна тогталмудын кәргиг чикәр олзллһна төр хәләлә. Тер сүүрт эн тогталмудын усиг әрвнәр олзлж, санитарн бәәдлинь ясрулх керг-үүлдврмүд темдглгдлә. Эн төрмүдиг районә агропромникцән, СЭС болн бәәрн Советмүдин күцәгч комитетмүд бүрткх зөвтә.

Усна тогталмудын санитарн бәәдлиг цевр-пеерәр бәрхин төлә Соврһн, Нуһра, Амта-Бурһста усна тогталмудар автомашид уһах зөв өгтджәхш. Тер нуурмудын көвәд машид уһаж болшго гих табличкс бәәнә. Эн диг-дара эвдсн әмтн административн, дисциплинарн, уголовн болн талдан засгла харһхмн.

Мана районә аһуд цевр, әмтәхн уста булгуд ховр биш. Советск поселкд нег үлү тиим булгуд олн бәәнә. Ода тер булгудыг цеврләд, төгәлигинь ясад, хашалад модд тәрчкв. Советск поселкд цуг эн көдлмшиг «Сухотинский» совхоз болн Советск поселков Совет күцәв. Энүнә төлә эдн таваһад миңһн арслн һарһв. «Шин мөр» болн «Киитн булг» гидг булгуд чигн тиигж цеврлгдәд кеерүлгдв. «Ергенинский», «Садовый» совхозмудын булгуд чигн цеврлгдж ясгдв. Цуг эн булгуд художественн кевәр кеерүлгдв. Хаалһар йовсн болн бәәрн әмтн тер уснас авч ууж үндән хәрүлнә. Тер булгудыг бәәрн школмудын сурһульчнр хәләж, диг-дараһинь бүрткнә.

Мана районд йиртмж харлһна халхар, нег үлү усна цевринь харлһна халхар хара биш дуту-дундс бәәнә. Усар мәәртжәх теегт усн угаһар өвс урһаж болшго. Зуг эн төриг чикәр хаһлх кергтә. Һазр услачнр усна тогталмудыг йир бузрар олзлжана. Эдн түлән-тосна материал уснд асхна. Дәкәд болхла минеральн удобрень усна тогталмудын көвәһәр хадһлна. Хур-чиг орхла, тедн уснд туслж тенд бәәх заһсид хорлтан күргжәнә. Сүл жилмүдин дотр Цаһан Уснд, Нуһрад бәәх заһсн хордад үкжәнә.

Тер хордж одсн усар бидн ода мал услнавидн. Тер малын мах, үс эдлж бидн чигн гемтх болжанавидн. Соврһн, Амта-Бурһста усна тогталмудыг «Приозерный» гидг кооперативин шофермуд икәр бузрдулжана. Эдн энд тасрхан уга эврәннь машидән уһана. Энүг мана кесн рейд илдкв.

Усн — мана зөөр. Нег үлү мана хагсу, усар мәәртжәх теегт уснас үлү кергтә юмн уга. Тегәд эн зөөриг әрвнәр олзлх зөвтәвидн. Эн төрт икбичкн уга орлцх зөвтә. Тер цагт бидн усна тогталмудыг, булгудыг эзни кевәр хадһлж чадхвидн.

Д. КУЛМАНОВ,
Приозерн районә йиртмж харлһна обществин советин ахлачин дарук.

Заһсна нерд тодлж автн

Бекр — осетр
хорв — белуга
шиврлү — стерлядь
цурх — щука
ботаха — судак
цуув — лещ
жаал — сом
хадрн — вобла
башаңһ — тарань
мә — сельдь
үкрдә — линь
шөрәкә — ерш
моһа заһсн — минога
сазн — сазан
кет балг — карась
цулврт — усач
шөрг — окунь
цаһан заһсн — белорыбица
хав — тюлень
тул — кит
цу — морж.

Шург һавш хойрин харһлт

(Шог келвр)

Һурə Шург балһсна базрар гүүж йовад, үрглж кевтсн тарһн Һавшиг үзəд. «Нəəж, чи юн энд кевтхмбч?» — гиж суржана.

— Нанд дəəсн болсн юн күмбч, бичгн эн базр деəлжəх эзн күмб, көндə йов цааран.

— А-а, би болхла Булһн селəндк эзн хаяд, бийннь көлсəр бəəдг болсн ботахааратын заячнь болдв, хəрнь һурнисн дүрсичн үзəд, үчринь медхəр сурлав.

— Һурнилго яах билə би, эн ардм бəəсн шатсн гер үзжəнчи, эндəс мини əзм эрəн-цоохр мах зееһəд, нанд күртəж йовла, одал бүсəн чаңһаж буслх кергтə болж йовну, яһну энчн.

— Нə, нəəж сəн өдр өөрдж йовна, хоолан ноһх юм хулдж бəəхший?

— Альдас чамд, тер шуһуд зогсжасн хойр баргиг үзжəнч, эдлг юмн ута болад мини əзм хувцндан пацдг юмиг эдичн соржацхана.

— Нə, тернь бəəтхəл, гесндəн чик хотта бəəсн хөөн. Мини эзн нанд чимгтə яс өгдгəн уурад, акун хаш кеж өгнə, терүгəн өгхлəрн келдг үгнь: «Нə, Һавша минь, ондаруллһн болжах цагт ондан хотд ижлдж ав, махн-тосн хатярдж йовна, хəрнь лавксар ута болвчн, алгн-садн, таньл-үзл намаһан һундахш».

— Нəəж, яһсн өвəрц келтə күмбч?

— Ио-о хəəмнь, арын харһну күн гидг эн, манахна нохасчн эврəннь келəн хаяд əлдв сəəхн келнд орчклавидн. Хулдын үсəр, давсн уга көк цəəһəр, «капиратив» гидгин хувцар бəəдвидн.

— Тер хувцнчн дегд үнтə юмн болхгов?

— Э-э, эн тегəлидк əмтиг хəлəлч, цуһар толһадан аңгин арсн махлата, чи болхла аңгин заяч болдв гиж ам алдвч, хəрнь толһа бəəхлə подряд-аренд һарһхмн болжана, цаачн ик хүрг болсн бəəнə, хоолан сөөлнкəртл хəəкрлдəд, аштнь арһан олхвидн гилджəнə, маашңгнь бас арһлж болхмн билə, зуг ода күтллəд яахв, биичн невчк залхув, герəн мансн болад бəəсля, эзн намаг һундашго, өөкн-тоснас дуташго.

— Чи, Һавш, ик кишгтə күн бəəжч. Биичн болхла заһамм өгдг өлмг-цаһнинь əлһəд, эврəн зулдəн лаавав гиһəд, энду һарһсн бəəдлтəв.

— Тер чини келсн «капиратив» бурдəнəв гиһəд зоһлңгаи эдлəд секчкəд, толһан өөдəн келгə көдлхлəг, олсн мөңгнə ик зууһинь татад авч одна. Хəрнь мана хевəр шишлг йосн һарад эмсхл авхулх бəəдлтə, — гиж Шург келтл, Һавшинь нег юм үзчкəд адһсн дүртəһəр: «Нə, нəəж, сəн бəəжəй, пачн эмтн импортн өлк авч йовна, гүүж эндəн келнəв», — гиһəд бударн-түтчəд гүүһəд йовж одв.

Нəндəшə Дорж.

Спорт—эрүл-мендин булг

спорт

Баһчудын командын диилвр

ХЕЛЬСИНКИ (ТАСС). Хоккейəр нарт делкəн юниорск чемпионатд СССР-ин хамцу команд Чехословакин командыг 8:5 тоотаһар шүүв.

Зурһан харһлт кеснə хөөн ода ЧССР-ин болн СССР-ин хамцу командс 10-һад очкота. Нег наад баһар наадсн канадцнр 9 очкота.

Наадн эклсн түрүн минутас авн мана хоккеистнр канадцнрин үүднүр дəврəд орад бəəв. Оксюта, Козлов, Коваленко хошаһад шайб, Мартынюк, Буре хойр ңежəһəд шайб цокж орулв.

Ода мана хоккеистнр эн чемпионатд негхн матч наадхмн — шведмүдлə. Канадцнр болхла Швецин болн Чехословакин командсла наадхмн.

ЦСКА-н хоккеистнрин күцəмж

НЬЮ-ЙОРК. (ТАСС). НХЛ-ин клубмудла ЦСКА-н хоккеистнр һурв дəкж наадад, хойринь шүүв, эн саамд — «Миннесота норд старз» командыг 4:2 тоотаһар шүүв.

Түрүн кемд Масленников, Шастин шайб цокж орулв. Хойрдгч кемд канадцнр хойр шайб орулв, болв мана Давыдов өмнəснь дəврəд бас нег шайб цокж орулв. Һурвдгч кемд Хомутов гол цокж орулв.

Эн наадыг 6078 күн хəлəв. Баледерис болн «Миннесота норд старз» клубин сəн гисн зурһан хоккеист эн матчд орлцсн уга. Ирбе йир сəəнəр наадв.

Марһан төгсв

ОТТАВА (ТАСС). «Крылья Советов» командын хоккеистнр НХЛ-ин клубмудла наадсн сүл тавдгч наадндан «Монреаль канадиенс» гидг командд шүүгдв — 1:2. Москвичнрəс Хмылев шайб цокж орулв.

«Крылья Советов» команд тавн матчас негинь шүүв, негинь хəм наадв, һурвн нааднд шүүгдв.

КҮҮКД УЛСИН МАРҺАН БОЛВ

Элст балһсна спортивн комитет шин жилд нерəдж, кесг марһас бүрдəв. Тедн дунд волейболистнр эврəннь чидлəн сөрж хəлəв.

Сурһулин заведеньсин күүкдин марһанд Хальмг госуниверситетин, кооперативн техникумин, педагогическ болн медицинск училищмудин, балһсна олн-əмтнə эрдм-сурһулин əңгин хойрдгч спортивн школын хойр иим командс сар шаху хоңг хооран түрүн болж ирсмн.

Марһана наадын ашмуд диглгдв. Негдгч спортивн школын команд марһанд диилвр бəрв. Тренер В. С. Божко белдсн эн волейболистс марһана түрүн өдрəс авн өөдəн ашмуд үзүлж нааджав. Школын хойрдгч команд 3-ч орм эзлв. Энүг марһанд тренер В. С. Красовский белдв. Хойрдгч ашиг педучилищин волейболистс үзүлв.

Производственн коллективсин күүкд улсин марһанд «Хальмг тосхлт» негдлтин команд хамгин ик күцəмж бəрв. Хойрдгч ормиг «Хальмг коммунэнерго» негдлтин спортсменкс эзлв. Хувц үйлһна производственн негдлтин волейболистс күндтə һурвдгч үзмж күцв.

Залу улсин марһанд сурһулин заведеньсин болн производственн коллективсин онц-онц багмудт ирлцигү орм эзлсн командс хоорндан тус-тустан харһв. Дөрлдəнə эн сүл девснд «Хальмг нефтегазразведка» трестин РКБ-н волейболистнр «Хальмг автотранс» негдлтин командыг шүүһəд, түрүн орм эзлв.

НҮРВИН Б.

Г. КАСПАРОВ

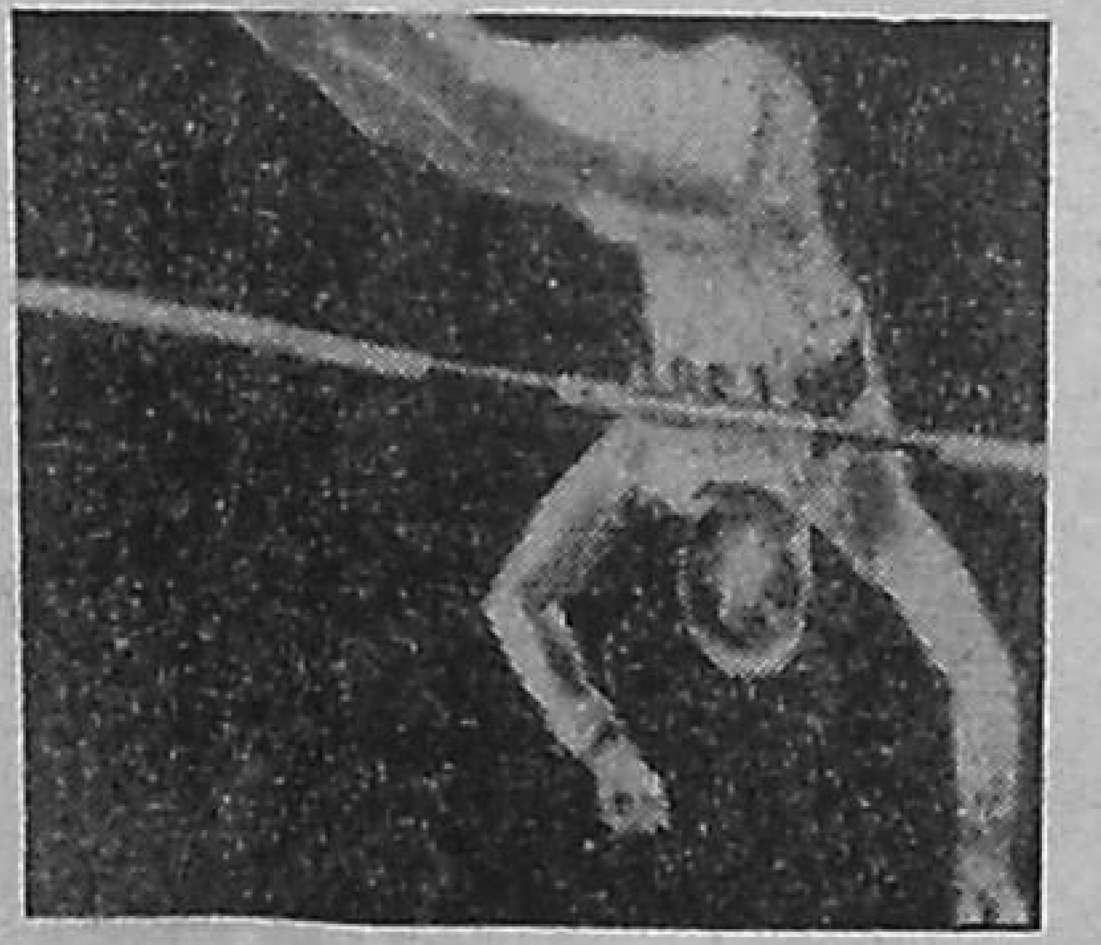

Р. ГАТАУЛИН

А. ТИМОШЕНКО

Е. ВЯЛЬБЕ

●Спортивн җилин лауреатнр

Җилин сəн гисн спортсменмүд

Авъяс болсар, советск журналистнр шин жил орхин өмн жилин сəн гисн арвн спортсменə неринь заана. Түрүн орм эдн шатр наадлһар нарт делкəн чемпион Гарри Каспаровд өгв. 1989 жил Гарри Каспаров эврəннь наадарн делкəд хамгин ик аш күцв, нам Роберт Фишериг давв, тиигчкəд дегц хойр партьта матч наадад шүүв.

Цаарандан лауреатнрин спискд спортсменмүд иим дараһар бəəнə:

Магаланд бəəдг лыжниц Елена Вяльбе, орн-нутгин болн һазадын ордудт болсн ик-ик турнирмүдт түрүн орм эзлв;

футболист Федор Черенков — хотл балһсна «Спартак» клубин хамгин сəн спортсмен;

Ворошиловградас хөртə Игорь Коробчинский, гимнастикəр хамгин өөдəн ачлврмудар ачлгдсн спортсмен;

Сеулд гимнастическ марһанд түрүн болж диилəд, хөөннь Штутгартд нернь туурсн минчанк Светлана Богинская;

Ташкентд бəəдг эмч Радион Гатаулин, шуурһтаһар һəрəдлһəр эн сезонд хамгин сəн үзмж күцв — 6 метрт һəрəдв;

художественн гимнастикəр нарт делкəн хамгин баахн чемпионк киевлянк Александра Тимошенко;

конькобежц спринтəр нарт делкəн һурвн дам чемпион минчанин Игорь Железовский, сүл чемпионатд дөрвн дистанцас һурвнднь диилв;

боксар болсн нарт делкəн московск чемпионатд диилсн спортсменмүдин негнь армянск атлет Исраел Акопкохян;

классическ янзар бөк ноолдлһар олимпийск чемпион болн 1989 жилин нарт делкəн чемпион Новосибирскд бəəдг Александр Карелин.

ТАСС-ин зургуд.

И. ЖЕЛЕЗОВСКИЙ

И. КОРОБЧИНСКИЙ

●Зарһин залас

Күүнə əмиг юмнд тоолдго билə

ДАВСН ЖИЛИН така сарин 6-д Астраханск областин Лиманск районa «Общий труд» колхозин темс урһалһна бригадын бəəрнд һашута йовдл учрв. Бууһар хаһад, бригадын көдлəчнр Людмила Александровна Кравченког болн Вера Федоровна Бочарниковаг алж. Эдн хойр көдлмшч, сəн-сəəхн седклтə əмтн билə. Эврəннь өөвүд-күүклəн өскж, эк-эцкирəн күндлж бəəлə.

Һашута эн зəңг Астраханск областин болн Хальмг АССР-ин кесг селəдт тер дарунь медгдлə. Эн йовдл əмтнə цухлта бəəдл үүдəв. Үрдүдтнь, залустнь эн ямаран ик өвдкүр болжана. Алачиг тер дарунь əршəңгү уга кевəр алх дурн күрнə. Болв тиим йовдлмудт əршəңгү уга бəəдл чиги, хəрм төрлһн чиги доң болшго.

Эн аллһна учринь медхин төлə мөшклһн кегдлə. Зарһин ял сүүрт бидн хойр өдрин туршарт эн кергин материалмудыг тодрхаһар шинжллəвидн. Үүл татсн алачин гемиг сəəнəр медж авхин, зака эвдгч үүлдврт юридическ кергтə үнлһ өгхин болн энүнə ул деер энүг йостаһар цаажлхин төлə бидн энүг кеввидн.

Аврлт уга эн йовдлыг һарһсн күн А. К. Макагон билə. «Общий труд» колхозин темс урһалһна бригадт көдлжəһəд, эн тасрхан угаһар əрк уудг билə, күч-көлснə дисциплин эвджəлə. Тегəд чигн бригадир А. Я. Кравченко энүнд кесг дəкж шоодвр өглə. Болв тернь тус уга билə. Тегəд 1989 жилин така сарин 4-д Макагон көдлмшин ормд əркəн уусн бəəж. Терүг үзчкəд Кравченко насосн станцин операторин даалһврас Макагониг сулдхв. Эврəннь дурар көдлмшəсн һарх селвг энүнд өгдв.

Болв бригадирин некврлə зөвшəрлго болн көдлмшəснь һарһх санаһинь терүнд күцəлһшгоһар терүг алх шиидвр Макагон авв. Тегəд эн така сарин 6-д бригадын станд бəəсн ГАЗ-53 машинəс 7 сумта бу авад, һол бəəри тал йовв. Болв тенд Кравченко уга бəəж. Тегəд эврəннь зураһан алач күцəж чадсн уга. Тиигхлə эн бууһан ноһан дотр бултулчкад, бригадын гер тал ирв. Энд 1-ч тойгта Лиманск дундын школын сурһульчнрла болн теднə багш Савинковала хамдан Людмила Кравченко болн Вера Бочарникова хойр удин хотан уужалa.

«Намаг бригадас бичə һарһ гиж Кравченког суртн», — гиж эн хойр күүкд күүнд келв. Болв тиим сурврт эдн

вəр алж. Кесг күүнə жирһлд эн йовдл əəмшг учрав, тиим йовдл һарһжасан медсн бийнь Макагон эврəннь үүлдврəн агчмин зуур чигн маһдллго күцəв.

Урдаснь кесн мөшклһнə материалмудыг бидн зарһин сүүрт процессуальн цуг иткмжиг күцəж, күцц кевəр болн цуг халхас хəлəһəд, һарһсн йовдлын тодрха бəəдлиг тогталавидн. Эн йовдлын öнчрлтыг, зака эвдəчин авг-бəрциг үзх арһ эн өгв. Татсн үүлин төлə даарин кемжəг йилһхднь эн керг-үүлдвр доң болв. Һарһсн үүл ямаран бəəлд күцəгдсиг би государственн гемшəһəч болсн деерəн Макагонас эврəн сонсув. Энүнə тускар эн тодрхаһар болн диггəһəр келж-өгв. Тиим кевəр мини көдлмш гиигрүлгдлə. Болв зарһин сүүрт эн татсн үүлин зəрм халхар онц тоолвран медүлжəлə.

Үүл татсн һазрт йовсна, эн йовдлыг үзсн əмтилə күүндвр келһнə кемд Макагон эврəннь келсн тоотан дəкнəс медүлв. Хальмг АССР-ин Деед зарһин уголовн кергүдəр бəəх коллегийин зарһин сүүрт эн кергин материалмуд бас тодрхаһар хəлəгдлə. Энүгəр болн кергин материалмудыг цуг халхарнь шинжлснə хөөн государственн гемшəлһн ашлвр кев. Анатолий Яковлевич Кравченког зəрц кевəр алхин төлə Макагон эврəннь зака эвдгч үүлдврəн күцəлə. Аврлт уга онц бəəлд хойр күүг эн алв. Кесг əмтнə төлə əəмшгтə эв-арһиг эн олзлв. Үүл татсн күн эрк биш цаажлгдх зөвтə.

Цаажллһна туск советск закадын гумани авг-бəрц цут делкəд темдгтə. Тиим болв чигн сулдан бəəлһнəс хаһцуллһна болн аллһна хамгин чаңһ цаажллһн советск закаһар хəлəгджəнə. Общественн төлə онц ик əəмшг үүдəжəх үүл татсн əмтнə туст эн закан эрк биш олзлгдх зөвтə.

Хойр күү алсн Макагон ямаран күн болжахмб? Өмннь чиги эн аврлт угаһар үүл татла. Энүнə төлəд эн застла харһулгдла. Тер цагт чигн эн согту бəəсн бəəж. РСФСР-ин УК-н 39-ч статьяла ирлцəтəһəр цуг эн тоот гемшəгджəх күүнə гемнь улм гүүдүлнə. Тер мет Макагона бəəдл-жирһл, терүнə авг-бəрц, кергин материалмуд энүг сəн күн гиж үнлх арһ төрүц өгчəхш. Седклəн өгч көдлхəр седлго, Макагон кесг дəкж көдлмшин ормиг сольла. Өгсн даалһвриг сəəнəр күцəдго билə. Производственн характеристикд энүнд дора үнлһ өгчəнə.

олхвидн гилдҗәнә. Манжинь бас арһлҗ болхмн билә. Зүт ода күтлләд яахв, бичкн кевчк залхув, геран мансн болад бәәслв, эзн намаг һундашго, өөкн-тоснас дуташго.

— Чи, һавш, ик кишгтә күн бәәжч. Бичкн болхла эзнәмм өгдг өдмг-цәәһинь залһәд, эврән зүүлдән даанав гиһәд, энду һарһсн бәәдлтәв.

— Тер цаһн келсн «капиратив» бурдәнәв гиһәд зовлиган эдләд секчкәд, толһан өөдән келгә кедлхләг, олсн мөнгнә ик зууһинь тадад авч одна. Хәрнь мана хөвәр шишлң йосн һарад эмсхл авхулх бәәдлтә, — гиж Шург келтл. Һавшнь нсг юм үзчкәд адһсн дууртәһәр: «Нә, нәәж, сән бәәжәй, паачн эмтн импортн елк авч йовна, гүүж эзндән келнәв», — гиһәд булдрн-түтчәд гүүһәд йовж одв.

Нәндәшә Дорж.

Спортивн таавр

04 ТИРАЖИН ПРОГРАММ

(Туула сарин 27-28)

ШАЙБТА ХОККЕЙӘР СССР-ин ЧЕМПИОНАТ. АХ ЛИГ

Туула сарин 27 (бембә өдр)

1. ЦСКА — «Торпедо» (Ярославль)
2. «Сокол» (Киев) — «Спартак» (Москва)
3. «Динамо» (Минск) — «Динамо» (Москва)

Туула сарин 28 (нарн өдр)

4. «Крылья Советов» (Москва) — «Динамо» (Рига)

ФУТБОЛАР ИТАЛИН ЧЕМПИОНАТ

Туула сарин 28 (нарн өдр)

5. «Верона» (Верона) — «Асколи» (Асколи)
6. «Кремонезе» (Кремона) — «Атланта» (Бергамо)
7. «Рома» (Рим) — «Бари» (Бари)
8. «Болонья» (Болонья) — «Чезена» (Чезена)
9. «Милан» (Милан) — «Генуя» (Генуя)
10. «Ювентус» (Турин) — «Интер» (Милан)
11. «Лечче» (Лечче) — «Лацио» (Рим)
12. «Фиорентина» (Флоренция) — «Наполи» (Неаполь)
13. «Сампдория» (Генуя) — «Удинезе» (Удине).

***

1989 жилин бар сарин 31-д болсн «45 — с—6» «Спортлотон» лотерейин 53-ч тиражин ашмуд.

5 (вольн бәк ноолдан), 6, (дзюдон бөк ноолдан), 7 (классическ бөк ноолдан). 25 (цаһын спорт). 35 (шайбта хоккей). 36 (художественн гимнастик).

(ТАСС).

Е. ВЯЛЬБЕ

футболист Федор Черенков — хотл балһсна «Спартак» клубин хамгин сән спортсмен;

Ворошиловградас хөртә Игорь Коробчинский, гимнастикәр хамгин өөдән ачлврмудар ачлгдсн спортсмен;

Сеулд гимнастическ марһанд түрүн болж дииләд, хөөннь Штутгартд нернь туурсн мичанк Светлана Богинская;

Ташкентд бәәдг эмч Радион Гатаулин, шуурһтаһар һәрәдлһәр эн сезонд хамгин сән үзмж күцәв — 6 метрт һәрәдв;

художественн гимнастикәр нарт делкән хамгин баахн чемпионк киевлянк Александра Тимошенко;

конькобежц спринтәр нарт делкән һурвн дам чемпион мичанин Игорь Железовский, сүл чемпионатд дөрвн дистанцас һурвиднь диилв;

боксар болсн нарт делкән московск чемпионатд диилсн спортсменмүдин негнь армянск атлет Исраел Акопкохян;

классическ янзар бөк ноолдлһар олимпийск чемпион болн 1989 жилин нарт делкән чемпион Новосибирскд бәәдг Александр Карелин.

ТАСС-ин зургуд.

И. ЖЕЛЕЗОВСКИЙ

И. КОРОБЧИНСКИЙ

А. КАРЕЛИН

И. АКОПКОХЯН

Ф. ЧЕРЕНКОВ

С. БОГИНСКАЯ

Эмчин селвг

ХОТЫГ ЧИКӘР ЭДЛХМН

Гемин «эцкнь» эс медгддг болв чиги терүнә «экнь» кезә чиги медгднә — тернь хот эдллһн мөн» — гиж диетологуд келнә. Болв эн тоотыг бидн зәрмдән мартнавидн. Хот эдллһнә шишлң кесг зокал бәәнә.

Түрүн зокальнь — хотыг адһм угаһар эдлхмн. Энинь юңгад түрүн зокальнь болжахмб гиж бичә алнтртн. Юңгад гихлә, мана хот эдллһиг ясруллһнд эннь аһу ик нилчән күргнә. Амнд орсн хотын тооһас биш, шимтә веществос орсн цусна хүврсн чинрәс күүнә толһан экнд геснь цадсна туск докъя орж ирнә. Эн докъя күн цадсиг медүлдг центрт күрхин төләд хот шингәлһнд кергтә цаг давх зөвтә. Хот эклад шингәлһнд баһар тәвсн биинь хөрн минут кергтә болна. Тегәд күн эклад хот уусна хөөн хөрн минут давхла, толһан экнд түрүн докъя орж ирх, күн цадсна туск докъя болхла, нам терүнәс оратж орж ирх.

Бидн болхла, хот уухларн, адһж уунавидн. Адһсн шидһсн зун жилин ашнь экн түрүнд күүнә эрүл-мендд нилчән күргжәнә. Өрүн кедлмшүрн, школурн адһад, өрүни хотан зальгнавидн. Нег үлү халун хотыг адһмтаһар уухла, күүнә эрүл-мендд тернь йир мууһан күргнә. Халун цә, боднцг, шалдрн хот ууһад, күн улан хоолан, олкән шатана. Тегәд чиги өдгә цагт улан хоолын болн элкнә олн зүсн гемәр, тер мет гүлгн гемәр гемтлһн икджәхнь ховр биш. Тер эрктнә асата хальсн халун хотар шатагдсна ашнь тиим болжана.

Хойрдгч зокальнь: хот уух дурн уга болхла, хот уухмн биш. Бидн хатяр бишәр дассарн хот уунавидн. Үдин кем ирхлә, эс гиж асхни хотын кем ирхлә, хотын үар һархла, бидн бас нег-негән дахад хот уунавидн. Болв хот эклад уухларн, дурн уга бәәсән меднәвидн. Салатан идчкәд, бүкл тәрлк шингн хот барж идж чадх-угаһан ухалх кергтә. Күн эклад цадсан меджәхлә, өтки хот уух кергтә, эс гиж керг угаһинь санх зөвтә.

Хот уухин өмн сәәнәр кедлх кергтә, гиж нернь тәмдгтә Поль Брегг келдг билә. Эс гихлә, чидлән һарһад кедләд, күүнә цогц-махмудт бәәх калорийүдиг һарһсна хөөн тер һаруг дахцахин төләд хот уух кергтә. Бидн болхла, талдан хәләцлә ижлдвидн: түрүләд хотан цадтлан уучкад, терүнә хөөн кедлчкәд, дәкәд дала хотан уунавидн. Күүнә кедлмш дала чидл авдг, күнд кедлмш болхла, тернь гем уга, болв күн нег ормдан сууһад кедлдг болхла, мана тиим хәләц маднд харшлтан күргнә. Брегг хотан уухасн урд кесг цагтан гүүдг, усид өөмдг билә.

Һурвдгч зокальнь: күн әмд бәәхин төлә хот уудган мартхмн биш. Хот күүнә цогц-махмудыг кергтә шимтә веществосар теткнә. Күүнә даслт болсн дакгин хот уудг дурн йир ик әәмшгтә юмн. Телевизорин өмн сууҗаһад, дегтр умшҗаһад, кино хәләҗәһәд, һаза йовж йовад, нам хара бәәһәд хот жажлдг күн терүнд кергтә хотын өдрин кемжәнәс хойр холван үлү хот эдлнә. Өдрт һурв дәкж уудг өрүни, үдин, асхни хотын хоорнд күн эдлдг тер бутербродмудыг, пирожоксиг, цәәг, кофег, әмтәхн хотыг яһж тоод авч болх?

Хот эдллһн эврә диг-даратa болх зөвтә. Хот уудг ширәдән ааһ-савиг диглж тәвхмн, ухр, серә салфетксиг чикәр олзлхмн. Хот уулһна авъяст оньг өггдхлә, хотыг биинь уулһнд тиим ик оньг өггдхш. Тиигхлә күн адм угаһар, өдмгиг баһ-баһар чимкәд, хотан сәәнәр жажлад эдлнә. Күн хотан һанцарн уухларн, тер авъясиг бас хадһлх зөвтә.

Хот уусн кемд зүткәтә күүндвр кехмн биш, эс гиж зовадг санаһан санхмн биш. Тер цагт хот ямаран сенр болв чиги күүнд тусан күргшго. Юңгад гихлә, талдан «тәр» хаһлжах күүнә цогц-махмуд хот эдлхдән белн болхш. Талдан санаһан ухалжах күн хотд оньган өглго. Дала хот ууна, ашнь күн тарһлна. Ухани күнд кедлмш кесн күн терүнд һарһсн чидлән үлү хотар биш, бульчаган көндәһәд давцах зөвтә.

«Өрүни хотан эврән у, үдин хотан иньглән хувалц, асхни хотан өштндән өг» гисн үлгүриг умшачнр медлг болх. Энинь эврә учр-утхта үлгүр. Өрүни, үдин хот шимтә болх зөвтә. Болв күүнә күч-көлснд механизмс, автоматмуд улм икәр олзлгдҗах өдгә цагт, физическ болн ухани кедлмш хоорндк йилһәр үүрчах цагт хотыг икәр уулһн тус уга болжана. Дала хотыг шингәхин төлә чидлән һарһад кедлх кергтә, терүнәс иштә хот шингәдг эрктнәр цусн орж гүүлһн икднә. Тер кемд толһан экнд цусн орлһн хатярдна. Үдлә дала хот уусн цагт психологическ, ухани нәрн эсв хаһллһна арһ зөвәр баһрна. Элкнд, гесн гүзәнә эрктнд орсн хот шингрҗәх цагт күүнд ухалх биш, унтх дурн күрнә.

Тер учрар өдрин эргцд эдлдг хотын кемжә эдл кемжәтәһәр хувах кергтә, тер дотр кедлмшин өдрин эргцд чиги терүг бас тиигж хувахмн. Күн өдрт дөрв дәкж хот эдлдг болхла, өрүни болн асхни хотын кемжән өдрин кемжәнә 40 процентәс үлү болх зөв уга. Наадк жәрн процентинь үдлә болн дәкәд нег дәкж хот уусн цагт эдлхмн.

Хотыг чикәр болн дигтә кемжәтәһәр эдллһн — күүнә эрүл-мендин бәәдлин үл мөн. Энүг күн болһн бичә марттха!

Е. ПШАТОВА,
эмч-эндокринолог.

һарх селвг энүнд өггдв.

Болв бригадирин нөкәрлә зөвшәрлго болн кедлмшәсн һарһх санаһинь терүнд күцәлһшгоһар терүг алх шиндвр Макагон авв. Тегәд эн така сарин 6-д бригадын станд бәәсн ГАЗ-53 машинәс 7 сумта бу авад, һол бәәрн тал йовв. Болв тенд Кравченко уга бәәж. Тегәд эврәннь зураһан алач күцәж чадсн уга. Тиигхлә эн бууһан ноһан дотр бултулчкад, бригадын гер тал ирв. Энд 1-ч тойгта Лиманск дундын школын сурһульчнрла болн тедна багш Савинковала хамдан Людмила Кравченко болн Вера Бочарникова хойр үдин хотан уужала.

«Намаг бригадас бичә һарһ гиж Кравченког суртн», — гиж эн хойр күүкд күүнд келв. Болв тиим сурврт эдн зөв өгсн уга. Тиигхлә эн: «Би таднд эврәннь шиидвр һарһнав», — гиһәд бел кечксн бууг хойр күүкд күн тал зәрүләд, — «бостн, хооран һартн!» — гиж закв.

Энүнә хөөн Кравченко, Бочарникова болн сурһульчнр әәһәд ширәһәс босад, тарад гүүж йовхла, Макагон, аврлт уга бәәдл үзүлжәхән медсн биинь, сурһульч Блажкован өөр Л. Кравченко тал хав. Нурһарнь зүн талас тусад, эн зүркнә судцинь, оошгинь шавтав. Икәр цусан геесәнәс көлтә Кравченко дор ормдан өңгрв. Эн күүкд күүг алчкад, Макагон тер дарунь бууһан шинәс сумлад, Бочарникован ардас гүүв. Терүг күцәд, эн бас нурһарнь хав. Зүн оошгинь, зүн бөөрнь эн шавтав. Цустсн Бочарникова өвдгләд, әмим авртн гиж алачиг сурв. Болв тернь төвкнсн уга. Өөрдж ирәд, бууһан дәкнәс сумлад, насна дигт күрәд уга күүкдин нүднд, Бочарниковаг толһаһарнь хаһад алв.

Тиим кевәр Макагон хойр күүг аврлт угаһар зәрц ке-

тәмдгтә. Тиим болв чиги сулдан бәәһнәс хаһцуллһна болн аллһна хамгин чаңһ цаажллһн советск закаһар хәләгджәнә. Обществин төлә онц ик әәмшг үүдәжәх үүл татсн әмтнә туст эн закан эрк биш олзлгдх зөвтә.

Хойр күүг алсн Макагон ямаран күн болжахмб? Өминь чиги эн аврлт угаһар үүл татла. Энүнә төләд эн засгла харһулгдла. Тер цагт чиги эн согту бәәсн бәәж. РСФСР-ин УК-н 39-ч статьяла ирлцәтәһәр цуг эн тоот гемнәгджәх күүнә гемнь улм гүүдүлнә. Тер мет Макагона бәәдл-җирһл, терүнә авг-бәрц, кергин материалмуд энүг сән күн гиж үнлх арһ тәрүц өгчәхш. Седклән өгч кедлхәр седлго, Макагон кесг дәкж кедлмшин ормиг сольла. Өгсн даалһвриг сәәнәр күцәдго билә. Производственн характеристикд энүнд дора үнлһ өгчәнә. Зарһин сүүрт «Общий труд» колхозин бригадын член Макагон тасрхан угаһар әрк уужасна тускар келв. Макагон хроническ алкоголик бәәсиг наркологическ бүртклһн бас герчлв.

Үүл татжасна кемд ю кежәхән эн меджәлә, согту бәәдлд үүлән татла гиж зарһин-психиатрическ экспертиз илдкв. Тиим кевәр Макагон олна төлә ик әәмшг үүдәжәнә. Гражданмудт болн обществд ик моральн болн материальн һару учрагдв. Үүл татачиг хамгин чаңһ цаажллһнла харһулхмн гиж «Общий труд» колхозин член некв. Талдан чиги әмтнә неквриг зарһ оньгтан авв. Хальмг АССР-ин Деед Зарһин уголовн кергүдәр бәәх коллегий РСФСР-ин УК-н 15-ч, 102-ч статьясла ирлцәтәһәр А. К. Макагониг хаж аллһнла харһулв. Советск әмтнә бәәдл-җирһлд болн эрүл-мендд әәмшг үзүлхәр бәәх әмтнд эн шиидвр чаңһ сагллһн болтха.

И. УЛЯЕВ,
Хальмг АССР-ин прокурорин ах нөкд, юстицин ах селвгч.

Редактор А. Б. АЛЬДАЕВ.

КИНО

«РОДИНА». (Ик зал). **Однажды в Америке.** 3 серий. Эклцнь: 11.00, 15.00, 19.00.

«ДЖАНГАР». **Хон Гиль Дон.** Эклцнь: 12.00, 14.00, 15.30, 18.30, 20.30. Бичкдүдт кинофильм. **Приключения голубого рыцаря.** Эклцнь: 10.00.

«ДРУЖБА». **Перед рассветом.** Эклцнь: 16.00, 18.00, 20.00. Бичкдүдт кинофильм. **Золотой ключик.** Эклцнь: 10.00, 14.00. **Полет в страну чудовищ.** Эклцнь: 12.00.

«ОКТЯБРЬ». (Ик зал). **Человек из Рио.** Эклцнь: 14.00, 16.30, 19.00, 21.00. (Бичкн зал). **Если бы... 2 серий.** Эклцнь: 17.00, 20.00. Бичкдүдт кинофильм. **Метичара — зверь морской.** Эклцнь: 10.00, 14.00.

ТЕҢГРИН БӘӘДЛ

Эндр Хальмгт баһ үүлтә өдр болхмн, цасн, хур оршго. Ар үзгәс секундд 7—12 метр күчтәһәр салькн үләхмн. Республикәр сөөднь 17 — 22 градус киитн, өдртнь 8—13 градус киитн болхмн. Элстд сөөднь 18—20 градус киитн, өдртнь 9—11 градус киитн болхмн.

Ирх хойр хонгт теңгрин бәәдл хүвршго.

МАҺА ХАЙГ 358000 ХАЛЬМГ АССР, ЭЛСТ БАЛЬСН ЛЕНИНӘ УУЛЬНЦ 243 ҺУРВДГЧ ДАВХР

«КАЛМЫЦКАЯ ПРАВДА» — ОРГАН КАЛМЫЦКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ КАЛМЫЦКОЙ АССР, ОСНОВАНА В 1920 ГОДУ ВЫХОДИТ ПЯТЬ РАЗ В НЕДЕЛЮ НА КАЛМЫЦКОМ ЯЗЫКЕ. ОБЪЕМ 2 ПЕЧАТНЫХ ЛИСТА ПРИВЕДЕННЫХ К ФОРМАТУ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»

ТЕЛЕФОД редакторин — 5-25-33, приемна — 5-64-41 редакторин дарукчин — 5-56-37 5-62-45 даавртa секләтрин — 5-64 80, әңгүдин: партийн тормудин болн пропагандын — 5-54-93, селәнә әдл-ахуя — 5-63-13, 5-57-35 промышленн — 5-56-15, советск тосхлтын — 5-62-34, литературин болн искусствин — 5-79-76, секретариатын — 5-54-07 бичгүдин — 5-54-09 орчуллһна — 5-58-03 зәңгллһнә — 5-56-36, бухгалтерин — 5-79-60, машбюрон — 5-57-30, корректорск — 5-24-02, коррпункт: Каспийскд — 9-21-16, Баһ-Дөрвдт — 9-11-04 Цаһан Амнд — 9-17-81.

КПСС-ин ХАЛЬМГ ТАНЬЧИН КОМИТЕТИН ИЗДАТЕЛЬСТВ

К — 00511. Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245. Заказ 48.

Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил
эклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн җил
1990
Туула
сарин
9
Мигмр өдр
№ 5. (11018).
Үнь 3 деншг.

●Партин XXVIII съезд угтҗ

БАТ ИЦЛ БӘӘНӘ

Приютненск района аң өскдг «Ульдючины» совхозин партийн организацинд арвн һурвн коммунист болн партин членә нег кандидат бәәнә. Тооһарн ик биш организац, болв өдгә цагт тооһарнь биш, кеж күцәҗәх көдлмшәрнь, бәәдл-җирһлин шунмһа хәләцәрнь коммунистнрин үүлдвриг үнлх кергтә. Хамгин түрүнд коммунистнр көдлҗәх орм болһндан хамдан көдлҗәх үүрмүдтән өөдән һарцта күч-көлсәрн, эклц партийн организацин көдлмшт, коллективин олна көдлмшт орлцлһарн үлгүр болх зөвтә. Келхд, коммунистәр эврә нүүрлгч нилчән альд болв чигн, кезә болв чигн үзүлҗ, парть эклсн оңдаруллһна йовцст улм ик йовуд өгхән зүткдг болх зөвтә.

Мадниг эн эдл-ахуһур ирсн Кагла партийн организацин сегләтр гемин шалтгар көдлмштән уга бәәҗ. Тер учрар мадн совхозин коммунистнр оңдаруллһна кергт ямаран тәвцән орулҗахин, ямаран нилчән күргҗәхин тускар партбюрон член, эн эдл-ахун директор Н. Э. Чанаевла күүндвидн.

— Мана коллективд коммунистнрин сүв-селвг, теднә дөңнлт угаһар ямаран чигн керг эклхш. Производствин халхар ямр нег шиидвр авхин өмн мадн партбюрон суур деер, даруль коммунистнрин хург деер терүгәр ил болн некврт күүндвр кенәвидн. — гиж Николай Эрдниевич күүндврән эклв. — Болв тедн цуһар администрацин орулҗ өгсн шиидврмүдиг [illegible] угаһар, социальн медүлго зөвшәрнә гиж келж болшго. Теднд дунд эврә бат хәләцтә, терүгән харсҗ чаддг коммунистнр баһ биш, — гиж эн цаарандан келв.

Эн коллективин һол кергнь аң өсклһн болҗана. Өдгә цагт энд хойр зүсн аң — усна хулһн болн күрң өскгднә. Тедниг өсиҗ асрлһн йир нарн керг. Теднд өдр болһн хотынь чанҗ өгх кергтә. Тиигчкәд зерлг аң

цин деңгәр бригадын подряд олзлсна ашт күч-көлснә һара көдлмшин чинр зөвәр өсдлә. Энүнәс иштә көдләчин болһна жалвнь икдв. Энүн деер хаһлгдсн социальн төрмүдиг немхлә, мадн өдгә цагт кадров төриг күцц хаһлсн бәәнәвидн, гиж келх кергтә. Киитн, эс гиж халун цагт аң өскәчнр теднә төлә тосхгдсн шиилин гермүдт невчкн зуур амрч чадҗана. Тендән эдн гертәсн авч ирсн хотан халулҗ эдлнә. Җил болһн хошад-һурвад патьр тосхнавидн. Селән дотр хаалһ экләд тосхҗанавидн. Соцкультбәәцин объектсиг тосхлһнд бас баһ биш оньг тусханавидн. Өдгә цагт мана тоона келһнә счетд 1 сай 800 миңһн арслң бәәнә, нидн җилин ашмудар баһ гихдән 1 сай 500 миңһн арслңга цевр ору авхвидн. Тиигчкәд маднд арсна зәрм хүвинь һазадын ордудт худлдх зөв бас өгтдв. Энүнәс иштә валют хоршаһад һазадын ордудас өдгә цагин некврт ирлцҗәх оборудованье худлдҗ авч болхмн. Тиигхлә производствиг улм өргҗүлҗ болҗана. — гиж Николай Эрдниевич тоолврарн хувалцна.

Ода, чикднь заахла, 1989 җиләс авн эдл-аху гүрм ору авлһнас иштә көдлҗәнә. Һару һарһлһиг баһрулхар, альднь болв чигн эрьлхәр, болв энүнлә деңц һарһҗах эдл-уушин чинриг өөдлүлхәр зүткдг болсна хөөн көдләч болһн товчлҗ сән ашмуд бәрхәр цуг күчн-чидлән агсна. Орутаһар көдлхлә урмдуллһна сан икднә, тиигхлә мөрә авлһн икднә, путевксар амрлһнд йовдг әмтнә то җил ирвәс икдәд бәәнә.

— Мана нүүрлгч көдләчнр, эн түрүнд коммунистнр, седвәртәһәр, шунмһаһар көдлдг учрар мадн тиим күцәмҗ бәрвидн, гиж келхлә үлү болшго. Үлгүрнь, партин член мехцехин бригадир Николай Манджиевич Оджаев оңдаруллһна йоста рәәч болж бийән үзүлнә. Производствд кергтә болхла ямаран болв чигн көдлмш күцәхдән белн бәәнә. Партийн хургт хамгин хурц төрмүдиг мел эн босхна.

Коммунистнр Зинаида Г[illegible]диевна Манджикова болн Раиса Андреевна Лиджикова һарджах усна хулһн өскдг бригадмуд нидн җилин зурасан ирлцигүһәр 142,5 болн 138,5 процентд күргж

Эдл-ахудан үлдҗ көдлв

Мана республикин эдл-ахуст школан төгсәчкәд малд көдлҗәх баһчуд баһ биш. Нег үлү Юстинск района совхозмудар эн йовдл сән авъяст тохрҗана. Баһ наста көвүд эк-эцкнриннь үлгүрәр малд орҗ көдлҗәх йовдлыг эдл-ахусин һардачнр цуг халхаснь дөңнҗәнә. «Барун» совхозин ах хөөч Валерий Гучинович Перкасов төрскн селәндән дундын школ төгсәчкәд җирһлин хаалһан хөөчнрин коллективд эклсмн. Җил шаху давсн кемд эн көвүн цергт мордв. Хол һазрт йовсн бийнь төрсн һазран, эңкр теегән эн мартсн уга. Цергәс бууҗ ирснә хөөн Валерий Перкасов эдл-ахуд батрсн сән авъясар малд орҗ көдлв. 1985 җиләс авн эн ах хөөч болв.

Күнд көдлмшәс әәдго, залху уга күн җил болһн келсн үгдән күрч йовна. Үлгүрнь, ниднәһә ах хөөч В. Г. Перкасовин бригад ноос хулдлһна болн малас төл авлһна зурасан нертәһәр күцәчклә. Терүн деер баһ наста хөөчин һарджах ни-неги коллектив эрт үвлзүллһнә даавртә кемд белдсмн. Эврәннь авһ Петр Иванович Гонгоновла болн өөрхн үр Валерий Болдыревла хамдан эдн эврә чидләрн малын хаша-хаациг, әмтн бәәдг гериг ясад авчкла. Иим сән белдвр кегдснә ашт В. Г. Перкасовин бригадас һару һарад уга. Өдгә цагт ни-неги коллектив малын тежәлиг әрвнәр олзлҗ, төл авлһна кемд тохнятаһар белдҗәнә. Иргчдән чигн эдн келсн үгдән күрх, гиж иҗ болхмн.

ЗУРГТ: ах хөөч В. Г. Перкасов.

У. Китляевин цоксн зург.

Дотр-дундын көрңгәр

Арвн хойрдгч тавн җилин зуран сүл җилин тоод Элст балһсна аца зөөдг 2-ч тойгта автопредприятин коллектив шунҗ көдлҗәнә. Нидн җилд зураһаси үлү эдн 40 миңһн тонн аца зөөһәд, даалһврасн үлүһәр 100 миңһн арслңга ору государствд орулҗ өгсмн. Коллектив давсн җилд эврәнь дотр-дундын көрңгән күцц сәәһәр олзлсмн.

Машид цаглаһан линийд һарч йовҗав. Машидиг линийд һарч йовлһна коэффициентиг предприятин ясврин әңг теткcмн. Терүнәс иштә автопредприятин коллектив җилә даалһвран болзгаснь урд күцәв.

Машин залачнрин бригадмуд дунд күч-көлснә өөдән күцәмҗс бәрҗ, җилә зураһан болзгаснь урд күцәсн коллективс олн. Теднә негнь, дамшлтта машин залач Борис Григорьевич Умадыковин һарджах бригадын коллектив мөн. Эдн ода социалистическ дөрлдәнә нүүрт йовна.

З. УЛЮМДЖИЕВА.

Балһсна активлә харһв

Нидн җилин бар сарин 25—26-д болсн КПСС-ин ЦК-н дарани биш Пленум деер Литван Компартин XX съездин шиидврмүдәр күүндвр болв. КПСС-ин ЦК-н членә кандидат, партин Хальмг таңһчин комитетин негдгч сегләтр В. А. Захаров терүнд орлцад. КПСС-ин ЦК-н Пленум деер КПСС-ин ЦК-н Генеральн сегләтр М. С. Горбачевин кесн докладын һолллгч положеньсәр цәәлһвр кехин төлә шидр политическ гегән-герлин Герт Элст балһсна партийн активлә харһлт кев.

КПСС-ин ЦК-н Пленум Литван Компартин XX съездин шиидврмүдәр тодрха шиидвр авсн уга, тиим шиидвриг КПСС-ин ЦК-н Генеральн сегләтр М. С. Горбачев Литваһур одад ирснә хөөн авгдх гиж сангдна. Тер учрар эклц партийн организацсар, олн дунд эн төрәр цәәлһврин көдлмш кехләрн бийәсн юм һарһлго зуг Пленум деер М. С. Горбачевин кесн докладын учр-утхин болн ашлврмудын тускар келх кергтә гиж үр В. А. Захаров келв.

Коммунистнр, олн дунд Литван Компарть КПСС-ин медләс һарсна туск нег мөслгч ухан-тоолвр чигн һарад бәәх, Пленум деер чигн үг келсн зәрм әмтн теднә шиидвриг нег мөслгч кевәр бурушаҗав. Болв энти йир нәрн төр, адһх керг уга, гиж эн саглулв.

Цуг эн йовдлмуд ленинск келн-әмтни политикиг модьрунар эвдснә уршг болҗана. Оңдаруллһна йовудт тернь улм илдкдәд бәәнә. Терүнәс иштә формальн чигн, формальн биш олн зүсн җисән делгрлт авв. Тиим йовдлмуд мана республикд чигн учрна. Кемр, теднә программс оңдаруллһна ирлцхлә теднә деңцх кергтә, кемр сөрүд бәәхлә теднд партийн актив, цуг коммунистнр ирлцигү хәрү өгх зөвтә, гиж В. А. Захаров дуудв.

Харһлтын чилгчәр В. А. Захаров өөрдҗ йовх сунһврин туст оньган тусхахиг неев, харһлтд орлцсн әмтнә сурврмудт хәрү өгв.

Мана корр.

Сунһвр угтҗ

ЗӨРМГ БӘРЦТӘ КҮН

Советск селәнә 1-ч тойгта дундын школд сурһульчнрт дәәнә керг-үүл сурһмҗлҗ Минкеев Сергей Бюрюнович хөр һар җилд көдлҗәнә. Кеҗәх көдлмштән седклән өгч көдлдг күн, гиж энүнә тускар адгнь келх.

Баһаси авн энүнә седкл цергә бәәдл-җирһлд тусҗ йовла. Советскд дундын школан чиләһәд, офицер болад, цергчин хаалһар җирһлән залхар седлә, болв тернь онстан йовудта болв. Тегәд эн цергәс бууҗ ирәд, школд багшлн бәәҗ Хальмг университетин туужин факультет чиләв.

«Цаг негәр йовдго, цәкүр цаһанар бәәдго» гидмн. Җирһлиннь хаалһд коммунист Минкеев кесг көдлмш кеж йовла, негдгч школын директор чигн, района улсин эрдм-сурһулин әңг толһалҗ йовла, партин района комитетин инструктор чигн көдлҗ йовла. Ямаран чигн көдлмшән Сергей Бюрюнович дигтә-тагта, эрк биш күцәдг авълста, үнн юмиг үнндннь келхәсн әәдго күн. Кесг җил эн эрдм-сурһулин әңгин парторганизацин сегләтрин үүл дааж йовла.

Энүнә көдлҗәх школд ирәд дәәнә кергин кабинет, школын өөр бәәх тир, дәәнә городок хәләхлә, эврә кергән седклән тәвҗ көдлдг күүнә һардврт цуг эн тоог кегдсиг медж болхмн. Найдгч җилмүдин эклцәр школд сурч йовсн мадна Сергей Бюрюнович эвр халта күн болж медгддмн, эврә көдлмштән дегд дурта билә, мадниг школан чиләһәд разведчик-дозиметрист мергҗлтә болһж цергт мордулхин төлә кинән кевәр белдҗ йовла. Кесг көвүдт цергә училищд сурһульд орх селвгән өгәд, дөң-тусан күргж йовла, ода чигн тиим кевәр баһчудт килмҗән тусхана.

Гергнь — Таисия Ивановна, орс күүкд күн, мадна туужин ном сурһж йовла, эвр чик, жөөлн цаһан седклтә багш. Ода эдн һурвн үрән өскҗәнә, эднлә хамдан Сергей Бюрюновичин экнь бас бәәнә.

Шунмһа коммунист олна керг-төрт орлцад, района газетд ухан-седкләрн хувалцна. Көдлмшиннь халхар кесг дәкҗ Күндллһнә һашгудар, хаилтын бичгүдәр ачлгдла. Хальмг келән босхлһна төрәр эн соньмсна, бийнь хальмгарн келҗ үлгүр үзүлнә.

Шидр багшнрин коллективас эн Хальмг АССР-ин Деед Советин депутатын кандидатд заагдҗ темдглгдсн бәәнә. Энд өсҗ-боссн бәәрн күн, бәәдл-җирһләрнчн талдан әмтнәс үлүркх юмн уга, әмт үүмүлҗәх керг-төр энүнд чигн дота. Даалһсн кергән күцәхин төлә Сергей Бюрюновичд юн чигн торвр болхш, кенә чигн чирәд зергтәһәр кергән күргҗ медүлх чигн, неех чигн күн.

Седвәртә иим әмтн мана цагт ховр болдгнь һундлта. Сергей Бюрюнович эн сунһврт диилвр бәрҗ, депутатын күндтә болн даавртә цол зүүхинь иткҗәнәв.

НӘНДӘШӘ Дорж.

Улсин депутатнрин кандидатнрин тускар

Кандидатнр күч-көлсчнрлә харһв

Туула сарин 4-д Цаһан Амна районн культурин Герт болсн тиим соньн болн энүнлә деңц тиим хурц хург кесгәс авн болад уга. Тернь учрта. КПСС-ин таңһчин комитетин хойрдгч сегләтр Б. Д. Муев болн республикин агропромсоюзин ахлачин негдгч дарук, министр И. Э. Бугдаев нег асхн, нег стол һатц сууһад, күч-көлсчнрин сурврмудт хәрү өгдг үлгүр ховр болх.

553-ч тойгта Приозерн келн-әмтнә - территориальн сунһврин округар Борис Доляевич Муев болн Илья Эрдниевич Бугдаев СССР-ин улсин депутатын кандидатд зааж темдглгдсн учрар эдн эврә сунһачнрла харһлт кеснь эн болҗана.

Б. Д. Муевин итклтә күн — района больницин хирург В. С. Бастаев кандидатын намтрин, күч-көлсч үүлдврин тускар ахрар келж өгв. Энүнә хөөн Борис Доляевич кемр СССР-ин улсин депутатд сунһгдхла, ямаран төрмүдт һол оньган тусхахин тускар келж өгв.

Энүнә дару И. Э. Бугдаевин итклтә күн — Приозерн района «Сухотинский» совхозин директорин дарук У. Б. Манджиев эврә кандидатын бәәдл-җирһлин хаалһлань хургт ирсн әмтиг таньлдулв. Эврә сунһврин өмнк программин тускар энүнә хөөн Илья Эрдниевич цәәлһвр кев.

Кандидатнрин намтрла, бәәдл-җирһлин болн көдлмшин үүлдврлә таньлдсн хөөн сунһачнр эднд олн зүсн сурврмуд өгч тодрха хәрү авв.

Дарук өдртнь СССР-ин улсин депутатын кандидатнр Б. Д. Муев болн И. Э. Бугдаев Юстинск района эдл-ахусар йовж, тенд бәәх сунһачнрла бас харһлтс бүрдәв.

Мана корр.

Округин комиссин суур

[illegible] кинотеатрт Хальмг АССР-ин Деед Советин улсин депутатнриг сунһлһар сунһврин 12-ч тойгта Коммунистическ округар бәәх окружной комиссин дарани суур болв. Эн суур деер 12-ч тойгта сунһврин округар Хальмг АССР-ин Деед Советин улсин депутатнрин кандидатнрт заагдсн үүрмүдин күцц зөвиг иткүлтхә, гиж күч-көлсч коллективсәс, олна организацсәс орж ирсн [illegible] хәләгдв. Хальмг АССР-ин Деед Советин улсин депутатын кандидатнр болжахиг иткүлгч цаасн КПСС-ин таңһчин комитетин социальн-экономическ әңгин заведующ Ю. К. Бадминовд, ВЛКСМ-ин Элст балһсна комитетин негдгч сегләтр В. Н. Сангаджиевд болн Хальмг АССР-ин кооперативмүдин [illegible] күцәгч комитетин ахлач В. Г. Санджиковд бәрүлж өгдв. Бас тер мет улсин депутатнрин кандидатнрин итклтә әмтнд теднә зөвинь иткүлгч мандатмуд бәрүлж өгдв.

Окружной комиссин суур деер улсин депутатнрин кандидатнрин төлә дууһан өгллһнә бюллетеньмүдин кев-дзнь батлгдв. Сунһврла залһлдата талдан чигн төрмүд хәләгдв.

Мана корр.

хин, ямаран вилчән күргҗәхин тускар партбюрон член, эн эдл-ахун директор Н. Э. Чанаевла күүндвидн.

— Мана коллективд коммунистирин сүв-селвг, теднә дөңнлт угаһар ямаран чигн керг эклхш. Производствин халхар ямр нег шиидвр авхин өмн мадн партбюрон сүүр деер, даруһь коммунистирин хург деер терүгән ил болн некврт күүндвр кенәвидн. — гиҗ Николай Эрдниевич күүндврән эклв. — Болв теднц цуһар администрацин орулж өгчәх шиидврмүдлә дуу угаһар, соньмслтан медүлго зөвшәрнә гиҗ келж болшго. Теднә дунд эврә бат хәләцтә, терүгән харсж чадг коммунистнр баһ биш. — гиҗ эн цаарандан келв.

Эн коллективин һол кергнь аң өсклһн болжана. Өдгә цагт энд хойр зүсн аң — усна хулһн болн күрҗ өскгднә. Теднг өскж асрлһн йир нәрн керг. Теднә өдр болһн хотынь чанж өгх кергтә. Тиигчкәд зерлг аң болад эднд махна болн запсна хот өгнә. Терүгинь чк холас авч ирәд, шишлә кинтрүләчд хадһлна. Тер учрар энд аң өскәчнрлә хамдан хот кеһәчнр, кинтрүләчин көдләчнр, механизатормуд, машин залачнр көдлнә.

1986 жил күртл коллектив мел һарутаһар көдлдг билә. Үлгүрнь, 1985 жилд совхозин экономическ церглт 250 миңһн арслңга һару зуралла. Болв эврә кинтрүләчиг тосхж эдлврт орулсна хөөн, күнд көдлмшиг механизацлсна хөөн зуг тер жилд һару 48 миңһн арслң күртл баһрулгдв. Дарук жиләс авн болхла эдн зуг орутаһар көдлдг боль.

— Администрацин сүв-селвгәр, партийн организацин көдлүлхәр зүткдг болсна хөөн көдләч болһн товчлгч сән ашмуд бәрхәр цуг күч-чидлән агсна. Орутаһар көдлхлә урмдуллһна сан икднә, тиигхлә мөрә авлһн икднә, путевксар амрлһнд йовдг әмтнә то жил ирвәс икдәд бәәнә.

— Мана нүүрлгч көдләчнр, эн түрүнд коммунистнр, седвртәһәр, шунмһаһар көдлдг учрар мадн тиим күцәмж бәрвидн, гиҗ келхлә үлү болшго. Үлгүрнь, партин член мехцехин бригадир Николай Манджиевич Одыков оңдаруллһна йоста дәәч болж бийән үзүлнә. Производствд кергтә болхла ямаран болв чигн көдлмш күцәхдән белн бәәнә. Партийн хургт хамгин хурц төрмүдиг мел эн босхна.

Коммунистнр Зинаида Г[illegible]диевна Манджикован болн Раиса Андреевна Лиджикован һарджах усна хулһн өскдг бригадмуд нидн жилин зурасан ирлцңгүһәр 142,5 болн 138.5 процентд күргж күцәһәд эдл-ахудан нүүрлгч орм эзлв. Аң өскәчнр дунд чигн хамгин сән аш коммунист Зоя Санджиевна Сариева бәрв. эн көдләч усна нег хулһнас 5.51 кичг авв. Энүнәс дала ард үлдлго Нина Боктаевна Хавалова болн Анна Бадмаевна Саксыкова көдлҗәнә, — гиҗ күүндврин товчлгчар Н. Э. Чанаев келв.

Өдгә цагт эдл-ахун коммунистнр партин XXVIII съездиг нертәһәр тосхин төлә өөдән даалһврмуд батлж авад, хоорндан социалистическ дөрлдә делгрүлж көдлҗәнә. Сүл жилмүдин ашмудыг шинжлж хәләхлә, эдн темдглсән эрк биш күцәх гисн бат ицл бәәнә.

ӘВӘН К.

Иим сән белдвр кегдснә ашт В. Г. Перкасовин бригадас һару һарад уга. Өдгә цагт ни-негн коллектив малын төҗәлиг әрвнәр олалж, төл авлһна кемд тохнятаһар белдҗәнә. Иргчдән чигн эдн келсн үгдән күрх, гиҗ ицҗ болхмн.

ЗУРГТ: ах хөөч В. Г. Перкасов.

У. Китляевин цоксн зург.

Дотр-дундын көрңгәр

Арвн хойрдгч тавн жилин зуран сүл жилин тоод Элст балһсна аца зөөдг 2-ч тойгта автопредприятин коллектив шуһж көдлҗәнә. Нидн жилә зураһаси үлү эдн 40 миңһн тонн аца зөөһәд, даалһвраси үлүһәр 100 миңһн арслңга ору государствд орулж өгсмн. Коллектив давсн жилд эврәннь дотр-дундын көрңгән күцц сәәнәр олзлсмн.

Машид цаглаһан линийд һарч йовжав. Машидиг линийд һарч йовлһна коэффициентиг предприятин ясврин әңг тетксмн. Терүнәс иштә автопредприятин коллектив жилә даалһвран болзгаснь урд күцәв.

Машин залачнрин бригадмуд дунд күч-көлснә өөдән күцәмжс бәрж, жилә зураһан болзгаснь урд күцәсн коллективс олн. Теднә негнь, дамшлтта машин залач Борис Григорьевич Умадыковин һарджах бригадын коллектив мөн. Эдн ода социалистическ дөрлдәнә нүүрт йовна.

З. УЛЮМДЖИЕВА.

ухан-тоолвр чигн һарад бәәх. Пленум деер чигн үг келсн зәрм әмтн теднә шиидвриг нег мөслгч кевәр бурушажав. Болв энтн йир нәрн төр, алһх керг уга, гиҗ эн саглулв.

Цуг эн йовдлмуд ленинск келн-әмтни политикиг модрунар эвдснә уршг болжана. Оңдаруллһна йовудт тернь улм илдкдәд бәәнә. Терүнәс иштә формальн чигн, формальн биш оли зүсн жисән делгрлт авв. Тиим йовдлмуд мана республикд чигн учрна. Кемр, теднә программ оңдаруллһнд ирлцхлә теднг дөңнх кергтә, кемр сәрүд бәәхлә теднд партийн актив, цуг коммунистнр ирлцңгү хәрү өгх зөвтә, гиҗ В. А. Захаров дуудв.

Харһлтын чилгчәр В. А. Захаров өөрдж йовх сунһврин туст оньган тусхахиг некв, харһлтд орлцсн әмтнә сурврмудт хәрү өгв.

Мана корр.

Б. Д. Муев болн республикин агропромсоюзин ахлачин негдгч дарук, министр И. Э. Бугдаев нег асхн, нег стол һатц сууһад, күч-көлсчнрин сурврмудт хәрү өгдг үлгүр ховр болх.

553-ч тойгта Приозерн келн-әмтнә - территориальн сунһврин округар Борис Доляевич Муев болн Илья Эрдниевич Бугдаев СССР-ин

В. С. Бастаев кандидатын намтрин, күч-көлсч үүлдврин тускар ахрар келж өгв. Энүнә хөөн Борис Доляевич кемр СССР-ин улсин депутатд сунһгдхла, ямаран төрмүдт һол оньган тусхахин тускар келж өгв.

Энүнә дару И. Э. Бугдаевин иткләтә күн — Приозерн района «Сухотинский» совхозин директорин дарук У. В. Манджиев эврә канди-

Кандидатирин намтрла, бәәдл-жирһлин болн көдлмшин үүлдврлә таньлдсн хөөн сунһачнр эднд олн зүсн сурврмуд өгч тодрха хәрү авв.

Дарук әдртнь СССР-ин улсин депутатын кандидатнр Б. Д. Муев болн И. Э. Бугдаев Юстинск района эдл-ахусар йовж, тенд бәәх сунһачнрла бас харһлтс бүрдәв.

Мана корр.

Округин комиссин сүүр

[illegible] «Родина» кинотеатрт Хальмг АССР-ин Деед Советин улсин депутатнриг сунһлһар сунһврин 12-ч тойгта Коммунистическ округар бәәх окружной комиссин дарани сүүр болв. Эн сүүр деер 12-ч тойгта сунһврин округар Хальмг АССР-ин Деед Советин улсин депутатнрин кандидатнрт заагдсн үүрмүдин күцц зөвиг иткүлтхә, гиҗ күч-көлсч коллективсәс, олна организацсас орж ирсн эрлһс хәләгдв. Хальмг АССР-ин Деед Советин улсин депутатын кандидатнр болжахиг иткүлгч цаасн КПСС-ин таңһчин комитетин социальн-экономическ әңгин заведующ Ю. К. Бадминовд, ВЛКСМ-ин Элст балһсна комитетин негдгч сегләтр В. Н. Сангаджиевд болн Хальмг АССР-ин кооперативмүдин нииһәнә күцәгч комитетин ахлач В. Г. Санджиковд бәрулж өгтдв. Бас тер мет улсин депутатнрин кандидатнрин иткләтә әмтнд теднә дәвинь иткүлгч мандатмуд бәрулж өгтдв.

Окружной комиссин сүүр деер улсин депутатнрин кандидатнрин төлә дууһан өгллһнә бюллетеньмүдин кев-яннь батлгдв. Сунһврла залһлдата талдан чигн төрмүд хәләгдв.

Мана корр.

Девшлттә эв-арһар

Күч-көлс бүрдәлһнә болн эдл-ахуй заллһна нүүрлгч эв-арһд орж көдллһн эврәнь сән өгцән лавта өгчәхиг эс меддго күн мана 1480-ч автоколоннд ода уга болх гиҗ тоолжанав. Юңгад гихлә түрүләд бригадн подрядт, терүнә хөөн коллективн подрядт, сүл цагт нәәмдллһнә подрядт орж көдлснәс авн машин залачнрин оңц бригадмудын производственн үзмжс темдгтәһәр ясрсн деерән цуг автоколонна кергт өөдән һарчана.

Терүг би эврәннь һарджах бригадын күч-көлснә үлгүрәс чигн үзжәнәв. Нәәмдллһнә подрядар көдлх болж бидн нидч жилин эклцәр шиидләвидн. Шин кергиг шунмһаһар эклснә ашт му биш күцәмжс тер дарунь бәрж болв. Келхд, зуран даалһврмудан нидн жил бидн сар болһн давулж күцәжәләвидн. Терүнә ашт давсн жилә зураһан мана бригад болзгаснь урд күцәв. Жилә зура деер немр 15 миңһн арслңга ору бидн авидн.

Кесг жилин турш би эн бригадын коллективиг толһалжанав, болв күч-көлснә һарциг тиим темдгтә кевәр өөдлүлж болхиг түрүн болж үзжәнәв. Нәәмдллһнә подрядын нилчәр күч-көлснә һарц өөдлсн деерән мана бригадын коллективд производственн дисциплин, машин залач болһна даавр бас өөдлв. Терүнә ашт мана көдлҗәх маршрутар Элст — Волгоград балһсд хоорнд автобусмуд тасрлт уга йовдг болв.

Сән дигтә-даратаһар көдллһнд маднд слесарьмуд-ясврчнр ик нилчән күргҗәнә гиҗ оңц темдглх кергтә. Теднә машидиг цагланьболн сән чинртәһәр ясад, маршрутар автобусиг йовулхд маднд ик дөңгән күргнә.

Ташр тиигчкәд ик дамшлтта болн гүн медрлтә машин залачнр бийснь бас үүрмг-заармг ясвр кенә, машиһән бүрн-бүтн бәрнә. Мана бригадын дамшлтта гисн машин залачнр дундас В. В. Майстренког, Н. И. Калашниковиг, В. В. Киевскиг темдглж болхмн.

Мана бригадас талдан бригадмудын коллективс бас шунмһа кевәр көдлҗәнә. Үлгүрнь, Г. А. Хармаев толһалжах машин залачнрин бригадын коллектив нидн жил сән күцәмжс бәрв. Эн бригад жилә зуран даалһврас үлүһәр 20 миңһн арслңга ору государствд орулж өгв.

А. ВОЛКОВ.

1480-ч автоколонна бригадир.

КПСС-ин ЦК-д болсн харһлт

Литван Компартин ЦК-н болн Литван Компартин цаг зуурин ЦК-н (КПСС-ин платформд) һардврин сурврар Москвад, туула сарин 4-д болн 6-д КПСС-ин ЦК-д тер Центральн Комитетмүдин сегләтрмүдтә болн бюрон чледтә М. С. Горбачев, В. А. Медведев, А. Н. Яковлев, Г. П. Разумовский харһж күүндв. Харһлтын йовудт Республикин Компартин XX съездин хөөн тогтсн бәәдләс һарлһна хаалһин тускар ухан-тоолврари хувалцлһн болв. Күүндврмүд эн төрәр цааранддан кегдхмн.

ТАСС.

МАЛАС АВДГ ЭДЛ-УУШ БЕЛДЛҺН

(Жилә зура күцәлһн процентәр)

Район	махн	үсн	өндгн	ноосн
Городовиковск	109	115	117	120
Ики-Бурульск	105	94	—	111
Каспийск	115	101	—	160
Малодербетовск	117	102	100	117
Октябрьск	115	107	—	146
Приозерн	110	136	—	120
Приютненск	108	104	104	99,5
Сарпинск	110	92	67	107
Целинн	119	101	122	116
Черноземельск	108	103	—	122
Юстинск	107	103	—	114
Яшалтинск	114	106	143	109
Яшкульск	105	109	—	119
Республикәр	111	105	122	116

Арвн хойрдгч тавн жилә зуран дөрвдгч — 1989 жил давад туужд орв. Тегәд республикин малчнр малас авдг эдл-ууш һарһлһна болн государствд хулдлһна жилә зураһан яһж күцәсинь шинжлж хәләхмн. Эдн давсн жилин турштарт 72812 тонн мах, 48492 тонн үс, 54 сай 831 миңһн өндг болн 8672 тонн ноосна цевр нөөрүл орн-нутгин белдлһнә пунктсур йовулад жилә зураһан ирлцңгүһәр 111, 105, 122 болн 116 процентд күцәсиг 1990 жилин туула сарин 2-д Хальмг АССР-ин статистическ заллтын кесн то-дигәс медж болхмн.

Государствд мах хулдлһна зура күцәлһәр делгрсн социалистическ дөрлдәнә ашинь авад хәләхмн. Жилә зураһан 119 процентд күцәсн Целинн района эдл-ахус нүүрт һарв. Энд мах хулдлһна кемжән урзн жилин ирлцңгү цагинәр болхла 15 процентд өөдлв. Эс гиҗ давсн жилин зура 1410 тоннд давулж күцәгдв. Зуг һундл болхларн, эн района эдл-ахусас махна комбинатур 10594 бод мал болн 63554 хөн йовулснд толһа болһна дундын чиңнүрнь ирлцңгүһәр 336 болн 37 килограмм татв. Республикин дундын үзмж болхла 348 болн 37 килограммд күрв.

Мах хулдлһна зура күцәлһәр Малодербетовск болн Октябрьск районын эдл-ахус бас темдгтә күцәмжс бәрв. Энд чигн мах хулдлһна кемжән ирлцңгүһәр 12 болн 20 процентд өөдлв. Малодербетовск болн Октябрьск районас махнд орулж өгсн бод мал болһн дундлад 363 болн 387, хөн 40 болн 39 килограмм татв.

Давсн жилин йиртмжин таал дала күнд эс болсн бийнь, шүрүн, шимтә болн буудян зүүтә хотын му биш көрң белдгдсн бийнь, махна комбинатур гиигн чиңнүртә бод мал болн хөн йовулгджана. Үлгүрнь, Ики-Бурульск, Каспийск болн Яшалтинск районас махнд орулж өгсн бод малын дундын чиңнүр ирлцңгүһәр 312, 320 болн 328 килограмм татв. Эн һурвн района эдл-ахус хулдсн хөн болһн дундлад онц-онцлан 35-д килограмм татв. Цуг республикәр авад хәләвчн нег чигн район махнд орулж өгсн бод малын дундын чиңнүр 400 килограммд күрсн уга.

Государствд үс хулдлһна жилә зураһан зуг хойр район күцәж чадсн уга. Тернь Ики-Бурульск болн Сарпинск район. Цуг республикәр авад хәләхлә зура 105 процентд күцәгдв. Ташр тиигчкәд государствд үс хулдлһна кемжән урзн жилин ирлцңгү цагинәр болхла 8 процентд өөдлв. Үс хулдлһна жилә зура күцәлһәр делгрсн дөрлдәнә нүүрт Приозерн, Городовиковск болн Яшкульск район һарв. Эн районын эдл-ахус урзн жилин ирлцңгү цагинәр болхла үс хулдлһна кемжәһән темдгтәһәр икдүлв.

Республикин шовучнр чигн темдгтә күцәмжс бәрв. Эдн государствд өндг хулдлһна жилә зураһан 122 процентд күцәв. Нег үлү сәәнәр көдләд күч-көлснә диилвр бәрснь Яшалтинск, Целинн болн Городовиковск районын шовучнр. Ард хоцрснь болхла Сарпинск района шовучнр. Эдн өндг хулдлһна жилә зураһан зуг 67 процентд күцәв.

Ноос хулдлһна зураг һанцхн Приютненск района хөөчнр 0,5 процентд күцәж чадсн уга. Республик болхла 116 процентд күцәв. Государствд ноос хулдлһна жилә зура күцәлһәр делгрсн социалистическ дөрлдәнә нүүрт Каспийск, Октябрьск болн Черноземельск районын хөөчнр һарв.

Бооцаһан күцәҗәнә

«Городовиковский» кооперативин линейн-монтажн участкин коллектив шунж көдләд, давсн жилд күч-көлснә му биш күцәмжс бәрв. Района эдл-ахуст туслмж күрглһнә зураһан 137,9 процентд күцәв.

Давсн жил эн участкин коллектив района эдл-ахусин үснә-товарн фермсиг, мал өсклһнә комплексиг техническ халхар күцц теткв. Фермсин оборудовань цагланьбүрткж хәләгдв, ясгдв. Олн жилд олзлгдад хуучрсн оборудовань шинәр сольгдв.

Эдл-ахусин фермст оборудовань яслһна болн сольлһна цуг көдлмшиг В. Э. Трубина, Е. И. Церран, В. В. Дьяковин һарджах бригадмудын ясврчнр күцәнә. Эн бригадмудын наладчикуд ясврин көдлмшән түргәр, дигтә-даратаһар күцәнә. Тегәд чигн эднә көдлмшт дала завср һархш.

Городовиковск района «Комсомолец» совхозин һаха өскдг комплекст механизмс болн оборудовань углж тәвлһнә аһу ик көдлмшиг деер заагдсн бригадмудын коллективс күцәж эдлврт орулв. Бас тер мет эн эдл-ахун үснә-товарн фермд механизмс ясв. Района талдан чигн эдл-ахусар эдн бооцасин таарлһтаһар механизмс болн оборудовань яслһна көдлмш күцәв.

«Городовиковский» кооперативин линейн-монтажн участкин коллектив района эдл-ахусла бооца кев. Эн жил күцәх көдлмшин кемжән давсн жилмүдәс тату биш. Юңгад гихлә района эдл-ахусин үснә-товарн фермсин оборудовань болн механизмс эвдрлт угаһар көдллһн — наладчикудин һол кергнь мөн. Тегәд чигн эдн эдл-ахусла бат залһлдә бәрж, бооцлһнас иштәһәр көдлхәр цугинь күцәҗәнә.

БУРМИСТРОВИН Б.

телетайп зәңглҗәнә

СОФИЯ. Пловдивд Болгарин демократическ партин хамцу учредительн хург болв. Энүн деер батлж авгдсн герчллһнд правительствиг медврта болн үлмә угаһар бәәдг гражданмудас бүрдәхмн, олнд тус уга государственн заллһна структуриг хасхмн, демократическ партин «тәгрг ширәд» орлцулхмн гисн некврә тәвгджәнә.

Хург деер демократическ партин устав батлж авгдв. Энүнә ах орган съезд болхмн. Партьд тер мет келн-әмтнә болн областьмудын советмүд, эклц организацс орхмн. Партин лидер деңц НРБ-ин Министрмүдин Советин Ахлачин үүлд кандидат болхмн.

БУДАПЕШТ. Венгерск социалистическ парть (ВСП) сунһврин өмнк кампань эклснә тускар зарлв. Будапештд актив болв, терүнд партин областьмудын болн балһсдын сунһгддг органмудын 400 һар элч орлцв. Эднә өмн ВСП-н ахлач Реже Ньерш, парламентск фракцин һардач Чаба Хамори болн сунһврин кампанья төлә даавртә Имре Пожгаи үг келв.

Венгерск парламентин депутатнрин сунһвр моһа сард болхмн.

ВАШИНГТОН. США Панамд зерта-зевтәһәр дәврж орснас келтә хорсн панамск гражданмудын йоста чик тооһинь американск йоска органмуд келж өгчәхш. Эн йовдлд әмнәсн хаһцсн американск цергчнрин тоот болхла Пентагон негн күртлнь зааж келв. Панамин гражданск әмтнәс кедү күн хорсинь США-н администрац бас урдк кевәрн келж өгчәхш.

Эн-би-си телекомпанья шин зәңгсин программар үг келхләрн США-н государственн сегләтрин негдгч дарук Л. Иглбергер «кедү күн әмнәсн хаһцсиг тоолж медж авлһна процесс ода чигн төгсәд уга» гиҗ келв. Панамд бәәх американск цергүдин командующла күүндсн келгдсәр болхла, «США-н интервенцд панамск цергә чигн, гражданск чигн 400 шаху» күн хорсн бәәдлтә гиҗ эн келв.

Панамд ода бәәх США-н юстицин урдк министр Р. Кларк болхла, кедү панамск гражданск әмтн хорсинь американск правительств зәрц келжәхш, үнднь болхла миңһәд әмтн әмнәсн хаһцв, гиҗ келв.

ТОКИО. Өмн үзгин Корей Корейск Улсин Демократическ Республикла шүдтән хулд-гүүлгә кехәр бәәнә, гиҗ Өмн үзгин Корейин правительствд чк үүлд бәәх нег күн герчлснә тускар Рәнхап агентств зәңглв. Ода болхла хойр орн-нутгин хорнд хулд-гүүлгәнә заллдан талдан государствсар дамжулж күцәгджәнә.

●«Хальмг үнн» газетин «төгрг ширә» сүүрәс

ЦУГ АРҺАН КҮЦЦ ОЛЗЛХ КЕРГТӘ

●Цаһан Нуурт келн-әмтнә эклц класс секгдхмн
●Шин дегтрмүд һарһхиг күләҗәнәвидн
●Культурин көдләчнр шунлтан өөдлүлх зөвтә
●КГУ-н студентнр бичкдүдт хальмг кел дасхлһна программ медхш
●Хальмг литературин халхар сурһулин дегтрмүд уга. Эн туст юн кегдҗәнә?

С. А. БАДМАЕВ,
Хальмг АССР-ин эрдм-сурһулин министр:
— Дааврта кергиг зүүцүлдг һардвр кергтә болҗана.

Д. Б. ДОРДЖИЕВА,
Хальмг дегтр һарһачин ах редактор:
— Хоорндан дөрлдлго, кел дасхлһна кергиг хамдан күцәх кергтә. Тер саамд үгәс кергүр орхвидн.

Н. Н. УБУШАЕВ,
РСФСР-ин келн-әмтни школмудын институтын Хальмг лабораторин директор, филолог номин кандидат:
— Республика 50 һар школ келн-әмтнә про-

Урднь зәңглсәр мана редакцд хальмг кел дасхлһиг делгрүллһнә төрт нерәдгдсн «төгрг ширә» сүүр болла. Терүнә туск тооцаг эндр умшачнрин оньгт тусхаҗанавидн.

Багшнриг үүмүлҗәх төрмүд

Дорас өсҗ йовх баһчуд, бичкдүд төрскн келән мууһар медг бәәдлд хальмг келнә багшнрин үүлдврт кесг төрмүд учрна. Терүнә тускар тодрхаһар келхин, сүүрт орлцсн дааврта көдләчнрт терүгән медүлхин төлә хамгин түрүнд багшнрт үг өгтдв.

Р. М. САНДҖИЕВА: Хальмг кел өөдлүллһн ик чинр зүүҗәнә. Эн туст биднц, хальмг келнә багшнр оньдин хәәврт бәәнәвидн. Хальмг кел дасхлһар шишлң дөңцл журнал уга болвчн бидн олн зүсн литератур хәләҗ олзлнавидн. Багшнрин мергҗлт өөдлүллһнә институт эн кергт ик дөң болна гиҗ темдглх кергтә. Мана школд сурһульчнр келн-әмтнә программар 5 җил сурчана. Түрүн болҗ эн программар эклҗ сурсн күүкд-көвүд ода 3-ч класст сурчана. Кичәл бүрдәхләрн терүндән орс үг орулшгоһар зүткнәв. Цуг келсиг күүкд медна. Хамгин түрүнд кел өргҗүллһнә төрт оньг өггднә. Сурһульчнр зургуд хәләҗ келәр бичнә, ямр нег төрәр бийснь шүлг бичҗ сорна. Бичкдүдиг зүг өгсиг, сурһсиг дасдгар биш, бийснь хәәврин көдлмшт орулхин төлә тертән завҗәсн тәәврта туульс, үлгүрмүд сурти гиҗ даалһвр өгнәв.

Сурһулин дарук җилдән мана школд келн-әмтни эклц класс секгдхмн. Энүнд цуг предметмүд хальмг келәр дасхгдхмн. Тәвсн төр ямр дааврта болҗахиг медҗәнәвидн. Болв темдглсән күцәҗ чадхлан иҗлнавидн. Келхд, ода эн программар сурхар 40 күн ирхмн, тедн дунд хойрнь талдан келн улс.

Г. Б. БАКЛАНОВА: Хальмг кел [illegible] гафонн кабинет кергтә. Эн төриг оньгтан авч хаһлх кергтә. Балһсна школмудт бәәх тиим кабинетмүдәс зүг 3-ч тойгта школд тернь көдлнә, наадкснь хамхрха болҗана. Хальмг улсин тууҗин, билг-эрдмин, зурачнрин шин үүдәврмүдин туск материалмуд кергтә. Ода хальмг телеүзгдл телекичәлмүд өгнә, терүг сурһулин йовудт олзлхла сән болх билә.

С. А. БАДМАЕВ (цәәлһвр). Ода телеүзгдлд телекичәлмүдин цикл белдҗ видеопленкд бичгдҗәнә. Тер белн болхла районар илгәгдхмн. Зүг ода деерән 14 пленк бичгдхмн, эс гиҗ район болһнд нежәһәд. Энтн йир баһ болҗана. Районд кедү школ бәәх?

Н. М. ШАРМАНДЖИЕВА: Миниһәр болхла, сурһульчнриг соньмсулх кергтә. Эднд ода өмнь тодрха күцл уга. «Мана бәәдл-җирһлд хальмг келн керглгдшго, юуна төлә терүг дасхв», гиҗ келнә. Тегәд хальмг келнд государственн келнә чинр зүүлһхлә туста болх.

РЕДАКЦАС: Талдан кел дасхлһна методическ дөңцлмүд көдлмштән олзлдгин, бас тер мет хальмг келәр дидактическ материал тату болдгин тускар сүүрт орлцсн багшнр келв. «Тусли хальмг кел дасхин төләд методическ дөңцл уга болҗану?» гисн сурвр бидн тәввидн.

Г. Б. БАКЛАНОВА: Мана номтнрин үүдәсн методическ дөңцлмүд бәәнә. Зүг терүг икәр барлҗ, багшнрт өгх кергтә.

Корр: Бичкдүдин садт ордг көвүд-күүкдиг дасхлһна бәәдл ямаран?

Сүл цагт А. Пушкинә, А. Гайдарин үүдәврмүд хальмг келнд орчулгдҗ барас һарь.

Д. Б. ДОРДЖИЕВА: Һанцхн дегтр һарһачд нәәлҗ болшго. Шин дегтр барлхас урд, терүг зурад орулх кергтә. Дәкәд барлһнд дала цаг һарна. Тәшр авторнмүд хоорндан дөрәд, зүтклдәд бәәтл цаг давад йовна. Үлгүрнь, А. Ш. Кичиковин бичсн дегтр манад методическ советин шиидвр угаһар орҗ ирв. Терүг угаһар барлх зөв маднд уга. Өдгә цагин бәәдлд зүткәд бәәх керг уга. Сурһульчнрин төләд 2 — 3 букварь бәәтхә, багшнр терүнәс таастаһан шүүҗ авх.

Методическ дөңцл, сурһулин дегтрмүд һарһлһн — һарута керг. Энүг күцәхин төләд маднд республикин Министрмүдин Совет мөңгәр дөң болсн болхла туста болх гиҗ сангдна. Ода болхла бичкдүдин төләд «Байр» журналд ахр келврмүд, шүлгүд, үлгүрмүд барлгдна. Терүг багшнр олзлҗ чадҗана.

Д. А. ПАВЛОВ: Хальмг кел хамгин түрүнд эк-эцкнрт дасхх кергтә. Элстин 18-ч тойгта школд эк-эцкнрин төләд хальмг келнә кружок көдлҗәнә.

Мана багшнр ямаран кецтә школмуд бәәхинь медхш. Орс келтә келн-әмтни школмудын, хальмг келтә келн-әмтни школмудын программс бәәнә. Болв тернь олзлгдад уга.

Мана университетд хальмг келнә әңгд студентнр шишлң программар сурна. Кел өргҗүллһнд онц оньг өггднә. Цуг факультетмүдт хальмг улсин тууҗ дасхгдна. Болв хальмг келиг дасхлһнд цуг факультетмүд орсн уга. Хальмг келнә әңгд сурхин төләд шишлң учебникүд болн дөңцлмүд уга. КГУ-н һардачнр терүнә төләд мөңг йилһҗ өгчәхш. «Республикин төлә багшнр белдгднә, тегәд республик бийнь мөңг өгтхә», гиҗ тедн келнә.

С. А. БАДМАЕВ: Би эн туст цәәлһвр өгхәр бәәнәв. Ямаран кецтә школмуд бәәхиг ода цуһар медне. Ямаран программар көдлхиг багшнр бийснь шүүҗ авна. КГУ-н студентнр болхла сурһулин программсла таньлдхш.

Г. Э. БАДМАЕВА: Тернь үнн. КГУ төгссн багшнриг мана институт программсла таньлдулҗ, шинәс белднә. Номтнрин үүдәсн шин тоотыг багшнрт күргҗ бидн медүлдвидн. Дамшлтта гисн багшнрин үүлдврлә таньлдулдвидн.

КНИИИФЭ-н хальмг келнә сектор мана көдлмшт икәр дөңгән күргнә. Литературин секторин тускар болхла гиигҗ келҗ болшго. Маднд ода хальмг литератүрин сән учебникүд уга. Эн халхин номтнр болхла әчимән уга.

С. А. БАДМАЕВ: Мана министерств зарлҗ чадҗана: литератүрин учебникүд үүдәлһәр орҗ ирдг селвгүдиг авхдан белн бәәнәвидн.

А. Б. АЛЬДАЕВ: Номар шинҗллһнә институт яахмб? Теднә даавринь яһсмб?

Н. Н. УБУШАЕВ: Тедн юм кехәр седҗәхш.

Б. У. НАДБИТОВ: Хальмг кел дасхлһиг делгрүллһнә көдлмш нег өдрә көдлмш биш. Мана балһсид эн туст зәрм керг-үүлдврмүд кегдҗәнә: «Җаңһрин» 550 җилин өөнд белдҗ бидн үзмр агитацуг шинрүлҗәнәвидн. Хальмг келәр бичгдсн стендмүд тәвгдхмн.

Ода Элст балһсна газет хойр келәр һарчана. Магазинин нерәдлһс бас хойр келәр бичәтә. Эн туст кех көдлмш ода чигн ик. Болв дааврта кергиг бидн оньгасн алдшговидн.

Д. А. ПАВЛОВ,
Хальмг государственн университетин профессор, филолог номин доктор:
— Хальмг кел дасхлһиг түрүләд эк-эцкнр дунд эклх кергтә.

Н. М. ШАРМАНДЖИЕВА,
Элстин 18-ч тойгта дундын школын багш.
— Хальмг келнд государственн келнә чинр зүүлһхлә терүг сурһульчнр сәәнәр дасх, гиҗ санҗанав.

А. Э. ТАЧИЕВ,
Хальмгин бичәчнрин Ниицәнә праавленә ахлачин дарук:
— Бичкдүдин төлә шишлң үүдәврмүд бичдго бичәчнр маднд уга...

Номтнрин заавр биш, илт дөң кергтә

СОВЕТСК СОЮЗАР

●Хар һазрин эндрк бәәдләс

Элснә нүүдлиг зогсахмн

«Хальмг таңһч экологическ кризисин өмн өргнд бәәнә. Кемр Хар һазриг цааранднь эзн бишәр олзлхла, ирх җилмүдт СССР-ин европейск әңгнь җирһл уга көвлә көдәд хүврҗ одхмн». — ним ашлвр йиртмҗ харлһар бәәх РСФСР-ин Государственн комитетин коллегин сүүр деер кегдв. Эн сүүр деер «1990 җил күртл Хар һазриг болн Кизлярск малын идгиг ясруллһар болн Чечено-Ингушск АССР-т эвдрҗ одсн малын идгин һазриг хәрү тохралһар күцәгдх керг-үүлдврмүдин тускар» 1985 җилд РСФСР-ин Министрмүдин Советин батлҗ авсн тогтавриг күцәлһәр Хальмг АССР-ин болн Астраханск областин эдл-ахусин органмудын күцәсн көдлмшин аш диглгдҗ хәләгдв.

Үт-турштан 3600 миңһн шаху гектар һазр, эс гиҗ Хальмгин эзлҗәх цуг һазрин ик зууһинь гииң эзлҗәх Хар һазрт юн болҗ одсмб? Дөчхн җил хооран энд малын идгүд йир сән билә. 1973 җилд энд Ар Кавказин болтн Иҗлин көвән дора һазрин эдл-ахусин дөрвн сай шаху хөн үвлзлә. Болв энд бәәх малын идгин һазриг хаҗһрар олзлдгас болн деәд икәр мал үвлзүләд бәәдгәс келтә, нег үлү энүнә шим-шүүсинь ясрулхин туст килмҗ эс өггдгәс келтә Хар һазр урдк чинрән геснәд, зөвәрт шурдҗ одв. Үвләр малд тежәл болдг әвсн хойр холвандн баһрҗ одв. Зөвәр ик бәәрнд урһҗасн олн җилин шимтә көк әвсна ормд ода шимнь тату буг өвсн урһдг болв.

Эн регионд йиртмҗин климатическ һәрн бәәдл тогтснас, нег үлү малын идгиг эзн бишәр хәәр-бәәр угаһар олзллһнас келтә Хар һазрт эрозь икәр болдг болв. Хар һазр көдәд эклҗ хүврв. Ик аюл энд болҗана. Өвсн сих юмн төрүц урһдго ик-ик оба элсн Хар һазрар дәврҗ нүүһәд, җил болһн 40 — 50 миңһн гектар һазр эзлдг болв. Ода энд элсн зурһан дун миңһн һар гектар һазр эмтвәс булаһад авчксн бәәнә.

Кемр энд күцәгдх зөвтә керг-үүлдврмүдиг сән кевәр күцәхлә, элснә дәврлһиг тогсаҗ болхмн билә. Тер төләд хамгин түрүнд энд бәәх малыг эндәс авч һарх кергтә бәәсмн. Эн халхар 1986 — 1989 җилмүдт күцәтхә гисн ирлцүг дааврмуд Хальмгин эдл-ахуст РСФСР-ин Министрмүдин Советин батлҗ авсн тогтаврар өгг-

Экологическ бәәдл зөвәрт муурчахин тускар коллегин члед келцхәв. РСФСР-ин Минлесхоз болн РСФСР-ин Госагропром бас буруга гиҗ энд келгдв. Эдн малын идг һазриг эрозяс болн элснәс харсхин төлә урһа модд болн сеянцмүд урһаҗ авлһна, модна питомникүд суулһлһна зураһан күцәсн уга. Нег үлү энд урһа модд суулһлһна чинрнь дора болҗах, урһа мод урһалһна технологическ нөкврнь тату болҗах йовдлмуд бас икәр саначрхулҗана. Энд суулһҗах модд йир муугар урһҗана.

Хальмг АССР-ин болн Астраханск областин эдл-ахун органмуд эн регионд болҗах экологическ аюлын ик юмшиг ода деерән медҗәх бәәдл уга, гиҗ сүүр деер темдглгдв.

РСФСР-ин Госкомприродын коллегий тодрха шиидвр батлҗ авв. Онцднь авад келхлә, 1991 җил күртл Хар һазрин малын идгиг энд бәәх малын хотын көриглә ирлцүлҗ олзлх даалһвр РСФСР-ин Госагропромд, Хальмг агропромсоюзд өгтдв. Эн җил күртл РСФСР-ин Минлесхоз болн РСФСР-ин Госагропром энд бәәх организацсиг суулһх моддар күцц теткән деерән, терүг суулһхин төлә техническ средствсәр теткх зөвтә.

Малын хотын культурмуд урһдг һазрмуд олзллһиг болн хәрү тохралһиг ясрулһар эднә зааҗ өгсн научн-дамшлтын керг-үүлдврмүд яһҗ күцәгдҗәхинь авторск бүрткл кеҗ эрк биш чаһһар хәләтхә, гиҗ Цугәрәсән Росземпроект нерәдлтд Юҗгипрозем институтд болн энүнә филиалд заагдв. Энд көдлҗәх көдләчнрин күч келснә җалвинь кеҗәх көдлмшинь олз-тусарнь хәләҗ өгхмн гисн сүв-селвг өггдв.

Хар һазриг олзллһар тогтагдсн диг-дараг селәнә эдл-ахун предприятьмүд эвдсн цагт түслн эдн дааврта болҗахин тускар Хальмгин агропромсоюзин ахлач И. Бугдаевиг болн Астраханск областин агропромышленн комитетин ахлач В. Хрестовиг РСФСР-ин Госкомприродын коллегий саглулв. Хар һазриг үрәҗ тараҗах эс гиҗ эвдҗах әмтн энүнә даавринь даах зөвтә, һарһсн һаруһин үниг теднәс бәрҗ авад, тер мөчгән йиртмҗ харлһна бәәрн сандн орулҗ өгтн, гиҗ Хальмг АССР-ин болн Астраханск областин прокуратурмудыг коллегий сурҗана.

Йиртмҗин иньгүд теегиг

видн.

Н. Н. УБУШАЕВ, РСФСР-ин келн-әмтни школмудын институтын Хальмг лабораторин директор, филолог номин кандидат:

— Республикд 50 һар школ келн-әмтнә программар көдлҗәнә, энгн 1500 сурһульч.

Р. М. САНДЖИЕВА, Октябрьск района Цаһан Нуурин дундын школын багш:

— Сурһулин иргч җиләс авн мана школд цуг предметмүдиг хальмгаһар дасдг эклц нег класс секгдхмн.

Б. У. НАДБИТОВ, КПСС-ин Элст балһсна комитетин идеологическ әңгин заведующ:

— «Җаңһрин» 550 җилин өөнд белдлһн заасн төриг ясруллһнд түлкц өгх, гиҗ санҗанав. Эн туст идеологуд үүлдврән шунмһадулҗ, республикин күч-көлсчнр дунд цәәлһвр кех зөвтә.

келн-әмтнә программар 5 җил сурчана. Түрүн болҗ эн программар эклҗ сурсн күүкд-көвүд ода 3-ч класст сурчана. Кичәл бүрдәхләрн терүндән орс үг орулшгоһар зүткнәв. Цуг келсиг күүкд меднә. Хамгин түрүнд кел өргҗүллһнә төрт оньг өггднә. Сурһульчнр зургуд хәләҗ келвр бичнә. Ямр нег тәрәр бийснь шүлг бичҗ сөрнә. Бичкдүдиг зүт әгсиг, сурһсиг дасдгар биш, бийсинь хәәврһн көдлмшт орулхин төләд гертән аав-ээҗәсн тәәлвртә туульс, ул[illegible] сурхиг гиһәд даалһвр өгнәв.

Сурһулин дарук җиләс авн мана школд келн-әмтни эклц класс секгдхмн. Эннүнд цуг предметмүд хальмг келәр дасхгдхмн. Тәвсн төр ямр даавртa болҗахиг медҗәнәвидн. Болв темдглсән күцәҗ чадхдан ицҗәнәвидн. Келхд, ода эн программар сурхар 40 күн ирхмн, теднә дунд хойрнь талдан келн улс.

Г. Б. БАКЛАНОВА: Хальмг кел өргҗүллһәр өргн көдлмш кегдҗәнә. Инглд школмудт келиг гүүдүлҗ дасхлһна, келн-әмтнә программс олзлгдна. Эрдм дасхлһна классмуд бәәнә, цәәлһәд келхлә, кичәлд сурһульчнр бийду, йөрәлмүд, авъяс дасна. Ода методическ дөңцл һарһх төр хурцар зогсҗана. Хальмг келнә кабинетмүдин чинрнь ик. Тер дотр РСФСР-ин проектәр тосхгдсн школмудт хальмг келнә кабинет гиҗ зуралгдсмн биш. Тер учрар республикин кесг школмудт хальмг кабинет гиҗ уга. Үлгүрнь, мана балһсна 3-ч тойгта дундын школд баһ гихлән һурвн кабинет кергтә. Шишлң лин-

бәәх?

Н. М. ШАРМАНДЖИЕВА: Минниһәр болхла, сурһульчнриг соньмсулх кергтә. Эдид ода өмнь тодрха күцл уга. «Мана бәәдл-җирһлд хальмг келн кергтгдшго, юуна төлә терүг дасхв», гиҗ келнә. Тегәд хальмг келнд государственн келнә чинр зүүлһхлә туста болх.

РЕДАКЦАС: Талдан кел дасхлһна методическ дөңцлмүд көдлмштән олзлдгин, бас тер мет хальмг келәр дидактическ материал тату болдгин тускар сүүрт орлцсн багшнр келв. «Туслң хальмг кел дасхин төләд методическ дөңцл уга болҗану?» гисн сурвр бидн тәввидн.

Г. Б. БАКЛАНОВА: Мана номтнрин үүдәсн методическ дөңцлмүд бәәнә. Зүг терүг икәр барлҗ, багшнрт өгх кергтә.

Корр: Бичкдүдин садт ордг көвүд-күүкдиг дасхлһна бәәдл ямаран?

С. А. БАДМАЕВ: 1981 җил садикүдт хамгин ах багин бичкдүдиг эклҗ дасхла. Дәкәд 1986 җиләс авн цуг көвүд-күүкдиг дөнтәһәснь авн эклҗ дасхнавидн.

Корр: Бичкдүдин садын төләд хальмг келтә сурһмҗлачнр альд белдгднә?

С. А. БАДМАЕВ: Цуг хальмг сурһмҗлачнрт бичкдүдлә хальмг келнә кичәлмүд кех даалһвр өгвидн. Амр үгмүд келдг, мендлдг дасхлһнд ямаран шишлң медрл кергтәв? Дәкәд тер сурһмҗлачнриг урмдулхин төләд җалв деерән немр мөңг өгх шиидвр һарһвидн.

кедлҗәнә.

Мана багшнр ямаран кецтә школмуд бәәхинь медхш. Орс келтә келн-әмтни школмудын, хальмг келтә келн-әмтни школмудын программс бәәнә. Болв тернь олзлгдад уга.

Мана университетд хальмг келнә әңгд студентнр шишлң программар сурна. Кел өргҗүллһнд оньң оньг өггднә. Цуг факультетмүдт хальмг улсин тууҗ дасхгдна. Болв хальмг келиг дасхлһнд цуг факультетмүд орсн уга. Хальмг келнә әңгд сурхин төләд шишлң учебникүд болн дөңцлмүд уга. КГУ-н һардачнр терүнә төләд мөңг йилһҗ өгчәхш.

шинҗллһнә институт яахмб? Теднә даавринь яһсмб?

Н. Н. УБУШАЕВ: Тедн юм кехәр седҗәхш.

Б. У. НАДБИТОВ: Хальмг кел дасхлһиг делгрүллһнә көдлмш нег өдрә көдлмш биш. Мана балһснд эн туст зәрм керг-үүлдврмүд кегдҗәнә: «Җаңһрин» 550 җилин өөнд белдҗ бидн үзмр агитациг шинрүлҗәнәвидн. Хальмг келәр бичгдсн стендмүд тәвгдхмн.

Ода Элст балһсна газет хойр келәр һарчана. Магазинин нерәдлһс бас хойр келәр бичәтә. Эн туст кех көдлмш ода чигн ик. Болв даавртa кергиг бидн оньгасн алдшговидн.

Төрскн кел дасхлһнд ямаран хүврлт бәәнә

«Өдгә цагт хальмг кел дасхлһиг делгрүллһнд ямаран чигн девшлт уга. Мел хоосн үг болҗ үлдҗәнә»,— гидг әмтн бәәнә. Теднә келснь зәрм хүвәрн чик болв чигн, бүклднь теднлә зөвшәрҗ болшго. Мана сүүрин йовудт терүнә тускар бас келгдв.

В. Э. ОЧИР-ГАРЯЕВ: Хальмг кел өргҗүллһнд номтнр мел дегтр бичҗ әс гиҗ дөңцлмүд белдҗ тиим кевәр орлцҗ чадшго. Тер бийнь һарсн «Хальмг кел дасхлһна төрмүд» болн «Хальмг кел өргҗүллһнә үзг-хаалһ» гидг хуранһуст бачм хаһлх төрмүд тәвгдҗәнә. Шишлң сурһульчнрт гиҗ толь белдгдҗәнә. Орс — хальмг толь шинәс белдгдҗәнә. «Природоведень» гидг дегтр хальмг келәр һархмн, «Җаңһр» даслһар дөңцл белдгдҗәнә. Давсн җилд институтын зәрм көдләчнр хальмг келнә кружокмуд бүрдәһәд үүлдлә. Теднд Элст балһсна зу һар күн орсмн. Ашнь му биш болв. Эдн бииләд, дуулад, йөрәл тәвдг дасад хоорндан хальмгаһар күүндг билә. Ода зүг тер сән үүлдвр арһулхн «унтрв». Ода терүг шинәс сергәһәд шин янзәр олзлҗ үлгүрнь, «Нарн едрин школмуд» гиһәд бүрдәҗ болҗана. Эн ухан-тоолвран би «Хальмг үннд» урднь бичләв. Бас нег келхәр бәәхм — келән дасҗах әмтиг көдлмштнь темдглҗ урмд өгх кергтә. Ода деерән хальмг келиг тиигҗ өргҗ, әмтн дунд тархалһна көдлмш тулгдад, нег ормдан зогсад бәәнә.

А. Э. ТАЧИЕВ: Эндрк күүндврт орлцҗ үг келхлә һанцхн бичәч үг келҗәнә гиҗ бичә санти, би эрдмәрн багш күмб. Хальмг кел даслһиг ясрулхмн гиснәс авн «Хальмг үнн» эн төриг эврә халхасн буулһад уга. Энүнә туск материал өдр өнҗәд гилтә һарсн тойгт барлгдна. Хальмг келн бәәхлә, хальмг бичәчнр бәәх, бичәчнр бәәхлә амн үг бәәх. 1960 җил авад хәләй. 124 школ билә тер цагт. 2-ч, 3-ч, 4-ч класст биш, нам ах класст диктант бичх дегтр уга билә. Хальмг университетин студентнр хальмг кел даслһна төр көндәгдв. Хальмг кел даслһна төриг партин таңһчин комитетин хаһлх төрмүдт орулх кергтә, гиҗ санҗанав.

Бичкдүдт гиҗ әс нерәдҗ бичдг бичәч уга. Хальмг дегтр зарһач ода бичкдүдин төлә ардынь орҗ көдлҗәнә.

Номтнрин заавр биш, илт дөң кергтә

Сүүрин йовудт болсн зүткәтә күүндвр цуг орлцачнриг соньмсулснь лавта. Хальмг келиг делгрүллһнә, литератур, тууҗ дасхлһиг ясруллһна кергин туст республикин эрдм-сурһулин министр С. А. Бадмаевин хәләц журналистнриг икәр соньмсулв. Илднь келхлә, терүнә хәләц мана ухан-тоолврла ирлцҗәнә. Хальмг кел дасхлһиг делгрүллһнә халхин цуг төрмүдиг министр тодрхаһар медҗ, оньгиннь цутхлңгд бәрдгиг энүнә өгсн цәәлһврмүд, хәрүс үзүлв.

Һундл болхларн, эн туст мана номтнр чидлән хамцулад уга. Эднә хоорнд олн зүсн зүткән һарна: сурһулин программсар, терминологин төрәр чигн. Тиим зүткән, мейәрклһн тусан күргх бәәтхә, кергт харш болҗахнь лавта.

Г. Э. БАДМАЕВА: Бидн ода мана төрмүдин тускар күүндҗәнәвидн. Болв хальмг келнә халхд үүлдҗәх әмтн тус-тустан эврә сәәһән хәәнә. Учрнь юундв гихлә, хальмг кел дасхлһиг делгрүллһнә ни-негн концепц угад. Кемр шишлң баг тогтаһад, терүнд номтнр, методистнр, багшнр орулад, нег җилин туршарт концепциг үүдәх арһ өгсн болхла, тиим зүткән һарад бәәшго. Ода болхла, кел дасхлһн делгрҗәхд ик зудан шуналтта багшнрин нилч бәәнә.

Н. Н. УБУШАЕВ: Республикд 50 һар школ келн-әмтнә программар сурчана, энтн 1500 сурһульч. Эднәс 200 шахунь талдан келн әмтн. Хальмг келнә өөрхн иргчнь ямаран? — Иргчнь сарул, сәәхн. 1-ч классин 2 букварь, чикәр бичлһн, керчгддг азбук, үт тоодан 12 нерәдлһн белн болв. Ода 2-ч классин программ белдлһәр көдлҗәнәвидн. Лабораторьт 2 — 3 күн көдлнә, тер учрар көдләчнрт нам үүдәлтин амрлһ өгчәхш. Арһан барад, КПСС-ин таңһчин комитетин сегләтр В. М. Басановд бичг бичләвидн. Эврә көдлмшән кех кергтә, тер дотр дәкәд учебник бичх кергтә. Цуг энүг кехин төлә 90 һар нерәдлһтә көдлмш кегдхмн, зүг мел тер цагт цуг республикәр келн-әмтнә программд орҗ болхмн. Багшнрин мергҗлт өөдлүллһнә институтд нүүрлгч дамшлтын кабинет бәәнә, ю кеҗәхнь медгдхш. Хальмг НИИИФЭ-н литературин секторин үүлдврин тускар Г. Э. Бадмаева деер келв. Тегәд бидн бичәчнрин намтриг ахрар бичх дөң журналистнрәс сурвидн.

Бичәчнрин намтр бичлһнд журналистнриг орлцулхин туск селвг сүүрт орлцачнр дунд зөвәр үүмә татв. Кесгнь терүг дөңнсн уга. Даавртa эн көдлмшиг шишлң медрлтә специалистнр күцәснь деер болх гиҗ эдн темдглв.

М. Б. БУРНИНОВ товчлгч үг келхләрн эн туст партин таңһчин комитетин күцәҗәх көдлмшиг темдглв. Хальмг кел даслһиг пропагандллһна кергт республикин интеллигенц — бичәчнр, номтнр, артистнр — сулар орлцдгиг эн заав. Ик зуудан школд сурдг көвүд-күүкдиг дасхлһна тускар үг һарна. Кергиг тиигҗ межәлҗ болшго. Республикин искусствин болн культурин бәәдл-җирһл хүврҗәхиг мартхмн биш. Үүдәгч шин коллективс — улсин зевсгүдин Хальмг государственн оркестр, «Калмыкия» нертә рок-баг, наадһасин театр сүл җилмүдт үүдв.

Болв бүклднь авад хәләхлә икәр бахтх зөв чигн уга. Цуһар чик үг келсн болна, керг болхла дор ормдан.

РЕДАКЦАС: «Төгрг ширән» сүүр зөвәр зүткәтә, шуугата болв. Тернь чигн учрта. Терүнд хәләгдсн төр серлтә күн болһниг үүмүлҗәнә. Болв керг күцәмҗтә болхин төләд, С. А. Бадмаевин келсәр, зүүцүлгч нег һардвр кергтә. Ода деерән болхла номтнр, багшнр, бичәчнр, дегтр һарһачнр — тус-тустан үүлдҗ, эврә туслн кергәр һардвр кеҗәнә.

Төрскн культуриг, тууҗиг, келиг делгрүллһнә төр газетин үүлдврт цаарандн чигн һол орм эзлхнь лавта. Мана умшачнр эн күүндврин тускар ю ухалҗахан бичҗ, сүв-селвгүдәрн хувалцхиг бидн күләҗәнәвидн.

Бичҗ авснь
АНЖУКАН О.
УВШИН Б.

Зургуд цоксн Р. Астахова.

А. Э. ТАЧИЕВ, Хальмгин бичәчнрин Нииицәнә правленә ахлачин дарук:

— Бичкдүдин төлә шишлң үүдәврмүд бичдг бичәчнр маднд уга...

Г. Э. БАДМАЕВА, Багшнрин мергҗлт өөдлүллһнә институтын хальмг келнә кабинетин заведующ:

— Кел дасхлһиг ясрулхин төлә ни-негн концепц үүдәхмн.

Г. Б. БАКЛАНОВА, Элстин 3-ч тойгта дундын школын багш-методист:

— Методическ дөңцлмүд икәр тархах кергтә.

В. Э. ОЧИР-ГАРЯЕВ, Хальмг НИИИФЭ-н номт, филолог номин кандидат:

— Хальмг келәр бичгдсн учебникүд һарһлһнд мана институтын номтнр дөң болҗана.

мал тежәл болдг өвсн хойр холванд байрж одв. Зөвәр ик бәәрид урһҗасн олн җилин шимтә көк өвснә ормд ода шимнь тату бүг өвсн урһдг болв.

Эн регионд йиртмҗин-климатическ нәрн бәәдл тогтснас, нег үлү малын идшиг эзн бишәр хәәр-бәәр угаһар олзллһнас көлтә Хар һазрт эрозь икәр болдг болв. Хар һазр көдәд экләд хүврв. Ик аюл энд болҗана. Өвсн гих юмн төрүц урһдго ик-ик өвә элсн Хар һазрар дәврҗ нүүһәд, җил болһн 40 — 50 миңһн гектар һазр эзлдг болв. Ода энд элсн зурһан зун миңһ һар гектар һазр әмтнәс булаһад авчксн бәәнә.

Кемр энд күцәгдх зөвтә керг-үүлдврмүдиг сән кевәр күцәхлә, элснә дәврлһиг тогсаҗ болхмн билә. Тер төләд хамгин түрүнд энд бәәх малыг эндәс авч һарх кергтә бәәсмн. Эн халхар 1986 — 1989 җилмүдт күцәтхә гисн ирлцигү даалһврмүд Хальмгин эдл-ахуст РСФСР-ин Министрмүдин Советин батлҗ авсн тогтаврар өггдсмн. Болв эн даалһврмүд зүг 30 процентд күцәгдв, гиҗ РСФСР-ин Госкомприродын коллегин сүүр деер темдглгдв. Малын идгин һазрмудт шишлң тәргдг олн җилә өвс тәрҗ малын идгиг ясрултха гисн зура төрүц күцәгдсн уга. Эрозьлә харһсн һазрмудт сән «асрмҗ» өгх кергтә. Болв Хар һазриг эзлҗәсн Хальмг АССР-ин болн Астраханск областин эдл-ахуст минеральн удобрень йир баһар парһҗ өгнә.

Энд багцин культурмуд тәрхин төлә һазр хаһлад, Хар һазриг бас зөвәрт уралҗана. Үлгүрнь, Астраханск областин колхозмуд болн совхозмуд җил болһн чид тавн миңһ шаху гектар һазр хаһлна. Тиигхләрн һазран өгсн зөөринь авчкад, дарук җилднь тер һазрин ик зуунынь ямаран чигн асрмҗ, хәләмҗ угаһар хайчкна. Энүнәс көлтә эрозь икдәд, һазр көдәд экләд хүврдг шин бәәрд һарч ирнә.

Хальмгт бас зүг эврәннь олз-тус хәәҗәх «эздүд» баһ биш бәәнә. Һазр олзллһна олз-тусинь өөдлүлхәр бәәнәвидн, гиһәд, һанцхн 1989 җилд багцин культурмуд тәрхин төлә хойр миңһ һар гектар һазр нәәмәдллһнд өггдв.

Нәәмәдләчнр боощана таалан эвдәд, эврә дурарн һазр булаҗ авад, хаһлад, терүндән тәрә тәрдг йовдлмуд бас хара биш бәәнә. Тер бийнь советск, зөв-йосна болн агропромышленн органмуд тер бурута әмтсиг засгла харһулхш.

лһар эднә зааҗ өгсн научн дамшлтын керг-үүлдврмүд яһҗ күцәгдҗәхинь автормуд бүрткләһ кеҗ эрк биш чаңһар хәләтхә, гиҗ Цутарәсн Росземпроект негдлтд, Южгипрозем институтд болн энүнә филиалд заагдв. Энд көдлҗәх көдләчнрин күч көлснә җалвинь кеҗәх көдлмшинь олз-тусарнь хәләҗ өгхмн гисн сүв-селвг өггдв.

Хар һазриг олзллһәр тогтагдсн диг-дараг селәнә эдл-ахун предприятьмүд эдн цагт түүлн эдн зааврта болҗахин тускар Хальмгин агропромсоюзин ахлач И. Бугдаевиг болн Астраханск областин агропромышленн комитетин ахлач В. Хребтовиг РСФСР-ин Госкомприродын коллегин саглута. Хар һазриг үрәҗ таражах әс гиҗ эвдҗәх әмтн энүнә даавринь даах зөвтә, һарһсн һаруһин үниг теднәс бәәҗ авад, тер мөчгән йиртмҗ харлһна бәәрн санд орулҗ өгтн, гиҗ Хальмг АССР-ин болн Астраханск областин прокуратурмудыг коллегий сурҗана.

Йиртмҗин иньгүд теегиг көдәд хүврлһнәс харсҗ цуимһаһар үүлдх зөвтә. Хальмг АССР-ин болн Астраханск областин йиртмҗ харлһна комитетмүдт агропромышленн органмудта, улсин бүртклһнә комитетмүдтә, йиртмҗ харлһна обществсин члелдлә хамдан хавр болһн малын идгиг хаһллһнаснь саглулхин төлә рейдмүд кетн гисн селвг өггдҗәнә. Рейдмүдин материалмудыг бәәрн советск болн зөв-йосна органмудт тер мет РСФСР-ин Госкомприродт илгәх кергтә.

Һазр көдәд хүврлһн — комплексн төр. Тер бийнь зәрмдән номтнр-садоводмуд, почвоведмүд, малчнр нааҗк халхсин специалистнрлә селвглҗ зөвчллго. Эврәннь төрмүдән бийснь оньң хаһлцхана. Тиигхлә эн халхар эднә күцәҗәх көдлмшин олз-туснь баһ болҗана. Хар һазрт эврәннь научн цутхлң кергтә болҗана, энд көдлх зөвтә олн зүсн халхин эрдмтә номтнр болн специалистнр һазрин шим-шүүсиг өөдлүллһәр болн һазрт эрозь икддгиг ууруллһар тактическ болн стратегическ төрмүд хамдан ухалҗ һарһҗ авч күцәх билә. Тегәд чигн автономн республикд малын идгин эдл-ахун шишлң НИИ эрк биш һарһх кергтә гиҗ Хальмг АССР-ин партийн болн советск органмудын орулҗ өгсн сүв-селвгиг РСФСР-ин Госкомприродын коллегий дөңнәд, терүг бүрдәхин туск неквр ах йосна өмн тәвхәр бәәнә.

А. АХМЕТОВ,
ТАСС-ин корр.
Москва.

Ахр зәңгс

КОМСОМОЛЬСК-на-АМУРЕ. Керм тосхдг Ленинск комсомолын нертә заводы шинрүлҗ ясад, энд олн зүсн мебель кеҗ һарһдг болв. Ход Дорд зүн әмтиг ода эн завод кө-сәәхн мебелр теткдг болхмн. Энд мебель кедг материалмуд эд-бод кедг автоматическ һурвн линий көдлҗәнә. Эн линийс җилдән 400 миңһн дервлҗн метр материалмуд эд-бод кеҗ һарһдг күчтә.

АЛМА-АТА. Селәнә эдл-ахун хәр һар зүсн культурин экиг тәрхиннь өмн шин технологийәр эд-бод кехлә, давста һазрт тәргдсн бийәнь зөвәр сән урһц өгнә. Им технологийг Казахск ССР-ин науксин Академин почвоведений институтын көдләчнр ухалҗ һарһв. Эн технологийәр эд-бод кегдсн экәр давста һазрт тәргдсн тутрһин болн бодицин, хавчин болн сорһон урһцнь зөвәр өөдән болв. Орн-нутгин шүл давста һазрин дал һар процентнь эн республикин эдлҗәх һазрт бәәнә, тегәд эн шин технологин Казахск ССР-ин селәнә эдл-ахун эдлә зөвәр сән чинр зүүҗәнә.

(ТАСС).

•Селәнә тосхлтд—оньган

ХАҺЛГДАД УГА ТӨРМҮД БАҺ БИШ

Яшалтинск районна агропромышленн негдлтин советин сүүрмүд деер чинртә төрмүд хәләгднә. Шидр, җилин чилгчәр селән һазрт тосхлтын көдлмшин йовуд ямаран болжахнь хәләгдв. Районна селәдәр олн зүсн объектс тосхжах 3-ч тойгта МПМК-н коллектив чидлән әрвллго көдлсн бийнь аһу ик зурас күцәгджәхш. Юңгад гихлә, олн объектс тосхлтын материалмудар күцц теткгдхш. Тер бийнь Ленинә нертә, «Заветы Ильича» болн «Новый мир» колхозмудт темдглсн тоотан күцәсн бәәнә. 1075 дөрвлжн метр аһута әмтн бәәдг гермүд эдлврт орулсн «Юбилейный» совхоз бас олнд үлгүр болжана.

Болв тиим бийнь агропромстройин тосхлтын халхд үчрсн бәәдлиг күнд гиж заах кергтә. Һанцхн әмтн бәәдг гермүд тосхлһн авад хәләхлә зурас күцәгджәхш. Элд «Октябрьский», «Буругшун» совхозмуд зөвәр ард хоцрж йовна. Зурас батлж авгдсн цагт объектсиг тосхлтын материалмудар теткләһн тоод авгдхш. Үлгүрнь, давсн җилд цементәр теткләһн 42 процент тогтав. Кергтә оборудованьд цагланнь әс авч ирдг йовдл көдлмшт бас боомтг болна. Ульяновск селәнд тосхгджах бичкүдин садикд болн котельнд хәр шаху зүсн оборудованьд күртжәхш. Эн төр ода чигн хаһлгдад уга. Эн селәнд бәәршлжәхш. «Новый мир» колхоз бооцана даалһвран әс күцәснд иим күнд бәәдл үүрсмн. Энүнәс нань зураһар һарһж өггджәх шифер, керамзит нань чигн материал авч чаджахшвидн. Энүнәс иштә тосхлтын индустрин әврә баз делгрүлх кергтә. Тегәд чигн кесгнь районд төмрбетонн кегдлмүдин завод тосхх, тоосхин завод шинрүлж ясрулх төр тәвжәнә. Юңгад гихлә, кооперац ода деерән ик дөңнлт олжахш.

Давсн җилмүдт агропромышленн негдлт олн зүсн техник хулдж авв. Болв энүнлә зерглж тосхлтын кранмуд 16—17 җилд көдлжәнә. Ик объектс тосхсн цагт теднә күчн баһ болжана. Келхд, өдгә цагт тосхлтын цуг әңгст күчтә техник кергтгджәнә. Яшалтинск районна агропромышленн негдлтин советин сүүр деер 3-ч тойгта МПМК-н эдл-ахусин һардачнр болн специалистнр тоолврарн хувалцв.

— Районд шишлң склад белдгдхлә терүнд 300 тонн нарн цецгин эк хадһлж болхмн. Эн склад эдлврт орулгдхла нарн цецгин тос цокдг цех тосхж чаджанавидн. Эврән кеж һарһсн нарн цецгин тосиг республиканск санд орулж өгсн деерән бәәрн әмтнд хулдвидн. Болв энүг күцхин төлә бәәрн тосхлтын материалмуд — саман болн хулсна плитас кеж һарһх зөвтәвидн, — гиж РАПО-н ахлач В. И. Игнатенко келнә.

Эдл-ахусин һардачнр, специалистнр болхла тосхлтын организацсин көдлмшиг шалһна. Хамгин түрүнд тосхлтын материалмуд күртжәхш. Үлгүрнь, «Октябрьский» совхоз нидннәһә эдл-ахун эв-арһар нег гер тосхв. Бичкдүдин садик болн котельн бас эдлврт орулгдв. Селәнә уульнцт хату һадрта хаалһ тосхгджана, культурин Герт ясвр кегджәнә. Кегджәх көдлмш түрглүлгдх бийнь цемент уга болж зовжана. Кировин нертә колхозин ахлач В. Э. Пульстер, «Юбилейный» совхозин болн «Победа» колхозин прорабмуд Н. А. Пономарев болн В. В. Дзюба эдн келсн үгдән 3-ч тойгта МПМК дала ик дөң күргжәх гиж келцхәв. Келхд, терүнь чик. Давсн җилд тедн эдл-ахуст цөөкн тосхлтын материал һарһж өгчкәд төвкнв. Өдгә цагт көдлмш кесн бәәдлә әвцлдж бәәж болшго. Үлгүрнь, «Победа» колхозд МПМК 180 шифер болн арвхн тонн цемент һарһж өгсмн. Наадк эдл-ахусар чигн бәәдл иим.

Деер келгдсиг шинжлхлә, Яшалтинск районд тосхлтын төрмүд цагин некврин кемжәнд хаһлгджахш гиж болхмн. 3-ч тойгта МПМК зураһан күцәжәхш. Тиим болвчн колхозмудын болн совхозмудын һардачнрас чаңһар некх кергтә. Дәкәд болхла, эдн ик зуудан тосхлтын материал уга гиҗкәд юм кежәхш. Эдл-ахус цугтан гишн йир кимд, амрар кеж һарһж болх саманиг таллан һазрас хулдж авна. Тосхлтын халхд бәәдл йир үүмәтә болснд, 1990 җилин зурас батлж авгдхла күн болһн эврә зовлнган келж эдл-ахуднь хамгин чинртә тосхлт бәәхиг заав. Келхд, тосхлтын көдлмшин аһунь баһ биш. Карл Марксин нертә колхозд малын хаша тосхх кергтә. «Победа» колхозд котельн тосхлһиг дуусад, үснә-товарн фермиг шинрүлж ясх төр тәвгджәнә. «Буругшун» совхоз болхла әмтн бәәдг гермүд элвгәр тосххар зуралжана. Эдл-ахусин һардачнрин орулсн цуг селвгиг нам тоод авч болшго. Колхозмудын болн совхозмудын некврәр иргчдән 3 сай арслңгд тосхлтын көдлмш күцәгдх бәәсмн. «Райагропромстрой» болхла 5-ч тойгта МПМК-д 2 сай 300 миңһн арслңгд көдлмш кех даалһвр өгв. Энүнәс иштә объектс заагдсн кемжәнд тосхлтын материамудар теткгдәмн. Эн җилин зура иим кевәр батлж авгдшгонь медгджәнә. Терүнд баһ биш чиклвр орулгдхнь лавта. Тиим болвчн цуг объектсиг эн җилә зурад орулдг арһ уга. Цуг төрмүдиг ахр болзгт хаһлж болшгог эн йовдл ил үзүлжәнә.

Н. ИЩЕНКО.

Зургудын репортаж

Әмтнд туста эд-тавр

Сән күч-көлснә үзмжсәр шин җилиг бәәрн промышленностин территориальн-производственн негдлтин Элст балһсна прибормуд яслһна завод тосв. Эн заводын коллективд зуг 60 күн көдлжәнә, болв эдн кесг зун миңһн арслңга продукц кежәнә. Келхд, заводын кежәх продукц дунд бәәцин химин эд-тавр, батхн бәрж авдг зусар будсн лент, консервн банкс бөглдг бөгләс, металлическ сетк зааж болхмн. Кемр нидн җилә зураһар прибормуд яслһна заводын коллектив 1 сай 800 миңһн арслңга продукц орулж өгх зурата бәәсн болхла давсн җилин чилгчәр эн коллектив 2 сай арслңга продукц орулж өгв. Улсин эдлврин эд-тавр бас 2 сай арслңгас давв.

Поставксин бооцана даалһврмуд бас тер мет 100 процентд күцәгдв. Җилә зураһар 270 миңһн арслңга ору авхин ормд заводын коллектив 485 миңһн арслңга ору авв. Тер цагин эргцд күч-көлснә һарц 210 процентд өсв. Тиим өөдән күцәмжс эн негдлтд ямаран чигн коллектив бәрәд уга.

Мана корр.

ЗУРГУДТ: **пластмассов цехин бригадир Г. М. Чобонянь, көдлмшчнр Юрий Нагин болн Нагиняд Таибова; токарь Н. Д. Пересадин; өмн нүүрт штамповщик Т. К. Таибов.**

Н. Лиджиевин цоксн зургуд.

Дөрвн җилин эргцд

Юстинск районна «Полынный» совхозин күч-көлсчнр шин 1990 җилиг темдгтә күцәмжс бәрж тосв. Тиигдгнь учрта, яһад гихлә, эдн җилин туршарт күчн-чидлән болн цаган әрвллго гүҗрж көдлв.

Давсн җилин йиртмжин таал дала күнд әс болсн бийнь эдл-ахун малчнрт зөвәр чиврт болв. Болв хөөчнр болн үкрчнр производствд болн бийстән бәәх көрңгиг чадмгар олзлад өөдән һарцтаһар көдлсндән малас авдг эдл-ууш государствд хулдлһна җилә зураһан болзгаснь урд күцәв. Үлгүрнь, җилә зураһар 491 тонн мах хулдхин ормд 532 тонн хулдгдв.

Совхозин күч-көлсчнр сүл хойр җилин эргцд өөдән һарцтаһар болн даавртаһар көдлжәнә. Цугин шунмһа күч-көлснә ашт эдл-аху тавн җилә зураһан һоллгч үзмжсәрнь дөрвн җилин эргцд күцәчкв. Үлгүрнь, государствд мах хулдлһна зура 113,7; ноос — 111,5 болн үс хулдлһна тавн җилин зура 109 процентд күцәгдв. Эс гиж дөрвн җилин эргцд 2476 тонн махн, 476 тонн ноосна цевр нөөрүл болн 142 тонн үсн хулдгдв.

Эдл-ахун коллективин бәрсн күцәмжст темдгтә тәвц орулснь хамгин медәтә гисн малчнр С. Джунусов, А. Гилимов, баһ наста болвчн зөвәр дамшлт хоршасн ах хөөчнр М. Дюсенбаев, Б. Альмурадов, В. С. Араевин һарлжах бригадын малын хот белдәчнр болн кооператормуд.

ЧОИҢГА С.

•Сән күүнә тускар

Салдс ге́рүрн хәрҗ ирв...

Салдс Юрий Карлов герүрн хәрж ирв. Герүрн хәрж ирчкәд невчкн зуур амрла.

Доценг гидг бичкн поселк өргн теегт геедрсн поселк. Ахрар келхд, дөрвн үзгәсн салькар үләгджәх поселк. Өдрәр энд бөөх бәдүн әмтн көдлмшт һарсла, терүнә көгшүд болн бичкдүд үлднә. Асхарнь болхла, гер-малан ахулчкад гертән орж одхла, поселк а-чимән уга болж тагчгрна. Тер цагт баһ наста кевүд, күүкд чигн герүрн орна. Эдид одх һазр олдхш. Тегәд чигн эндр баһчуд энд үлджәхш. Тегәд Юраг цергәс бууж ирхләнь, гертән амрч авчкад, балһс орад йовж одх гиж әмтн тоолжала.

Эн болхла тәлдән әмтилә әдл тиигж цевр-цер көдлмш, нәр-наадта һазр хәәж гүүсн уга. Тохма малын Кировин нертә колхозин һурвдгч тойгта комплексин бригадур ирж көдлмшт орла. Механизатормуд энүг залувар тосж:

зураһан күцәж көдлжәсн бийнь шин трактор күртлго бәәв. Тиигәд көдлжәхлә генткн баһ наста механизатормуд дунд диилвр бәрсндн шин трактор өгхмн гих зәңг тарв. Районна баһ наста механизатормуд хоорнд делгрсн социалистическ дөрлдәнд орж көдлв.

Комсомолын өдрин өмн өргнд ВЛКСМ-ин райкомин бюро комсомольск-баһчудын коллективс хоорнд делгрсн дөрлдәнә аш диглв. «Дружба» колхозин тракторист Иван Аверьянов тер дөрлдәнә ашар ачлгдла. Терүнд шин трактор өггдлә. Юрий Карлов болхла хойрдгч орм һарла. Районда хойрдгч ормд һарна гидг бас му биш гих кергтә. Нидн җилин йисн сара зураһар 639 гектар һазр хаһлхин ормд 771 гектар һазр хаһлла. Эс гиж йисн сара зураһан 116 процентд күргж күцәлә. Ху-

Иргч цагин төлә

Яшкульск районна «Молодежный» совхозин хөөчнр иргч цагин тускар ухалж, килмжлж көдлжәнә. Олн хурһд болн ик ноос авхин төлә хөөдиг бүрн-бүтнәр болн сән чинәтәһәр үвлүлх кергтә болжахиг эдл-ахун нәәднр хөд хәләжәх бригадмуд сәәнәр меднә. Эн өдрмүдт белдсн хотыг болн теегин идгиг чадмгар олзлж олна малыг һару угаһар хәләжәхнь А. Мисировин, В. Джалыковин, А. Амирчупановин, Х. Качермановин болн нань чигн ах хөөчнрин һарджах бригадмуд.

Нәәднр хөд хәләжәх бригадмуд нег үлү өөдән даавртаһар көдлжәнә. Эдн үвлин цаг ирснәс авн хөөдт шигт хотар асрмж өгчәнә. Гемнсн, әс гиж чиньнь дора орсн хөд отарас салһгдад онц халәврт болн асрмжд авгдна.

С. КОТОРОВ.

Эдн Төрскән харсла

ИНЬГЛЛТ ДӨҢ БОЛВ

1942 җилин хулһн сарас авн 1943 җилин лу сар күртл Сталинградск фронтд 751-ч тойгта хирургическ госпиталь үүлдҗәнә. Тер цагт фронтд нооллджасн 57-ч болн 51-ч әәрмсин цергчнриг эн теткжәлә. Орсмуд, украинцнр, белорусмуд, грузинмуд, армянмуд ээм-ээмән түшлдж госпитальд көдлжәлә.

«Госпиталин көдлмшт хамгин һоллгчнь юн билә?» — гиж намаг нег дәкж сурла. — «Эврәнь кергән йилһәд сәәнәр меддг хирургмуд, седклән өгч көдлдг медсестрас болн санитаркс», — гиж би дән төгссна хөөн хәрү өгләв. Хойрдад тиим сурврин нанас дәәнә хөөн 40 җил болад сурла. Эн саамд би талдан хәрү өгләв. Тер күнд цагиг тодлхла, хамгин һоллгчнь гиж әмән әрвллго көдллһн, чиңвртә, өдр-бүрин көдлмш болж медгднә.

Цуг личн хань — госпиталин начальник Д. Н. Липовокас эклад санитарк күртл — тиим күч-көлснә үлгүр үзүлжәлә. Цугтан бидн амрлһна өдр гидг юм меддго биләвидн. Фронтас шавтсн әмтиг авч ирдг әңгд санитаркс 10—15 минутд амрдг билә. Дәкәд бүкл хоңгтан әс гиж терүнәс үлү цагт эдн салдсмудт дөң болжала. Нег үлү 1943 җилин туула сард шав авсн дәәчнр олн бәәлә.

Госпиталин чуурлгч хирург, еврей келн күн Абрам Маркович Ицкович бас цуцрлтан угаһар үүлдҗәлә. Теглг нурһта, күдр-бадр күн эн билә. Бидн цугтан энүнәс невчк әәдг биләвидн. Терүнә чаңһ дууг палатд, операц кедг хорад, аптекд, хот уудг хорад, хот болһдг бәәрнд соңсж болхмн билә. Юунд чигн төлә эн цол олжала. Сөөни дуусн операц кесн бийнь, шавта әмтиг яһж бәәршлүлснә, теднд ямаран хот өгснә тускар эн оньдин соньмсдг билә. Тер цагин хот-хол ик шимтә-шүүстә биш билә, тер бийнь эн дигдараг эрк биш күцәлһиг некжәлә. Гемтә күүнә туст килмжллһн операцас дор биш чинртә гиж эн тоолжала. Шавта дәәчиг шулуһар эдгәхин төлә эн цугинь кежәлә.

Бидн тиигхд арвн нәәмтә медсестрас биләвидн. Хирургин некәр мадид нег үлү чаңһ болж медгджәлә. Болв ода, кесг җил давсна хөөн, бидн терүнә седклиг медҗәнәвидн. Альдас эн чидл авад бәәсмб гиж ода би бийәсн сурнав. Яһад гихлә, 2—3 хоңгтан эн операц кедг хораһас һардго билә, зәмчин авч ирсн хар цәәһәр эн тежәл кежәлә.

Терүнә түрүн нөкднь хирург Николай Федорович Якимов, Валериан Валерианович Цилосани билә. Якимов — Сталинградын бәәәһн күн. Сакко болн Ванцеттин нертә заводур эн оньдин хәләһәд бәәлә. Яһад гихлә, тенд эк-эцкнь көдлжәлә. Тенд болхла дәәлдән болжала. Цилосани Грузияс ирлә. Сталинградын харсачнрла эн оньдин харм төрдг билә.

Красноармейск балһсна эргнд бәәсн мана госпитальд медицинск сестрасин тоод кесг келн-әмтнә күүкд көдлжәлә. Феня Ушканова Уралас, Аня Величко болн Лена Маковей Украинәс, Елена Марусич Белоруссияс, Маро болн Аршалус Азербайджанас, Гавашели болн Нацвлишвили Грузияс, Рая Юрьевнь Ереванас ирж көдлжәлә.

Харьковас ирсн Надя санитарк, мадн дунд бәәлә. Машт күүкиг бидн «бичкн Надя» гиж нерәддг биләвидн. Болв «нурһнь бичкн болв чигн, нудрмнь чаңһ» гидгәр бидн цугтан Надяг күндлджәләвидн. Госпитальд бийән эмнүлжәсн салдсмуд чигн Надяд дурта билә. Энүг оньдин палатд, гемтә әмтн дунд үзж болхмн билә.

Госпиталин регистратурт Сталинградск пединститутын тууҗин факультетин студентк Тая Сацунова көдлжәлә. Дәәчнрин гемин туужиг эн бичәд суула. Энүнь чигн чинртә керг. Болв Таяг дәәчнр дунд палатмудт чигн үзж болхмн билә. Совинформбюроһин зәңгллһсн, Симоновин, Тихоновин, М. Алигерин шүлгүд умшж, салдсмудын седклинь урмдулхар эн цугинь кежәлә. Дурта дууһан чигн эн дуулад өгдг билә. Хөөнь, Дубовск багшнрин училищин багш болж көдлжәһәд, эн советск дәәчнрин патриотизмин болн мана госпиталин тускар келдг билә.

Мана госпитальд кесг келн-әмтнә эмчнр көдлжәлә. [illegible] күүнд-ләд, бидн мана орн-нутгин, Кавказин, Украинә, Белоруссин культурин болн туужин тускар үлм олн тоот медж авлавидн.

Дәкәд нег күүнә — Федор Николаевич Тарасовин тускар келхәр седләв. Госпиталин аптекин начальник болж эн көдлжәлә. Тиим көдлмшт ю кехмб гиж зәрмсинь тоолхмн болжана. Болв тер тоолвр буру. Эн көдлмш күүнд үзгддго болв чигн, йир даавртә билә. Медикаментиг цагланнь болн кергтә кемжәтәһәр авч ирх кергтә бәәсмн. Тер цагт аптекд машин уга билә, үвлднь болхла хур-чиг орад, хаалһар йовх таалыг күчрдүлдг билә. Сәәһәр, йовһар, әс гиж йовдсн машиһәр эн кергтә тоотыг авч ирдг билә. Тер тоод цус, бинтмүд, серкжл, эм.

Зәрмдән госпитальд салдсирин төлә цусн күртдго билә. Күнд шавта дәәчнрт терүнь икәр кергтгджәлә. Тиигхлә, медикүд, удан ухаһан түңһалго, эврәнь цусан өгдг билә. Әдл биш цолта, әдл биш наста әмтн болсн бийнь, бидн, госпиталин көдләчнр, ик-негн өрк бүл мет бәәләвидн. Манад [illegible] — диилвр бәрх күсл билә. Терүг бидн эврәнь цуцрлтан уга күч-көлсәрн, бәәсн арһарн өөрдүлжәләвидн. Эн кергт мана бат иньгллт ик дөң болла. Өдгә цагт энүнә тускар мартхмн биш. Иньгллтин зүг сән үлгүрәр мана бәәдл-җирһлд бидн һардвр кеҗ зөвтәвидн. Эн халхар бәәсн му тоот, дуту-дундс болхла эрк биш уга кегдх.

М. ЕФЕНТЬЕВА,
751-ч тойгта госпиталин санитарк бәәсн ветеран.

•Сән күүнә тускар

Салдс герүрн хәрҗ ирв...

Салдс Юрий Карлов герүрн хәрҗ ирв. Герүрн хәрҗ ирчкәд невчкн зуур амрла.

Доцнг гидг бичкн поселк эргн теегт геедрсн поселк. Ахрар келхд, дөрвн үзгәсн салькар үләгдҗәх поселк. Өдрәр энд бәәх бедүн әмтн көдлмшт һархла, герүдт күүкдүд болн бичкдүд үлднә. Асхарнь болхла, гер-малан ахулчкад гертән орҗ одхла, поселк әәчимән уга болҗ тагчгрна. Тер цагт баһ наста көвүд, күүкд чигн герүрн орна. Эдүд одх һазр олдхш. Тегәд чигн эндр баһчуд энд үлдҗәхш. Тегәд Юраг цергәс бууҗ ирхләнь, гертән амрч авчкад, балһс орад йовҗ одх гиҗ әмтн тоолҗала.

Эн болхла талдан әмтнә әдл тиигҗ цевр-цер көдлмш, нәр-наадта һазр хәәҗ гүүсн уга. Тохма малын Кировин нертә колхозин һурвдгч тойгта комплексн бригадур ирҗ көдлмшт орла. Механизатормуд эңүг халунар тосҗ:

— Мадн көдлх әмтн кергтә гиҗ келлә.

Эн стаж баһ наста механизаторт көдлх шин эс болв чигн, нам хуучн трактор күртсн уга. Тегәд эн энд хамхрад кевтсн нег хуучн «МТЗ» маркта трактор ясҗ авла. Тер тракториг ясҗ авхин төләд Юра кесгтән ноолдҗ дала цаган геелә.

— Эн тракторин тооһас һарһад хайчкх кергтә била. Юуки төлә эңүнә ноолдад бәәнәч, — гиҗ бәәрн механизатормуд келхлә.

— Гем уга. Удлго белн болх. Тер цагт үзхит. Эңүгәрти һазр хаһлхв, — гиҗ эн тедид хәрү өгдг билә.

Дала цаг давсн уга. Тарҗ кевтсн трактор шин бәәдлтә болҗ һарв. Юра эн трактораһрн олн зүсн көдлмш кеҗәв. Эн тракториг ясҗ болшго гиҗ тоолҗасн әмтн эңүнә һарин атхҗ халунар йөрәцхәв. Юра ямаран чигн көдлмш кехләрн өөдән чииртәһәр күцәх арһ хәәнә.

Эс медгчәр гилтә түрүн жил давҗ одв. Сарас сард вураһан күцәҗ көдлҗәсн бийнь шин трактор күртлго бәәв. Тиигәд көдлҗәхлә генткн баһ наста механизатормуд дунд диилвр бәрсднь шин трактор өгхмн гих зәңг тарв. Района баһ наста механизатормуд хоорнд делгрсн социалистическ дөрлдәнд орҗ көдлв.

Комсомольск әдрин өмн эргнд ВЛКСМ-ин райкомин бюро комсомольск-баһчудын коллективс хоорнд делгрсн дөрлдәнә аш диглв. «Дружба» колхозин тракторист Иван Аверьянов тер дөрлдәнә ашар ачлгдла. Терүнд шин трактор өгглә. Юрий Карлов болхла хойрдгч ормд һарла. Районднь хойрдгч ормд һарна гидг бас му биш гих кергтә. Нидн жилин йисн сара зураһар 639 гектар һазр хаһлхин ормд 771 гектар һазр хаһлла. Эс гиҗ йисн сара зураһан 116 процентд күргҗ күцәлә. Хулһн болн үкр сармудт чигн эн көвүн сәәнәр көдлв. Тегәд Юра Күндллһнә һашгар, улан дарцгар ачлгдла. Эңүнд амрлһна путёвк бәрүлҗ өглә.

Үүрмүднь эңүг халунар йөрәв. Эн коллектив нәәмәдллһнә подрядар көдлҗәнә. Тегәд эдн ода цугинь эрвлҗ көдлнә.

— Мана колхозд шин техник баһчудт бәрүлҗ өгхмн гиҗ келхдән дурта. Ода деерән хоосн үгмүд келгдҗәнә гих кергтә, — гиҗ Юра келнә.

Колхозин механизатормуд ирх хаврт белдвр кеҗәнә. Терүнә төлә механизатормуд трактормудан ясҗ белдҗәнә. Давсн жилин намрар болсн комсомольск конференцд эңүг ВЛКСМ-ин райкомин членд сунһла. ВЛКСМ-ин райкомин негдгч болн хойрдгч секретармуд Андрей Мочанов болн Юрий Мирошниченко хойр эңүнә тускар бүлнәр келнә. Тиигҗ ахр болзгт эн көвүн үүрмүд дундан тоомср зүүв.

В. КОЛЕСНИЧЕНКО.

ТЯНЬ-ШАНЯ БЕЛД СЕКГДСН ШКОЛ

ТАШКЕНТ. ТАСС. Туристическ «Чимган» гидг комплекст үвлин каникулдан амрхар школьникүд ирцхәв. Болв эдн амрн бәәҗ энд компьютерн школд сурх болҗ һарв. Узбекистана цуг областьмүдәс, тер мет Москваһас болн Болгарияс амрхар ирсн зун тавн һар көвүд болн күүкд долан хонгин туршарт нарт делкән компьютерн школд сурхмн. Эн школыг билгтә бичкдүд хәәлһәр, теднә билгинь делгрүллһәр болн дөкллһәр Узбекистана комсомолын ЦК-д бәәдг «Никол» гидг республиканск научн цутхлң болн советск-болгарск «Вариант» гидг хамцу предприять бүрдәв.

Көвүдиг болн күүкдиг энд бәәлһнә болн сурһлһна һаруг эн хойр организац даалһна. Тянь-Шаня белд тосхгдсн йисн давхр ке-сәәхн герин холлд күн болһн онц-онцдан оладг «Правец» гидг компьютермуд тавцхәв. Ода ним компьютермүдәр Ташкентын цуг школмуд болн республикин наадк балһсдын школмуд теткгдв. Көвүд болн күүкд дөрвн секцд сурхмн — программировань, электроникин болн, архитектурин, прикладной программировань болн компьютерн наадын. Вузмудын дамшлтта специалистнр эдид информатикәр болн программировань лекц умшҗ өгхмн, компьютермүдт һарди бичкн-сичкн олн зүсн әәдрмг ведәг дасхмн. Школа болсн занятьмудин ашнь «шүүвр» диглхмн — дөрвн дисциплинәр марһан болхмн.

Профессиональн сурһуль сурн бәәҗ школьникүд энд йир сәәнәр амрхмн. Энд уулын белд көвүдт болн күүкдт амрхин төлә цуг кергтә тоотнь белдгдсн бәәнә.

Иргч цагин төлә

Яшкульск района «Молодежный» совхозин хөөчнр иргч цагин тускар ухалҗ, килмҗлҗ көдлҗәнә. Олн хурһд болн ик ноос авхин төлә хөөдиг бүрн-бүтнәр болн сән һиилтәһәр үвлзүлх кергтә болҗахиг әәл-ахун нәәдһнр хөд хәләҗәх бригадмуд сәәнәр меднә. Эн әдрмүдт белдсн хотыг болн теегин идәг чадмгар олзлҗ олна малыг һару угаһар хәләҗәхнь А. Мисировин, В. Дикаловин, А. Амирчуповин, Х. Качермановин болн наань чигн ах хөөчнрин һарчах бригадмуд.

Нәәдир хөд хәләҗәх бригадмуд нег үлү өөлән даавртаһар көдлҗәнә. Эдн үвлин цаг ирснәс авн хөөдт ниғт хотвр өрмҗ өгчәнә. Гемнсн, эс гиҗ чинәнь дора орсн хөд отарас салһгдад онц хаалврт болн әрмҗд авгдна.

С. КОТОРОВ.

ла.

«Госпиталин көдлмшт хамгин һоллгчнь юн била?» — гиҗ намаг нег дәкҗ сурла. — «Эврәнь кергән йилһәт саань медлг хирургмуд, седклән өгч көдлдг медсестрас болн санитаркс», — гиҗ би дән төгссна хөөн хәрү өглəв. Хойрдад тиим сурвриг нанас дәәнә хөөн 40 жил болад сурла. Эн саамд би талдан хәрү өглəв. Тер күнә цагиг тодлхла, хамгин һоллгчнь гиҗ әмән эрвллго көдлһн, чиирта, әдр-бүрн көдлмш болҗ медгднә.

Цуг личн ханьнь — госпиталин начальник Д. И. Липовкас эклəд санитарин цугтл — тиим күч-көлснә үлгүр үзүлҗәлә. Цугтан бидн амрлһна әдр гидг юм медго билəвидн. Фронтас шавтсн әмтиг авч ирдг әңгд санитаркс 10—15 минутд амрдг билә. Дәкәд бүкл хонгтан эс гиҗ терүнәс үлү цагт эдн салдсмудт дөң болҗала. Нег үлү 1943 жилин туула сард шав авсн дәәчир олн бәәлә.

Госпиталин чүүрлгч хирург, еврей келн күн Абрам Маркович Ишкович бас цуцневчк әәдг билəвидн. Терүна чаһ дууг палатд, операц кедг хорад, аптекд, хот уудг хорад, хот болһдг бәәрид соңсҗ болхмн била. Юуна чигн төлә эн цол олҗала. Сөөни дуусн операц кесн бийнь, шавта әмтиг йиҗ бәәршлүдснә, тенд ямаран хот өгснә тускар эн оньдин соньмедг била. Тер цагин хот-хол ик шимтә-шүүстә биш била, тер бийнь эн диглдраг эрк биш күцәлһиг некҗәлә. Гемтә күүнә тусг кимҗллһн операһас дор биш лиртә гиҗ эн тоолҗала. Шавта дәәчиг шулуһар эдгәхин төлә эн цугинь кеҗәлә.

Бидн тиигхд арвн нәәмтә медсестрас билəвидн. Хирургин некәр мадн нег үлү чаңһ болҗ медгдҗәлә. Болв ода, кесг жил давсна хөөн, бидн терүнә седклиг медҗәнәвидн. Альдас эн чидл авад бәәсмб гиҗ ода би бийәсн сурнав. Йилһәд гихлә, 2—3 хонгтан эн операц кедг хорһас һардго била, замчин авч ирсн хар цаһар эн тежәл кеҗәлә.

Терүнә түрүн нөкднь хирург Николай Федорович

күн. Санко болн Нашеттин нертә заводур эн оньдин халһад бәәлә. Йилһәд гихлә, тедна эн цкинь нерлҗәлә. Тенд болхла дәәлдән болҗала. Цилосани Грузияс ирлә. Сталинградын харсачирла эн оньдин харм төрдг била.

Красноармейск балһсна эргнд бәәсн мана госпитальд медицинск сестрасин тоод кесг нерн-әмтнә күүкд нәдлҗәлә. Феня Ушанова Уралас, Аня Величко болн Лена Маковей Украинас, Елена Марусич Белоруссияс, Маро болн Аршалус Азербайджанас, Гавашели болн Нацвлишвили Грузияс, Раи Юрьнь Ереванас ирҗ көдлҗәлә.

Харьковас ирсн, Надя санитарк, мадн дунд бәәлә. Машт күүкиг бидн «бичкн Надя» гиҗ нерәдг билəвидн. Болв «нурһнь бичкн болв чигн, нудрмнь чаңһ» гидәр бидн цуһтан Надяг күндлҗәлəвидн. Госпитальд бийән эмнүлҗәсн салдсмуд чигн Надяд дурта била. Эңүг оньдин палатд, гемтә әмтн дунд үзҗ болхмн била.

Госпиталин регистратур

дента Тая Сапунова көдлҗәлә. Дәәчирин гемин түүҗиг эн бичәд суула. Эннь чигн чиирта керг. Болв Таяг дәәчир дунд палатмуд чигн үзҗ болхмн била. Совинформбюрон заһллһиг, Симоновин, Тихоновин, М. Алигерин шүлгүд умшҗ, салдсмудын седклиг урмдулҗар эн цугинь кеҗәлә. Дурта дууһан чигн эн дуулад өгдг била. Хөөнь, Дубовск багширин училищин багш болҗ көдлҗәһәд, эн советск дәәчирин патриотизмин болн мана госпиталин тускар келдг била.

Мана госпитальд кесг нерн-әмтнә әәчир көдлҗәлә. Нег-негнәннь келсиг күүндәд, бидн мана орн-нутгин, Кавказин, Украинә, Белоруссин культурин болн түүҗин тускар улм олн тоот медҗ авлавидн.

Дәкәд нег күүнә — Федор Николаевич Тарасовин тускар келхәр седләв. Госпиталин аптекин начальник болҗ эн көдлҗәлә. Тиим көдлмшт ю кехмб гиҗ зармснь тоолхмн болҗана. Болв тер гоолвр буру. Эн көдлмш күүнд үзгддго болв чигн, йир даавр била. Медика-

кеметәһәр авч ирх кергтә бәәсмн. Тер цагт аптекд машин уга била, үвлднь болһа хүр-чиг орад, хаалһар йовх таалыг күрдүлдг била. Сәәһәр, йовһәр, эс гиҗ йовдсн машиһәр эн кергтә тоотыг авч ирдг била. Тер тоод цус, бинтмуд, сериж, эм.

Зармдан госпитальд салдсирин төлә цусн күртдго била. Күнд шавта дәәчирт терүнь йир кергтгдҗәлә. Тиигхлә, медикүд, улан ухнан туһлалго, эврәнь цусан өгдг била. Әдл биш цөөтә, әдл биш наста әмтн болсн бийнь, бидн, госпиталин көдлəчир, кишгин мет бәәлəвидн. Мадн нег әәл күүн — диилвр бәрх күүн била. Терүг бидн эврәнь цуцрлтан уга күч-көлсәрн, бәәсн арһарн өөрдүлҗәлəвидн. Эн кергт мана бат иньгллт ик дөң болла. Өдга цагт эңүнә тускар мартхмн биш. Иньгллтин зуг сән үлгүрәр мана бәәдл-җирһлд бидн һардвр кеҗ зөвтəвидн. Эн халхар бәәсн му тоот, күту-дунде болхла эрк биш уга кергтә.

М. ЕФЕНТЬЕВА,
751-ч тойгта госпиталин санитарк бәәсн ветеран.

ҺАЗАДЫН ОРДУДАР

Культурин зөөриг харсҗ авхмн

БУХАРЕСТ. Румынск компартин урлк Центральн Комитетин бәәсн герин өөрк эвдрсн гермүдин негнднь орс келәр барлгдсн кезәңк ховр миңһәд дегтрмүд олдв. Тедн дунд — С. Соловьевин бичсн 1887 жилд барлгдсн «Эрәсән тууҗ кезәңк цагас авн», Н. Карамзина бичсн, 1888 жилд барлгдсн «Орс государствин тууҗ», 1910 жилд барлгдсн «Архитектурин тууҗ (Петр I хаана өмнк цаг), А. Ранкен бичсн, 1874 жилд барлгдсн «Сүл дөрвн зун жилд бәәсн римск папс» гидг болн наань кесг дегтрмүд. Герин цуг тераммүдинь шилмүдинь хамхрха, оңһрха герт харул уга, дегтрмүд чигнтә, тоормта пол деегәр көлврлдәд кевтнә.

— Һундл болхларн, ямаран чигн революц демократическ диилвр барлһилһән зергләд, хамхрлһн-эвдрлһн болн һару угаһар болдмн биш. Тер бийнь цуг күмн-әмтнә зөөр болҗасн орсин культурин зөөр тиигҗ үрҗәхиг үзчкәд, би ик гидгәр зовҗанав. Тер үнлхд күчр дегтрмүдиг харсҗ авхин төлә күчн-чидлән түргн гидгәр өгх кергтә, — гиҗ Чаушескун нойрхлһиг авч хайсн румынск улсла эврәнь седклән негдүлҗәхән медүлхәр шин жилин сө Бухарестд ирсн советск темдгтә бичәч Юлиан Семенов келв.

Румынск улсин кесг олн культурин зөөриг, тер тоод Бухарестд мини үзсн орсин кезәңк дегтрмүдиг харсҗ авхднь дөң болтн, гиҗ «Орс искусствд арун седкләрн дөң болһна нарт делкән комитетин» члениг орс бичәч дуудв.

(ТАСС).

Индь болн Советск Союз хоорнд хар металлургин халхд кегдҗәх нөкцлтәс ниитә Бенгальск кол усна көвәд индийск Висакхапатнам гидг балһснд тосхгдҗах металлургическ ик объект дуусгдхдан өөрдҗ одв. Эн әдрмүдт Висакхапатнамд советск 300 специалист көдлҗәнә.

ЗУРГТ: тосхлтын площадк деер селвлцән болҗана.

ТАСС-ин зург.

•Өврмҗтә юмна тускар

Малайзин ө-шуһу модн дотр «цасн күн» бәәдг болвза?

Тер асхн хулһн сарин чилгчәр малайзийск Джохор гидг штатд мод кәрәдҗәсн хойр көдлмшч йирин өдр болһн кедг көдлмшән кеҗәһәд, генткн модн дотр юмн шуугсн соньсв. Эдн ө-шуһу модн дотр олн жилдән көдлад, юмнас әәдгоһәр дасчксн әмтн бәәсмн, тегәд чигн тер модн дотр бултҗ, көндрҗ һарчах аңгиг көөхлн төлә урднь көөһәд дасчксарн мод авлдад, урһмл модна ишмүд поклдад, нирглдәд бәәв. Тер бийнь модн дотрас шуугән цааранднь чигн соңсгдад бәәв. Ах Хонг болн эңүнә нөкд Атан хойр хәрү ирлдәд, көдлмшән цааранднь кеҗәтл, генткн модна ниғт бичрмүд зааглад, һалзурсн халәцтә улан нүдтә, ик чигн овртә, сар мөчнә дүртә юмн һарч ирв...

— Би болх-болшго юмид итклгов. Болв же гитлән һәәлдсн, ухаһан геетлән сүрдсн хойр залу күн үкн гүүҗ хәрн лагерүр хурдлҗ ирлдәд, модн дотр үзсн сар мөчнә дүртә юмна тускар үүмлдҗ келҗ өгсиг соңсад, би итклгов, — гиҗ мод белдҗәх участкин начальник Лим Чен Ву келв.

На тиигәд, Джохорин ө-шуһу модн дотр өндртән хойр метр, махмуднь ниғт ноостә, сар мөчнә бәәдлтә өврмҗтә юн бәәдг болхви? Ода деерән тодрха хәрү уга. Тиим юмн бәәх, эс бәәхинь хамдан ухалад, шинҗләд хәләй.

Көдлмшчнр дегәд әәхләрн модн дотр үзсн йирин аюг тиим урднь үзгдәд уга сүркә әәмшгтә юмид тоолсн болвза? Тиигх зөв уга. Эдн хоюрн йир сән аңһучнр, тегәд бәәрн ө-шуһу модыг эврәнь альхна эрән мет сәәнәр меддг әмтн болҗана. Атан болхла нам ирвсәс әәдго күн, гиҗ Лим Чен Ву келнә.

Эдн эврәнь нерән холд туурулхин эс гиҗ өңгәр зарлхин төлә эн йовдлыг худлахар ухалҗ һарһсн болвза? Ха йир. Көдлмшчнр дегәд әәхләрн, газетд эс гиҗ специалистнр-зоологудт одҗ келхән мартчкад, шуд полицд одҗ герчлҗ. Зуг модн дотр үзгдсн «ик сар мөчнь» полициг соньмсулх зөв уга гиҗ эдид хәрү өгснә хөөн Атан болн Ах Хонг хойр мал-аңһрус хардг департаментд одҗ келҗ.

— Департаментин көдләчнр эдна келсиг соңсчкад, тиим ик әәмшгтә юмн модн дотр бәәдг болҗана гиҗәд әәчиҗ. Көдлмшчнрт әәмшг уга бәәлһ теткхин төлә цаг түдл уга керг-үүлдвр күцәх кергтә гиҗ эдн тоолҗ, — гиҗ Лем Чен Ву тодлна.

Атан болн Ах Хонг хойр тер эврәнь нуувчин юмиг сәәнәр оньһҗ хәләлго тииҗ әәҗәдг болвза? Уга, тиигх улс биш.

— Би йир өөрхнәс үзүв, нам терүнәс һарчах үнрнь медүв, үмкә заһсна үнр ңарв, — гиҗ Атан иткмҗтәһәр келв.

Аш сүүлднь тер ө-шуһу модыур хәәврин шинҗлц экспедиц йовулгдв. Эдн әәл ирәд, хәәлдә йовҗ утдан 32 сантиметр, өргндән 19 сантиметр көлин орм олҗ авв. Ним орм специалистнрт урднь темдгтә бәәҗ. Эн һазрин уул әмтнә кергәр бәәх хотл балһсна департаментин көдләчнр нег дакҗ Джохорск ө-шуһу модн дотр ирәд хонхларн тиим аказа соңсн бәәҗ. Эн көдләчнрин негнь паар шатаһад, «тиим ик овртә» юм үзсн бәәҗ. Орүнднь босад хәләхларн эдн көлин тиим орм үзцхәҗ. Ода бас ик овртә күүнә көлин ормла әдл орм бидн үзвидн», — гиҗ тер экспедицд орлцач Росли Мансур келв.

«Тер өврмҗтә юмна көлин оомиг би кесг дәкҗ үзлəв. Би ө-шуһу модн дотр өсләв, юңгад гихлә эн һазрт төрҗ һарлав. Аюн чигн, сар мөчнә чигн көлин ормнь тиим биш гиҗ би итклтәһәр келҗ чадҗанав, — гиҗ Сунгей-Мон гидг сәләнә «Малай мейль» гидг газетин корреспондент 63-та Сарип Сибо келв.

На тегәд, тернь кенә көлин орм болхв?

— Энтн, миниһәр болхла, ода деерән әмтид медгдәд уга орангутанг гидг сар мөчнә чег зүснь болх бәәдлтә, эс гиҗ сар мөчнә бәәдлтә «мавар» гидг адусн болад чигн бәәх. Эн адусти модн деер бәәнә, өвсәр, зер-земшәр тежәл кенә. Энти хулһн — үкр сармудт жил болһн минь эн һазрар дәвҗ нег тал лүүнә, — гиҗ Джохорин мал-аңһрус хардг департаментин нег көдләч келв.

— Энти орангутанг чигн биш, «мавар» чигн биш. Көлинь тавгнь эвдрҗ одсн аю чигн биш, эс гиҗ эдниг аңһучнр кезәнә бәрәд авчкх билә. Ода нам ямаран адусн эн болхв? — гиҗ хотл балһсна университетин специалист Мах Йун Лунг алңгтрҗана.

Эн ө-шуһу модн дотр «Цасн күн» бәәдг болвза?

М. ЦЫГАНОВ,
ТАСС-ин корр.
Куала-Лумпур.

ПРИЮТНЕНСК РАЙОНАС ИРСН ЗӘҢГС

Көдлмш байр үүдәхлә

Әмтнә бәәц теткліһнә Приютненск производственн негдлтин коллектив производственн му таалд көдлнә. Болв уячнр әмтнә неквриг күцц теткхин төлә шунҗ көдләд 1989 җилин производственн зураһан цаглань күцәв.

— Давсн җилин зураһан болагтнь күцәҗ Шин җилиг күч-көлснә өөдән күцәмҗсәр тосхин төлә бидн производствин ветеранмудт һәәлҗ, эднд итклтәһәр үүлдләвидн. — гиҗ предприятин начальник Лидия Дмитриевна Решетникова эврәннь ухан-тоолврарн хувалцҗ келнә. — Тегәд чигн ветеранмуд негдлтин уячнрт үлгүр-үзмҗ болҗ, өөдән һарцтаһар көдлв. Эднәс үлгүр авч цуг уячнр гүҗрҗ көдлв.

Үлгүрнь, хувц-хунр ясдг дамшлтта уяч, ветеран Надежда Катыровна Топорова әмтнәс орҗ ирсн даалһвриг цагтнь сән чинртәһәр күцәһәр оньдин зүткнә. Тегәд чигн эн өдрә зураһан холвандинь давулҗ күцәнә. Энүнә яссн хувцн әмтнд таасгдна.

— Энүнәс талдаһар би көдлҗ чаддгов, — гиҗ Надежда Катыровна келнә. — Күч-көлсн нанд оньдин байр үүднә, — гиҗ эн цааранднь келнә.

«Дружба» колхозин цутхлң — Воробьевк селәнә бәәц теткліһнә Герин коллектив селәнә әмтнд олн зүсн туслмҗ күргнә. Энд олн кевʼянзта хувц уйна, ясна. Өлгмр хувц белднә, Теле-радио аппаратур энд ясна. Эн ни-негн коллективиг дамшлтта мастер Таисия Николаевна Герусова һардна.

Бичкдүдин нәр-наадн

Приютн селәнә культурин Герт бичкдүдин байрта инәдн-наадн өдрин туршарт соңсгдна. Үвлин сурһулин амрлһна өдрмүдән күүкд болн кевүд нааран ирҗ, сергмҗтәһәр давулҗана.

Энд тәвгдсн ке-сәәхн елк, Цаһан Аав, Цасн цаһан күүкн, хальмг болн орс келн улсин туульмудын героймудын дүр үзүлҗәх олн зүсн кев-янзта хувц өмссн бичкдүд сурһульчнриг байрлулна, эднә седкл авлна. Одахн ним байр школд орад уга бичкдүдт нерәдгдв. Приютн селәнә болн района бичкдүд шин җилин байриг сергмҗтәһәр давулв. Района школмудын 5—7 классмудын сурһульчнр бас байр-бахмҗтаһар давулв.

Шин җилин байрт ирсн бичкдүдт Цаһан Аав эврә белгән барулҗ өгнә. Цаһан Аавд хамлтан өргҗ кевүд болн күүкд шүлгүд умшна, дуд

Элст балһсна профсоюзмудын культурин Бәәшңд үүлдҗәх «Теремок» гисн бичкдүдин наадһасин театр республикин школьникүд дунд зөвәр темдгтә болн тоомсрта коллектив гиҗ тоолгдна. Җил болһн эн театрин бичкн артистнр таңһчин районд эргәд, баһ наста хәләһәчнрән эврәннь билг-эрдмәрн байрлулна.

Ода сурһульчнрин үвлин амрлһн болҗахд бичкн артистнр профсоюзин культурин Бәәшңд «Доброе дело» гидг шин наад тәвҗәнә. Эн наадн школьникүдт йир таасгдна, тегәд тедн наадн болһна хөөн альх ташад артистнриг уданд йөрәнә.

Келхд, эн «Теремок» гидг наадһасин театриг арвн җилин туршт чадмгар В. М. Татарчук һарджана. Терүнә һардврт 3—5-ч классмудын сурһульчнр түрүн театральн искусствин дамшлт авчана. Болв тер бийнь тедн дунд Н. Беляева, Л. Андреева, О. Ерошенко, Т. Агаркова, Е. Окещук, О. Ванюкова наадк бичкн артистнрәс ончта билг-эрдмәрн йилһрнә.

ЗУРГУДТ: наадна кем; наадһасин театрин һардач В. М. Татарчук болн терүнә багин артистнр; сүл репетицд.

Р. Астахован цоксн зургуд.

●Бурхн-шаҗна төрмүд

«БУЙНИ БУЛГ БОЛХ ЗӨВТӘ»

Хурл альд бәәхинь сурад, заалһад йовҗ олад һурд ирүв. Лермонтовин нертә уульнцар доргшлад арв шаху минутд йовчкхла, хаалһин зүн бийәр хар ширтә төмр сарглҗн хашата, деернь хурлын деевриг кев дуралһҗ кесн моди кесрүлтә, хавтха харһад сиилсн барсин толһас төмрт углата, хойр талаһурн үүдтә хашан һатц хойр гер һаргдҗана. Зүн бийднь бичкн гер (терүндинь гелңгүд бәәдг бәәҗ) баруи бийднь ик гер. Терүгарнь орхла «һосан тәәләд ортн» гиҗ сичәтә. Дәкәд нег үүд түлкҗ секәд шаһахла, түс барун бийдм секәтә терз һатц нег эмгн сууна. Нань нег бер зогсҗана, зүн бийәр эрс дахулҗ тәвсн ут суудл деер — кесг медәтнр.

һосан тәәләд, орҗ ирәд кергән келҗәнәв. «Таала хурлын ах багш күүндҗ чадх, — гиҗ эмгн бичкн өрән па булид. Ширә һатц суусн

болзгар ирсн Жамцуев Балдн-зурхач хойр.

Мана хурлын номын нерн төвд келәр Гедан-шадуб-чойхон лин бәәҗ. Көдлмшин диг-даранинь им. Өрүнәс авн хурлын сәкүснд ном умшдг чигн, үдин хөөн Дәркин 21 магтал умшна, сарин өдр өңгрсн күүнә буй кедә, йөрәл авхулна, зәрмдән, әмтн сурхла, Дорҗ-Жодв, тарнс умшна. Хара бәәдгоньнанд чигн медгдв, өгҗәлҗ келхлә, энд хойр күүнә зики харһм әмтн хурҗ.

Хаһлх ик тораһ, хурлын советан хураһад хаһлдг бәәҗ. Түүнә хаһд тавн күн орна. Көлгн уган учрар, балһсд-селәдәр йовдг арһ уга, хая нег эврә көлгәрн әмтн ирҗ әс авхас бишңкнь.

Шин хурл тосхлһн хөөран саагдҗана, нег учрань — умшх зөвтә номын то күцәд уга. Үлгүрлҗ келхлә, «Дәркин 21 магтал» бум күргҗ умшх кергтә, наадк

җәнәт, ода йир нәрн бәәдл тогтсн бәәнә. Әмтнә дөң, угаһар, зөвәр түрх бәәдлтәвидн. Мадн — гелңгүд, нааран ахр болзгар йовулгдсн улсвидн. Хурл болхла — тана, хальмг улсин культурин бумб, эңүнәс әрүн-цевр һазр уга болх зөвтә, тегәд хурлын тосхлтд цуг Хальмг таңһч дөңгән күргҗ орлцх гиҗ саннавидн.

Ода деерән эн бәәх герән шинәс хулдҗ авлавидн, басл уутьдад бәәнә. Бурят-Моңһлас мадн нааран селгәһәр ирнәвидн, ахр болзгар гостиницд чигн бәәҗ болхмн, ут болзгар ирхлә шишлң бәәдг гер уга болла. Көлгн угань — бас нег түрмшг, ода Совминас машин хулдҗ авх зөв өгч цаас аввидн. — гиҗ Туван-Дорҗ келв.

Тиигәд мадн күүндәд суутл саак телефон җиңнҗәнә. Туван-Дорҗ кесгтән күүндсә хөөн кассир эмгн өвгн

гиҗ келәд, наадкинь мача бухгалтер медх гив. Тадн тустан бәәх зөвтәлмт гиҗ келхлә, терчн тиимл, зүг өгхшвидн гихд бас эвго, гиҗ хәрү өгцхәв.

Шин хурл тосхлһнд әмтнәс мөңгн яһҗ орҗ бәәхин тускар сурхла, нидн зун күртл му бишәр орҗала, ода болхла икәр баһрҗ одв, нам орҗ бәәхш гиҗ келҗ болхмн, ода зүг хурлд ирсн улсин бәрсн мөңгнәс давү мөңгн орҗ бәәхш, гиҗ эн хәрү өгв.

Хурлын штатд ода нег бухгалтер, хойр кассир; гер ахулдг нег күн, беш түләч, нег манҗ (терүгән «дуганчи» гиҗ нерәднә). һурвн гелң — ут тоодан йисн күн болҗ һарв.

Туван-Дорҗиг дуудад аад йовҗ одсн ард би кассирмудын көдлмш хәләҗәвв. Зәвәр медәтә хальмг гергн билән ирсн һурвн күүнә нер заалһад, ямаран керг күцәлһхәр бәәхән келв, кассир теднә нер-усинь бичәд «Мөңг бартнә», гиҗәнә. — «Гелңд күрәд уга бәәтл бас мөңг бәрдв?» — гиҗ гергнә сурснь хәрү уга үлдв. «Кеду мөңг бәрдв энти тегәд?» — гиһәд

авдв, сахл урһадв гисн мини сурврт — йирин гер авх зөв уга, болв ода авдг болҗана, сахл болхла зүүх зөвтә гиҗ багшин зерг хәрү өгв.

Тиигәд мини сурврм һаргсәд ирх алднд экм сур гисн үг санандм орад: «Җилин нойн кезә нүүдгинь зааҗ өглт?» — гиҗ сурҗанав. Маднд тиим юмн уга гиҗәнә. Цаһан кезә болхинь заатн гихлә, лу сарин орсаһар 26-д гив.

Хәрнь, ашлҗ келхлә ним санаһан медүлсв. Экнм келсәр. Зөд әңгә Шинвл — зурхач әмтн дала мал, мөңг бәрәд бәәхлә үүрлдг бәәҗ: «Мууха юмб, мууха юмб, эн әмтн хурлд мел мөңг өгәд бәәдмн. гиҗ санла. Чик-цаһан седкләрн цаһан-улан хойр мөңг бәрхлә болад бәәдмн», — гиҗ келдг бәәҗ.

Тегәд урднь «гелңгүд нүүһәр авлһч, ховдг, аля болдмн» гидг үглә зөвшәрҗ болшго, үлгүрнь, одахн күртл мана орн-нутгт цуг тоот сән-сәәхн гиҗәсн үгмүд нүднә нүүһүл. чикнә хааһул болҗасиь илдв.

Җирһлин дамшлт уга эн

●Әрүл-менд харлһн

Садв гемәр гемтлһн юңгад икдҗәхмб?

Садв гем Хальмгин һазрин әәмшгтә гисн олн зүсн гемин негнь болҗана. Медицинск статистикиң то-дигәр, сүл тавн җилин эргцд садв гемәр гемтлһнә, терүнәс көлтә хорлһна, инвалид боллһна болн гем тарлһна йовдлмуд СССР-ин болн РСФСР-ин һазрт бәәх ирлцңгү үзмҗсәр хойр холванд өөдлҗәнә. Тегәд эн үзмҗсәр Хальмг АССР СССР-т болн РСФСР-т түрүн орм эзлҗ тер ормдан батар зогсҗана.

Садв гем — әмтн дунд өргәр тардг хальдврта эпидемическ гем. Энтн цут цогц-махмудын гем болҗана. Ода деерән оошгин, давсгин, белг-бекин эрктнә болн ясн-үйин системин садв гемәр әмтн икәр гемтдг болҗана. Эн гем әмнгдлго делгрхләрн әәмшгтә ашт хатяр бишәр күргнә. Садв гемин делгрлтин йовуднь СПИД гемин йовудла әдләр хойр девсңгтә болна. Түрүн девсңгнь им — кн дахҗ, әс гихлә, аһарт бәәх тоорм-тоос дахҗ, зәрмдән хот-хоолла хамдан (муућар әд-бод кегдсн махнла, өндгнлә, үснлә хамдан) гемин бактериймүд гемтә күүнәс, малас, шовунас әрүл-дорул күүнә цогц-махмудт тусна. Хойрдгч девсңгнь — оошгин, бөөрин, ясн-үйин садв гемәр гемтлһн. Күүнә цогц-махмудт туссн микробмуд садв гем үүдәлһнд олн зүсн йовдлмуд нөкцл болна. Күүнә чидл-чинәнь тату болад, бактериймүд хальдадго арһнь баһрсн цагт, тер мет тәмк татлһн, әрк уулһн, наркоманий, саата боллһн болн үр һарһлһн, гесн-гүзәнә шарх гем, шикрин диабет, психоз, аллергоз, удан татлһта бронхит, пневмоний, олн зүсн инфекц күүнә цогц-махмудыг сулдаһад, гемтлһнә әәмшг учрана. Дару-дарунь царцлг, гормональн болн тоцлян терапий олзллг, амрлһна, хот әдллһнә болн күч-көлснә диг-дара эвдлг, физическ болн психическ халхар даву көшдг күн нег үлү үвлин кемд темсиг, зер-земшиг баһар олзлдг болхла, нөөрнь әс хандг, унтхин өмн хот уудг, давста хот икәр әдлдг күн бас гемтх арһ бийдән учрана. Бүтү, әс серүцүлгдәг герт, тоорм-тооста һазрт, чиигтә хорад көдллһн эн түст бас эврә нилчән күргнә.

Хальмгин һазрт бод мал садв гемәр олар гемтнә. Нег үлү, келхд, Целинн, Яшалтинск болн нань чигн районд гемтә мал хатяр биш бәә-

муућар келгин ашт бичкдүд чигн, бөдүн әмтн чигн махнас, үснәс көлтә гемтх арһ тогтагдна.

Балһсдын болн селәдин бузр аһар, көк урһмлмудын — моддын, бүтмүдин баһ то, Хальмгин һазрар садв гем тарлһнд туслна. Садв гемин бактериймүд ямаран чигн күчр таалд әмд үлднә. Эдниг хагсахла, кислород уга үлдәхлә чигн тер бактериймүд арвад, зууһад җилмүдтән әмд бәәһәд, гем босхах арһан геехш. Терүн деерән чиигтә, тоорм-тооста патьрмүдт садв гемин микробс сәәнәр хадһлгдна.

Моддын, бүтмүдин хамтхасд тер микробактериймүдиг уга кедг фитонцидмүдиг һарһна, әмтн гемтлһиг баһрулна.

Садв гемтә күүнә өөр гертән, көдлмштән бәәдг улс хатяр бишәр бийдән микробс хальдаҗ гемтнә. Киилһнә эрктнә садв гемиг эртәснь илдклһнә һанцхн арһнь — флюорографий болна. Көдлмш кедг әмтн, школмудт сурдг бичкдүд, нег үлү герин эзн күүкд улс, пенсионермүд җил болһн флюорографин хәләврт орлцхш. Аштнь эднә садв гемнь оратҗ илдкгднә, тиигчкәд тедн бийснь гемтсән медлго гемән тегәлдк улстан хальдалһна булгнь болна. Нег-негнәсн салу-салу бәәдг мал өсклһнә хошмудт көдлдг малчнр бүкл өрк-бүләрн гемтдг йовдлмуд һарна. Давсгин, гесн-гүзәнә, белг-бекин эрктнә садв гемиг бактериологическ эв-арһар эртәснь илдклһнә көдлмш мана балһсдар болн селәдәр муућар кегдҗәнә. Тегәд тер гем зут оратҗ илдкгддгәс көлтә гемиг эмнхд күнд болна. Тиим гемтә әмтн эмнлһиг күццднь әс авхла, стационарт цагтан әс эмнүлгдхлә, мана һазрт гем тарлһнд нилчән хальдана. Тер мет районмудын, келхд, Яшкулин, Приютна, Советскин, Ик Буурлын садв гемин больницс баһ күчтә, кергтә тоотар муућар агсгдад, әмтиг эмнҗ эдгәлһнә таал уга болҗана. Тиим больницст эмнгдлг әмтн әс эдгсн деерән дангин өггдлг эмлә нилднә. Ним йовдл эпидемиологическ болн гем эмнлһнә болн гемәс хәрлһнә бәәдлд харшлтан күргнә. Тиим больницс бәрхин ормд күцц әс эмнгддг, удан татлһта гемтә улсин то икдүлдг тер бүлгүдыг уурулснь деер болх билә. Тер олн керг уга больницсин ормд садв гем эмндг аппаратурар сәәнәр теткгдсн районд хооридн ик больниц эс гиҗ ВЛКСМ-ин 15 җилин санаторин үвлин корпусин көрнд республиканск садв гем эмндг диспансерин филиальн янзтаһар больниц бүрдәснь сән болх билә. Зуһар олзлгддг гермүдиг болхла, хөн сарас авн хулһн сар күртл гүүнә чигәһәр эмндг санаторийд хүврүлҗ болх билә. Ним үүлдәр мана рес-

Герусова һардна.

Бичкдүдин нәр-наадн

Приютн селәнә культурин Герт бичкдүдин байрта инәдн-наадн әдрин туршарт соңсгдна. Үвлин сурһулин амрлһна әдрмүдән күүкд болн көвүд нааран ирж, сергмжтәһәр давулжана.

Энд тәвгдсн ке-сәәхн елк, Цаһан Аав, Цасн цаһан күүкн, хальмг болн орс келн улсин туульмудын героймудын дүр үзүлҗәх олн зүсн кев-янзта хувц өмссн бичкдүд сурһульчнриг байрлулна, эднә седкл авна. Одахн иим байр школд орад уга бичкдүдт нерәдгдв. Приютн селәнә болн района бичкдүд шин җилин байриг сергмжтәһәр давулв. Района школмудын 5—7 классмудын сурһульчнр бас байр-бахмжтаһар давулв.

Шин җилин байрт ирсн бичкдүдт Цаһан Аав эврә белгән бәрүлҗ өгнә. Цаһан Аавд хаалтан өргҗ көвүд болн күүкд шүлгүд умшна, дуд дуулна, бид биилнә. Шин җилин байрт бичкдүд олар орлцҗ, энүг ик сергмжтәһәр давулхднь района культурин Герин хормейстер Надежда Рогозина шуңҗ орлцна.

Көвүд техникд дурта

Приютненск спортивн-техническ клубин курсантнрин өмн күцл тәвҗ, ДОСААФ-ин района комитетин көдләчнр болн ГАИ-н республиканск инспекцин әлчнр баһчудт уульнцар маши заллһна зокалын теорияр болн маши залҗ йовлһна дамшлтар шүүвр кев.

— Давсн җилд района спортивн-техническ клубд һурвн зу шаху баһчуд автомаши болн мотоцикл заллһна курс дасла. Машинә болн мотоциклин техническ әңгинь эдн сәәнәр дасв,— гиҗ ДОСААФ-ин района комитетин ахлач Василий Иванович Винников келнә.

Баһ наста көвүд техникд дуран өгч, машинә болн мотоциклин моторинь болн талдан зүсн әңгсинь сәәнәр меджәвхднь дамшлтын көдлмш әлвгәр кенә. Үлгүрнь, әңг-әңгәр цуцад салһгдсн техникиг эдн бийснь цуглулна. Белн болсн техникан бийснь залҗ йовулна. Ясврт учрсн дуту-дундиг көвүд илдкнә. Терүгән ясна.

Шидрхн дарани нег баг көвүд курсан төгсәв. Удлго әәрмд мордх хөр шаху көвүнд маши залачин иткл цасн бәрүлгдв.

Района эн клубд насна диңгт күрәд уга көвүд чигн ирҗ спортивн олн зүсәр дамшлт авч чадхмн. Үлгүрнь энд үйн техникүд картингистин, пневматическ бу халлһна кружокст орҗ дасна. Иргчәс энд радион кружок секгдхмн.

А. БЛУДОВ.

«БУЙНИ БУЛГ БОЛХ ЗӨВТӘ»

Хурл альд бәәхинь сурад, заалһад йовҗ олад күрәд ирүв. Лермонтовин нертә уульнцар дорагшлад арв шаху минутд йовчкхла, хаалһин зүн бийәр хар ширтә төмр саралжн хашата, деернь хурлын деврин кев дуралһҗ кесн моди кесрүлтә, хавтха харһад сиилсн барсин толһас төмрт углата, хойр талаһурн үүдтә хашан һатц хойр гер үзгдҗәнә. Зүн бийднь бичкн гер (терүндиь гелңгүд бәәдг бәәж) барун бийднь ик гер, терүгәрнь орхла «Һосан тәәлә ортн» гиҗ сиичәтә. Дәкәд нег үүд түлкҗ секәд шаһахла, тус барун бийдм секәтә тера һатц нег эмгн суунә. Нань нег бер погсжана, зүн бийәр эрс дахулж тәвсн ут суудл деер — кесг медәтнр.

Һосан тәәләд, орҗ ирәд кергән келҗәнәв. «Танла хурлын ах багш күүндҗ чадх, — гиҗ эмгн бичкн өрәг ца булңд ширә һатц суусн көзлдүртә баахн хар залуһур зааһад. — Өөрк үүдәрн ортн гиҗәнә». Орхла — ик өрә дүүрң өвдглсн эмтн, барун бийдк үүдәрнь орад, хувцан тәәләд: «Хальмг үнн» газетәсв гиһәд «хальмгар келдвт?» гиҗ сурсндм — «Уга» — гиҗ орсаһар хәрү өгв. Тегәд эврә сурврмудан келҗ өгәд күүндврән эклвидн.

Бийнь бурят келн күн бәәж. Цымпилов Туван-Дорж нертә, сурһулян чиләәд нәәмн җил көдлҗ йовх күн чигн. Наадк некнь Чуматов Ринчен-Дагва, хальмг, «бәәрн гелң болн Бурятас ахр болзгар ирсн Жамцуев Балдн-зурхач хойр.

Мана хурлын номын иснь товд келәр Гедан-шадуб-чойхон лин бәәж. Көдлмшин диг-даранъ иим. Өрүнәс авн хурлын сәкүсид ном умшдг чигн, үдин хөөн Дәркин 21 магтал умшна, сарң әдр өңгрсн күүнә буй кеһә, йөрәл авхулна, зармдан, әмтн сурхла, Дорж-Җодв, тарнс умшна. Хара бәәдгонь нанд чигн медгдв, өгҗәлҗ келхлә, энд хойр күүнә чикн харһм әмтн хурж.

Хаһлх ик тәрән, хурлын советәц хураһад хаһлдг бәәж, түүгә хаһльд тавн күн орна. Көлгн уган учрар, балһсн-селәдәр йовдг арһ уга, хая нег эврә келгәрн әмтн ирҗ әс авхас бишңкнь.

Шин хурл тосхлһн хооран саагджана, нег учрнь — умшх зөвтә номын то күцәд уга. Үлгүрлҗ келхлә, «Дәркин 21 магтал» бүм күргҗ умшх кергтә, наадк номынь бас тиигҗ күцәҗ умшхла, тегәд оч хурлын тосхлт эклх зөв өгдгчн. Ода тосхлһна зуранъ белн болҗ йовна, хаврин түрүһәр олна шинжлврт һарһҗ үзүлҗ болхмн.

Зураһар тавн-зурһан гер тосхгдх зөвтә. Цуг тосхлт хөр шаху җилдән болхмн. Терүндиь ик сүм, гелңгүдин бәәдг гер, ирсн эмтнә гиичлүр, улм бәәтлән сурһуль сурһдг гер кергтә болх. Тер гермүдт ус, газ оруллх кергтә. Нег герин тосхлтд 20 миңһ һар арслң кергтә.

— Тосхлтын материалмудын туст, та эврән медҗәнәт, ода йир нәрн бәәдл тогтсн бәәнә. Әмтнә дөң, угаһар, зөвәр түрх бәәдлтәвидн. Мадн — гелңгүд, нааран ахр болзгар йовулгдсн улсвидн, хурл болхла — тана, хальмг улсин культурин бумб, эңүнәс әрүн-цевр һазр уга болх зөвтә, тегәд хурлын тосхлтд цуг Хальмг таңһч дөңгән күргҗ орлцх гиҗ санвавидн.

Ода деерән эн бәәх герән шинәс хулдҗ авлавидн, басл уутьдад бәәнә. Бурят-Моңһлас мадн нааран селгәһәр ирнәвидн, ахр болзгар гостиницд чигн бәәж болхмн, ут болзгар ирхлә шишлң бәәдг гер уга болла. Көлгн угань — бас нег түрмшг, ода Совминас маши хулдҗ авх зөв өгч цаас аввидн, — гиҗ Туван-Дорж келв.

Тиигәд мадн күүндәд суутл саак телефон жиңнҗәнә. Туван-Дорж кесгтән күүвдснә хөөн кассир эмгн өөдн хойрт келҗәнә: «Ода таңһчин социальн-теткллһнә әңгәс инструкторла күүндүв, инвалидмудт 500 белг кех 4600 арслң мөңг һарһҗ өгтн гиҗәнә. Маднд әмтнәс орҗ ирсн хот-хол, хувцн далалм, теднәсн чигн мадн белг өгч чадхвидн. Хәрнь би тиигҗ келүв, әс зөвшәрхлә, арһ уга, наадк счетмудасн миңһәд арслңгинь хәрү авад, хураж күцәһәд өгхәс биш», — гиҗ селвлдсн бәәдлтәһәр келв. Тер счетмудын тускар сурхлам — өр-өвч седклин санд 3 миңһн, эвин санд 2 миңһн, «антиСПИДт» — 5 миңһн

бухгалтер медх гив. Тали тустан бәәх зөвтәлмт гиҗ келхлә, терчн тиимл, зуг өгхшвидн гихд бас зөвго, гиҗ хәрү өгцхәв.

Шин хурл тосхлһнд әмтнәс мөңгн яһҗ орҗ бәәхин тускар сурхла, нидн зүн күртл му бишәр орҗала, ода болхла икәр баһрҗ одв, нам орҗ бәәхш гиҗ келҗ болхмн, ода зуг хурлд ирсн улсин бәрсн мөңгнәс даву мөңгн орҗ бәәхш, гиҗ эн хәрү өгв.

Хурлын штатд ода нег бухгалтер, хойр кассир; гер ахулдг нег күн, беш түләч, нег манҗ (терүгән «дуганчн» гиҗ нерәднә). Һурвн гелң — ут тоодан йисн күн болҗ һарв.

Туван-Доржиг дуудад аавд йовҗ одсн ард би кассирмудын көдлмш хәләҗәәв. Зәвәр медәтә хальмг герги бийәрн ирсн һурвн күүнә нер зааһад, ямаран керг күцәлһхәр бәәхән келв, кассир теднә нер-усинь бичәд «Мөңг бәртн», гиҗәнә. — «Гелңд күрәд уга бәәтл бас мөңг бәрдв?» — гиҗ гергнә сурсинь хәрү уга үлдв. «Кедү мөңг бәрдв энтн тегәд?» — гиһәд дәкәд сурсндь — «Седклән», — гив. Эднә күүндвр нанд таасгдсн уга, күүнәс нүүсн бәәдлтә дора дууһар кассир келәд бәәв. Лавта хурл тосхлһнд орҗ бәәх мөңгн болхла, медүләд келәд оркхнь яһна, гиҗ би дотран санув.

Сурһульд әмт йовулҗ бәәх зәңг һарла гихлә, э-э, ода йовулх долан күн бәәнә, деерәс зәңг күләҗәнәвидн. Улан-Баатрт тавн җилдән тедн сурхмн. Теднән ямр кевәр шүүҗ авлат гихлә, күүндвр кеһәд. Нань шүүвр уга, шуд йовад сурад бәәхмн.

Гелң күн ода цагт гер

адв. сахл урһадв гисн мини сурврт — йирин гер авх зөв уга, бол ода авдг болжана, сахл болхла зүүх зөвтә гиҗ багшин зерт хәрү өгв.

Тиигәд мини сурврм төгсәд ирх алдид экм сур гисн үг санандм орад: «Җилин нойин кезә нүүдгинь зааҗ өгхт?» — гиҗ суржанав. Мадид тиим юмн уга гиҗәнә. Цаһан кезә болхинь заатн гихлә, лу сарин орсаһәр 26-д гив.

Хәрнь, ашлҗ келхлә иим санаһан медүлсв. Экнм зелсәр. Зөд әкә Шиивл — зурхач эмтн дала мал, мөңг бәрәд бәәхлә уурлдг бәәж: «Мууха юмб, мууха юмб, эн әмтн хурлд мел мөңг өгәд бәәдмн, гиҗ санла. Чик-цаһан седклэрн цаһан-улан хойр мөңг бәрхлә болад бәәдмн», — гиҗ келдг бәәж.

Тегәд урднь «гелңгүд нүһәр авлһч, ховдг, аля болдмн» гидг үглә зөвшәрҗ болшго, үлгүрнь, одахн күртл мана орн-нутгт цуг тоот сән-сәәхн гиҗәсн үгмүд нүднә нүүһүл, чикнә хааһул болжасинь илдв.

Җирһлин дамшлт уга эн баахн гелңгүдин ормд медәтә-күндтә гелңгүд ирсн болхла деер болх билә, мана көгшд дунд чигн гелңгин сурһультань одачн чилэд уга, тедид үрвр кеҗ болхмн билә.

Ода болхла «Хальмг хурл» гиһәд нааран ирсн әмтнә седкл ханһагдлго бәәхин туск үг бурхн-шажнд иткдг күн болһна келнә үзүрт бәәнә. Хурл болхла ода цагт хальмг улсин бальчгт буурдасн нер шинәс цевр кевтнь босхлһна темдг болв.

АРЫН Манж.

бошгин, бөәрин, ясн-үйин садв гемәр гемтлһн. Күүнә цогц-махмудт түсен микробмуд садв гем үүдәлһид олн зүсн йовдлмуд нөкцл болна. Күүнә чидл-чинәнь тату болад, бактериймүд хальдадго арһнь баһрсн цагт, тер мет тамк татлһн, әрк уулһн, наркомании, саата боллһн болн үр һарһлһн, геси-гүзәнә шарх гем, шикрин диабет, психоз, аллергоз, удан татлһта бронхит, пневмоний, олн зүсн кифекц күүнә цогц-махмудыг сулдаһад, гемтлһнә әәмшг учрана. Дару-дарунь царцдг, гормональн болн толян терапий олзлдг, амрлһна, хот эдллһнә болн күч-көлснә диг-дара эвддг, физическ болн психическ халхар даву көшдг күн нег үлү үвлин кемд темсиг, зер-земшиг баһар олзлдг болхла, нөәрнь әс хандг, унтхин өмн хот уудг, давста хот икәр эдлдг күн бас гемтх арһ бийдән учрана. Бүтү, әс серүцүлгдәг герт, тоорм-тооста һазрт, чиигтә хорад көдллһн эн туст бас эврә хилчән күргнә.

Хальмгин һазрт бод мал садв гемәр олар гемтнә. Нег үлү, келхд, Целинн, Яшалтинск болн нань чигн районуудт гемтә мал хатяр биш бәәнә. Тер учрар мал асрдг, теднә өөр көдлдг эмтнд садв гемәр гемтх әәмшг бәәнә. Терүн деер республикин ветеринарн цергллһн садв гемәс хәрлһнә көдлмшиг

Тегәд тер гем зүг оратж ик-дигддгәс келтә гемиг эмнхд күнд болна. Тиим гемтә эмтиг эмнлһиг күцәдинь, әс авхла, стационарт цагтан әс эмнүлгдхлә, мана һазрт гем тарлһнд нилчән хальдана. Тер мет районын, келхд, Яшкулин, Приютна, Советскин, Ик Буурлын садв гемин больнице баһ күчтә, кергтә тоотар мууһар агсгдад, эмтиг эмнҗ эдгәлһнә таал уга болжана. Тиим больницст эмигддг эмтн әс эдгсн деерән дангин өгтдлг эмлә иҗлднә. Иим йовдл эпидемиологическ болн гем эмнлһнә болн гемәс хәрлһнә бәәдлд харшлтан күргнә. Тиим больнице бәрхин ормд күцц әс эмигддг, удан татлһта гемтә улсин то икдүлдг тер булгудыг уурулсинь деер болх билә. Тер олн керг уга больницсин ормд садв гем эмидг аппаратурар сәәнәр теткгдсн района хоорндк ик больнице гиҗ. ВЛКСМ-ин 70 җилин санаторин үвлин корпусин нериид республиканск садв гем эмидг диспансерин филиальн янзтаһар больниц бүрдәснь сән болх билә. Зунар олзлгддг гермүдиг болхла, хөн сарас авн хулһн сар күртл гүүнә чигәһәр эмидг санаторийд хүврүлҗ болх билә. Иим үүлдвр мана республикд садв гемиг эмнлһнд тусан күргх билә, гиҗ би санҗанав.

М. СТЕКЛОВ,
эмч-фтизиатр.

Редакторин дарук А. Б. ЭРДНИЕВ.

ХАЛЬМГ АССР-ин МВД-н ЦЕРГЛЛТС ЗӘҢГЛҖӘНӘ

Давсн 1989 җилин бар сарин 25-с авн 31 күртл зака эвдлһнә болн нань чигн 50 йовдл учрв. Теднәс 26-нь тер дарунь илдкгдв. Өмнь татсн үүлиг илдксиә туск 3 зәңг ирв.

ХӨӨЧИН БӘӘРНД УЧРСН ЙОВДЛ. Бар сарин 26-д, киргцхд 23 часла Яшалтинск района Кировин нертә колхозин хөөчин нег хош деер әрк ууҗаж. Зокал мет эңүнә йовудл йоолдан һарв. Тегәд ууртан бүтн хөөч Д. П. Должиков эн эдл-ахун хөөч М.-иг толһагарнь сүкәр покж. Авсн шавасн М. дор ормдан өңгрв. Должиков бәргдв. Бар сарин 27-д 12.30 часла Приозерн района больницд «Сухотинский» совхозин М. тракторист орулгдв. Эңүг утхар шааж. Эн үүл таттлһнд хәрлгдҗәх А. күн бәргдв. А. альд чигн көдлҗәхш. Тер мет Каспийск района больницд шавта Ш. күүг авч ирла. Бас эн өдр нааран ирсн Б. күүг гесәрнь утхар шааж.

Советское селәнә автозаправочн станцд бас үүл таттлһна йовдл учрв. Энд нерьн темдг уга эмтн азд-әср йовдл һарһад. Ик Царң селәнә 2-ч ПМК-н маши залач А-г гувдж. Эн зулхла, терүг цоксн хойр күн ардаснь машин деер күцхәр көөлдв гиҗ А. герчлв. Терүнәс көлтә А. машиһән залж чадлго, келврүлв. А. эврән шав авсн уга.

Әмтнә бәәдл-җирһлин болн әрүл-мендин өмнәс 6 йовдл һарһгдв.

УЛАН ХООЛД БОЛСН ЙОВДЛ. Азд-әср әмтнә зәрнь цаг ирвәс өсәд йовнә. Ода нам эдн күүнә герт орад, чидлән үзүләд, өлгәдиг авад йовна. Үлгүрнь, бар сарин 24-д асхн 18 часла медгдго дөрвн күн М.-ин герт орад, мөңгән мадид өг гиҗәһәд, терүг гувдв. Дәкәд герин эзиг болн терүнә әрк-бүлин цуг чаедиг деесәр күләд, кевсинь, алтн билцгинь, «Победа» болн «Луч» тамһта часинь, 150 арслңгинь авад арлв. Бас хойр өдр давсна хөөн энд нерьн темдг уга әмтн Дагагроһрмин хот-хоолын лавкд нег әрстнь оңһрха һарһад орҗ. Теңдәс эдн урслг кофе, сигарет хулхалж. Эн үүл таттлһнд Т. күн харлгджала. Яшкуль селәнд болхла бар сарин 26-д 00.30 часла пуута С. А. Кошелев секәтә форточкар коммунхозин герт орад, кассин хоран үүдиг хамхлад сейфас мөңг хулхалхар бәәж. Болв эңүг бәрж авв. Бас нег өдр давхла, Элстин дорд үзгин промышленн һазрт бәәх «Хальмггражданторсхлт» трестин УПТК-н буфетд нерьн темдг уга күн орҗ. Хот эдлдг 12 үүх болн 60 пачк сигарет хулхалв. Элстин 1-ч АТП-н хот уудг герт бас медгдлго хулхачнр терзинь хамхлад орад, эндәс 30 арслң, 5 шил әрк, хот-хол авч.

«Спартак» стадиона склад муувар харулгджахиг хулхачнр бас медв. Тегәд медгддго күн складын ораһинь хамхлад, теңдәс 6 пар «Адидас» кроссовк болн 5 спортивн костюм хулхалж, бар сарин 30-д эн йовдл учрла. Тиим кевәр хулхачнр бийдән шин җилин му биш белг кев. Тавн әдр урдиь Элстин К. күүкд күүнә гертәс девлинь авад әрлж. Эн йовдлыг Астраханск областин бәәрн күн Х. Д. Гиначлатов һарһж. Утта селәнд бәәдг О. болн У. күүнә герин өөрәс сөөһәр бар сарин 17-д 191 толһа хө хулхалж. Эзн әмтн эңүнә тускар бар сарин 25-д зәңглв. Хулхач эврән хөәдинь авад ирх гиҗ эдн нәәлҗәсн болхгов. «Володарский» совхозин хөөч А.-һин хош деерәс эзнә 5 бод мал хулхалж, болв хулхач бәргдв. Тернь хөрн зурһата А. О. Апушев бәәж. С. күүнә ВАЗ машин «Прудовый» совхозд хулхалж. Эн совхозин маши залачнр А. С. Шавкаев болн Д. У. Санджиев тиим йовдл һарһж. Машинә тегәс эзнд хәрү өггдв. Элстин Вокзальная уульнцд зогсжасн «ЗИЛ» маши бар сарин 28-д һал өдрәр хулхалж. «Мелиоратор» кооперативин медлл эн бәәлә. Машиг Яшкульск района Улан Эрг селәнд олҗ авч. Хулха келһнд бәәрн С. күн харлгджана.

ЧОЛУН ХАМР — ИК БУУРЛ ХААЛЬҺИН 17-ч КИЛОМЕТРТ. Энд Яшкульск МПМК-н шофер В. С. Сангинов КамАЗ машиһән йовулҗ йовад «Красный путиловец» совхозин үкрмүдин сүргит дәврв. Эңүнә ашт 14 толһа бод мал үкв. Бар сарин 27-д Ипатовск РСУ-н маши залач А. В. Олейников Элст — Ставрополь хаалһин 25-ч километрт хаалһин хажуд һарад, машиг көлврүлв. Аштнь Олейников дор ормдан өңгрв. Е. пассажир больницд орулгдв.

Элстин Кировск тагтын алдид бар сарин 31-д 19 часла 3-ч АТП-н жолач Ю. И. Кокотко ГАЗ-53 машиһәр хааһар йовж йовсн күүг дәврв. Авсн шавасн тер республиканск больницд өңгрв. Эн күүнә нер-усинь илдкгдҗәнә. Давсн долан хонгт нег түүмр шатв.

Үүрмг әср йовдл һарһсадан 79 күн, әркдсн толәһән 109 күн административн даавр харһв. 80 күн әркәс серглһнә герт күргдв. Олн икәр хурдг ормд согтуһар ирсндән 29 күн ялла харһв. Көдлмш угаһар бәәдг 6 күн бәргдв. Күч-көлсәрн әс олсн ору авлһна 6 йовдл илдкгдв. ДНД дежурствд һарлһна үзмж 58.4 процент тогтав.

Телевизорт

ТУУЛА САРИН 9, МИГМР ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон җирһл». 3-ч серий. — 9.45 — Мультфильмс. 10.05 — Бичкдүдин нег час. 11.05 — «Эн билә... билә...» 11.25 — Кинон туск зар. 12.25 — Зар. 12.35 — Цаг. 13.00 — «Мини иньг — мөрн». 11, 12, 13-ч серийс. 15.30 — «Капитан Грантиг хәәлһн». 6-ч серий. 16.35 — Док. фильмс. 17.15 — «Көгҗм, менд!». 18.00 — «Объектив». Хамгин медәтә кинооператор Я. М. Толчанла харһлһн. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Нанд герм зүүдндм орна». Хабаровск областьд бәәх шишлң школмудын туск очерк. 19.35 — Улсин айсмуд. 19.50 — «Дон Кихотын болн Санчон җирһл». 3-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30 — «Ондаруллһн: төрмүд болн эднг хаһллһн». 22.35 — Фестивальмуд, конкурсмуд, концертмуд. 23.45 — Шин зәңгс.

Хойрдгч программ: 8.00 — Әрүн гимнастик. 8.20 — «Мадила хамдан ке, мадила әлл ке, маднас сәәнәр ке». 9.20, 10.20 — Француск келн. 9.50 — «Дуровихнә өрк-бүл». Док. фильм. 10.50 — Бичкдүдт — фильм. «Бичкндк цагин сүлзүн». 3 серийтә худ. фильм. 1-ч серий. 11.55 — Хоккей. «Чикаго блэк хоукс». (США) — ЦСКА. 13.55 — «Чини тускар». Телефильм. 18.30 — Цаг. 20.00 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 20.15 — Ритмическ гимнастик. 20.45 — Хаалһар зеткр угаһар йовхин төлә. 20.50 — Концерт. 21.30 — «Зеленый фургон». Худ. фильм. 2-ч серий. 22.40 — Фильм-концерт.

Бәәрн программ: 17.00 — «Алина». Телефильм. 17.30 — «Иван Никулин». Телефильм. 17.50 — «Тадна төлә бүрдәсн харһлт». Хол Дорд үзгин цергә округин полковник П. Ф. Агиновла кесн интервью. 18.10 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 18.20 — «Сибирск харһлтс». Киноочерк. 17.45 — Республикин өдр. (Орс келәр). 18.55 — «Дольган». Баһчудын программ.

КИНО

«РОДИНА». (Ик зал). **Однажды в Америке.** (Һурвн серий). Эклцнь: 11.00, 15.00, 19.00. Бичкдүдт кинофильм. **Полет в страну чудовищ.** Эклцнь: 9.00.

«ДЖАНГАР». Приключения Квентина Дорварда, стрелка королевской гвардии. Эклцнь: 12.00, 14.00, 16.30, 18.30, 20.30. Бичкдүдт кинофильм. **Золушка.** Эклцнь: 10.00.

«ДРУЖБА». Брак с выходными днями. Эклцнь: 16.00, 18.00, 20.00.

«ОКТЯБРЬ». (Ик зал). **Две стрелы.** Эклцнь: 15.00, 17.00, 19.00, 21.00. (Бичкн зал). **Во бору брусника.** (Хойр серий). Эклцнь: 17.00, 20.00. Бичкдүдт кинофильм. **Раз, два, — горе не беда.** Эклцнь: 10.00, 14.00.

МАНА ХАЯГ: 358000 ХАЛЬМГ АССР ЭЛСТ БАЛЬСН ЛЕНИНӘ УУЛЬНЦ 245 ҺУРВДГЧ ТАВХР

«КАЛМЫЦКАЯ ПРАВДА» — ОРГАН КАЛМЫЦКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ КАЛМЫЦКОЙ АССР ОСНОВАНА В 1920 ГОДУ ВЫХОДИТ ПЯТЬ РАЗ В НЕДЕЛЮ НА КАЛМЫЦКОМ ЯЗЫКЕ ОБЪЕМ 2 ПЕЧАТНЫХ ЛИСТА ПРИВЕДЕННЫХ К ФОРМАТУ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»

ТЕЛЕФОН редакторин 5.25.33 приемна — 5.64.41 редакторин дарукснь — 5.56.37 5.62.45 дааврта секретарин — 5.64.80 һулян партийн төрмүдин болн пропагандын — 5.54.93 селәнә эдл-ахун — 5.63.13 5.57.35 промышленн — 5.56.15 советск тосхлтын — 5.62.34 литературин болн искусствин — 5.79.76 секретариатын — 5.54.07 бичгүдин — 5.54.09 орчуллһна — 5.58.03 зәңгллһнә — 5.56.36 бухгалтерин — 5.79.60 машбюрон — 5.57.30. корректорск — 5.24.02. корпункте Каспийскд — 9.21.16 Баһ-Дөрвдт — 9.11.04 Цаһан Амнд — 9.17.81

КПСС-ин ХАЛЬМГ ТАҢҺЧИН КОМИТЕТИН ИЗДАТЕЛЬСТВ

К—00516

Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245

Заказ 53

Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил
өклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн жил
1990
Туула
сарин
10
Үлмҗ өдр
№ 6. (11019).
Үнь 3 деншг.

Бачм хаһлх төр

Нәәмәдләчнриг юңгад һундаҗахмб?

«Үсн» гидг республиканск программар колхоз болн совхоз болһнд тәвәд-жирәд үкрмүд бәрдг үснә-товарн фермс тосхгдхмн. Тер фермс бәәрн школмудын сурһульчнриг болн садикүдин бичкдүдиг үсәр тасрхан уга теткх зөвтә. Дәкәд болхла бәәрн магазидт үс, өрм, тос болн әәзгә хулдж чадх. Тегәд эн фермс тосхлһнд ик оньг өггдҗәнә.

Үснә зура уга зәрм әдл-ахус эн төриг сәәнәр хаһлжана. Болв кесг әдл-ахус болхла йир хашңгар эн төр хаһлжана. Тернь чигн учрта, юңгад гихлә үснә фермд мал бәрж өскнә гидг дашката төр, тиигчкәд терүнәс ору орхш.

Болв яһдг-кегдг болв чигн эн программиг күцәх кергтә. Тегәд Приютненск района „Центральный» совхозд эн төр хаһлх болж шиидәд. Киев балһсна проектн нег институтд үснә-товарн бичкн фермин проектн-сметн документац олж авла. Проектәр терүнд 50 толһа үкр багтхмн. Терүг тосхх тосхлтын материал, тосхачнр чигн олдв. Ахр болзгт үснә-товарн ферм өндәж босҗ ниигән ирсн әмтиг өврүлҗәлә.

Тер объект юңгад тиим түргәр тосхгдснь терүнә «вуувчнь» ода медгдв. Эклҗ тосхгдсн түрүн өдрәсн авн тер ферм партин райкомин бүртклһнд бәәж. Энд көдлх нәәмәдләчнр Василий Шаболдасин болн Александр Петриченкон өрк-бүлмүд тер өдрмүдт ик байрта бәәлә. Эдн эврәнь медлд эн объектиг авч саалин үкрмүд хәләҗ, төрскн селәнә бичкдүдиг үсәр теткхәр зүткҗәлә. Кемр дөң кергтә болхла тосхачнрт дөң болж көдлмшин йовудыг түргдүлҗәлә.

Объект әдлврт орулгдв. Тегәд терүнд орулгдх саалин үкрмүд кергтгдв. Түрүн долан хонг давв. Авч ирх болжасн үкрмүднь уга. Сар давв — өгх болсн үкрмүднь уга. Хойр сар давсн бийнь фермд үкрмүд үзгдҗәхш. Хойр өрк-бүл дөрвн сарин дотр көдлмш уга суув. Зуг үвл эклчксңә хөөн, үкр сард, саалин 20 үкр наарань авч ирв. Эннь аминь хаахин төлә гилтә кегдсн юмн болв, юңгад гихлә авч ирсн үкрмүднь гемтә болж һарв.

Совхозин һардачнр нәәмәдләчнрин ам хаахин төлә тер үкрмүд эднд һарһж өгснь лавта. Терүг медәд нәәмәдләчнрин негнь — Василий Александрович Шаболдас эн көдлмш хайж талдан көдлмшт орв. Тегәд энд Александр Иванович Петриченко һанцхарн үлдлә.

— Энд бидн эврәннь күчн-чидләрн үкрмүд орулх баазан, өвс хадһлх орман ясад, өвсән овалж авлавидн. Кех көдлмш дала. Аңа зөөдг машид күртлго зованә, ода күртл малын шег-бог арчх транспортер уга. Дуту-дундс дала, — гиж Александр Иванович Петриченко келнә.

— Үс цокдг сепаратор бәәнү?

— Сепаратор бәәнә, зуг углгдад уга. Ода деерән бидн үс баһар өгчәнәвидн. Эндр бидн авсн үсән садикд болн школд һарһж өгнәвидн. Хөөнь, хавртан һарад, үсн икәр авгддг болхла сепаратор углгдж үлү үсн цокгдж өрм, тосн һарһгдх. Ода деерән тиим арһ уга. Дәкәд ик һундл мадниг зовҗана. Шег-бог цевр- [illegible] шайтана. Келхд, проектантнр терүг күцц учртан эс авч гих кергтә. Энүг кежәх цагт мана тосхачнр эн дуту уга кеж чадх бәәсмн.

Нидн хаврас авн совхозин специалистнр маднд эн объект тосхгдсн цагт мал һарһж өгчәлә. Зуннар эн тосхгдж әдлврт орла. Зуг мал үкр сард авч иргдлә, — гиж эн эврәннь һундлари хувалцна.

— Ода эдн өөрсн үгдән эс күрсмб? — гисн миний сурврт:

— Кен медлә. Эдн Эрәсәһүр йовж саалин үкрмүд авч ирсн уга. Тедниг авч ирдг келгн-күчн эс күртсн биздлә. Эн төриг бидн, малчнр биш, совхозин һардачнр, специалистнр хаһлх зөвтә. Эдн болхла дала хот [illegible] өгчкә, 600 һар тонн силос,

Нернь райондан туурв

ПРАВИТЕЛЬСТВЕНН өөдән ачлврмуд зүүжәх ах хөөч Иван Шурткаевич Лукшановин нерн тохма мал өскдг ССР-ин Союзин 60 жилин нертә заводтан бәәтхә, Черноземельск районд туурв. Эн хөөч чадмг болн гүжрмг күч-көлсәрн төрскн теегән байжулжана. Нүүрлгч бригад төл болн ноос кирһж авлһна зураһан жил болһн давулж күцәҗн бәәнә. Эдн давсн жил чигн темдгтә күцәмж бәрв. Иван Шурткаевич эврә нөкднртәһән гүжрж көдләд нәәднр 100 хөн болһнас дундлад 105 хурһ авв. Ноос кирһж авлһна зура бас давулж күцәгдв.

Әдл-ахуд өргәр делгрсн социалистическ дөрлдәнә күүрләчнрин тоод ах хөөчнр Марван Утегеновин, Назир Салпагаровин, Багаудин Магомаевин болн нань чигн ах хөөчнрин һарджах бригадмуд йовна. Эдн чигн производствд болн бийстән бәәх көрңгиг чадмгар олзлж көдлсндән төл болн ноос кирһж авлһна жилә зураһан бас давулж күцәв.

Цуг әдл-ахуһар авад хәләвчн мана хөөчнр темдгтә күцәмжс бәрв. Совхозд бәәх нәәднр 100 хөн болһна тоод дундлад 100-д хурһн авгдв. Терүнә ашт әдл-ахун хөөдин то 20 һар миңһнд өсв. Фермсин көдләчнр 600 һар тонн үкрә болн хөөнә мах государствд хулдад, жилә зураһан давулж күцәв. Дундын чиңнүрнь дундлад 42 килограмм татдг хөд махнд орулж өгсн хөөчнр йилһән сәәнәр көдлв. Совхозин хөөчнр жилә зураһар 108 тонн ноосна цевр нөөрүл государствд хулдхин ормд 112 тонн хулдв.

Эндр өдрин һол төр олна малыг бүрдәмжтәһәр үвлҗүлһн. Эн жил мана әдл-ахуд 39 миңһн хөн болн 500 шаху бод мал үвләжәнә. Эдн 62 хош деер бәәнә. Киитнә кемд цаглань белдвр кесн мана фермсин көдләчнр эн өдрмүдт күчн-чидлән хольж көдлжәнә. Үкрчнрин болн хөөчнрин бригадмудын кесгнь үвлиг нег чигн һару утаһар давулжана. Тедн тоод Рамазан Абдулбековин, Сулейман Салиховин, Марван Утегеновин, Багома Багомаевин болн нань чигн ах хөөчнрин, ах үкрчнрин һарджах бригадмуд йовна. Эдн белдсн хотыг болн теегин идгиг чадмгар олзлжана.

Нәәднр хәд хәләжәх хөөчнрин көдлмш улм икджәнә, даавриь өөдлҗәнә. Эн хавр мана әдл-ахуд 19 миңһн хөн хурһлхмн. Тегәд нәәднр 100 хөн болһна тоод дундлад 96 хурһн авгдх гиж темдглвидн. Үлгүрнь, Иван Шурткаевич Лукшановин, Багаудин Магомаевин, Назир Салпагаровин болн нань чигн ах хөөчнрин һарджах бригадмуд нәәднр 100 хөн болһнас баһ гихдән 105-д хурһ авхар темдглв. Келсн үгән хөөчнр өөдән һарцта күч-көлсәрн иткүлҗәнә. Тегәд элвг болн чаңһ-чирг төл авхин төлә хөөчнр эн өдрмүдәс авн цугинь кежәнә. Эн туст әдл-ахун һардачнр болн специалистнр, партин болн профсоюзн организацс үүлдврән шунмһадулжана.

Н. КЛОЧКО,
Черноземельск района тохма мал өскдг ССР-ин Союзин 60 жилин нертә заводын ах зоотехникч.

Җилиг яһҗ эклҗәнәвидн

Күч-көлсәрн олсн тоомср

Мана республикин әдл-ахусин хөөчнр дунд ах хөөч болж көдлжәх күүкд улсин тонь цөөкн. Болв теднә негнь — Х. В. Магомедова Ики-Бурульск района «Зултурганский» совхозд көдлнә. Хәрн тавн жилин эргцд эн күүкд күн авальтаһан хамдан хөд өсклһнд көдлжәнә.

Хадижат Будайчиевнан авальн Ахмед-Гаджи Курбанов ах хөөч болж урднь көдлжәсмн. Тиигхд эн түүнә нөкд болж көдлжәлә. Хәәнь гемин шалтгар залунь өңгрхлә, отариг бий деерән даав. Тиигж Х. Магомедова ах хөөч болсмн.

Энүнә өрк-бүлнь ик, болв ни-негн. Ик күүкнь Патимат хәрд һарла. Ода эдн экиннь һарджах бригадт көдлнә. Наадк долан үрнәснь хойрнь ах сурһуль дасжана. Наадксн школд орна.

Олн үртә эк ах хөөч болж көдлнә гидгтн гиигн юмн биш. Болв олн жилд ах хөөчин нөкд болж көдлсд байн дамшлт хоршасн А. Магомедовад хөөчин көдлмш күнд биш. Тегәд чигн энүнд даалһгдсн кергиг күцц сәәнәр күцәнә. Энүнә һарджах бригад нүүрләчнрин хамһд йовна. Бригадын коллективин бәрсн күцәмжс терүнә герчнь болжана.

Давсн жил Х. Б. Магомедован һарджах бригад зун хөн болһнас 104 хурһ авв. Хөн болһнас дундлад тавн килограмм шаху ноос кирһж авсмн. Хөөдәс авсн төлән бүрн-бүтн хадһлв. Эн бригадын коллектив эн жилин үвләс чигн хөөдән һару угаһар авч һарад, хөөдәс элвг төл авхин төлә цугинь кежәнә. Эрт намрар эврәннь чидләрн малын хаша-хаацан ясж авла. Үвлин кемд күрм малын шүрүн хот белдлә.

Үвлин эн өдрмүдт хөд урдк кеварн теегт идшлнә. Хөөдин чинән-чидлнь сән. Хөөдән үвләс һару угаһар авч һархин төлә бригадын коллектив цугинь диигтә-даратаһар күцәнә. Тегәд чигн Хадижат Будайчиевна әдл-ахун коллектив дунд ик тоомсртад бәәнә. «Зултурганский» совхозин малчнр энүг АПК-н таңһчин профсоюзн конференцин делегатд суңһла. Конференц деер нүүрлгч хөөч Х. Магомедоваг профсоюзин халхин таңһчин комитетин членд суңһв.

БУРМИСТРОВИН Б.

Үвлзүллһнә йовуднь сән

Республикин цуг малчнр мет малан үвләс һару угаһар авч һарад, элвг төл авхин төлә Малодербетовск района Чапаевин нертә совхозин хөөчнр шунж көдлжәнә. Әдл-ахун 1-ч тойгта фермин ах хөөчнр-ветеранмудын Н. Г. Болдыревин, С. К. Бадмаевин, 2-ч тойгта фермәс М. М. Бачнкаевин, 3-ч тойгта фермәс Б. М. Басановин, К. Д. Отыковин хошмудар хөд үвлзүллһн күцәмжтәһәр давжана.

Ветеранмудас үлгүр авч әдл-ахун баһ наста ах хөөчнр А. Д. Лиджиевин, Н. С. Манджиевин, Р. Б. Басангорин, В. Меркиевин, Х. Бадмаевин һарджах бригадмудын коллективс өөдән һарцтаһар көдлжәнә. Үвлин эклцәс авн баһ наста ах хөөчнр малан нег чигн толһа һару угаһар хадһлжана. Әдл-ахун малчнр — ветеранмудын бат селтән өсжәнә. Баһчуд терүг күч-көлснә өөдән күцәмжсәрн иткүлжәнә.

БАДМУШИН Б.

Бәәц ясрх зөвтә

Цаһан Амна типографин коллектив нидн жилин производственн зурасан үзмжтәһәр күцәһәд района промышленн предприятьмуд дунд нүүрлгч ормиг зөвтәһәр эзлв. Нидн жил эдн 57,9 миңһн арслңга продукц һарһв, эс гиж эннь жилә зураһас миңһн арслң үлү болж һарв.

— Мана типографин күч-көлснә болн бәәцин таал му гиж келх кергтә. Бәәрлжәх бәәрнь хуучн, уутьхн, оборудованнь бас элж йовна. Зуг энд көдлжәх әмтн эврә кергән сәәнәр медлг учрар, көдлмшән үнн седкләсн күцәдг төләдән коллектив сар болһна зураһан күцәнә, — гиж типографиг хойр җил һарджах Александр Сангаджиевич Хамаев келнә.

— Коммунистнр нүүрлгч нилчән үзүлдг учрар мана коллектив тиим ашмуд бәрдг болв. Типографин коллектив арвн тавн күүнәс тогтна, эн тооһас тавнь партин член. Тедн дундас коммунистнр барлач Таисия Николаевна Бирюкова, линотипистк Людмила Борисовна Зедеева өөдән һарцта күч-көлсәрн ончрна, — гиж партийн бүгин бүрдәһәч Н. И. Сидорова күүндврт орлцв.

Болв шунмһаһар көдлдг әмтн дунд партгруппорг эврә нерән заасн уга. Надежда Ивановна энд хөрн жилин эргцд линотипистк болж көдлжәнә, эн эврә кергән дангин ардһ орж күцәнә. Партгруппорг болсн деерән Н. И. Сидорова партин района комитетин член болна. Тегәд производственн кергүдлә партийн көдлмшиг бас күцәх кергтә болна.

Типографин директор А. С. Хамаев күч-көлснә болн бәәцин таалыг шалһв. Цен цагас эн чигн дуту уга кегдх гиж иңж болхмн. Юңгад гихлә, эн жилин түрүн кварталд типографь шин герт орхмн.

И. ХЕЧИЕВА,
мана эврә корр.

Шин бүүрән йөрәв

Моһа жил давад, туужд орж одв. Болв тер жилд кегдсн кергүд әмд әмтнд үлдв. Яһад гихлә күмн әмтнә бәәдл-жирһл нег жиләр тогсдмн биш. Тегәд давсн 1989 жил Яшкульск района «Ростовский» совхозин ах хөөч Магомед Багандович Абдулаевин һарджах бригадын ямаран болснь авад хәләхмн.

Илднь келхд, жил му болсн уга. Эн бригад нидн жил түрүн болж хурһлх үедин отар хәләлә. Учр тиим болвчн хөөчнр производствд болн бийстән бәәх эв-арһиг чадмгар олзлж көдлсндән нәәднр 100 хөн болһнас дундлад 90 хурһ авч өскв.

Болв хамгин темдгтәнь — шин бүүрән йөрәлһн болв. Бригадын член жилин чилгчәр һурвн патьрта шкл ик болн сарул герт орв. Эн гер халун усар дулалгддгнь хөөчнрт таасгдв. Бәәцин сән таал хөөчнрт өөдән һарцта күч-көлснә шин омг үүдәжәхд маһд уга. Нәәмн үртә ах хөөчин өрк-бүлд нег улу сән болв. Үүнә көвүнь Магомед-Расул гер авчкад эцктәһән көдлжәнә.

Ах хөөч М. Б. Абдулаев эн шин жилд чигн темдгтә күцәмжс бәрж көдлхәр бәәнә. Үлгүрнь, нәәднр 100 хөн болһнас дундлад 105 хурһ авхар темдглжәнә. Ноос кирһж авлһна зураһан чигн давулж күцәх санатә.

С. КОТОРОВ.

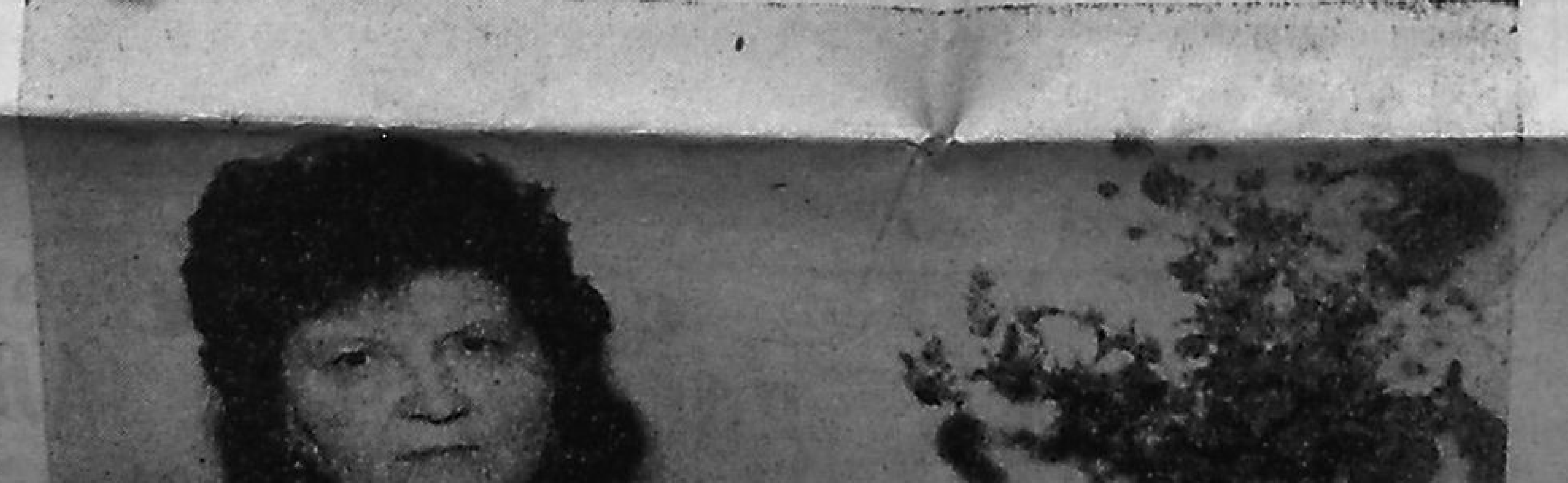

Селәнә багш

Октябрьск района «Ижл» совхозин дундын школд 26 һар жилин туршт С. С. Горобцова физикин болн этикин багш болж көдлжәнә.

Светлана Сергеевна кичәл болһнд йир даавртаһар бәәлднә, школын программин материалмуд олзлсн деерән эврәннь халхар һардг шиншлң литератур эн оньдан оньгтаһар шинжләд, медж авсн тоотан дарунь сурһульчнрт заан өгнә.

Школын һардврин келсәр,

СССР-ин МИД-ин пресс-центрт

Туула сарин 8-д Москвад болсн даранн брифинг деер журналистнр Литовск ССР-т КПСС-ин ЦК-н элчнрин баг — КПСС-ин ЦК-н даранн биш Пленумд орлцачнр олсн йовдлар икәр соньмсв. Эн пленум цаарандан болхмн гиһәд келгдчксн бишии. СССР-ин МИД-ин зәңглһнә залллтын начальник Г. И. Герасимов корреспондентнрин сурврмудт хәрү өгхләрн Вильнюст КПСС-ин ЦК-н Политбюрон член, КПСС-ин ЦК-н секләтр В. А. Медведев, КПСС-ин ЦК-н Политбюрон член, СССР-ин Министрмүдин Советин Ахлачин негдгч дарук Ю. Д. Маслюков, КПСС-ин ЦК-н члед Е. П. Велихов, В. В. Григорьев, В. Г. Колесников, В. А. Купцов, Г. А. Ягодин, КПСС-ин лж һарн.

Совхозин һардачнр нәәмдлчнрин ам хаахин төлә терүг медәд нәәтер үкрмүд эднд һарһж өгснь лавта. Терүг медәд нәәмдлчнрин негнь — Василий Александрович Шаболас эн көдлмш хайж талдан көдлмшт орв. Тегәд энд Александр Иванович Петриченко һанцхарн үлдлә.

— Энд бидн эврәннь күчн-чадлрн үкрмүд орулх баазан, өвс хадһлх орман ясад, өвсән оваљж авлавидн. Кех көдлмш дала. Аца зөөдг машид күртлго зована. Ода күртл малын шег-бог арчх транспортер уга. Дутү-дундс дала, — гиж Александр Иванович Петриченко келнә.

— Үс цокдг сепаратор бәәнү?

— Сепаратор бәәнә, зуг углглад уга. Ода деерәи бидн үс баһар өгчәнәвидн. Эндр бидн авсн үсән садикд болн школд һарһж өгнәвидн. Хөөнь, хавртан һарад, үсн икәр авгддг болхла сепаратор углгдж үлү үсн цокгдж өрм, тосн һарһгдх. Ода деерән тиим арһ уга. Дакад ик һундл мадниг зоважана. Шег-бог цеврлдг арһ уга. Үкрмүд зогсдг ормд теднә шег-бог арчх транспортер багтхш. Тер көдлсн цагтан малын келигь шавтана. Келхд, проектантнр терүг күцц үчртан эс авч гих кергтә. Энүт кежәх цагт мана тосхачнр эн дутүг уга кеж чадх бәәсмн.

Нидн хаврас авн совхозин специалистнр маднд эн объект тосхгдсн цагт мал һарһж өгчәлә. Зунар эн тосхгдж эдлврт орла. Зүт мал үкр сард авч иргдлә, — гиж эн эврәннь һундларн хувалцна.

— Ода эдн өгсн үгдән эс күрсмб? — гиск мини сурврт:

— Кен медлә. Эдн Әрәсәһүр йовж саалин үкрмүд авч ирсн уга. Тедниг авч ирдг көлгн-күчн эс күртсн бәәдлтә. Эн төриг бидн, малчнр биш, совхозин һардачнр, специалистнр хаһлх зөвтә. Эдн болхла дала хот зөөһәд өгчкв. 600 һар тонн силос, өвсн бәәнә. Малд делгх солом чигн бәәнә. Шидр совхозин малын ах эмч болн зоотехникч хойр ирлә. Эндр мана медлд бәәх малыг авчкад теднә ормд һунжд авч ирх болж үг өглә. Түрүн авгтан хөрн һунж авч ирх болж келлә. Наадксинь хөөннь авч ирх болла. Эн саамд келсндән эдн күрәд чигн бәәх. Кемр эдн келсндән күрхлә көдлмш маднд һарх. — гиж үснә-саалин фермин һардач Александр Иванович Петриченко келнә.

Партин Приютненск райкомин бүртклһнд бәәсн эн тосхлтыг «Центральный» совхозин администрац адһмтаһар, ахр болзгт тосхчкхвидн гисн рапорт өгчкәд, цаарандь энүгән юуни төлә тосхсан мартсн бәәдлтә. Терүнд бәрж саах үкрмүд өглго дөрвн сарин эргцд нәәмдлчнриг һундав. Ода бийнь тедн өгсн үгән күцц күрәд уга. Тегәд чигн хойр өрк-бүлин негнь көдлмшәсн һарч одла. «Центральный» совхозин һардачнр кезә күртл нәәмдлчнриг һундахар бәәхмб?

Б. ДЖЕНГУРОВ,
журналист.

то 20 һар миңһнд өсв. Фермсин көдләчнр 600 һар толн үкрә болн хөөнә мах государствд хулдад, жилә зураһан давулж күцәв. Дундын чиңнүрнь дундлад 42 килограмм татдг хөд махид орулж өгсн хөөчнр йилһән сәәнәр көдлв. Совхозин хөөчнр жилә зураһар 108 тонн ноосна цевр нөөрүл государст-

тол авхин төлә хөөчнр эн өдрмүдәс авн цугинь кежәнә. Эн туст эдл-ахун һарзр болн специалистнр, партийн болн профсоюзн организацс үүлдврән шунмһадулжана.

Н. КЛОЧКО,
Черноземельск района тохма мал өскдг СССР-ин Союзин 60 жилин нертә заводын ах зоотехникч.

дован һарджах бригад хөн болһнас 104 хурһ авв. Хөн болһнас дундлад тавн килограмм шаху ноос кирһж авсмн. Хөөдәс авсн төлән бүрн-бүтн хадһлв. Эн бригадын коллектив эн жилин үвләс чигн хөөдән һару угаһар авч һарад, хөөдәс элгг төл авхин төлә цугинь кежәнә. Эрт намрар эврәннь чидләрн малын хаша-хаа-

масвин һарджах бригадмудын коллективс өөдән һарцтаһар көдлжәнә. Үвлин эңгнцәс авн баһ наста ах хөөчнр малан нег чигн толһа һару угаһар хадһлжана. Эллахун малчнр — ветеранмудын бат селгән өсжәнә. Баһчуд тергүг күч-көлснә өөдән күцәмжсәрн иткүлжәнә.

БАДМУШИН Б.

ра нерән зәәсн уга. Надежда Ивановна энд хөрн жил линотипистк болж көдлжәнә, эн зәрә нерәни дангин ардн орж күцәнә. Партгруппорг болсн деерән Н. И. Сидорова партин района комитетин члең болна. Тегәд производственн негүдлә партийн көдлмшиг бас күцәх кергтә болна.

Типографин директор А. С. Хамаев күч-көлснә

[illegible] Матомед-Раул [illegible]

Ах зәәч М. Б. Абдулаев эн шин жилд чигн темдгтә күцәмжс бәрж иджахар бәәнә. Үлгүрнь, эндр 100 хөн болһнас дундлад 105 хурһ авхар темдглжәнә. Ноос кирһж авлһнд зураһан чигн давулж күцәх санта.

С. КОТОРОВ.

Селәнә багш

Октябрьск района «Ижл» совхозин дундын школд 26 һар жилин турш С. С. Горобцова физикин болн этикин багш болж көдлжәнә.

Светлана Сергеевна кичәл болһнд йир даавртаһар бслднә, школын программин материалмуд олзлсн деерән эврәннь халхар һардг шинҗлә литератур эн оньдан оньгтаһар шинжләд, медж авсн тоотан дарунь сурһульчнрган зааж өгнә.

Школын һардврин келсәр, С. С. Горобцован кичәлмүд йир сонньнар давна, шин тәр хәләлһнд цуг сурһульчнр шуунмһаһар орлцна. Эн туст сәәнәр агсгдсн физикин кабинетын материалмуд багшт нөкд болна. Келхд, физикин кабинет — школын хамгин сәч кабинетмүдәс негнь.

С. С. Горобцова бас тер мет школын олна көдлмшт чигн орлцна. Эн — 7-ч классин һардач болж үүлдмә. Терүнә һардврт бәәх класс школлән гүн медрләрн, шуумһа олна көдлмшәрн даңгин өнчрна.

ЗУРГТ: Октябрьск района «Ижл» совхозин школын багш С. С. Горобцова.

Р. Астахован цоксн зург.

СССР-ин МИД-ин пресс-центрт

Туула сарин 8-д Москвад болсн дарани брифинг деер журналистнр Литовск ССР-т КПСС-ин ЦК-н элчнрин баг — КПСС-ин ЦК-н дарани биш Пленумд орлцачнр олсн йовдлар икәр соньмсв. Эн пленум цаарандан болхмн гиһәд келгдчксн биший. СССР-ин МИД-ин зәңгллһнә заллтын начальник Г. И. Герасимов корреспондентнрин сурврмудт хәрү өгхләрн Вильнюст КПСС-ин ЦК-н Политбюрон член, КПСС-ин ЦК-н сегләтр В. А. Медведев, КПСС-ин ЦК-н Политбюрон член, СССР-ин Министрмүдин Советин Ахлачин негдгч дарук Ю. Д. Маслюков, КПСС-ин ЦК-н члед Е. П. Велихов, В. В. Григорьев, В. Г. Колесников, В. А. Купцов, Г. А. Ягодин, КПСС-ин ЦК-н членә кандидат В. В. Никитин, КПСС-ин Централь Шүүврин Комиссин член М. А. Ульянов, СССР-ин улсин депутатнр И. А. Каримов болн Б. И. Олейник одв гиж келв.

Нарт делкән политикд ода болжах йовдлмудас НРБ-д болсн йовдлмудт журналистнрин оньг тусхагдв. Орн-нутгт бәәх тюркск келн әмтнә болн мусульманск әмтнә туст һарсн хажһр йовдлмудыг уурулхин туск шиидвр Болгарин Государственн совет болн Министрмүдин Совет һарсн жилин бар сарин чилгчәр авла. «Этническ ни-неги болгарск келн әмт» күчнәс тогтахар урдк һардврин күцәсн кампань ик гидг политическ эндү бәәсмн гиж эн документд келгджәнә. НРБ-н Госсоветин болн Совмина авсн эн шиидвриг обществ таасад, дөңнжәнә. Иим ухан-тоолвран политическ партьс болн жисәд, формальн биш организацс медүлв. Тиигв чигн болгарск әмтнә зәрмнь, хамгин түрүнд тер хойр келн әмтнә багмудла хамдан бәәсн областьмудт, тер шиидвриг таасжахш. Шин болгарск һардврин авсн эн шиидвриг демократизацин, зөв-йосна социалистическ государств тогталһна, цугевропейск процессин кемжәнд кесн бооцаһан күцәлһнә халхд кегджәх ишкдл гиж бидн тоолжанавидн, гиж Г. И. Герасимов келв.

Туула сарин 9-д Софияд СЭВ-ин 45-ч сессь секгдхин тускар келхләрн, энти правительствсин толһачнрин кемжәнд болжах «оңдаруллһна янзта» һурвдгч харһлт гиж Г. И. Герасимов темдглв.

ФРГ-н һазадын кергүдин министр Г.-Д. Геншер, Испаня һазадын кергүдин министр Ф. Ф. Ордоньес болн Францин президент Ф. Миттеран эн жил Хельсинкд 2-ч Цугевропейск селвлцә кехин туск селвгиг дөңнв гиж эн темдглв.

(ТАСС).

Моһа сарин 4-д суңһвр болхмн

Әмтнә өөдлжәх шунлтын таалд

Моһа сарин 4-д болх суңһврт белдлһнә кем хойрдгч девсңгдән орв. РСФСР-ин улсин депутатнрин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн бәәрн Советмүдин улсин депутатнрин кандидатнриг зааж темдглһнә хургуд давв. Ода тедниг темдглж бичлһәр суңһврин округудын комиссьмүдин сүүрмүд болжана. Энүнлә ирлцүлж суңһврт белдлһнә түрүн девсңгин ашмудын тускар эврә ухан-тоолвран келж өгхиг мана корреспондент Хальмг АССР-ин Деед Советин Президиумин бүрдәмжин эңгин заведующ Г. В. БЕЛАШОВИГ сурв.

— Геннадий Васильевич, тана тоолврар, суңһврт белдлһнә түрүн девсң яһж давв?

— Олн зүсн девсңгин Советмүдт улсин депутатнрин кандидатнриг зааж темдглһнә үүлдвр, мини хәләцәр, йоста демократическ таалд давв. Депутатнрин нилчнь хүврҗәхиг меджәх улсин шунлтнь өөдлжәнә. Тегәд чигн эврә элчнрән нерәлсн күч-көлсч коллективсин хургуд, олна организацсин пленумс урднь болдг хургудас әмтнә шунлтар йилһрәд, зүтклдәнә, өргн күүндвр келһнә бәәдлд давснь сән. Тегәд чигн улсин бәәдл-жирһлин эркн чиртә төрмүдиг хаһлж чадх элчнрән әмтн шүүж авх гисн иш өөдлжәнә.

— Нег мандатд депутатын нег кандидат зааж темдглгдсн, тегәд альтернатив уга үлдсн округуд бәәнү?

— Йир цөөкн. Хәләтн, Элстд Хальмг АССР-ин Деед Советд суңһлһар суңһврин 37 округас зуг негиднь депутатын нег кандидат заагдв. Элст балһсна Советд суңһлһар суңһврин 150 округас депутатын хойр кандидатд зааж темдглгдсн нег чигн округ уга, цуг округудар һурвн болн терүнәс үлү кандидат темдглгдв. Нам нег мандатд 22 кандидат заагдсн округуд бәәнә. Энүг яһж үнлж болх? Әмтн бийснь шүүвр кетхә.

Советмүдәр йилһж келхлә, иим бәәдл тогтсн бәәнә. РСФСР-ин Деед Советд суңһлһар суңһврин зурһан округар депутатнрин 58 кандидат, Хальмг АССР-ин Деед Советин 130 мандатд 361 кандидат зааж темдглгдсн бәәнә.

— Бәәрн Советмүдин депутатнрин кандидатнр зааж темдглһнә халхар бас тиим болҗану?

— Уга, эн туст бәәдл невчк талдан болв. Альтернатив уга үлдсн округудын тоо ик. Келхд, районын Советмүдт 347 округар, балһсдын — 41, селәдин — 234 болн поселкудын Советмүдин 94 округар депутатын нег мандатд нежәд кандидат заагдв. Тегәд хамгин ик ноолдан РСФСР-ин болн Хальмг АССР-ин Деед Советмүдт суңһгдхин төлә болхнь маһд уга. Элст балһснд чигн эн ноолдан бас шунж кегдх — энд суңһврин 130 округар депутатнрин 562 кандидат мандат авхин төлә дөрлдх.

— Тегәд ут-тоодан депутатнрин кеду кандидат зааж темдглгдв?

— РСФСР-ин болн Хальмг АССР-ин Деед Советмүдин депутатын нер зүүхин төлә кеду күн марһлдхинь деер келчкләв. Республикин бәәрн Советмүдт болхла, ут туршдан 2939 мандатын төлә ноолданд 4529 кандидат орлцх.

— Бәәрн Советмүдт болх суңһвр урдк суңһврмүдәсн юуһарн йилһрҗәнә?

— Селәдин Советмүдин улсин депутатнрин кандидатнриг суңһлһн олн мандатн системәр кегдх. Тернь юн болжахмб? Тер Советмүдин суңһачнр суңһврин өдрлә депутатнрин цуг кандидатнр зергләд бичгдсн нигенги списк авад, дөңнжәх күүнә неринь үлдәһәд, бурушажах күүнә неринь хусад дууһан өгх. 78 селәнә Советин әмтн тиигж суңһх болж шиидв, наадк 24 селәнә Советин әмтн авъяс болсн — нег мандатта арһар депутатнриг суңһх.

Келхәс, эн мини келсң цуг то депутатнрин кандидатнриг зааж темдглснә хөөн диглгдсн то болжана. Суңһврин округудын комиссьмүд кандидатнриг темдглж бичснә хөөн теднәс орж ирх протоколмудар эн то диглгдх. Суңһврин туск заңһд эвдгдсн болхла, комисс терүг темдгләд, кандидатыг юңгад темдглж эс бичжәхин учринь заах зөвтә.

— Тегәд чигн Хальмг АССР-ин Деед Советд суңһлһар Централь суңһврин комиссьт маднла энүнә тускар күүндвр кехәр седсн уга. Учрнь тиим болжану?

— Тиим чигн болх.

— Геннадий Васильевич, иргч депутатнрт заагдсн улсин социальн хань ямарамб?

— Үлгүрлхд, Хальмг АССР-ин Деед Советд заагдсн әмтн дунд 50 күүкд күн, КПСС-ин 288 член, 5 комсомолец, 45 көдлмшч, 14 колхозник бәәнә. Района Советин депутатнрин кандидатнрас 266-нь — күүкд улс, 694-нь — КПСС-ин члед, 58-нь — комсомольцнр, 234-нь — көдлмшчнр, 78-нь — колхозникуд. Селәдин, поселкудын, балһсдын Советмүдт күүкд улс, эгл көдлмшчнр баһ бишәр зааж темдглгдв.

Суңһврт белдлһнә кем йилһгч девсңгдән орв. Депутатнрин кандидатнр темдглж бичгдж, әмтнлә харһлт келһән эклжәнә. Эн үүлдвр урдкаснь улм демократическ таалд кегджәнә. Кенд иткхән, кен эднд сән тусан күргхинь, государственн йосна органмудт кениг суңһхинь әмтн бийснь эврә тоолвран медүлж йилһжәнә. Демократь — үүлдврт гисн үгмүд хооси дуудвр болдган уурв.

Күүндвр кеснь
НАМРИН А,
мана корр.

Кандидатнр темдглгдж бичгдҗәнә

Хальмг АССР-ин Деед Советд суңһлһар 22-ч тойгта Вокзальн суңһврин округин комиссин сүүр болв. Эн округ «Калмстрой» негдлтд бәәршлжәнә. Суңһврин округин комиссин ахлач С. Г. Бембеков сүүриг секәд, комиссин чледиг сүүрт хәләгдх төрлә таньлдулв. Эн округар депутатын хойр кандидат зааж темдглгдлә — «Рембыттехника» заводын директор В. А. Лебеденко болн «Калмстрой» негдлтин һардач Н. Е. Поздняков. Эдниг зааж темдглсн күч-көлсч коллективсин элчнр эн сүүрт бас орлцв. «Рембыттехника» заводын эрдмч-ювелир А. Г. Дорджиев иигж келв: «Валентин Андреевич Лебеденко мана заводт тавн сардан көдлжәнә. Энүнә һардврт заводын көдлмш ясржана».

«Калмстрой» негдлтин техническ әңгин һардач Л. Г. Ильенко депутатын эврә кандидатын тускар цаалһв: «Николай Ефимович Поздняковиг мана коллектин арв һар жилдән медна».

Хальмг АССР-ин Деед Советин депутатын кандидатнрт В. А. Лебеденко болн Н. Е. Поздняков нег дууһар темдглж бичгдв.

САККАН А.

Нагорн Карабахд бәәдл ясрҗахш

СТЕПАНАКЕРТ. (ТАСС). Нагорн Карабахд бәәдл ясрҗахш. Областин әмтн бәәдг зәрм пунктст, тер тоод Степанакертин захар, сөөһәр халдан болад бәәнә. Хаалһар йовсн машидиг чолуһар шивәд, халдад бәәнә. Әмт бәрж авад тәвлго бәәдг йовдлмуд икдж одв.

Коммуникационн тосхлтст, улсин эдл-ахун объектст хар саната йовдл һарһдгнь бас икдж одв. Туула сарин 4-д НКАО-ла хоша бәәх Агдам балһсна болн автономн областин Аскеран балһсна хоорндк автомобильн хаалһ деер бәәх төмр-бетонн тагтыг хаһрулв. Туула сарин 7-д НКАО-н Аскеранск района Ходжаллы гидг селәнә өөрк төмр хаалһин тагтыг хәләж манжасн цергчнриг автоматическ зер-зевәр хойр дәкж хав. Дотр-дундын кергүдин цергчнр өмнәснь бас хав. Күн хорсн уга. Эн өдр талдан нег төмр хаалһин тагт — Агдамас тавн дуунад бәәсн тагт бас хаһрв. Төмр хаалһ, тагтын бәхнс хамхрв. Автономн областюр улсин эдл-ахун аца зөөдг составмуд йовжахш.

Иим бәәдлд НКАО-н онц залврин Комитет болн СССР-ин Министрмүдин Советин даалһврар 1989 жилин бар сарин 4-д бүрдәсн союзн оперативн штаб областиг цергә болн гражданск авиацин дөңгәр хот-хоолар, эмәр, хамгин икәр кергтә болдг эд-таврар теткхин төлә кергтә кергүүлдвр күцәжәнә.

СССР-ин Министрмүдин Советд

СССР-ин Министрмүдин Совет ювелирн кегдлмүдин болн үнтә металл орулж кегддг кегдлмүдин үниг туула сарин 10-с авн 50 процентд үнтәрүлхин туск шиидвр авв. Әмтнәс хулдж авдг үнтә металлын үннь бас иигж үнтәрхмн.

Энүнәс орсн немр ору 1990 жилд социальн программст мөңг һарһж өгхин төлә олзлгдхмн.

ОЛНА ТООЛВРИГ МЕДЛҺН—ҮҮЛДВРИН БАТ УЛ

Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач Б. Ч. Михайловла болсн харһлтас

Одахн партин таңһчин комитетин политическ сурһулин Герт Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач Б. Ч. МИХАЙЛОВЛА, республикин министерствсин болн ведомствсин һардачнрла болсн харһлтын тускар мана газет зәңгллә. Эн харһлтын тускар улм тодрхаһар келж өгхәр бәәнәвидн.

Хальмг АССР-ин Деед Советин болн улсин депутатнрин бәәрн Советмүдин шин хань суңһлһна өдр өөрдәд йовна. Тегәд чигн республикин правительствин, һардгч органмудын күцәҗәх үүлдврин тускар суңһвр угтгч хургуд деер әмтн соньмсж, олн сурврмуд өгнә. Тер мет шалһгч темдгүд чигн баһ бишәр кегднә. Эн учрар республикин Министрмүдин Советин Ахлачла, нань чигн һардачнрла кесн эн харһлт кесг сурврмудт цәәлһвр өгв гиж темдглх кергтә. Энд заагдсн то-дигмүдиг, үлгүрмүдиг суңһачнр дунд кегдҗәх цәәлһврин көдлмшт чигн олзлж болхмн.

Республикин правительствин үүлдврин тускар Б. Ч. Михайлов ахрар келж өгв. Өдгә цагт селәнә эдл-ахун эдл-уушиг дор ормднь эдл-бод кеһәд, белн продукц һарһлһна тер тәвгдҗәнә. Аштнь авчах олз-оруг холванд өскх арһта болхвидн. Тиим күцлтәһәр арсна сырье эд-бод кедг предприятин тосхлт эклҗәнә. Җилдән 300-сай арслңга белн продукц эн кеж һарһхмн. Тер продукцнь делкән рынкд һарч чадх чинртә болх зөвтә. «Энергия» негдлтин филиалын тосхлтын тускар бас келгдв. Троицк арсна фабрикд югославск оборудовань углад, шин технологий олзлхмн. Аштнь өөдән чинртә продукц һарһад, фабрик орунһан икдүлх зөвтә. Элстд болн Каспийскд өлгмр хувцна фабрикүд, Цаһан-Амнд нексн эд һарһдг фабрик тосхгдхмн.

Одахн финск фирмин элчнрлә бооцан батлгдв. Җилдән 100 миңһн тонн арсна сырье эд-бод кедг линий эдн мана республикд тосхх зөвтә. Лу сард финнмүд эврә продукцан авч ирж үзүлхмн.

Колбас кедг, үс эд-бод кедг, әәзгә һарһдг микрокомплексмүд тосхлһн хәләгдҗәнә. Тер мет темс эд-бод кедг, зер-земш, мөңгрс хагсадг оборудовань хулдж авхмн. Цуг эн тоот селәнә эдл-ахун эдл-уушин геедрлтиг баһрулх.

Бәәрн әмтиг усар тетклһнә төрин тускар Б. Ч. Михайлов келв. Өдгә цагт Левокумск бәәрнәс усна сурвлжн тосхгдҗана, давсн җил 200 миңһн арслңга көдлмш күцәгдв. Эн тосхлтыг 1991 җилд төгсәхмн. Республикин социальн-экономическ делгрлтин кесг төрмүд хаһлһнд СССР-ин улсин депутатнр ик дөңгән күргҗәнә. Үлгүрнь, үүрмүд В. М. Бимбаев, Д. Н. Кугультинов, В. Н. Очиров кесг тер хаһлхд илт тәвцән орулв.

Газар тетклһн бас ик нәрн төрт хүврж йовна. Икбуурла бәәрнә көрң баһрад ирв. Тегәд ода балһсна котельнс шалдрң түләнд орулгдҗана. Эндр 6 котельн орулгдв, цуг тооһарн 18 котельн шалдрң түләнд орулгдх зөвтә. Балһсна әмтн учрсн бәәдлиг медж, газиг әрвнәр олзлх зөвтә, гиж оратор темдглв.

Эдл-ахун төрмүд заагт үр Михайловин келсн үгд хальмг келнә төр орман олсиг онц темдглх кергтә. Юңгад гихлә урднь мана республикин һардачнр эврә төрскн келнә тускар саначрхж келсиг сонсх арһ учрдго билә. Хальмг кел дасхлһиг ясрулхин, өргҗүлхин төлә ямаран керг-үүлдврмүд темдглҗәхиг Министрмүдин Советин Ахлач зааж келв. Үлгүрнь, радиоһар болн телеүзгдләр төрскн келәр өгчәх сонсхврмудын то зөвәр икдхмн. Сурһулин шин дегтрмүд белдҗәнә. Болв һоллгчнь болхла, бидн хоорндан хальмг келәр күүндх зөвтәвидн, гиж эн темдглв. (Болв мана республикин һардачин үг дахулад нег һундлан келхәр седләв. Олна хургт үг келхләрн, мана һардачнр үлгүр гиж газетмүдт барлгдсн эс гиж даруһас барлгдх материалмуд нерәднә. Болв тер цагт орс келәр һардг газетин нерн заагдна. «Хальмг үннг» болхла эдн мартчкна. Хальмг келәр һардг газет бәәснь аль угань эдид йилһл уга бәәдлтә. Үр Михайлов чигн эн «авъясиг» батар бәрәд, хальмг газетиг үгдән орулсн уга.)

Зуг чикднь келхлә, мини һундлыг хәрүлсн байрта, нам өврң нег йовдл учрв. Төрнь ним йовдл. Харһлтын чилгч алднд хальмг келнә тускар күүндвр һарсн цагла, үр Михайлов нег цөн үг хальмгаһар келв. Энүг дахад, партин таңһчин комитетин секләтр үр Басанов чигн төрскн келәрн цөөкн үг амлв. Тууҗд орм дүңгә йовдл гиж санх кергтә. Юңгад гихлә хөр шаху җилдән газетд көдлж йовнав, кесг олн хургт мана һардачнриг соңсж, тедна келсинь хальмг келнд буулһж бичләв, болв нег чигн һардач хальмгаһар нег чигн үг амлсиг сонсад уга биләв. Тегәд ода эннь сән йор гиж байрлҗанав...

Правительствин темдглҗәх социальн программд селән һазрт хаалһс тосхлһн һол орм эзлҗәхиг оратор заав. Юңгад гихлә селәнә әмтнд бәәцин сән таал тетклһнд хаалһс тосхлһн әркн неквәрнь болҗана. Келхд, Ики-Бурульск района «Маныч» совхозд шин клуб тосхгдв, шин гермүд дүңгәҗәнә. Болв әмтн энд бәәхәр седжәхш. Учрнь юундв? Хаалһ уга болҗана. Тиим бәәдл мана республикин кесг һазрт тогтв.

Әмтнә бәәдл-җирһлиг ясруллһар, автономн республикиг девшлттә делгрлтин хаалһд орулһар батлж авсн программиг күцәлһнә һол таалнь — күч-көлсч болһала шуңмһа, седвәртә көдлмш, гиж Министрмүдин Советин Ахлач үгән ашлв.

Дарунь энүнд кесг сурвр өггдв.

—РСФСР-ин Деед Советд депутатнрин кандидатнр темдгллһн төгсв. Эдн дунд кеду күүкд улс бәәнә?

Хәрү: РСФСР-ин Деед Советд суңһлһар мана республикд суңһврин 6 округ бүрдәгдлә. Эндр депутатнрин кандидатнрт 58 күн темдглгдв, теднәс 8 күүкд күн.

—Зәрм әмтн һазр нәәмәдлж авад, тарвс болн мөңгрс урһаһад, арсм көөһәд, ик олз үзҗәнә. Эннь чик йовдл болхий?

Хәрү: Нәәмәдллһнд һазр һарһж өглһнд эндү кесг йовдл учрв. Эн туст шинжллһ кех даалһвр прокуратурт өггдв. Һурвн района Советин күцәгч комитетмүдин ахлачнр шоодврла харһв, эдл-ахун 2 һардач үүлсн сулдхгдв. Кесгтнь хажһр йовдл һарһснь заагдв. Һазрин туск Закан һарч иртл һазриг нәәмәдллһнд өгх зөв уга гисн шиидвр Министрмүдин Совет батлж авв.

—Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин бүрдәсн кооперативиг һарджах үүрмүд Барашкинов болн Обоков 700-1000 арслңга җалв авчана. Эн туст ю келж чадхвт?

Хәрү: Барашкиновин туск төр хәләгдҗәнә. Эднә авчах җалвнь теднә күч-көлснә тәвцлә ирлцҗәх, аль угаһинь шинжлж илдкх даалһвр өггдв. Административн органмудын дөңгәр эн кергиг йилһж медхвидн.

—Мана Приютненск районд эдл-ахусин 8-10 һардачас зуг нег күн— хальмг. Юңгад тиим йилһвр һарчахмб? Партин райкомин негдгч болн хойрдгч секләтрмүд орс болад, тиим болжахий?

Хәрү: Ода эдл-ахусин коллективс бийснь һардачиг шүүж суңһна. Ямаран келн, кү шүүж авхнь бас теднә дурн болҗана.

—«Энергия» завод тосхлһна төрәр государственн экспертиз ода чигн кегдәд уга. Юн учр деерәс эн заводын экологическ цевр бәәдлин тускар келҗәнт? Кемр хорта веществос хагдад һархла яахмб?

Хәрү: Балһсна дорд үзгт экологическ бузр производств тосхгдшго. Экспертиз ирснә хөөн медгдәд бәәх. Тана заажасн то-дигмүд альдас авгдсмб?

—Элстд Ярмарочн боодгиг ясж кеерүлхәр бәәнә, эннь баһ биш мөңгнә һару. Хур-чиг орсн цагт, цуг бальчг тиигәрән һоожң орна. Шиидвр батлж авхас урд көгшдүдлә селвлцх кергтә билә.

Хәрү: «Җаңһрин» 550 җилин өөн өөрдж йовна. Балһснд кесг ик-ик объект тосхгдх. Бузр усиг балһсна цаһарһж асхдг ливнев канализац кегдх. Энүг учртан авад, Ярмарочн боодгиг балһсна әмтн амрдг бәәрнд хүврәх шиидвр авгдла. Кемр кергтә болхла, эн шиидвриг бас нег бүрткж хәләж болҗана.

—«Җаңһрин» 550 җилин өөнин байрт орлцхар американск Нью-Джерси балһснас 40 хальмг ирхәр бәәнә. Тедниг орулж авх арһ бәәнү?

Хәрү: Нью-Джерси балһсна хальмгудас Министрмүдин Советд, балһсна Советин күцәгч комитетд бичг ирлә. Тедниг тосж авхар белдҗәнәвидн. Гиичнриг бәәлһхин төлә общежитьс бас олзлгдхмн. Байрт орлцхар һазадын ордудас 40 номт, мана орн-нутгас 100 номт ирхмн. Синьцзяна хальмгудт чигн үрвр кеввидн.

—Өдгә цагт «Энергия» заводын һардвр бәәршлҗәх, урднь партин обкомин гиичлүр бәәсн гер кезә балһсна медлд орулгдхмб?

—**Хәрү:** Заводын тускар государственн экспертиз белн болсна хөөн, эн гер сулдхгдх. Хөөннь тенд ветеранмудын төлә санаторий секгдхмн.

—Аца зөөдг «КамАЗ» машид балһсар дәврж йовдгиг кезә уурулхмб?

Хәрү: Эн җил балһсиг хажуһарнь эргж һардг хаалһсиг «Калмавтодор» заллт тосхж дуусхмн, тер цагт күнд ацата машид балһсар дәвж һардгнь уурулгдх. 1990 җил балһсна 20 уульнц асфальтар бүркгдх. Эн көдлмшиг түргдүлхин төлә хаалһ тосхдг заллтд кооператив секхәр бәәнәвидн. Тер цагт балһснд цевр-цер бәәдл тогтаһад, культуринь өөдлүлж болх.

—1985 җилд мана республикин һардврин үүлдвриг Та яһж үнлҗәнәт?

Хәрү: Тиим үнллһ өгх әркн зөв нанд уга.

— Заллһна аппаратыг хасад, эн туст һардг мөңгнә һаруг баһрулх төр тәвгдлә. Партин обкомин, Совмина аппаратын көдләчнрин җалв болхла улм икдүлгдв. Альдас тиим мөнг авсмб?

Хәрү: Эн туст республикин Госзура шишлң то-дигмүд белдв, эннь сарт барлгдх.

—Хальмг келн государственн чинр зүүхмб, аль угай?

Хәрү: Энтн мини дурар хаһлгдх төр биш. Республикин Деед Совет цуг олн әмтнә седклиг учртан авад, эн төриг хаһлх зөвтә, гиж тоолҗанав.

—Әәдрхнә областин медлд орсн һазриг хәрү Хальмг АССР-т өглһнә төр яһж хаһлгдҗана?

Хәрү: Одахн республикин Деед Советин даалһврар эн төриг шинжлхин төлә Министрмүдин Советин Ахлачин дарук В. З. Эрдни-Горяев Әәдрхнә хальмгуд тал одж ирлә.

В. З. Эрдни-Горяев: Әәдрхнә областьд 8,5 миңһн хальмгуд бәәнә, 7-8 райодар эдн бәәнә. Хамгин ик то — 4 миңһн хальмгуд Лиманск районд бәәршлнә, эннь района цуг әмтнә тооһас — 12 процент. Тегәд чигн келн-әмтни Совет бүрдәх таал уга болв. Культурин, улсин әрдм-сурһулин, Госкомиздатын халхар залһлдаг делгрүлх кергтә. Һазриг Хальмгин медлд орулхин туст болһамжта, тоолврта халац бәрх кергтә. Юңгад гихлә ним некәр тенд бәәх хальмгудт тусан күргҗәнә, гиж келж болшго. Хальмг таңһчд бәәх седклтә әмтн наарн нүүж ирж чаджана.

Кесг нань чигн сурврмудт хәрү өггдв. Эн харһлт деер болсн күүндвр хойр халхд: иигәрән ирсн әмтнд чигн, республикин һардврт чигн туста болв гиж сангдна. Әмтнә ухан-тоолвриг, эдниг үүмүлҗәх төрмүдиг медж авлһн правительствин үүлдврин һол зөөрүлттсинь чикәр темдглхд, терүнә олзтусинь өөдлүлхд тусан күргхнь лавта.

ТҮМДӘ Галина,
мана корр.

•Үннд үкл уга

Давсн цагин туск тодлвр

Теегт көдлмш кегддгән уурв, делгүдән тагчг болв. Хотн-хоша бәәх улс йовлцдган уурв, хоорндан күүндхәс биш, нег-негнәсн бултдг болв. Үкр, бар сармудт мана церглнр хотнур орж ирәд, давад һарад бәәцхәв.

—Аһшин эргнд немшнр мана цергин күчнд цокгдад хәрү көөгдж йовна. Хортн ик һару үзҗәнә, — гиж тедн бәәрн улсиг байрлулв. Тег эвлгдсн гетләд, санамрар [illegible] болж медгдв. Дарунь [illegible] нутга цутхли Цаһан-Амнд олна организац эклж көдләд, теднә элчнр хотдар йовад, улан цергин диилврмүдин тускар цәәлһж келдг болв. Пошт экләд зөөгдв. Дәәчнрин бичсн бичгүд ирж зәрм эк-эцкнрән, ахнр-дүүнрән, эгчнрән байрлулв.

Шин 1943-ч җил ирв. Элстиг немшәс сулдхгдсн хотл балһсндан байран темдглсинь газетмүдин халхас медгдв. Энүнь теегин хотдудар бәәсн хальмгудт ик байр учрв. Шин җил —шин [illegible]. Бригадир Очрт ирх [illegible] колхозникүдт көлснә өдрмүдәр тоолж өгв, шин урһц хураж автл колхозникүд эдлх һуйрар теткгдв.

Эн зәңг нутгин хотдудар тарад, ташр нутга милицд күрч. Удсн уга мөшкәчнр ирәд Хөөчин Очрас сурлһ авчаһад, түүрмд суулһхар авад йовж одв. Олна зөөриг немшд өгхәр бултулсн бәәж —гиһәд тедн Очриг гемшәһәд түүрмд суулһж, Селвг өгсн Бәәнк Шар хойриг шоодврла харһулхар седсн тедиь келн уга дүлә болад [illegible]. Түрү цагт олна сө [illegible] сн Очр төрскн хотнурн дәкж ирсн уга.

Күүнд зовлн үзгдәд, гесн өлссн, зәм хаһрсн цагт күүнә үзүлсн ач-тус толһад орж тоолгдж сергәгднә. 1943-ч җил тәрән урһсн уга. Очрин хадһлсн буудяһас түгәж өгснь чилв. Халун зунар әмтн хөн, ямаһан алж идәд тежәл кедг болв. Малан зунар идәд чиләхлә, үвлдән яахмб? Иигж удан теж болшго, нег арһ хәәх кергтә. Хотна медцхәв. Сөөднь берәд-күүкд суглулад хотна захар харул тәвцхәв. Хотнас сүркл цокхар йовжах улс эднәс зөвшәл авдг болв. Хотнас нүүж ирсн улс селәнә Советин ахлач Санжин Поләһәс хәрү нүүх зөвшәл сурхла, ирсн улс ода деерән зөвшәл өгчәхш —гиж хәрү өгнә.

Удл уга фронтас цергә улс машидәр ирж долан-арвн хонгар амрлһнд бәәхмн, тер цагт машкәр зөөһәд үвләцгүрнь күргчкхвидн. —гиж НКВД-н көдләчнр келцхәдг била. Үкр сарин сүүләр колхозин ахлач Манж колхозникүд Сарңга Саңһж, Эрнҗәнә Басң хойрта давсн зун Казахстанд күргсн малан авч ирцхәв. Малыг Цаһан-Амнд бәәх һатлһар һарһж. Давсн җил йовулсн дөрвн миңһн хөөнәс 260 толһа, тавн зун үкрәс найн, дали теменәс хөрн толһа авч ирв, наадксинь үвлин кемд зутад үкж. Цаһан-Амнд хальмгудыг хол һазрур нүүлһхәр бәәдгчн гисн

М. Э. Насунова Каспийск балһсна махна комбинатын төмр халаһар банк кедг цехд 22 җилин туршарт көдлҗәнә. Урднь эн цехин эгл көдлмшч болж үүлдҗәлә, хөөннь автоматическ линийин агрегатыг күдәмжтәһәр теткҗәлә, ода болхла Мария Эрдниевна бел кечксн цехин продукцин бүртклһәр көдлҗәнә.

Келхд, М. Э. Насуновала көдлҗәсн әмтн терүнә тускар иигж келнә: «Мана Мария Эрдниевна йир некмһә бүрткәч, стандартла эс ирлцҗәх нег чигн банкиг цехәс һарһшго. Болв тер бийнь бүрткәч үнн седклтә, һольшг күн. Тегәд чигн Насуноваг бидн цугтан күндлнәвидн».

Мария Эрдниевна олна көдлмшин халхар чигн төрскн коллективдән йилһрнә. Эн баһчудын сурһмжлач, терүнә нилчәр цехин кесг көдләчнр әрдмән дасж авад, ода бийснь сәәнәр көдлҗәнә.

ЗУРГТ: М. Э. Насунова.

В. Морозовин цоксн зург.

ХАЛЬМГ ҮНН
БАРЛГДСНА ХӨӨН

Редакцд ирсн хәрү

И. В. КРАВЧЕНКО,
улсин депутатнрин Приозерн района Советин күцәгч комитетин ахлач

1989 җилин үкр сарин 21-д «Хальмг үнн» газетд барлгдсн «Клубин үүдн кезә секгдхмб?» гидг статьяг хәләж, «Обильный» совхозин селәнә культурин Гер 1989 җилин бар сарин 30-д эдлврт орулгдхмн гиж улсин депутатнрин Приозерн района Советин күцәгч комитет зәңгллә.

Советск Союзар

ХОЙР КЕЛ ДАССНЬ СӘН АЛЬ МУ БОЛХИЙ?

уурв, делгүдән тагчг болв. Хотн-хоша бәәх улс йовлцдган уурв, хоорндан күүндхәс биш, нег-негнәсн бултдг болв. Үкр, бар сармудт мана цергчнр хотнур орж ирәд, давад һарад бәәцхәв.

—Аһшин әргнд немшнр мана цергин күчнд цокгдад хәрү көөгдҗ йовна. Хортн ик һару үзҗәнә, — гиж тедн бәәрн улсиг байрлулв. Тег зовлңгасн гетләд, санамрар киилсн болж медгдв. Дарунь гилтә нутга цутхлң Цаһан-Амнд олна органнзацс эклж көдләд, тедна элчнр хотдар йовад, улан цергин диилврмүдин тускар цәәлһж келдг болв. Пошт экләд зөөгдв, дәәчнрин бичсн бичгүд ирж зәрм эк-эцкнрән, ахнр-дүүнрән, эгчнрән байрлулв.

Шин 1943-ч жил ирв. Элстихн немцәс сулдхгдсн хотл балһсндан байран темдглснь газетмүдин халхас медгдв. Эннь теегин хотдудар бәәсн хальмгудт ик байр үүдәв. Шин жил — шин килмҗ. Бригадир Очрт ирх хаврин тәрәнә көдлмшт белдвр келһн — эркн төр болв. Өмнк жилмүдлә әдл биш, зүүж көдлдг темәд, цармуд, мөрд колхозд уга, цугтнь дорд үзгүр тууһад йовж одсн, альдас тедниг олхмб?— гисн тоолвр бригадириг зоваһад бәәв. Ним тоолвр бригадириг биш, колхозин ахлачиг болн наадк һардачнриг зоважаснь лавта.

Туула сарин сүүләр колхозин ахлач Манж, селәнә Советин ахлач Полтә иржхотна медәтә болн күүкд улс цуглулж хург кев: «Мана церг аһу ик диилвр бәрж йовна. Немшнр хальмг теегәс көөгдв. Хотл Элст балһсн сулдхгдв. Байрта зәңгс өдр болһн ирнә. Тана үрд, залус төрскән харсж диилвр бәрж йовна, мана иргч жирһл харсжана, бидн тедниг хот-хоолар теткх зөвтәвидн. Ода ямаран күнд цаг? Хаврин тәрәнә көдлмш кех цагт колхозд нег чигн толһа зүүдг көлгн уга, цугтнь намраһа туулһад йовулчксмн. Бидн оларн селвлцәд, өрк-бүл болн нежаһад үкр зүүдг дасхх кергтә, — гиж шиидвдн. Эн кергиг күцәхнь — бригадир Очр болжана. Хәрнь, күн дөңгәд, шовун далваһар — гиһәд бригадиртән нөкд болад, суврха үкрмүд бәәхлә оданас авн цанд зүүдг дасхх кергтә, кеелтә үкрмүдиг туһлад тогтнсна хөөн сурһхмн. Кедү күнд болвчн тәрәһән тәрж урһаж авх кергтә, һуйр-буудя уга болхла өлсхвдн.— гиж ахлач давтв. Хурсн улс цугтан зөвшәрв. Хойр ахлач кергән күцәсн байрта хәрцхәв. Бригадир хойр сарин әргцд медәтә өвгдин, келн уга Бәәнк Шар хойрин дөңгәр кесг үкрмүд сурһв, кергтә тоотан сур, деесәр үдж кецхәв, берәд-күүкд ямаран көдлмш кехинь медүлж келв.

1943-ч жилин хавр дарунь гилтә ирв. Түрүн болж Очрин бригад һазр хаһлж, тәрәһән эклж тәрв. Нутга наадк колхозмудт тәрәнә эк хәәлдхлә, «Чик эсв» колхозин бригадир Хөөчин Очр давсн зунар нүкдүдт бултулсн буудяһан һарһж авад, эк кеһәд түргәр цацад, ахр болзгт дуусв. Экнәс үлдсн буудяһинь колхозин правленә шиидврәр

дәр тоолж өгв, шин үрнц хураж автл колхозникүд эдлх һуйрар теткгдв.

Эн зәңг нутгин хотдудар тарад, ташр нутга милицд күрч. Удсн уга мөшкәчнр ирәд Хөөчин Очрас сурлһ авчаһад, түүрмд суулһхар авад йовж одв. Олна зөөриг немшд өгхәр бултулсн бәәж —гиһәд тедн Очриг гемшәһәд түүрмд суулһж, Селвг өгсн Бәәнк Шар хойриг шоодврла харһулхар седсн теднь келн уга дүлә болад үлдв. Түрү цагт олна сә хәәсн Очр төрскн хотнурн дәкж ирсн уга.

Күүнд зовлң үзгдәд, гесн өлсн, әәм хаһрсн цагт күүнә үзүлсн ач-тус толһад орж тоолгдж сергәгднә. 1943-ч жил тәрән урһсн уга. Очрин хадһлсн буудяһас түгәж өгснь чилв. Халун зунар әмтн хөн, ямаһан алж идәд тежәл кедг болв. Малан зунар идәд чиләхлә, үвлдән яахмб? Иигж удан тесж болшго, нег арһ хәәх кергтә. Хотна медәтә улс цуглрад хүүь кеһәд бәәв. Нег дәкж цуглрсн улст, хотндан медәтә өвгн Улана Зула келҗәнә: кезәнә нег ним түрү жил мана хотнахн «Көвгин Бөөрг» гидг уланд урһсн сүркл гидг хамхул цокад, экинь авад теермдәд һуйр кеж идәд, түрүһәсн гетлсн болдг.

—Му-Чирән Нимә нег келтә болвчн чиирг күн. Эн мөрн тергәрн йовх, би бас мөрән зүүһәд йовхв. Манд нөкд болх хойр-һурвн берәд кергтә —гив. Түрүләд тер хамхулыг меддг улс йовад ирсн зөвтә, ташр ажглад ямаран бәәхинь медх кергтә гиж наадкснь селвг өгцхәв. Зула, Нимә хойр тергдән ясад хаалһд бедрв, эднлә йовх дөрвн бер саван атхж бедрв. «Көвгин Бөөрг» өөрхн һазр биш, зу һар километр. Маңһдуртнь өрүн эрт эдн һарч йовад, зууран нег хонад «Көвгин Бөөргин» уланд ирв. Элстә кецмүд бүтәж урһсн шар зүстә хамхулыг таслж авад, альхн деерән ниткрәд экинь салһж авад, амндан авад, шүдәрн жажлад, амтинь шинжлж хәләһәд. Зула келжәнә: «Эн, сүркл мөн. Берәд эдниг таслад, тергәр зөөтн. Нимә, бидн хойр һазр цеврләд жилк делгчкәд, модн маляһар цокад салһнавдн». Берәд сүрклиг таслад, тергәрн зөөһәд, халцха һазр деер нимгәр делгәд тәвж өгхлә, Нимә Зула хойр модн маляһар цокад экинь салһна. Берәд асхн шидр салькнд кинскәд, савдан кецхәнә.

Хойр өдр иигәд көдлснә хөөн арвн мишг сүрклин экн авгдв. Тежәл кех һуйран авсн эдн байрта хәрж ирцхәв. Хотна улс эднә авч ирсн сүрклин экнәс авад теермдәд һуйр кеж эдлцхәв. Сүрклин һуйр таасгдв. Хотна улс зүүдг көлгтә улсла негләд баг-багар негдәд сүркл цокж авхар селгәдәр йовцхадг болв. Сүрклин һуйр түрҗәсн улст сән тежәл болад, әмт цадхв. Тер хоорнд зун давад, намрин серүн экләд орв. Үвлзңгүрн нүүх цаг ирв. Эн кемлә селәнд НКВД-н хувцта улс ирцхәв. Эдн селәнә Советин медлд бәәх улсин тоог диглв. Советин элчнр дахулад гер болһнд одад, бүлин тоог

рул тәвцхәв. Хотнас сүркл цокхар йовҗах улс эднәс зөвшәл авдг болв. Хотнаг нүүж ирсн улс селәнә Советин ахлач Санжин Поләһәс хәрү нүүх зөвшәл сурхла, ирсн улс ода деерән зөвшәл өгчәхш —гиж хәрү өгнә.

Удл уга фронтас цергә улс машидәр ирж доланарвн хонгар амрлһнд бәәхмн, тер цагт машидәр зөөһәд үвлзңгүрнь күргчкхвидн, —гиж НКВД-н көдләчнр келцхәдг билә. Үкр сарин сүүләр колхозин ахлач Манж колхозникүд Сарңга Санһж, Эрнҗәнә Басң хойрта давсн зун Казахстанд күргсн малан авч ирцхәв. Малыг Цаһан-Амнд бәәх һатлһар һарһж. Давсн жил йовулсн дөрвн миңһн хөөнәс 260 толһа, тавн зун үкрәс найн, дали теменәс хөрн толһа авч ирв, наадкснь үвлин кемд зутад үкж. Цаһан-Амнд хальмгудыг хол һазрур нүүлһхәр бәәдгчи гисн зәңг жирклән һарчахиг эдн авч ирцхәв. Хотна медәтнр асхнднь нег гертән цуглрхларн энүг олн зүсәр таалдг билә.

«Хальмгудыг юн гем һарһснд нүүлһх? Эр киистә, бу бәрж чадхнь дәәнд орн-нутгтан харсжана. Бидн цаган тоолл уга, дәәчнриг болн орн-нутгин улсиг хот-хоолар теткхәр зүткнәвидн. Цаатн Хаалһ өвгн эмгн хойрин хәләсн нег көвүнь сумнла харһад өнгрж. Хотна кесг залуснь зәңг уга, тедн әмд, үкснь медгджәхш. Гер болһнас дәәнд эс одсн бүл уга. Өвгд, эмгд, берәд үрдән, залусан дәәнд йовулсндан гемтә болхий? Уга. Худл зәңг. Ода эн НКВД-н көдләчнр маниг нег хотнд әәрәд, үвлзңгүрмдн тәвл уга бәәдгнь, өрүн, асхн хот эргәд, әмт бүрткдгнь нег учрта. Болв, бүкл такһч тачкнсн үвлин киитнд, дән болжах цагт нүүлһнә гисн күүнд иткгдш уга зәңг — гиж седклән төвкнүләд бәәцхәв.

Бар сарин дундурас авн НКВД-н көдләчнр әлвжәд, эдниг өөдән ямта күн толһалад, хотнас хонудар кү һарһж йовулдган уурв. Өдр ирвәс киитн чаңһрад, цасн экләд орв. Чаңһ салькн көндрхлә, шинкән орсн архайг цасн кинсәд шуурһнд хүврдг болв. Үвл өөрдх Дутм хотнур бүркәтә машид, буута салдсмуд әлвжәд бәәв. Селәнә дунд бәәсн модн гермүдиг эзләд сурһульчнриг амрлһнд цагасн эрт һарһв. Ода цергә улс амрлһнд ирсн, маниг үвлзңгүр күргх гиҗәсн улс, учрсн бәәдлд алң болад, һарсн жирклән зәңг үннд тохржахнь зәрмстнь медгдв. Цергчнр бәәһә бәәж хот эргүләд харулд бәәһәд, хотнас кү һарһдган уурв.

Генткн, бар сарин хөрн нәәмн өрүн өрләһәс авн машидин күржңнлһн хотыг дүүргв. Гер болһниг цергчнр бууһан бәрсн эзләд авчкж, машид ирәд зогсхла, һартан бәрсн өлг-эдән эзн күүкд улс өрк-бүләрн уульн бәәж ачжана. Машид деер уульжах улсин, бурхидан зальврҗах медәтә улсин дун нирҗәд бәәнә.

БАДМИН Николай.

җәнә.

Келхд, М. Э. Насуновала көдлҗәсн әмтн терүнә тускар иигж келнә: «Мана Мария Эрдниевна йир цекмһә бүрткәч, стандартла эс ирлцҗәх нег чигн банкиг цехәс һарһшго. Болв тер бийнь бүрткәч үнн седклтә, һольшг күн. Тегәд чигн Насуноваг бидн цугтан күндлнәвидн».

Мария Эрдниевна олна көдлмшин халхар чигн төрскн коллективдән йилһрнә. Эн баһчудыг сурһмжлач, терүнә иилчәр цехин кесг көдләчнр эрдмән дасж авад, ода бийснь сәәнәр көдлжәнә.

ЗУРГТ: М. Э. Насунова.
В. Морозовин цоксн зург.

ирсн хәрү

И. В. КРАВЧЕНКО,
улсин депутатнрин Приозерн района Советин күцәгч комитетин ахлач

1989 жилин үкр сарин 21-д «Хальмг үнн» газетд барлгдсн «Клубин үүдн кезә секгдхмб?» гидг статьяг хәләж, «Обильный» совхозин селәнә культурин Гер 1989 жилин бар сарин 30-д эдлврт орулгдхмн гиж улсин депутатнрин Приозерн района Советин күцәгч комитет зәңглә.

Советск Союзар

ХОЙР КЕЛ ДАССНЬ СӘН АЛЬ МУ БОЛХИЙ?

Эн өдрмүдт мана орн-нутгин кесг республикүдт эврәннь төрскн кел медсн деерән орс кел дасж авх төр, эс гиж орс кел меддг әмтн болхла, эрк биш эврәннь келн-әмтнә кел дасж авх төр һол оньгт бәәнә. Эврәннь келн-әмтнә келиг государственн келнд тоолхин туск закан кесг республикүдт батлад авгдж одв, наадк республикүдтнь тиим закан ода белдгджәнә. Болв күүнә зөвин декларацар болхла, нег күн эрк биш хойр кел медх зөвтә гиҗәхш. Кен, кезә, яһж хойрдгч кел дасж авхин туск төрәр ода өргн күүндврмүд болҗана.

Нег күн эрк биш хойр келтә болхин төлә бичкнәсн авн тер хойр келиг дегц дасж авх зөвтә гисн төр тәвгджәнә. Болв зәрм республикүдт болхла, бичкнәсн авн хойр кел дегц дасҗах бичкдүдт түрү болна, бичкдүдин психикнь эвдрнә, сурһулян мууһар дасна гисн хәләц бәәнә. Бичкнәснь авн теднд хойр кел дегц дасхмн биш гиж келҗәх әмтн хойр кел дасхжах бичкдүдин садикүдиг хаахмн, юнгад гихлә тедн бичкдүдт хоран хальдажана, гиж келцхәнә. Эн зүткәтә төрин тускар цәәлһвр өгтн гиж этнограф **Сергей СОКОЛОВСКИГ** АПН-ә корреспондент сурв.

Төрмүд болн тоолврмуд

—Хойр келиг дегц бичкнәснь авн дасхмн биш гиж келҗәх әмтн иигж келнә: бичкдүд бичкнәсн авн эргндк делкәг экләд меддг болна, невчкн ухан чигн теднд орна. Эргндән бәәх юмиг сәәнәр тодлж медж авхин төләд, теднд терүг нег келәр медж авсн амр болх. Эргндк делкәг түргәр медж авх. Шинкән эргндк делкәг экләд медж авчах бичкдүдт хойр кел дасһн күнд болх, делкәд үзсн тоотан тодлж авхднь күчр болх, гицхәнә. Эн йовдлыг номин хәләцәр яһж цәәлһж болх?

—Тиим үгмүд би кесг дәкж соңслав, тиигхләрн һанцхн митингүд деер биш, научн конференцс деер бас соңслав. Минһәр болхла, эн эндү хәләциг ода чиклһнә хаалһд бидн бәәнәвидн.

Хойр кел дасхлһн бичкдүдин ухан-билгин делгрлтд харш болна гидг төрт шинжләчнр эн зун жилин эклцд икәр оньган эклж өгсмн. Минь тиигхд билингвизм гидг хәләц һарч ирсмн. Зәрм то-дигәр болхла, дегц хойр кел дасхжах бичкдүд нег келтә бичкдүд дорхнь школдан сурһулян мууһар дасдг чигн, тер мет эдн ухан-билгәрн бас тату болдг чигн гисн ашлвр кегдсмн. Хойр кел дасж авхар зүтклһн бичкдүдин төлжлтд харш болна гисн хәләц тиикәрә алмацулжасмн, тер бийнь эн хәләц өргжәд, нам энциклопедьст болн учебникүдт орв.

Болв ним хәләцтә әмтн аш сүүлднь тер хәләцән бийснь бурушав. 60-ч жилмүдт Э. Пил болн У. Ламберт гидг канадск номтнр эн төрәр шинжллт эклж кев. Эдн билингвизмин альк халхнь бичкдүдин ухан-билгт харш болдгинь йилһж авхар, нег үлү тер харш болдг халхинь баһрулхднь дөн болдг программ ухалж һарһхар зүтклдв. Энүнә хөөн эдн бичкн күүкдиг болн көвүдиг тус-тустнь йилһәд, насарнь, социальн болн экономическ бәәдләрнь йилһәд, кен яһж сурһулян дасжахинь шинжлв. Хойр кел дасжах бичкдүд нег келәр сурһуль сурчах бичкдүд дорхнь зөвәр сән аш үзүлв. Эднә ухан-билгинь төлжлт чигн сән болж һарв.

—Хойр кел дасжах бичкдүд сурһулян мууһар сурна гиж келҗәсн әмтн тодрха учрсн йовдлмудар ул кеж келҗәсн бәәнәлм?

— Тертн үнн. Болв эн зун жилин эклцәр кегдсн шинжллтст этнополитическ фактормуд учрт эс авгдсн бәәж. Икикднь баһ келн-әмтнә элчнр болжах бичкдүд кенлә таньл-үзл болжахнь, бәәцин ямаран таалд бәәхнь тиигхд тоод авгддго бәәж. Тегәд хойр кел дасжах бичкдүдин сурһуль-эрдмнь, ухан-билгин төлжлтнь икикдән обществ эдниг сәәнәр хәләлһнәс, эднд сурһуль сурхднь сән таал тогталһнас залһлдата, гиж номтнр ашлвр кев.

Пил, Ламберт хойрин кесн шинжллтин көдлмшин ашнь 1962 жилд барлгдсмн...

—Бичкдүдт хойр кел дегц дасхлһн хорлтта гиж тоолдг идей ода мана орн-нутгт уга болх зөвтә. 37 жил хооран бурушагдсн идей ода СССР-ин зәрм республикүдт шинәс экләд һарчана. Юн учрар тиигжәхмб?

Би эврән нам алң болжанав. Бичкдүдт эртәснь авн хойр кел дасхлһн хорлтта гисн идей хамгин түрүнд Прибалтикд һарв. Һанцхн энд чигн биш. Нам орс келн әмтнә бийснь тиигж санцхана. Эднтн бичкдүдт хойр кел дасххдан залхурҗах, эс гиж өдгә цагин нарт делкәд кесг кел медлһнәс үлү туста юмн угаг медхәр эс седжәх йовдл болжана. Зәрм һазртнь эн төрт политическ чинр зүүлһжәнә, энүгәр уршг һарһад олн келн-әмтнә хоорнд цүүгә татхар чигн седцхәнә.

Һундл, болхларн, билингвизмиг бурушажах әмтн шунмһаһар үүлджәнә. Номтнрин халхас эднд нег чигн бурушагч үг келгдхш. Минһәр болхла, советск наук, тер дотр этническ психологий, ода деерән эн төрәс зөвәрт заагта бәәхин уршг гиж тоолжанав.

Күүндвр кесн
О. ПЕТРУНЬКО.

(АПН).

ДУШАНБЕ. Таджикск ССР-ин КГБ-н даңгин үүлдг пресс-баг эврәннь үүлдврән эклв.

Эн зәңглһнә церглт әәмшг уга бәәлһнә Государственн комитетин көдләчнрин седврәр һарһгдв. Энүнә һоллач төрнь — республикин чекистск органмудын үүлдврин тускар Таджикистана күч-көлсчнрт тодрхаһар зәңглһн. Журналистнрлә таслвр угаһар пресс-конференц кех шиидвр авгдв. Түрүн ним харһлтд республикин әәмшг уга бәәлһнә Государственн комитетин ахлач, СССР-ин улсин депутат В. В. Петкель ирв. Олнд зәңглһнә средствсин болн пропагандын элчнрин өгсн кесг сурврмудт эн хәрү өгв. Тер мет энд республикин чекистнрин көдлмш үзүлжәх һәәхүл бүрдәгдв.

ЗУРГТ: эн мөңгн, зер-зев, наркотик хортнд церглжәсн агентмүдәс булаж авгдв.

ТАСС-ин зург.

Салдс, әмд үлд

Ленинградск областин Сланцевск района әзлжәх һазрт болсн дәәлддәнд Төрскнәнь төлә әмнәсн хаһцсн цергчнрән спискәс эгл салдс Борис Потаповин нерн авч хайгдв. Тиигн гихнь салдс әмд бәәж. Дәәнә хөөн 45 жил шаху давхла энүг «Улан мөрдәчнр» хәәж олж авв.

...1944 жилин лу сарин нег сө 749-ч стрелков полк өмнән бәәх һол һатлв. Гитлеровцнрин әзлжәсн һолын көвәд хамгин түрүнд ирсн салдсмуд дунд эгл салдс Б. Потапов йовсмн. Мана цергчнр шуд дәврәд хотыг әзлжәсн бәәрнәснь көөв, болв удлго дәврлһинь хортн зогсав. Мана салдсмуд эклад хооран цухрв. Эдниг хортнас халхлхин төлә зөргтә кесг салдс үлдәгдлә. тедн дунд Потапов үлдсмн. Хортна хү-салькн мет асхрҗах сумн дотр эдн залу-зөрмгәр ноолдла. Борис хойр дәкж шавтв. болв хооран цухрх заквр эс автлан эврәннь позицән хайсн уга. Болв эврәс талан эн һарч чадсн уга: икәр цусан геесн салдсиг талдан әңгин цергчнр олж авад, госпитальмур йовулчкж. Эврәннь төрскн полкд болхла эгл салдс Б. Потаповиг үкж одснд тоолсмн.

Диилврин хөөн фронтовик ар үзгт ирв. Кандалакшт техническ күч-көлснә багшар, школмуд хоорндк мастерскойин заведующ болж эн көдлв. Ода күртл тер школтаһан залһлдан бәрҗәнә. Тер баһ цагтан дәәлддәнд орлцсн һазрмудтан одахн эн одад, эргәд йовад ирв. Ветеранла залһлда тогтасн Сланцевск 4-ч тойгта школын сурһульчнрта эн харһсн. Ода тер сурһульчнрта хамдан Ленинградск һазрт әмнәсн хаһцсн эврәннь полкин цергчин элгн-садыг эн хәәжәнә.

В. БЕЛОУСОВ.
ТАСС-ин корр.

Мал өсклһнә халхар көдлнә

Ики-Бурульск района «Буратинский» совхозд мал өсклһнә халхар 20 шаху җилин турш Н. М. Цевденова көдлҗәнә. Урднь эн күүкд күн әдл-ахун туһлмуд хәләдг билә. Даалһсн көдлмшән оньдин сәәнәр кедг төләдән Нина Мутаевна кесг дәкҗ әдл-ахун Күндлһнә һашгудар ачлгдла.

Даруһь Н. М. Цевденова совхозин үсн-товарн фермд бригадир болҗ көдлҗ йовла. Энүнд бас терүнә бригад җил болһн гилтә социалистическ дөрлдәнә ашмудар диилвр бәрәд, нерән дуудулад үлдлә.

Өдгә цагт Нина Мутаевна әдл-ахун көг тәвлһнә пунктыг һарджана. Терүнә иилчәр давсн җилин намрар совхозин малчнр дигтә болзгт көг тәвлһнә көдлмшән дуусад, ода болхла дааласн малан килмҗтәһәр хәләһәд байн төл күләҗәнә.

Коммунист Н. М. Цевденован тоомсрин тускар тер мет ним тоот герчлҗәнә. Нина Мутаевна — әдл-ахун парткомин, КПСС-ин Ики-Бурульск райкомин член болҗ үүлдҗәнә, эврә селәнә Советин депутат болсн учрар эн халхарчн баһ биш көдлмш кеж күцәнә. Одахн «Буратинский» совхозд болсн күч-көлсчирин хург деер Н. М. Цевденован кандидатур Хальмг АССР-ин Деед Советин депутатын кандидатд темдглҗ заагдсмн.

У. Китляевин цоксн зург.

Тәрәчин эрдмд дуран өгв

Октябрьск района «50 лет Октября» совхозин күч-көлсчнр сүл цагин эргцд гүҗрҗ көдләд, 1989 җилиг му биш күцәмҗс бәрҗ давулв. Коллектив, үлгүрнь, җилә государственн зураһан цуг үзмҗсәрнь болагаснь урд күцәв. Эн күцәмҗс бәргдснь эрдмдән дуран өгсн әмтн әдл-ахуд көдләд, наадксиг бийән дахулжахд бәәнә гих кергтә. Күчкөлснә ямаран чигн диилвр олна шунлтас бүтнә.

Тиим әмтнә негнь өрги медрлтә механизатор В. Д. Каралюнис мөн. Эн тәрәчин эрдмдән дуран өгсн күн. Тегәд чигн селәнә әдл-ахун цуг зүсн көдлмшт шунҗ орлцна. Тутрһ хуралһна цагт механизатор гүҗрҗ көдләд, өөдән һарцта күч-көлсәрн онцрна.

Тер төләдән сүл җилмүдин эргцд социалистическ дөрлдәнә нүүрләчнрин тоод орҗ йовна. Ташр тиигчкәд әдл-ахудан бәәтхә райондан нүүрлгч орм эзлҗәнә.

Әдл-ахун коллектив 1989 җилин тутрһ хуралһиг чигн күцәмҗтәһәр давулв. Совхозин күч-көлсчнр җилә зураһар 6200 тонн тутрһ государствд хулдхин ормд 6344 тонн хулдв. Тутрһ хуралһна ашар комбайнчр В. Д. Каралюнис чемпиона нер зүүв. Өдгә цагт нүүрләч үүрмүдтәһән хамдан техник яслһнд көдлҗәнә. Эдн хаврин-теегин көдлмшт цуг халхин белдвр кехин төлә өөдән даавртаһар үүлдҗәнә.

ЧОЙНГА С.

●Теегин эгл әмтн

Көвүднь экиннь хаалһар йовна

ТЕЕГИН ӨРГН аһу әчимән уга тагчг. Теңгр деер хар үүлн бархлҗана. Октябрьск района «Большой Царын» совхозин ах хөөч Екатерина Манджиевна Татаева буурл орчксн толһаһан деегшән өргҗ хәләчкәд:

— Цасн орх бәәдлтә. Шуурһн шуурад чигн бәәх. Хөөдән хош тал өөрдүлх кергтә. Идгин сән һазр үлдәхд харм. Болв арһ уга, хошас холд бәрҗ болшго.

Теегт хөрн җилин туршарт эн хөд хәрүлҗ йовна. Идгин бәәдлд оньдинд үүмҗ зовҗ йовхнь үзгднә. Теегин идг сүл җилмүдт зәвәр мууһрч одв. Юңгад гихлә теегиг әән бишәр олзлнавидн. Теегин бәәдлиг урдк кевәрнь хадһлхин төлә Екатерина Манджиевна зүткнә.

Бидн оньган өгч энүнә келсн соньн келвриг соңсҗанаавидн. Эн шулун-шудрмг, цаһан седклтә күүкд күүнә җирһл гиигн биш билә. Эн көдлн йовҗ хойр көвү өскҗ җирһлиннь хаалһд орулв. Энүнә хойр көвүнь Александр болн Владимир ода эврәннь төрскн совхоздан хөөчнрин бригадмуд һарджана. Тер хойр эврәннь коллективсән чадмгар һарджана. Тегәд Екатерина Манджиевнан көвүднь чик хаалһд орҗ сәәнәр көдлҗәхднь байрлна. Эк — оньдинд эк. Екатерина Манджиевна дуту-дундс үзхләрн көвүдтән уурлна, буульх һазртнь буульна.

Татаева бийнь мек-тах уга, ил үгтә, кенд чигн үнниг чирәднь келнә. Эврәннь кергән сәәнәр күцәнә. Давсн җилд Екатерина Манджиевна эврәннь үүрмүдтәлән олар хурһд авч, тедән чаңһчирг өскла. Хөн болһнас 5.3 килограмм ноос физическ чинцүрәр кирһҗ авла. Терүнәс 52 процент цеэр нөөрүл авгдла.

— Эн күцәмҗд мини нөкдир ик тәвцән орулна. Мини нөкдир дамшлтта хөөчнр. Зурһан Падреевич Каруев дамшлтта чадмг хөөч. Зулма Боктаевич Санджиев ода 78-тә. Тер бийнь эн күчн-чидлән әрвлго көдлнә.

Хөөч Татаева нәәмдллһнә хәрлцәнә тускар тааҗ келнә. Энүнә келсәр эн эв-арһар көдлсн кенд чигн туста — хөөчнрт чигн, совхозд чигн гиҗ эн келнә. Үлгүрнь, урэн җилд эн ни-негн коллектив 10 микн шаху арсли мөрә авла. Давсн җилин аш диглгдәд уга. Келхд, эклцнь сән болҗ. Нәәмдллһнә эв-арһиг цааранднь делгрүлх кергтә. Нәәмдләч болн әдл-ахү хоорндк хәрлцәг батрулх кергтә.

— Хөөчнр мөнг икәр олҗана гиҗ әмтн маднд үлү үзнә. Тер мөнгн яһҗ олддгиг теди медхш. Җилин дөрвн цагт киитнд даарад, халуһинь дааһад, хур-чиигт норад йовна гидгтн күчр юмн. Күн болһн терүг дааҗ чадхш. Хөөдиг әзн кевәр хәләҗ, олар төл авна гидг гиигн биш, — гиҗ эн келнә.

Энүнә келсн чик. Төл олар, ноос икәр кирһҗ авхин төләд медәрҗ йовх күүкд күн кеду сө унтлго теегт һашцхарн хонсн болх. Хурта-чиигтә, киитн кеду өдрмүдиг эн тутрһин чекмүдт давулсн болх. Хөөдт өгх хот уга бийнь хәләҗәх хөөдәсн һару һарһдго билә. Екатерина Манджиевна эврәннь некдиртәһән малд белдгдсн хотан әрвлҗ үвләс һарла. Эдн үвлин дулан өдрмүдиг олзлҗ көдләд 61 тонн өвс әрвллә.

Эн үвләс чигн хөөчнр сәәнәр һарчана. Үвлин өмн әргнд хөөчнр эврәннь эв-арһар кошаран, хаша-хаацсан янҗ авла. Эднә хош деер төвлгдән дигтә-дарата. Альдаран хәләв чигн цевр-цеэр. Хөөчнрин бәәх шин гер цогтрнь дулан, сарул. Үвлин эргцд күрх түлән, тәрән-гемсн, бодниг белдгдлә.

Энүнә хошла залһлдад гилтә орсмуд, даргинцнр, кумыкуд бәәнә. Эдн цуһар Екатерина Манджиевнаг күндлҗ:

— Мана Манджиевнала әдл һольшг күн уга, — гиҗ келнә.

Ах хөөч Татаева бийнь чикәр бәәдг күн. Болв дисциплин эвдәд, энду йовлл һарһаг әмтнд дурго. Әмтнлә әәлтә. Тегәд энүнр әмтн ирхдән дурта. Кенд чигн дөң болна.

— Сән заңгта күн. Өр-өвч, күүнлә әәлтә күүкд күн. Манджиевнаг мөнахс нүһәр күндлнә, — гиҗ совхозин ах үкрч Султан Дадаев келнә.

— Әдл-ахун экономик батрулхин төләд күчн-чидлән әрвллго көдлх кергтә. Эн җилд хәләҗәх 100 хөн болһнас 100-д хурһ бидн авхвидн. Хөн болһнас физическ чинцүрәр зурһаһад килограмм ноос кирһҗ авхар бәәнәвидн. Терүнә төләд цуг хөөдән һару үгаһар авч һарх кергтә, — гиҗ Татаева келнә.

Района Советин депутат олна көдлмшт орлцна. Хүлд-гүүлгәнә организацсин әлчнр малчнриг тату-тарһгар теткнә гиҗ эн икәр һундҗ, теднә көдлмш ясх арһ хәәнә. Хөөчнрин хошмудар эргҗ йовдг автолавкд кампадь, балта уга болна. Тегәд үлсин депутат цуг эн төр хаһллһнд шунмһа кевәр орлцна.

Хөөч Екатерина Манджиевна Татаева тиигҗ бәәҗ көдлҗәнә. Эн үгәрн биш, ил кергәрн орн-нутгин хот-хоолын программ күцәлһнд эврәннь тәвцән орулҗала. Эн эврәннь тусли әдл-ахуһасн 1100 килограмм мах, 800 килограмм ноос, 8 килограмм цаһан тос хулдла.

Маднла күүнджаһад эн гентки теегүр адһв. Теегт идшлҗ йовх хөөдән хәләчкәд, көвүдиннь хошмудт одҗ теднәг бүртхх кергтә гив.

Н. ПОПОВ.

Мана эврә корреспондент И. Хечиева

Юстинск районас зәңглҗәнә

Ни-негн коллективд

«Волжский» совхозин хөөчнр болн үкрчнр Юстинск района цуг күч-көлсчнр мет үвләүллһнә кемиг бүрдәмҗтәһәр давулхар чидлән әрвллго көдлҗәнә. Үвлин кемд әртәснь, тохната кевәр белдсн хөөчнрин коллективс дунд Резван Чарандаев һарджах нәәмдллһнә бригад йовна. Нүүрләчнрин ни-негн өрк-бүлин коллективин член негнегнлән дөң болҗ көдлнә. Ах хөөчин гергнь Шахрубика, көвүнь Мурат, зе көвүнь Омар Нурҗаев залху уга, кергән медд, седклән өгч көдлдг улс.

Резван Чарандаевин өрк-бүл долан җил хооран эн әдл-ахуд нүүҗ ирсмн. Терүнәс авн эдн малд көдләд, өөдән производственн күцәмҗс бәрҗ йовна. Тегәд чигн җил болһн нүүрләчнрин зергләнд ордгт күн өврхш. Р. Чарандаевин нәәмдллһнә бригад эн җилин үвләүллһнә кемд сәәнәр белләд дөрлдәнә дииләчд тоолгдв. Района әдл-ахусин хөөчнрин коллективс дунд болхла эдн һурвдгч ормд һарв.

Нидн җил 100 хөн болһнас 100 хурһ авсн хөөчнр өдгә цагт чигн нүүрләчнрин зергләнд орх күцл тәвҗәнә. Келсн үгдән күрх арһ бәәнә, гихлә нуувч биш. Үвлин кем гүргүдән орчксн бийнь хөөчнрин хәләҗәх малас нег чигн һару һарад уга. Дәкәд болхла хаша-хаацнь бүрн-бүтн, нидн җилин үлдлтә әр хош деер 200 шаху тонн өвсн бәәнә. Келхд, Р. Чарандаевин һарджах нәәмдллһнә коллектив цуг арһ-чидлән агсҗ көдләд, зурасан болн социалистическ даалһврмудан күцәхнь лавта. Виктор Лиджи-Гаряевич Босхомджиевин һарджах кооперативин ханьд орҗах нань чигн хөөчнр нүүрләчәс үлгүр авч, келсн үгдән күрхәр шунҗана.

Өвкнриннь эрдмд итклтә

Үвләүллһнә кемиг бүрдәмҗтәһәр давулҗах малчнрин коллективс дунд «Раздольный» совхозин Сенгля Сарангович Тутинов һарджах үкрчнрин бригад йовна. Ах үкрч бийнь һуч һар җилин туршарт малын ард йовҗ көдлмшин баһ биш дамшлт хоршасн күн.

Тегәд чигң энүнә һарджах коллектив җиләс җилд зураһан болн социалистическ даалһвран күцәсн бригадмуд дунд заагдна. Өвкнриннь эрдмд итклтә малч седклән өгч, йоста әзн болҗ көдлхлә үкр болһнас туһл авч болхмн, гиҗ тасрхан уга келнә. Болв энүг күцхин төлә ода чигн баһ биш цәәлһврин көдлмш кех кергтә. Юңгад гихлә, әзни биш хәләцтә, самһа йовдл һарһдг әмтн олн. Сенгля Сарангович бийнь олнд үлгүр болҗ көдлсн деерән эн туст цәәлһврин ик көдлмш кеҗәнә. Энүнлә хамдан гергнь болн көвүнь көдлнә. Нань чигн үкрчнрин кесг бригадмуд мет эдн нәәмдллһнә-кооперативн хәрлцәг өргәр олзлҗана. Нүүрлгч эв-арһиг олзлсн йовдл производственн зурасан күцәлһнд сән нилчән күргв. С. С. Тутиновин бригад давсн җил зун үкр болһнас 100 туһл авад, дөрлдәнә дииләчд заагдв.

Района талдан чигн әдл-ахусин үкрчнрин коллективс бас өөдән күцәмҗс бәрҗәнә. Тедн дунд «Эрдниевский» совхозин коммунист Э. Ц. Саранговин һарджах бригад йовна. Эдн бас зун үкр болһнас 100 туһл авч чадв. Арвн хойрдгч тавн җилә зуран товчлгч җилд чигн Юстинск района хөөчнр болн үкрчнр хәләсн малан бүрн-бүтн хадһлҗ әлвг төл авхин төлә чидлән әрвлҗәхш. Өдгә цагт болхла бүрдәмҗтәһәр үвләх төр тәвгдҗәнә.

●Кооперативн җисәнә төрмүд

ТӨЛҖЛТ АВЧАНА

Каспийск машн тосхлһна заводын медлд бәәх мала «Лифо» нертә кооперативин [illegible] олн зүсн [illegible] һна. Мадниг дамбрлҗ көддгнь мадна итклго, даруһас тана кооператив тарҗ эдх, дала сән керг күцәҗ, чадшго [illegible]. Ямаран чигн [illegible] бидн һарһхла. [illegible] тагҗ, эдн кооперативмүдәр седна. Х[illegible] көдлҗәнә. Икәр бийән буульлго, нидн җил көдлсн зурһан сарин турш 10 микн арслнга ору кооператив олв. [illegible] Мана счета тер ору орулгдсн бәәнә. Яһҗ тегүг хувәхан эврән шиидхвидн.

Кооперативд ода 17 күн көдлҗәнә. Күн болһн хойр-һурвн эрдмтә. Би эврән кооперативин ахлач болсн деерән конструкторин, техно-

ҺАЗАДЫН ОРДУДАР

БЕРЛИН ЭН ӨДРМҮДТ

ГДР. Орн-нутгт болн обществд ик гидг хуврлт болжана. Политикд, экономикд, идеологийд, обществен халхд олн җилин туршарт тогтад батрҗ одсн залврин структур агчмин зуур хамхрад уга болв. Олн әмтнә политизац дегд өсҗ одв. Орн-нутгтан болжах йовдлмудыг әмтн дорас болжах революц гиҗәнә. Энүнь [illegible] республикин саяд граждамуд ширүллһ кехәр зүткҗәх политическ чидл болҗ одв. Ик зунь ширүлгдсн демократическ социализм, тустан бәәдг үлмә уга государств тогтахмн, СССР-лә залһлдаһан улм батрулхмн гиҗәнә.

ЗУРГТ: [illegible]

●Мана иньгүдин бәәдл-җирһләс

ХӨВТӘ-КИШГТӘ ӨРК-БҮЛ БӘӘХ ГЕР

Би эврәннь софийск иньгүд Григор болн Катя Филковихнә тускар келҗ өгхәр бәәнәв. Эн хойриг 1983 җиләс авн медпәв. Тиигхд би Григорин эк-эцкин гертнь гиичлҗәләв. Григор бидн хойр насарн цацувидн. Ода бидн 39-тә болвидн. Тиигхд Григор Катя хойр дин-тә наста Сашк гидг көвүтә билә. Эдн эк-эцкәсн салад, [illegible] лһаһан зәәлнә.

Ода деерән метро тосхгдад уга балһснд автомашин зәвәр ик чинр зүүҗәхиг тер өрүн би сәәнәр иткүв. Энүнә машиһәр Григор бидн хойр энүнә көдлҗәх НИИ-д ирвидн. Григор эн институтд зурһан күн көдлҗәх [illegible] гәлһалжана. Эн институтас бидн эврәннь таньл-[illegible] эдн сардан 36 лев өгхмн.

Григор нанд эврәннь өрк-бүлин зургин альбом үзүлв. Эн зургудыг Григор бийнь цокҗ авч. Бийнь ик сәәнәр зург цокна. Одахн ик көвүндән зург цокдг шин аппарат хулдҗ авч өгв. Көвүнь зург цокхдан бас дурта бәәдлтә.

— Энтн Китен. Хар теңгсин көвәд бәәх мана инсти-

Тутрһ хуралһна цагт механизатор гүҗрҗ кәдләд, өөдән һарцта күч-көлсәрн өнчрна.

ЧОЙНГА С.

ческ чиңнүрәр кирһҗ авла. нәр һарчана. Үвлин өмн өр-

Н. ПОПОВ.

элвг тол авхин төлә чидлән әрәлҗәхш. Өдгә цагт болхла бүрдәмҗтәһәр үвлах төр тәвгдҗәнә.

●Кооперативн җисәнә төрмүд

ТӨЛҖЛТ АВЧАНА

Каспийск машин тосхлһна заводын медлд бәәх мана «Лифо» нертә кооперативин тускар әмтн олн зүсн үг келнә, әдл биш тоолвр һарһна. Мадниг дамбрлҗ келдгнь маднд итклго, дарунһас тана кооператив тарҗ одх, дала сән керг күцәҗ чадшго, гинә. Ямаран чигн үүрмг энду бидн һарһхла, ик цуугә татҗ эдн кооперативиг муудххар седнә. Хойрдгч баг әмтнь мадна палан селклән үзүлҗ, селвгәрн дөңгән күргхәр седнә. Һурвдгч баг әмтнь материальн теткллһнә халхар маднд ил дөңгән күргх арһ хәәнә. Тедна тоонас, үлгүрнь, заводын директор Б. А. Бадмаевиг, эн цехин начальник В. А. Красновиг темдглҗ болхмн. Тиим әмтн ик зууһинь тогтажана. кооперац гисн — оңдаруллһна цагар төрсн әлнд туста җисән гиҗ тоолҗана.

Машин тосхлһна заводт мана кооператив бәәрлҗ, шишлң ярндгта автофургонмудын төлә олн зүсн комплектующ әнгс белдҗәнә. Шишлң фургонмудын төлә болдас цутхҗ кесн детальмуд, пластмассов детальмуд, резин кегдлмүд бидн белдҗәнәвидн. Ут турштан 50 һар нертә детальмуд заводын кесг участкудын төлә кеҗәнәвидн. Мана «Лифо» кооператив җилдән 115 миңһн арслңга товарн продукц кеҗ һарһҗ чадхмн. Терүт цугтаһинь бидн машин тосхлһна заводт өгчәнәвидн.

Мана кооператив һаруһа харһад, үүлдврән зогсах зөвтә кем учрхий? Уга, — гиҗ итклтәһәр келҗ болхмн, юнгад гихлә, завод — мана итклтә болн нәәдвртә заказчик болҗана. Мана кеҗәсн детальмуд терүнд оньдин кергтә болхмн. Ташр тиигчкәд заводт хамгин икәр кергләдг детальмудиг кооператив кеҗәнә. Кемр тана детальмуд керг уга, бидн талдан поставщикүдәс тедүг авхвидн, гиҗ завод келхлә, негдвәр, терsuccessful...

Мана кооператив орутавар кәдлҗәнә. Икәр бийән буульлго, нидн җил кәдлсн зурһан сарин туршт 10 миңһн арслңга ору кооператив олв, гиҗ келсүв. Мана счетд тер ору орулгдсн бәәнә. Яһҗ терүг хувахан эврән шиидхвидн.

Кооперативд ода 17 күн кәдлҗәнә. Күн болһн хойр-һурвн эрдмтә. Би эврән кооперативин ахлач болсн деерән конструкторин, технологин, теткәчин үүл күцәҗәнәв, продукц болн материалмуд хадһллһна болн худлдлһна кергиг даажанав. Прессовщиц О. И. Дорджиева, вулканизаторщиц чигн болҗ кәдлҗ чадхмн. Формовщиц Т. Л. Кочетовская, плавильщикүд Б. Н. Шахныков, А. А.-Г. Манджиев кесг эрдмәр кәдлҗ чадна. Келхд, кен, яһҗ кәдлдгән бидн эврән меднәвидн, терүнәс иштә җалван чигн хуванавидн. Сара дунд җалв мана кооперативд 350 арслң тогтажана. Дуңцулхин төлә, урднь заводт нег иҗл кәдлмш күцәҗәсн әмтн зут 200-220 арслң җалв авдг бәәсмн. Теднлә әдл расценкәр кәдлҗәх кооператормудын җалвнь юңгад өссмб? Күч-көлснә һарциг, технологическ дисциплиниг күн болһна даавриг өөдлүлснә ашт кооператормудын җалв немгдсмн. Кемр шаг һарһхла эврәннь хавтхас һаруһинь даах кергтәг кооператормуд сән меднә.

Кооперативин кеҗәх продукцин номенклатуриг өргҗүлх зура маднд бәәнә. Әмтнә некврмүд ханһахин төлә теднд туста эд-тавр кех арһ хәәҗәнәвидн. Гертән ус түүлгдг сурвлҗ орулҗах әмтнд цорһс залһдг болд деталь кергтәг бидн медҗ авад нидн җил 1000 тиим деталь кеҗ, магазиһәр дамҗулҗ 2 арслң 08 деңшгәр терүт худлдлавидн.

Бас тер мет хувц өлгдг пластмассов зәм-өлгүр, мебелин бәрдг кеҗ һарһҗанавидн. Уһасн өлг-әд хавчулдг прищепкс кеҗәнәвидн. Келхд, әмтнд кергтә эд-тавр кеҗ һарһлһиг өргҗүлҗәнәвидн.

Тиим арһ кооперативд бәәнә. Заводла бидн бат болн иццтә залһлда бәрҗәнәвидн. Бидн заводас производственн бәәрн болн оборудовань нәәмәдлҗ авчанавидн. Келхд, аһуһарн 500 дөрвлҗн метр бәәрнд 50 миңһн арслңга оборудовань — станокмуд, прессмүд, агрегатмуд бәәршлҗәнә. Терүг нәәмәдлсн төләдән гүртм оруһасн ут турштан -24 процент мөнг өгчәнәвидн.

Күчр-күнд тоотнь кооперативд бас бәәнә. Оборудовань йир хуучн, дару-дарунь эвдрнә. Терүнәс көлтә немр һару учрна. Шин оборудовань худлдҗ авх кергтә, терүнә төлә мөнг хоршаҗанавидн.

С. ХАСЫКОВ,

«Ляфо» кооперативин ахлач.

ҺАЗАДЫН ОРДУДАР

БЕРЛИН ЭН ӨДРМҮДТ

ГДР. Орн-нутгт болн обществд ик гидг хүврлт болҗана. Политикд, экономикд, идеологийд, общественн халхд олн җилин туршарт тогтад батрҗ одсн залврин структур агчмин зуур хамхрад уга болв. Олн әмтнә политизац дегд өсҗ одв. Орн-нутгтан болҗах йовдлмудыг әмтн дорас болҗах революц гиҗәнә. Энь чик, яһад гихлә, республикин сая граждамуд ширүллһ кехәр зүткҗәх политическ чидл болҗ одв. Ик зунь ширүлгдсн демократическ социализм, тустан бәәдг үлмә уга государств тогтахмн, СССР-лә залһлдаһан улм батрулхмн гиҗәнә.

ЗУРГТ: цугнь көндрв...

ТАСС-ин зург.

«Төгрг ширән» сүүр

БЕРЛИН. ГДР-ин һоллгч 16 партин, политическ багмудын болн олна организацсин әлчнр зурһадгч саамдан «төгрг ширән» сүүрт цуглрв. Келн-әмтнә әәмшг уга бәәлһнә ведомствиг хаахин туск шиидвр яһҗ күцәгдҗәхин туск соксхвр эдн сонсх зөвтә, дәкәд, болхла, орн-нутг дотр болҗах политическ эркн чинртә нань чигн төрмүд хәләҗ күүндхмн.

Энүнә өмн зәрм оппозиционн организацс «төгрг ширә» келһн тус уга болҗана, энтн ГДР-т шинрүллһнә процесс келһнд зуг харшлхас оңдан юмн уга гиҗ келцхәв. Болв ГДР-ин Министрмүдин Сәветин ахлач Ханс Модров энүнлә зөвшәрҗәхш.

Келн-әмтни төр хәләгдв

СОФИЯ. НРБ-н Улсин хургт келн-әмтнә төрмүд хәләлһәр общественн совет экләд кәдлҗәнә. Энүнд келн-әмтнә сә хәәлһнә цуг келн-улсин комитетин әлчнр, тюркск келн әмтнә болн мусульманск әмтнә әлчнр, Улсин хургин һардвр, БКП-н болн БЗНС-ин парламентск багмуд болн парламентин дангин күлдг комиссьмудин әлчнр, олна әлчнр орлцжана.

Келн-әмтнә төр орн-нутгт дегд хурц болҗ одснас көлтә общественн совет хурах кергтә болв, гиҗ Улсин хургин һардврин кесн дуудврт келгдҗәнә. Келн-әмтнә туск төрмүдәр болгарск обществ дотр ик заагрлт һарчана, эн бәәдлиг эс ясрулхла, цааранднь юн болхинь медлг арһ уга.

(ТАСС).

●Мана иньгүдин бәәдл-җирһлс

ХӨВТӘ-КИШГТӘ ӨРК-БҮЛ БӘӘХ ГЕР

Би эврәннь софийск иньгүд Григор болн Катя Филковихнә тускар келҗ өгхәр бәәнәв. Эн хойриг 1983 җиләс авн меднәв. Тиигхд би Григорин эк-эцкин гертнь гиичлҗәләв. Григор бидн хойр насарн цацувидн. Ода бидн 39-тә болвидн. Тиигхд Григор Катя хойр дөнтә наста Сашк гидг көвүтә билә. Эдн эк-эцкәсн салад, һурвн хората патьрт орхар бедрҗәлә. Болгарьт шин патьр авхд амр. Нег үлү энд шаһһа патьрт бәәх әмтн тер патьран худлдҗ авч чаджана. Григорин өрк-бүл тиигхд 84 дөрвлҗн метр бәәртә патьрт орла, энь 19 миңһн левин үнтә патьр болҗана. Кемр эн патьриг худлдҗ авхла, тер дарунь өгдг мөңгн эднд уга болхла, 30 җилин турштан эн мөңгиг сар болһн таслад-таслад өгәд бәәх зөвтә болҗана...

— Бидн мөңгнә ик зууһарнь хот-хол худлдҗ авнавидн. Хотд сардан 250 лев һарна, ташр «Шкода» гидг гиигн машитәвидн, терүндән бензн худлдҗ авад 70 —90 лев һарһнавидн. — гиҗ Григор нанд цәәлһҗ келв.

Дарунь автомашинә тускар күүндвидн. Болгарьт гиигн автомашин һарһгдхш. Тер бийнь Москван өрк-бүлмүд дорхнь Софийин зөвәр олн өрк-бүлмүд эврәннь гиигн автомашидтә. Энүгинь статистик үзүлҗәнә. Кемр США-д нег миңһн күнәс 588-нь эврәннь машитә болхла, СССР-т — 53 күн, Болгарьт болхла — 133 күн.

— «Шкодаг» бидн тавн җил хооран худлдҗ авлавидн. Ода шин машин худлдҗ авхар седләвидн, болв чеереднь дегәд ик болҗ генүлҗәнә. Ташр үнтә: «Москвич» ода манахнд 12500 лев күрнә, — гиҗ герин эзн келәд, юлһаһан әәлнә.

Ода деерән метро тосхгдад уга балһснд автомашин зөөвр ик чиңнр зүүҗәхиг тер өрүн би сәәнәр иткүв. Энүнә машиһәр Григор бидн хойр энүнә кәдлҗәх НИИ-д ирвидн. Григор эн институтд зурһан күн кәдлҗәх нег әнг толһалҗана. Эн институтас бидн эврәннь таньлцулурн җиңнүлвидн, юнгад гихлә Григорин герт телефон ода деерән орулгдад уга. Григорин җалвнь сардан 270 лев, ташр квартал болһн нег сара җалвин мөрә авна. Ода эн орн-нутгт әмтлә дундлад олдг олврнь 220 лев. Болгарин нег лев үнәрн мана нег арслңгла әдл болдгиг умшачнр меддг чигн болх.

Нааһар келхлә, өрк-бүлин толһачин авчах җалвар бәәхд күчр. Үйн, эвтәхн цогцта Катя бас эн институтд кәдлҗәсмн, энүнә җалвнь 180 лев билә. Болв хойр җил хооран хойрдгч көвүнь — Мирослав төрҗ һарв. Экднь болн үрндин материальн дөң өгдг систем Болгарьт бәәнә.

— Мана орн-нутгт түрүн үрн һархла материальн дөң гиҗ 125 лев өгдгнә. Мана хойрдгч көвүн һарһхд нанд 250 лев өглә. Кемр һурвн үрн һархла 500 лев өгнә, — гиҗ Катя нанд цәәлһв.

Мирославиг хойр нас зүүтл Катя сар болһн 180 лев авад бәәв. — 120 лев үрән һарһсна хөөн амрлһнд бәәсн төләдән болн хойр көвүндән 60 лев авв. Эн 60 лев ик көвүһинь 18 нас зүүтл өггдәд бәәхмн болҗана. Энүнә хөөн бичкн көвүнә хувль үлдх. Мирославиг һунта болтл Катян кәдлмшнь күләһәд бәәхмн. Һурв күрхләрнь Мирославиг бичкдүдин садикт орулчкад, иньнь кәдлмштән һарч чаджана. Садикд эдн сардан 36 лев өгхмн.

Григор нанд эврәннь өрк-бүлин зургин альбом үзүлв. Эн зургудыг Григор бийнь цокҗ авч. Бийнь йир сәәнәр зург цокна. Одахн ик көвүндән зург цокдг шин аппарат худлдҗ авч өгв. Көвүнь зург цокхдан бас дурта бәәдлтә.

— Энтн Китен. Хар теңгсин көвәд бәәх мана институтын турбаз. Җил болһн бидн тиигәрән одҗ амрнавидн, — гиҗ Григор келв.

— Кедү мөңгн болна?

— Үнтә биш. Хойр долан хонгт амрхин төлә бәәдүн күн 42 лев өгнә, бичкдүд болхла — 30.

Филковихнә патьрт дегтрмүдәр дүүрн тәвцс дала бәәнә. Энд орс, советск дегтрмүд чигн бәәнә, бичүлҗ авчах журналмуд бас дала. Журнальн ширә деер кевтх болгарск газетмүд болн журналмуд дунд мана «За рубежом», «Литературная газета», «Эхо планеты», «Наука и жизнь» гидг газетмүд болн журналмуд кевтнә.

Григор эврәннь дүүтәһән болн бас цөн инженермүдлә хамдан 1989 җилин лу сард «Текнотерм инжиниринг» гидг товариществ бүрдәҗ. Эдн ода олн зүсн проектн болн шин эдлврт орҗах предприятьмудиг хәләҗ, ясҗ кәдлдг кәдлмш кецхәнә. Тиим кәдлмш кех даалһвр нам һазадын ордудас эднд өггднә...

Эднә өрк-бүлд җилдән һурвн дундур миңһн лев орү хаҗуһас ордг болв. Тегәд Катя бас нег җилд гертән сууҗ, бичкн көвүһән хәлән бәәҗ залудан дөң-нәкд болдг болв.

В. САПРОНОВ.

(ТАСС).

София—Москва.

Эрлг-шулм бәәдг болвза?

МЕДХД СОНЬН

Нигерин Порт-Харкорт гидг аэропортд мел зеткртә йовдлмуд болад бәәнә. Яһад тиигҗәхнь медгдхш. Һурвн җилин дотр эн аэропортд тавн зеткртә йовдл болв. Самолетмуд икәр эвдрв. Нег сәнь — нег чигн күн хорсн уга. Ода эн орн-нутгин әмтн энд эрлг-шулм бәәһәд тиим зеткртә йовдлмуд болад бәәдг болвза? — гиҗ үүмәтәһәр нег-негнәсн сурцхадг болв.

Ямаран учрар зеткртә йовдлмуд болад бәәдгинь медгдхш, гиҗ аэропортын кәдләчнр келнә: летчикин кабинд бәәх цуг прибормуд самолет һазрт буухин өмнхн гентки чичрлдәд-чичрлдәд бәәҗ, эвдрҗ одна. Эс гиҗ самолет суңн гиҗ йовтл терүнә суухар йовсн хаалһ деер шатҗасн шамс гентки унтрҗ одна, самолетыг бууснa хөөн дәкнәс шатна.

Юн учр деерәс тиим зеткртә йовдлмуд учрад бәәдг болхв гиһәд, аэропортын кәдләчнр, тер мет специалистнр хувв келдә бәәтл, энд бәәх әмтн эн йовдлыг эврәһәрн тәәлҗәнә, эрлг-шулм бурута, гиҗ эдн тоолҗана. Дәкҗ тиим зеткртә йовдлмуд бичә болтха гиһәд, бурх чигчдг әмтн мөргүл кецхәв. Аэропорт деер зурхачнр, гелңгүд таслвр угаһар бәәҗ, бурхн-шаҗна халхар олн зүсн керг-үүлдврмүд күцәв, тер бийнь энүнә хөөн бас зеткртә йовдл болв. Самолет хамхрсн бийнь терүнд йовсн әмтнәс нег чигн күн хорсн уга. Бурхн-шаҗнд залврсн учрар күн хорсн уга, гиҗ бәәрн әмтн эн йовдлыг цәәлһв.

Эн аэропорт бәәх һазрт эрлг-шулм бәәлго бәәшго, юнгад гихлә энд урднь эрлг-четкрин үкәр бәәсмн, гиҗ ик урдас авч энд бәәһә әмтн келҗәнә...

— Күүнә бәәдл-җирһлд зәрмдән күн цәәлһҗ чадго әврмҗтә йовдлмуд болна. Күүнд медгдго нууцта йовдлмуд дала бәәнә, тер кенд чигн эс медгдг йовдлмуд самолетмудын прибормудыг хаҗилһна, теднә нисҗ йовх хаалһинь сольна, гиҗ нигерийск летчикүд итклҗәнә, гиҗ авиапилотмудын болн авиаинженермүдин келн-әмтни ассоциацин генеральн секретарь И. Оладжубин келсиг нигерийск «Санди таймс» газет барлжана.

Тер эрлг-четкрин чидләр Бермудск һурвн өнцгт Африкд күрч ирсн болвза? — гиҗ нигерийск әмтн санҗана.

М. ЕВСТАФЬЕВ.

ТАСС

мана республиһар

Цугтан орлцв

Шин җилин өмн өргнд Элстин шатрчнрин клубд балһсна марһан болв. Нег наадна төлә 5 минут өггдҗәлә. Кесг әмтн тиим эвәрһәр наадад, эврәннь чидләрн сөрлцхәр седв. Авч болх 7 очкоһас 2 шатрч 6 очко авв. Эннь республиканск залһлдана узелын көдләч Б. Н. Доржинов болн Хальмг АССР-ин Деед Зарһин көдләч О. К. Кюнкриков болв. Түрүн орм эзлхин төлә эдн хоорнд болсн наадыг Б. Н. Доржинов шүүв. 3-ч ормд темснә базин көдләч О. Э. Чурюмов һарв.

Тер мет энд бар сарин 29-д болн 30-д нарды наадлһар марһан болв. Хамгин өөдән ашиг энд А. М. Шевелёв бәрв. Хойрдгч ормд Н. П. Филькин болн 3-ч ормд Бакуһас ирсн гиич А. М. Шириняи һарв. «Иньгллт» паркин бильярдн клубд болхла эн наанд дурта әмтн цуглрв. Мергжлтә спортсменмүд чигн, экләд наадҗах әмтн чигн нааран ирв. Һоллгч мөрәг Санал Очиров авв. Призермүдин тоод В. А. Поляков болн А. М. Атеев орв.

Әмтнә сурврар эн һурьн зүсәр болсн марһан шин җилин байрин өмн өргнд бүрдәгдлә. Тегәд чигн нааран кесг әмтн ирв. Цуг марһаст эдн шунмһаһар орлцв. Тегәд чигн иргч марһас улм ик то әмтиг цуглулх гиж найдҗанав.

А. АГАБАБОВ.
Профсоюзмудын ВДФСО-н Элст балһсна Советин ахлач.

Ицгтә диилвр

1990 шин җилин эклцәр Элстиг немш-фашистск деермчнрәс сулдхлһнд нерәдсн мини футболын турнир цааранднь болжана. Одахн эн турнирн кемжәнд «Одн» заводын болн «Профсоюз» командс харһв. Наадн сольн болн әңтикмҗтә болв. Хойр команд эдл белдвртә гиж келж болхмн. Баһ наста наадачнр энд цөн биш, тегәд наадн түрүн йовудта болн хурц янзта болв. «Профсоюзин» хаһлд одахн заармәс ирсн кевүд наачана. Тегәд эдн заарнннь мергжлтән наадн болһнд өөдлүлж йовна.

Наадна түрүн ерәднь 1.1 [illegible] тегсв. Хойрдгч таймд заводын спортсменмүд дәврлһнә [illegible] өргәр олзлдг болв. Тегәд хортна үүдид эдн тасрхан угаһар [illegible] үзүләд бәәв. Тиим наадна ашт эдн дараднь дәрвн гол цокж орулж чадв. «Профсоюзин» әлчнр болхла дәврлһнә тактикд зуг хойр голар һару өгв. Тиим кевәр наадн 5:3 тоотаһар тегсв.

Заводын командын наадачнр В. Новиков болн М. Горяев эн хаһлта диилвр, «Профсоюзин» [illegible] дәврлһнә седвәрнр эдн [illegible].

«Хальмг үнн»—90

ГАЗЕТИГ КӨДЛМШТӘН ОЛЗЛҖАНАВ

Давсн җилд барас һарсн сүл тойгудын негнднь «Хальмг үнн — 90» гидг нерәдлһтәһәр мана анкет барлгдла. Шин җилд мана газетиг ясруллһна тускар сүв-селвгән өгхиг бидн умшачнрас сурлавидн. Эндр анкетд Элстин 18-ч тойгта дундын школын багш Н. М. ШАРМАНДЖИЕВА хәрү өгчәнә.

I. Давсн җилд «Хальмг үнн» газет темдгтәһәр хуврснь бахмж үүдәжәнә. «Эндрк өдрин төр», «Ондаруллһна туск тоолвр» гисн әңгс нанд таасгдна. Өдгә цагт әмтиг үүмүлжәх төрмүд заасн әңгст тәвгддгнь умшачнрин оньг авлна. Би эврән багш болж көдллгтән эн газетиг оньдин көдлмштән олзлнав. Тегәд умшдг, бичдг дассн деерән, мини сурһульчнр республикин зәңгс газетәс медж авча.

Хамгин икәр мини көдлмшт дөрвдгч халхин материалмуд кергтә болна. «Бичкдүдин шуһул», «Улсин ицн булгас» гидг әңгд барлгдлг ахр үүдәврмүдиг сурһульчнртаһан хамдан умшж даснавидн. Бас тер мет «Хальмг кел дасхн» гидг кичәлмүд барлгддгнь сән. Терүг улм икәр барлжах кергтә.

2. «Хальмг үннд» олн зүсн материалмуд барлгдна. Умшач болһн бийдән таастаһинь шүүж авх. Тегәд тер эс гиж эн статья нанд эс таасгдв чигн, талдан күүнә оньг авлад чигн бәәх. Зуг мини тоолврар хальмг келәр һардг газетд орчулсн ик-ик тогтаврмуд, закад барлад керг уга. Юңгад гихлә, терүг умшхд күнр, кесгнь медгдл уга үлднә. Ташр централь газетмүдт тедн цуһар барлгдналм.

3. Ондаруллһн мана балһснд йир удан татлһтаһар күцәгдҗәнә гиж би тоолҗанав. Балһсна һардачнр телеүзгдләр, радиоһар әмтнә сурврмудт хәрү өгнә, болв бәәдлҗирһл ясрҗахш. Магазитд хот-хол, эд-таңгр улм хатярдж одв. Өдрин дуусн школд көдлдг багшнр көдлмшиннь хөөн кергтә тоот хот-хоолан авч чадхш.

4. «Җаңһрин» 550 җилин өөнд нерәдгдсн цуг материалмудыг оньган өгч умшдув. Эн төр газетд сәәнәр үзүлгднә. Болв өөнд белдлһәр Элстд, районд ямаран керг-үүлдврмүд күцәгдҗәхинь улм өргәр медүлх кергтә. Өөнин өмн өргнд ямаран тосхлт кегдҗәхин тускар, ямаран кегдлмүд хулдгдхин, ямаран дегтрмүд һархин тускар бичхлә сән болх гиж сангдна.

5. «Үннд үкл уга» гидг әңг газетд барлгдна. Ирсн шин җилд эн әңгд цаарандкь чигн соньн материалмуд һархинь күләҗәнәв.

6. Төрскн келәр һардг газетиг өрк-бүл болһнд күргхин төләд редакцин журналистнр аһу ик көдлмш кедгинь би меднәв. Олн зүсн харһлтс күч-көлсч коллективст болна, газетин Өдрмүд бүрдәгднә. Зуг зәрм әмтн эн газетиг умшдгонь һундл учрана. Бийән хальмг гиж тоолдг күн болһн эврә газетән умшх зөвтә. Эн туст партийн организацсин сегләтрмүд, бар тархаһачнр цәәлһврин көдлмшән ясрулх зөвтә.

7. Газетин өңг-зүсинь ясрулхин төләд тернд барлгддг зургудын чинринь өөдлүлх кергтә. Зәрмдән энүнд цәәвр өңгтә зургуд һарна. Мана зурачнр газетин бәәдлиг ясруллһнд бас орлцхла сән болх гиж тоолҗанав.

8. Газетиг герүрм цаглань авч ирнә.

ТҮҮМРӘС САГЛТН

Түүмр ямаран ик зовлң учрадгиг цугтан меднә. Тер бийнь терүнәс сагльхин тускар бидн мартнавидн. Юңгад гихлә, өдр болһн гишң мана республикд түүмр шатна, тиим болв чигн герин эздуд, эк-эцкнр терүнәс чик эшлвр кехш. Үлгүрнь, давсн җилин әрвн саод 425 түүмр шатв, материальн һарунь болхла 434 миңһн арслн тогтав. Болв түүмрин йовудт шатсн, шавтагдсн әмтнә әрүл-мендин һаруг ямаран мөңгәр кемҗәлхмб? Нам зәрмдән һалд әмтн әмнәсн хаһцсна йовдлмуд бәәнә. Түүмрин туск 9 актд тиим темдг бәәнә.

Давсн җилд әмтн бәәдг 100 һар гер шатла. Юунас көлтә тиим әәмштә йовдл һарна? Хамгин түрүнд сат угаһар тәмк татлһнас көлтә гиж темдглх кергтә. Үлгүрнь, Юстинск района Барун селәнд бәәдг А. Л. Сопин әркән зөвәр икәр уучкад, гертән ирәд, дәкәд немчкж. Дарунь эн диван деерән кевтчкәд, сигаретән татв. Цөн цаг давсна хөөн шачасн сигаретәс көнжл шатв. Түүмр унтрадг әмтнлә хамдан ирсн эмчнр герин эзиг больницд күргв. Авсн шавасн эн тенд өңгрв. Тиим йовдлмуд мана дамшлтд баһ биш. Әркәс болн тәмк татлһнас ямаран йовдл зәрмдән һардгиг тадн ода меднәт.

Эн саамд түүмр шатхин [illegible] кесг цаг [illegible]. Шачах сигаретин чиндрәс көнҗл эс гиж дер, кевс ялһдад, горидлг газ 6—8 минут давад һархла, терүнь үклд күргж чадҗана. Соңсу күүнә һарт бәәх сигарет терүнлә хамдан бәәх улст чигн ик әәмшг үүдәжәнә. Эңг тәмк татҗах әмтн кевә медхмб? Давсн җилин ашмудар шачасн тәмкәс көлтә цөн күн әмнәсн хаһцв. Тер то цөөн болв чигн, күүнә бәәдл-җирһлин үниг кемжәлж болшго.

Тер мет эврә дутмгар зөвәр бичкн күүкд балһсна [illegible]лн һурвта Юрий хустг авад, терүг унтдг хорад шатаһад бәәҗ. Энүнәс көлтә деер өмсдг хувцн шатв.

Бас нег тиим түүмр Элстд шатла. Энүг дәрвтә Бендрик Коля шатаҗ. Түүмрәс көлтә һарсн һару 700 һар арслн тогтав. Тиим йовдл һардгин төлә, күндтә эк-эцкнр, күүкдән хәләвр угаһар гертән бичә үлдәтн. Бичкдүд күрч чаддго ормд хустгиг хадһлтн.

Ода үвлин цагт әмтн электрическ прибормудыг өргәр олзлдг болв. Нег улу герән дулалхин төлә. Электрокаминмүд, духовкс, эврән кесн прибормуд селәнд чигн, балһснд чигн өргәр олзлгдна. Болв эн цуг тоотыг хәләвр угаһар үлдәж болшго. Юңгад гихлә, эвдркә болн эврән кесн прибормуд түүмрин кесг учрин негнь зәрмдән болна. Үлгүрнь, давсн җилин кемд мана тодигәр әмтнә гермүдт тиим учрар 39 түүмр шатв. Хамгин ик кемжәтәһәр эн учрар түүмр Элстд, Яшалтинск, Целинн, Октябрьск, Приютненск районд шатв.

Үлгүрнь, Яшалта селәнд эвдркә приборәс көлтә нег герт түүмр шатад, 968 арслнга һару авч ирв. Эн йовдл яһад учрсмб? Герин эзн С. С. Берест герән дулалнав гиһәд, электродулалатыг көдлүлҗ. Эврән болхла орндан орад унтҗ. Сөөни өрәлә болхла удан көдлҗәсн дулалач шатад, түүмр болв. Әдл йовдл Приютное селәнә бәәрн күн М. П. Коростылеван герт һарв. Болв энд мадгна һару һарсн деерән, һалд дөрвтә Роман шав авв.

Тер мет телевизормудыг олзллһна зокал эвдснәс көлтә түүмр шатдг йовдл бас һарна. Зуг Элстд тер учрар 6 йовдл һарла. Һарунь 20 миңһн арслн тогтала. Тер мет Городовиковск, Сарпинск, Целинн болн Яшалтинск районд телевизор шатсн йов-

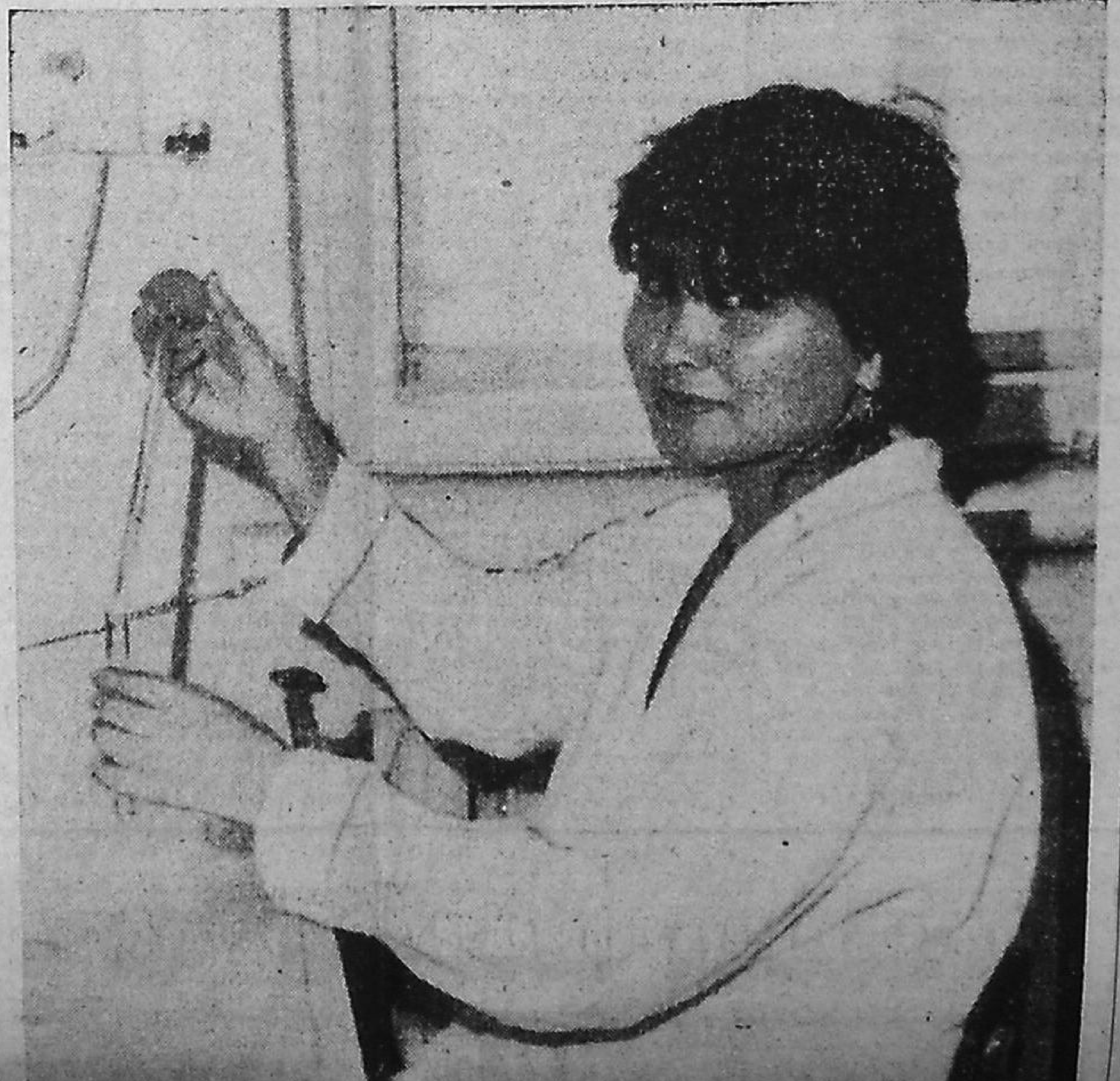

Светлана Бадма-Гаряева Ульяновск балһсна фармацевтическ училищ төгсәснә хөөн Каспийск района больницин биохимическ лабораторин көдләч болж эврәннь күч-көлснә намтран эклсмн.

Келхд, Светланад даалһсн көдлмшнь йир даавртә, өдр болһн терүнәс баһ биш эрдмин медрл болн оньг некнә. Юңгад гихлә, эн лабораторьт көдлҗәх күн нег чигн эндү һарһх зөв уга. Больницин эмчнр С. Бадма-Гаряеван кесн шинжлтәр түшг кеһәд больницд кевтсн әмтнд ирлцнгү эмнлһчә эв-арһ бичүлж өгцхәнә.

Бас тиим шунмһа кевәр Светлана Бадма-Гаряева больницин олна көдлмшт орлцна. Эн — эврә дурар үүлдг коллективин член, ВЛКСМ-ин халхар бас даалһвран болгтнь күцәнә.

ЗУРГТ: С. Бадма-Гаряева.

В. Морозовин цоксн зург.

•Умшачин бичг

Күндтә редакц! Эн бичгән бидн невчк шуурутаһар бичҗәнәвидн. Болв мана бәәдл-җирһлд учрҗах зәрм човдлмуд терүнд зөв өгчәнә. Бидн цөн күн цуглрад бичҗәнәвидн. Эндрк өдрин кинон туст үүмҗәх эк-эцкнр болн нань чигн әмтн маднла негдх гиж санҗанавидн. Өдгә цагт кино — сурһмжллһна болн культурт дасхлһна һоллгч эв-арһ болҗана. Элстд талдан эв-арһ кергтә кевәр делгрәд уга. Эс гиж тиим эв-арһс сурһмжллһна кучәрн кинола әдлҗ чадшго болҗана.

Мана кевүд-күүкд өдр чуллан чигн балһслын зовлң болҗана. Культурн биш хәләцд дурарнь үүлдх зөв өглһн болн терүнәс хооран цухрлһн эн болҗана.

Үр-иньгин бәәдлд эн төрмүдәр күүндвр кеж болҗана. Болв терүнд зуг һаңцхн күн биш, цугтан орлцх зөвтә. Көвүд-күүкд эврән тоолвран келтхә. Тиим бәәдл чик эль угай гиж ухалтха. Ноолда, цуугә, секс тархаҗах фильмсин тускар тедн ю санҗана? Ноолдана, зевйос әвдлһнә, чидл үзүллһнә туск фильмс мана кинотеатрт тадн үзҗ чаджанат гиж зар тәвәд, эдн, мана кевүдвәс

КЕН ДӨҢ БОЛХМБ?

улм әср, цуугә татхлан белн әмтн болжахиг бидн үзҗәнәвидн. Күүкд улсин туст ямаран күндллһн, тоожср уга хәләцтә эдн болжахнь маднд бас медгджәнә. Кинофикацд ода юн болжана? Сурһмжллһнә, искусствин культурин халхар хамгин девшлттә хәләц үзүлхин ормд эдн ю кежәнә? Ямаран әмтн тенд көдлжәхмб? Нег улу «Родина» кинотеатрт. Эднд кино үзхин төлә баһ биш мөнг өгх кергтә. Дала мөнг авлһнас эдн талдан юм үзжәхш. Ямаран сурһмжллһна, шагшавдын тускар эднд үг келж болхмб?

«Цуг искусств мадна төлә хамгин ик чинртәнь кино болжана» гисн Ленинә үгмүд кинотеатрин фойед бичәтә бәәнә. Болв эн үгмүдин чинринь кинотеатрин көдләчнр медҗәдго бәәдлтә. Аврлт уга бәәдл болн секс тархаҗах, культурн биш авг-бәрциг болн аля бәәдлиг медүлҗ өргҗүлхәх кино кенд кергтәв? Эн кинотеатрт тогтсн бәәдлиг цуг әмтнә күүндврт орулх селвг өгчәнәвидн. Әмтнә туст мөрдүн хәләцтә бичкдүдиг, бәдүн улсиг чигн меклҗ чаддг әмтн тенд көдлмшт авгдна. Мүүндстә болн аля авг-бәрц тархаҗах фильмсиг эдн мактна.

Кинотеатрмудт медрлтә кадрмуд тәвлһәр мана культурин министерств болн Госкиню эврәннь некврт угән яһад эс келжәнә?

Искусствин болн кинон халхар медрлтә әмтн фильмин өмн цәәлһгч үг келдг эв-арһ яһад эс олзлгдна. Культурин организацс эн кергс яһад хооран һарчахмб? Бичкдүдин, баһчудын болн бәәдүн улсин аудиторин туст онц хәләц, онц керг-үүлдврмүд терүц уга гиж келж болжана.

Кинотеатрт кевүд болн залу улс махлаһан тәәләд сокал яһад эс тархагдна. Зәрмснь фильмин дуусн яс кемләд суна. Теднин хөрдг күн уга болхий?

Тер мет кевүд-күүкд уульнцар чигн йовхла, ясна хальсин һазр деер нульмж хаяд йовна. Тиим кевәр бийән бәрлһн эднгиг терүц үүмүлжәхш. Энтн мана чигн, күүкдиг тиим му үндстә фильмсүр дууджана.

Тиим бәәдл сәәнд күргшго. Тегәд тиим «сурһмжллһнд» бидн йоста шагшавдын, күч-келснә сурһмж өмнәснь зөрүлх зөвтәвидн. Нәсна дигт күрәд уга баһчудт, нег улу кевүдт көдлмш өгч болшгой? Уульнцс цеврллһнд, хог-бог зөөлһнд эдн ямаран ик дөң болж чадх билә. Ода үвл болҗана. Эдн хаалһ деерк мөсиг хамхлад, деернь элс цацж чадх билә. Балһсна күцәгч комитет, комсомолын комитет эн туст эврәннь седврән үзүлх зөвтә гиж тоолҗанавидн. Балһсна киртә, бальчгта бәәдлин туст эднә седкл үүмжәхш бәәдлтә. Коммунальн эдл-ахун көдләчнр чигн эн кергт баһ биш нилчән күргх билә. Баһчудын дөңгәр эн төрмүдиг дигтә-даратаһар хаһлж болхмн билә. Ода болхла, бәәдл тер кевәрн бәәнә. Элстин бәәдлин туст болхла ода нам ичр күрнә! Альд болв чигн бальчг, килмҗ уга бәәдл үзж болхмн. Нәм балһсна цутхлһд чигн. Балһсна захин уульнцсин тускар бидн нам келжәхшвидн.

Үлгүрнь, 1-ч тойгта аптекин өөр ода хаша тәвж. Әмтн болхла тер хашаг әргәд бүдрәд йовна. Тиим болхла, хашан өөр цаг зууран тротуармуд тосхх кергтәлм. Тиим кевәр әмтиг күндллһн медүлгджәнәлм. Аль тосхачнр тиим юмиг медгов? Ямаран чигн тосхлтын өөр тиим йовдл һарна. Эврәннь кергән хамгин чинртә гиж тоолад, эгл әмтнә туск эдн мартна. Тиим болхла, тосхачнрас балһсна күцәгч комитет ял авх зөвтә. Күүнә зөвиг өдгә цагт кен чигн эвдх зөв уга.

Клыковин уульнцар милицин өөр әмтн йовдг хаалһиг хамхлад тингәд үлдәчкә. Эн уульнцин хувагдг тойгта гермүд зогсжах халхар оньдин бальчг һарна. Килмж уга бәәдл үзгднә. Элстд мана бичкдүдт, кевүд-күүкдт кен дөң болхмб?

ПЕТЬКИЕВ,
САРАНГОВА,
БАИРОВА
болн нань чигн.

Элст балһсн.

водын болн «Профсоюз» команд харһв. Наадн соньн болн зүткмҗтә болв. Хойр команд әдл бәлдвртә гиж келж болхми. Баһ наста наадачнр энд цөн биш, тегәд наадн түрүн йовудта болн хурц янзта болв. «Профсоюзин» ханьд одахн әәрмәс ирсн кевүд наачана. Тегәд эдн әврәннь мергҗлтән наадн болһнд өөдлүлж йовна.

Наадна түрүн өрәлнь 1.1 хәм аштаһар төгсв. Хойрдгч таймд заводын спортсменмүд дәврлһнә зәәрһиг үлмҗ өргәр олзлдг болв. Тегәд коортна үүднд эдн тасрхан угаһар әәмшг үзүләд бәәв. Тиим наадна ашт эдн дараднь дөрвн гол пожж орулжчадв. «Профсоюзин» әлчнр болхла дәврлһнә тактикд зүт хойр голар хәру өгв. Тиим кевәр наадн 5:3 тоотаһар төгсв.

Заводын командын наадачнр В. Новиков болн М. Горяев эн харһлтд йилһрв. «Профсоюзин» үүднүр кесн кесг дәврлһнә селвәрчнр эдн болв.

В. БАГЛИКОВ,
«Одн» заводын спортын инструктор.

Техникд дурта болдгар

Элстин уйн наста техникүдин станцд үвлин амрлһла эн цаг соньн кесг керг-үүлдврмүд бүрдәгдинә. Теднә негнь — науюин болн техникин долан хонг болжана. Эн өдрмүдт кевүд-күүкд балһска рационализатормудла, аэропортын летчикүдлә, училищмүдин сурһульчнрла харһлт кев. Шинрүләчнрин соньн керглә кевүд-күүкд улм әәрхнәр таньлдв. Тер мет алчнр уйн наста техникүд ямаран көдлмшиг станцд күцәжәхиг медж авв. Теднә шин модельмүд болн прибормүд цуглтаднь таасгдв.

Долан хонгиг дигтә-даратаһар бүрдәлһнд станцин көдләчнр С. М. Короткая болн Е. Ц. Шарапова дөң болв. Кесг һәәхүлмүдин болн харһлтсин дөңгәр сурһульчнр соньн кесг тоотла таньлдв. Станцин хамгин билгтә сурһульчнрин прибормуд, модельмүд болн нань чигн кегдлмүд һәәхүлмүдт үзүлгдв. Тегәд чигн һәәхүлд орлцлһн сурһульчнрин төлә ик күндтә керг болв. Эврәннь күцәжәх көдлмшин туськар эдн балһсна школмудын сурһульчнрт келж өгв. Тиим тоолврарн хувалцлһн станцин уйн наста техникчнрт чигн, школмудын сурһульчнрт чигн ик туста болв. Эн долан хонгин чилгчәр һаркар болн техникәр соньмсжах әмтнә то балһ на школмудт үзмжтәһәр икдх гиж нәәлжәнәвидн.

А. САНГАДЖИЕВ,
Элстин уйн наста техникчнрин станцин директор.

эркән зөвәр икәр уучкад, гертән ирәд, дәкәд немчкж. Дарунь эн диван деерән кевтчкәд, сигаретән татв. Цөн цаг давсна хөөн шачасн сигаретәс көнжл шатв. Түүмр унтрадг әмтилә хамдан ирсн әмчнр герин эзиг больницд күргв. Авсн шавасн эн тенд өкгрв. Тиим йовдлмуд мана дамшлтд бәәл биш. Әркәс болн тәмк татлһнас ямаран йовдл зәрмдән һарһдгиг тадн ода медиәт.

Эн саамд түүмр шатхин төлә кесг цаг кергтдхш. Шачах сигаретин чиндрс көнжл әс гиж дер, кевс уңһдад, горидлг газ 6—8 минут давад һархла, терүнь хаалд күргж чаджана. Солгу күүнә һарт бәәх сигарет терүнлә хамдан бәәх улст чигн ик әәмшг үүдәжәнә. Энүг тәмк татжах әмтн кевә медхмб? Давсн жилин ашмудар шачасн тәмкәс келтә цөн күн әмнәсн хаһцв. Тер то цөн болв чигн, күүнә бәәдл-жирһлин үниг кемжәлж болшго.

Тер мет түүмр шатдг әәмшгтә йовдлмуд бичкдүд хустгәр наадлгас келтә учрна. Тиим әср йовдлас келтә зәрмдән материальн ик һару һарна. Күүкд гертән эк-эцк угаһар һанцарн үлдәлә тиим йовдл учрна, гиж келх кергтә. Бичкдүд, нег үлү школд эклад эржах кевүд-күүкд хустгла наадхдан дурта. Үлгүрнь, давсн жилин һаха сарин 10-д Яшалтинск районә Эсто-Алтай селәд бәәдг Кальбинихнә герт түүмр шатв. Тиигн гихнь эк-эцкнь һарад йовхла, гертән һанцарн үлдсн дөрвтә Ян бо-

33 түүмр шатв. Хамгин ик кемжәтәһәр эн учрар түүмр Элстд, Яшалтинск, Целинн, Октябрьск, Приютненск районд шатв.

Үлгүрнь, Яшалта селәд эвдрхә приборәс келтә нег герт түүмр шатад, 968 арслңга һару авч ирв. Эн йовдл яһад учрсмб? Герин эзн С. С. Берест герән дулалнав гиһәд, электродулалатыг көдлүлж. Эврән болхла орндан орад унтж. Сөөни өрәлә болхла удан көдлҗәсн дулалач шатад, түүмр болв. Әлл йовдл Приютное селәнә бәәрн күн М. П. Коростылеван герт һарв. Болв энд мәәгнә һару һарсн деерән, һалд дөрвтә Роман шав авв.

Тер мет телевизормудыг олзллһна зокал эвдснәс келтә түүмр шатдг йовдл бас һарна. Зүт Элстд тер учрар 6 йовдл һарла. Һарунь 20 миңһн арслң тогтала. Тер мет Городовиковск, Сарпинск, Целинн болн Яшалтинск районд телевизор шатсн йовдлмуд темдглгдв. Үлгүрнь, давсн жилин чилгчәр Элстин бәәрн күн А. К. Бядниева «Фотон» телевизоран көдлүлчкәд, эврән унтж одв. Кесг цагтан көдлсн телевизор шатв. Материальн һарунь 5 миңһн арслң тогтав. Тиим үлгүрмүд цөн биш. Болв телевизориг зокалла ирлцүлж олзлхла, тиим йовдл һаршго.

Түүмр эврән чигн шатла. Болв тиим йовдлмудт чигн гемтә әмтиг олж авч болжана.

К. ОГУРЦОВ,
Хальмг АССР-ин МВД-н түүмрәс харлһна әңгин көдләч.

Светлана Бадма-Гаряева Ульяновск балһсна фармацевтическ училищ төгсәснә хөөн Каспийск районә больницин биохимическ лабораторин көдләч болж эврәннь күч-көлснә намтран эклсмн.

Келхд, Светланад даалһсн көдлмшнь йир даавртә, өдр болһн терүнәс баһ биш эрдмин медрл болн опыт некнә. Юңгад гихлә, эн лабораторьт көдлжәх күн нег чигн эндү һарһх зөв уга. Больницин әмчнр С. Бадма-Гаряеван кесн шинжлтәр түшг кеһәд больницд кевтсн әмтнд ирлцүңгү әмнлһчә эв-арһ бичүлж өгцхәнә.

Бас тиим шунмһа кевәр Светлана Бадма-Гаряева больницын олна көдлмшт орлцна. Эн — эврә дурар үүлддг коллективин член, ВЛКСМ-ин халхар бас даалһврин болзгтнь күцәнә.

ЗУРГТ: С. Бадма-Гаряева.

В. Морозовин цоксн зург.

көдлмүд тәвлһәр мана культурин министерств болн Госкино эврәннь некврт угән яһад эс келжәнә?

Искусствин болн кинон халхар медрлтә әмтн фильмин өмн цәәлһгч үг келдг эв-арһ яһад эс олзлгдна. Культурин организацс эн кергәс яһад хооран һарчахмб? Бичкдүдин, баһчудын болн бүдүн улсин аудиторин тусл онц хәләц, онц керг-үүлдврмүд тәрүц уга гиж келж болжана.

Кинотеатрт кевүд болн залу улс махлаһан тәәлдг зо- [illegible] сиң фильмин дуусн әс кемләд суна. Теднг хәрдг күн уга болхий?

Тер мет кевүд-күүкд уульнцар чигн йовхла, ясна хальсиг һазр деер нульмж хаяд йовна. Тиим кевәр бидн бәрлһн эдниг тәрүц үүмүлжәхш. Энтн мана чигн, ал-ла, хашан өөр цәәк зуурин тротуармуд тоснх кергтәлм. Тиим кевәр әмтиг күүдллһн медүлгджәналм. Аль тосхачнр тиим юмиг медгов? Ямаран чигн тосхлтын өөр тиим йовдл һарна. Эврәннь кергән хамгин чинртә гиж тоолад, әгл әмтнә тускар эдн мартна. Тиим болхла, тосхачнрас балһсна күцәгч комитет ял авх зөвтә. Күүнә зөвиг өдгә цагт кен чигн эвдх зөв уга.

Клыковин уульнцар милицин өөр әмтн йовдг хаалһиг хамхлад тиигәд үлдәчкж. Әл уульнцин хувагдс тойгла [illegible] дин бальчг һарна. Кирмж уга бәәдл үзгдинә. Элстд, мана бичкдүдт, кевүд-күүкдт кен дөң болхмб?

ПЕТЬКИЕВ,
САРАНГОВА,
БАИРОВА
болн нань чигн.
Элст балһсн.

Спортивн таавр

53-ч ТИРАЖИН АШМУД
(бар сарин 29—31)

1—2, 2—2, 3—2, 4—1, 5—2 6—2, 7—1, 8—Х, 9—1, 10—Х, 11—2, 12—1, 13—1

Оньгтан автн: түрүн то командсин парин тойг, хойрдгч то — харһлтын аш.

ТАСС.

ТАСС-ин спортивн панорам

ТЕННИС. Арвн нәәмтә минчәнк. Наталья Зверева австралийск Брисбен балһсид теннисистксин турнирт диилв. Эннь профессиональн теннисин нарт делкән марһанд Звереван түрүн диилвр. Энүнә өмн хойр сезонд Зверева финалд һарв чигн, хойрдгч ормд үлддг билә. Ода мана орн-нутгин эн темдгтә спортсменк нарт делкәд 27-ч орм эзлжәнә. Сүл турнирт энүнлә дәрлдсн австралийск теннисистк 79-ч ормд бәәнә. Эн турнирт дииләд Зверева 27 миңһн доллар авв.

СТОЛ ДЕЕР НААДДГ ТЕННИС. Стол деер теннис наадд советск спортсменмүд Манчестерт түрүн наадан шүүв. Англин хойрдгч хамцу командыг 3:1 тоотаһар шүүв.

Күүкд улс хошадар наадлг разрядын полуфиналд Валентина Попова болн Галина Мельник Өмн үзгин Корейин спортсменкст шүүгдв.

ФРИСТАЙЛ. Советск спортсменк Елена Баталова Мон-Габриэл гидг балһсид (Канада) фристайлар нарт делкән кубок шүүлһнә дараһни наадид балетд дөрвдгч орм эзләд, 17 очкота болв. Түрүн орм энүнд швейцарск спортсменк Конни Кислинг эзлв.

Акробатическ һарәдлһнд Донна Вейбрехт (США) негдгч орм, хойрдгч болн һурвдгч ормиг Ли Моррисон Канадас болн француженк Рафаэлла Моно эзлв. Мана Елизавета Кожевникова дөрвдгч ормд һарв.

ГАНДБОЛ. Алмаатинск «Экономист» команд эврәннь багдан болсн нарт делкән турнирт ГДР-т хойрдгч орм эзлв. Эдн нег наад шүүһәд, негиднь — Лейпцигин спортсменкст шүүгдв. Ода алмаатинск гандболистнр хойрдгч подгрупппд диилхин төлә «Форвертс» командла (Франкфурт-на-Одере) болн Берлинә командла наадхмн.

ВЕЛОСПОРТ. Велосипедистнр Марат Сатыбалдиев Кзыл-Ордаһас болн москвич Константин Храбцов профессионалмудын нарт делкән зурһан хонгин марһанд һурвдгч әдрин хөөн нәәмдгч орм эзлжәнә. Эдн 121 очкота болв, лидермүдәс — одахн Кельнд болсн марһана диилгчнрәс 11 эргцд ард үлдв.

ХОККЕЙ. Хоккейәр СССР-ин баһчудын команд канадск Квебек провинцин командд полуфиналд шүүгдәд (5:7), марһанд цаарандан орлцшго болж һарв. Һадк нег полуфиналд финск хамцу команд бас нег канадск хоккейин командыг 6:5 тоотаһар шүүв. Эн марһана өмн болсн наадт мана хоккеистнр һурв дәкж шүүләд, нег дәкж шүүгдлә, — финнмүдт шүүгдлә.

Квебекин кубокин төлә марһанд Чехословакас, США-с, Финляндәс болн СССР-әс арвн команд орлцв.

ЦАНАР ДӨРЛДДГ СПОРТ.

Цанар дошж дөрлддг марһанд нарт делкән кубокин төлә болсн дөрлдәнд ленинградк Юлия Антипова һурвдгч орм эзлв. Турнирин эзд — ГДР-ин спортсменкс Габриэла Кохлиш болн Дана Ридель негдгч болн хойрдгч орм эзлв. Цуг спортсменмүдәс Габриэла Кохлиш түрүлж йовна.

(ТАСС).

Эстонск ССР. Таллинид хувц-хунрин кев-янзин фестиваль болв. Эн фестивальд Москван, Ленинградын, Латвин, Литван, Белоруссин, Узбекистана, Молдавин болн Эстоня 118 зурачнр-модельермүд орлцв. Эдн олн зүсн хувц-хунрин 155 зүсн кев-янз жюрид үзүлв. Хувц-хунрин «Мода-89» гидг кев-янз ке-сәәхн өңг-зүсәрн онцрв.

ЗУРГТ: Минск модельмүдин герин сцен деер.

ТАСС-ин зург.

Редакторин дарук **А. Б. ЭРДНИЕВ.**

Телеүзгдл

ТУУЛА САРИН 10. ҮЛМҖ ӨДР

Негдгч программ: 6.30— 120 минут. 8.30 — «Кегжм, менд!». 9.15 — «Һазр эргж йовлһн». Альманах. 10.15 — «Солң». 10.30 — Хоккей. «Филадельфия Флайерз» (США) — ЦСКА. 12.30 — Цаг. 13.00 — «Мини иньг — мөрн». 14, 15-ч серийс. 15.30 — «Капитан Грантиг хәәлһн». 16.45 — Мультфильм. 16.55 — «Кен чигн йовхар седжәсн уга билә». Орн-нутгас советск немшнр һарч йовлһна туск төрмүд. 17.25 — Бичкдүдин чег час. 18.25 — Зар. 18.30 — Цаг. 19.00 — Хоккей. «Филадельфия Флайерз» (США) — ЦСКА. 21.00 — Цаг. 21.30 — Актуальн интервью. 21.40 — «Ромео и Джульетта». Фильм-балет. Г. Уланова болн Ю. Жданов биилжәнә. (1954 ж.) 23.10 — «Би таднд дуулж өгнәв». 23.45 — Шин зәңгс.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15— Зурач П. Корина музей-патьр. 9.00, 11.15 — Немш келн. 9.30 — Останкинә концертн студьд РСФСР-ин ачта артист А. С. Пономаревла харһлһн. 11.45 — Бичкдүдт — фильм. «Бичкндк цагин сүл зун». 2.3-ч серийс. 13.55 — «Бичкдүдт зңгудын кичгүдин тускар. 14.25 — «Прошлогодняя кадриль». Худ. фильм. 18.30 — Цаг. 20.00 — Бичкдүд, тевшүн нөөртән ортн! 20.15 — «Төриг дурарн шүүж авчанав». 21.00 — Концерт. 21.30 — Туужин фильм «Иван Грозный». 1-ч серий.

Бәәрн программ: 17.00 — Сәәхн күүкдин марһан. 18.20 — Республикин өдр. (Хальмг келәр). 19.00 — «Булг» — «Родничок». Хальмг кел дасжах бичкдүдин төлә сурһулин программ. (Хальмг келәр). 19.25 — Республикин өдр. (Орс келәр). 19.35 — Актуальн интервью. КПСС-ин балһсна комитетин негдгч сегләтр И. Б. Шараповла кесн интервью.

КИНО

«РОДИНА». (Ик зал). **Однажды в Америке.** 3 серий. Эклцнь: 11.00, 15.00, 19.00 Бичкдүдт кинофильм. **И еще одна ночь Шахерезады.** Эклцнь: 9.00.

«ДЖАНГАР». **Приключения Квентина Дорварда, стрелка королевской гвардии.** Эклцнь: 12.00, 14.00, 16.30, 18.30, 20.30. Бичкдүдт кинофильм. **Двенадцать месяцев.** Эклцнь: 10.00.

«ДРУЖБА». **Брак с выходными днями.** Эклцнь: 16.00, 18.00, 20.00. Бичкдүдт кинофильм. **На златом крыльце сидели.** Эклцнь: 10.00, 12.00, 14.00.

«ОКТЯБРЬ». (Ик зал). **Две стрелы.** Эклцнь: 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 (Бичкн зал). **Во бору брусника.** 2 серии Эклцнь: 17.00, 20.00. Бичкдүдт кино-фильм. **Сказка о Мальчише-Кибальчише.** Эклцнь: 10.00, 14.00.

МАНА ХАЙГ: 358000 ХАЛЬМГ АССР ЭЛСТ БАЛЬСН ЛЕНИНӘ УУЛЬНЦ 243 ҺУРВДГЧ ДАВХР

«КАЛМЫЦКАЯ ПРАВДА» — ОРГАН КАЛМЫЦКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ КАЛМЫЦКОЙ АССР. ОСНОВАНА В 1920 ГОДУ. ВЫХОДИТ ПЯТЬ РАЗ В НЕДЕЛЮ НА КАЛМЫЦКОМ ЯЗЫКЕ. ОБЪЕМ 2 ПЕЧАТНЫХ ЛИСТА ПРИВЕДЕННЫХ К ФОРМАТУ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»

ТЕЛЕФОД редакторин — 5-25-33. приемна — 5-64-41 редакторин даруксин — 5-56-37 5-62-45 даавртa сеглэтрин — 5-64-80. истуляи: партийн төрмүдин болн пропагандын — 5-54-93 селәнә эдл-ахун — 5-63-13 5-57-35 промышленн — 5-56-15 советск тосхлтын — 5-62-34 литературин болн искусствин — 5-79-76. секретариатын — 5-54-07 бичгүдин — 5-54-09 орчуллһн — 5-58-03 зәңглһнә — 5-56-36, бухгалтерин — 5-79-60. машбюрон — 5-57-30. корректорск — 5-24-02. корпунктс: Каспийскд — 9-21-16. Баһ-Дөрвдт — 9-11-04 Цаһан Амнд — 9-17-81.

КПСС-ин ХАЛЬМГ ТАНЬЧИН КОМИТЕТИН ИЗДАТЕЛЬСТВ

К — 00518. Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245. Заказ 59.

Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил әклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн җил
1990
Туула
сарин
11
Пүрвә өдр
№ 7. (11020).
Үннь 3 деңгг.

Суңһврин өмн өргнд

Зөвән күцц эс медхлә...

Хальмг АССР-ин Деед Советин Президиумин суурин хораг эн өдр олн әмтн дүүргв. 101-ч тойгта Джангаровск суңһврин округар РСФСР-ин улсин депутатын кандидатнриг темдглж бичлһнд нерәдгдсн суңһврин округин комиссин суурт орлцхар энд күч-көлсч коллективсин элчнр, кандидатнрин итклтә улс цуглрв.

Суңһврин округин комиссин ахлач П. Н. Сусеев ахр үг келәд сууриг секв. Суур деер хәләгджәх түрүн тернь — депутатын кандидатнриг темдглж бичлһн. 101-ч тойгта Джангаровск суңһврин округар депутатын кандидатнриг зааж темдглллһнә кемин йовудт хөрн негн күн нерәдгдсн бәәж. Предприятьмүдин, учрежденьсин күч-көлсч коллективс болн олна организацс шуувр келһәд, эврә шиидврәрн йисн күүг кандидатнрт зааж темдглв. Эдн дундас негнь — пассажирск автокөлгнә 2-ч предприятин конференц заасн Н. С. Слизский эн суурин өмнк өдртнь эврә кандидатуран буулһжахин туск эрлһ комиссьт орулж өгч. Терүгинь комиссин члед хаңһав.

Дарунь РСФСР-ин улсин депутатын наадк кандидатнриг темдглж бичлһнә тер хәләгджәнә. Хальмг АССР-ин МВД-н әңгин начальникин дарук В. И. Азыдов, МВД-н политәңгин начальник А. Д. Далаев, отделүин көдлмшин залһтын ширдәтнрин бригадир В. Б.-Х. Манджиева, юридическ консультацин заведуюш Б. С. Убушиев, республиканск бичкдүдин больницин эмч С. Е. Уланов, Хальмг госуниверситетин ассистент С. С. Утнасунов болн Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин ахлач Б. Ч. Михайлов депутатын кандидатнрт нег дууһар темдглж бичгдв. Нәәмн кандидатас негнь комиссь эн суурт[illegible] темдглж бичсн уга. Тернь [illegible] «12—ЭВМ» гидг кооперативин юрист Б. М. Анджаев. Элстин 9-ч автобазин коллектив эңүг депутатын кандидатд зааж темдглсн бәәж. «Иткл-тә» улсин нерәдкн уга, зурган авч ирсн уга. Бар сарин 28-д Элстә болсн Саглын митингд антипартийн хәләцтәһәр үг келв, гисн зәңг бәәнә», — гиж комиссин ахлач цәәлһәд, эн суурт эңүг темдглж бичлго, дуудж авад, платформинь күүндж хәләх селвгән өгв. Комиссин члед эн селвглә зөвшәрж дууһан өгв.

Кандидатыг темдглж бичх, эс бичх зөв комиссьт бәәнә. Болв зуг закан әәдгдсн цагт тедн тиим шиидвр авх зөвтә. Эн суурт болхла, мининәр, комиссь бийнь зака эвдв. Юнгад? Зург уга, иткл-тә улс уга — гиснь тертн кандидатыг темдглж эс бичлһнә һоллгч учрнь биш. Дәкәд нег күн бас иткл-тә улсан эс нерәдсн бийнь терүг кандидатд темдглж бичв.

Дәкәд кесг сурвр эн суурт төрәв. Тер «антипартийн хәләц» гисн юн болжахмб? гиж зәрмнь алитрв, болв тернь цәәлһгдсн уга. Б. М. Анджаевиг кандидатд темдглж бичхин туск тер хөөннь хәләх, гиж би санлав. Болв дарук суурт[illegible] тер кандидатын тускар күүндхмн гиж үг чиги һарсн уга. Тегәд.., терүг темдглж бичшго болж комиссь урдаснь шиидчксн болжана.

Эн күүнәс нань наадк нег чиги кандидатын платформин тускар келгдсн уга. Суңһврин өмнк программинь хәләхәр седхлә, наадкснь программиг бас хәләх кергтә. Эс гихлә кандидатнрт ямаран чиги халхар эдл зөв өггджәхин тускар келәд кергтә уга.

РСФСР-ин улсин депутатын кандидатнриг суңһлһна туск Законд депутатын кандидатыг темдглж бичхин төлә ямаран документс кергтә болжахин тускар тодрхаһар келгдв. Суңһврин округар депутатын кандидатыг зааж темдглсна туск протокол болн тер округар баллотироваться кегдхин туск кандидатын эрлһ комиссьт бәәнә. Болв кандидат темдглж бичгдсна тускар десгшән РСФСР-ин Цутхлн ко. комиссьт зәңглхин төлә кандидатын туск немр тодриг кергтә. Анджаевин зәрм тодиг уга, тегәд терүг [illegible] юңгад [illegible]? Аштнь тодрха биш болн диктә биш цәәлһвь әмтиг алитрулхнь лавта. Дәкәд нег темдг — суңһврин комиссь эврә өөрән чиңц медәд уга, медсн болхла, тиим чинр уга учрмудыг заашго билә.

САККАН Анна.

Одахн гилтә эн өрк-бүлин бригад үүдлә. Зуг дарунь йоста эзн хәләцтә әмтн энд көдлжәхнь медгдв. Бригадыг А. С. Мухараев һардна. Алексей Сарылович эк-эцктәһән, ахтаһан көдлнә. Эдн нәәднр хөд хәләнә. Тегәд улм сән хәләвр кергтә. Зунаһа хөөчнр үвлд сән белдвр кев. Ода болхла чилгр өдрмүд олзлад хөөдән теегт хәрүлнә.

ЗУРГТ: Ики-Бурульск района А. Пюрбеевин нертә совхозин ах хөөч А. С. Мухараев.

У. Китляевин цоксн зург.

Редакцд ирсн бичг

Бууљхар адһхмн биш

Главлитон эләч журналистнрин бичсн цуг материалмудт «барлулж болх» гиж һаран тәвтл даранн тойгиг барлулж болшго бәәсн цагт би барин халхар көдлж йовлав. Зәрмдән шалһгч статьясиг барт белдәд, газетин халхд тәвәд авчксн бийнь терүг хәрү авад, талдан материалар сольдг билә. Эңүнәс көлтә кедү цүүгән-керүл һарсн болх! Келхд, редакцин коллективин көдлмш йир чаңһар кемжәлгджәлә. Үүдәгч сул үүлдврнц, журналистск профессиональн этикин тускар тингхд нам үг һардго билә.

Болв ода, кесг җил күр һарһсна хөөн барин болн олнд зәңгллһнә нань чиги средствсин туск Закана проект һарч ирв. Цуһарад соңсхж медүллһнә зөв-йосна йоста улнь болж эн Закана проектиг олна күүндврт тусхав. Зуг дегд икәр байрлхдан адһхмн биш, гиж санжанав, юнгад гихлә зәрм статьясин положеньс тодрхаһар медгджәхш, тедниг олн зүсәр олзлж болхмн. Үлгүрнь, 27-ч статьяд зәңгллһ өглһиг бурушаж болн хооран сааж болхин тускар келгджәнә. Терүг умшхла олн зүсн тоолвр орна. Государственн нуувч тоотын туст келж болшго даавр зуг олнд зәңгллһнә средствсин көдләчнрт юнгад тусжахмб, тиим даавр зүүжәх әмтн нуувч тоотыг барлх зөв өгнәлм. Тингчкәд тиим үүлд бәәх әмтиг тәвәр заах кергтә, эс гиж үүл даажах ямаран чиги «үүлдәч» һарч иржз, тернь нуувч эшнь биш гиж келәд бәәхнь маһд уга.

Закана проектд мана барин «шишлңгдүллһнә» тускар нег чиги үг уга. 13-ч статьяд района газетин үүлдврин тускар нииж келгджәнә: «Тогтаһач олнд зәңгллһнә средствсин программиг батлна, терүг профессиональн күцц тустан бәәлһнә ул деер редакц күцәнә. Тогтаһач болн олнд зәңгллһнә средствс хоорнд сөрүд хәләц үүрхлә терүг редакцин Уставин дөңгәр хаһлна. Эн статья кемр Заканд батлгдхла, партин райкомиг шалһх редактор олдхий?

Дәкәд нег йир ик чинртә төр. Цуг типографьмүд государствин медлд бәәнә, ба рлх тоотла ирлцәтәһәр цаасар теткгднә. Закана проектин 1-ч статьяд келгдсәр эврә тоолвран сулдан медүлх эдл зөв цуһар эдлнә. Терүг олзлж эврә газет һарһхар седсн күн альдас цаас авхмб, альд барлхмб?

Барин болн олнд зәңгллһнә средствсин туск Закана проектин нарт делкән зөв-йосна кемжәнд күргж ирлцүлсн цагла, терүг батлхларн ведомственн цензур терүнд заагч нилчән күргдгоһар кех кергтә. Юнгад гихлә, терти барин эв-арһиг өргжүлх биш нам улм хасх.

А. ПЕТРУШИН,
Дәәнә болн күч-көлснә ветеран.
Приютненск района.

ШИН ПРЕДПРИЯТЬ БҮРДӘГДҖӘНӘ

Ондаруллһна болн илднь келж медүллһнә дааврта цагт мана республикд эдл-ахун тооцана ул деер бүрдәгджәх предприятьмүд бәәх биш. Урдвь бүрдсн зәрм предприятьмүдин тускар мана газетин халхст бичгдлә. Тедн дунд «Агроинженеринг» болн нань чиги организацс болн предприятьмүд заадж болхмн. Келхд, теднә ик зунь республиканск агропромнииңәнә подразделеньст бүрдәгджәнә. Юнгад гихлә, республикин экономикит өргүлхин күцлтәһәр тогтагджах предприятьмүдт селәнә эдл-ахун сырье әлвгәр кергллнә. Дәкәд болхла, терүнә ик зунь Хальмгин һазрт эд-бод кегдхш, терүнәс олнд таастә ке-сәәхн хувц-хунр уйгдхш. Эндр хаһлгдад уга эн төрмүд деер промышленн эд-тавр, хувц-хунр ховр болж зовәжана.

Тегәд чиги хот-хоолын болн эд-бод кедг промышленностин Хальмг производственн негдлтин ул деер тосхгджах шин предприять эмтнә некврит хаңһах зөвтә. Эдл-ахун тооцана государственн производственн-хулд-гүүлгәнә «Жаңһр» гидг предприять һоллгчдан эмтнә некврит хаңһах күцлтәһәр бүрдәгджәхмн болжана. Ода деерән эңүнә Устав батлж авгдсн бәәнә, көдлх эмтнә то диглгджәнә. Шин предприятин директор, зәрм әңгсин һардачнр батлгдсн бәәнә. Бүрдәмжин ик көдлмш күцәжәх һазадын ордудла залһлда бәрлһнә, хулд-гүүлгәнә болн дөңцл үүлдврин багин һардач Сергей Санджиевич Манджиевла бидн харһж шин предприятин түрүн ишкдлин тускар келж өгхиг сурвидн.

— Давсн жилин бар сарин 28-д мана предприятин Устав батлж авгдла. Өдгә цагт болхла, цөөкн улс бүрдәмжин көдлмш күцәжәнәвидн. Нанла хамдан Андрей Бадмаевич Ирднеев көдлнә. Эдл-ахун тооцана государственн производственн-хулд-гүүлгәнә «Жаңһр» гидг предприятьд кедү күн көдлхнь батлгджана. Келхд, директорт Эдуард Иванович Леджинов батлгдсн бәәнә. Мини һардҗах баг предприятин үүлдврт һол орм эзлх, гиж тоолжанав. Юнгад гихлә, мана багин күчәр һазадын ордудын фирмслә залһлдан бәргдхмн, хулд-гүүлгәнә, сырье хулдж авлһна халхар ик көдлмш кех зөвтәвидн. Республикин эд-бод кедг предприятьмүдт олзлж болх сырье үрнә. Өдгә цагин оборудовань олзлж тиим хаж-һр йовдлыг уурулх күцл гәвгджәнә. Һоллгчдан шин предприять сырье эд-бод кеһәд, эмтиг сән хот-хоолар, эд-таврар теткх зөвтә. Терүнә төлә шишлң магазид секхәр зуралжанавидн. Гинчкәд талдан организацла хәрлцән тогтагдсн цагт, нань чиги керг-үүлдврт государственн үнәр һардвр кехвидн. Өдгә цагт кегджәх көдлмшин тускар танд ахрар келәд өгчкв. Мадна болхла, кех-күцәх тоотнь баһ биш, — гиж эн цәәлһвр өгв.

Эңүн деер дала ю келхв. Батлж авгдсн Уставар һардвр кеһәд цагин некврин кемжәнд үүлдхлә терүнәс сән юмн уга. Ода күртл гиши олзлгдлго үржәсн сырьег эд-бод кеһәд олнд кергтәдг эд-тавр кехлә эмтнә некәр ханхнь лавта. Эд-тавр кеж һарһсн деерән «Жаңһр» предприять терүг бийнь хулдхмн. Мана санан-седклд батлгдсн тоолврар нег предприять сырьег эд-бод кенә, наадкнь эд-тавр һарһна, һурвдгчнь терүг хулдна. Болв эн эргиин нег әңгднь эвдрлт һарлхо бәәхш. Аштнь күч-көлсчнрт сән эд-тавр уга, эмтнә некәр хаңһагджахш.

Эдл-ахун тооцана ул деер кәдлх шин предприять деер заагдсн дуту-дундыг давж гарх, гиж иньг болхмн. Эда деерән тедн түрүн ишкдлән кежәнә. Эдл-ахун тооцана государственн производственн-хулд-гүүлгәнә «Жаңһр» предприятин үүлдврин тускар ирәчдән бичхәр зуралжанавидн. Юнгад гихлә, эн предприять үүлдлһнә түрүн өдрмүдәс авн социальн хуулхд оньган өгч республикин күч-көлсчнриг сән чинртә хот-хоолар, эд-таврар теткх төриг хаалх күцл тәвжәнә.

ШОРВИН Иван.

Эндрк тойгт умштн:

△ **ПРОФСОЮЗН ТӨРМҮД**
Тоомсран геех зөв уга — 2-ч халх

△ **ЦУГИНЬ ЦАГЛАНЬ КЕХМН**
«Целинагропромсервис» района негдлтин ахлачин дарук В. И. Мишаркила келсн интервью — 2-ч халх

△ **ХАЛЬМГ КЕЛ ДАСЖАХ ӘМТНД НЕРӘДСН ШИШЛҢ ХАЛХ** — 3-ч халх.

△ **«ЖАҢҺРИН» 550 ЖИЛИН ӨӨНД**
«Жаңһр» болн күүкд улсин зәрм дүр — 4-ч халх.

△ **НОМТНРИН ТУСК КЕЛВРМҮД**
Ижлин ик эмч — 4-ч халх.

Бичкдүдин саңгин телемарафон

Өр-өвч седклин залмҗар

Шидр, туула сарин 7-д асхн 20 часас авн дарук өдрин 20 час күртл, ут-турштан 24 часин эргцд тасрлт угаһар Центральн телеүзгдләр «Бичкдүдин саңгин телемарафон» болсиг бидн цуһар ик оньгтаһар хәләлавидн. Мана [illegible] тиим керг-үүлдвр түрүн болж кегджәсәрн биш, нернь туурсн кесг олн артистнр өдр-сө уга билг-эрдмән үзүлжәсәрн биш — талдан юмар эн телемарафон цуг эмтнә седкл авлв. Өр-өвч цаһан седклән, күнд цагт дөңгән күргдг авъясан мана советск обществ, онц күн болһн ода чиги геелһәд угаг эн телемарафон үзмжтә үлгүрмүдәрн бас нег дәкж иткүлв. Өнчн-өвү, гемтә, мөч тату, туру-зүдү бичкдүдт дөңгән күргхин төлә дем цуглулх [illegible] «Бичкдүдин саң-[illegible] дентк Нина Санджиева авчах стипендәсн бас эврәннь тәвцән орулв.

— Лариса Санджиевна, бичкдүдин саңгин Хальмг республиканск аңг бүрдәгдәд хойр жил болжана. Эн цагин турш бичкдүдин кергт кедү мөңгн хоршагдв, [illegible] эн кәрн олзлгджана? — гисн сурврт Л. С. Пюрвеева иим хәрү өгв:

— Бичкдүдин саңгин Хальмг республиканск аңгин нернд эврә счет банкд секгдсн бәәнә, терүнә тойгнь — 707601. Хойр жилин турш эн счетд мана республикин предприятьмүдәс, организацсас, эдл-ахусас, онц граждамүдәс 140 миңһн арслң орж ирв. Үг дахулж келхлә, бичкдүдин төлә хармнл угаһар мөңгән орулж өгчәх кесг күч-көлсч коллективс дааж болхмн. [illegible]

Партийн төрмүд

КЕЛН-ӘМТНИ ТӨРИГ

негән медлһнә Өдр гиж эңүг темдглжәх кергтә гиж би

глгдсн керг-үүлдврмүд күцәлһнә туст партийн комитеткин даруг В. В. [illegible] МВД-н политотделин начальник А. Д. Далаев, отделэнин кедлмшин залэтын ширдэтирин бригадир В. Б.-Х. Манджиева, юридическ консультацин заведующ Б. С. Убушиев, республиканск бичкдудин больницин эмч С. Е. Уланов, Хальмг госуниверситетин ассистент С. С. Утнасунов болн Хальмг АССР-ин Министрмудин Советин ахлач Б. Ч. Михайлов депутатын кандидатнэг нег дууһар темдглж бичгдв. Нээмн кандидатас негнь комиссь эн суурьтан темдглж бичсн уга. Тернь — Москвад бээх научн-производственн «12—ЭВМ» гидг кооперативин юрист Б. М. Анджаев. Элстин 9-ч автобазин коллектив энүг депутатын кандидатд зааж темдглсн бээж. «Итклтэ улсин нерэдсн уга, зурган авч ноосн уга. Бар сарин 28-д Элстд болсн Санлын митингд тын кандидатриг суңһлһна туск Заканд депутатын кандидатыг темдглж бичхин төлэ ямаран документс кергтэ болжахин тускар тодрхаһар келгдэв. Суңһврин округар депутатын кандидатыг заж темдглсна туск протокол болн тер округар баллотироваться кегдхин туск кандидатын эрлһ комиссьт бээнэ. Болв кандидат темдглж бичгдсна тускар десташ РСФСР-ин Цутхлң комиссьт зэцглхин төлэ кандидатын туск немр тодриг кергтэ. Анджаевин зэрм то[illegible] уга, тегэд терүг үннднь цээлһхлэ яһна? Аштнь тодрха биш болн диктэ биш цээлһвнь эмтиг алнтрулснь лавта. Дэкэд нег темдг — суңһврин комиссь эврэ өөрэн чуцн медэд уга, медсн болхла, тиим чинр уга учрмудыг заашго билэ.

САККАН Анна.

сн цагт би барин халхар кедлж йовлав. Зэрмдэн шалһгч статьясиг барт белдэд, газетин халхд тэвэд авчксн бийнь терүг хэрү авал, талдан материалар сольдг билэ. Энүнэс келтэ кеду цүүгэн-керүл һарсн болх! Келхд, редакцин коллективин кедлмш йир чаңһар кемжэлгджэлэ. Үүдэгч сул үүлдврин, журналистск профессиональн этикин тускар тингхд нам үг һардго билэ.

Болв ода, кесг җил күр һарһсна хөөн барин болн олнд зэңглһнэ нань чигн средствсин туск Закана проект һарч ирв. Цуһарад соңсхж медүллһнэ зөв-йосна йоста улнь болж эн Закана проектиг олна күүндврт тусхав. Зуг дегд икэр байрлхдан адһхмн биш, гиж санжанав, юңгад гихлэ зэрм статьясин положеньс тодрхаһар медгджэхш, тедниг олн зүсэр олзлж болхмн.

Үлгүрнь, 27-ч статьяд зэңглһ өглһиг бурушаж болн хооран сааж болхин тускар келгджэнэ. Терүг умшхла олн зүсн тоолвр орна. Государственн нуувч тоотын туст келж болшго даавр зуг олнд зэңглһнэ средствсин кедлэчирг юңгад тусжахмб, тиим даавр зүүжэх эмтн нуувч тоотыг барлх зөв өгнэлм. Тингчкэд тиим үүлд бээх эмтиг төвэр заах кергтэ, эс гиж үүл даажах ямаран чигн «үүлдэч» һарч ирж, тернь нуувч,

тын района газетин үүлдврин тускар ниг җ келгджэнэ: «Тогтаһач олнд зэңглһнэ средствсин программиг батлна, терүг профессиональн күцц тустан бээлһнэ ул деер редакц күцэнэ. Тогтаһач болн олнд зэңглһнэ средствс хоорнд сөрүд хэлэц учрхла терүг редакцин Уставин дөңгэр хаһлна. Эн статья кемр Заканд батлгдхла, партин райкомиг шалһх редактор олдхий?

Дэкэд нег йир ик чинртэ төр. Цуг типографьмуд государствин медлд бээнэ, ба барлх тоотла ирлцэтэһэр цаасар теткгдхш. Закана проектин 1-ч статьяд келгдсэр эврэ тоолвран сулдан медүлх эдл зөв цуһар эдлнэ. Терүг олзлж эврэ газет һарһхар седсн күн альдас цаас авхмб, альд барлхмб?

Барин болн олнд зэңглһнэ средствсин туск Закана проектин нарт делкэн зөв-йосна кемжэнд күргж ирлцүлсн цагла, терүг батлхларн ведомственн цензур терүнд заагч нилчэн күргдгоһар кех кергтэ. Юңгад гихлэ, тертн барин эв-арһиг өргжүлх биш нам улм хасх.

А. ПЕТРУШИН.
Дээнэ болн күч-көлсна ветеран.
Приютненск район.

Партийн төрмүд

КЕЛН-ӘМТНИ ТӨРИГ ЗҮРКӘРН МЕДХ КЕРГТӘ

Ода оңдаруллһнла, демократизацллһнла болн олнд ил медүллһлэ хамдан сулдхвр, эдл зөв болн ах-дүүһинэр иньгллһн гисн үгмүдин утх, чинр үнндэн тохрж обществин бээдл-жирһлүр хэрү эргж ирҗэнэ. Давсн җилин һаха сард партин туужд түрүн болж келн-эмтни төр КПСС-ин ЦК-н Пленум деер хэлэгднэ. Дэкэд мана орн-нутгин законодательн деед органа депутатнр СССР-ин улсин келнэ туск Закана проектэр күүндвр кецхэлэ. Оңдаруллһна йовудт келн эмтни хэрлцэнд кесг хурц төрмүд, нам сөрүцлһн һарч ирв. Келн-эмтни төр хаһллһнд партин балһсна комитет, коммунистнр яһж орлцжахин болн энүг яһж үнлж меджэхин тускар мана корреспондент партин Элст балһсна комитетин сеглэтр М. В. ЯНОВАЛА харһж цөн сурвр өгч күүндв.

Корр.: Мана орн-нутгт келн-эмтни политикин тускар КПСС-ин платформин материалмудас ямаран ашлвр кевт?

М. Янова: Келн-эмтн хоорндк хэрлцэнэ төр икл нэрн төр болжахнь ода цугтад медгджэнэ. Келн-эмтн хоорндк хурц төрмүд мел эндр һарч ирсн уга. Эдн урднь чигн бээсмн. Эрк шиллһнэ, хөөнь дор ормдан зогслһна жилмүдт мана орн-нутгт «келн-эмтни төр хаһлгдж одла» гиж шишлң зарлгдад, эн төр даргдад бээсмн. Ода мана орн-нутгт социализмин шин дүр-бээдл үүджэх, федеративн шин янз тогтжах кемд эн төриг илднь, тогтсн үнн бээдлэрнь хэлэж, үнлж хаһлжах кергтэ гиж тоолжанав. Келн-эмтн болһн бээдл-жирһлин цуг халх төрмүдэн эврэн медж бээлһиг болн бүкл орн-нутгин улсин ниицэнэ сэ хээлһиг хоорнднь тааруулж, зүүцүлж хаһлжах кергтэ. Мана орн-нутгин цуг келн-эмтн нег-негэн тевчж, экономикин, социальн, культурн, бээцин болн эркн кергтэ нань чигн төрмүдэн хаһллһндан нег-негндэн дөңгэн күргж урдкла эдлэр цаасн бичж үзүлсэр биш, үнн һол седклэрн иньглж, нег-негэн медж бээхлэ оңдаруллһна йовц нүднд үзгдэл һарт бэргдэд, бээдл-жирһлд илт тохрсн кергүдэр батлгдхнь маһд уга.

Партин өдгэ цага политикин чинртэ төрэр — келн-эмтни хоорндк хэрлцэнэ болн күч-көлсчнрт интернациональн сурһмж өглһиг ясруллһна туск төрэр давсн жилин бар сарин 23-д партин балһсна комитетин дарани пленум деерэн күүндлэвидн. Партин балһсна комитетин член, энүнэ идеологическ комиссь, номтнр, эрдм-сурһулин, культурин, литературин болн искусствин кедлэчнр, партин ветеранмуд эн төр белдлһнд шуунж орлцснь онча болв.

Корр. Пленум болхас урд чинртэ эн төрт оньг тусхагджалу? Ямаран тодрха керг-үүлдврмүд күцэгджэсна тускар би сонсхар седлэв.

М. Янова: КПСС-ин балһсна комитетин бюро бүрдэмжин болн политическ зэрм керг-үүлдврмүд күцэлэ. Политическ шишлң өдр болн политическ сурһулин системин түрүн занятьс келн-эмтни хоорндк хэрлцэ, интернациональн болн патриотическ сурһмж өглһиг ясруллһна төрмүдт нерэдгдв. Балһсна предприятьмүдт болн сурһулин заведеньст социологическ шинжллтс, «төгрг ширэс» кегдв. Өдгэ цага таалд партин келн-эмтни политикин туск платформар күүндвр кесн партийн болн комсомольск хургуд болж давла. Келхд, келн-эмтни хоорндк хэрлцэнэ туст тогтсн илт бээдлиг сээнэр шинжлж, энүг тодрха үчр-утхар дүүргж, партин платформла ирлцүгү кевэр үүлдх зөвтэвидн.

Мана балһснд ода далн дөрвн келн-эмтнэ элчнр бээнэ. Хальмгуд, орсмуд, украинцнр, белоруссмуд, хасгуд, еврейиүд, чеченцнр болн нань келн-эмтнэ элчнр. Ним таалд цуг эднд күцц дүүрң бээдл-жирһл теткһнүр зөрүлгдсн керг-үүлдврмүд партин балһсна комитет, эклц партийн организац болһн күцэлһн цагин некврмөн. Тер төлэд келн-эмтни төрэр КПСС-ин ЦК-н платформин аһу ик чинриг медж эн документин хамцулгч, негдүлгч үндсинь күн болһна ухан-серлд күргж медүлхиг маднас оңдаруллһна цаг некжэнэ. КПСС-ин ЦК-н платформ гисн энтн келн-эмтни төрэр мана хэлэц, ленинск келн-эмтни политикиг, марксистск-ленинск теориг модьрунар хажилһснэ үлдлиг диилж давж һарлһнур зөрүлгдсн коммунистнрин хэлэц мөн.

Корр. Оңдаруллһна, демократизацин болн олнд ил медүллһнэ таалд олн келн-эмтн дунд яһж ямаран янз олзлж кедлхлэ сэн болх гиж тоолжанат?

М. Янова: Мана бүрдэмжин, политическ, идеологическ кедлмшт эмтнлэ тусдң эмд залһлда бэрлһнд хоршагдсн дамшлтыг олзтатустаһар олзллһн кергтэ болжана. Бээх һазрарнь эмтн дунд кедлмш келһнүр зөрүлгдсн балһсна партийн организацин керг-үүлдвриг эн туст чик гиж тоолжанавидн. Балһсна микрорайодт олн эмт цуглулж хургуд кеж эдилэ күүндлһн балһсна социальн төрмүд илдкж хаһллһнд ик дөңгэн күргнэ, эмтнэ санан-седкл, эднэ неквр-кергллт медх арһ өгнэ. Оңдаруллһна йовцур, келн-эмтни хоорндк хэрлцэнэ делгрлтд иньгллт батллһнур урдкасн икэр эндр бидн партийн, профсоюзн, комсомольск организацсин, неформальн цуг бүрдэцсин күчллһиг хамцулж негдүлх зөвтэвидн.

Эрэсэн Федерацин кемжэнд ССР-ин Союзин нег салшго хүвнь болсн Советск Хальмгин үүдлһнэ болн делгрлтин туужиг үнн чикэр шинжлж дасхлһиг келн-эмтни хоорндк хэрлцэнэ төрмүд некжэнэ. Чинртэ эн халхин төрмүдиг темдглж йилһхлэрн бидн Элст балһсиг дала дунд онцрсн арл бишинь, орн-нутгин цуг регионмудла залһлдата зууһад татасар негдүлжэхиг санж учртан авчах зөвтэвидн.

Корр. Сталинизмин эрк шиллһнэ цагт һарһгдсн хажһр, келн-эмтни ленинск политикиг модьрунар эвдсн, нам бүкл келн-эмтиг цаажлсн йовдлмудт парть, цуг улс ода чик үнллһ өгчэнэ. Хальмг эмтиг Сиврүр күчэр йовулсн цагт эмэсн хаһцсн, сталинизмин йосн уга догшн цагт хар гөрэр цаажлгдсн эмтнэ санлын Өдр гиж бар сарин 28 өдриг темдглх болж Хальмг АССР-ин Деед Совет тогтала. Тегэд Элстд эн өдр олн эмтн цуглрсн митинг болла. Санлын эн Өдриг цааранднь жил болһн темдглжэхин туст юн гиж ухалжанат?

М. Янова: Давсн цагиг гүүнэр шинжлж, туужин үнниг хэрү тогталһн, зеткр татсн хажһр йовдлыг — хажһр йовдл гиж, үүл татлһиг — үүл татлһн гиж, зовлңгиг — зовлң гиж, ахрар келхд болсн йовдлмудыг нуулго чикэр, үннэр нерэдж келлһн — мана даалһвр. Санлын эн Өдриг чикэр меддгүднь олн болх. Үнн, чик седклтэ эмтн хажһр гишго. Цуг келн-эмтнэ күч-көлсчнрин седкл негдлһнэ, шагшавдын халхар цеврдлһнэ, цаарандан мана олн келн улс нег-негндэн үнн седклин дөңгэн күрглһнэ, нег-негэн медлһнэ Өдр гиж энүг темдглжэх кергтэ гиж би санжанав.

Корр. Келн-эмтни хоорндк хэрлцэнэ төр улсин эдл-ахун делгрлтд, экономикин халхд үлмэһэн хальдадг болхий? Та эн туст юн гиж тоолжанат?

М. Янова: Келн-эмтни хоорндк хэрлцэн экономикд му үлмэһэн хальдажах үлгүрмүдиг эмтн меддг болх. Молдавьд, Азербайджанд, Арменьд болн нань чигн һазрмудт келн-эмтни хоорндк цүүгэнэс келтэ ямаран һару учрҗахиг эмтн бас үзҗэнэ. Болсн буцлтсас болн диг-даран уга бээдлэс келтэ мана балһсн 41,1 миңһн тонн известняк авсн уга, 800 миңһн арслнд тосхлтын-монтажн кедлмш күцэгдсн уга. Келн-эмтн хоорндан цүүглго, иньглж эс бээхлэ экономическ делгрлтин хаалһар уралан йовх бээтхэ, нам хэрү хооран цухрхувидн, гиж эмтиг иткүлжэх кергтэ. Эннь партийн комитетмүдин, эклц партийн организацсин күцэх төр мөн. Цугтаннь төлэ, цуг эмтнэ сэ хээлһнэ төлэ экономическ төрмүдиг эндр хаһлжах кергтэ.

Корр. Культурин, искусствин, литературин делгрлтин тускар олн сурврмуд өгч болхмн. Болв би эн саамд «Жаңһрин» 550-ч өөнд балһсн ямаран белдвр кежэхин тускар сурхар седлэв.

М. Янова: Хальмг улсин, тер дотр цуг республикин культурн бээдл-жирһлд онцта йовдл болх — баатрлг дуулвр — «Жаңһрин» 550-ч өөн өдр ирвэс өөрдэд йовна. Улсин эн амн урн үгин бумблв зууһад жилмүдин туужта болсн деерэн, урн үгин шин зокъялмуд үүдэлһнд литературин болн искусствин үүлдэчнрт өргмж, урмд өгнэ. улсин самодеятельн билг-эрдмин фестивальмуд, байрин эдрмүд бүрдэлһнд нөкцл болжана. Композитор Петр Чонкушовин опер-балет, Элстин драматическ болн наадһасин театрмудт спектакльмуд үүдэгдж белдгджэнэ. өөнин художественн һээхүл. «Бамб цецг» ансамблин концертн шин программ белдгджэнэ.

Ончта эн өөн угтж темдглгдсн керг-үүлдврмүд күцэлһнэ туст партийн комитетмүд, эклц партийн организацс тасрхан уга оньган, килмҗэн өгч үүлдх зөвтэ. «Иньгллтин» паркд Көк театрин тосхлт эклгдэд уга, драматическ театриг өргжүлж тосхлт келһн удан таттгджана, художественн мастерскойс тосхлһн бас удан татлһта болжана, гиичлүрмүдин эдл-ахун таал сэн биш бээдлд бээнэ. Автобусн болн төмр хаалһин вокзалыг, аэропортыг цеврлж ясруллһна тускар эднэ коллективс болн һардачнр ухалж, кергтэ кедлмш күцэх зөвтэ. Партин балһсна комитет, цуг партийн организацс ончта эн өөнд белдлһнэ кедлмшиг һардж, цуг күч-көлсчнриг орлцулх зөвтэ. Мана балһсид һазадын ордудас олн номтнр, гиичнр ирхиг мартхмн биш. Балһсна партийн комитет эн туст чидлэн, арһан нээхн уга гиж санжанав.

Корр. Өдгэ цагт республикд хальмг кел делгрүллһнэ, дорас өсжэх баһ үйд энүг дасхлһна туст оньг өггджэнэ. Эн туст мана балһснд юн кегджэнэ?

М. Янова: Олна, школын, олн дунд зэңглһнэ средствсин өмн оңдаруллһн эн төриг улм хурцар тэвжэнэ. Партин балһсна комитет келнэ туст тогтсн бээдлиг шинжлэд, олн эмтнэ ухан-тоолврар түшг, кеһэд эн кедлмшиг невчк шунмһадулх тодрха зэрм керг-үүлдврмүд темдглж авв. Бичкдүдт һунтаһаснь авн садикүдт хальмг келн дасхгджана, эн кедлмш һурвдгч жилдэн күцэгджэнэ. Балһсна 4-ч болн 12-ч тойгта школмудт келн эмтни школын программар хальмг келн гүүдүлгдж дасхгджана. 12-ч тойгта школд 1—10-ч классмудын сурһульчнрт төрскн һазрин тууж дасһна дамшлт хоршагджана. Талдан школмудт болн сурһулин заведеньст эн кедлмшиг цааранднь күцэлһиг ясруллһна эв-арһ хээгджэнэ. Хальмг эмтн төрскн келэрн, культурарн, келн-эмтни авъясарн соньмслһнднь улм сэн урмд өгч үүлдх зөвтэвидн.

Күүндвр кеснь
ЧЕНКАЛИН Бадм.

Эндрк тойгт

УМШТН:

△ ПРОФСОЮЗН ТӨРМҮД
Тоомсран геех зөв уга — 2-ч халх
△ ЦУГИНЬ ЦАГЛАНЬ КЕХМН
«Целиннагропромсервис» района негдлтин ахлачин даруг В. И. Мишарнила кесн интервью — 2-ч халх
△ ХАЛЬМГ КЕЛ ДАСЖАХ ЭМТНД НЕРЭДСН ШИШЛҢ ХАЛХ — 3-ч халх.
△ «ЖАҢҺРИН» 550 ҖИЛИН ӨӨНД
«Жаңһр» болн күүкд улсин зэрм дүр — 4-ч халх.
△ НОМТНРИН ТУСК КЕЛВРМҮД
Ижлин ик эмч — 4-ч халх.

Бичкдүдин саңгин телемарафон

Өр-өвч седклин залмҗар

Шидр, туула сарин 7-д асхн 20 часас авн дарук өдрин 20 час күртл, ут-турштан 24 часин эргцд тасрлт угаһар Центральн телеүзгдлэр «Бичкдүдин саңгин телемарафон» болсиг бидн цуһар ик оньгтаһар хэлэдвидн. Мана орн-нутгт [illegible] керг-үүлдвр түрүн болж кегджэсэрн биш, нерньь туурсн кесг олн артистнр өдр-сө уга билг-эрдмэн үзүлжэсэрн биш — талдан юмар эн телемарафон цуг эмтнэ седкл авлв. Өр-өвч цаһан седклэн, күнд цагт дөңгэн күргдг авъясан мана советск обществ, онц күн болһн ода чигн геэһэд угаг эн телемарафон үзмжтэ үлгүрмүдэрн бас нег дэкж иткүлв. Өнчн-өвү, гемтэ, мөч тату, түрү-зүдү бичкдүдт дөңгэн күргхин төлэ дем цуглулх күцл тэвж «Бичкдүдин саңгин телемарафон» бүрдэгдсид советск эмтн үнн седклэсн хэрүһэн өгч мана аһу ик орн-нутгин булң болһнас телемарафона 707813 тойгта счетд мөңгэн илгэв.

Мана автономн республикин эмтн бичкдүдин социальн харсллтыг теткһнэ кергт бас орлцж, эврэннь хүв тэвцэн өгчэснэ тускар В. И. Ленинэ нертэ бичкдүдин Советск сангин Хальмг республиканск эңгин ахлачин дарук Л. С. Пюрвеева маднд келж өгв.

— «Бичкдүдин саңгин телемарафона» йовудт болн хөөннь чигн поштар, хоршуллһна кассмудар, банкар дамжулж орж иржэх мөңгнэ тэвц, бичкдүдин сангин республиканск эңгд ирж келсн болн телефоһар җиннүлсн эмтнэ үгмүд Хальмгин күч-көлсчнр эн өдр седкл үүмж бичкдүдт дөңгэн күрглһнд шунмһаһар орлцсна тускар герчлҗэнэ.

Келхд, туула сарин 8-д «Бичкдүдин сангин телемарафона» 707813 тойгта счетд мана республикин күч-көлсч коллективсэс, олна организацсас, онц граждамудас ут-турштан 36 миңһн арслң илгэгдв. Үлгүрнь, Элст балһснд өлгмр хувцна фабрикин коллектив — 1000 арслң, прибормуд яллһна завод — 5000, «Калмгипроводхоз» проектн институт — 1000, Главпочтамт — 4000, Хальмг АССР-ин ГАИ-н шишлңгдүлгдсн эксплуатационн-монтажн участок — 5000, Агропромин материальн-техническ теткллһнэ негдлт — 15000 арслң орулж өгв. Медэтэ, көгшн эмтнэ бийинь бичкн пеньсэсн нег цөөкн арслң бичкдүдт нерэдж өгв. Мана республикэс мөңгэн илгэсн кесг олн эмтнэ нерд зааж болхмн. Кен, кеду мөңг өгсинь би зэрц заажахшив, юңгад гихлэ, кеду өгснь үнтэ биш — өглһч күүнэ седкл үнтэ. Өглһч, өр-өвч седклин үлгүрмүдэс иим хойр йовдл заахар седлэв. Элст балһснд бээдг нээмтэ Арслан Санджиев деншгүлэр хоршулжасн мөңгнэсн 25 арслң бичкдүдин саңгд илгэв. Күүкдин герт бийнь өнчэр өсcн, ода Хальмг университетин студентк Нина Санджиева авчах стипендин бас эврэннь тэвцэн орулв.

— Лариса Санджиевна, бичкдүдин саңгин Хальмг республиканск эңг бүрдэлгдэс хойр жил болжана. Эн [illegible] эн кэрн олзлгджана? — гисн сурврт Л. С. Пюрвеева иим хэрү өгв:

— Бичкдүдин саңгин Хальмг республиканск эңгин нернд эврэ счет банкд секгдсн бээнэ, терүнэ тойгнь — 707601. Хойр жилин туршт эн счетд мана республикин предприятьмүдэс, организацсас, эдл-ахусас, онц граждамудас 140 миңһн арслң орж ирв. Үг дахулж келхлэ, бичкдүдин төлэ хэрмлт угаһар мөңгэн орулж өгчэх кесг күч-көлсч коллективс зааж болхмн: хувц уйллһна Хальмг производственн негдлт, «Калмгипрогоросельстрой» болн «Волгогипроводхоз» проектн институтмуд, Аршанск болн Элстинск махна комбинатмуд, «Калмагропромстрой» негдлт, Элстин мебельн фабрик, «Искра», «Монтаж», «Строитель» кооперативмуд, республикин цуг министерствс болн ведомствс Элст балһсна учрежденьс болн организацс. Теднд цугтаднь ханлтан өргэжэнэвидн.

Мана республикин бичкдүдин саңд хоршулгдсн мөңгнэс 40 процентнь Цугсоюзн акцс күцэлһнд илгэгдв. Бичкдүдин социальн харслтыг теткһнэ төлэ тиим акцс күцэгджэнэ. Үлгүрнь, «Цаһан седкл», — өрк-бүлин дизар өнчн күүкд бээдг гермүд секлһнэ акц, «Ижл» нертэ акц, гүлгн гемтэ бичкдүдт дөңгэн күрглһн, «Бичкдүдин эрүл-менд» — нилх күүкд хорлһна өмнэс ноолдлһна акц — бас тер мет «Арменя бичкдүд» гидг акц күцэлһнд мана тэвц бас бээнэ.

Нидн жилин бийднь мана республикд медицинск оборудовань хулдж авлһна төлэ ВИЧ-центрт — 10000 арслң, Целинн района бичкдүдин поликлиникд — 3558, эрүл-мендин функциональн өвчиг шинжллһнэ төлэ Хальмг Госуниверситетд — 5000, олн үртэ өрк-бүлмүдт дөң күрглһнэ төлэ — 3836, Элстин күүкдин герт, бичкдүдин республиканск больницд, Сарпинск школ-интернатд дөң күргхин төлэ кэрн һарһгдж өггдсмн. Цуг мөңгн зуг өнчн күүкдин, гемтэ бичкдүдин төлэ олзлгджахинь онц темдглж келхэр седлэв, гиж Л. С. Пюрвеева күүндврэн төгсэв.

Өр-өвч седклин залмҗар һардвр кеж бичкдүдт дөңгэн күргх санаата эмтн бичкдүдин сангин Хальмг республиканск эңгин нерд 707601 тойгта счетд эврэннь дөмэн илгэтн гиж мана умшачнрур дуудвр кежэнэвидн.

ЭРНҖЭНЭ Виктор,
мана корр.

РЕДАКЦАС: эн материалын гонорариг бичкдүдин саңд автор илгэҗэнэ.

Тоомсран геех зөв уга

Нидн жилин намрар болсн агропромышленн комплексин көдләчнрин профсоюзин Ики-Бурульск района комитетин тооцана-сунһврин конференц деер тооцана докладар болсн күүндврт орлцж үг келсн делегатнрин ик зунь профсоюзин района комитетин болн бәәрн профкомсин хайгар баһ биш шалһлт кев. Теднә икнкнь үүлртә, заагдсн дуту-дундыг уга кехин төлә профсоюзин района комитетин шин хаалһ чиклхин төлә кергтә кергүдвр батлж авчана.

Профсоюзн төрмүд

Бәлв мел дуту-дундыг заагад бәәхлә чик биш гиж санжанав. Мана үүлдврт чиги района агропромышленн комплексин үүлдврт оңдарулһна йовцст ирлцҗәх хүврлтс кегдсн бәәнә. Района экономикиг батрулхин төлә эдл-аху һардлһна дөвшлттә эв-арһ эдлврт орулгдв. Нәәмәдллһнә эв-арһин хөөн района мал өсклһнә цех, терүнә хөөн цуг эдл-ахус кооперативн хәрлцәнд орв. Ашмудынь му биш. Үлгүрнь, нидн жилин мах худллһна зура 105 процентд, ноос — 111 процентд болн буудя — тавн холванд давулж күцәгдв.

Һундл болхларн, үс хуллһна нидн жилә зура күцәгдсн уга. Энтн мана ик дуту, учрнь хәәж олад терүг эрк биш чиклх кергтә, эс гиж мадн эн халхар тавн жилә зураһан эс күцәсн деерән районд батлж авсн «Үсн» программ күцәлдиг алдн гиҗәнәвидн.

Эн туст «Буратинский» совхозин саальч, конференцин делегат Л. С. Андреевән келсн үг чик гиж санжанав. Эн эдл-ахун һардвр үснә-товарн хойр фермд нәәмәдллһнә эв-арһиг шулуһар эдлврт орулхин төлә сән һәлдвр келго, бүрдәмжин көдлмшиг сулар кесн ашт нәәмәдләчнр өөрл жил чиги күн кевәр көдлсн уга. Тер дарунь ик олвр авсәр ирсн баһчуд хәләжәх үкрмүдтән зөвн килмж гусхалго үкрмүдиг күцц саалго бәәснәс келтә үс сааж авч-һн дор унв. Иигж бәәсн цагла, талдан хотар теткгдсн му бишәр бүрдәгдсн бийнь [illegible] үкрәс хойр литр үс сааж [illegible] кен альд үзсн болх?

Ода тер буру йовдл чиклгдсн, саалин сүргүд дамшлттә көдләчнр хәрү ирж көдлҗәнә. Болв хамгин һоллгчнь — нәәмәдллһнә өрк-бүлин сүргүд бүрдәлһн мөн. Өдгә цагт тиим дөрвн бригад тогтсн бәәнә. Келхд, үс һарһлһна нәәмәдллһнә өрк-бүлин коллективс «Бага-Бурульский», «Красный путиловец» совхозмудт бас бүрдәгдсн бәәнә. Эдн нуһар [illegible] эдл-ахусин үкрмүдиг [illegible] орнь [illegible] икәр [illegible] сааж авчана, гиж темд-

низатор Б. А. Кичиковин эврә профкомин туст келсн шалһлт чик, гиж темдглх кергтә. Совхозин профком көдлмшчнрин социальн зәвиг харсхш, эврә төрән халхин төлә туслң эдл-ахун һардврур одх кергтә. Эдл-аху һардлһна нүүрлгч эв-арһ олзллһна хәәвр дор оһмлан зогсв, гиж баһ наста механизатор һундлан медүлв.

Юуһинь нуухв, чик тоолвр. Болв профсоюзин члед, күч-көлсч коллективин совет альд бәәхмб? Эдн эврә халхасн профкомин үүлдвриг дунмһадулхин төлә ю кев? Кесн юмн уга болж һарв. Энтн төрүц буру йовдл. Мадн кедү сәәхн тогтаврмуд батлж авад бәәсн бийнь, кемр бәәрн ормдар шунлт уга болхла керг ясршго. Дорас чиги седвәр һарад бәәхлә, уралан ицтәһәр йовж болхмн.

Эс гиж талдан үлгүр. «Зултурганский» болн «Маныч» совхозмудын ах хөөчнр А. Абубакаров болн Г. Окмазов социалистическ дөрлдәнә таалд зәрм тоот учрт авгдхш гиж келцхәв. Үлгүрнь, жилин туршарт малан яһж хадһлсна болн хурһдан ямаран чивхтәһәр экәснь салһсна ашмудар нерм мөңгн өггдхш, гиж эдн келцхәв. Мана белдсн социалистическ дөрлдәнә таалд тернь заагдсн бәәнә. Болв терүг күцәлһн бәәрн профкомсин медлд бәәнәлм. **Профком** администрацла керлдхәр эс седхлә СТК, көдләчнр бийснь тер төриг яһад эс босхжахмб?

Профсоюзин члед эврә профкомсан шалһдг үлгүрмүд дала, профсоюзин района комитетин гем төрүнд бәәнә гиж заацхана. Болв акад юмн болжана: профкомин ахлачиг деерәс шиидлһнә дамшлт үүрүлгдлалм. Ода профсоюзин члед эврә хургуд деерән ахлачнриг нигн, профкомин чледиг чигн сунһналм. Тегәд кениг гемнх кергтәв?

Өдгә цагт хамгин ик оньг социальн төрмүдт, күч-көлснә болн бәәцин таалд гусхагдна. Болв эн туст дала дуту-дунд бәәнә. Гемин шалтгар көдлмшән дуталән баһрх биш, нам икдәл йовна. Көдлмштән зәмшг уга бәәлһна техник медго, эс гиж эвдсн учрар һар-көлдән, махмудтан сөрв авлһна нөвдлмуд уурчахш. Профсоюзин района комитетин сүүр деер тер төрмүд хәләгдсн цагла күч-көлс харһлыг теткдг специалистнр, үрвр кегдсн, бийнь, ирхш. Тиим кест специалистнр эдл-ахудан төрүц талдан көдлмшт олзлгдна, зәрм эдл-ахуст тедн төрүц уга.

Хот-хоолын эдл-уушар күч-көлсчнриг, нег үлү малчнриг теткһн бас йир му бәәдлд бәәнә, улсин кергллтин эд-таврин кест зүсн ховр эд-таврин тоод орв. Эннь района хүлд-гүүлгәнә халхин көдләчнрин дуту көдлмш, гиж заах кергтә.

Социальн болн

Черноземельск района залһлдана узелд өөдән күцәмжс бәрҗ көдлҗәх әмтн баһ биш. Эдн дунд Т. Г. Эректеева бас йовна. Эн көдләч күцәҗәх кергән сәәнәр меднә, йир даавртa күн гиж темдглх кергтә.

ЗУРГТ: телефонистк Т. Г. Эректеева.

В. Морозовин цоксн зург.

●Комсомолын бәәдл-җирһләс

Хөөчнрин баһчудын бригад тарв

Давсн жилин чилгчәр болсн XVIII Приютненск районн тооцана-сунһврин комсомольск конференц деер өргдсн олн зүсн кергүдлә зергләд комсомольск-баһчудын коллективсиг цаарандн чиги бүрдәх тер бас хәләгдлә.

Тооцана цагин әргцд районд цуг бийнь 24 комсомольск-баһчудын коллектив бүрдәгдсмн. Теднә тоод малчнрин 7 бригад бәәсмн. Өдгә цагт болхла ут-тоодан 19 комсомольск-баһчудын коллектив үүлдҗәнә. Үлгүрнь, Ленинск комсомолын нертә совхозд комсомольск-баһчудын коллективс тарж одв. Эдниг хадһлхин болн шунлтынь өөдлүлхин төлә эдл-ахун комсомолын комитет ю чигн кесн уга гиж тооцана докладт шалһгдсмн.

Үлгүр авад келхд, эн совхозд минь одахн күртл ах хөөч Виктор Дорджиевин һарджах комсомольск-баһчудын коллектив үүлдв. Эн Александр дүүтәһән, әнүнә болн эврә гергтәһән гүжрж көдләд му биш күцәмжс бәрҗәв. Эн бригадас үлгүр авдг бәәсмн. Болв ах хөөчин насн ирәд комсомолас һарв. Тегәд комсомольск-баһчудын бригад йириндән уга болж одв.

Борис Гаряевин һарджасн комсомольск-баһчудын бригад болхла талдан учрар тарв. Энүг байрин асхн деер модьрун йовдл һарһсна ВЛКСМ-ин члекәс көөв. Эн үлгүр комсомольск-баһчудын коллективла бүрдәмжин, сурһмжин болн цәәлһврин көдлмш уга болжахиг, эднд оньг болн килмж чигн эс өггдҗәсиг илдҗәнә.

Совхозд машин залачнрин чигн комсомольск-баһчудын коллективс бәәсмн. Ода болхла теднә тускар хая-хая үг һарна. Яһад гихлә, коллективин негнь нүүж одв, наадкнь болхла наснь ирәд комсомолас һарч одв. Комсомольск-баһчудын шин коллективс бүрдәхин тускар ВЛКСМ-ин комитет «мартсмн». Шин коллективс бүрдәх эв-арһ совхозд бәәнә. Яһад гихлә, эдл-ахуд көдлҗәх комсомольцнрин болн баһчудын то 74-д күрнә. Эднәс зуг малд көдлҗәхнь хөр шаху күүкд болн көвүд.

Комсомольск-баһчудын патриотическ жисәнд шунж орлцх седвәртә баһчуд бәәнә. Болв эдниг үргәжәхнь, һундл болхларн, баһ наста механизатормудт болн машин залачнрт шин техникиг һоллгчдан даалһдго йовдл. Эн хажһр болжахд маһд уга. Яһад гихлә, теднә кесгнь гүжрж көлләд күч-көлснә ветеранмудас болн нүүрләчнрәс дала ард үлдж йовхш.

Комсомольск-баһчудын коллективс бүрдәлһнә териг хаһлж болхмн. Эн төрәр комсомольск организацин комитет совхозин һардврла, күч-көлсч коллективин советлә, парткомла болн профкомла чигн харһж күүндвр кехлә яһдг болхмб? Эдүл ВЛКСМ-ин района комитет чигн дөңгән күргж чадхмн. Зуг мууһар көдлҗәх болн диг-дара эвлҗәх баһчудт шин техникт даалһсн уга гиж әмтн гемнәхмн уга.

Ахрар келхд, комсомольск-баһчудын коллективс совхозд кергтә. Урд, цагт үүлджәсн коллективс, нөн баһчудын му көдлмшәс биш, һоллгчдан сәәнәр көдләд эврә нерән иткүлв. Комсомольск-баһчудын шин коллективс бүрдәхләрн күүкд болн көвүдт күч-көлснә, бәәцин болн амрлһна таалынь ясруллһнд килмжән өгхән мартх керг уга.

В. КОЛЕСНИЧЕНКО
Приютненск района «Путь к коммунизму» газетин көдләч.

Малын хот һоллгчнь болх зөвтә

Орн-нутгт экономикиг оңдарулһна тер хаһллһн хамгин түрүнд советск улсиг хот-хоолар теткләнәс ирлцҗәхд маһд уга. Яһад гихлә, өлн күн өөдән һарцтаһар көдлх биш ямаран чиги сән юухан толһаднь оршго болжана. Ода хамгин икәр дутг болжахнь — малас авдг эдл-ууш. Илднь келхд, махна болн үснә зүүтә хотыг әмтн йир икәр кергләҗәнә. Тало атхад гүп гиж әмтн цөкрҗәнә.

Мана республикин зуг Каспийск районд Хот-хоолын программиг яһж хаһлхар бәәхиг хәләхмн. Терүнә төлә олн зүсн зура темдглгдҗәх бәәдлтә. Үлгүрнь, колхозмудын үснә-товарн фермсиг дөңцл эдл-ахуст, малын хот һарһдг «Ракушинский» совхозиг махн-үснә эдл-ахуд хүврүлх, терүнә төлә совхозд «Красный моряк» колхозин һазр өгх зәнгс района газетд бичгдҗәхинь умшж болхмн.

Районд малас авдг эдл-уушин һарциг өөдлүллһнә тер хаһллһнд малын хот һарһлһн һоллгчнь болх зөвтә. Әмтиг махна болн үснә

ЦУГИНЬ ЦАГЛАНЬ КЕХМН

1990 жилин туула сар экләд үвлзүллһнә кем гүргүдән орчксн бәәнә. Тегәд чиги малчнрт кех-күцәх тоотнь баһ биш. Болв тер бийнь селәнә эдл-ахун олн зүсн техник яслһн эн өдрмүдт бас ик даавртa тер болжана. Республикин эдл-ахуст намрин тәрәнә көдлмш төгссна хөөн техник яслһн эклсмн. Зуг эн көдлмш ни-тегш кевәр кегджәнә, гиж келхәс әрт. Көдлмшт юн боомтг болжахиг медхин төлә мана корреспондент машинн-тракторн парк олзллһар «Целиннагропромсервис» района негдлтин ахлачин дарук Виктор Иванович МИШАРИНЛА харһв.

— Цаг ирвәс тана негдлтин нернь сольгдад бәәнә. Өмнк жилмүдт «Сельхозтехника», «Целинный» кооператив, гиж нерәдгджәлә. Ода болхла урднь бәәсн кооперативин ул деер негдлт бүрдәгдв. Тегәд нернь сольгддг болвчн тана предприятя үүлдврән яһж ясрулжана?

— Мана предприятин нерд сольгдад йовдг болвчн кергән күцәж, даалһсн көдлмшән күцәх кергтә болжана. Негдлт бүрдәгдснәс авн мана предприятин үүлдвр сольгдв. Урднь кооператив бәәсн цагт эдл-ахусла залһлдата болад эвго билә. Өдгә цагт бидн салу предприять болж һарчанавидн. Энүнәс иштә негдлт ямаран чиги төриг бийнь хаһлна. Эдл-ахусла бооцa батлж авад көдлҗәнәвидн. Терүнд ямаран техник ясгдхнь, кедү сольгддг әнгс авч ирхнь темдглж бичгднә. Келхәс, бидн шин техник авч эдл-ахуст түгәнәвидн, ясврин баһ биш көдлмш кедвидн. Республикин болн талдан областьсин районла залһлда бәрдг йовдл авъяст тохрҗана. Үлгүрнь, талдан организацин төлә электромотормуд, топливн аппаратур ясдвидн. Келхд, цаг ирвәс «Целиннагропромсервис» негдлт көл деерән һарад олз-та-тустаһар көдлх, гиж санжанав. Салу предприять болсн бийнь райондан техник яслһнас, эн туст эдл-ахуст нүдн-амн болж дөң күрглһнәс мадниг кен чигн сулдхсн уга. Келхд, энтн хамгин һоллгч керг мөн.

— Виктор Иванович, деер келгдснәс иштә һоллгч кергин тускар тодрхаһар келж өгхитн сурҗанавидн.

— Мана района эдл-ахуст намрин тәрәнә көдлмш төгссна хөөн техник яслһн экллә. Эн көдлмшиг бүрдәмжтәһәр эклсн коллективс эн жилин туула сарин 1 шинд һазр эд-бод кедг техникиг ясад авчксн бәәнә. Зуг хойр эдл-аху, «Чагорта» болн «Арнурский» совхозмудт эн көдлмш хашңгар күцәгджәнә. Инженерн-техническ кадрмуд күртжәхш, механизатормуд цөөкн гиж келәд гемән тәәлх арһ хәәж болхмн. Үнндһь келхлә, «Чагорта» совхоз эн туст хамгин күнд бәәдлд туссмн. Ах инженер уга болснас көлтә техник яслһнд боомтг учрҗана. Тер бийнь му көдлмшин һол учрнь — санамр бәәлһн болжана. Намрин тәрәнә көдлмш төгссна хөөн удан татлго техник яслһиг эклх кергтә бәәсмн. Аштнь эн совхозд һазр эд-бод кедг 37 агрегатас зуг арвнь ода деерән белн. Районһар авад хәләхлә, эн үзмж дала му биш. Туула сарин нег шинд һазр эд-бод кедг техникин 98 процентнь ясгдв. Олна күчәр эн көдлмшиг цаглаһан күцәхвидн.

Мана интервью

Дәкәд нег чинртә тер мадниг үүмүлжәнә, гихлә нуувч биш. Эннь трактормуд яслһн. Ода деерән района эдл-ахуст бәәх трактормудын 75 процентнь белнә зерглнд тәвгдв. «Вознесеновский», «Балковский» совхозмудын механизатормуд хамгин өөдән күцәмжс бәрж көдлҗәнә. «Чагорта» совхоз трактормуд яслһар бас ард хоцрҗана. «Западный» совхозд чигн бәәдл дала сән биш. Техник яслһиг тасрхан уга бүрткж түргдүлхин төлә эн төрмүд РАПО-н сүүрмүд деер тасрхан уга хәләгднә. Шидрхн заагдсн төрмүдәр чинртә күүндвр болв. Иим керг-үүлдврин ашт цуг техникиг моһа сарин 1 шин күртл белнә зерглнд зогсахар зуралҗанавидн. Туула сарин 1 шин күнд эн көдлмшин түрүн девсң бәәсмн. Ода техникин ик зунь ясгдсн цагт невчк амр болх.

— Тана келснлә зөвшәрлго бәәж болшго. Тер бийнь сурврмуд үлдҗәнә. Үлгүрнь, үвлин кемд ясврин көдлмшиг сән чинртәһәр күцәхин төлә ирлцнгү таал кергләгднә. Тегәд чиги района эдл-ахус техник ясх бәәрәр яһж теткгдв?

— Өдгә цагт энтн чинртә гисн төрин негнь. Цуг эдл-ахуст трактормуд ясдг мастерскойс бәәнә. Үвлин кемд селәнә эдл-ахун техник ясх шишлң бәәрәр зуг хойрхн совхоз теткгдсмн. Урднь тохма мал өскдг О. И. Городовиковин нертә завод эврә арһ-чидләрн ангар тосхж авла. Давсн жил «Ленинский» совхозд тиим ангар бас тосхгдв. Нег кемд дөрвн комбайниг орулж ясж болхиг тоод авхла, энүнә аһунь баһ биш. Иргчдән цуг эдл-ахуст ангармуд тосхх кергтә, гиж тоолжанавидн. Болв зәрм коллективс үвлиг күләлго ясврин көдлмшиг әртәр кеһәд дуусчкна. Үлгүрнь, «Страна Советов» совхозин 1-ч тойгта фермд һазр эд-бод кедг техник намрин тәрәнә көдлмш төгссна дарунь ясгдв. Эдн техникд профилактик кеһәд үвлин кемд хадһллһнд тәвхләрн, әнүнлә зерглж ясвр кечкв. Өдгә цагт фермин коллектив адһм угаһар трактормуд, өвс хаддг, шахдг болн урһц хурадг техник ясҗана. Келхд, механизатормудын бригадир А. В. Авраменког ик көдлмш кесндь темдгллго бәәж болшго.

— Деер заагдсн тоотын ик зунь урдк жилмүдт чигн кегдж йовла. «Целиннагропромсервис» района негдлт ямаран шин эв-арһ олж көдлҗәнә?

— Негдвәр, техник яслһнг олна бүрткләнд бәрхиг болн тооцан чик болхиг күцәхин төлә ухалад иим шиидвр аввидн. Эдл-ахус, онц бригадмуд хоорндан нег-негән бүрткж хәләхмн. Иим кевәр үүлдхлә техник яслһна көдлмшин чинр темдгтәһәр өөдлнә. Үлү бичдг арһ уга. Хойрдвар болхла эдл-ахусла бәрдг хәрлцән ясрад йовна. Шидр, РАПО-н советин сүүр деер төмрин күшиг эдл-ахус бийснь орулж өгтхә, гисн шиидвр авгдв. Урднь төмрин күш мана предприятьд буулһгддг, бидн терүг цааранднь зөөдг. Үлү цаасн бичгддг, үлү көдлмш һардг билә. Төмрин күш орулж өглһнә зура эс күцәгдхлә сольгддг әнгс һарһж өгддго бәәсмн. Ода хуучн авъяс мартгдв. Сольгддг әнгс батлж авгдсн диг-дараһар, эдл-ахусин некврәс иштә совхозмудт, колхозмудт күргднә. Ахрар келхлә, иим көдлмш кегджәнә, гиж болхмн.

Күүнлдвр кесн
САНҺЖ-ҺӘРӘН Иван,
мана корр.

уснә-товарн хойр фермт нәмәдллһнә эв-арһиг шулуһар эдлврт орулхин төлә сән һелдвр келго. бүрдәмжин көдлмшиг сулар кеснә авт нәмәдләчнр өрәл жил чиги күн кевәр көдлсн уга. Тер дарунь ик олвр авхр ирсн баһчуд хәләжәх үкрмүдтән әзни килмж гүсхалго, үкрмүдиг күцц саалһо бәәснәс көлтә үс сааж авлһн дор унв. Идг бәәсн цагла, талдав хотар тетклән му бишәр бүрдәгдсн бийнь нег үкрәс хойр литр үс сааж авгдхиг кен альд үзсн болх?

Ода тер буру йовдл чиклгджәнә, саалин сүргүдт дамшлтта көдләчнр хәрү ирж көдлжәнә. Болв хамгин ноһлачнь — нәәмәдллһнә өрк-бүлин сүргүд бүрдәлһн мөн, өдгә цагт тиим дөрвн бригад тогтсн бәәнә. Келхд, үс һарһлһна нәәмәдллһнә өөк-бүлин коллективс «Бага-Бурульский», «Красный путиловец» совхозмудт бас бүрдәгдсн бәәнә. Эдн цуһар үкр болһнас эдл-ахусин үкрмүдәс орхнь зөвәр икәр үс сааж авчана, гиж темдглх кергтә. Болв эн туст бәәрн профкомсин шунмһа орлцлһн икәр медгдхш, гиж заахла үлү болшго.

Урдк авъясасн хольжж, ондаруллһна некврмүдлә нилцүлж көдлмшән хүврүлж ясрулһиг партъ болн ВЦСПС профсоюзн органмудас некжәнә. Тер төләд көдлмшч әмтнлә залһлдг үлм батрулх кергтә, социалистическ эдл-ахү һардлһна пропагандистск школмудын чиңринь өөдлүлх кергтә. Эн туст баһ биш дамшлт А. Пюрбеевин нертә «Зултурганский» совхозмудын профкомсин ахлачнр В. Б. Асирова, Н. В. Козлов, «Буратинский» болн «Чограйский» совхозмудын пропагандистнр Б. С. Шовунов болн Н. В. Джуджаев хоршав.

Наадк профкомс болхла ода деерән зөвәр самһа бәәнә, администрацла эврә хәрлцәһән муурулшгоһар әврә седвәрән һарһж көдлжәхш. Зәрмнь болхла деерәс закрирхиг күләһәд бәәнә. Тегәд чигн конференц деер «Кевюдовский» совхозин меха-

...суңһналм. Тегәд кениг геенх кергтәв?

Өдгә цагт хамгин ик оньг социальн төрмүдт, күч-көлснә болн бәәцин таалд гүсхагдна. Болв эн туст дала дуту-дунд бәәнә. Гемин шалтгар көдлмшән дуталан баһрх биш, нам икдәд йовна. Көдлмштән әәмшг уга бәәлһнә техник меддго, әс гиж эвдсн учрар һар-келдән, махмудтан сөрв авлһна новдлмуд уурчахш. Профсоюзин района комитетин сүүр деер тер төрмүд хәләгдсн цагла күч-көлс харһлһиг теткдг специалистнр, үрвр кегдсн, бийнь, ирхш, тиим кесг специалистнр эдл-ахудан төрүц талдан көдлмшт олзлгдна, зәрм эдл-ахуст тедн төрүц уга.

Хот-хоолын эдл-уушар күч-көлсчнриг, нег үлү малчнриг теткլһн бас йир му бәәдлд бәәнә. улсин кергллтин эд-таврин кесг зүсн ховр эд-таврин тоод орв. Эннь района хулд-гүүлгәнә халхин көдләчнрин дуту көдлмш, гиж заах кергтә.

Социальн болн культурн объектс, гермүд тосхлһна болзг удандд татгдна, «Бага-Бурульский», «Маныч» совхозмудт шин гермүд тосхлһн дегд икәр хашңджана.

Келхд дуту-дундс, бачм хаһлгдх төрмүд дала. Тер учрар тедниг профсоюзн комитетмүд эврәннь тасрхан уга оньгт бәрсн деерән, эдл-ахун һардврас тедниг эрк биш күцәлһиг некх зөвтә. Тедн бас профсоюзин чледлм, күч-көлсчнрин гүст баһ килмжән тусхадг һардачиг профсоюзн хургт, әс гиж профкомин сүүрт дуудад, терүнәс чаңһар сурх кергтә. Болв тиим үлгүрмүд ода деерән уга. Кемр малн тиим кевәр цааранднь чигн көдлхлә, профсоюзин тоомср өөдлшгонь лавта. Тегәд чигн профсоюзин района комитет цуг эн дуту-дундсиг тоод авч эврә үүлдврин зура батлж авв. Профсоюз тоомсран геех зөв уга.

Д. ВАСИЛЬЕВ,

Ик-Бурульск АПК-н көдләчнрин профсоюзин района комитетин ахлач.

...жәхд маһд уга. Яһад гихлә, өлн күн өөдән һарцтаһар көдлх биш ямаран чигн сән үүхан тоңһаднь оршго болжана. Ода хамгин икәр дутг болжахнь — малас авдг эдл-ууш, Илднь келхд, махна болн үснә зүүтә хотыг әмтн йир икәр кергләжәнә. Тало атхад гүп гиж әмтн цөкржәнә.

Мана республикин зүг Каспийск районд Хот-хоолын программиг яһж хаһлхар бәәхиг хәләхмн. Терүнә төлә олн зүсн зура темдглгджәх бәәдлтә. Үлгүрнь, колхозмудын үснә-товарн фермсиг дәәцл эдл-ахуст, малын хот һарһдг «Ракушинский» совхозиг махн-үснә эдл-ахуд хүврүлх, терүнә төлә совхозд «Красный моряк» колхозин һазр өгх зәңгс района газетд бичгджәхинь умшж болхмн.

Районд малас авдг эдл-уушин һарциг өөдлүллһнә төр хаһллһнд малын хот һарһлһн һоллгчнь болх зөвтә. Әмтиг махна болн үснә зүүтә хотар теткхин төлә тохма бүрүс болн һунжд хулдж авх кергтәд маһд уга. Болв теднән хотар теткх кергтәлм. Ташр тингчкәд күцц белокта сән чинртә хот белдлһнә төриг хаһлх керг ирсн бәәнә. Кедү дәкж теегин улавр тохма һунжд болн нань чигн зүсн тохма бод мал хулдж авгджала? Болв ирлцңгү чинртә малын хот уга болад тохма мал әлвг эдл-ууш өгх бәәтхә эцәд, гемнәд бәәрн малас дор болж одналм.

Тиим йовдл бичә учртхагиһәд махна болн үснә тохма малыг хамгин түрүнд болн таслвр угаһар сән чинртә хотар теткх кергтә. Эн туст тегәд «Ракушинский» совхоз малын хотыг белдлһәр, теегин идгиг ясруллһәр, малын хотын культурмуд, силосин төлә эрдни-шишә тәрлһәр шишлңдүлгдхлә улм сән болхмн. Колхозмудын фермсиг уга кех керг уга, үснә-товарн фермсиг сән чинртә хотар таслвр угаһар теткәд үс һарһлһна төриг өөдән кемжәнд тәвх цаг ирсн бәәнә.

ЧОЙҢГА С.

...ратнвин ул деер негдлт бүрдәгдв. Тегәд нерњ сольгддг болвчн тана предприятъ үүлдврән яһж ясрулжана?**

— Мана предприятин нерд сольгдад йовдг болвчн кергән күцәж, даалһсн көдлмшән күцәх кергтә болжана. Негдлт бүрдәгдснәс авн мана предприятин үүлдвр сольгдв. Урднь кооператив бәәсн цагт эдл-ахусла залһлдата болад әвго билә. Өдгә цагт бидн салу предприятъ болж һарчанавидн. Энүнәс иштә негдлт ямаран чигн төриг бийнь хаһлна. Эдл-ахусла бооцан батлж авад көдлжәнәвидн. Терүнд ямаран техник ясгдхнь, кедү сольгддг әңгс авч ирхнь темдглж бичгднә. Келхәс, бидн шин техник авч эдл-ахуст түгәнәвидн, ясврин баһ биш көдлмш кедвидн. Республикин болн талдан областьсин районла залһлда бәрдг йовдл авъяст тохрҗана. Үлгүрнь, талдан органтустаһар көдлх, гиж санжанав. Салу предприятъ болсн бийнь районадан техник яслһнас, эн туст эдл-ахуст күдн-амн болж деңн күрглһнәс мадниг кен чигн сулдхсн уга. Келхд, энтн хамгин һоллгч керг мөн.

— **Виктор Иванович, деер келгдснәс иштә һоллгч кергин тускар тодрхаһар келж өгхитн сурҗанавидн.**

— Мана района эдл-ахуст намрин тәрәнә көдлмш төгссна хөөн техник яслһн эклә. Эн көдлмшиг бүрдәмжтәһәр эклсн коллективс эн жилин туула сарин 1 шиңд һазр эд-бод кедг техникиг ясад авчксн бәәнә. Зуг хойр эдл-ахү, «Чагорта» болн «Арнурский» совхозмудт эн көдлмш хашңгар күцәгджәнә. Инженерн-техническ кадрмуд күртжәхш, механизатормуд цөөкн гиж келәд гемән тәәлх арһ хәәж болхмн. Үнндьнь келхлә, «Чагорта» совхоз эн туст хамгин күнд бәәдлд туссмн. Ах ин-

...хәләхлә, эн үзмж дала му биш. Туула сарин нег шиңд һазр эд-бод кедг техникин 98 процентнь ясгдв. Олна күчәр эн көдлмшиг цаглаһан күцәхвидн.

Дәкәд нег чинртә төр маднниг үүмүлжәнә, гихлә нуувч биш. Эннь трактормуд яслһн. Ода деерән района эдл-ахуст бәәх трактормудын 75 процентнь белнә зергләнд тәвгдв. «Вознесеновский», «Балковский» совхозмудын механизатормуд хамгин өөдән күцәмжс бәрж көдлжәнә. «Чагорта» совхоз трактормуд яслһар бас ард хоцржана. «Западный» совхозд чигн бәәдл дала сән биш. Техник яслһиг тасрхан уга бүртхж түргдүлхин төлә эн төрмүд РАПО-н сүүрмүд деер тасрхан уга хәләгднә. Шидрхн заагдсн төрмүдәр чинртә күүндвр болв. Иим керг-үүлдврин ашт цуг техникиг моһа сарин 1 шин күртл белнә зергләнд зог-

...эдл-ахуст трактормуд ясдг мастерскойс бәәнә. Үвлин кемд селәнә эдл-ахун техник ясх шишлң бәәрәв зүт хойрхн совхоз теткгдсмн. Урднь тохма мал өскдг О. И. Городовиковин нертә завод эврә арһ-чидләрн ангар тосхж авла. Давсн жил «Ленинский» совхозд тиим ангар бас тосхгдв. Нег кемд дөрвн комбайниг орулж ясж болхиг тоод авхла, энүнә аһунь баһ биш. Иргчдән цуг эдл-ахуст ангармуд тосхх кергтә, гиж тоолжанавидн. Болв зәрм коллективс үвлиг күләлго ясврин көдлмшиг әртәр кеһәд дуусчкна. Үлгүрнь, «Страна Советов» совхозин 1-ч тойгта фермд һазр эд-бод кедг техник намрин тәрәнә көдлмш төгссна дару ясгдв. Эдн техникд профилактик кеһәд үвлин кемд хадһллһнд тәвхләрн, энүнлә зерглж ясвр кечкв. Өдгә цагт фермин коллектив адһм угаһар трактормуд, өвс хаддг, шахдг болн урһц хурадг

...эдл-ахус, өөц бригадмуд хоорндан нег-негән бүртхж хәләхмн. Иим кевәр үүлдхлә техник яслһна көдлмшин чинр темдгтәһәр өөдлнә, үлү бичдг арһ уга. Хойрдвар болхла эдл-ахусла бәрдг хәрлцән ясрад йовна. Шидр, РАПО-н советин сүүр деер төмрин күшиг эдл-ахус бийснь орулж өгтхә, гисн шиидвр авгдв. Урднь төмрин күш мана предприятьд буулһгддг, бидн терүг паараднь зөөдг. Үлү цааснь бичгддг, үлү көдлмш һардг билә. Төмрин күш орулж өглһнә зура әс күцәгдхлә сольгддг әңгс һарһж өгддго бәәсмн. Ода хүүчн әңгс мартгдв. Сольгддг әңгс батлж авгдсн диг-дараһар, эдл-ахусин некврәс иштә совхозмудт, колхозмудт күргднә. Ахрав келхлә, иим көдлмш кегджәнә, гиж болхмн.

Күүндвр кесьнь
САҢЬЖ-ҺӘРӘН Иван,
мана корр.

СОВЕТСК СОЮЗАР

СУҢҺВРИН КАМПАНЬД ӨГГДДГ МӨҢГН

Суңһврин кампань мөңгәр яһж теткгддв, энүнә төлә ямаран средствс һарһгдх, Әрәсән парламентин депутатын «үннь» кедү болж тусхмб?

Эн сурврмудт хәрү авхин төлә ТАСС-ин корреспондент РСФСР-ин улсин депутатнр суңһлһар бәәх Центральн суңһврин комисс көдлжәх Союзмудын Герт ирв. Секретариатын заведующ В. И. Тимонин энүнлә күүндв. Энтн суңһврин кергиг сәәнәр меддг, цуг кемжәнә суңһврин комиссьмүдт көдлчксн күн. Тегәд чигн ТАСС-ин корреспондентин өгсн сурврмудт эн тодрха хәрү өгв.

— Суңһврин кампаньд һарһгдх зөвтә мөңгиг государств бийнь даажана, — гиж Валентин Иванович келв. — Эн кампаниг Федерацин бюджетәс теткхмн гисн сүв-селвгиг әмтн олн зүсн хәләцтәһәр тосцхав. Эврәннь зааж темдглсн депутатын кандидатын төлә промышленн предприятьмуд, организацс, нам онц әмтн мөңг һарһж өгч эн кампаниг кехмн болвза гисн сүв-селвгүд зәрмснь келв. Болв республикин Деед Совет эн селвгиг дөңнсн уга. Юңгад гихлә, суңһврин кампаньд һарһж өгдсн мөңгиг әрвлж һарһх кергтә, ташр кандидат болһна төлә һарһгджах мөңгн әдл болх зөвтә. Кемр хойр-һурвн кандидат нег бәәрнә төлә ноолджахла, эднә кендь болвчн наадксаснь үлү мөңг һарһхар седдг йовдлыг әрк биш уга кех кергтә.

Әрәсән Деед Советд болх суңһврин төлә 17 сай арслң һарһгдх гиж хәләгджәнә. Эн мөңгн суңһврин комиссьмүдин, кандидатнрин болн эднә командсин — итклтә әмтнә төлә һарһгдхмн. Урднь болхла, комиссьмүдин штатмуд бәрхин, суңһвр болх хорасиг оборудовать кехин төлә болн нань чигн һарһгддг һаруг предприятьмуд, организацс, учрежденьс даадг бәәсмн. Ода болхла цуг эн тоотын төлә комисс эврәннь мөңгнәсн өгх зөвтә болжана. Энүнә «бюджетнь» дундлад 7,6 миңһн арслң болж тусжана. Болв территориальн суңһврин округуд эврәннь кемжәһәрн, әзлжәх һазрарн әдл бишлм, тер мет эднә суңһачнр чигн зәрмснь уужмд, зәрмснь өөрхнд бәәцхәнә, энүнәс иштә окружной комисс болһнд һарһж өггджәх мөңгнә кемжәнь бас әдл болшго. Үлгүрнь, Москвад бәәх окружной комиссьт 5,2 миңһн арслң өггджәхлә, Красноярск крайд — 17 миңһн арслң өггджәнә.

Бас чигн ик мөңгн келн-әмтни-территориальн округудт һарһгдх гиж хәләгджәнә, юңгад гихлә, округ болһнд автономн республикин, областин әзлжәх цуг һазрнь орна. Тегәд чигн эднд келгн-күч олзллһнд, командировкд йовлһнд дала мөңгн кергтә болна.

Ода республикин улсин депутатнрин кандидатнрин тускар. Кандидатнрин болн эднә командсин суңһврин өмнк үүлдвртнь бас мөңгн кергтә болна. Эдн пропагандистск шунмһа көдлмш кесн деерән, нань чигн олн зүсн көдлмш күцәнә, терүндь бас мөңгн һарна. Үнндьнь келхлә, кандидатд невчкн льгот өггдсн бәәнә. энтн ямаран болвчн келгәр эврәннь округтан өңгәр йовх, үзмр агитацд мөнг һарһшго зөв эдлжәнә. Депутатын мандат авхар седжәх күүнд суңһврин өмнк кампаньд кедү мөңгн өггддв?

Суңһачнрла харһсн өдрәсн авн суңһврин өдр күртл — энтн, үлгүрлхд, күсдүндүр сар — кандидатд жалв гиж 520 арслң өггднә, ташр командировочн 240 арслң эн авна. Кемр кандидат ар үзгт бәәхлә, әс гиж олн жилд көдлсн төләдән льготта болхла, эн мөңгнә кемжәнь икднә.

СССР-ин улсин нег депутат суңһхин төлә 80 миңһн арслң һарһгдсн бәәсмн. Әрәсән парламентарийин төлә кедү мөңгн һарһгдхмб?

— Зөвәрт баһ, — гиж В. И. Тимонин келв. — Суңһврин йовудт 1068 РСФСР-ин улсин депутат суңһгдх зөвтә, эн кампаньд ут-тоодан 17 сай арслң һарһгдх гиж бидн келләвидн. Иигәд авад хәләхлә, депутат болһнд һарһгдх һарунь 16 миңһ шаху арслң болж тусхмн. Кемр давтж дууһан өглһн болн давтж суңһвр келһн болад бәәхлә, эн то зөвәрт икдхмн — 1,4 сай арслң мөңгн немр һарһгдх зөвтә гиж хәләгджәнә.

(ТАСС-ин корр.).

Ахр зәңгс

ОРЕЛ. 10 миңһн арслң — туула сарин 8-д В. И. Ленина нертә Бичкдүдин советск сангин хайгар мөнг илгәсн нег бланкд тедү мөңгнә то бичәтә. Эн мөңгиг Орловск областин Должанск района «Вышне-Ольшанский» совхоз илгәв. Бичкдүдин сангин 24 часин телемарафоң хәләсн совхозин әмтн областьдан цуһараһаснь түрүлж мана орн-нутгин бичкдүдин гермүдт дөң болхар шиидв.

ЛИВНЫ. (Орловск область). Эн балһсна больниц хамгин шин медицинск техник болн диагностическ аппаратур хулдж авч чадхмн. Энүнә төлә кергтә валют «Ливгидромаш» негдлтин болн Орловск областьд түрүн болж бүрдсн «Ливны» гидг агропромышленн комбинатын коллективс өгв.

НОВЫЙ УРЕНГОЙ (Тюменская область). Эн ар үзгин балһсна әмтн һазадын партнермудла хулд-гүүлгә келһнә шин эв-арһ ик туста болжахинь ода сәәнәр медҗәнә. Өмнь хоосн бәәсн «Герт кергтә эд-тавр» гидг лавкд ода ке-сәәхн тавн мебельн гарнитур хулдгджана. Эдниг бооцаһар Румыняс авч ирв. Ормднь ах-дү орн-нутгт государственн даалһвр деер немр һарһгдсн орчлигин газ йовулгдв.

РУШАН (Горно-Бадахшанск автономн область). Өндр уул деер бәәх эн областин бас нег кишлакд клуб тосхгдад, эдлврт орв. Сүл цагт эдл-ахун болн олн әмтнә дөңгәр клубмуд, умшлһна залмуд, чайхана баахн-баахн кесг селәдт тосхгдв.

(ТАСС).

УКРАИНСК ССР. Симферопольск «Фотон» производственн негдлтд «Фотон-51», гидг шин кецтә телевизормуд эклад һарһжана. Микропроцессорта тооһин залврта эн телевизор «Пал», «Секам» болн нань чигн системсин өңгтә программс авч үзүлнә.

ЗУРГТ: шин телевизориг ЭВМ-ин оператор Н. Зелецкая үзүлжәнә.

ТАСС-ин зург.

Мордовск автономн республикин өөн

Мордовск АССР 60 жилин өөнән темдглжәнә. Республикд болсн хүврлтсин тускар Мордовск АССР-ин Деед Советин Президиумин ахлач Н. М. Жочкин келж өгчәнә.

Ода өөнән темдглхләрн кесн-күцәсн тоотан зааһад келәд бәәдг цаг биш. Ондаруллһн болжах цагт давсн цагиг чигн, эндрк өдриг чигн сәәнәр ухалх кергтә болжана. Орн-нутгин талдан һазрмудт мет. Мордовьд бас хот-хол болн промышленн эд-тавр хатяр, социальн халх делгрүллһнд бас дуту-дунд дала. Тиигв чигн 60 жил хооран тәвгдсн төрмүд автономин бәәдлд күцәгдсн уга гиж келж болшго Эн жилмүдин туршарт күцсн һоллгч ашнь — мордовск келн-әмтн ни-негн келн-әмтн болж тогтад, советск улсин нег хүвнь болв. Ода Мордовьд 200 һар фабрик болн завод бәәнә. Эдн цө болн кабель, автосамосвалмуд болн экскаватормуд, цемент болн шифер, шам болн герл өгдг нань чигн устройствс, өңгтә телевизормуд, антибиотикүд һарһна. Селәнә эдл-ахуд зөвәр сән хүврлт болв. Мана республикд орн-нутгт ик гисн университетмүдин негнь бәәнә.

Болв бидн энүнәс чигн ик күцәмж бәрх зөвтәвидн. Келн-әмтнә хоорндк хәрлцәнә төрмүд сүл цагт һоллгч төр болжана. Газетмүд болн дегтрмүд ик зуудан орс келәр һарад бәәв, школмудт мокша болн эрзя гидг мордовск хойр келн балар дасхгдна. Зәрм баһчуд төрскн келән медхш, эннь маниг икәр саначрхулжана. Нег үлү мордва келн-әмтн республикд бәәх цуг әмтнә зүг 35 процентинь тогтажахнь икәр саначрхулжана. Тиигчкәд бәәрн һазрин әмтн — мокша болн эрзя келн-әмтн бас хоорндан ик зуудан орсаһар келнә.

Цуг эн төрмүдиг, тер мет эдл-ахун төрмүдиг хаһллһнд эдл-ахун тооцан, эврән бийән мөңгәр теткләһн дөң болх гиж ицжәнәвидн.

(ТАСС-ин корр.).

Саранск.

ХАЛЬМГ КЕЛ ДАСҖАХ ӘМТНД НЕРӘДСН ШИШЛҢ ХАЛХ

Күндтә үүрмүд! Хальмг кел сәәнәр дасж авх саната әмтнд дөң болхар эн халхин дарани һарциг барлжанавидн. Энүнә тускар тана тоолвриг, ухан-седклиг медх күцл бидн өмнән тәвжәнәвидн. Тана бичгүд, сүв-селвгүд олзлж, тана некврлә ирлцәтәһәр эн халхиг беллх төр бидн тәвжәнәвидн.

Өрүни күүндвр—
Утренний разговор

— Санл, Саглр, өрүни хотан ирж уутн — Санал, Саглара, идите завтракать.

— Аашнавидн. — Идем.

— Санл, өдмг утл. — Санал, нарежь хлеб.

— Нүдсн боднцг, жомба, тос идтн — Ешьте картофельное пюре (толченный картофель), чай, масло.

— Ээж, чи кесгәс нааран булмг кеһәд угач. — Бабушка, ты давно не готовила булмуг.

— Маңһдур кеж өгнәв. — Завтра приготовлю

— Санл, ээжд ухр авч өг. — Санал, подай бабушке ложку.

— Саглр, чамд дәкәд цә кеж өгхмби? — Саглара, тебе налить еще чай?

— Уга, би цадув. — Нет, я сыта.

— Ааһ-саван уһатн. — Вымойте посуду.

— Саглр, би адһжанав, саван эврән уһачк. — Саглара, я тороплюсь, ты сама вымой посуду.

— Уһачкнав. Чи үдләдән өдмг, үс, хорһ худлад авчк. — Помою. Ты в обед купи хлеб, молоко, жир.

— Ээж, ханжанавидн. Бидн көдлмштән однавидн. — Бабушка, спасибо. Мы уходим на работу.

Баавуха така хойр

(тууль)

Наснаннь туршт иньг болхар така баавухаһур ирнә. Овалһата түлән деер нисж һарад така келжәдг болна:

— Баавуха, хама бәәнәч? Чамла иньг-хань болхар ирүв.

— Би өдрәр һарч чадшгов: нарнд нүдм эрәтрнә, живрм хатна. Асхлад чамур одж чадхув, — гиж баавуха хәрү өгв.

Така үрмдан геесһәд хәрнә.

Сөөднь баавуха така тал нисж ирнә.

— Така, би чамур әл хәәж ирүв, — гинә.

— Би сөөд юм үздгов, чамаг гиичлүлж чадшгов, — гиж така хәрү өгнә.

Тиигхлә баавуха нисәд йовж одна. Такад сө саалтг болад, баавухад өдр саалтг болад, эдн хойр иньг-хань болж чадсн уга.

Летучая мышь и курица

Решила курица навечно подружиться с летучей мышью. Взлетела она на кучу дров и говорит:

— Где ты, летучая мышь? Хочу с тобой подружиться.

— Я не могу выйти днем: в глазах у меня рябит, крылья немеют. Я могу прилететь к тебе вечером, — ответила летучая мышь.

Курица поникла и ушла.

Поздно вечером летучая мышь прилетела к курице.

— Курица, я к тебе в гости прилетела, — говорит летучая мышь.

— Я ночью ничего не вижу, угостить тебя не могу, — ответила курица.

Так и улетела летучая мышь. Из-за того, что курице помешала ночь, а летучей мыши помешал день, они не смогли стать друзьями.

Эн үгмүд тодлтн—
Запомните эти слова

Баавуха — летучая

Умшачин селвг

Акад юмн, бичкндән бидн цуһар эк-эцктәһән хальмгаһар күүндлг биләвидн. Болв өсх дутман орс келнд улм-улм орад бәәввидн. Тернь чигн учрта. Гертән күүндлг болв чигн, хальмгаһар бичсн дегтр, газет умшдго биләвидн. Ашнь төрскн келн мартгдад ирв. Энтн, миниһәр болхла, әвр хаҗһр йовдл. Күн болһн эврә төрскн келән, туужан, культуран медх зөвтә. Эс гиж мана өсж йовх үрдүдт терүг кен зааж өгхмб.

Тегәд хальмг келән сәәнәр дасж авх, күүкдтән терүг дасхх төр өмнән би тәвләв. Күүнә келсиг медсн хөөн умшлг, бичдг дасж авхд дала күнд биш, гиж би санжанав. Ташр өдгә цагт терүнә төләд цуг таал бәәнә: бичкдүдин төләд ик-бичкн болв чигн дегтрмүд барлгдна. «Байр» журнал хойр келәр һарна, «Хальмг үннд» хальмг келнә кичәлмүд барлгдна. Цуг эн тоотыг олзлад, арднь орад бәәхлә, кел дасж болхмн.

Сул цагт школд, бичкдүдин садт орлг көвүд-күүкдт хальмг кел дасхлһнд онц оньг өггджәнә. Болв һанцхн багшин күчәр кергиг күцәж болшго, эк-эцкирин дөң кергтә. Гертән күүкдтәһән хальмгаһар күүндх кергтә. Бичкнәснь авн дасхсн деер болна. Шинкән келнд оржах бичкдүд күүнә келсиг дарунь тодлна. Һаза күүкдән дахулад йовхларн, «гер», «хаалһ», «цецгә», талдан чигн амр үгмүд зааж өгтн, бийинь келүлтн. Давтад, зааһад бәәхлә үрнтн эркжән уга дасх.

Бас тер мет газетд, журналд барлгдсн ахр шүлгүд, келврмүд бичкдүдтән умшж өгчәтн. Тертн кел дасхднь дөң болхнь лавта.

Л. ГАВРИЛОВА,
умшач.

Зургудын репортаж

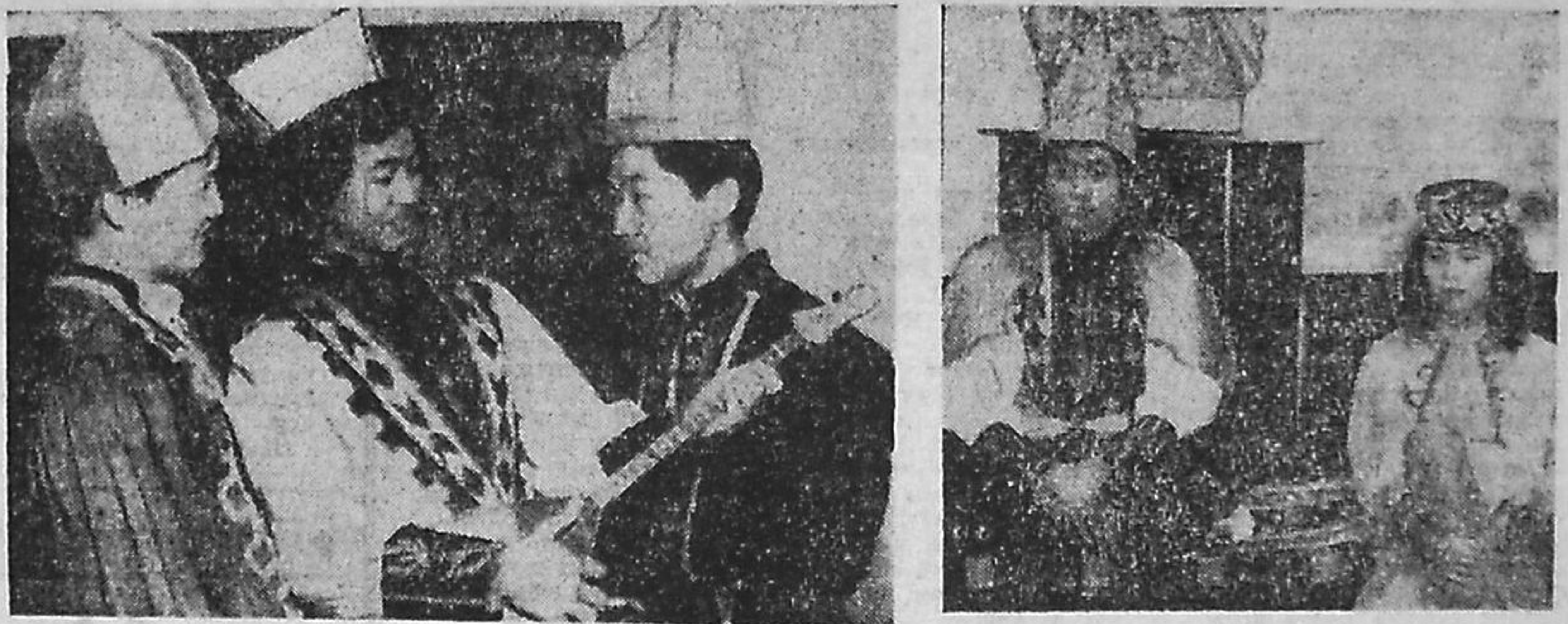

Хальмг улсин баатрлг «Җаңһр» дуулврин 550 жилин өөнд нерәдж кесг соньн керг-үүлдврмүд бүрдәгднә. Маңа республикин школмудар чигн эн халхар баһ биш көдлмш кегджәнә. Үлгүрнь, Элст балһсна 1-ч тойгта дундын школ. Энд «Җаңһрин» 550 жилин өөнд нерәдгдсн театрализованн нәр-наадн яһж давсна тускар мадн үрдәнь чигн тодрхаһар биләвидн. Эн наадңд бичкдүд болн ах классмудын сурһульчнр дурн өгч орлцла.

Школын багшнр бичкдүдиг хальмг улсин урн үгин зөөрлә таньлдулж, төрскн келнә чинринь цәәлһнә. Хальмг келнә дамшлтта багш Лидия Арзановна Буджалова эврәннь сурһульчнран хальмг туульсла, кезәнк авъясла таньлдулж, цәәлһврән, сүв-селвгән өгч үлднә. Өдр болһн гилтә эн школын бичкдүд урн үгин зөөрин кег чуувчинь секнә.

ЗУРГУДТ: театрализованн наадна кем.

Р. Астахован цоксн зургуд.

Медхд соньн

ДУБЛИН. Сөөд нөөртән хоржңнидг улсиг Ирландин минздрав сагллжана, энүгән төртән эс авдгтн хаҗһр, энтн хара юмн биш гижәнә. Күүнә нөөрин тускар шинжлж медж авдг хотл балһсна лабораторьт шинжллһ кеһәд, нөөртән хоржңнидг улсин тәвдгч күн болһн сөөд 20—30 секундд киилһән авдган уурч одна, тиигхлә, күүнә цусид кислород зәвәр баһрж одна гиж специалистнр келв. Зәрмдән сөөни туршт 600 дәкж киинь зогсж одна, тегәд күн серәд күрч ирнә. Иигәд нөөрнь эс ханси күн өдрәр нөөрнь күрәд, альд болв чигн йовсн һазртан — даавр та төрәр болжах селвлһән деер, уульнц керчәд һарч йовад, машин залж йовад үргләд унж одна.

Лабораторин көдләчнр эн гемиг эмнлг эв-арһ ухалж һарһв. Хамгин түрүнд эцх кергтә, әрк уудган хайх кергтә, яһад гихлә ик зүүдан цусна дарлһнь ик әмтн нөөртән хоржңнина, гиж специалистнр келжәнә. Дәкәд болхла, күн унтсн цагт киилһән авлһинь ясрулдг пластиков бичкн прибор һарһв. Эн прибор ик туста болжах бәәдлтә, энүг эн жил авхин төлә әмтн нидиәһә чеерүдт бичгдв.

ВАШИНГТОН. Эн шин жилин эклцәр США-д бәәх әмтнә то 249,1 сай болв. Хулд-гүүлгәнә министерствд әмтнә то авдг бюрон кесн то-лигәр болхла, 1980 жиләс авн орн-нутгин әмтнә то 10,2 процентд, эс гиж 23,1 сай күүнд өсж.

Эн жил США-н әмтнә то 2.5 сайд өсх гиж демографмуд келжәнә. Хамгин икәр США-н әмтнә то 1956 жил өссн бәәж — тиигхд 3,1 сайд өсж.

ПАРИЖ. Чиннүрнь — 594 килограмм, периметрнь — 25 метр: иим ик әмтәхн целвг французск Бриаксон балһсна хойр кондитер болһж. Иим ик кулинарн кегдл нарт делкәд нань болһгдад уга юмн, энүгитн рекордмуд бичж авдг Гиннесин дегтрт орулх кергтә, гиж эдн келжәнә. Эн некврнь чик чигн болх, яһад гихлә, урд нег цагт Францд болһж һарһсн ик гисн целвг периметрәрн зуг 8 метр бәәсмн.

Эн хойр кондитер 36 частан толһаһан өндәлһл уга көдлв. Эн целвгд 185 килограмм һуйр, 1480 өндгн, 110 килограмм үүрмг цаһан шикр, 65 килограмм тосн болн 8 килограмм өдмгин экн орв. Целвгинь 2 миңһн күн амсж үзв.

(ТАСС).

Это интересно

ДУБЛИН. «Минздрав Ирландии предупреждает: привычка храпеть во сне, может стоить вам жизни». Пожалуйста, не отнеситесь к этому предостережению легкомысленно.

Как удалось установить столичной лаборатории изучения сна, примерно каждый пятидесятый храпун подвержен остановкам дыхания во сне. Во время этих промежутков, которые длятся 20—30 секунд, содержание кислорода в крови падает до опасно низкого уровня. Чтобы не задохнуться, человек переходит из глубокого сна в состояние дремоты, т. е. почти просыпается. Поскольку за ночь остановки дыхания происходят до 600 раз, весь следующий день храпун «проваливается» в сон в самых неподходящих для этого местах — на ответственных совещаниях, при переходе улицы, за рулем автомобиля.

Сотрудниками лаборатории разработаны простые, но эффективные средства лечения этой болезни. Прежде

ВАШИНГТОН. Численность населения США на начало 1990 года составила 249.1 млн. человек. По данным бюро переписи министерства торговли, за период с 1980 года население страны увеличилось на 10.2 процента или 23.1 млн. человек.

По прогнозам демографов, в текущем году численность населения США возрастет на 2.5 млн. человек. Рекордный же показатель относится к 1956 году — 3.1 млн. человек.

ПАРИЖ. Вес — 594 килограмма, периметр — 25 метров — таковы главные параметры сладкой лепешки, испеченной двумя кондитерами из французского городка Бриаксона.

Как утверждают авторы этого кулинарного шедевра, он не имеет аналогов по величине в мире и должен быть занесен в книгу рекордов Гиннеса, где регистрируются разного рода курьезные достижения. Требование справедливое, ведь бывшая лепешка-рекордсмен-

Шулмсин хург

Һазр деер ямаран организац эс бәәнә! Зәрмсиннь нернь кецү өврмжтә. Үлгүрнь, «Шулмсин болн илвтә әмтнә Цугделкән совет» гидг организацин тускар сонслта? Иим организац лавта бәәнә, тиигчкәд нам эврәннь съездмүдән, хургудан, селвлцәсән кенә. Одахн Нигерия гидг орн-нутгин Бен-

лмс келв. Эн съездән хурад, хоорндан зөвчләд, нег-негндән селвгән өгәд, дамшлтарн хувалцад илвән һарһхин төлә эднд ик чидл кергтә болжана, тегәд съездд одхиннь өмн бийдән чидлчинә орулхар эн шулмс олн зүсн малаһрусна цус ууж.

Нигерин илвтә күүкд улс эврәннь эн

Кеемә
Мөстә хойр

Кеемә тавта,
Мөстә дөнтә.
Хамдан эдн
Садикд одна.
Мөстә өкәһәд
Мөс авна,

алтг болад, баавухад өдр саалт
иньг-хань болж чадсн уга.

Летучая мышь и курица

Решила курица навечно подружиться с летучей мышью. Взлетела она на кучу дров и говорит:

— Где ты, летучая мышь? Хочу с тобой подружиться.

— Я не могу выйти днем: в глазах у меня рябит, крылья немеют. Я могу прилететь к тебе вечером, — ответила летучая мышь.

Курица поникла и ушла.

Поздно вечером летучая мышь прилетела к курице.

— Курица, я к тебе в гости прилетела, — говорит летучая мышь.

— Я ночью ничего не вижу, угостить тебя не могу, — ответила курица.

Так и улетела летучая мышь. Из-за того, что курице помешала ночь, а летучей мыши помешал день, они не смогли стать друзьями.

Эн үгмүд тодлтн—
Запомните эти слова

Баавуха — летучая мышь
иньг — друг
така — курица
иньг-хань болх—дружить
өдр — день
сө — ночь
асхн — вечер
асхлад — вечером
өрүн — утро
өрүни хот — завтрак
бодңцг — картофель
ухр — ложка
ааһ-сав — посуда
цадх — насытиться
уһах — мыть.

Үлгүрмүд

Маляи шарх эдгдг,
Келнә шарх эдгдг уга

Рана от плети заживает
Рана от слов — нет

***

Алтн келд кевтв чигн
Өнгнь хуврдг уга.

Золото сколько бы ни
пролежало
Цвета своего не меняет.

Олн үгәс цөөнь сән,
Цөөн үгәс товчтань сән

Из слов хороши краткие,
Из кратких —
осмысленные.

***

Тарвжин дайлһта,
Такан нислһтә.

Взмах орлиный,
Полет куриный.

зөөрлә таньлдулж, төрскн келнә чинринь цәәлһнә. Хальмг келнә дамшлтта багш Лидия Арзановна Буджалова эврәнь сурһульчнран хальмг туульсла, кезәнк авъясла таньлдулж, цәәливрәд, суп-сеәвгән өгч үүлдиә. Өдо болһн гилтә эн школын бичкдүд урн үгин зөөрин чуувчинь секнә.

ЗУРГУДТ: театрализовани наадна кем.

Р. Астахован цокси зургуд.

Шулмсин хург

Һазр деер ямаран организац эс бәәнә! Зәрмсинь нернь кецү өврмжтә. Үлгүрнь, «Шулмсин болн илвтә әмтнә Цугделкән совет» гидг организацин тускар соңслта? Иим организац лавта бәәнә, тиигчкәд нам эврәннь съездмүдән, хургудан, селвлцәсән кенә. Одахн Нигерия гидг орн-нутгин Бендел гидг штатд Африкин илвтә улс дарани съездән кев.

Эн штатд хурж съездән кесн сән болв, яһад гихлә эн һазр-усн йир шимтә, урһц сәәнәр һарна, тегәд иим сән һазр «илвт һарһхт», мана илвин сән ашт әмтиг иткүлхд тааста, гиж шулмс келв. Эн съездән хурад, хоорндан зөвчләд, нег-негндән селвгән өгәд, дамшлтари хувалцад илвән һарһхин төлә эднд ик чидл кергтә болжана, тегәд съездл одхинь өмн бийдән чидлчинә орулхар эн шулмс олн зүсн малаһрусна цус ууж.

Нигерин илвтә күүкд улс эврәннь эн «билгән» улм гүүдүлсн деерән, орн-нутгин йосн бийсинь болн организацинь цуг әмтнлә әдлл тоолтха гиж санжана. Болв Нигерин правительств хәләцән сольшго, гиж санжанавидн гиж «Рипаблик» газет бичв.

Ведьмы едут на совещание

Каких только организаций нет сегодня на планете! Название некоторых из них звучат порой весьма загадочно. Скажем, что вы знаете о деятельности «Всемирного совета ведьм и колдунов?». А между тем он существует и даже проводит свои съезды и совещания. Например, на днях в нигерийском штате Бендел состоялся очередной форум колдунов и колдуний Африки.

Ведьмы утверждают, что место проведения встречи выбрано весьма удачно: земля в этой части Западной Африки, очень плодородна, а это 90 процентов успеха при показе «дьявольских ритуалов». Чтобы набраться сил и достичь наилучших результатов в ходе «обмена передовым опытом», чародейки пили кровь разных животных.

Судя по всему, нигерийские ведьмы заинтересованы не только в совершенствовании магического искусства. Главная проблема для них — добиться официального признания от властей страны. Однако, по мнению газеты «Рипаблик», правительство Нигерии вряд ли изменит отрицательное отношение к колдуньям-профессионалкам.

(АПН).

Кеемә
Мөстә хойр

Кеемә тавта,
Мөстә дөнтә.
Хамдан эдн
Садикд одна.
Мөстә өкәһәд
Мөс авна,
Көркхн хурһарн
Кеемә завдна:
— Хоолчн өвдх.
Хай, Мөстә!
Би одахн
Цас идләв.
Царцад гертән
«Бюллетеньд» бәәләв.
Мөстә сонсна —
Мөсән хайна.
Хоюрн цааран
Хамдан йовна.

ЭЛЬДШӘ Эрднь.

лайдии предупреждает, привычка храпеть во сне, может стоить вам жизни». Пожалуйста, не отнеситесь к этому предостережению легкомысленно.

Как удалось установить столичной лаборатории изучения сна, примерно каждый пятидесятый храпун подвержен остановкам дыхания во сне. Во время этих промежутков, которые длятся 20—30 секунд, содержание кислорода в крови падает до опасно низкого уровня. Чтобы не задохнуться, человек переходит из глубокого сна в состояние дремоты, т. е. почти просыпается. Поскольку за ночь остановка дыхания происходят до 600 раз, весь следующий день храпун «проваливается» в сон в самых неподходящих для этого местах — на ответственных совещаниях, при переходе улицы, за рулем автомобиля.

Сотрудниками лаборатории разработаны простые, но эффективные средства лечения этой болезни. Прежде всего пациентам предлагается сбросить лишний вес и ограничить потребление спиртного, поскольку храпят, как правило, люди с высоким давлением. Если это не помогает, дополнительно прописывается специальный пластиковый наносник, обеспечивающий нормальное поступление воздуха в дыхательные пути во время сна. Прибор действует настолько успешно, что запись на 1990 год в лабораторию изучения сна уже закончена.

ВАШИНГТОН. Численность населения США на начало 1990 года составила [illegible] млн. человек. По данным бюро переписи министерства торговли, за период с 1980 года население страны увеличилось на 10.2 процента или 23.1 млн. человек.

По прогнозам демографов, в текущем году численность населения США возрастет на 2.5 млн. человек. Рекордный же показатель относится к 1956 году — 3,1 млн. человек.

ПАРИЖ. Вес — 594 килограмма, периметр — 25 метров — таковы главные параметры сладкой лепешки, испеченной двумя кондитерами из французского городка Бриансона.

Как утверждают авторы этого кулинарного шедевра, он не имеет аналогов по величине в мире и должен быть занесен в книгу рекордов Гиннеса, где регистрируются разного рода курьезные достижения. Требование справедливое, ведь бывшая лепешка-рекордсменка, которая была также сделана во Франции, имела в периметре восемь метров.

Два энтузиаста трудились не покладая рук в течение 36 часов. Их творение поглотило 185 килограммов муки, 1480 яиц, 110 килограммов сахарного песка, 65 килограммов масла и 8 килограммов дрожжей. В дегустации приняло участие две тысячи человек.

(ТАСС).

Ахр толь

Нөр — сон
хоржңнх — храпеть
кииһән авх — дышать
цусн — кровь
цусна дарлһн — кровяное давление
чиннүр — вес
һуйр — мука
өндгн — яйцо
цаһан шикр — сахар
тосн — масло
өдмгин экн — дрожжи
амсх — пробовать на вкус
үрглх — дремать
нөөрнь ханх — выспаться
эцх — худеть
эмнх — лечить.

●Әмтнә оньг авлҗах төр

Генерал Норьега наркобизнест орлцв гиҗ гемшәгдҗәнә

Антонио Мануэль Норьега Панаман келн-әмтнә харслтын чидлмүдин бригадн генерал. Гер-малта, һурвн күүктә. 1934 жил Панамд һарсмн. 1962 жил баһ лейтенантын цол зүүпәд, Келн-әмтнә гвардьд (НГ) орв. Минь эн кемәс авн Норьега ЦРУ-д олн зүсн зәнг экләд өгәд бәәв гиж американск разведкин әмтн келнә. Панамск цергә әмтн дундас энтн нертә күн болхнь маһд уга, тегәд энтн ЦРУ-н төлә хәәж олдшго күн болх, энүнләтн сәәнәр залһлда бәрж кедлх кергтә гиж 1967 жил Джонсона администрац келсн бәәж, гиж нидн жилин хулһн сард «Нью-Йорк таймс» гидг газетд һарч ирлә.

1968 жил батальона командир бәәсн Норьега Омар Торрихосин толһалжасн НГ-н офицермүдин кесн цергә хольврлтд шунмһаһар орлцад, майорин цол зүүв. Торрихосиг татжасн офицермүд эгл улсин үрн садн болад, бәәхтә бәйн улст йир дурго гиж «Монд дипломатик» газет бичсмн.

Бас нег жил болад Норьега барун халхин чидлмүдиг татжасн офицермүдин буцлтыг зогсахднь Торрихост нөкд болв. Подполковникин цол зүүв. 1970 жиләс авн 1982 жил күртл цергә разведкин заллтыг һарджасмн. Эн жилмүдт Норьегаһар Негдсн Штатмуд эн регионд туршулын операц келһәд бәәж, тер тоод Кубан өмнәс бас тиим операц келһнд энүг олзлж гиж американск халх иткүлжәнә. Тер бийнь 1972 жил разведкин кергәр бәәх шишлң сенатск комитет энүг наркотикин контрабандд орлцж гиһәд гемшәв, болв зарһд орулж өгч уга.

Торрихосиг өңгрснә хөөн 1981 жил полковник Норьега НГ-н генеральн штабиг толһалв, хойр жил болад главнокомандующ болад, бригадн генералын цол зүүв. 1984 жил урднь Панаман әрүл-менд харлһна министрин дарук бәәсн Уго Спадафора түрүн болж олнд соңсхж келж Норьегаг наркотик хулдлһнд орлцсн күнч гиж гемшәч. 1985 жилин һаха сард Спадафораг панамск-костарикнск межәһәс хол биш үксн кевтсинь олж авв. Эн яһад үксинь шалһж медж авхар седхлә, Норьега зөв өгч уга. 1986 жилин така сарин 12-д «Нью-Йорк таймс» газет генералыг наркобизнест орлцсинь илдксн кесг материалмуд барлв. Норьега болхла, цуг эн гемшәлһн худл, США 2000-ч жилин хөөн чигн эврәчнь цергә базмудан Панамд бәрхәр седәд политическ күцлтәһәр намаг ингж гемшәжәнә гив.

1987 жилин мөчи сарин 27-д США-н конгресс генерал Норьегаг бийстнь һарһж өгхиг Панамас некв. Тер жилин бар сард Майамин Ик жюри генералыг зарһд орулж өгхмн гиһәд некәд бәәв. Норьега болхла, орн-нутгтан цуг йосиг эврәннь һарт авв. 1989 жилин бар сарин 20-д сөөһәр американцнр Норьегаг бәрж авхар цергә операц күцәв. Болв Норьега теднд бәргдлго, Панамд бәәх папск нунцийд бултв. Арв һар хонгт энд бултад бәәжәһәд, арһ уга болад, американск цергин шахлһн-әәлһлһн ик болад, бийнь бәргдв.

М. ПОЛЯКОВ.
(ТАСС).

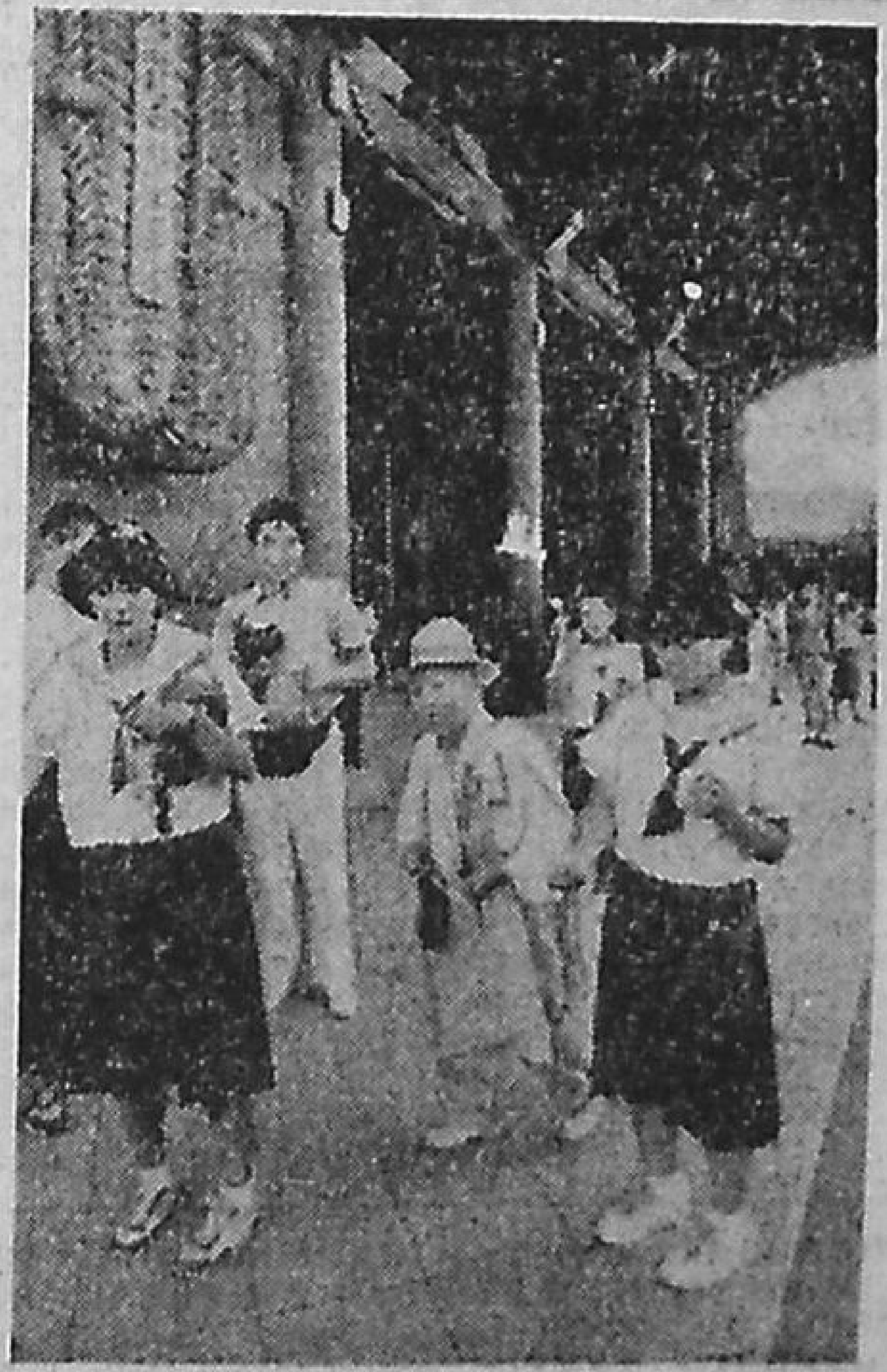

Токио. Нарн өдр синтоистск хурлд.
Токио. В синтоистском святилище в воскресный день.

Пхеньяна баахн күүкн.
Юная жительница Пхеньяна.

ТАСС-ин зургуд.

мана республиһар

Өргәр дөңнв

Одахн Яшкульск района «Искра» газетд района милицин көдләчнрин дуудвр барлгдла. Дотр-дундын кергүдин органмудын материальн көрнгиг батрулллһнд эврәнь болм тәвцән орултн гиҗ эдн района күч-келсчнрүр дуудвр кев.

Района кесг производственн коллективс эдниг деңнв. Үлгүрнь, «Улан Хееч» совхозин көдлмшчнр эн седвриг дөңнәд, эврәнь мөңгән РОВД-н санд орулв.

Района кооператормуд чигн эн кергт эврәнь тәвцән орулхар седв. Үлгүрнь, Яшкуль селәнд бәәршлҗәх «Металлист» кооперативин көдләчнр «Зев-йос харлһн» гидг счетд 5 миңһн арслң орулв. Тер мет Яшкуль селәнә бәәдлиг ясруллһнд эдн деңгән күргхәр бәәнә. Тегәд чигн эдн Яшкуль селәнә Советин санд 1 миңһн арсли орулв.

Е. АБУШАЕВА.
Яшкульск район.

Бичкн бөкнр дөрлдв

Давсн жилин бар сарин чилгчәр Пятигорск балһсцд «Кавказская здравница» газетин мөрән марһан баһ наста бөкнр дунд болв. Эн марһанд Ар Кавказин балһсдын дундын школмудын бөкнр орлцв.

Марһанд бөкнрин 13 команд орлцҗ мергҗлтәрн зүтклдв. Тедн дунд Чечено-Ингушетин, Кабардино-Балкарин, Ставрополь болн талдан балһсдын командс бәәв. Хальмгин нериг Ики-Бурульск селәнә дундын школын бөкнр харсв. Ут-турштан 190 спортсмен марһанд орлцҗ, бөк бәрлдв.

29 килограмм чинҗүрин категорьт болсн бөк бәрлдәнд мана баһ наста бөк Михаил Карнаухов спортин өөдән күцәмжс бәрв. Эврәннь чинҗүрин категорьт эн негдгч орм эзлв. 44 килограммин категорьт Баатр Коржуев диилвр бәрв.

Футболистнрин марһан

Шин жилин өмн өргнд Сарпинск района эдл-ахусин болн района цутхлигин футбольн командс дунд мини-футболар марһан болв. Долан команд хойр багд хуваһдж наадв.

Мини-футболар болсн марһан зүткмжтә, соньн болв. Негдгч багин командс дунд диилвр бәрәд Э. Деликовин нертә совхозин команд нүүрт һарв. Хойрдгч багин командс дунд района больницин болн «Аршань-Зельменьский» совхозин командс хоюрн диилвр бәрәд, 4-д ор

«ҖАҢҺР» БОЛН КҮҮКД УЛСИН ДҮР

ХАЛЬМГ БААТРЛГ дуулвр «Җаңһрин» 550 жилин өөнин байр күртл тоота сармуд үлдв. Эн ик байрин шуугән өдр ирвәс өсәд, өргҗәд йовна. «Җаңһр» шинкән медҗәх баахн көвүд-күүкдин чееҗәс һазр хаһлҗ урһҗах хаврин нигт көк ноһан мет «Җаңһр» өдр ирвәс деврәд олн-әмтиг байсаҗана. «Җаңһрин» туск күүндвр «Хальмг үнн» газетин халхст, радио болн телеүзгдләр чигн бас делгү чинртә соңсхвр зүткҗ кегдҗәнә. Хальмг дегтр һарһач шинәс «Җаңһриг» барлҗ һарһв. Дегтр һарһачин зурад нань чигн кесг олн дегтр өөнән байр күртл барас һархмн гиҗ заагдсн бәәнә. Гернь зевтә, юнгад гихлә, «Җаңһрин» чинр утхгдҗ чилшго байн зеертә. «Җаңһр» — мана хальмг келнә булг мөн.

Үкл уга мөңкин орта,
Үрглҗд хөрн тавн наснь
дүрәр бәәдг,
Үвл уга хаврин кевәр,
Зун уга намрар,
Даарх киитн угаһар,
Халх халун угаһар,
Сәр-сәр гисн салькта,
Бур-бур гисн хурта
Бумбин орн болна, —

гиҗ мана буурл өвкнр кесг зун жил хооран үйнртән цецн уханасн төрсн бумбин оран кезәд чигн баатрлг чидлтә, гүн тоолврта, цецн ухата, һольшг сурһмҗта, ке лиэта, ни-ниицгү, цевр чик ухаһар җирһлтә гиҗ ардан әлвг зеерән үлдәмн.

«Җаңһрин» магталмуд кенд чигн йир сәәхн ирлһнә. Келхд, теднә арналд, алд зер-зевднь, өмсгн хувцнднь, баатрмудтнь, кәәшн баһ угаднь ке сәәхн тохнлта. Тер дотр нанд болхла баһ насн «Җаңһрин» күүкд улсин дүр седклим байсана. «Җаңһрт» болхла күүкд улсин дүр бөлг болһна төршәҗлә негдҗ, теднә төрт орлцҗ, баатрмудын әмнд чигн орлцна. Хальмгин улан бичәчнрин негнь — Калян Санҗ эмд цаган күүрин зүүрт кесг давтҗ иигҗ келҗәснь би соңслав: «Хальмг залу улс кезә чигн цуглрад ямаран чигн ах төртә күүндвр һәәхәсн бийснь; һазаһас күүкд күн үүд секәд орҗ ирхләнь, залу улс оньһан өгәд күүкд күүт уралан арһад, деед бийд суулһдг бәәсмн. Юнгад гихлә, күүкд күн гисн күмн әмтнә ээҗнь болҗана», — гиҗ келдг билә.

Сүл жилмүдт би эврәннь санаһан «Җаңһрин» бөлгүдт бәәх күүкд улсин дүриг салһад, теднә ухан-седклин янзин, сурһмҗин тускар оньц күүндвр кеҗ бичхәр седләв. Болв, «Җаңһриг» дәкн-дәкн давтад умшад бәәхлә, күүкд улсин дүриг «Җаңһрас», терүнә бөлг болһнас салһҗ болшго бола. Юнгад гихлә, күүкд улсин дүр «Җаңһрин» бөлг болһна учр-утхла, бәрлдәнд, диилврт заг уга нег әмтә, нег җирһлтә, нег кишгтә. Күүкд улсин дүриг медхәр седсн күн, бөлг болһниг экнәснь сүл чиртл медх зевтә. Үлгүрнь, келхд, «Хоңһрин гер

Хоңһрин өмсҗәх хувцар даммҗулҗ үзүлҗәнә бишиңй. Эн ямаран сәәхн күндтә үзмҗ! Эс гихлә, «Эклц» бөлгд:

Эзн Җаңһрнь
Дөчн дервн келтә
Дүкһр сәәхн ширә
деерән.
Дүүрң һарсн арвн тавна
сар мет.
Мандлҗ суудг болна.
Арвн зурһата
Аһ Шавдлинь
Шар болд хәәчәр
хәәчлҗ.
Энгин олн сәәни хатар
уюлгсн,
Хар торһн лавшган.
Ханцн уга сул көдрәд,
Харадан җиләр сахлан
илн.
Эңгин олн баатрмудтан
Тәә шажн хойран
Зәрлг болад суудг болна»

— гиҗ Җаңһрин ке сәәхн зүсн-зүркинь үзүлсн кемдән олн хатдудин урлҗ уйсн хувцар бас кеерүлҗ үзүлҗәнә бишиңй. Яһҗ тиигәд күүкд улсин дүриг салу үзүлҗ болх? Күүкд улсин тускар, кесн әрдмәрнь чигн биш, ке уйн насн-цогциннь тускар ямаран нәрн кевәр магталдан орулҗана. Деер келгдсн «Эклц» бөлгд иигҗ бас бәәнә:

Шилтә Занди Герл
хатнь
Эркн хөрн хойр настаднь
һарсн
Арслңгин арг Улан
Хоңһр, — гисн нег
тасрха

харһна. Шилтә Занди Герл хатнь хөрн хойрта насиг харадан зааҗ келҗәх төр биш. Юңгад гихлә хөрн хойрта насни кем күүкд күүнд үр төрәхднь таалта насн гиҗ медүлҗәнә. Өдгә цагин бийднь чигн күүкд улс хөртәһәсн авн хөрн тавта күртл үр төрәхд сән цаг гиҗ эмчнр иткүлҗәнә. Цааранднь бас нег тасрха толлий. «Алтн Чееҗ, Җаңһр хойран бәәр бәрлдгдсн бөлгд» Бөк Мөңгн Шигшрһ хүрдн харан тохулад, хамг зер-зевән агсад. Шилтә Занди Герл хатндан келн бәәсиг кен эс меднә:

Эн көвүт талхаж
чавчад,
Така, ноха хойрт идүл,
—гиһәд мордад
һарв.
Шигшрһиг йовгсн ардкнь
Шилтә Занди Герл хатнь
хорлн гисн цагт
Арг Улан Хоңһрнь,
— Ээҗ, үүг алх болхла,
Намаг чигн алтн — гиләд
деерәнь киисәд бәәв.
— Ээҗ, үүнә далднь
йовгсн сумиг һарһҗ
өгтн.
Эрүн шагшвдта эн.
Ээҗ, таниг
һурв алхла һарх —
гиһәд бәәхлә.
Көвүнәннь седкл тевчәд,
Хойр алхад һурвдхла.

Арг Улан Хоңһрла
үүрләд.
Эгшг дууһан дуулдад,
Элвг арәнн сүүр болад
суув.

Иигҗ эзн хойн Җаңһр, Шилтә Занди Герл хатна нилчәр әмд үлдҗ Бумбин оран зална бишиңй. Эн баахн тасрхад ямр дигәр күүкд улсин әлвг дүр үзгдҗәнә. Күүкд улсин ке һольшг сурһмж, кев-янз, эврә бәрц, альк нег килнц-буйн цуттан магталд багтҗ келгдҗәнә. Хоңһрин сурсн сурврис күцәсн болҗ, Шилтә Занди Герл хатн күүкд улсин ке бәрциг келҗ үзүлҗәнә бишиңй.

Күүкд улсин седкл кезә чигн җөөлн болн шогта болдг заң-бәрцин «Җаңһрин» бөлгүдт баттахд әләт бәәрн олдснь бас байрта мөн. Эн тускар, үлгүрнь, бас нег тасрха «Хоңһрин гер авлһна бөлгт» харһна:

Мәрн бий хойран
хүвлсн
Хоңһр өмнк кевтән болад
һарад ирв.
Оцл көк һалзн чиг
Мөн кевтән болад
хуурдад ирв.
Хоңһр Җаңһр хойр
Таш бун ууляд.
Теврлдәд үүхә болв.
Эзн Җаңһрнь
Эн хаана нутгт
Зәәтә күүкн бәәну? —
гиҗ
Хоңһрасн сурв.
— Күн келгсн нег зәәтә
күүкн бәәнә—гив.
Һучн хойр бийәрн
Эн хааг өгв чиг авий,
Эс өгв чиг авий, гиҗ
күүндән болв.
Эзн Җаңһр:
— Мингьянан дахулад
орсв.
Та ардас
Хүрмән авад иртн —
гиһәд йовб.
Талтнь түгин сәйтар
сәйглүлад.
Бум күүгсн цахрин
Өмн бийәр һарад ирв.
Бер күмн үзхләрн —
Белиннь һурвн товчан
сулдхн дахв.
Күүкн күмн үзхләрн —
Көкнәннь һурвн товчнь
тасрн дахв.
Эмгн күмн үзхләрн —
Угзурарн һазр шавдад
уульн.
Чавас мини арән тавна
наснд
Хәрһх янна
Ним сәәхн күн — гиҗ

дахв. — гиҗ келҗәнә бишиң! «Җаңһрин» домгин бәрлдәтә, ноолдан болн диилврин туск бөлгүдт күүкд улсин тускар ним шог чигн һарһад, седкл чигн сергәһәд келсн тоот, ик соньн магтал болҗ кениг эс өврәнә. Ним тасрхасин учр-утхинь гүүнәр бас чигн сәәнәр медхин төләд, бөлг болһнинь нег биш, кесг дәкҗ давтад умших кергтә гиҗ келсн. Йир олзта-туста селвг болх. Хальмг кел эс меддг күн «Җаңһриг» умшҗ, учр-утхинь медхд түрү. Тиигәд чигн «Җаңһр» — хальмг келнә булг гиҗ келнәвидн. «Җаңһриг» умших дутм күүнә ухан хурцдад җиргл байҗна.

«Хоңһрин гер авлһна бөлгиг» дәкн-дәкн толлад олн тасрха орулсндан би буруһан сурҗанав. Болв, толлл

өгтн — гив.
Хәә тер үгинь соңсад,
Энгин олн сәәдүдтәһән
күүндәд
Нег жилин төл гисн үг
Малиг богд Җаңһрин
алвтин
Нег зах болтха гисн үг
билтәл гиһәд,
Нутгтан зар тәвәд нүүв,
— гиҗәнә бишиң!

Мана өвкнрин цецн әәкр үрдиннь дүрн-седклин тола эврә төрскн алвтарн чигн әлгн-садн болад, хамдан ни-нииицгү бәәхиг медүлҗәх ухан эс болхий? «Җаңһр» — оньц күүнд чигн биш, олн әмтнд, өтг-нутгт цугтаднь хөв-кишг, эв, җирһлд бәәх хамгин әлвг, сән-сәәхн тоот үрдтха гиҗ магтна. Эн тоот «Җаңһриг» хальмг келәрн умшхла, күүнә хойр күднд тедн үзгдәд, келсн үгнь хойр чикнд соңсгдад бәәнә гим итклтә дүр мөн. Үлгүрнь, келхд, арвн зурһата аһ Шавдлиг авч ирсн ямр дүрәр бәәнә гихлә:

Цааран хәләхнь
Цаад далан җирмәгс
тоолгдм,
Нааран хәләхнь
Наад дала җирмәгс
тоолгдм,
Цуснас улан халхта,
Цаснас цаһан саңната,
Урн Ээҗин ишктсн,
Олн хатд зөвчлҗ уйтсн
Цастин цаһан халвнгиг
Зун цох деерән тальвн
суудг болна.
Сәл сольван үсиг
Халхин герл дахулгсн,
Хар торһн шиврлгнь
Халхинь дахн һанхад.
Торм темәни хорһсн чигә
Толь мөңгн сикнь
Гүмб чикнь ашгинь
дүүжләд.
Гүрә талнь герл һарад
бәәдг болна.
Йирн нетн чивһстә
Ендр мөңгн хууран авад
татхла,
Хулсн дунд өндглсн
Хүнин дун һарад.
Нур дунд өндглсн
Нуһсин дун һарад.
Арвн хойр айсар
Чашкурдад одв. — гисиг

кен эс медлг болх? Эн магтал цуг хальмг күүкд улсин сән-сәәхниг цуглулҗ, арвн зурһата аһ Шавдлд багтасн магтал гиҗ иткдгнә. Эн магталынь соңсн цагт кеиәннь чигн чееж байрар дүүрч, кевлүн сәәхн ирәнь нарар герлтнә.

Кезәнә цагт хальмг улс күүкд улсиг «Үснь ут, уханнь ахр» гиҗ келдг бәәҗ. Тиигәд чигн күүкд улс олна кергт-төрт ордго бәәсмн гинә. Мана «Җаңһрт» тернь ирлцхш. Мана «Җаңһрт» болхла:

Эдү мет баатрмуднь
Энгин олн сәәдүдтәһән
Энгдән долан дунһра
күцәд суудг.
Цал буурл сахлта
Цаһан өвгд нег дунһра
күцәд.
Элчг ухан эмгд нег
дунһра күцәд.
Цууда цаһан берәд нег
дунһра күцәд.
Цуцн улан күүкд нег
дунһра күцәд.
Эмнг гүүдин үсн
Элвг арәнн сүүр болад
суудг гинә. —

гиҗ келгднә. Кениг тиигәд жаңһоахн күр-төрәсн дутадг бәәсмб? Җаңһрин орн-нутгт

ЦАГАН ТУСТАҺАР ДАВУЛНА

Спорт — әрүл-мендин булг гидгнь үнн юмн. Сүл жилмүдт физическ культурт болн спортд ик дуран өгч әмтн олар орлцна. Амрлһна өдрмүдт, эс гиҗ көдлмшәсн сул цагтан әмтн спортивн площадкст ирҗ олн зүсн занять кечә. Эврәнь әрүл-мендән батлна.

Зәрмснь көдлмшч бәәрндән көдлмшин завсрт физическ занять кенә. Ширә деер нааддг спортивн зүсн наадид дуран өгч, зүткмжтә марһа кеж сергмжтәһәр давулдгнь бас олн.

Цаһан-Амн посеелкд бәәх районн больницин коллектив көдлмшин хөөтк сул цаган олнд таастаһар, соньнар давулна.

Үлгүрнь, спортивн олн зүсн марһас бүрдәж, терүнд шунҗ орлцна. Медицинск көдләчнр көдлмшәсн сул цаган больницин улан шуһуд цуглрад, шатр-дөөв наадна.

Спортын эн зүсн нинзар җил болһн соньн марһан болна. Одахн болсн эн марһаһа ашмудар больницин ах эмч Б. Э. Колдаев нүүрт һарв.

ЗУРГТ: марһана нег кем.

Б. Босхаевин цоксн зург.

•Номтнрин туск келврмүд

Иҗлин ик эмч

РСФСР-ин болн Хальмг АССР-ин ачта эмч, «Күндллһнә темдг» орден зүүһәч Цери Корсункиевич Корсункиев ода найта болх билә. Медәтә наста болх болвчн, көгшн эмч өдгә цагин төрмүдт шуумһаһар орлцхнь лавта бәәсмн. Йирин тиим шулун-шудрмг, олн төрәр соньмсдг күн билә. Келхд, йир соньн күн билә.

Гүн медрлтә эмч болсн деерән, Цери Конрсункиевич талдан чигн өврц әрдмтә күн бәәсмн. Цуг әрдминь авад заахла, нам күн өврҗ ханшго учр үзгдхм. Хәләлт — эмч, туужч, кел шинжләч, литературин шалһач, лексикограф (тольмуд бүрдәһәч). Тиим олн әрдмтә күн ода бәәхий?

Цери Корсункиевич Корсункиев 1909-ч жилд төрсмн. Бичкнәсн авн өнчәр өссн күн. «Өнчн күүнә кишгнь өвртнь» — гидг үлгүр бәәдг. Тер учрар чигн, Корсункин Цери эврәннь кишгән өвртән, чееждән хадһлад, икл гидг медрлтә күн болж һарсмн. Хуучн цагин бәәдл-җирһлиг йир сәәнәр меддг төләдән, эмч Ц. Корсункиев номин халхар кесг туста көдлмш кесмн. Терүнә бичсн статьяс болн келж өгсн докладмуд номтнр дунд темдгтә.

Төрскн хальмг келән Корсункин Цери йир нәрәр меддг күн билә. Болв өдгә цагин келн бәәтхә, мана эмч хуучн хальмг келиг, тод үзгиг сүркә меддг бәәсмн. Эн туст Корсункин Церинә нилчн кемжән уга ик. Үлгүрнь, эмчин нилчәр өөрд келнәс орс келнд кесг өврц үүдәврмүд орчулгдсмн, тедн дунд «Хатхур төөн» гидг соньн дегтр.

Хальмг кел өргҗүллһнд Корсункин Цери бас тусан күргсн күн. Хальмг келиг сәәнәр меддг төләдән, эмч Корсункиев тольмуд бичҗ һарһлһна көдлмшт шуумһаһар орлцла. Терүнә бичлцәд һарһсн тольмуд барас урднь һарла. Тедн дунд, «Орс-хальмг» болн «Хальмг-орс толь». Корсункин Церинә эврә бичсн «Медицинск толь» эн жил барас һархмн.

Төрскн литературтан Цери Корсункиевич бас ик оньган өгдг билә. Хальмг бичәчнрин шин үүдәврмүдиг көгшн эмч нәрн кевәр шалһдг бәәсмн. Хальмг литературин төрәр Корсункин Цери 50 шаху шалһгч статьяс бичсмн. Тер статьяснь республиканск газетмүдт, «Теегин герл» болн «Дружба народов» гидг журналмудт барлгдла.

Шинҗлн номин халхар Корсункин Цери бас дала статьяс бичсмн. Теднь Элстд, Улан-Удәд, Улан-Баатрт барлгдҗ һарла.

Мана болн һазадын орн-нутгудын номтнр дунд Корсункин Церинә нерн темдгтә. Әмд цагтан эмч кесг номтнрла үүдәгч залһлда бәәрҗәсмн. Нертә моңһл номт, академик Ринчен Цери Корсункиевичиг йир тевчдг билә. Корсункин Церинд илгәсн дегтртән академик Ринчен эврәннь һарарн иигҗ бичсмн: «Иҗлин ик эмч Церинд белглҗәнәв». Талдан чигн нер туурсн номтнр Корсункин Церинд бичгән, дегтрән илгәдг билә.

Эмч Корсункин Цери тиим соньн күн билә. Цери Корсункиевич мадн дунд уга болдгнь йир һундлта. Зәрмдән хаһлхд күчр төр учрхла, «Корсункин Цери әмд бәәсн болхнь...» — гиһәд орсн һундлта ухан дангин орна. Баһ наста номтнрт Корсункин Цери кела чигн дәңгән күргдг билә. Тер дәңгәнь, сүв-селвгнь насн турш мартгдшго. Нег үлү Иҗлин ик эмч Цери Корсункиевич Корсункиевин нерн хальмгуд дунд чигн мартгдшго. Терүнә нерн Хальмгин тууҗд батар орсн нерн.

В. ОЧИР-ГАРЯЕВ,
филолог номин кандидат.

Спортивн

Редактор А. Б. АЛЬДАЕВ

һнд мана баһ наста бөк Миһгиян Карнаухов спортивн өөдән күцәмжс бәрв. Эврәнь чинһрин категорьт эн негдгч орм эзлв. 44 кило-граммин категорьт Баатр Коржуев диилвр бәрв.

Футболистнрин марһан

Шин жилин өмн өргнд Сарпинск района әдл-ахусин болн района цутхлцгин фут-больн командс дунд мини-футболар марһан болв. До-лан команд хойр багд хува-гдж наадв.

Мини-футболар болсн мар-һан зүткмжтә, соньн болв. Негдгч багин командс дунд диилвр бәрәд Э. Деликовин нертә совхозин команд нүүрт һарв. Хойрдгч багин командс дунд района больни-цин болн «Аршань-Зельменьский» совхозин командс хо-шаһад диилвр бәрәд, 4-д очко авв. Тегәд дииләчиг йил-һхин төлә эн хойр команд харһлт кев. Эн зүткмжтә марһанд совхозин команд мергжлтән болн дамшлтан күцц олзлж наадад больни-цин командиг 6:0 «хүүрә» тоотаһар диилв.

Болв мини-футбольн тов-члгч марһанд дәкнәс эн хойр команд харһх зөв авв. Юн-гад гихлә, полуфинальн наадт эдн диилвр бәәв. Марһана товчлгч наадн дәк-нәс совхозин командын дии-лврәр 2:0 тоотаһар төгсв. Тиигж «Аршань-Зельменьский» совхозин команд нүр орм эзлв.

БАДМУШИН Б.

урт кеег давтж гиж келж-сиңь би сонслав: «Хальмг залу улс кезә чигн цутлрад ямаран чигн ах төртә күүнә-двр һежәсн бийснь, һазаһас күүкд күн үүд секәд орж ирхләнь, залу улс оньган өргәд күүкд күүг уралан вар-һад, деед бийд суулһдг бәә-смн. Юнгад гихлә, күүкд күн гисн күмн әмтнә әәжнь болжана», — гиж келдг би-ләә.

Сүл жилмүдт би эврәнь сәнанар «Жаңһрин» бөлгүдт бәәх күүкд улсин дүриг салһад, теднә ухан-седклин янзин, сурһмжин туск онц күүндвр кеж бичхәр се-дләв. Болв, «Жаңһриг» дә-кн-дәкн давтад умшад бәә-хлә, күүкд улсин дүриг «Жаңһрас», терүнә бөлг бо-лһнас салһж болшго бола. Юнгад гихлә, күүкд улсин дүр «Жаңһрин» бөлг бо-лһнд учр-утхла, бәрлдәнд, ди-илврт заг уга нег әмтә, нег жирһлтә, нег кишгтә. Күүкд улсин дүриг медхәр седсн күн, бөлг болһниг экнәснь сүл күртл медх зевтә. Үл-гүрнь, келхд, «Хонһрин гер авлһна бөлгд»:

Аһ Шавдл хатн,
Шилтә Занди Герл хатн,
Хәәр сара назрт йовх
күргиг
Хувцлий гиж босв,
Түрә бийинь
Түмн күүкд нинлүлж
шаглсн.
Зууза бийинь
Нег зун күүкд шаглсн.
Мөринь үзгсн күн
Маңһан өгч һәәхм.
Мөн бийинь үзгсн күн
Түмән өгч һәәхм.
Миимин улан һос емсв.
Эрвнг гидг киилгән өмсв,
Эрдмин һурвн бишмүдән
емсв, — гиж тер күүкд ул-син үрн һарин нәрн эрдмиг тәәсн авн хөрн тавта күр-тл үр төрәхд сән цаг гиж әмчнр иткүлжәнә. Цааран-днь бас нег тасрха толлий. «Алтн Чееж. Жаңһр хойран бәәр бәрлдгдсн бөлгд» Бәк Мөнгн Шигшрһ хүрдн харан тохулад, хамг зәр-зевән аг-сад, Шилтә Занди Герл ха-тндан келн бәәсиг кеп эс медне:

Эн көвүт талхаж
чавчад,
Така, ноха хойрт идүл.
—гиһәд мордад
һарв.
Шигшрһиг йовгсн ардһнь
Шилтә Занди Герл хатнь
хорлн гисн цагт
Арг Улан Хоңһрнь.
— Әәж, үүг алх болхла,
Намаг чигн алтн — гиһәд
деернь кииәд бәәв.
— Әәж, үүнә далднь
йовгсн сумиг һарһж
өгтн.
Эрүн шагшвдта эн,
Әәж, таниг
Һурв алхха һарх —
гиһәд бәәхлә.
Көвүнәнь седкл тевчәд,
Хойр алхад һурвдхла,
Шархин амн деер һарч
ирчкәд,
Унл ута бәәһәд бәәв.
— Әәж, эн юңгад иигснь
энв — гиж
Арг Улан Хоңһр сурсн
цагт.
— Хәрд иргснь хеөт
жилд.
Хаврин эмнг гүүдән
саахар эргж йовад
Ажрһ гүүнд һарсиг
тачаж харсад
Һарл ута бәәдг биз. —
гиһәд
Һаран намчлн сегдәд
суухла
Сумн унад одв.
Алдр Жаңһрнь өрж
босад.
Әмндән орсн
Уурарн назр шавдад
уульн.
Чавас мини арвн тавна
наснд
Хәрһх яһна

Ним сәәхн күн — гиж дахв, — гиж келжәнә бә-ший «Жаңһрин» доштн бә-рлдәтә, ноолдан болн даа-лврин туск бөлгүдт. Күүкд улсин тускар ним шог чигн һарһад, седкл чигн сергә-һәд келсн тоот, ик соньн магтал болж кениг эс өв-рәнә. Ним тасрхасин учр-ут-хинь гүүнәр бас чигн сәә-мсж медхин төләд, бөлг бо-лһнинг нег биш, кесг дәкж давтад умшх кергтә гиж ке-лсн, йир олзтә-туста селвг болх. Хальмг кел эс медг күн «Жаңһриг» умшж, учр-утхинь медхд түрү. Тиигәд чигн «Жаңһр» — хальмг келнә булг гиж келнәвидн. «Жаңһриг» умшх дутм кү-үнә ухан хурцәад жирәл байжна.

«Хонһрин гер авлһна бө-лгиг» дәкн-дәкн толлад олн тасрха орулсндан би буру-һан сүржанав. Болв, толлл уга бәәж болхш, юнгад гих-лә, тедү дунгә тааста бөлг. Тиигәд тер бөлгин чилгтнь ним биший:

Өдрин сәәһинь ончлад,
Сарин сәәһинь сәкәд,
Тал дунднь
Жирн цаһан өргә бәрәд,
Гернәл гидг күүкиг
буулһад авб.
Долан долан
Дәән йисн хонгтан
нәәрин кел болв.
Догшн Цаһан Зула
күүкнәсн:

— Нанас юн дахуль
авнач? — гиж сурв.
— Мини сурсиг өгх
болхла.
Нег жилә төлән нанд
багтасн магтал гиж иткд-нә. Эн магталынь сонссн ца-гт кеннәнь чиги чееж бай-рар дүүрч, кевлүн сәәхн һ-рәнь нарар герлтнә.

Кезәнә цагт хальмг улс күүкд үлсиг «Үснь ут, ухань ахр», гиж келдг бәәж. Тии-гәд чигн күүкд улс олна ке-рг-төрт ордго бәәсмн гинә. Мана «Жаңһрт» тернь ардл-цхш. Мана «Жаңһрт» бол-хла:

Эдү мет баатрмуднь
Эңгин олн сәәдүдтәһән
Эңгдән долан дунһра
күцәд суудг.
Цал буурл сахлта
Цаһан өвгд нег дунһра
күцәд.
Элжг ухан эмгд нег
дунһра күцәд.
Цууда цаһан берәд нег
дунһра күцәд.
Цуэн улан күүкд нег
дунһра күцәд.
Эмнг гүүдин үсн
Элвг арзин сүүр болад
суудг гинә. —

гиж келгднә. Кениг тиигәд жаңһрахн күр-төрәсн дутадг бәәсмб? Жаңһрин орн-нутг цуттан әдл йоста, цугтан әдл зевтә бәәснь ил медгднә. Байрлхла цугтан байрлна — зовхла — цугтан зовна.

Күүкд улсин туск дүриг, магталыг «Жаңһрас» салһж эс бичсндән би һундг болв-чн, күүкд улсин туск маг-тал теднә дүр тедү дүңгә элвгәр «Жаңһрт» бөлг бол-һнд багтад, теднииг салһж болшго болснд кезәнк цецн өвкнртән бахтжанав. Нег үлү газетин халхст теднииг баг-таж болшго. Залу улст чи-гн, күүкд улст чигн, нег үлү баһчудт цаг давулл уга «Жаңһран» умштн, медтн гиж селвгән өгх кергтә.

САҢЬЖИН Бося,
Хальмг улсин шүлгч.

Гүн медрлтә эмч болсн деерән, Церн Конрсункиевич талдан чигн өврц эрдмтә күн бәәсмн. Цуг эрдминь авад заахла, нам күн өврж ханшго учр үзгдхм. Хәәлт — эмч, туужч, кел шинж-ләч, литературн шалһач, лексикограф (тольмуд бүр-дәһәч). Тиим олн эрдмтә күн ода бәәхий?

Церн Корсункиевич Кор-сункиев 1909-ч жилд төрс-мн. Бичкнәсн авн өнчәр өссн күн. «Өнчн күүнә кишгнь өвртнь» — гидг үлгүр бәә-дг. Тер учрар чигн, Корсун-кин Церн эврәнь кишгән өвртән, чееждән хадһлад, икл гидг медрлтә күн болж һарсмн. Хуучн цагин бәәдл-жирһлиг йир сәәнәр меддг төләдән, эмч Ц. Корсункиев номин халхар кесг туста көдлмш кесмн. Терүнә бич-сн статьяс болн келж өгсн докладмуд номтнр дунд темдгтә.

нд «Хатхур тееи» гидг соньн дегтр.

Хальмг кел өргжүлһнд Корсункин Церн бас тусан күргсн күн. Хальмг келиг сәәнәр меддг төләдән, эмч Корсункиев тольмуд бичж һарһлһна көдлмшт шунмһа-һар орлцла. Терүнә бичлцәд һарһсн тольмуд барас урднь һарла, тедн дунд, «Орс-хальмг» болн «Хальмг-орс толь». Корсункин Цернә эв-рә бичсн «Медицинск толь» эн жил барас һархмн.

Төрскн литературтан Церн Корсункиевич бас ик онь-ган өгдг билә. Хальмг бичәч-нрин шин үүдәврмүдиг кег-шин эмч нарн невар шалһдг бәәсмн. Хальмг литературин төрәр Корсункин Церн 50 шаху шалһгч статьяс бичс-мн. Тер статьясинь республи-канск газетмүдт, «Теегин герл» болн «Дружба наро-дов» гидг журналмудт бар-лгдла.

Шишлң номин халхар академик Ринчен Церн Кор-сункиевичиг йир тевдг би-лә. Корсункин Церид илгә-сн дегтртән академик Рин-чен эврәнь һарарн иигж бичсмн: «Ижлин ик эмч Цер-нд белглжәнәв». Талдан чи-гн нер туурсн номтнр Кор-сункин Церид бичгән, дегт-рән илгәдг билә.

Эмч Корсункин Церн тиим соньн күн билә. Церн Корсункиевич мадн дунд уга болгнь йир һундлта. Зәрмдән хаһлхд күчр тер учрхла, «Корсункин Церн әмд бәәсн болхнь...» — гисн һундлта ухан дангин орна. Баһ наста номтнрт Корсункин Церн кезә чигн дөң-гән үзүлдг билә. Тер дөң-нь, сув-селвгнь нань турш мартгдшго. Нег үлү Ижлин ик эмч Церн Корсункиевич Корсункиевин нерн хальм-гуд дунд чигн мартгдшго. Терүнә нерн Хальмгин тууж-д батар орсн нерн.

В. ОЧИР-ГАРЯЕВ,
филолог номин кандидат.

Спортивн таавр

01-ч тиражин ашмуд
Туула сарин 6—7

1—1; 2—2, 3—1, 4—1, 5—2, 6—1, 7—Х, 8—Х, 9—1, 10—2, 11—Х, 12—1, 13—1.

Оньгтан автн: түрүн то — командсин парин тойг, хойрдгч то — харһлтын аш. Наадн хөөнь болхин учрар 3-ч парин аш жирвәр йилһгдв.

(ТАСС).

Хальмг АССР-ин МВД-н церглтс зәңглжәнә

ТУУЛА САРИН 1 ШИНӘС АВН 7 КҮРТЛ БОЛСН ЙОВДЛМУДЫН ТУСКАР

Давсн долан хонгин турш-шарт зака эвдлһнә болн нань чигн 34 йовдл үүрв. Теднәс 20-нь тер дарунь илдкгдв. Давсн жил һарһсн йовдлмудыг илдкснә туск 8 зәнг ирв.

13 ЧАСЛА 40 МИНУТЛА БОЛЬНИЦД ОРУЛГДВ. 1990 шин жилиг зәрмснь йир тохнятаһар темдглв гиж санңгджана. Юнгад гихлә, нам туула сарин нег шинд әр-кин үүләр азд-әср, нег-негән шааж шавталһна, тоңлһна болн нань чигн йовдлмуд цааранднь болад бәәлә. Иигәд туула сарин I шинд Элс-тин республиканск больни-цд 13 часла 40 минутла Н. күн орулгдв. Элстин бәәрн күн эн болжана. Балһсна гермүдин нег патьрас эңүг авч ирлә. Нернь темдг уга күн эңүг өрчәрнь утхар шаасн бәәж. Тиим йовдл юу-нас келтә болн ямаран бә-әлд күцәгдсиг мөшклһнә ор-ганмуд йилһжәнә.

Бас нег тиим йовдл Сар-пинск района «Гигант» кол-хозд учрв. Туула сарин нег шинд эн бас болла. Өр цәә-жәтл кирцхд 3 час 30 ми-нутла Х. күүг гертнь медгдго күн гесәрнь шааж. Эн үүл татлһнд колхозин ах хөөчин нөкд К. харлгджана. К. бәргдв. Шавталһн ямаран бәәдлд учрсиг органмуд шинжлжәнә.

Целинн района «Балковский» совхозин больницур туула сарин нег шинд асхн 20 часла С. күүг авч ирв. Участкин больницин машин залач болж эн көдлжәлә. Цүүтәнә йовудт терүнлә ха-мдан сәәсн Г. күүкд күн гов-шлурарнь эңүг шааж. Аәсн шавасн С. больницд өңгрв. Хоюрн әдн согту бәәж. Әр-кин үүл юунд күртдгин тус-кар эн йовдл сән цәәлһвр өгчәнә.

Баһ Дөрвд селәнд туула сарин 4-д өрүн 8 час 30 ми-нутла эврәнь гер дотр К. күүнә поцц олж авгдв. Эңүг чидл үзүлж алсна мөр бәәж. К. күүг алһнд «Путь к ком-мунизму» колхозин көдлм-шч Г. харлгджана. Малодер-бетовск района прокуратур мөшклһ кежәнә.

Туула сарин 1 шинд Со-ветское селәнд бәәдг Б. күү-кд күүнәс әрлһн ирв. 1989 жилин бар сарин 30-д нер-нь темдг уга һурвн күн ге-риннь өөр күч үзүлж гиж эрлһнд келгджәлә. Дотр-ду-ндын органмудын кесн хә-әврин ашт тер әмтн олгдв. «Приозерный» кооперативин слесарь С. Б. Нармалыков болн условн кевәр сулдхгдсн В. Н. Санджараев күч үзүл-сн бәәж. В. Н. Санджараев Элстин 1-ч тойгта шишлң комендатурт суулһгдсн бә-нә. Советское селәнүр эн ахр болзгин отпускд ирлә. Күч үзүллһнд орлцсн һур-дгч күүнә нерн йилһгджәнә.

Яшкуль селәнә типографин общежитьд бас тиим йовдл учрла. Туула сарин 4-д. ки-рцхд, 24 часла общежитин нег хорад хамдан әрк уусна хөөн ДОСААФ-ин школын курсант Э. В. Натыров Э. күүкд күүнд күч үзүлж. Эн йовдлын хөөн Э. күүкд күн хойрдгч давхрас һарәдәд, цоцц-махмудтан шав авв. Натыров бәргдв.

Ут-турштан әмтнә бәәдл-жирһлин өмнәс зака эвдл-лһнә 12 йовдл һарһв. Тер тоод нег күүг алж, 5 күүг шавтаж, 3 күүнд күч үзүлж, 3 азд-әср йовдл һарһж.

БАР САРИН 31-д СӨ 1 ЧАСЛА ЮН БОЛДГИН ТУ-СКАР. Элст. 4-ч микрорай-она 10-ч тойгта гер. Эн сө 01 часла Элстд бәәдг К. кү-үнәс «Электроника-ВМ-12» магнитофониг булаһад, те-рүг гувдж. Тиим әрлһн К-һәс туула сарин 2-т милицд ирлә. Эңүг дәврсн әмтнә не-рнь темдг уга. Тиигәд тава-рн гертән суулго шин жи-лин байрин асхнла балһс эр-гж йовхла, ямаран йовдл һа-рдтиг тадн ода меджәнәт.

Модна әдл-ахун складт хулхалх юмн бәәну? Теле-визор аль кинтрүләч эс гиж юм уһадг машин? Уга, тиим юмн тенд төрүц уга. Тер бийнь хулхачнр нааран әрк биш орхар седв. Тегәд эдн туула сарин 2-ин сөөһәр Ца-һан Амн селәнә әдл-ахун складын оньсинь хамхлад, тендәс нег һолта дөрвн бу хулхалж. Болв теднәс һур-внь эвдркә бәәж. Терүг хул-хачнр медлго бәәсн бәәдлтә. Эс гиж эдн нег буунһин тө-лә оньсинь хамхлад бәәш-го билә. Болв күүнә седклд юн орхинь кен медхв? Хул-хачнр олн зүсн тоотд дур-талм.

Хөөнә хурһна махнд дур-та хулхачнр бас цөн биш. Терүт иим нег үлгүр үзүл-жәнә. Целинн района «Ро-дина» колхозин ах хөөч К-н хашаһас терүнә эврәнь 60 хурһнинь авад әрлж. Терү-нәс нань эдн нәәднр 4 хө авч. Туула сарин 5-д сөө-һәр эн хулха кегдлә. Хул-хачнрин нерн ода деерән темдг уга.

Шин жилин байрин өдрлә кесг әмтн унтхш. Нег үлү хулхачнр. Бар сарин 31-д сөөднь медгдго хойр күн Элстд бәәдг Л. күүкд кү-үнә герт терзинь хамхлад ор-чкад, тендәс патьрин ордер болн 500 арслң авч. Хулха келһнд И. болн Л. күн харл-гджана. Әдл йовдлмуд При-ютненск, Целинн, Чернозе-мельск болн Яшалтинск рай-одт нег дәкж, Элстд — 4 дәкж һарла.

Долан хонгин эргцд түү-мр шатсн нег чигн йовдл учрсн уга. Хаалһд зеткртә нег йовдл учрв. Туула сарин 2-т, 14 часла Элст—Троицк хаалһ деер эн болв. Целинн района ППУ-н начальник А. В. Пашенцов согтуһар «Москвич-412» машинән, элеваторин өөр залж чадл-го, хаалһин хажудк темдглә поклдв. Эүнә ашт шав авад, больницд орулгдв.

Үүрмг әср йовдл һарһс-наннь төлә 63, әркдснәнь төлә 93 күн административн даалврла харһв. Тер тоод 68 күн әркәс сергәлһнә герт күргдв. Әмтн икәр хурдг ор-мд согтуһар ирсн төләдән 27 күн мөңгнә ялла харһу-лгдв. Балһсиг бәәрн, көдлмш угаһар эргәд йовдгин тө-ләдән 4 күн бәргдв.

Редактор А. Б. АЛЬДАЕВ

ТУУЛА САРИН 11, ПҮРВӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30— 120 минут. 8.35 — «Дон Кихотын болн Санчон жир-һл». 4-ч фильм. 9.40 — Мультфильм. 9.55 — «Ро-мео и Джульетта». Фильм-балет. 11.25 — Бичкдудин нег час. 12.25 — Зар. 12.30 — Цаг. 15.30 — И. Брамс. Соната. 15.55 — Док. фи-льмс. 16.35 — Көгжмин ун-тә зөөр. С. Рахманиновин романсмуд. 17.30 — «Об-ществин гуманизац болн са-нан-седклән дурарн келлһн». «Коммунист» журналын ре-дакцд болсн «төгрг ширә». 18.30 — Цаг. 19.00 — «...арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд». 19.45 — Мультфильм. 19.55 — «Дон Кихотын болн Сан-чон жирһл». Худ. фильм. 4-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.30 — Государственн төр-мүд хаһллһнд күүнә күргдг нилчин туск соңсхвр. 22.30 — Итальянск көгжмин ас-хн. 23.20 — Бөдүн улсин төлә мультфильм. 23.45 — Шин зәңгс.

Хойрдгч программ: 8.05 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Научн-популярн фильм. 8.35, 9.35 — Природовс-день. 4-ч класс. 9.05, 10.05 — Испанск келн. 10.35, 11.35 — Физик. 8-ч класс. 11.05 — Мана сад. 12.05 — Туужин фильм. «Иван Грозный». 1-ч серий. 13.50 — Ритмическ гимнастик. 14.20 — «Марк Твен таа-сжахш». Худ. фильм. 17.40 — Ритмическ гимнастик. 18.30 — Цаг. 19.00 — Бөк ноолдлһна нарт делкән фе-стиваль. 20.15 — «Тенгс ордг хаалһ». 20.50 — Мордовск АССР-ин дууна болн бииһин государственн «Ума-рина» ансамблин концерт. 21.30 — Туужин фильм. «Иван Грозный». 2-ч се-рий. 22.55 — Людмила Рю-мина дуулжана.

Бәәрн программ: 17.00— Телефильм. 17.25 — Рес-публикин өдр. (Хальмг ке-ләр). 17.35 — Мультфи-льм. 17.55 — Республикин өдр. (Орс келәр). 18.05 — «Улсин цецн булгин зөө-рәс». Келмрч О. Э. Болды-ревин орлцжах соңсхвр. (Хальмг келәр).

КИНО

«РОДИНА». (Ик зал). **Однажды в Америке.** 3 се-рий. Эклцнь: 11.00, 15.00, 19.00.

«ДЖАНГАР». Приключе-ния Квентина Дорварда, стрелка королевской гвар-дии. Эклцнь: 12.00, 14.00, 16.30, 18.30, 20.30.

«ДРУЖБА». Брак с вы-ходными днями. Эклцнь: 16.00, 18.00, 20.00. (Бичк-дудт кинофильм). **Сборник «Ералаш».** Эклцнь: 10.00, 12.00, 14.00.

«ОКТЯБРЬ». (Ик зал). **Две стрелы.** Эклцнь: 15.00, 17.00, 19.00, 21.00. (Бичкн зал). **Во бору брусника.** 2 серий. Эклцнь: 17.00, 20.00. (Бичкдудт кинофильм). **Со-ната для рыжей девчонки.** Эклцнь: 15.30.

31-ч ПМК-н, 40-ч ПМК-н коллективс, «Калмсельхозводопровод-строй» ПСО-н «Мелио-ратор» кооперативин кол-лектив Кукаев Владимир Ностаевичин эцкнь **Кука-ев Носта Котняевич** өңг-рснд һундл төржәнә.

МАНА ХАЙГ: — 358000 ХАЛЬМГ АССР ӘЛСТ БАЛЬСН ГЕЛЕФОД ЛЕНИНӘ УУЛЬНЦ 243 ЬУРВДГЧ ДАВХР

«КАЛМЫЦКАЯ ПРАВДА» — ОРГАН КАЛМЫЦКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ КАЛМЫЦКОЙ АССР. ОСНОВАНА В 1920 ГОДУ ВЫХОДИТ ПЯТЬ РАЗ В НЕДЕЛЮ НА КАЛМЫЦКОМ ЯЗЫКЕ. ОБЪЕМ 2 ПЕЧАТНЫХ ЛИСТА ПРИВЕДЕННЫХ К ФОРМАТУ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»

редакторин — 5-25-33, приемна — 5-64-41 редакторин дарукснв — 5-56-37 5-62-45 даавртә сегләтрин — 5-64-80, эдүлин: партийн төрмүдин болн пропагандын — 5-54-93 селәнә әдл-ахун — 5-63-13, 5-57-35 промышленн — 5-56-15 советск тосхлтын — 5-62-34 литературин болн искусствин — 5-79-76, секретариатын — 5-54-07 бичгүдин — 5-54-09 орчуллһн — 5-58-03 зәңглһнә — 5-56-36, бухгалтерин — 5-79-60, машбюрон — 5-57-30, корректорсн — 5-24-02, коррпунктс: Каспийскд — 9-21-16, Баһ-Дөрвдт — 9-11-04 Цаһан Амнд — 9-17-81

КПСС-ин ХАЛЬМГ ТАНЬЧИН КОМИТЕТИН ИЗДАТЕЛЬСТВ

-К — 00520.

Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245.

Заказ 74